RAD JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

KNJIGA 315.

ODJEL ZA FILOLOGIJU

KNJIGA X.

UREDNIK

Dr. PETAR GUBERINA

dopisni član

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

R A D

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
ZNANOSTI I UMJETNOSTI

A

Z A G R E B

1 9 5 7

Tehnička redakcija, tisak, uvez i oprema:

IZDAVAČKI ZAVOD JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZAGREB

MARKO KOSOR

NAJSTARIJI SLAVONSKI DIKCIONAR

(Prihvaćeno za štampu u »Radu« na 7. sjednici V. odjela od 13. X. 1955.)

I.

Oko polovine XVI. stoljeća čitava je Slavonija došla pod tursku vlast i time za stoljeće i po bila odsječena od ostale Evrope. Za te duge i teške okupacije, kad je slavonsko kršćansko pučanstvo moralo kao bespravna raja badava obrađivati zemlju svojih spahija i plaćati harač u novcu i u djeci, franjevački su samostani bili jedina, iako skromna, ognjišta prosvjete u Slavoniji. Glavna žarišta franjevačkog školskog i prosvjetnog rada nalazila su se u Velikoj, Našicama i u Požegi. Dok za veličku i našičku školu suvremenici izrijekom kažu, da su to bila »seminaria et gymnasia«, za požešku se ne razabira, da li je bila srednja ili elementarna škola.[1]

Poslije izgona Turaka i poslije Karlovačkog mira (1699) prosvjetni je rad u Slavoniji krenuo nabolje, iako se socijalne prilike u zemlji nisu nimalo promijenile. Godine 1708. franjevačko je definitorije zaključilo, da se u Našicama otvori gramatička škola isključivo za kandidate Reda.[2] Iste je godine u osječkom samostanu osnovan filozofski i teološki studij, koji je 1735. povišen na »studium generale«.[3] Od godine 1711. filozofski je studij postojao i u požeškom samostanu.[4] Još prije toga, na izmaku 17. stoljeća, zauzimanjem zagrebačkog kanonika Ivana Josipa Babića došli su u Požegu isusovci i već početkom školske godine 1699.–1700. udarili temelj požeškoj gimnaziji.[5]

S podizanjem školstva rastao je i broj pismenih ljudi, a time i književnih djela. U prvim decenijima 18. stoljeća sva ta djela imaju vjerski karakter. To je, kako dobro zapaža dr. T. Matić, bila »naravna posljedica osobitih prilika u zemlji«.[6] Obrazovanih svjetovnjaka nije bilo, a svećenstvo je išlo za tim, da pučanstvo, koje je za turske okupacije zaostalo i u vjeri zastranilo, vjerski preporodi. U tu svrhu crkveni pisci u

[1] Dr. T. Matić, Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda, Zagreb 1945, str. 15–18.
[2] Dr. Fra J. Jelenić, Kultura i bosanski franjevci I, Sarajevo 1912, str. 213.
[3] Dr. T. Matić, O. c., str. 30.
[4] Schematismus provinciae Croatiae ss. Cyrilli et Methodii, Zagreb 1940, str. 33.
[5] Dr. T. Matić, Isusovačke škole u Požegi (1698–1773) (Vrela i prinosi V, str. 5).
[6] Dr. T. Matić, Prosvjetni i književni rad, str. 43.

prvom redu šire u narodu pismenost, sastavljaju ili prerađuju katekizme, izdaju lekcionare, pišu živote svetaca u prozi i u stihovima i rasprave o razlikama između katoličke i pravoslavne crkve.

Budući da je svaki od tih pisaca pisao svojim pravopisom i prema svome jezičnom osjećanju, već tada osjetila se potreba pravopisnog i jezičnog jedinstva. To napose vrijedi za drugu polovinu 18. stoljeća, kad se umnožio broj pisaca i počela pojavljivati djela svjetovnoga sadržaja. Među tadašnjim piscima osobito se ističe M. A. Reljković. On je potrebu jezičnog i pravopisnog jedinstva naglasio u oba izdanja svoga *Satira* (1762 i 1779) kao i u svojoj *Novoj slavonskoj i nimačkoj gramatici* (Zagreb 1767), koju je napisao, da upozna Slavonce s njihovim književnim jezikom i da im pomogne u učenju njemačkog jezika, dok je njegov suvremenik fra Marijan Lanosović sastavio svoju gramatiku *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache* (Osijek 1778) za strance, koji se žele upoznati s hrvatskim jezikom.

Gotovo u isto doba slavonski su pisci osjetili i potrebu zgodnih višejezičnih rječnika i toj potrebi nastojali doskočiti. Prvi se na tom polju ogledao fra Blaž Tadijanović djelom *Svašta pomalo* (Magdeburg 1761), koje predstavlja kratku hrvatsko-njemačku gramatiku, kratki hrvatsko-njemački rječnik i kratke hrvatsko-njemačke razgovore i pisma.[7]

Zameci leksikografskog rada nalaze se i u gramatikama M. A. Reljkovića i fra M. Lanosovića. U drugom dijelu Reljkovićeve gramatike iza gramatičkog dijela dolazi »ein Vocabularium«, koji u II. izdanju (1774) broji 70 strana osmine. U Lanosovićevoj gramatici iza sintakse nalazi se »Slavonisches Wörterbuch« na punih 80 strana osmine (II. izdanje 1789). Sin M. A. Reljkovića Josip Stjepan, ugledajući se na Della Bellu, potkraj 18. stoljeća sastavio je trojezični latinsko-njemačko-hrvatski rječnik, kojemu se do danas posve zameo trag. Između 1815. i 1823. fra Petar M. Katančić izradio je svoj etimološki *Pravoslovnik*, ali samo do riječi *Svemogući*.[8]

To obraćanje pažnje jezikoslovnim problemima bilo je »nužna posljedica življe književne i uopće kulturne djelatnosti«.[9] Zato je dosada nepoznati hrvatsko-latinski rječnik fra Matije Jakobovića iz 1710. godine neobična pojava u prosvjetnom i književnom radu prve polovine 18. stoljeća. Među katekizmima i drugim religiozno-poučnim djelima toga doba on strši ne samo kao najstariji slavonski dikcionar, nego i kao jedina knjiga svjetovnoga sadržaja. Budući da se on nalazio u arhivu franjevačkog samostana na Visovcu (Dalmacija) i budući da nije nitko na nj upozorio našu javnost, sve dosada ostao je posve nepoznat i neproučen.

O njegovu auktoru fra Matiji Jakoboviću uzalud ćemo tražiti bilo kakav podatak u priručnicima i djelima o hrvatskoj književnosti, jer fra Matija nije objavio štampom nikakva djela. O njemu ne raspolažu nikakvim podacima ni samostani, u kojima je živio i umro. To je samostan

[7] Lj. Jonke, Jezikoslovni rad Blaža Tadijanovića, Zagreb 1944, str. 9.
[8] Isp. J. Hamm, Etymologicon illyricum, Nastavni vjesnik LI, str. 12–36.
[9] Lj. Jonke, O. c., str. 4.

u Velikoj, koji više i ne postoji, i, kako se čini, samostan u Požegi, gdje su samostanski arhiv i biblioteka nastradali, kad je »die 29. aprilis 1842. funestum incendium ecclesiam et monasterium cum magna parte bibliothecae incineravit«.[10]

Nas bi u prvom redu zanimalo znati, gdje se i koje godine Jakobović rodio. Iz raspoloživih podataka mjesto rođenja može se bar nekako odrediti, dok se godina rođenja može samo nagađati.

Kad se krajem prošloga stoljeća slavila dvjestagodišnjica oslobođenja Slavonije ispod turskog jarma, Tadija Smičiklas prikupio je spomenike o Slavoniji iz 18. stoljeća i objelodanio ih u XI. knjizi »Djela« Jugoslavenske akademije. Iz tih se spomenika razabira, da je 1702. godine prezime *Jakobović* postojalo u Gracu (str. 173), Sehovskom Dolu (str. 190) i u Kričkama Vlaškim (str. 261), a prezime *Jakovović* u Radovancima (str. 143), Vidojevcima (str. 139), Grabarju (str. 170), Mihaljevcima (str. 195) i Viškovcima (str. 201). Na posljednjoj strani svoga rječnika, koja je ujedno i unutarnja strana zadnjih korica, fra Matija se potpisao latinskim jezikom: »Ego Matthias Jacobovich descripsi.« Iznad toga potpisa netko je drugi, što se razabira iz drukčijeg rukopisa, napisao: »Ego Matteus (!) Jakobovich.« Budući da je Dikcionar sastavljen 1710., dakle samo osam godina poslije popisa pučanstva slavonskih gospoštija, može se sa sigurnošću reći, da fra Matija nije potekao iz plemena *Jakovovića* nego iz plemena *Jakobovića*.[11] U Kričkama Vlaškim Jakobovići su bili pravoslavne vjere. Prema tome fra Matija je mogao biti ili iz Graca ili iz Sehovskog Dola (danas Soski Dol). Najvjerojatnije je, da je bio iz Sehovskog Dola, jer se to selo nalazi u blizini Požege, a franjevci su potkraj 17. stoljeća imali u Požegi (u Vučjaku) rezidenciju i školu »pro juventute instituenda«, pa je mali Jakobović mogao bez poteškoće pohađati tu školu.[12]

Jakobović se rodio svakako u 17. stoljeću. Kad je pisao Dikcionar, imao je bar 25 do 30 godina. Zanimljivo je, da u navedenom potpisu ispred imena nije stavio »fra« kao oznaku svoje pripadnosti franjevačkom redu. Na osnovu toga moglo bi se prigovoriti, da je Jakobović napisao svoj rječnik prije ulaska u franjevački red. Taj prigovor otpada, kad se ima na pameti, da je fra Matija namijenio svoje djelo »diaku fra Luki u Cerniku, koji je bio u manastiru požeškom, pak je otišao u Cernik«.[13] Riječ »diak« tu znači isto što i klerik, a Jakobović nije valjda pisao rječnik za klerika, koji bi bio stariji od njega. S druge strane pismo Dikcionara odaje zrela čovjeka. Napisao ga je kao mlad svećenik. To se dade zaključiti iz činjenice, što je umro u Velikoj 7. travnja 1753., t. j. 43 godine kasnije nego je sastavio svoj hrvatsko-latinski Dikcionar.[14]

[10] Schematismus, str. 33.

[11] U prvim decenijima 18. stoljeća živio je i djelovao u Rijeci i u Dubrovniku isusovac Ivan Kr. Jakobović (1688–1733) rodom iz Senja (isp. Vrela i prinosi VI, str. 76).

[12] Schematismus, str. 32.

[13] Dikcionar, str. 463.

[14] Taj podatak iz samostanskog nekrologa u Vukovaru poslao mi je o. S. Banić. On na latinskom jeziku glasi: »Die 7. aprilis obiit Velika R. P. Matthias Jakobović 1753.«

II.

Rječnik je pisan crnilom i dosta jednoličnim rukopisom. Sastoji se od vrlo dobra papira, veličine 16,3 × 10,7 cm. Riječi se redaju u jednom stupcu na svakoj strani, koje pisac nije numerirao. Čitavo je djelo tvrdo uvezano i obloženo drvenim koricama, koje su bile oblijepljene papirom ispisanim bosančicom slavonskoga tipa. Taj se papir uglavnom poderao. Dobro se sačuvao samo ulomak nekog pisma na drugoj strani prvih korica.[15] Većim dijelom istrgana je i koža, kojom je bio obložen hrbat Dikcionara. Na gornjoj polovini hrpta netko je kroz posljednjih sto godina prilijepio papir i na njemu napisao *Ričnik hrvatsko-latinski*. Iznad natpisa vjerojatno je bilo napisano ime i prezime piščevo *M. Jakobović*. Slova su izblijedjela, pa se te riječi ne mogu dobro pročitati. U najnovije doba na izvanjskoj strani prvih korica stavljen je natpis *Jakobovich Matthias: Hrvatsko-latinski rječnik, anno 1710.* Preko natpisa udaren je pečat franjevačkog samostana na Visovcu. Auktorov se naslov nije sačuvao. U pogovoru on jednostavno rječnik nazivlje: »Ovi dikcionar.«

U istom pogovoru Jakobović nam je ostavio još nekoliko dragocjenih podataka. Iz njega doznajemo ne samo za ime i prezime auktorovo, nego i za godinu i vrijeme, kad je rječnik sastavljen. Za godinu se kaže: »Iste liber descriptus est anni Dñi (!) 1710.« Pisac ide dalje i pobliže označuje vrijeme pisanja: »Ego incepi hoc scribere post Nativitatem Dñi et descripsi (imo hoc inceptum et finitum est) ante Dominicam in Albis.« Iz te se, ne baš klasične latinštine razabira, da je Jakobović pisao svoj rječnik malo više od tri mjeseca. Koji je to »diak« fra Luka, kojemu je pisac namijenio svoj rječnik, može se samo nagađati. *Diarium conventus s. crucis Essekini* godine 1752. spominje kao lectores generales teološkog učilišta u Osijeku fra Luku Čilića (Scilich) i fra Luku Matoševića.[16] Nije isključeno, da je Jakobović napisao svoje djelo za jednoga od njih dvojice.

Rječničko gradivo obuhvaća 452 strane. Iznad teksta nisu zabilježena slova, koja se na odnosnim stranama obrađuju. Zabilježena su samo na početku, neka u obliku uspravnih štampanih slova, a neka u obliku kurzivnih s vitičastim ukrasima. Na nekoliko mjesta dolaze vitičasti ukrasi neovisno o slovima (str. 57, 81, 97).

Čitav je tekst pisan vrlo čitljivo. U prvom dijelu slova su nešto tanja i sitnija, u drugom nešto deblja i veća. Posebno treba istaći, da je Dikcionar djelomično pisan bosančicom slavonskoga tipa. Njome je napisan

[15] S obje je strane oštećen i u transkripciji glasi: »... sam vazda bio vas pr(ia) | (te)lj. Sami znate, ali, kako vidi(m) | (... l)ahko vi kvarite priatelj(s(tvo) | (jer)bo se kvartate u ljude ove ž(upe). | (Ne) tiči, brate, u ovu župu. Svadi(će) | (mo) se. Sad je godina teška, a i a(?) | (?) golema, a gosti mlogo. (I) r(ekli) | (ste), da ćete dojti, pak vi pr(iva) | (ri) ste, kako i u mlado vrime. Ža(o mi) | (je na) vas, što me varate. Ali, ako b(ude) | (mo) živi, valjaćemo jedan drugomu. | (Ako) ste ostali priatelji, i pozdra(vi) | (te) priatelje sve i ostale ljub(ežljivo). | U Požegi, na 26. oktobra 709.

[16] Starine XV, str. 14.

hrvatski dio slova B od strane 9. do 26., zatim po nekoliko riječi na stranama: 38, 87, 117, 130, 179, 182, 203, 244, 245, 246, 417, 451 i 452.

Jakobovićev Dikcionar tipičan je klasični rječnik. Budući da ga nije mislio štampati, u njemu se nalazi više formalnih nedostataka. Slovo A previše je siromašno riječima. Broji svega 35 riječi. Ostala su slova mnogo bogatija i obuhvaćaju daleko više strana (B: 3–26, C i Č: 26–42, D: 42–60, G: 61–67, H: 67–74, I i J: 75–87, K: 87–119, L i Lj: 120–135, M: 135–160, N: 161–203, O: 203–247, P: 248–297, R: 297–320, S, Š i Ž: 321–364, T: 365–382, U i V: 382–408, S [ponovno] i Z: 408–452). Iz toga se pregleda razabira, kako neka slova nisu uopće obrađena (Ć, Đ, Dž, E, F, Nj) i kako u alfabetskom redu, osobito kod posljednjih slova, vlada zbrka. Pisac više puta u alfabetski red pojedinih slova unosi po više riječi, kojima tu nije mjesto. Tako na primjer između *dogovoriti se* i *do-(h)adam na malo* stoji izraz *grusti mi se* (str. 53), ili između *ziman* i *zinuti* nalaze se riječi: *groznica* (u tri značenja), *grozničav* i *groznicu imam* (str. 438). Takvih slučajeva ima u rječniku dosta velik broj (isp. str. 87, 92, 93, 96, 97, 101, 105, i t. d.).

Pisac bilježi mnogo hrvatskih riječi i izraza u latinskom dijelu teksta, a ne u alfabetskom nizu, tako da se na prvi mah ne mogu ni zapaziti. Tako imenica *Dalmatin* (str. 43) nalazi se iza *Dalmacija, Dalmatia*, imenica *delfin* iza *dijeljenje, divisio* (str. 45), a ne ispred njih. Takve i slične riječi uglavnom su u uskoj vezi s riječima, iza kojih stoje. No, ima dosta i takvih slučajeva, da među njima nema nikakve veze, na primjer: *trčanje* i *dan* (str. 46), *grč* i *kelje* (str. 93), *kut* i *kušati jestvinu* (str. 119), *oporučiti* i *opojiti* (str. 229) i t. d. Nekada takve riječi tumače pobliže pojmove ispred sebe, na primjer: *Divenica najdeblja, vulgo vražja mati, omasum* (str. 47), *Vino iz grešike, ali zelena grozdje* (str. 397).

Iz svega, što je dosada rečeno, jasno se vidi, da Jakobovićev Dikcionar nije dovršeno i za štampu priređeno djelo. Najveći mu je formalni nedostatak, što rječnička građa nije sređena i alfabetskim redom poredana. Za ogled donosim ovaj ulomak iz slova P sa strane 254.:

Paklẽni, a, o, infernalis, is, e. lẽ, n.
Pinim se, spumo, as, p. Pẽlin, Absynthium, ii, n.
Prilika, exẽmplum, li, n., forma, ae, f.
Pẽlikan ptica, pẽlicanus.

U tom ulomku ima jedna novost. Samoglasnik *e* pisac bilježi s apostrofom ' i u hrvatskom i u latinskom tekstu. No u tome nije bio dosljedan, kako se razabira iz navedenog citata. Osim apostrofa Jakobović upotrebljava i znakove ˘, ^. Prvi mu znak služi za označivanje skraćenica, na primjer: *prũanve* = prorokovanje (str. 291), *kr̃* (= kramar), *kov prodaje zlobodno lyude ili kupuye* (str. 111). Drugim znakom označuje dužinu samoglasnika, na primjer: *pûž vodeni* (str. 295), *pût* (str. 296). Dužina se označuje i udvojenim samoglasnikom, na primjer: *luuk* (str. 135).

Iza leksičkog blaga pisac donosi nekoliko dodataka. Na prvom je mjestu *Tabula broja slovinskoga i diačkoga* (str. 453–458), onda *Broj ki razlučenje zlamenuje* (str. 459), pa *Broj koji misece zlamenuje* (str. 459), *Broj koji godišta zlamenuje* (str. 460), *Broj koji većinu zlamenuje* (str. 461) i *Tabula na polaščicu onim ki teško račune čine* s opaskom ispod skrižaljke: »Non feci istum numerum bene, quia non habui tempus per ordinem faciendi« (str. 462).

Hrvatski dio Dikcionara siromašniji je riječima od latinskoga dijela. Na svaku hrvatsku riječ često dolaze po dvije latinske, a i više. To se posebno odnosi na pridjeve, na primjer:

Bahat, a, o, elatus, a, um, fastuosus.
Crvljiv, a, o, garrulus, a, um, gariens, tis.

Neki su hrvatski pojmovi opširnije obrađeni, i to u alfabetskom nizu, što bi se danas smatralo nepotrebnim i pogrešnim. Za primjer donosim riječ *četa* (str. 31):

Četa, cohors militaris pro furtiva praeda,
Četa na pomoć, cohors auxiliaris,
Četa konjanička, cohors equestris,
Četa kopjanička, cohors hastatorum,
Četa pišačka, cohors pedestris.

Još su opširnije obrađeni pojmovi kao *beteg* (str. 8–9), *halja* (str. 67–68), *junak* (str. 83–84), *konj* (str. 103–104), *vino* (395–397). Za neke latinske pojmove pisac nije znao adekvatnu hrvatsku riječ, pa ih kazuje opisno, na primjer: *ki s tokmakom zabija, malleator* (str. 5), *koji čara, incantator* (str. 27), *ruke debelo meso proti dlanu, metacorpium* (str. 319). Inače pretežni dio Dikcionara obuhvaća čisto rječničko tumačenje pojmova. Enciklopedijski karakter imaju samo neki pojmovi, od kojih je nekoliko naprijed izneseno, tako da se o Dikcionaru ne može govoriti kao o nekom enciklopedijskom rječniku.

III.

Hrvatski dio svoga rječnika Jakobović je napisao pravopisom, kojim su se služili kajkavski pisci njegova doba. U način njihova pisanja on unosi i neke pravopisne osobine dalmatinskih i bosanskih pisaca. Za neke glasove ima po nekoliko znakova, iz čega se može uočiti nestalnost njegova pravopisa.

Jakobovićeva latinska abeceda ima ove znakove: a, b, cz – ç = c, ch – ch = č i ć, d, dy – g – gy = dž, e, f, g, h, i – y = i, j – y = j, k, l, ly – gl = lj, m, n, ny – ni = nj, o, p, r, ar – er – ir = r, ſz – z = s, s – ſs = š, t – th = t, u = u, i, v, z, s – ſ – ſh – x = ž, Neki od tih znakova dolaze posve rijetko, neki češće, a neki opet redovno. Znak ç (=c) dolazi samo u dvije riječi: *bukuiça* (str. 1), *barbe-*

riça (str. 4). Drugi znak *cz* za glas *c* upotrebljava se u svim ostalim slučajevima.

Znakovi *cs* i *ch* dolaze za glasove *č* i *ć*, na primjer: csekics (str. 5), csaſzt (str. 27), diachki (str. 48), luch (str. 133), domachi (str. 55), gradich (str. 61). Znak *cs* upotrebljava se za *ć* samo u riječi *csekics*. Inače se upotrebljava isključivo za glas *č*. Za oba glasa najobičniji je znak *ch*.

Suglasnik *d* redovno se bilježi skupinom *gy:* gragva (str. 72), rogyak (str. 315). Rjeđe se piše znakom *g:* daſg (str. 46), ſzugenye (str. 333), U nekoliko riječi piše se sa *dy:* guozdye (str. 324), ladya (str. 120) i sa *di:* vidienye (str. 394), grozdie (str. 64).

Znak *gy* služi i za glas *dž:* hangyar (str. 68).

Suglasnik *j* piše se ili znakom *y:* yer (str. 2), dayem (str. 42), ili znakom *j:* izdajem (str. 85), nejak (str. 179), ili se uopće nikako ne piše: griem ſze (str. 62), zmia (str. 87), podoiti (str. 270). Ne piše se, kad se nađe između dva samoglasnika, od kojih je na prvom ili na drugom mjestu *i*. Katkada se za *ij* ili *ji* upotrebljava znak *y:* haramya (str. 69), kocsve (str. 101), napoyti (str. 168). To pravilo nije dokraja provedeno, jer Jakobović piše i koyi (str. 100).

Glasovi *lj* i *nj* pišu se znakovima *lv* i *nv:* baklva (str. 4), banva (str. 4). Izuzetno se pišu i znakovima *gl* i *ni:* csiſztitegl (str. 33), dobrochiniteglicza (str. 52), groſnia (str. 64).

Samoglasno *r* piše se na tri načina: *ar, er, ir*, na primjer: bardo (str. 7), karpa (str. 94), czernim (str. 29), merkua (str. 145), czirkua (str. 40).

Za glas *s* upotrebljava se kombinirani skup *ſz:* csiſzlo (str. 32), ſzpodobnoſzt (str. 338). Pod utjecajem Habdelićeva Dikcionara i znak *z:* zkula (str. 441), zrediti (str. 447).

Kod upotrebe znakova *ſ, ſs, s* za glas š pisac se ne drži nekih ustaljenih pravila. Na osnovu pojedinih slučajeva može se zaključiti, da znak *s* dolazi najčešće na početku riječi, a druga dva znaka u sredini i na kraju riječi, na primjer: saka (str. 321), sator (str. 322), barſun (str. 5), cseſki (str. 28), kaſsa (str. 92), varoſ, (str. 383), kokoſs (str. 101).

Za glas ž Jakobović ima četiri znaka: *s, ſ, ſh, x*, od kojih znakove *ſh* i *x* upotrebljava samo u nekoliko riječi kao što su: biſham (str. 6), biſhanye (str. 8), griz ſhelucza (str. 64), csetvart xiuincheta (str. 31), chredo uelike xivine (str. 34). Znak *s* upotrebljava na početku riječi, na primjer: saba (str. 321), saloſzt (str. 322), a znak ſ u sredini i na kraju riječi: siſak (str. 345), druſba (str. 59), muſ, (str. 159), noſ (str. 190).

Glas *v* piše se istim znakom kao i glas *u*, na primjer: griua (str. 63), rukau (str. 319). Samo na početku riječi bilježi se znakom *v*, na primjer: vozim na vodi (str. 406), ali u tom slučaju ima oblik velikoga slova *V*.

Znak *th* označuje glas *t* u riječi bath (str. 5), koja je tako napisana tri puta na istoj strani. Inače se stalno i bez izuzetka piše uobičajenim znakom *t:* dobrota (str. 52), litina (str. 127).

Poput svojih suvremenika i Jakobović udvaja neke suglasnike i samoglasnike, ali samo u nekoliko slučajeva, među koje idu: adda (str. 1), alli (str. 1), griff (str. 63), luuk (str. 135), machaa (str. 135).

Jakobovićeva bosančica mnogo je zanimljivija od njegove latinice, jer je vrlo lijepo i vrlo čitljivo pisana, a što je još važnije, jer Jakobovićev Dikcionar predstavlja rijetki dokumenat, u kojemu se sačuvala bosančica slavonskoga tipa. Ovdje ću stoga navesti pojedine znakove i latiničkim slovima označiti njihovo značenje. Osim toga uz svako slovo navest ću bar po jednu riječ, da bi se dobila što jasnija predodžba o pismu. Jakobovićeva bosančica ima ove znakove:

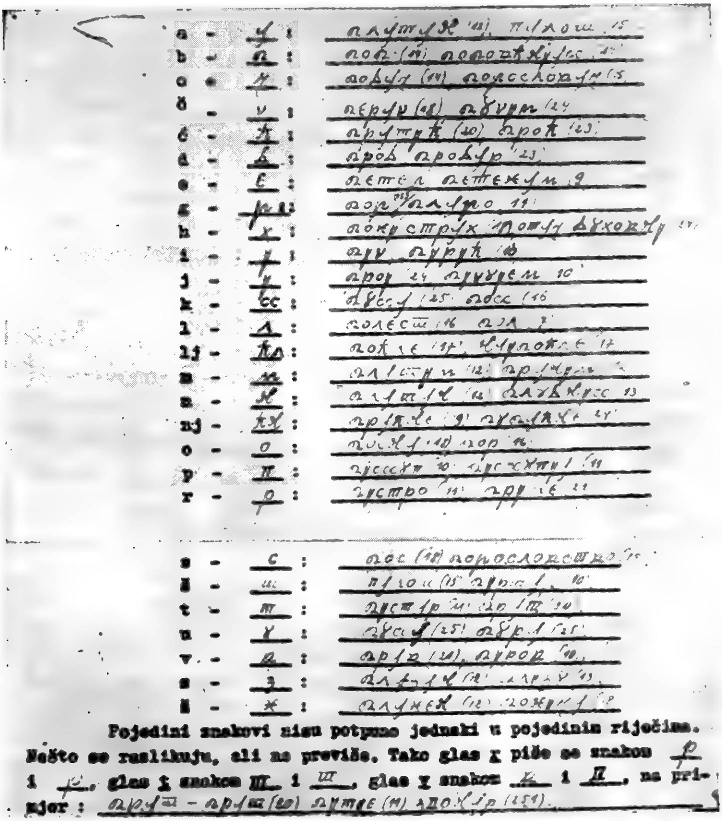

a - :
b - :
c - :
č - :
ć - :
d - :
e - :
g - :
h - :
i - :
j - :
k - :
l - :
lj - :
m - :
n - :
nj - :
o - :
p - :
r - :
s - :
š - :
t - :
u - :
v - :
z - :
ž - :

Pojedini znakovi nisu potpuno jednaki u pojedinim riječima. Nešto se razlikuju, ali ne previše. Tako glas r piše se znakom i , glas t znakom i , glas v znakom i , na primjer :

Jakobovićev je pravopis pretežno etimologijski. U većem broju slučajeva asimilacija nije provedena, pa se u Dikcionaru susreću skupine kao *bč, bć, bh, bs, bš, bt, dd, dk, dp, ds, dt, zc, zk, zp, zs, zt* i dr., na primjer: vrebčac (407), občuvati (203), put občinski (296), obhod (204), obsipati (211), izdubsti (85), obtužiti (211), oddanuti (215), odhodak (217), odkopati (218), odpasujem (220), odstupiti (221), odtirati (222), razcipiti (300), izkopati (86), izpitati (87), razsrditi (307), raztopiti se (308), raztribiti (309) Pored tih etimologijskih oblika nalaze se i fonetski kao: nazepsti (76), rasipati (307), klupko (99), slatkoća (395), nisko (202), ulisti (400), teško (371). Tako pored skupine *stn* i *stnj* u primjerima: častnik (308), namistnik (167), naprstnjak (167) postoji i skupina *sn* i *šnj:* namisnik (166), naprsnjak (167). Dentali *d* i *t* gube se ispred *-ski* i *-stvo* u riječima kao: graska (62), ljustvo (130), bogastvo (15) pored: vino gradcke gorice (397). Isključivo etimološki pisane su riječi: divojačtvo (50), junačtvo (83), namisničtvo (166), udovičtvo (385).

Iz svega, što je ovdje izneseno, razabira se, da Jakobović nije dublje ulazio u pravopisne probleme i da nije ni išao za tim, da pojedine probleme riješi dosljedno i radikalno. U tom pravcu on stoji pod utjecajem kajkavskih i dalmatinskih pisaca. Od ovih posljednjih preuzeo je znak *gl* za glas *lj* i znak *ç* za glas *c*, jer su te znakove upotrebljavali samo dalmatinski pisci, nijedan kajkavac ni Slavonac (isp. Maretić, Istorija hrvatskog pravopisa, str. 348 i 359). Na Jakobovića najviše su utjecali kajkavski pisci, osobito što se tiče grafije, iako je uporno nastojao da ostane neovisan i svoj. U tom nije uspio, jer je bio previše ovisan o rječničkom blagu Habdelićeva Dikcionara. Preuzimajući iz njega gotove riječi, nesvijesno je preuzimao i njegove znakove za pojedine glasove. To se najbolje vidi iz upotrebe znaka *ch* za *č* i *ć* i znaka *cs* za glas *č*. Znak *ch* Habdelić u svom Dikcionaru upotrebljava samo za glas *č*. Jakobović ga upotrebljava i za glas *ć*. Zato je za *č* upotrebio znak *cs*, kojega Habdelić u Dikcionaru ne upotrebljava. No Jakobović nije bio u tom dosljedan. Dok u prvom dijelu Dikcionara dosljedno piše *cs* za *č*, u drugom dijelu za taj glas sve češće upotrebljava Habdelićev znak *ch*.

Jakobović je jednako nedosljedan i u pisanju pojedinih glasovnih skupina. Etimologija prevladava u onim suglasničkim skupinama, koje su nastale dodavanjem prijedloga. Fonetski su oblici brojniji u riječima, gdje se asimilacija vrši između korijena i nastavka. Inače za Jakobovićev pravopis vrijedi pravilo, koje više manje vrijedi za sve naše starije pisce: Etimološki i fonetski oblici javljaju se prema jezičnom osjećanju pisca u času, kad je pisao, a ne prema nekom stalnom i određenom pravilu.

IV.

Poređivanjem Jakobovićeva Dikcionara s Habdelićevim dolazi se do zaključka, da je Jakobović u pisanju svoga rječnika imao na pameti, da od Habdelićeva Dikcionara učini štokavski rječnik za potrebe svoga pri-

jatelja klerika fra Luke. Iz te konstatacije proizilazi, da će se Jakobovićev jezik razlikovati od Habdelićeva i da će on uza sve nedosljednosti nositi u sebi sve oznake slavonskog govora iz prve polovine 18. stoljeća. Daleko bismo otišli, kad bismo sistematski i detaljno analizirali i iznijeli jezične razlike dvojice pisaca. Za okvir ove radnje to je i nepotrebno. Dovoljno je, da se ukratko iznesu glavne crte Jakobovićeva vokalizma i konzonantizma i usput upozori na slične pojave u jeziku slavonskih pisaca 18. stoljeća i u današnjem slavonskom govoru.

I. Glavne oznake Jakobovićeva vokalizma:

1. Samoglasnik *a* stoji mjesto poluglasa *ъ* u riječima složenim s prijedlozima *od, raz* i *s:* odabrati (216), odagnati (216), odapranje (216), odaslati (216), odazvati (217), razabrati (301), razagnanje (301), sastavljam (425). Iza *odъ* i *razъ* poluglas *ъ*, koji se razvio u mlađe doba, prešao je u puni samoglasnik *a*, jer se našao ispred suglasničke skupine, u kojoj je negda bio poluglas *ь: bъr-, gьn-, pьr-, sьl-, zьv-*. Poluglas *ъ* iza prijedloga *sъ* dao je samoglasnik *a*, jer se našao ispred riječi, koja počinje istim suglasnikom. Ipak, neovisno od tog pravila pisac piše: obstrti (211), iako poluglas stoji ispred sloga, u kojemu je negda bio poluglas *ь:* obъ-stьrti. Pored *obastrt* piše *obstrt* u 18. stoljeću u Slavoniji A. J. Knezović.[17] Sekundarna je pojava samoglasnik *a* između *n-t* u riječi sakramenat (321). I M. A. Reljković riječi stranoga podrijetla na *-nt* piše sad sa sekundarnim *a*, a sad bez njega.[18]

2. Mjesto samoglasnika *a* stoji samoglasnik *e* u riječima vrebac (407) i vrebčac (407). Obratna je pojava u tuđici kloštar (99), gdje mjesto stranoga *e* stoji *a*. M. A. Reljković piše redovno *vrebac* mjesto *vrabac*.[19] I danas se u cijeloj Slavoniji često čuje *vrébac* mjesto *vrábac*.[20]

Pored *himben* (71), *hrabren* (73) Jakobović piše i *sunčeni* (335), lonac *zemljeni* (132). Za samoglasnik *e* u takvim slučajevima R. Aleksić veli, da je praslavenskog podrijetla i takve riječi ubraja u čakavizme.[21] Profesor Ivšić, pošto je ustanovio, da se i danas u Slavoniji često govori *zèmljenī, srčènica* mjesto *zèmljanī, srčànica* i dr., veli, da su takvi likovi nastali poradi mnogobrojnih pridjeva na *-eni*,[22] što je vjerojatnije.

3. Jakobović dosta često piše suglasnik *l* na kraju riječi, na primjer: bol (17), bivol (11), kotal (108), pepel (254), spol (338), stol (353), val (382), pa debel (44), cil (37), kisel (96), ohol (235), okrugal (224), svital (334), vesel (391), zril (447). Isto tako u sredini riječi na kraju sloga: anđelski (2), apostolski (2), dilnik (45), polnoći (188), telčić (367). Glas *l* prelazi u *o* u riječima kao: arkanđeo (2), dobro došao (52), pakao (284). Najveći dio tih riječi dolazi u istom obliku u jeziku slavonskih pisaca 18. stoljeća[23] i u današnjem posavskom govoru.[24]

[17] T. Maretić, Jezik slavonskijeh pisaca, Rad 180, str. 150.
[18] R. Aleksić, Jezik M. A. Reljkovića, Beograd 1931, str. 79.
[19] R. Aleksić, Ib., str. 53.
[20] S. Ivšić, Današnji posavski govor, Rad 196, str. 180.
[21] R. Aleksić, O. c., str. 54.
[22] S. Ivšić, Rad 196, str. 181.
[23] T. Maretić, Rad 180, str. 150–151.
[24] S. Ivšić, Rad 196, str. 190.

4. Mjesto stranoga *o* stoji *u* u riječima: prodikatur (290), biskup (10), kruna (106), ružica (317), sapun (363), trumbeta (379), žmulj (325). Takva se zamjena kadšto susreće u jeziku M. A. Reljkovića[25] i drugih slavonskih pisaca 18. stoljeća.[26] Danas se u Slavoniji s *u* govore riječi: *škula, škular, suba, subar, uburak*.[27] Maretić misli, da su takvo *u* slavonski pisci 18. stoljeća preuzeli od dalmatinskih pisaca.[28]

5. Negdašnji glas *ě* u Jakobovićevu jeziku reflektira se sad kao *i*, sad kao *e*, a sad opet kao *je-ije*. Ima slučajeva, da se u istim riječima reflektira različno. Staro *ě* najčešće daje *i* kao i kod ostalih slavonskih pisaca Jakobovićeva vremena.[29] Samostalni refleksi *e* i *je-ije* vrlo su rijetki. Dolaze na primjer u riječima: celov (37), celovati (37), cesar (38), prepelica (264), rukovet (319), zenica (213), cijena (37), djed (44), djelo (45), mješina (142), objesti se (206), osidjeti (240), pijetal (257), rijeka (312). Mnogo se češće susreću dvojaki refleksi kao: čovik-čovjek (34), cip – cijepam (38), dilnik – dijelnik (45), diteta rođenje – dijete (47), lipo:a – lijep (126), litina – ljetni (127), livoruk – lijeva ruka (127), linost – lijen (125), plinim – plijen (263), tisnoća – tijesan (371), vinac – vijenac (388), viran – vjerno (389); nezrilost (201) – nezrel (200), odrizak (221) – obrezati (209), divenica (47) – deveničar (48), korin (105) – lilije koren (128), priz srama (281) – prez (281), srićan – sreća (249), srida – srednji (349). »Vokali *e, je, ije* (pisano *ie*)« dosta se često nalaze u slavonskih pisaca, »u jednih češće, u drugih rjeđe«.[30] To vrijedi i za današnji slavonski govor, jer se u mnogim mjestima u Slavoniji govori ikavsko-ijekavski s izvjesnim brojem ekavizama.[31]

U Jakobovićevu jeziku ima tragova pretjeranog ijekanja kao i u nekim bosanskim i slavonskim govorima. Slog *-ir-* daje *-jer* u riječi *mjer* (mier, 149). Tu riječ u takvu obliku upotrebljavao je fra M. Divković.[32] M. Rešetar zabilježio ju je u nekim krajevima Bosne.[33] U posavskom govoru glasi *mer*. Sa *-jer-* u Slavoniji se govori *sjera* (: sir), *sjeromašan* (: siromašan).[34] Po mišljenju prof. Ivšića ti su oblici nastali tako, što je glas *i* ispred *r* dobio širok izgovor i primakao se zatvorenom *e*, koje se diftongiziralo.[35]

II. Glavne osobine Jakobovićeva konzonantizma:

1. Glasovni skup praslavenskog jezika *di* daje *j* u riječima: meja, mejaš, meju (142), mlaji (151), pogajam (272). Isti skup u participima daje samo *đ:* rođen (316), okađen (235), razlađen (302). M. A. Reljković mjesto *đ* ima *j* samo u dvije riječi: *gospoja, takojer*.[36] I njegovi suvre-

[25] R. Aleksić, O. c., str. 54–55.
[26] T. Maretić, Rad 180, str. 151.
[27] S. Ivšić, Rad 196, str. 181.
[28] T. Maretić, Rad 180, str. 151.
[29] T. Maretić, Ib.
[30] T. Maretić, Ib.
[31] S. Ivšić, Rad 196, str. 162–164.
[32] Đ. Đorđević. Matija Divković, Glas 52, str. 97.
[33] Der št. Dialekt, str. 74.
[34] S. Ivšić, Rad 196, str. 141.
[35] S. Ivšić, Ib., str. 167.

menici u Slavoniji pišu često *takojer* mjesto *takoder*.[37] Prof. Ivšić u današnjem posavskom govoru zabilježio je *j* mjesto *d* u riječima: *mlaji, tuji, vijat*.[38] Skup *dj* Jakobović bilježi sa *dj* u: grozdje (64), gvozdje (324), ladja (120). Prve dvije imenice pišu uvijek sa *dj* i ostali slavonski pisci. Uza sve to Maretić misli, da su te dvije riječi oni izgovarali sa *d*.[39]

2. Glasovni skup *tj* ne prelazi u *ć:* bitje (11), pitje (259), prutje (293), listje (129). Tako pišu i ostali slavonski pisci 18. stoljeća. Maretić drži, da je narod u to doba prve tri riječi izgovarao sa *ć*, a posljednju sa *šć*.[40] Prof. Ivšić naprotiv drži, da je i narod u 18. stoljeću izgovarao *tj* i *dj* bez promjene, a ne kao *ć* i *đ*.[41] Isto drži R. Aleksić za *tj* u Reljkovićevu jeziku.[42]

3. Praslavenski skupovi *stj (stьj)* i *sk* ispred *e* i *i* daju *šć*, na primjer u prezentu: dopušćam (55), u participu: oprošćen (230) i u različnim osnovama kao: jezerišće (80), jošće (82), natašće (174). M. A. Reljković navedene skupove piše redovno sa *šć*, rijetko sa št.[43] Skup *šč* običan je i u djelima ostalih slavonskih pisaca 18. stoljeća,[44] kao i u živom govoru slavonske Posavine.[45]

4. U komparativu i superlativu iza konzonanata *r* i *ž* stoji sekundarno *j*, na primjer: nižje (202), najgorji (162) pored brže (7). Slavonski ga pisci pišu još iza konzonanata *č* i *š*, katkad i iza *ć*.[46] I u današnjem se posavskom govoru komparativ obično govori sa *-čji, -šji, -žji, -rji* mjesto *-či, -ši, -ži, -ri*.[47] Sa *-rje* Jakobović piše riječ *morje* (154). U tom se obliku susreće i kod ostalih slavonskih pisaca, ali vrlo rijetko,[48] kao i u živim slavonskim govorima.[49]

5. Glasovni skupovi *bj, pj, vj* pišu se u Dikcionaru bez epentetskog *l*, na primjer: rubje (317), čeljusti ribje (28), kopje (105), divji (50). Izuzetak je riječ grablje (61). M. A. Reljković i njegovi suvremenici također svagda pišu *bj, pj, vj* mjesto *blj, plj vlj*.[50] I danas se u Slavoniji govori na primjer *grobje, Filipje, divjake*.[51]

6. Mjesto *djetinjstvo, lanjski, sirotinjski* Jakobović ima djetinstvo (47), lanski (124), sirotinski (257). Oblike sa *-nski* često upotrebljava

[36] R. Aleksić, O. c., str. 60.
[37] T. Maretić, Rad 180, str. 153.
[38] Rad 196, str. 136. i 203.
[39] Rad 180, str. 153.
[40] Ib., str. 152. i 153.
[41] Rad 196, str. 197., bilj. 1.
[42] O. c., str. 68.
[43] R. Aleksić, O. c., str. 66.
[44] T. Maretić, Rad 180, str. 156.
[45] S. Ivšić, Rad 196, str. 200–201.
[46] T. Maretić, Rad 180, str. 153.
[47] S. Ivšić, Rad 197, str. 41.
[48] T. Maretić, Rad 180, str. 153.
[49] S. Ivšić, Rad 196, str. 190.
[50] R. Aleksić, O. c., str. 69.; T. Maretić, Rad 180, str. 152.
[51] S. Ivšić, Rad 196, str. 195.

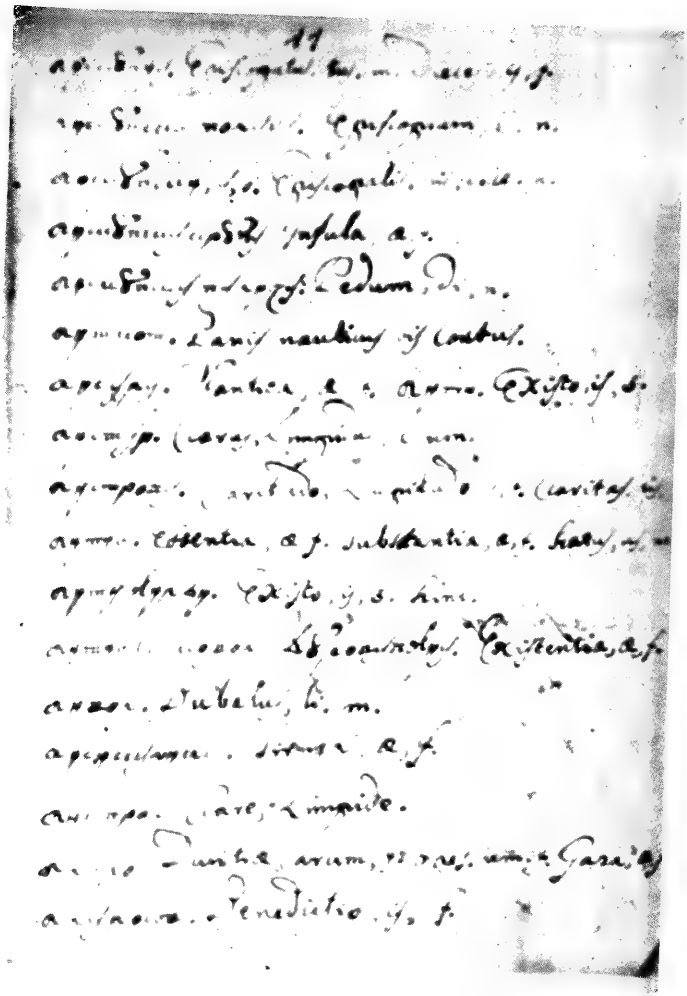

Slika 1. Iz Jakobovićeva rječnika

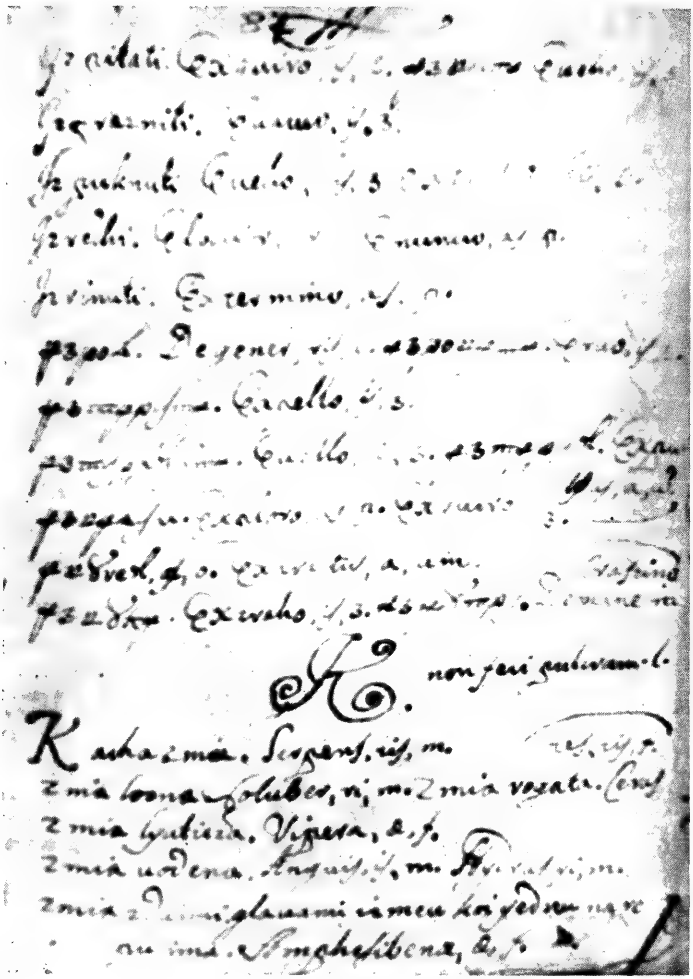

Slika 2. Iz Jakobovićeva rječnika

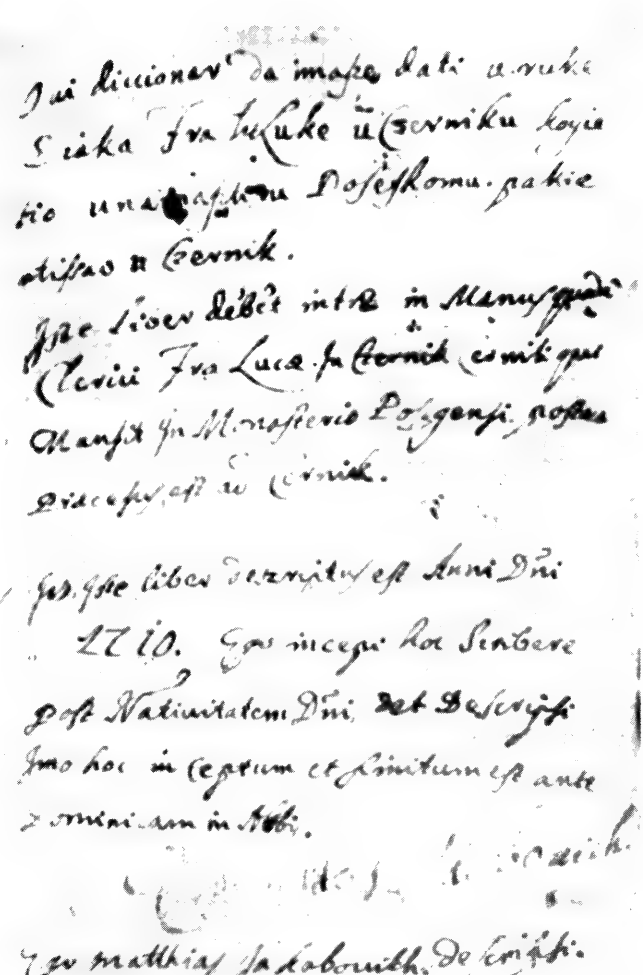

Slika 3. Pogovor Jakobovićeva rječnika

M. A. Reljković i ostali slavonski pisci 18. stoljeća.[52] U današnjem posavskom govoru glas *nj* prelazi u *n* samo u riječi *ditinstvo*.[53]

7. Imenice, koje su se u starom jeziku svršavale na *-čbstvo*, u Jakobovićevu rječniku svršavaju na *-čtvo* mjesto na *-štvo:* divojačtvo (50), junačtvo (83), namisničtvo (166), udovičtvo (285). Slavonski pisci 18. stoljeća pišu često ne samo *-čtvo*, nego i *-čstvo*, na primjer: *junačtvo, junačstvo*. Za oblike sa *-čs-* Maretić veli, da tako »jamačno niti je narod govorio, a niti oni sami«.[54]

8. U nekim riječima Jakobović mjesto glasovne skupine *mn, zn* piše *vn, ml, zl*, na primjer: tavnica (368), guvno (67), mložina (402), zlamenje (446). Tako redovno pišu i drugi slavonski pisci.[55] Te se riječi u tom obliku i danas često čuju u posavskom govoru.[56]

U jeziku M. A. Reljkovića i njegovih slavonskih suvremenika kao i u današnjem slavonskom govoru vrlo je česta slogovna disimilacija.[57] Ona se često susreće i u Jakobovićevu Dikcionaru, na primjer: telenje (127), razljutenje (303), brodenje (23), budenje (25), mislenje (150), razveselenje (309), hranenje (73), činenje (32), razglasenje (302), pazenje (252), ulazenje (400), ozebenje (247) pored: osramoćenje (243), priporođenje (274), grabljenje (61), razdiljenje (300), nastanjenje (173), prošenje (291), ulovljenje (400).

V.

Na osnovi piščeva imena i prezimena, jezika i pravopisa kao i podataka, koje nam pruža Dikcionar, dosada je dokazano, da je Jakobović bio Slavonac i da je svoj rječnik sastavio u Slavoniji, po svoj prilici u veličkom ili požeškom samostanu.[58] Ostaje još nekoliko važnih pitanja, na koja treba odgovoriti: Kojim se vrelima i pomagalima pisac služio pri svome radu? U kojoj je mjeri u njih zagledao i iz njih ispisivao? Je li pisac nastojao obogatiti hrvatsko jezično blago starijih hrvatskih leksikografa, i, ako je nastojao, je li dao nešto novo, što bi bilo vrijedno pažnje? Sva ta i još druga pitanja nameću se čovjeku, dok promatra Jakobovićev Dikcionar.

Budući da je on napisan 1710., može se već unaprijed pretpostaviti, da je pisac u svom poslu morao poseći za hrvatskim rječnicima iz 16. i 17. stoljeća. Prije Jakobovićeva Dikcionara bila su štampana tri hrvat-

[52] R. Alaksić, O. c., str. 65.; T. Maretić, Rad 180, str. 155.
[53] S. Ivšić, Rad 196, str. 193.
[54] Rad 180, str. 155.
[55] R. Aleksić, O. c., str. 71. i T. Maretić, Rad 180, str. 154, 156.
[56] S. Ivšić, Rad 196, str. 194. i 204.
[57] R. Aleksić, O. c., str. 71., T. Maretić. Rad 180, str. 156–157., S. Ivšić, Rad 196, str. 204.
[58] To se može nagađati iz njegovih riječi: »Ovi dikcionar ima se dati u ruke diaka fra Luke u Cerniku, koji je bio u manastiru požeškomu, pak je otišao u Cernik.«

ska rječnika: *Dictionarium* Fausta Vrančića (Mleci 1595), *Blago jezika slovinskoga* Jakova Mikalje (Loret 1649) i *Dikcionar ili reči slovenske* Jurja Habdelića (Graz 1670). Kako Jakobovićev Dikcionar sadržava riječi hrvatske i latinske, može se dalje pretpostaviti, da je auktor u prvom redu posegao za sličnim rječnicima, dakle rječnicima, koji na prvom mjestu imaju hrvatski tekst. Od tri spomenuta dikcionara takvi su rječnici Jakova Mikalje i Jurja Habdelića.

Poređujući sistematski pojedine dijelove Jakobovićeva rječnika s odnosnim dijelovima Mikaljina *Slovnika,* ustanovio sam, da su posvema različni. Slagali su se samo u iznimnim i rijetkim mjestima. Na osnovu tih konstatacija može se sa sigurnošću reći, da Mikaljin rječnik nije bio pri ruci piscu, dok je sastavljao svoj rječnik. Do istoga se zaključka dolazi, kad se tekst Jakobovićeva Dikcionara usporedi s hrvatskim tekstom Vrančićeva Dikcionara.

Kod čitanja hrvatskog dijela Jakobovićeva rječnika čovjeku upadaju u oči mnoge kajkavske riječi ili kajkavski oblici, na osnovi čega moglo bi se zaključiti: ili da je pisac rođeni kajkavac ili da se služio kajkavskim rječnikom J. Habdelića. Budući da je već utvrđeno, kako je Jakobović bio rođeni Slavonac, ostaje, da se on služio kajkavskim rječnikom J. Habdelića i da je kod toga bio toliko ovisan o njegovu hrvatskom tekstu, da je od njega preuzimao gotove kajkavske riječi i oblike. I zaista, već na prvi pogled mogao sam ustanoviti, da su veoma slični. S time u vezi iskrslo je nekoliko pitanja: Da li je Jakobovićev Dikcionar samo prijepis Habdelićeva Dikcionara ili možda novi rječnik, kojemu je Habdelićev Dikcionar bio glavnim izvorom za hrvatski tekst? Da li se Jakobović u svom radu služio još kojim rječnikom osim Habdelićeva, ako ne za hrvatski, a ono bar za latinski dio? Na ta pitanja može se dati odgovor, ako se detaljno usporedi i ispita rječnička građa obaju dikcionara.

Jakobović nije bio nekakav jezični stručnjak i kao takav on nije pristupio svome poslu s nekog određenog filološkog stajališta. S druge strane on nije išao za tim, da svojim djelom dade originalno leksikografsko djelo, služeći se raznim hrvatskim rječnicima za hrvatski tekst i raznim latinskim rječnicima za latinski tekst. Zbog prilika, u kojima se nalazio nakon izgona Turaka iz Slavonije, mogao je vrlo teško doći do takvih djela, osobito do rječnika F. Vrančića i J. Mikalje, koji su svoje rječnike sastavili i objelodanili u drugim političkim jedinicama, prvi preko jedan vijek prije, a drugi preko pola vijeka ranije. Sve te okolnosti, naročito auktorova mala sprema za taj teški posao, učinile su, da je on posegao samo za rječnikom J. Habdelića. Do njega je mogao olako doći, jer su ga bez sumnje isusovci sa sobom donijeli, kad su na izmaku 17. stoljeća došli u Požegu i osnovali požešku gimnaziju. Osim toga nije bio previše davno štampan.

Jakobović je postavio sebi za zadaću da Habdelićev Dikcionar preradi za potrebe svoga prijatelja fra Luke i da mu pruži rječnik, kojim se će u nestašici drugih prikladnijih i boljih rječnika moći poslužiti kod učenja latinskoga jezika.

Čitajući Habdelićev rječnik, Jakobović je opazio veliku razliku između jezika svoga rodnog kraja i jezika, kojim je pisan Habdelićev Dikcionar, ne samo u nazivima za pojedine pojmove, nego i u glasovima i oblicima. Zato će se njegov originalni leksikografski rad sastojati u tome, što će prema svome jezičnom osjećanju i svojoj jezičnoj kulturi Habdelićev tekst preinačivati i od Habdelićeva kajkavskoga rječnika nastojati da učini štokavski rječnik. Kako i koliko je u tom uspio, vidjet će se iz daljnjeg razlaganja.

Kako se velika sličnost između tih dvaju rječnika zapaža na svakoj strani, bilo bi suvišno donositi identične slučajeve za potvrdu te sličnosti. Radije treba istaći, u čemu se oni razlikuju. Iz primjera, koji će se ovdje navesti, moći će se uočiti i velika sličnost.

Govoreći o Jakobovićevu pismu i pravopisu, istakao sam, kako pisac za neke glasove upotrebljava znakove, kojih Habdelić nema. To je već jedan dokaz, da je Jakobović bio čovjek samostalna duha i da je svojim rječnikom htio dati djelo, koje će nositi osobna obilježja svoga auktora. Jakobovićeva ličnost još se više očituje u popravljanju i preinačivanju Habdelićeva jezika.

Njemu je u prvom redu bilo neobično nepostojano kajkavsko *e*. Zato ga on redovno zamjenjuje nepostojanim štokavskim *a*. Tako na primjer Habdelićeve riječi: kosec (G 6), kotec (G 6), kotel (G 8), laket (H 4) u Jakobovićevu Dikcionaru glase: kosac (108), kotac (108), kotal (109), lakat (122).

U nekim drugim riječima Jakobović mjesto Habdelićeva glasa *e* piše *o*. Na primjer Habdelićevi oblici: prepast (R 8), prestiram (S 1), presvetiti (S 2) kod Jakobovića glase: propast (273), prostiram (278), prosvititi (279). U posljednjem primjeru Habdelić staro *ě* piše sa *e*, a Jakobović kao ikavac sa *i*. Takve glasovne razlike susrećemo se gotovo na svakoj strani, jer je Habdelić kao kajkavac ujedno i ekavac, premda u njegovu Dikcionaru dolaze i neki ikavski oblici kao: *divojačtvo, divojka, divojčica* (C 4).

Mjesto Habdelićeva kajkavskog *u* Jakobović ima *o* u riječima: kamenovati (89): kamenuvati (F 6), očitovanje (213): očituvanje (M 7), aldovanje (1): alduvanje (A 1).

Kajkavsko *vu* Jakobović mijenja u štokavsko *u*, na primjer naučenje, naučitelj, nauk (176) mjesto navučenje, navučitel, navuk (L 2).

Suglasnik *k* u riječi kavran (F 7) Jakobović zamjenjuje suglasnikom *g:* gavran (93).

Relativna zamjenica za ženski rod *koja* u Habdelićevu Dikcionaru ima kontrahirani oblik *ka:* ka čara (B 2). Jakobović ima puni nestegnuti oblik *koja:* koja čara (27) i dr. Za muški rod Jakobović ima sad puni oblik: koji bodac ima (15) prema: ki bodec ima (A 6), a sad kontrahirani oblik kao i Habdelić: knigar ki knige prodaje (100): knigar ki knige prodava (G 2).

Pisci se razilaze i u bilježenju pojedinih riječi. Tako Habdelić piše: badnjic (A 3), biskupska koruna (A 4), hrženiak (H 4), a Jakobović: badnjac (6), biskupska kruna (11), raženjak (70). Te razlike mogu biti

tolike, da se radi o novim i potpuno različnim riječima. Na primjer za Habdelićeve pojmove: budalost (B 1), čavel (B 2), dečec (C 1) Jakobović ima: budalaščina (25), klin (27), dičak (44).

U vezi s tom činjenicom nameće se pitanje: Jesu li te tekstualne razlike tolike i takve, da je Jakobović obogatio Habdelićevo leksičko blago i donio novih riječi, kojih nema u Rječniku Jugoslavenske akademije? Na to se pitanje može odgovoriti poređenjem svih triju rječnika. Zasada ćemo se ograničiti samo na tekstove Habdelićeva i Jakobovićeva rječnika, dok će se u točkama VI., VII. i VIII. govoriti o tekstualnim razlikama Jakobovićeva Dikcionara i Rječnika Jugoslavenske akademije kao i Rječnika hrvatskoga jezika, koji su sastavili dr. I. Broz i dr. F. Iveković.

Već u prvom članku, kod prve riječi, opaža se razlika između Habdelića i Jakobovića. Tako Jakobović za latinski pojam *alphabetarium* ima riječ *bukvica*, koje Habdelić nema, pored riječi *abecedar*, koju Habdelić ima. Takvih je razlika dosta velik broj. Jakobović je svijesno zamjenjivao Habdelićeve riječi drugim, novim riječima, koje su se njemu, prema njegovu jezičnom osjećanju, činile boljim i poznatijim. Takve ćemo riječi uzalud tražiti u Habdelićevu Dikcionaru. Evo ih nekoliko: čekić (5), tokmak, »tokmakom zabijam« (5), birov (10), berač (18), bubnjarnica (24), klin (27), klinčić (27), crvljiv (30), češljug (30), labrtast (35), labrtica (35), čuđenje (35), jaružica (55), dritva (57), gumbar (65), gunjac (65), tvrdoust (104), kopanj (105), ledenica (125), šaljivac (190), glavnja (233) i t. d.

Neke od tih riječi nemaju nikakve veze s Habdelićevim riječima za iste pojmove. Druge su opet po korijenu slične Habdelićevima, ali su različne po obliku i prema tome su posve nove riječi. Naravno, ovdje sam naveo samo izvjestan broj riječi, kojih nema Habdelić, kako bismo na osnovu toga mogli uočiti Jakobovićevu samostalnost i njegov doprinos Habdelićevu rječničkom blagu. Koliko je Jakobović pridonio novog gradiva i koliko je obogatio Habdelićev Dikcionar, moglo bi se ustanoviti detaljnom analizom obaju rječnika i nabrajanjem svih novih riječi Jakobovićeva rječnika. Budući da se Habdelićevim Dikcionarom služio I. Belostenec za svoj *Gazophylacium* (Zagreb 1740) i J. Stulić za svoje *Rječosložje* (Dubrovnik 1806), a vjerojatno i Jambrešić za svoj *Lexicon latinum* (Zagreb 1742), i budući da su obrađivači Rječnika Jugoslavenske akademije upotrebili njihovo rječničko gradivo za Akademijin rječnik,[59] bit će najbolje, da se Jakobovićevo rječničko blago usporedi s leksičkim blagom Rječnika Jugoslavenske akademije i iznesu riječi, kojih Akademijin Rječnik nema, ili, ako ih ima, u njemu imaju drugo značenje ili su uzete iz kasnijih izvora. Kako je Rječnik Jugoslavenske akademije dovršen tek do riječi *Sagrešaj*, bit će korisno, da se od te riječi dalje iznesu one riječi, kojih nema Broz-Ivekovićev Rječnik hrvatskoga jezika.

[59] Isp. V. Dukat, O kompoziciji i vrelima Belostenčeva »Gazophylacium illyrico -latinum«, Rad 235.; V. Dukat, Jambrešićev »Lexicon latinum«, Rad 162. i Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugosl. akademije, sv. 29, str. 934, 940 i 953.

VI.

Tekst Jakobovićeva Dikcionara broji 452 strane, kako je već prije rečeno. Na svakoj strani nalazi se poprečno od 16 do 20 riječi. To znači, da čitav rječnik broji oko 8.000 hrvatskih riječi. Najveći dio tih riječi pisac je preuzeo od Habdelića. Međutim, ima priličan broj riječi, kojih nema ni Habdelić ni Rječnik Jugoslavenske akademije. U V. poglavlju navedene su neke riječi, kojih nema Habdelić. Ovdje ćemo navesti riječi, kojih nemaju Rječnik Jugoslavenske akademije i Broz-Ivekovićev Rječnik. Takve su riječi:

alkimija: 1, alchimia (meštrija zlato načinjati).
artikoka: 2, cardus hortensis, cinara vel cinare. ARj ima: *artičok, artičoka, artičok, artićoka.*
barbirija: 4, ars tonstrina, chirurgica.
barbirnica: 4, tonstrina.
batren: 5, audax, animosus.
bozdoganj: 18, clava ferrea, ferrata.
bratovčina: 21, confraternitas.
bubnjarnica: 24, tympanistria.
bukš: 26, buxus. ARj ima *bukso* iz djela M. Vetranića.
cambalat: 36, pannus undulatus.
cidilnica: 37, schedula.
cigel: 39, later, *cigel krovni*, tegula.
cimaber: 39, cimabaris, cimabarum (farba).
crvojedina: 30 vermicolatio, caries.
cukorski »cukorski kramar«: 42, saccharius, sacchararius.
cvikati »cvikam«: 42, cucubo.
čepica: 29, angina, tonsilla (opadanje).
češljug: 30, cardus.
čevk: 32, latratus, proprie de canibus.
čisalšce: 33, rosariolum, corolla precatoria.
domečkati: 60, emolio.
dritva »dritva šoštarska«: 57, filum, funiculus sutorius.
dropinjak: 378, panis ex acinis.
drvenka: 57, mensura frumentaria.
graber: 61, carpinus.
grozdišće »grozdišće kramarsko«: 64, palsulae, arum. ARj ima *grozdiće* iz Belostenčeva i Jambrešićeva rječnika.
gusetina: 66, anserina caro.
gušaj »guſsaj«: 65, sorbitio.
halavaniti »halavanim«: 68, vociferor.
hodolnice: 72, grallae.
hrcati se »hrcam se«: 69, confligo, pugno.
hrcanje »hrcanje elefantovo«: 70, barritus.
hrženje: 70, hinnitus.
jederko: 78, nucleus.

jeterica: 80, jusculum.
jeternica: 80, tomaculum.
isker »izker«: 86, proxime, immediate.
kaferka: 88, pocillum testaceum.
kiljav: 93, strumosus.
krk: 94, fragilis.
krkoća: 94, fragilitas.
labrtast: 35, labiosus.
labrtica: 35, labellum.
lajar: 122, deceptor, traductor, dolosus.
lajariti »lajarim«: 122, dolose, fraudulenter, dolose ago, decipio.
lojera: 131, scala, climax.
lotrijati »lotrijam z zakonskom ženom«: 132, adulterium.
lotravati: 133, fornicare, adulterare.
lovarinski »lovarinska kruna«: 133, laurea, laureola.
mačkovina: 135, catulnia.
majurnik: 136, villicus.
majurstvo: 136, praedialis oeconomia.
mandalski: 138, amygdalinus.
maskarast: 139, larvatus.
mladinac: 151, juvenis, adulescens.
mrvoljice »mrvoljice, koje na stolu ostaju«: 58, analecta.
nadomišćanje: 162, compensatio, satisfactio.
oboštravati: »oboštravam«: 209, eaxcuo. ARj ima *oboštrivati, oboštrujem.*
obžigati »obžižem«: 210, amburo.
odšastak: 221, abitus, abscessio. ARj ima *odšašće, odašašće.*
okračetina: 224, ferculum ex pedibus suillis confectum.
operfuriti »operfuriti jestvinu«: 232, insulse, raptim, cursim, insipide coquo, apparo etc. cibum.
opsanost »obsanost«: 210, confusio.
opsikati »opsikam«: 210, circumseco. ARj ima *opsjeka, opsjekavati, opsjekivati.*
papirušac: 250, chartula.
paripac: 250, equellus. ARj ima *paripčac.*
pint: 258, pinta, mensura vini. ARj ima oblik *pinta* u značenju »nekakav vrč, krčag«.
podgrnjalo »podgrnjalo kuinsko«: 268, rudicula, rutabulum.
prigrušćenje »prigrušćenje želuca«: 284, nausea, taedium stomachi.
prodikalnica: 290, suggestum, cathedra. ARj ima u istom značenju *prodekaonica.*
prodikatur: 290, praedicator. ARj ima *prodekator.*
rascuriti »razcuriti«: 300, liquefacio, dissolvo.
razgrnjavati »razgrnjavam«: 302, expando. ARj ima *razgrnjati, razgrnjam.*
razrustati: 303, dentibus confrigno, comminuo.

sedlenica: 331, clitella.*
skrbljiv: 439, sollicitus, negotiosus.
skrivanje: 440, absconsio, occultatio.
skrivljenje: 440, distorsio.
skupsti »skubem ptice«: 441, deplumo.
skubljenje: 441, crinizatio, crinium evulsio. BIRj ima *skúbēnje* u značenju »radnja, kojom tko skube što, n. p. kosu s glave«.
skucavica: 441, singultus.
složnost: 360, concordia.
smanjkanje: 444, defectus.
smišanje: 444, permixtio, confusio.
snašati »snašam«: 446, comporto.
soljenka: 363, salinare, salinarium.
spahnuti: 337, eruo, excutio.
spodoban: 338, similis.
spodobnost: 338, similitudo.
spravišće: 339, comitia, orum.
sravnanje: 447, adaequatio, complanatio, coaequatio.
sravnati: 447, coaequo, complano. BIRj ima *srávniti,* »učiniti da bude ravno sa zemljom, kao što je zemlja«.
srebrnar: 349, faber argentarius.
starčac: 350, senecio, vetulus. BIRj ima *staràčac.*
strugača: 356, radula, tyrocnestis. BIRj ima *strùgāč.* Pod brojem 2. označuje »svako orude za struganje«.
strugar: 356, torneo, torneator. BIRj ima *strugarica* (= žena).
stružine: 356, ramentum, serrago.
suprotivnik: 337, adversarius, contrarius.
suprotivnost: 337, adversitas, contrarietas. BIRj u istom značenju ima *suprotívština, sùprotnōst.*
suzenje: 337, lippitudo.
šancati se: 322, vallo, obvallo.
šantanje: 322, claudicatio.
šantati »šantam«: 322, claudico. BIRj ima *šantav* »hrom, cotav, šepav, topalast«.
šaptavac: 342, susurro.
šargast: 322, variegatus.
šćet: 323, setaceus.
ščetina: 323, seta.
šćetinast: 323, setosus.
šegav: 323, astutus, vafer.
šivalja: 328, sarcinatrix.
škiljast: 346, luscus, poetus. BIRj ima *škiljav.*
škrobotanje: 348, strepitus.
škrobotati »škrobotam«: 348, perstrepo.
škrobotina: 348, vimen.

* Od ove riječi dalje navode se riječi, kojih nema Broz-Ivekovićev Rječnik.

škropilo: 347, aspersorium.
špijanac: 326, explorator.
špotljivac: 326, illusor, derisor, ludificator.
šprijati: 327, spargo.
štilet: 327, pugio.
šubica: 329, pelliceum, vestis pelibus subducta,
taborski: 365, castrensis.
tačkar »tačkar, ki tačke dila«: 365, cisiarius.
tamarisk: 366, tamarix.
tamnost: 368, obscuritas, umbrositas, tenebrae.
taraska: 366, tormentum bellicum.
tihoća: 372, tranquilitas, quies.
tkalča: 373, textrina.
toporišće: 375, manubrium.
trpežljiv: 370, patiens, tolerans.
trnast: 374, spinosus.
trpežljivost: 370, tolerantia, patientia.
trpkoća: 370, acerbitas.
trsenje: 370, conamen, conatus.
trstikovina: 370, arundinetum.
trumbetanje: 379, clangor tubae.
trumbetaš: 379, tubicen, buccinator.
trumbetati: 379, classicum cano.
tvrdokornost: 380, obstinatio, inflexibilitas, contumacia.
tustiti se »tustim se«: 381, pinguesco.
tužnost: 381, maestitia.
ugrizenje: 393, morsus.
ukroćenje: 398, mansuefactio.
ukrotitelj: 399, domitor, mansuefactor.
ulovljenje: 400, captio.
uloženje: 400, interpositio.
umišćenje: 401 installatio.
umivališće: 401, lavatorium. BIRj ima *umìvaonica.*
umorenje: 401, occisio, peremptio, interfectio.
unapridak »unapridak idem«: 402, in antecessum vado.
uputiti: 407, informo.
uzmnožiti: 402, multiplico.
vabica: 382, alleatrix.
vaganac: 383, modiolus.
vankušnica: 383, saccus quo cervical induitur.
varošac: 383, civitatula, urbecula.
večernica: 386, vesperae.
velencija: 387, culcitra, stragulum. BIRj: *velenac,* »šarena prostirka«, s opaskom, da se govori u Srijemu.
velikoća: 388, magnitudo, magnificentia.
veslariti »veslarim«: 392, remigo.
vinjak: 394, vinitor.

vizovina: 398, caro lusonis.
vošćenica: 406, cereus, cadela cerea.
vrepčac »vrebčac: 407, passerculus.
zabijenje: 408, incussio.
zabliješćiti se: 409, oculorum aciem, visum perstringo. BIRj ima *zablé-šiti se* u značenju *zablehnuti se,* stupide aspicio.
zabudaliti se: 409, stupeo, attonitus haereo.
zadavljenje »zadavlenje«: 410, suffocatio, praefocatio.
zadrcavati »zadrcavam«: 410, irrito, provoco ad contendendum.
zadrcavica: 410, irritator, rixator.
zadrgnuti: 410, strango, illaqueo.
zadrimanje: 411, sopor.
zadrška »zadržka«: 410, laqueus (pruglo).
zadrveniti se: 411, rigesco, lignesco.
zagašenje: 412, extinctio.
zaglušenje: 412, obsurdesentia, obtusio aurium.
zagovorenje: 413, defensio.
zagovornica: 412, advocata.
zagustiti: 413, denso, addenso.
zagutiti: 413, suffoco, praefoco.
zaimač: 414, anydrion, aqualis.
zajazenje: 414, obstructio aquae.
zakaljati: 415, luto, immergo, inficio.
zaklenuti: 415, obsero, sera munio.
zakliknuti: 416, intono, insono.
založaj: 418, bolus, buccela.
zaljubitelj »zaljubitel«: 418, adamator.
zamazanje: 419, infectio, maculatio.
zamodriti se: 420, livesco, lividus fio.
zamrkanje: 419, observatio.
zamrkati: 419, observo.
zamužan »zamužna divojka«: 420, nubilis puella.
zanotnica: 420, paronichia.
zapečaćenje: 421, obsigillatio.
zaručenje: 423, desponsatio.
zasídavac: 424, insidiator.
zasipavati »zasipavam«: 424, oppleo, repleo. BIRj: *zàsipati.*
zaspanac: 424, somniculosus, dormiturio.
zastavak »zastavak, kojim se vodu u mlinu zapira«: 425, catarracta.
zatajnik »zatajnik vire«: 426, apostata, desertor fidei.
zatruđenje: 427, defatigatio, lassitudo.
zauzlanje: 429, innodatio.
zavez: 427, ligamen, obligatio.
zaviknuti: 428, exclamo, vociferor. BIRj ima *zavíkati.*
zdenčina: 432, fontana.
zdilnjak: 432, armarium, repositorium, scutellarium.
zrnast: 435, grandiusculus.

zločestnjak: 443, nequam, nebulo.
zobun: 446, thorax, colobium, intercula, subucula.
želudnjak: 341, qui glandibus nutritur, utitur.
željvar: 340, testitudinarius.
žeravka: 432, prunae, carbones accensi, candentes favillae.
Židovkinja: 344, Judea, Hebraea.
žlibac: 348, caniculus.

VII.

U Jakobovićevu Dikcionaru ima i takvih riječi, za koje ARj i BIRj imaju potvrde iz kasnijih izvora, na primjer:

birmati »birmam«: 7, confirmo. ARj: *birmati*, confirmare ima samo iz Stulićeva rječnika.

birmati »birmam junake«: 7, milites colligo. ARj ima riječ u tom značenju iz Stulićeva rječnika i iz djela M. A. Reljkovića.

birov: 10, boarius, ARj: *bîrôv* s najstarijom potvrdom iz Bud. spom. glasnika, između rječnika samo iz Vukova.

cintor: 40, cemeterium. ARj ima riječ iz govora ugarskih Hrvata. Jačke, 168.

čankoliz: 130, catillo, catilio, liguritor. Najstariju potvrdu za tu riječ ARj ima iz Vukova rječnika.

guskar: 65, pastor anserum. ARj: *gûskâr* s potvrdama iz Della Bellina, Stulićeva i Šulekova rječnika.

hajkati »hajkam«: 67, impello clamando. ARj: *hâjkati*, s potvrdama iz Stulićeva i Vukova rječnika i Vukovih nar. pjesama.

majurica: 136, villica. ARj: 1. *majùrica*, »gazdarica na majuru«, s opaskom: »U Vukovu rječniku.«

majurski: 137, praedialis. ARj: *mâjurskî*, »koji pripada majuru«. Za ARj riječ je zabilježio u Orahovici S. Ivšić. Upotrebljava se i kao posvojni pridjev sela Majur i nekih drugih mjesnih imena.

mentovanje »mentovanje svrhu česa na pismu«: 144, cautio. ARj: *mẽntovânje*, s potvrdom iz Voltićeva rječnika.

mesnast: 146, carnosus. ARj ima tu riječ iz Stulićeva rječnika. Za ARj zabilježio ju je još M. Pavlinović.

napunjavanje: 169, inflatio, tumor. ARj: *napunjâvânje*, samo u jednom primjeru iz P. Bolića.

narikovanje: 170, neniae. ARj ima riječ iz M. Kuhačevića i D. Nemanića.

obatriti: 203, animum resumo, audaciam. ARj ima za riječ samo jednu potvrdu iz Jačka.

obiberiti: 228, pipero. ARj ima riječ samo iz Popovićeva rječnika.

obladalac: 207, victor. ARj ima riječ iz Della Bellina i Stulićeva rječnika.

odlupiti: 219, avello. ARj ima najstariju potvrdu iz djela J. Kavanjina.

omlahaviti: 226, debilitor. ARj ima riječ samo iz Voltićeva rječnika s opaskom »Nepouzdano«.

opšivati »obšivam«: 210, circumsuo, consuo. ARj ima istu riječ iz rječnika Stulićeva i Vukova.

oskoruš: 238, sorbum. ARj ima riječ iz Zbornika za nar. život i običaje (V, 69), s potvrdom iz vrbničkoga govora.

parionica: 250, vas pro elixandis vestibus ligneis. ARj: »sud, u kojemu se pari rublje« s potvrdom iz Vukova rječnika.

purići: 395, pulli indici. ARj: *purić*, dem. od osn. pur-, »mlada pura, purica, purče«. Dolazi u primjerima iz J. S. Reljkovića, Kurelca, Jablancija i Nemanića.

stanovitost: 350, certitudo. BIRj: *stanòvitôst*, constantia, s potvrdom iz Stulićeva rječnika.

škriljak: 347, petasus, galerus. BIRj: *škrìljâk*, iz rječničke građe J. Bogdanovića.

žličnjak: 348, theca, cochlearia. BIRj: *žlîčnjâk*, gdje stoje žlice. J. Bogdanović.

VIII.

Jakobovićev Dikcionar ima nekoliko riječi, koje u Rječniku Jugoslavenske akademije i u Broz-Ivekovićevu Rječniku imaju drugo značenje. To su riječi:

draga »draga ali vlak«: 60, rete piscatorium. ARj: 1. *drãga*, vallis, dolina, 2. *Drâgâ*, žensko ime, 3. *Drága*, žensko ime, 4. *Drágа* isto što *Drágo*, »ime muško«.

jahalica: 75, pecten pro lino. ARj: *jâhalica:* a) konj, na kojemu kiridžija goni svoju prtljagu, a kad hoće i sam ga jaše; b) isto što *klîs*, »komad drva, što je s jedne ili s obje strane zaoštren«. ARj za oba značenja ima najstariju potvrdu iz Vukova rječnika.

ležnjak: 126, lux avellana. ARj ima riječ u značenju: »log zečev« s potvrdom iz Slovinca (1884).

ljuljaška: 131, lolium. ARj: *ljùljâška*, »sprava za ljuljanje«, s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

mazar »mazar, koji stijenu maže«: 140, comiates. ARj: 1. *molba*, iz turskog (arap.) mah'zar, 2. *vrsta guske*, u Vrbniku na otoku Krku.

snižnica: 362, pluvia mixta nive, nix madida. BIRj: *snijèžnica*, »jama, gdje ljeti ima snijega«.

vodenjača: 404, animal aquaticum, aquatile. BIRj: *vodènjača*, piri genus, »nekakva vodena kruška«.

IX.

Jakobović nam svojim Dikcinarom dokazuje, kako se još na početku 18. stoljeća, kad su se u Slavoniji pisala samo religiozno-poučna djela, osjećala potreba priručnih školskih rječnika. Toj potrebi htio je on doskočiti svojim hrvatsko-latinskim rječnikom, koji se, iako nije originalno i samostalno djelo, ističe kao osamljena filološka pojava u slavonskoj književnosti prve polovine 18. stoljeća.

Iako se iz Jakobovićeva leksikografskog rada jasno vidi, da on nije bio nekakav jezični stručnjak, ipak je osjetio razliku između dvaju hrvatskih narječja, svijestan, da oni pripadaju jeziku, kojim on sam govori. Zato prerađujući Habdelićevo kajkavsko narječje u štokavsko narječje svoga rodnog kraja, pokazao se dosta širokogrudan prema rječničkom blagu Habdelićeva Dikcionara.

Tim svojim pionirskim radom Jakobović je postao prvim slavonskim leksikografom, a njegov rječnik najstarijim dosada poznatim leksikografskim djelom i ujedno najstarijim djelom svjetovnoga sadržaja u Slavoniji. Prema tome ne može se više održati tvrdnja dra. Lj. Jonkea, da »jezikoslovno vremensko prvenstvo (u Slavoniji m. op.) ne može nitko osporiti književniku Blažu Tadijanoviću«, koji je 1761. godine štampao u Magdeburgu filološko djelce *Svašta pomalo iliti Kratko složenje.*[60] Dr. Jonke to je napisao, imajući u vidu filološka nastojanja slavonskih pisaca, koja su objelodanjena štampom i koja su njemu dotada bila poznata. Međutim, odsada, kad se zna za Jakobovićev Dikcionar, Jakobović se mora smatrati prvim slavonskim leksikografom, jer je on svoj rječnik sastavio 1710. godine, dakle, preko pola stoljeća ranije nego je Tadijanović štampao *Svašta pomalo.*

Tako je Jakobović postao preteča ne samo fra Blaža Tadijanovića, M. A. Reljkovića i fra M. Lanosovića, koji su se bavili leksikografskim radom. Budući da se za rječnik J. S. Reljkovića ne zna, i budući da se Katančićev rječnik nalazi u Budimpešti, Jakobovićev je Dikcionar jedini slavonski rječnik, koji je na dohvat našim filolozima. Ako se tim značajkama pridoda njegovo leksičko blago, kojim je njegov auktor obogatio hrvatski jezik, njegovo je značenje veliko, a Jakobović zaslužuje, da se uspomena na nj oživi i da mu se dade počasno mjesto u slavonskoj kulturnoj prošlosti 18. stoljeća i u starijoj hrvatskoj leksikografiji uopće.

[60] Lj. Jonke, O. c., str. 15.

Tomo Matić

LEXICALIA IZ STARIH HRVATSKIH PISACA

(Prihvaćeno za štampu u »Radu« na 7. sjednici V. odjela od 24. XI. 1956.)

Čitajući djela starih naših književnika, počeo sam već prije nekoliko decenija bilježiti riječi, koje su mi oteščavale razumijevanje ili koje su me inače zainteresovale, a nijesam im našao tumača, često ni spomena, niti u starih naših leksikografa niti u Akademijinu rječniku, od kojega su tada izlazili tek prvi svesci pete knjige. Kako je poznato, od starih hrvatskih pisaca ponajviše poteškoća pri čitanju zadaju čakavski književnici prošlih vjekova, osobito pjesnici i prozni pisci s kopna i sa otoka nekadašnje mletačke Dalmacije. S vremenom je taj moj leksički skedarij sve više rastao, a kako se za pojedine riječi pribiralo potvrdā iz više pisaca, pa također iz različnih naših krajeva, osvjetljivalo se često samo po sebi i značenje mnogih riječi, koje mi je u prvi mah bilo tamno i zagonetno. Dakako, kako su dalje izlazili svesci Akademijina rječnika, velikim su dijelom moje bilješke postale suvišne i izgubile vrijednost, jer se u tome rječniku – kako je i posve naravno – iz obilne građe, što su je za nj u toku godina iz djelā starih pisaca i iz današnjega narodnoga govora sabrali brojni suradnici, našlo za pojedine riječi znatno više potvrda i iz prošlih vjekova i iz našega doba, kojima se ne samo u značenje pojedinih riječi, nego i u vrijeme i prostor njihove upotrebe unijelo neisporedivo više svjetlosti, nego što su mogle dati moje bilješke. A ipak i poslije desetak knjiga ARj, što su izašle poslije početka sabiranja mojega skedarija, još je ostalo u mojim bilješkama riječi, kojima se nije našlo potvrde u građi sabranoj za ARj, pa prema tome nijesu u njemu niti zabilježene, a u drugu ruku ima u mojim bilješkama gdjegdje potvrda starijih po vremenu ili iz krajeva našega jezičnog teritorija, iz kojih nema za njih potvrde u ARj. Mislim prema tome, da daljem proučavanju hrvatskoga jezičnoga blaga ne će biti na odmet, da moje leksičke bilješke ugledaju svijet, – ako ni za što drugo, a ono već zato, da mlađi znanstveni radnici ne bi zaludu gubili vrijeme tražeći potvrdā za značenje i upotrebu po koje riječi u starijoj hrvatskoj knjizi, što je već osvijetljena u mojim bilješkama.

U objavljivanju tih bilježaka nijesam išao dalje od granice, do koje su došli do sada izdani svesci ARj (knjiga XV, sv. 1). Kada bih prešao tu granicu i u ovoj radnji iznio u cjelini dalje svoje bilješke, bio bi to uz nešto izuzetaka posve suvišan posao, jer ARj se primiče svome svršetku i u brzo će u njemu ugledati svijet gotovo sve ono, što bih ja znao reći po svojim bilješkama.

Već po tome, što sam rekao o postanku ove radnje, samo se po sebi razabire, da ona nije plod sistematskoga proučavanja leksičkoga blaga starih hrvatskih književnika: ovdje su iznesena moja opažanja, što sam ih tek prigodice pribilježio pri čitanju njihovih djela, tako da je ovaj moj rad samo neznatan prinos za leksikon djelā starih naših pisaca, a na tome polju ima još dosta da se uradi, iako je vrlo velik dio posla već izvršen, kako svjedoči u prvom redu sam ARj.

Značenju riječi sam nastojao ući u trag ispoređivanjem i prosuđivanjem samih potvrda sabranih iz djela starije nam književnosti, zatim traganjem za vrelom tuđica, što su k nama došle iz drugih jezika, i napokon raspitivanjem, da li koja riječ još i danas živi u narodu i koje joj je značenje. Za govore Hvara i susjednih otoka u tome mi je dobrim savjetom pomogao g. prof. M. Hraste, pa mu se na susretljivosti srdačno zahvaljujem. Ali uza sve nastojanje ostalo je riječi, kojima nijesam odgonetnuo značenja, a objavio sam dakako i njih: možebiti će koji od čitalaca umjeti bolje od mene osvijetliti njihovo postanje i značenje.

I hrvatske i tuđe riječi (latinske i talijanske) donosim, razumije se, vjerno po pisanju pisaca, iz kojih su uzete, ne ispravljajući muče i bez upozorenja eventualnih nastranosti i pogrješaka. Riječi, kojih nema u ARj označio sam svuda kratkoće radi zvjezdicom, a za potvrde, što ih donosim iz svojih bilježaka, svagdje sam naznačio, otkale su uzete, i za te naznake su dakako dobrim dijelom upotrebljene kratice, a da se čitalac može u njima snaći pa do potrebe zagledati i u sam tekst starih pisaca, dodajem ovdje tumač tih kratica:

ARj: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija. Knjige I–XV/1. Zagreb 1880–1955.

SPH: Stari pisci hrvatski, izdanje Jugoslavenske akademije, knj. I–XXX, Zagreb 1869–1951.

Građa: Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. I–XXV, Zagreb 1897–1955.

Boerio: Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1856.

Tanclinger: rukopis talijansko-hrvatsko-latinskoga rječnika u arhivu Jugoslavenske akademije, sign. I b 142. – Ispor. T. Matić, Prva redakcija Tanclingerova rječnika, Rad 293.

REW: Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1935.

Zrinski Petar: Opsida sigetska – u knjizi »Adrijanskoga mora Sirena«, Mleci 1660.

Vitezović: Lexicon latino-illyricum, rukopis zagrebačke Metropolitanske knjižnice, sign. MR 112. – Ispor. T. Matić, Vitezovićev Lexicon latino-illyricum, Rad 303.

Luka (Polovinić) Bračanin: Psalmi Davidovi fra Luke Bračanina, ed. P. Karlić, Djela Jugoslavenske akademije XXVII.

Budinić Š., Pokorni i mnozi ini psalmi Davidovi, Rim 1582.

Krnarutić B.: Vazetje Sigeta grada, Mleci 1584.

Kuhačević: Život i djela M. A. Kuhačevića, ed. M. Magdić, Senj 1878.

*

**afikat* (M. Držić, SPH VII², 393), najamnina za kuću, od lat. affictum (ispor. REW s. v. fictus); po tome, što je u hrvatskoj riječi sačuvana latinska konsonantska grupa *kt*, vidi se, da je riječ uzeta iz romanskoga govora stare Dalmacije, a nikako ne može biti od tal. *affitto* (ispor. Rešetar, Rad 248, str. 217).

**arlas* (Benetević, Građa VIII, 312): »... er ako otiđoh onoj rufijani, ne ću se moći držat, da joj koji *arlas* ne učinju.« – Po smislu se razabire, da »arlas učiniti« znači ovdje: opremiti nekome grubu. Ispor. Boerio s. v. arlasso, bravata a credenza (prkos, razmetanje riječima).

**aspe* (Ivana Krstitelja porojenje i smrt, prikazanje nepoznatoga pisca, SPH XX, 209). Kada je Igruša, kći Irudičina, zatražila od Iruda glavu Krstiteljevu, udario je naš pjesnik u mizoginske žice, kako od žene nema gorega zla na svijetu: »Sad znam, da je pri zeleni risa žešći zmaj u gori, *aspe* koji dahom mori, a od *aspa* vrag pakleni, a od vraga veće više gora žena, žene nišće«. – Riječ *aspe* (gen. aspa) je grčka riječ ἀσπίς, zmija otrovnica, a i danas se još u narodu upravo za zlu ženu kaže, da je aspida (v. ARj s. v. aspid i aspida). Ispor. i u A. J. Vlašića latinski distih: Aspide quid peius? Tigris. Ovid tigride? Daemon. (Daemone quid? Mulier. Quid muliere? Nihil. (Innocentii III. P. M. Contemptus mundi, in carmen illyricum versus, Osijek 1785, str. 97).

**ažap.* Baraković, SPH XVII, 43–44: »... car s vojskami videć se pun slave razmahnu rukami, da u red postave horugve, zastave, oglani, spahije, vojničke oprave, *ažapi*, delije« – i dalje opet o turskom caru: »Zgubit će galije, gospodu i hlapi i svoje delije, vojnici Arapi, levente, a *žapi* od slafna Dunaja ...« (ib., str. 48). – Ispor. Petrocchi, Dizionario s. v. asapo: soldato di cavalleria turco.

**babunača.* U dubrovačkoj komediji Džono Funkjelica (nepoznat autor, potkraj XVII. vijeka, Građa XI, 172) Drijemalo priča Kusalu, da imaju za užinu »dvije kokoši *babunače* kosalice«. – Riječ *kosalica*, koje također nema ARj, bit će u vezi sa *kosalište* (u Stulija: bunjište).

**bagatelati*, v. izveljati.

**barse*. U Tanclingera s. v. *var[i]ole, infermità* je zabilježeno: *barse*, boginje, patule.

**berila* f. U Benetevića (Građa VIII, 261) Dobra veli Bogdanu, koji pijan leži na putu: »... ustani se, da ti tko *berilu* ne ukrede.«

**bišć*. Zrinski, Opsida, pjev. XII, kitica 75: »Sad morem viditi, da si kot ptić lagak, da se daš vkaniti na *bišć* i na zanak.« – Tal. vischio (lat. viscum), imela, ljepak.

**blaza*. Grabovac SPH XXX, 105: »Al si čovik ali *blaza* ...? ... Odgovori: »Duh nijesam ...«. – Ispor. u Vitezovića s. v. empusa: skazan, *blazan* – a za značenje riječi *skazan* ispor. dalje s. v. lemures: duše skvarene, malik, tintilin, skazni, – i s. v. monstrum spaka, skaz, skazan, skazna.

**bleban*. Kralj priča, što je u snu vidio: »... sedam krav tot izajdoše, znaj pritilih i pasiše ... drugih sedan, ke dojdoše, *blebne* vele vidit bihu ...« (Skazanje od Osiba, sina Jakova patrijarke, SPH XX, 327). Izdavač M. Valjavac u bilješci ispod teksta sumnja, da li to nije griješkom mj. »bledne«, – no to je teško vjerovati, jer se odmah dalje (str. 328 i 329) u tri puta mršave krave zovu »blebnima«. Prof. Hraste me je upozorio, da se pridjev *blēban* i danas govori na Hvaru u značenju: mršav, slab.

blud. U Barakovićevoj *Vili Slovinci* (SPH XVII, 215), rastavši se sa Osinom, koji mu je pričao o paklu, pjesnik ide gorom tražeći hrane: »Tada mi dodija hodeći gorom trud, gdi svakom probija puklinom dima rud, a gudi strašan gud u srcu od zemlje, kakono gdi je *blud* ali mlin gdi melje ...« Amo ne pristaje nijedno od značenja zabilježenih u ARj s. v. blud.

**braška*. Benetević, Građa VIII, 306: »Tako ćeš projti mimo nje kuću vapijući gargaše i grebene, a ona će te zovnuti u kuću, da joj *brašku* napraviš.«

**bribe*. Baraković, SPH XVII, 53: »... njih (t. j. turski) konji pritili od mnogo vrimena, ne trudni, neg čili, pasuć prez *bribena;* sva sedla drivena na konji tih bihu, lagahna strimena pod sobom imihu ...« – Sudeći po opisu te lake konjske opreme bit će *bribe* mj. *brime*, gdje se *m* asimiliralo prema početnom konsonantu.

**brljez*. O. Mažibradić, SPH XI, 162: »... ali t' *brljez* uzzrlikće (sic) u kamenoj gdigod ljuti, kad ne vidi svoje ptiće ...« Iz teksta je jasno, da je *brljez* neka ptica; Hirtz (Rječnik nar. zool. naziva II, s. v. blez) spominje za pticu sitta europaea caesia cio niz hrvatskih narodnih imena i među njima također *brljez*.

budjeti. M. Držić SPH VII², 308: »... još da *budah* š njim ter da ubodijaše sinjora Mara! ... ostajah in delitto š njime, ubojica, po svetoga Tripuna!« – Za *budjeti* u značenju *bdjeti* ima ARj samo jednu potvrdu (M. Divković).

buhac (gen. buhca). Za tu riječ ima ARj potvrdu iz našega doba s Krka u značenju: udarac šakom, alapa, – a u Zrinskoga dolazi ta riječ nekoliko puta u značenju udarca oružjem u boju: »Al Radovan šćitom *buhac* sablje prime« (Opsida, pjev. X, strofa 28; ispor. i VI 79, X 35).

buk. U Grabovca (SPH XXX, 191–192) dolazi ta riječ više puta u značenju grane naroda, koja se odružila od svoje matice: »... odcipi se jedan velik *buk* s toliko stotina iljada i ode k moru Adrijatinskome.« U tome značenju poznata je ta riječ i Kačiću: »Ova kuća (Bebići) ... izvede mnogi puk iz turske zemlje, i zove se Bebića *buk*« (u prvom izdanju Razgovora, SPH XXVII, 37).

četveronožje. Sasvim je čudno, da je ta riječ jednom u Benetevića (Građa VIII, 290) očito uzeta u značenju znaka krsta. Bogdan veli Mikleti: »Je po to sveto *četveronožje*, ko na tebi činju!« – a Mikleta mu srdito uzvraća: »Što mi ćeš, pijanče, oči iznet, kuda maneđaš rukami pred oči ter me krstiš, – para, sam spiritan?«

**čuće*, **čut* (f.). Zrinski, *Opsida* (pjev. III, strofa 38): »Protlitju me šumom zelenom raduješ, tihe vode šumom *čutje* ponovljuješ.« Ispor. paralelno mjesto u starijoj redakciji *Opside* u rukopisu bečke Nacionalne biblioteke (III, 32) »U prolitju mene zelenjem raduješ, tiho šumeć vodi *čutje* mi ti daješ.« – Slaveći njegovo junaštvo sultanov poslanik veli Zrinskomu (*Opsida* VI, 12): »... vsud je, bane, dična čut tvoga imena.« – U Vitezovićevu rječniku je s. v. auditus zabilježeno: sluh, *čutje*, čujenje, ... čuj.

čuka. U Grabovca (SPH XXX, 221 i 240) dolazi ta riječ u značenju, kojega nema u ARj niti s. v. čŭka niti s. v. čûka i ćûka (a niti s. v. ćŭka): »Osta erceg Stipan brez banovine, blaga i bogastva sve rad *čuke* i oštra jaraka« – »Međer jest dobro kadgod i *čuku* imati« (time je popratio Grabovac svoje pričanje, kako je Juraj Podjebrad pustio Matiju Korvina iz sužanjstva i dao mu kćer za ženu, te je Matija tako stekao ugarsku krunu). – Drugih potvrda za riječ »čuka« nemam, po kojima bi se moglo razabrati njezino značenje u Grabovca.

**črba*. Ta imenica dolazi u P. Zrinskoga nekoliko puta u značenju oštećenja, okrnjenja udarcem, ali i u prenesenom značenju moralne ozlede: »... ali j' kruto mučno tu *črbu* (= sramotu) zbrusiti« (Opsida, pjev. XIII, strofa 67) – »poklem smrt Laušu ja nigdi učini, *črbu* dosti činil u njihovoj kruni ...« (starija redakcija *Opside* u rkp. bečke Nacionalne biblioteke, pjev. I, strofa 50) – »*črbu* v misec žarki zabih otomanski mojom sabljom britkom« (Epigrammata u

Sireni, izd. 1660., list Cc 5). – U starih hrvatskih pisaca ima potvrdâ za pridjeve *šćŕbast* i *šćŕbav* (u Vitezovićevu rječniku s. v. mutilus; u Belostenca s. v. serratus: šćŕbasti novci). U ARj je s. v. *oštrbiti se* zabilježena za taj glagol potvrda iz Hektorovića: »Kad ... zubi se *ošćŕbe*, i sami padaju«. U građi sabranoj za do sada neizdani dio ARj ima i iz našega vremena potvrdâ za pridjev *štrbast* (Pavlinović zabilježio iz srednje Dalmacije), za glagol *štrbati* (otkidati od čega sitne komadiće; zabilježio Pavičić iz okolice Vinkovaca), a čuo sam i sam u zapadnoj Slavoniji, da se kaže o nožu, da se *ištrbio* (oštrica mu dobila zube). Ispor. i u drugim slavenskim jezicima u istom značenju: slov. ščŕba, ščŕbiti; č. štěrbina; p. szczerba, szczerbić; r. щерба, щербить.

dil. U odgovoru na pjesmu, što ju je Baraković upravio Frančišku Difniću, vlastelinu šibenskomu, rečeno je za Barakovića: »... al jes' ti Zadru već držan al on tebi? I vidih, pod nebi da *d i l* slove tobon, reka bih, da tebi držaniji jest on ...« (SPH XVII, 234). Riječ *dil* (u editio princeps *Vile* od g. 1614., str. 359: »diil«) po smislu nikako ne pristaje, samo bit će da se griješkom potkrala mj. *dilj* = dalje (v. ARj s. v. 1 dug, II 2 d).

**dokaza*. U Grabovca dolazi ta riječ u dva puta (SPH XXX, 235 i 266) u značenju uhode: »Vojvoda Janko vazda je u turskoj vojsci imao virnu *dokazu* i pravoga obznanitelja« – »Jure Skandar-beg imade *dokazo* ...« (očito griješkom mj. dokazu ili mj. gen. plur. dokazā). U ARj ima s. v. *dokazati* i *dokazivati* potvrda za značenje: javiti, kazati, ali nema uopće imenice *dokaza*.

**dotožan*. U Zrinskoga (Opsida, pjev. VI, strofa 34) kaže se o Nijemcima: »Malo j', ki prijazan jur nimšku ne spozna: Ugrom je protivan i kruto *dotožna*, Hrvat, ki j' već viran, tomu j' već nazlobna ...« – ARj ima samo potvrdâ za glagol *dotužiti* (dodijati, dogrdjeti). I danas taj pridjev životari u čakavaca: gre dotožno, govori dotožno; no kod mlađega naraštaja ta riječ sve više iščezava (Pavletić, Nast. Vj. VII, 215).

**dovljen*. U Navišćenju Divice Marije Don Sabića Mladinića traži Pravda od Boga: »... da se karu zala dila, muka grihu da je takmena, ako je zla i *dovljena*« (SPH XX, 145).

**dragovoda*. U Hektorovićevu *Ribanju* »gospodar galije«, koji je jednom bio gost pjesnikov, hvali njegov dvorac Tvrdalj i priča, što je sve ondje vidio: »Jednu živu vodu, i drugu, i tretu, š njimi *dragovodu*, dažjevicu petu« (SPH VI, 35). – Bit će da je to voda iz drage (uvale, doline).

država. Hrvatski književnik Senjanin M. Kuhačević, koji je, osuđen 1749. radi učestvovanja u t. zv. Brinjskoj buni na doživotnu tamnicu, ispaštao kaznu na gradačkom Schloßbergu, odgovara na pismo svoga bratučeda popa Frane Kuhačevića: »Metimtoga, brate, hvalim na

ljubavi, kû mi iskazuješ u ovoj *državi*« (Život i djela M. Kuhačevića, ed. Magdić, str. 78). – Amo ne pristaje nijedno od značenjâ u ARj s. v. država. Možebiti se »u ovoj državi« ima shvatiti »u ovom sužanjstvu«, jer s. v. *držati* ima u ARj (knj. II, str. 827) potvrdâ za upotrebu toga glagola o nekome, koji je u sužanjstvu; ispor. potvrdu iz Gundulića: »... oteše mi ih (t. j. sinove) i sada mi ih drže oba.«

**dubar* (dubro?). U prikazanju *Ivana Krstitelja porojenje i smrt* (SPH XX, 208): »... pozrite, gdi Zora pred suncem ishodi Titona iz *dubra* i tanac izvodi ...« prema smislu može »iz dubra« samo značiti: iz Titonove ložnice, bračne postelje.

**đasiti*, **đasnuće*. U prigodnici za mladu misu M. Pereckoga veli Katančić: »Jur svim grozne nami nek suze pristanu, ljubnog kim smo dugo Martina *đasili*« (SPH XXVI, 309). U latinskoj verziji te iste pjesme daje sam pjesnik autentično tumačenje značenja: »Iam cessent lacrimae, queis pia *luximus* Martini crebrius fata piissimi« (Ib. 277). Prof. Hamm me je upozorio, da se glagol *đásiti* i danas govori u valpovačkom kraju u značenju: žaliti za pokojnikom, zaviti se u crno. – U sasvim drukčijem značenju dolazi riječ *đasnuće* u Požežanina A. Nagya (Ispisavanje življenja i činih Napoleona, Zagreb 1811., str. 8–9). Govoreći o Napoleonovu odgajanju u vojničkoj školi u Brienni, veli Nagy: »Ovdi pod skrbljivima očima svojih naučiteljih odgojen i dobro ubavistit ne samo u navuku učinjenoga dobroga napridka svidočanstvo je položio, nego također velikoga razuma i dubokoga »*gyafztnutya* sjajne zrake je očituvao«. Imenica *đasnuće* uzeta je ovdje očito u značenju: duševna pronicavost, oštrina uma.

**džambjelot*. U Držićevu *Dundu Maroju* otac pošao u Rim u potjeru za rastrošnim sinom i »donio je veće sto tavula *džambjelota* i toliko vrjeća papra i druzijeh prateži za trijes tisuć dukata.« I ta se vijest još jednom ponavlja: »I donio je *džambjelota* tabulâ veće stotinu i vrjeća papra i čafrana drugu stotinu« (SPH VII², str. 314 i 315). – Od staroga toskanskog *giambelotto*, neka fina tkanina (ispor. Rešetar, Rad 248, str. 225).

**fajfer*. U Stefančevoj *Pismi od Ivana Salkovića* (Osijek 1781): »Udri, udri' povikao biše, na tambure i fajfere niše« (o. c. 10). – Njem. Pfeifer, svirač. Glagol *nihati* uzet je ovdje u značenju: mahati (ispor ARj s. v. njihati).

**felac* (?). U Držićevu *Džuhu Kerpeti* (SPH VII², 430) vele glumci o sebi: »Mi, ljudi čertamente godišti mladi, ma ćudi antici – prem kao njeki, ki su u *feocijeh* upengani, ki stoje ter gledaju ...« Rešetar je (Rad 248, str. 224) uz taj tekst iz *Džuha Kerpete* zabilježio samo: »felak – feoka (?)« bez naznake značenja i izvora te riječi. – Talijanska riječ *felze* (»specie di casotto che si fa sulle gondole di Venezia«) posve bi dobro pristajala po glasovima, no sa značenjem nije tako lako: »casotto« mogao bi biti doduše »upengan«, ali je li to

bilo tako u običaju, da bi Držić upravo to spomenuo kao nešto sasvim poznato?

**festulezija, *pestuleza.* U Držićevu *Arkulinu* govori Vlah, kmet Arkulinov, o svome gospodaru: »Poću vidjet, kud ide, i malo mu se prijavit, da me ne bi ono *festulezijom*, svinja, dohitio, – srdit je« (SPH VII, 393). A odmah zatim na početku drugoga ata veli Arkulin: »Ha, *pestuleza* bi lijek ovizijem, koji se vrćahu ovdje. Nije ih sada furtanata! In fine, oružje, je kralj od svijeta, oružje sve gospoduje. Sad sam ja gospodar od ove place. *Pestulezo*, junačka hrano, ti si sada moja čâs, meae summae vires« (ib. 393). Već po smislu se razabire da je *festulezija, pestuleza* neko oružje; ispor. u Boeria: *pistolese*, dvosjekli mač.

**fringija.* U *Opsidi* veli P. Zrinski o Nikoli Sigetskome: »... Zrinskoga sablja pogane pogubi, po kih mu *fringija* na vse strane rubi« (pjev. VI, strofa 85) – »Kâ b' se ne zlomila, nî te demeckinje, kû bi neg taknula moć bana *fringije* ...« (pjev. VI, strofa 100). – Madž. fringia, mač, sablja.

glaz. Kavanjin u *Povijesti vandelskoj*, pjev. XIII, strofa 129: »Tako' e, pobre, poslenici dvoreniski meu *glaze* drže kralje (»kraljie«) navjesnici, da ne projdu ke omraze; primau *glazi* svitlos samu, a ne vitrijeh naglos tamu« (SPH XXII, 257). – Cijela je strofa, kao vrlo često u Kavanjina, posve nejasna, no *glaz* će biti svakako njemačka tuđica (Glas, staklo), iako je ne bismo očekivali u pisca, koji je bio podalje od dohvata njemačkoga kulturnog utjecaja. ARj ima za tu tuđicu (u obliku »glaz«) samo jednu potvrdu, i to u Istranina F. Glavinića.

**gnačan.* U Tanclingera s. v. fangoso: kalno, blatno, »*gnaçno*«. – Tanclinger piše *gn* također za *nj*.

**goljati, *goljiviti.* U Benetevićevoj *Hvarkinji* zaljubljeni starac Mikleta uzdiše: »Ah, da bi mi, moja udovičice, s tobom se *goljati* na mon stanu ...« (Građa VIII, 255), a kasnije, kada ga je Barbara, starica »ričonosnica«, obradovala dobrom vijesti, dariva je on: »Aj, Barbara, tebi donativo, ... *goljaj* to za me!« (ib. 306). Značenje je očito: počastiti se, pogostiti se; ispor. tal. gola, goloso, golare. Amo ide također glagol *goljiviti*. Kada Mikleta šalje slugu, da mu nađe ženu, koja će poći s porukom k udovičici, daje mu za taj posao novaca: »Eto tu pet škuda neprominjenih, a na oto tebi dvije perpere, *goljivi* za me i hodi colla buona ventura« (ib. 276).

**govedа:* »... ne zapliniše nego pedeset *govede*« (Kačić, Razgovor, SPH XXVII, 76) – »... ja vam povraćam vaše ovce, koze, *govedu* i zemlje ... (Korabljica, SPH XXVIII, 39). ARj ne zna za tu kolektivnu imenicu ženskoga roda.

**grebar.* Luka Bračanin, Psalmi, str. 54: »*Grebre* njegove opijajući umnjožaj plod njegov« (Vulgata: ... *rivos* eius inebria, multiplica germina eius).

griješiti: »Tamljan nikad ne miriši, koga živi oganj *griši*« (Kuhačević, str. 23). – »*Griši* me ufanje, stat ću dobre volje, duša će po smrti dobit stanje bolje« (ib. 30). – »*Griši* me i oto (t. j. ufanje u kraljičinu dobrotu), vindar srce gori, vidit ćemo Boga, kad nas smrt umori« (ib. 61). – Za značenje glagola *griješiti*, što ga eto nalazimo u Kuhačevića (ostaviti koga, iznevjeriti se kome), nema potvrde u ARj (najbliže je tome značenju *mimoilaziti*, zabilježeno u ARj s. v. griješiti 2a, bb).

**griž.* U Getsemanskom vrtu: »... dva *griža* oliti kuka ... dvaju bratje ložnice su jedna uz drugu navrh jednog *griža*, a Petrova na drugom vrhu na buru od nji podalje ...« (J. Pletikosa od Skradina, Putovanje k Jerozolimu, rkp. zagrebačke Sveučilišne knjižnice R 4284, str. 70). Iz samoga se Pletikosina teksta vidi, da je *griž* isto što *kuk* (u ARj s. v. 3. kȕk = veliki kamen, hrid). Ispor. u ARj: 2. *griža* (u naše vrijeme u hrvatskom primorju) = stijena, kamen, valjada od njem. Grieſz (Sandstein).

**grostiti.* »Od *grostenja.* Morsku vodu s vinom valja piti, da se komu pristane *grostiti*« (Em. Pavić, Flos medicinae, 16). Ispor. u latinskom izvorniku: »*De nausea* marina. *Nausea* non poterit haec quem vexare ...« Vidi u ARj s. v. *grstiti* i *grustiti.*

**grubati.* U prikazanju *Ivana Krstitelja porojenje i smrt* govori Igruša, kći Irudičina, kada joj Koraljko donese odsječenu glavu Ivanovu: »... da bi sunce, majko mila, u smih slatki obratila, ke *grubaju* u pozoru lišca ovoga sfitlu zoru ...« (SPH XX, 211). Ako je u prvom stihu »sunce« lapsus calami mj. »suze«, bio bi jasan i smisao stihova i značenje glagola *grubati:* suze grubaju t. j. čine grubom, nagrđuju svijetlu zoru lica Igrušine matere.

**guzi.* U J. Krmpotića dolazi ta riječ u značenju *gusle:* »Guzi gude, sviralice svire, a citare ponajlipše cvile« (Joso Malenica, 17) – »*Guzi* nove glase udariše« (ib. 19).

**hajda.* U *Opsidi sigetskoj* Zrinski šalje po golubu pismo iz Sigeta »kralju ugarskomu«, da se grad još samo dva dana može održati: »Za pomoć nam ada već nemoj misliti, u koj nije *hajda*, jer smo vistoviti ...« (pjev. XIII, strofa 94). – Bit će to varijanta arapsko-turske riječi *fajda*, koja se u nas govori također *vajda.* Pridjev *vistovit* znači, da su sigetski junaci svijesni, dobro znadu, što ih čeka.

**hakolj.* U Tanclingera s. v. rampino: kljuka, *hakolj*, uncus. – ARj s. v. hakalj ima samo iz Belostenca i Jambrešića potvrdu za *hakelj.* – Od njem. Haken.

**halom* u Vrančićevu rječniku (s. v. tumulus, sepolcro) i u Tanclingerovu (s. v. sepolcro, sepoltura). – Od madž. *halom*, a to opet od našega *hlъmъ* ili od germ. *holms*.

**haljati*. U Gazarovićevu *Prikazanju života i muke sv. Ciprijana i Justine* Arkadij se sprema, da »priobrnut u kosića« poleti k Justini: »Kosićen ću s' učiniti za k Justini moći priti, u sfû hižu pusti da me od sad *haljat* bude za me« (SPH XX, 245). – Možebiti se na Hvaru prije doista tako govorilo mj. »hajati«?

**harbač*. U komediji nepoznata Dubrovčanina *Džono Funkjelica* (Građa XI): »... što ti [j]o[j] ne davam veće *harbača* nego hljeba« (str. 168). – »Kurvina svinjo, sada te ću *isharbadžat* ovijem *harbačom* i činiti da pod njim dušu pustiš (str. 174). – U ARj su od te tuđice (tur. gyrbač) zabilježeni oblici: karbač, korbač, krbač, kurbač, no oblika s početnim h nema.

**heveljica*. U Benetevićevoj *Hvarkinji* veli Bogdan Goji, kako je čuo, da se ona obećala nekome Vlahu, a ona mu uzvraća: »Prî bih za Turčina, nut da bi mi u modrini hodit i *heveljicu* nosit« (Građa VIII, 288).

**hodija* (= pješadija), v. jazdija.

**holjudina*. Momci i djevojke igraju se vukova: »... pak se pridnjak *holjudinom* tuče, vika stoji: „Pristan', dobar vuče!"« (Reljkovićev *Satir*, SPH XXIII, str. 12 i 83). Koliko sam raspitivanjem mogao doznati, čini se, da te riječi danas više nema u narodu. Senković je u rječniku uz svoje izdanje *Satira* (Zagreb 1895) zabilježio, da je holjudina rubac, usukan kao konopac, kojim kolovođa u igri vukova udara suigrače.

**hraman*. U Tanclingera s. v. edificato: sagrađeno, ugrađeno, građeno, *hramano*.

**hovizati*. U Benetevićevoj *Hvarkinji* Polonija govori svojoj godišnici Dobri: »Nuko, hodi mudro putom, ne obziri se kako luda. Vele mi *hovizaš*« (Građa VIII, 258). – Polonija kori Dobru, što se izvan kuće ne vlada čedno. Imade li glagol *hovizati* samo to opće značenje ili se time možebiti misli u prvom redu očijukanje s muškarcima? Ispor. i *hvizati*.

hripelj. Kavanjin veli u *Povijesti vanđelskoj* u opisu strašnoga Belzebuba: »Nos nezgromni na sto brada iz *hripelja* slike grubi na čeljust mu grdno pada ...« (SPH XXII, 404) – »Vičnji sudac na uskrsu ... izvadiće iz grobnica tmaste *hripee* bijelih lica« (ib., str. 541). – Uz posljednji primjer je izdavač (prof. Aranza) zabilježio, da *hripej* na Braču (u Milni) i na Visu znači *kost od nosa*, a kako mi je saopćio prof. Hraste, ta se riječ u istom značenju govori također u svim mjestima na Hvaru. Riječ je u tome značenju poznata i u dru-

gim slavenskim jezicima: slov. hripelj, č. chřípě, polj. chrapy. – ARj donosi iz Kavanjina prvi primjer s. v. *hripelj* s neispravnim značenjem (»hripanje?«), a drugi s. v. »*hrip*« s nejasnim značenjem (»zar okosnica?ili treba čitati *hipe?«).*

hum. U prologu *Prikazanja uskrsnutja Isukrstova* veli se o njegovu uskrsnuću: »Toj sfe Pilat virovaše, neg proniti ne davaše, za Žudijem u *hum* dati ne hti vanka toj dat znati« (SPH XX, 107). – Osim općenito poznate imenice *hum* m. (collis, brežuljak) ARj ima još samo iz Došena i Rapića potvrdā za *hum* f., no Budmani s pravom sumnja, da li to nije zapravo *um* (kako je poznato, slavonski pisci često pišu *h*, gdje nije red da se piše), a niti u značenje »oholost« pravo ne vjeruje. Po smislu se razabire, da »Žudijem u hum dati« u našem primjeru znači: Židovima po volji učiniti, ugoditi.

**hustalo.* U *Prikazanju uskrsnutja* (SPH XX, 128) gostioničar u Emausu naređuje posluzi, da podvore Isusa i dvojicu njegovih učenika: »... lipo čisto sfe spravite, ti *hustalo*, sfršno spravjaj, kolji, lonce na stol stavjaj ...« – Očito je to nadimak prema glagolu *hustati*, za koji ima u ARj potvrda za značenje: hrskati zubima, žvakati.

**hvizati.* »Jer človik kada je u bogatoj kući, kralju brat mni da je, tako gre *hvižući* ...« (Baraković, SPH XVII, 31). – Po smislu se razabire, da je u Barakovića tome glagolu značenje: oholiti se, razmetati se. U dalmatinskih čakavaca i na kopnu i na otocima govori se glagol *hizati*. Kako mi je priopćio prof. Hraste, na Hvaru ima taj glagol značenje: oholo hodati uzdignute glave, – i kaže se za mazgu, ali također za mladića, djevojku, čovjeka. U ARj ima za *hizati* potvrda iz Marulića i iz našega doba s Brača s nešto drukčijim značenjem: recalcitrare, ritati se (u ARj je i za glagol *ritati se* zabilježeno također metaforičko značenje: uzobijestiti se).

**hvojiti.* »Bolizan je umrit, da tko se još boji, pravo ti hoću rit, on bolizan *hvoji*« (Marulić, Lipo prigovaranje razuma i človika, SPH I, 151). – Očito je pisac htio reći, da se bojanjem »bolizan« umiranja povećava, pogoršava.

**infenoćati.* Starac Mikleta ludujući za ženama doživi svakojakih: »Ovo su dvije, ma se po vjeru Vlahovu ne dah *infenoćat* od treće« (Hvarkinja, Građa VIII, 314). – Ispor. Boerio s. v. infenocchiare, aggirare, dar altrui ad intendere alcuna cosa, mostrargli lucciole per lanterne, – dakle: nabajati komu koješta, voditi za nos, zaluđivati.

**iro.* »Milostiv s onimi, kê *Iro* pokriva, spružaše jim desnu, da ni znala liva« (Kuhačević, str. 75). – »Tulike sirote, udove i kmeti, kê teže od *Ira* siromaštvo prti« (ib., str. 126). – U ovom posljednjem stihu dodao je sam Kuhačević uz riječ *Iro* bilješku: »Siromah, ki nima nego dušu i golo tilo.«

**isharbadžati*, v. harbač.

iskaviti. »... Bog ... te kroz ove ovce uvede u napast, dok ne *izkaviš* grih tvoj« (M. A. Reljković, SPH XXIII, 653). Ispor. u ARj *kaviti* (»nepoznata značenja«) i *kavinjati* (»patiti«) s potvrdama iz XIX. vijeka. Reljkovićev *iskaviti* očito znači: patnjama okajati.

**iziljati.* U Benetevićevoj *Hvarkinji* Dobra kazuje Goji: »... nimam kad već stat, mliti mi 'e i do dne omisiti; niko ga ne *izilje* prez mene« (Građa VIII, 268). Smisao se te zadnje rečenice posve dobro razabire: nitko ne će toga posla (mljevenja i miješanja) uraditi, svršiti bez mene.

**izmićanje.* U Tanclingera s. v. rendita, entrata: *izmićanje,* prihodišće, letina. – Ispor. u ARj s. v. izmetati: davati, radati (o stablu, plodu i t. d.).

**iznovina.* U Grabovca: »Ti trgovci kada znaše, nakrcavat navu staše ... lipi stvari *iznovina,* svakojaki trgovina ...« (SPH XXX, 113). – Značenje se po smislu razabire: nova roba, nove stvari.

**izveljati.* Goja priča Bogdanu, kako je Vlašetina Radoj napastuje, a Bogdan joj veli: »Ter on, poslenik vlaški, čini te bagatele oko tebe? ... Inverti ti ve cić poštenja, da se ne bi nazad *izvelja* s njim bagatelajući, ne čekaj pak, da te ja dvignu ...« (Benetević, *Hvarkinja* Građa VIII, 273).

**izvlač.* Tanclinger s. v. estratto, copia di scrittura: izpis, razpis, izrov, *izvlač.*

jahat, jahta, jahto. Salamun je imao »dvanajest iljada konjušarica konja *jahti* od sedla« (Kačić, Korabljica, SPH XXVIII, 147). – ARj ima za taj pridjev jednu potvrdu, a i to tek iz druge polovice XIX. vijeka (Pavlinović).

**jakorašnji.* Karlo Pavić *Pokopno govorenje o sprovodu A. Mandića,* str. 21 (Osijek 1816): Gdi god je našao zle običaje, koji su ili od Turaka u ovoj zemlji još zaostali ili kasnije po razpuštenosti prokšenoga vika *jakorašnjega* upuzli, je izkorenuo ...« – Za značenje (sadašnji) ispor. ARj s. v. *jako* (= sada).

**jazdija.* Krnarutić, Vazetje Sigeta, str. 5b: »Pedeset biše tih na konjih *jazdije,* ter u stup vele tih pet po pet hodije.« – U ARj zabilježena je s. v. *jezditi* (= jahati) potvrda također za glagol *jazditi,* no samo iz Domentijana, iako ima za nj potvrde i u Krnarutića. Već je V. Gaj u svome izdanju *Vazetja* (Zagreb 1866) zabilježio za imenicu *jazdija* značenje: konjica, equites. Tome odgovara *hodija* = pješadija.

**jeza.* U ARj su iz Kavanjina za imenicu muškoga roda *jez* (jelo) zabilježene dvije potvrde, no u istoga pisca dolazi u istom značenju i imenica ženskoga roda *jeza:* »... sada mu je (sc. Lazaru ubogome)

plemeniti stol i *jeza* priizbrana, s kom pravedan Bog ga puni« (SPH XXII, 506).

**jugat.* Krnarutić, Vazetje Sigeta, str. 6b: »Pod nikim konj *jugat*, ali vran, ali siv, a pod nikim durat crnorep, crnogriv ...« – Bit će da V. Gaj ima pravo, kada u svojem izdanju *Vazetja* (Zagreb 1866) riječ *jugat* dovodi u vezu s poznatom imenicom *dogat*, equus albus.

**juriste.* Kačić, izdanje *Razgovora* od g. 1756.: »... pobigoše (Turci) izpod Sinja, ali ji dosta na *juristu* pogibe« (SPH XXVII, 94). Riječ je očito uzeta u značenju: mjesto juriša, navale, borbe.

**jutropašac.* »Vlašetina smrdeći« Radoj ljubomoran je na Bogdana: »... ah, Bogdane, Bogdane, gdi ve si, da ti srce izvadim« – a Bogdan mu se ruga: »Poj, vadi želadiju od *jutropašca*, ča je tvoja meštrija ...« (Benetević, Građa VIII, 288).

**kanjuka.* Bogdan se sprema u službu s namjerom, da što bolje potkrada gospodara: »... zač od *kanjuke* ne bojim se drugoga od moje vrsti eto nišće« (Benetević, Hvarkinja, Građa VIII, 256). – U ARj su za tu pticu grabilicu zabilježena samo imena: kanja, kanjug, kanjuh.

kazati. Osin Vlaha, koji se utopio kod Srimskih otoka, kazuje pjesniku, kako je radi laganja dospio u pakao: »Mnju, da se ne zgodi človiku, ča meni, i mati ča rodi, *kazaj* se po meni« (Baraković, Vila Slovinka, SPH XVII, 185). – Za oblike prez. *kazam* – imper. *kazaj* nema u ARj potvrde, a značenje u našem primjeru odgovaralo bi onome, što se spominje u ARj s. v. *kazati* III, 1 d: moneri, dobivati opomenu za svoje ponašanje po pedepsi koja je drugoga snašla (potvrdā za to značenje ima samo iz prvih godina XV. vijeka u Pucićevim *Spomenicima srpskim*, izdanim iz dubrovačkoga arhiva).

**keliz.* U Tanclingera s. v. bitume: *keliz*, smola, bitumen. – Ispor. u Habdelića *kelje* (»kelie«), bitumen, – i u Belostenca s. v. bitumen kelje (dalmatice!). – V. u ARj s. v. klija.

**keserica.* – Ivanošić (Pjesma od Peharnika, SPH XXVI, 237) tumači sam u bilješci da je »brada keserica« oštra, šćetnata brada. – ARj ima u tome značenju samo *keser*, i to jedino iz Vukova rječnika, a inače ta tuđica (< turc. keser) znači neku vrstu bradve i zabilježena je također u našim starijim rječnicima (Mikalja, Vitezović, Stulli).

kima. U Držićevu *Dundu Maroju* (SPH VII², 384) Petrunjela u svome bijesu hoće da Maru oči iskopa: »Nut onoga bezočnika! Nebogo, dohodi mi *kima*, da mu ovizijema noktima izdrem one očine, kijema još ima oči gledat.« – Značenje je jasno: dolazi mi volja, imala bih volju. Riječ je i danas poznata u Dubrovniku (a i na Hvaru), ali u drugom značenju (ispor. Rešetar, Rad 248, str. 216: vršika, od grč. κῦμα, val).

*kisca. Katančić, Fructus auctumnales: »Tu vidiš starom slikovane *kiscom* / rate ...« (SPH XXVI, 310). – ARj ima samo *kist* i *kiščica* (penicillus, oruđe za slikanje).

*kosalica, v. babunača.

*košt. U *Skazanju od Osiba* (SPH XX, 330) Josip Egipatski naređuje, »da sad sfaki velik i mal ... napuniti *košte* ima i granare sfe sa sfima ...« – O značenju nema sumnje: *košt* = žitnica (kao i *granar* tal. granaio, granaro). Ispor. u Pleteršnika slov. *košt, kašt, kašta, kašča* (Getreidekasten, Getreidekammer).

*kožakarin. U *Opsidi sigetskoj* P. Zrinskoga (pjev. XIII, strofa 51): »V harac greš najzad lin, a prvi u divan, ... ti s' kot *kožakarin* svitlobom zakrivan.« – U tekstu napisano je upravo »kochiakarin«, a to je Zrinski na kraju *Sirene* ispravio »koſakarin« i u »Tomačenju imen i riči neznanih« protumačio: koſakari = strašljiva baba.

*krinjevati. *Prikazanje uskrsnutja Isukrstova* (SPH XX, 108): »Bog, početak sfakoj stvari, ... *krinjuje* zvezd on tečenje i vrimena prominjenje.« – Značenje je jasno: upravlja, određuje.

*kujus. U Držićevu *Dundu Maroju* govori Pomet o sebi: »Jesu njeki, ki mi se razumiju; kažu s dva *kujusa:* „Ergo approbitur" ...« (SPH VII², 338). – Nije li to naopaka riječ iz Pometove latinštine?

*kunjirati. A. J. Turković u *Životu sv. Eustakije* (Osijek 1791, II/154): »Selanin ga dost *kunjira,* kori i na zlo ga tira ...« Ispor. još str. 191, 197, 235. – U značenju »zlo postupati« čuje se i danas u Slavoniji *kujonirati* (njem. kujonieren, od franc. couillon, couillonner, tal. coglione).

*kusuna. Irudica govori odsječenoj glavi Ivana Krstitelja: »... dostoji se, mesto groba zvirska da ti bude utroba, da te kusa prid koj strani zla *kusuna* sa gavrani« (SPH XX, 213). – Bit će da je ta imenica – kao *sekuna* (< seka, sestra) – izvedena od *kusa,* za koju ARj bilježi uopće značenje »kusato žensko živinče«, a iz Belostenca upravo značenje: kučka, kuja.

*lankroja. »Ma nu ono od onuda one *lankroje* Andrijule s Konala, mađionice, što ženam djecu čini« (dubrovačka komedija *Džono Funkjelica,* Građa XI, 176). – Tal. ancroia, babetina.

*latuština. U Držićevu *Džuhu Kerpeti* (SPH VII², 432): »Kad bi godišnica gospi ukrala peču larda, ter bi ju vrgli u tamnicu; a gdje bi Puljiz puljiški govorio, a masara *latuštinom* udarala, i kad se ženik ne bi brinuo ...« – Za imenicu *masara* ispor. u Boeria: massèra s. f. massara, fante, fantesca, serva, casiera (u Puntu na Krku je *masara* priležnica, konkubina). – No što znači da masara udara *latuštinom?* U hrvatskom postoji sufiks -uština za pravljenje augmentativnih imenica, pa je *latuština* po svoj prilici izvedena od *lata* (< latta,

lim), limena posuda (na Hvaru se ta riječ govori osobito za petrolejsku kantu, n. pr. kupi mi latu od petroleja).

**latva.* U Tanclingera s. v. lama di ferro: ploča gvozdjena, plaza, nazelnica – s. v. lametta: plazica, *latva*, pleh. – Ispor. tal. latta, lim.

lek. »Čudnovata struka borje tvrda *leka* sve dubova, plemenito pak staborje ravna pruta jasenova« (Baraković, Draga, SPH XVII, 371).

ličina. »Imo sam ja nastojat za oženit ga, dokle je u ovoj misli, za ne dat mu bremena da se dezerta s *ličinam* i ostalijem zlijem pratikam ...« (Džono Funkjelica, Građa XI, 175). – U ARj je za imenicu *ličina* zabilježeno samo značenje: uže od lika, zamka na vješalima, – a to ovamo nikako ne pristaje.

lučiti. Eva govori o grijehu svome počinjenu jabukom: »... cić toga me Bog umuči, da rajati budem, *luči*, s bolešću san, joh, rajala ...« (Prikazanje kako Isus oslobodi sv. oce iz limba, SPH XX, 98). – Značenje je jasno: odlučiti, odrediti. U ARj su za glagol *lučiti* zabilježena samo značenja *coniungere* i *separare*, a iz ovoga posljednjeg značenja se moglo, kao i kod složenoga glagola *odlučiti*, razviti značenje: decernere, statuere.

lukat. U Barakovićevoj *Vili Slovinci* (SPH XVII, 171) rečeno je u opisu brodića: »... dubove mladice korablji vas podpor, a po njoj pak odgor *lukata* drva prut ...« – ARj ima ja prilog *lukato* samo jednu potvrdu, i to upravo iz Barakovića, ali u značenju *lukavo*, a to nikako ne pristaje u opis brodića. Možebiti je lukato drvo = drvo zavinuto kao luk?

**ljustati.* »Al nebo ne čuje, što pas lajuć *ljusta*, ki sprot vetru pljuje, na bradu mu *hljusta* ...« (P. Zrinski, Opsida XIII, 50). – ARj ima s. v. *hljustati* dva značenja: žvakati (Dellabella, Stulli) i silno koga tući (Dubašnica na Krku), no ta značenja ne pristaju ni u prvi naš stih ni u drugi. Jagić (Književnik III, 396) za *hljustati* u drugom stihu upućuje na poljski glagol *chlustać* = pluszczyć, plusnąć (Linde) – no i sam pita, što će reći u prvom stihu glagol *ljustati*. Sudeći po smislu, *ljustati* i *lajati* su sinonimi, a na to značenje upućuje i imenica *hljuštavičina*, što se u Puntu na Krku govori za brbljavu, lajavu žena (»za ženu ćakolonu«).

**maća.* Baraković, Draga (SPH XVII, 360): »... da me tire britke *maće* ne bih moga brže teći, rekoh drugu: „Dragi brače, kud me vodiš, hti mi reći“ ...« – Ne znam, smije li se vjerovati, da je Baraković tek rimi za volju stvorio imenicu ženskoga roda *maća* (= gladius), za koju inače nema potvrde.

mana. Apostol Toma donese apostolima kao svjedočanstvo Marijina uznesenja na nebo pâs, s kojim je Marija bila položena u grob, a koji je ona dala Tomi uzlazeći na nebesa. Na riječ Tominu apostoli

otvore grob, pa kada ga nađu prazna, reče Petar: »Ova suknja njoj poslana / s nebes bila ter nje *mana*« (Prikazanje od ušastja na nebesa D. M., SPH XX, 182). – Nije li *mana* ovdje uzeta u općem značenju: pomoć, dar (s neba)?

**manda.* Pri preobraženju Isusovu veli Petar: »... ter ovd' ... dobro 'e biti / i tri mande nam sgraditi« (Kavanjin, Povijest vanđelska, SPH XXII, 471). – Ispor. Vulgatu: tria tabernacula.

mandura. Uz stihove iz Katančićevih *Fructus auctumnales* (SPH XXVI, 322): »Glas tanak Talije i šumske *mandure* nek vam mrzak nije, diple i tambure ...« zabilježeno je u ARj, da je to jedina potvrda za riječ *mandura*, ali da se iz nje ne razabire, kakva je to muzikalna sprava, svirala ili instrumenat sa žicama. Te svoje hrvatske stihove je sam Katančić u rkp. *De poesi illyrica libellus* preveo na latinski: »Vox subtilis Thaliae et silvestris *testudinis* / non displiceat vobis, utres et lyrae« (ispor. Matić, Trag jedne do sada nepoznate Katančićeve pjesme, Časopis za hrv. povijest III, 242). – Svakako je dakle *mandura* = testudo, instrumenat sa žicama kao citara.

**marcel:* »Zla sreća vazmi pravdanje ... ne samo da bidam človik život trudi, da i uboštvo trati, i za dobit *marcel* na preposit strati u pravde libru ...« (Benetevićeva *Hvarkinja*, Građa VIII, 255). – Boerio s. v. *marcèlo* veli, da je to bio stari mletački srebrni novac, koji su počeli kovati 1472. za dužda Nikole Marcella.

**masara*, v. latuština.

**mavar.* Zaljubljeni starac Mikleta došao »priobučen na jejubašku« pa digli viku na njega: »Evo, je lupež, je *mavar!*« (Benetevićeva *Hvarkinja*, Građa VIII, 311; ispor. još 312, 313). Jedupci su, kako je poznato, u naših starih pisaca cigani (Jedupat = Egipat), a radi crne im boje lica zovu ih eto i *mavrima* (Maurus, crnac).

**minšati.* U rukopisu starije redakcije *Opside sigetske*, pohranjenom u bečkoj Nacionalnoj biblioteci, ima za taj glagol dosta potvrda, a u štampanom izdanju te pjesme redovno je *minšati* zamijenjeno oblikom *mišati:* »Turak i kršćanin *minšano* med njima (pjev. III, strofa 69) – Turci i kršćani *mišani* med njima (III, 76). – Ispor. i dalje rkp. III, 53, – štamp. izd. III, 60; IV, 84 – IV, 92; V, 16 – V, 24; VI, 64 – VI, 83; VII, 22 – VII, 24.

**mlaće.* Goja priča, kako je bila na Visu »na kopatvi«, pa joj Radoj »sfej pomagaše kuhati i ostalo opravljati, ter ti se nikako pomalo zdragovasmo pri *mlaću* stići se« (Benetević, *Hvarkinja*, Građa VIII, 267–268). – Prema smislu Gojina pričanja moglo bi za imenicu *mlaće* pristajati značenje: mlaćenje žita.

**morinčela.* Lopuđanin Dživulin govori Dživu: »Tugo moja, znaš, kad te kašicom pitah, a *morinčela* te ubila biješe?« (Držić, *Dundo Maroje*, SPH VII², 287).

**mučinica.* Bogdan se kartao: »Tako izgubih, ča god mi biše gospodar dal, i još moju *mučinicu* ...« (Benetević, *Hvarkinja*, Građa VIII, 287). – Ovdje je deminutiv *mučinica* uzet u istom značenju, što ga ima *muka:* zarada, što je tko mukom stekao. – V. ARj s. v. muka, c, d.

muka. U Tanclingera s. v. artigliaria: bojna *muka* (»mukka«), top, tormentum, tormentum bellicum. – Toga značenja ARj nema.

mula, v. razdruški.

**munjaja.* U *Opsidi sigetskoj* veli P. Zrinski: »... kot *munjaja* zvanka Tatar doskočuje ...« (pjev. X, strofa 62; ispor. također XI, 11 i XI, 69). – U Vitezovićevu rječniku je zabilježeno s. v. fulgur: munja, *manja, *munjava, *munjavica (Rad 303, str. 35 i 36).

**nacivan.* »Kaloper sa smilji, garufli, viole lica od berilji *nacivnih* po stole (Marulić, *Susana,* SPH I, 78).

**nadahajati.* Sultan Suliman spremajući se u rat zaziva Boga: »O Ti, ki batrivost ... *nadahajaš* i k veliku zmožnost činjenju podavaš ...« (Opsida sigetska, pjev. I, strofa 45). – Već je Jagić (Književnik III, 405) *nadahajati* izvodio od *nadahnuti.* ARj ima samo imenicu *nadaha* = nadahnuće (iz Vrančićeva *Života nikoliko izabranih divic,* Rim 1606).

**nafiljati.* »... pak mi tamo *nafilja* bila kolača punu jednu veliku zdilu ...« (Benetević, *Hvarkinja,* Građa VIII, 263). – Značenje se po smislu sasvim pouzdano razabire: napuniti, natrpati. U Puntu na Krku se i danas govori glagol *nafilati* u značenju: nalàgati, nadrobiti svašta, prevariti koga. – ARj nema potvrde niti za prosti glagol *fil[j]ati.*

**nagibalo.* Opisujući dvorove, što ih je Malenica sagradio »nasred Temesvara od mramora više neg kamena«, kazuje J. Krmpotić: »*Nagibala* gizdavi stolovi izvezeni svilom i s kadifom. / Po njem visi svijetlo oružje, sablje, puške, teški buzdovani« (Krmpotić, *Joso Malenica,* Beč 1783., str. 5).

nalijegati. U ARj su iz Barakovićeve *Jarule* zabilježene tri potvrde s napomenom, da se iz njih ne razabire značenje toga glagola; u svim tim rečenicama je glagol u trećem licu sing. prez., a logički subjekt u dativu. Poznata su mi iz *Jarule* još dva takova primjera, koji će, mislim, pomoći, da se utvrdi značenje toga glagola u takvoj konstrukciji. Da spasi svoj narod od »žiganta Golije«, David je spreman pobiti se s njime: »... želja mu to veća ufanje podviže, pojti mu *naliže,* premda je mladih let ...« (SPH XVII, 281). – Kada Isus uoči muke i smrti ulazi u Jeruzolim, narod ga oduševljeno dočeka: »... niki se propinje ter grane dosiže, ... datala uriže ter na put prostire, tako im *naliže* za zlamen od vire ...« (ib. 313). – Iz tih se primjera i iz primjera zabilježenih u ARj razabire, da fraza »nekomu

nešto naliježe« znači, da on to živo želi, da ga želja neodoljivom snagom goni.

**naliza.* U Benetevićevoj *Hvarkinji* veli Dobra drugarici Goji: »Evo jedna *naliza!* Tko se ne bi smijal? Nitko je zaspal ovde za vašom kućom« (Građa VIII, 261). – Imenica je načinjena prema glagolu *naljesti*, prez. *naljezem* (ARj ima za taj glagol potvrda tek iz narodnih pjesama XIX. vijeka), te će značenje imenice *naliza* biti »došljak«, u našem primjeru upravo: neočekivan, neželjen došljak. Ispor. u Broz–Ivekovićevu rječniku *uljesti* (intro) – *uljez* (čovjek, koji uđe k ženi u kuću, koji se priženi).

**namor.* Za tu riječ ima obilje potvrdā u starim hvarskim komedijama: u *Komedii od Raskota* (Građa XI, 108, 109, 110, 111, 112 ... 122, 123) i u *Hvarkinji* (Građa VIII, 258, 264, 266, 270, 276, 281, 282, 290, 292, 297, 302, 303, 305, 308 ...). Riječ nema određenoga konkretnoga značenja, nego je to neka prirječica, kojom se govor počinje, možebiti i pojačava: tā, jamačno, zar, pa valjda, doista, pobogu. Koliko sam mogao doznati, ta se riječ i danas govori u Puntu na Krku (»nego što«) i na Hvaru (»jamačno, zaista«). Dakako, ne može biti govora o vezi s imenicom muškoga roda *namor*, zabilježenom u ARj sa značenjem: nahlada, nazeba.

naočnjak. Govoreći o franjevačkim trećorecima veli Đ. Rapić *(Od svakoga po malo*, Pešta 1764, str. 589): »Očito jesi ti, o treći redu, svemu svitu *naočnjak*, i premda iz oniju zdenaca, iz kojiju svega svita spasenje jest proteklo, jesi tvoj početak uzeo, ipak mlogi se naode Ismaeli, koji tebe kako dobroga Isaka pogrđuju i pod ništo drže.« – Amo ne pristaje dakako nijedno od značenja zabilježenih u ARj (naočali; konjski naočnjaci; mrena na oku). U Rapića je imenica *naočnjak* očito uzeta u značenju: nešto, što svemu svijetu zapinje za oko, u što svijet upire oči, no često s neprijateljskim osjećajem.

**naplicati.* Zaljubljeni starac Dubrovčanin Mikleta govori, kako bi se rado oženio udovicom: »... koja mi je omijelila, da bi mi ne bilo rad ljudi, po vjeru Božu, bih joj *naplicao* na ulicu tisuća puta na dan.« *(Hvarkinja*, Građa VIII, 255). – ARj nema ni prostoga glagola *plicati*.

**naprika.* Kavanjin, *Povijest vandelska* (SPH XXII, 514): »Nemoj čudit se ni stucati, ko kralj David da grišnici žive mirni i bogati sve u blagu i u *naprici* ...« – Bit će da je *naprika* = obilje, raskoš.

**naprisno.* U hvarskom prikazanju *Ivana Krstitelja porojenje i smrt* (rkp. po svoj prilici iz druge polovice XVII. vijeka) Irudica oplakuje mrtvu kćer: »... ja prez tebe jer živiti / neću moći, slaki raju, / zato u gorku sada vaju / grem *naprisno*, joh, umriti« (SPH XX, 215). – Taj se prilog ne može nikako dovesti u vezu s prilogom *prisno*, za koji ARj ima potvrdā samo iz crkvenih pisaca u značenju:

uvijek, vazda. U hvarskom prikazanju *naprisno* je očito mj. *naprišno* (odmah, brzo): u govoru grada Hvara se š i danas izgovara kao *s*. Za prilog *naprišno* (brzo, hitno) donosi ARj (s. v. naprešan) potvrdā upravo iz djela Hvaranina Hektorovića, Splićanina Radovčića i Makaranina Lučića.

natpisa. Za tu imenicu ženskoga roda, po značenju jednaku s imenicom *natpis*, ima ARj samo jednu potvrdu, i to iz Zoranića. U Gazarovićevu *Skazanju života sv. Guljelme* (SPH XX, 299) svetica, da ozdravi nemoćnika, zaziva: »O *nadpiso* od dobitja, / o Isuse Nazarene, / sinu Boga, usliš' mene, ozdravi ga ...« – U Gazarovića imenica *natpisa* očito ima značenje: zapis, talisman.

**navoljiti se*. U *Skazanju slimjenja s križa tila Isusova* (SPH XX, 82) govori Gospa Nikodemu: »... još vrimena van ostaje, mene sinkom ne rastavi ... na grebu ću ovdi biti, da mi se je *navoljiti*.« – Značenje je glagola jasno: učiniti sebi po volji, izdovoljiti se. Na to upućuje i prilog *navoljno*, za koji ARj u značenju »po volji« ima potvrda iz Zoranića i iz današnje Dalmacije (Pavlinović), a govori se i danas na Hvaru: *navojit se* = naužiti se.

**nazanuda*. Furija Alekti sasvim je uzbunila sultana Solimana: »Vru mu jetra žuhkom krvom *nazanuda*« (Opsida sigetska, pjev I, strofa 43). – I dalje u *Opsidi*: »Obraz je zminila (Sreća) bel i vesel drugda, koga j' spet zmutila ljudem *nazanuda*« (X, 1) – »Ov sigetske j' odprl *nazanuda* vrata« (X, 55). – U svim tim primjerima je *nazanuda* = najednom, naglo, nenadano.

**nebge*. »Na njem *nebge* i lisice, straže gore od risice« (Grabovac, Cvit razgovora, SPH XXX, 75). – ARj ima, osim običnoga oblika *negve*, potvrdā također za *negbe* (od slavonskih i bosanskih franjevaca osamnaestoga vijeka).

**neda*, **nidar*, **nidir* (mj. negda, nigdar, nigdir). Potvrda sam zabilježio samo iz hvarske *Komedije od Raskota*: »... ja mogu i umin činit, da ova ćorda *neda* dojde velika i duga, kad je potriba« (Građa XI, 113) – »... ne bi mi *nidar* na pamet palo, da to meni govoraše« (ib. 115) – »... ne će *nidar* doć« (ib. 117) – »Nî ga *nidir* ovdaj onoga profanta ... (ib. 112). – Na Hvaru se i danas tako govori.

neg dolazi u M. Kuhačevića kao vremenski veznik u značenju »tek što«: »*Neg* rekoste vašu prvu mašu mladu, staste za pastira kominjskomu stadu« (Život i djela, 40) – »*Neg* stupih iz koli kmetskoga hintova, zeh poses zatvora za m' popri gotova (ib. 58).

nekrasan, nekrasnost. Tanclinger bilježi tu riječ s. v. ingrato, ingratitudine.

**nembajica*. U Luke Bračanina dolazi ta riječ nekoliko puta, a značenje joj se lako razabire iz paralelnoga latinskoga teksta Vulgate: »... duh

od *nembajice*« – spiritus procellarum (psalam X.); »... i postavi *nembajicu* njegovu u tišinu« – et statuit procellam eius in auram (ps. CVI.); »duh od *nembajic*« – spiritus procellarum (ps. CXLVIII). – Prema tome *nembajica* = procella, oluja.

nesmjera je u ARj označena kao riječ tamna značenja, za koju su se u građi sabranoj za taj rječnik našle samo tri potvrde. No iz njih se već razabire, da se tom imenicom označuje nešto preko mjere veliko, strašno (ispor. pridjev *nesmjeran*, za koji ARj bilježi iz Belostenca značenje: immanis, immensus, – i donosi dosta potvrdā iz hrvatskih primorskih krajeva sve do Dubrovnika, a za značenje immanis, crudelis, za koje se donosi potvrda samo iz Belostenca, rečeno je u ARj, da se ne čini dosta pouzdano). U Zrinskoga u *Opsidi* ima za imenicu *nesmjera* nekoliko potvrda, po kojima je već Jagić (Književnik III, 399) za tu imenicu utvrdio značenje *immanitas, crudelitas:* »malo nas z medana ujde zpod *nesmire*« (pjev. IV, strofa 66) – »za pojt z Vidom krvnu neg sam u *nesmiru*« (XI, 42) – Demirhan sav bijesan dovikuje Deli-Vidu: »ki sam vsagda želil na tvoju *nesmiru*« (XIV, 80).

**nestorac.* U *Opsidi sigetskoj* se priča, kako se turski junak Deliman u žestini boja zaletio u sigetsku tvrđavu, pa kada su se oko njega sjatili vojnici Zrinskoga, da se živ spasi od jače sile, probio se kroz gradska vrata i skočio u opkope napunjene vodom: »... skoči, kot *nestorac* grabu preplavaše« (pjev. X, strofa 91). Jagić u *Književniku* (III, 399) tumači tu riječ metatezom od *nerostac*. ARj ima za *nerostac* – verres, nerast – potvrdu iz Belostenca i Jambrešića.

**neuspredom.* Ispred *Vile Slovinke* u pjesmi namijenjenoj »plemenitomu gospodinu Anjelu Justinijanoviću Šibenčaninu« veli Baraković o njemu, da mu svi iskazuju štovanje: »... drug druga potiče, prid njim stanu redom, kako da se liče njegovim pogledom, a on *neuspredom* beside poskiti, slađe nego medom napaja i siti (SPH XVII, 9). – Nije li prilog *neuspredom* u vezi s glagolom *prědati*, tako da bi mu značenje bilo: ne plašeći se, ne ustručavajući se, odmah.

Treći stih gornjega citata iz *Vile Slovinke* štampan je u SPH XVII, 9: »a on neuspredom beside *pošćiti*« – no već je u ARj s. v. *poskititi* u tome stihu »pošćiti« ispravljeno u »poskiti«, a to posve opravdano. U prvom izdanju *Vile Slovinke* od g. 1614, str. 14, štampana je ta riječ »poſchiti« ispor. nešto dalje na istoj strani: »narafschi obraz bil« i na str. 15: »morſchi val«.

novak. Za tu imenicu je u ARj sub *e* zabilježeno značenje »kmet, seljak«, ali izrijekom se veli, da za to značenje, kojega bi razvitak imao biti taman, ima potvrda samo u Mikaljinu rječniku i u jednom primjeru iz Kavanjina. No spomenuto značenje ne će biti da je u našim primorskim krajevima bilo tako rijetko, jer i u Tanclingera je s. v. *ignobile* zabilježeno: sebar, neplemenit, *novak*, homo novus.

**nutiti.* »Al nut Radivoje kako tigriš ljuti / ... potirajući je (sc. lovce) sam se na smrt *nuti*, ... vnoge ljute rani prijimlje zad, spreda, umrit z drugom verni *nudi* se prez reda« (Opsida sigetska, pjev. IX, strofe 97–98). K. Pavletić u *Pabircima po Zrinijadi* (Nast. Vj. VII, 309) bilježi iz današnje čakavštine *nutiti se* = nuditi se.

obara. Baraković u *Vili Slovinci* (SPH XVII, 75) priča, kako iz topa izleti »jabučat gvozden kus«, koji »već nego zmaj pari, / protif toj *obari* nitkore ne hodi, / zač koga udari, likara ne vodi ...« – U ARj je rečeno, da se iz Barakovićeva pričanja toj imenici ne razabire značenje, no ja mislim, da se pouzdano vidi, da je *obara* ovdje uzeta u značenju nečesa, što obara, što ruši.

obarati. U dubrovačkoj komediji *Džono Funkjelica* (Građa XI, 177) veli Kusalo pedantu Teofrastu: »A Dio, miser, *obaro* sam vas grad ištući te, dje si u vraga bio?« – Posve je jasno, da bi taj glagol ovdje imao značiti: obilaziti gradom. Da to nije možebiti lapsus calami mj. *obašo?*

**obitati.* U ARj je zabilježen glagol *obićati, obićam* s napomenom, da se potvrdā našlo tek nekoliko, i to samo iz zapadnoga govora. Glagola *obitati* nema u ARj, no u starih pisaca s dalmatinskoga kopna i otokā ima potvrdā za taj glagol: »tot *obitam* sad ja« (Zoranić, SPH XVI, 22) – »to prisiže *obituć* stanovito um moj« (ib. 23) – »Cilu, nemužatu ja ti ju obitam« (Lucić, SPH VI, 232) – »viru ti *obitam* od trgovca prava« (ib. 232) – »Jošće ga čtovati većma se *obita*« (ib. 235) – »... kad vrime doteče, na ti moju viru, njom ti se *obiću*« (ib. 235). U rukopisnim se rječnicima Primoštenca Jurina latinska imenica *promissor* tumači: *obitavac, obitaonik*, koji *obiće* (Kosor, Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina, Rad 303, str. 160).

**oblasiti se, *oblasnuti se.* Potvrdā sam zabilježio iz Kanavelovićeva *Svetoga Ivana* u značenju: imati volju za nešto, prohtjeti se. U osmom pjevanju knez zadarski, spoznajući ispraznost »časti pobjegućih«, »ne htje veće da *se oblasi*« (VIII, strofa 85). Kasnije, u jedanaestom pjevanju, knez Valdimir govori pred kraljem Kolomanom: »Nevolje su prem nečasne, u gospodstvu kî vladaju, puštat inijem, kih *oblasne*, da im na glavu nogam staju ...« (XI, 117).

**oblovan, *oblovljivati.* U Budinića (str. 66): »Aspida nastupiš i baziliska s njim i lavom raztrupiš i zmajem otrovnim; ni zali duh skrovnim jadom te otruje, ki slipih *oblovnim* gripom *oblovljuje*.« Ispor. u Vulgati ps. XC: Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem«. – Prema tome je Budinić zadnja dva stiha (»ni zali duh ...) slobodno dodao tekstu Vulgate, no po smislu rečenice se razabire značenje riječi: *oblovni* grip je očito mreža za *lovljenje* (ribe), a zali duh mrežom *oblovljuje* (lovi) duševno slijepe ljude.

obojan. »... trpit do smrti / sinžiri *obojni*, ki nas budu trti, / i ine oprti življenja robskoga, / nagi i odrti rad griha mnogoga ...« To su stihovi iz Budinićeve parafraze himne, kojom je Mojsije odao hvalu Bogu poslije prijelaza preko Crvenoga mora (str. 97), no ta je parafraza tako slobodna, da se po samu Vulgatinu tekstu (Exodus, 15) ne može odgonetnuti značenje pridjeva *obojan*, a nema pomoći ni od ARj, u kojemu su zabilježena tri pridjeva *obojan*, svaki sa svojim osobitim značenjem, ali nijedno od tih značenja ne pristaje u Budinićev tekst. – Bit će da je naš pridjev *obojan* načinjen od imenice *oboj*, za koju ARj ima potvrdā iz starih hrvatskih primorskih pisaca, i to upravo u značenju *jauk, cvil*, a značenje takvoga pridjeva posve dobro pristaje za ropske lance.

obuzročiti. Za taj glagol donosi ARj niz potvrda u značenju: potvoriti, okriviti, – a među njima je iz Došenove *Aždaje* zabilježen jedan primjer, gdje *obuzročiti* ima posve drugo značenje: »... i k nebesom jezik pruži, dobrog Boga da obruži, kad protresa strašnog Boga njim se kunuć brez razloga i kad Boga *obuzroči*, da š njim tamnu laž svidoči« (Aždaja, 143). Ovdje »Boga obuzročiti« očito znači: pozivati se na Boga kao svjedoka krivo se kunući.

**obuzrok.* »Ne će mučat ni proroci i svetosti sve kolike, razlicima *obuzroci* / kad prosut će na grišnike« (Kavanjin, SPH XXII, 546) – Za razliku od glagola *obuzročiti* (potvoriti, okriviti) imenica *obuzrok* uzeta je ovdje u značenju istinite, pravedne optužbe.

obzoran. »Rani i *prizorni*, svi kih si stvoril ti, tvoje tê *obzorni* ime proslaviti« (Budinić, u prijevodu psalma 85., str. 36) – ispor. Vulgatu: Omnes gentes, quascumque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum. – Pridjevima *obzoran* i *prizoran* nije lako po tekstu Vulgate odrediti značenje u Budinićevu prijevodu, jer je vrlo slobodan, a niti ARj ne pomaže: u njemu je za *obzoran* zabilježeno »koji pripada obzoru« (po Šuleku), a za *prizoran* samo značenje »pozorišni, scenicus«. – »Rani i prizorni« mogla bi biti uporedo dva sinonima (ispor. u rječniku uz Rešetarovu *Antologiju dubrovačke lirike: prozorni* = jutrenji, koji biva o prozorju, – a ARj ima iz Dositeja Obradovića potvrdu za *prizorje* = prozorje). *Obzorni* bit će da je u Budinića uzeto u smislu: dokle siže ljudsko oko (ispor. u ARj osnovno značenje za *obzor* i *obzorje*: onoliko prostora, koliko se može dogledati).

**odmečiti se.* Tanclinger s. v. disusarsi: odbašiti se, *odmečiti se*, obsoleo. – To je paralela (dakako s posve oprečnim značenjem) glagolu *namečiti se* = namamiti se na meku.

odmiljeti. U ARj su zabilježena dva glagola: *odmiljeti* = mileći otići (s potvrdama samo iz Vukova rječnika i iz Milićevića) i *odmiljati* »tamna značenja i postanja« (s jednom jedinom potvrdom iz Krnarutićeva *Vazetja Sigeta*, str. 15a): »Naši (t. j. vojnici u boju) ne

odmiljahu, da iz pušk i s lukov ne pristav striljahu ...« Iz *Vazetja* str. 11a) zabilježio sam još jednu potvrdu za *odmiljeti*, gdje se priča, kako su se vojnici Zrinskoga s bogatim plijenom vratili s četovanja: »Niki opočinu, niki ne *odmilje*, ide gospodinu Zrinskomu udilje tere mu se klanja.« Po potvrdama iz Krnarutića se razabire, da je značenje glagola *odmiljeti, odmiljati:* oklijevati, skanjivati se. Osim toga se po 3. licu sing. aorista *odmilje* (»Niki opočinu, niki se odmilje ...) vidi, da je već i Krnarutić poznavao perfektivni glagol *odmiljeti*, a ne samo imperfektivni *odmiljati*, kako bi se moglo misliti po 3. licu plur. imperfekta *odmiljahu*, što se spominje u ARj.

**odvehšina*. »Ja stanovito rekoh u *odvehšini* pameti moje« (Luka Bračanin, psalam 30) – ispor. Vulgatu: Ego autem dixi in *excessu* mentis meae.

**ogara*. U ARj je zabilježena samo imenica muškoga roda *ogar* (nekakav lovački pas, < madž. agar, hrt), a u Barakovićevoj se *Jaruli* veli o Židovima, koji su ispred faraonove potjere iz gore bježali k moru: »... ljute *ogare* kolju jih po gori« (SPH XVII, 276). I u potvrdi iz Barakovićeve *Vile Slovinke*, zabilježenoj u ARj (»Ta ogare vodi, kih se zviri straše«) mogla bi ta imenica biti ženskoga roda.

ognjenica. Za tu riječ su u ARj zabilježena značenja: ognjena groznica, kuhinja i muka u paklu, a u Osječanina Knezovića (Život Olive, Pešta 1761) dolazi ta imenica u značenju lomače: »... *ognjenica* nasrid p'jaca da se tu postavi« (str. 99) – »pri sunca istoka *ognjenicu* (griješkom »ngnjenicu«) načiniše, sumpor, katran, barut pod nju podložiše« (str. 99)) – »Tada ju plačari na *ognjenicu* staviše (str. 101). – I za imenicu *plačar* (placar, pandur) zabilježena je u ARj samo jedna jedina potvrda (iz Kukuljevićevih Monumenta croatica).

**ogrinje*. Opisujući muke, što ih u paklu trpe antipape i biskupi »ki su crkvu zlo vladali«, veli Kavanjin: »Ovd' Tiburcio Rimski hudi zlijem popovi i župnari ko prase se ognjen smudi i u vrući se kotao pari: ti bo biser reda [i] *ogrinje* potlačiše jakno svinje« (SPH XXII, 447). – Nije lako pouzdano reći, što bi ta riječ imala u Kavanjina značiti. U ARj je za glagol *ogrinjati* – doduše samo iz rječnika kajkavca Belostenca – zabilježeno značenje »detraho florem lactis«, pa možebiti prema tome i u Kavanjina *ogrinje* u prenesenom smislu ima da bude »flos«, t. j. da su takvi nedostojnici okaljali biser i cvijet reda (redovništva, svećenstva). Značenje »opadati, potvarati«, što je u ARj za glagol *ogrinjati* zabilježeno iz samoga Kavanjina (SPH XXII, 343), ne može nikako pomoći, da se razjasni značenje imenice *ogrinje:* »... ko te *ogrinja* smionos čoeka mlohavoga, prosti i njemu začić Boga.«

**ohvan*. U Barakovićevoj pohvali »sve bilopernici izbrani na izbor / *ohvani* krfnici da staru caru dvor« (*Vila Slovinka*, SPH XVII, 227) nije lako pouzdano odrediti značenje pridjeva *ohvan:* svakako su

»krvnici«, koji su imali satrti sultanov dvor, morali biti hrabri, odlični, pouzdani junaci.

okladan. U ARj je za taj pridjev iz *Juridisch-politische Terminologie* (Wien 1853) zabilježeno samo značenje »koji pripada okladi«. U *Vili Slovinci* (SPH XVII, 109) veli Baraković: »Nî *okladna* prilika ... da budim tolika općena razuma, u meni da stara prišca se ne zgodi mladoga Ikara, ki umri u vodi.« – Bit će da tu pridjev *okladan* ima značenje: zgodan, prikladan.

omahati. U *Džonu Funkjelici hoće* Kusalo da s pedantom Teofrastom učini »novelu« i nagovara ga, da preobučen kao žena pođe k Anuhli, pa kada mu Teofrasto za tu uslugu dade novaca, govori Kusalo: »Platio si, ko ti će ih na tvoje spendze *omahat*« (Građa XI, 178). – Amo dakako ne pristaje značenje »mahnuti oko čega«, što je za glagol *omahati* u ARj zabilježeno iz Milićevića, nego Kusalo očito hoće da kaže: Platio si, tko će ti na tvoj račun opremiti šalu, podvalu, psinu. Isto značenje ima i glagol *smahati,* kada Kusalo kaže Andrijuli, da će poći potražiti pedanta, »da mu ih *smahano*« (ib. 177).

**omaša.* U hvarskoj *Komediji od Raskota* veli Bogdan Cviti: »... daj da mi te jednoć poljubin u tvoja ustašca od te slatke *omaše* (Građa XI, 120).

**onžinja.* U Benetevićevoj Hvarkinji na Radojev pozdrav: »Goje, misli moja, poklom ti kako carici mojoj'« odvraća mu Goja: »Zdrav, *onžinja,* kako t' ime?« (Građa VIII, 271). – Već po odgovoru Gojinu se vidi, da je ona nazvala Radoja *onžinjom* šaleći se i zadirkujući u njega. U rječniku Petrocchijevu i u Tommaseovu zabilježena je talijanska imenica *longino,* koja se čuje u familijarnom govoru, u šali sa značenjem »tra il basso e il truce« (n. pr. Viso da longino – Pare un longino), a nastala je ta riječ od vlastitoga imena *Longino,* kako se po pučkoj predaji zvao vojnik, koji je Isusu na križu kopljem (grč. λόγχη) probo prsa. Riječ je poznata također u dijalektima talijanskim i francuskim, no nema za nju potvrde starije od XIX. vijeka (ispor. REW i Battisti–Alesio, Dizionario etimologico italiano s. v. longinus). Naša imenica *onžinja* bi po značenju i po glasovima (izuzevši dakako početno *l*) posve odgovarala mletačkomu izgovoru toskanskoga *longino:* toskanskom palatalnom *gę* odgovara u mletačkom dijalektu glas *z,* koji u našim pozajmicama prelazi u ž (bordižati, tosk. bordeggiare, mlet. bordizar – festižati, tosk. festeggiare, mlet. festizar). Što riječ *lonzino* nije zabilježena u Boerijevu rječniku, to još nije dokaz, da ne postoji ili da nije postojala u mletačkom dijalektu. Za nestajanje glasa *l* na početku romanskih riječi ima u nas potvrdā: ariš < mlet. larese, tosk. larice; interna < tal. lanterna.

**opačina.* Kuhačević piše iz tamnice svome bratučedu popu Frani: »Čin' za me, što moreš ... poznat ćeš u činu, da nisi jednoga vezal *opa-*

činu ...« (Život i djela, 78). – ARj ima samo žensku imenicu *opačina* u značenju: nevaljaština, pakost, – a u Kuhačevića je ta imenica muškoga roda i znači: opak čovjek, nevaljalac. U tome se značenju ta riječ govori i danas na Hvaru.

oporeći. Budinić (str. 5) veli u prijevodu 31. psalma: »Blažen muž, komu nij' Bog grih *oporekal*« (Vulgata: Beatus vir, cui non *imputavit* Dominus peccatum). – ARj ima za *oporeći* značenja: poreći, protivu reći, prebaciti (t. j. prigovoriti). Za ovo posljednje značenje zabilježene su u ARj samo dvije potvrde iz Budinića, no u prvoj od njih također značenje glagola *oporeći* odgovara latinskome *imputare.*

**opotičje.* Budinićev prijevod psalma 139. (str. 38): »... i kô mi staviše *opotičje* uz put« (Vulgata: iuxta iter *scandalum* posuerunt mihi). – Ispor. u ARj *opotaknuti se* (= spotaknuti se) i *opotaknuće* s potvrdom iz *Proroka* (ed. Jagić): kamik od *opotaknutja.*

**oprata.* Radi novaca, što su ih poslije prvoga puta u Egipat bili našli u vrećama, boje se braća Josipa Egipatskoga, da bi im Josip mogao što na žao učiniti: »... ter da čini ku zavratu tot nad nami u *opratu* ...« (Skazanje od Osiba, SPH XX, 335).

**oprt* (f). U Budinićevu prijevodu psalma 144. (str. 43): »... a ki grismi grube noseć grišnu *oprt*, tih grisi zagube« (Vulgata: ... et omnes peccatores disperdet). – Ispor. također naprijed s. v. *obojan:* »... sinžiri obojni, ki nas budu trti, / i ine *oprti* življenja robskoga.« – Ta imenica ženskoga roda izvedena je od glagola *oprtiti*, za koji ima u ARj upravo iz starih primorskih pisaca potvrdā za značenje *opteretiti*, pa prema tome *oprt* u Budinića znači: teret, i to u oba slučaja u prenesenom značenju.

osor. ARj ima potvrdā iz Barakovića i Kuhačevića, no za značenje i postanje riječi veli se da je tamno, iako po zabilježenim potvrdama - kada n. pr. Kuhačević (str. 111), na očigled pruskoga haranja u Dresdenu, pita pruskoga kralja: »Nisi li krst prijel, nisi li umrši? / Al imaš morebit od *osora* prsi? – nema sumnje, da je *osor* neka životinja žedna krvi i uništavanja.

**osumariti.* Leaković, *Govorenja za svečane dane* (Osijek 1802): »Kad bo mu je dokazivato, da je sad u ovomu sad u onomu štetovao, nije se *osumario*, nego je svaki put Boga blagosivao« (str. 7). – »Sad o ljubavi, pusti me, da te kano *osumarit* i ožalostit pitam ...« (str. 353). – Značenje je otprilike isto kao u glagola *ožalostiti, ojaditi.*

otegnuti. U Budinićevu prijevodu 70. psalma (str. 27) ima taj glagol posve neobično značenje: »Htil me s` utegnuti u nauk z mladosti, / tim ću *otegnuti* tvoje velikosti« (Vulgata: Deus, docuisti me a iuventute mea, et usque nunc *pronuntiabo* mirabilia tua). – Prema tome je ovdje *otegnuti* = naviještati.

otonjaj. ARj ima samo jednu potvrdu, i to iz Lucićeve heroide *Pariž Eleni:* »Jere nî *otonjaj* taknul me ljuben stril, / da poraz se je taj duboko uvrtil« (SPH VI, 194). – Po ARj ta je riječ tamna značenja i postanja, pače je izrečena sumnja, da li to nije kakova pogrješka. Ovo posljednje ne će biti ispravno, jer za *otonjaj* ima još potvrda i u Lucićevim *Pisnima ljuvenim:* »... ljubavi tve strila nî mi se *otonjaj* srdačca dodila, nego uvrtila moćno se u njemu« (SPH VI, 221). Nije li ta riječ u vezi s poznatim prilozima *tunje* i *stunje* (bez plaće, gratis) sa istim razvitkom značenja kao kod tuđice *badava:* gratis > frustra?

**otove.* U pjesmama Oracija Mažibradića: »Ljubav vesela *otove* k nam svim hrli ...« (SPH XI, 158). – Jamačno je to prilog *oto* (= eto) s dodatkom čestice *ve,* koja dolazi u starih naših primorskih pisaca. Ispor. u Puntu na Krku: oćovȇ = pazi se!

**otrtiti se.* Vlah Radoj prosi Goju u njezina gospodara Nikole: »Ovo smo svi na skupu, eto divojka na sridi: reci veće, koga ćeš!« A nato se na nj otrese njegov nuzljub Bogdan: »Hoć da ti reku ja? *Otrti se,* ne ć se ovde infangacat.« *(Hvarkinja,* Građa VIII, 326). Očito će »otrti se« reći: nosi se, gubi se.

ozoriti. Za taj glagol zabilježena su u ARj dva značenja: svanuti (iz Stullija i iz narodne pjesme iz Otoka u Slavoniji) i uraniti o zori (iz Stullija). U Barakovićevoj *Jaruli* dolazi ta riječ u drukčijemu značenju. Rastajući se sa sv. Petrom prije njihova smaknuća veli mu sv. Pavao: »A ti si blažen vas ... od tvojih nog do vlas tač slavom *ozori* ...« (SPH XVII, 321). Tu *ozoriti* očito znači: zasjati, sjati se (kao zora).

**paližati.* U *Hvarkinji* Vlah Bogdan veli ričonosnici Barbari Vlahinji pokazujući joj novce, što ih je dobio od Miklete, da mu pomogne približiti se »udovičici«: »Vidiš jih! Ovako se *paližaju,* ko dobra služi.« (Građa VIII, 279). – Prilično je jasno, da se Bogdan htio pohvaliti, kako je dobio dobru nagradu, kako je – što se veli – omastio bradu. Riječ je bez sumnje tuđa: u Boerija *palizar* (palare, palafittare, ficcar pali in terra) nikako ne pristaje po značenju; možebiti bi bliže bilo tosk. *paleggiare,* grabiti lopatom.

**panjula.* U Držićevu *Dundu Maroju* veli Maroje svome sinu Maru: »... donio sam nješto verga zlata i nješto *panjule*« (SPH VII², 355). Rešetar (Rad 248, str. 224) tumači značenje te riječi: neka skupa roba, koja se spominje uz zlato. Nije li ta riječ od tal. *pagliuola:* minutissima parte d'oro o d'argento, – tako da bi Maroje bio donio nešto šibaka (»verga«) zlata i nešto zlatne i srebrne sitneži?

**paražak.* Krmpotić, *Radost Slavonije,* str. 20: (Dva pastuha) »... prsi prsim udaraju, zubim škriplju, grizu, kolju. *paražaki* odpadaju kože i grive po svem polju.« – Svakako je *paražak* isto što i *paradžik, paražik,* za koju riječ je u ARj zabilježeno značenje: komad, dio.

**pardatelj* (pardatej). U staroj jelšanskoj *Komediji od Raskota* ima za tu imenicu nekoliko potvrda, a sve u značenju prijatelja: »Ako je zlo bilo, da ste se posvadili, sad će dobro bit, da s tim uzrokom hoćete bit *pardateji*« (Građa XI, 123); – »... neka moli Boga za dobre *pardatelje*« (ib. 122); – »... svaki dan zli judi i *nepardateji* dohodjaju ...« (ib. 121). – Ispor. i str. 107, 113.

**parpačeca.* Luka Bračanin, psalam 101.: »... učinjen jesam kakono *parpačeca* u kući ...« (Vulgata: ... factus sum sicut *nycticorax* in domicilio). – Grčku riječ νυκτικόραξ (od νύξ, νυκτός = noć i κόραξ = gavran) uzela je Vulgata iz aleksandrijskoga grčkoga prijevoda Staroga zavjeta (Septuaginta, ed. Tischendorf-Nestle, Lipsiae 1887): ἐγενήθην ὡσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ. – Forcellinijev *Lexicon totius latinitatis* (Padova 1940) bilježi za *nycticorax* tumačenje: corvus nocturnus, bubo – uz dodatak: Hanc avem ... noctuam *perperam* interpretantur. – Étiennov (Stephanus) *Thesaurus graecae linguae* (Parisiis 1842–46) bilježi također značenje: corvus nocturnus, ali ne prihvaća značenja bubo: »bubo est potius βύας«. – Prijevodi Psalama, rađeni u novije doba na osnovi hebrejskoga izvornika, kolebaju se između značenja *sova* (Eule, bubo) i *ćuk* (noctua). Ispor. u njemačkom prijevodu L. van Eßa: gleich der Eule in den Trümmern – u tekstu Vulgate revidiranom u naše doba: velut noctua in ruinis – u rukopisu hrvatskoga prijevoda prof. Sovića: sličan ... sovi na starim razvalinama (no povrh riječi »sovi« zapisao je prevodilac još i »ćuku«). Prema tome će i *parpačeca* u Luke Bračanina biti noćna ptica iz roda sovâ i ćukova. – Ne će amo pristajati značenje: Nycticorax nycticorax (L) = Nachtreiher, zabilježeno u Hircovu *Rječniku narodnih zoologičkih naziva*, II. Ptice (Zagreb 1938), gdje je za tu vrst čaplje s. v. gag pribilježeno neko šesnaest narodnih naziva, najviše iz Srijema, a samo dva iz Dalmacije: *pupar* iz Neretve (M. Vodopić, Slovinac III, 32) i *gäk* iz Poljica, dakle iz blizine zavičaja Luke Bračanina (F. Ivanišević, Zbornik za nar. život i običaje VIII, 215, i to među pticama »uz vodu i more«).

pastar. Mislim, da ne će biti ispravno, što je u ARj u primjerima iz Ivaniševića *Kite cvitja* (»Zmije j' obraz tvoj *pastriji*, / kada ti srce sjidi« i »Da bi joj – sc. zloj ženi – vidi' lišca blida, nje nos dugi, oči plave, žile *pastre*, kad se vzjida«) za pridjev *pastar* rečeno, da je neznana značenja i postanja, te je kao različna neka riječ odijeljen od poznatoga pridjeva *pastar*, šaren: u zmije je doista, barem u nekih vrsti, koža šarena, a i u čovjeka, kada se razjedi, nabrekle modre žile u opreci s bojom kože čine šarenu mrežu.

patać. Ta je riječ u ARj zabilježena samo iz našega doba iz riječke nahije u Crnoj Gori sa značenjem: stoka, stado. – U Šilobadovoj kronici i u prvom izdanju Kačićeva *Razgovora* ima potvrdâ za riječ *patać* u sasvim drugom značenju (vrsta trgovačkoga broda) i očito posve drugoga postanja: »... uzeše jedan *patać* robe svakojake trgo-

vačke ...« (Starine XXI, 110); – »... osvojiše *patać* trgovački ... Robu svu koliku dovedoše na Makarsku ...« (SPH XXVII, 89); – »... i uzeše jedan *patać*, u komu biše robe svakojake ... Dovedoše *patać* pod Živogošte i onde ga za dva dni izkrcavaše ... (ib. 90).

**pâte.* Riječ dolazi nekoliko puta u dijalozima Držićevih komedija u značenju »zapovijedajte« (SPH VII², 272, 316, 366), a uzeta je iz talijanskoga: *fate* = činite (Rešetar, Rad 248, str. 233).

**patrija.* Riječ dolazi češće u *Izpisanju rata turskoga* (Osijek 1792.) slavonskoga pisca V. Bošnjaka, a označuje se njome neka utvrda: »... neg razgleda sve još tu smotrije, gdi će metat pram grada *patrije*« (Izpisanje, 76–77); – »Al *patrije* dokle načiniše, teške muke on' se napatiše (... al na poso sebe usiliše) i *patrije* ondi učiniše i još na njih on' topove vuku, da iz njiju oni Turke tuku« (ib. str. 80; no ispor. još i str. 15, 79, 86, 91–93, 147, 159, 192).

**paulin.* M. Držić, *Dundo Maroje* (SPH VII², 280): »Vina dukat, a havijara *paulin* ...« – Tal. *paolo*, vrsta srebrnoga novca.

**pavojak.* U *Vili Slovinci* Baraković priča, kako se u planini sastao s Vilom: »Biše se nauznak na zemlju spustila, (tanjahat *pavojak* po čelu povila), a biše odila koprinom bili vrat ...« (SPH XVII, 18). – Riječ *pavojak* je isto što uvojak (kose).

petati. U ARj je za taj glagol zabilježeno značenje *pipati*, a potvrda za nj ima samo iz Belostenca i po Belostencu iz Stullija. U Benetevićevoj *Hvarkinji* jadikuje zaljubljeni starac Mikleta: »... ma se malo ne sofigah od smrada, er *se petao* bih polak njekoga destra« (Građa VIII, 312). – Značenje *pipati* nikako ne pristaje amo: očito se Mikleta, idući k udovici, našao, sklonio kraj destra (zahoda) – Na Hvaru se i danas govori *petati se* u značenju: prisloniti se, stisnuti se uz nekoga ili uz nešto.

pićiti. U ARj je rečeno, da je to glagol tamna značenja i postanja i da se nalazi za nj potvrda samo u jednoga pisca (Gazarovića). Iz hvarskoga *Prikazanja uskrsnutja Isukrstova* zabilježio sam još jednu potvrdu za taj glagol: »O ufanje, drag zaklade, koje mene u viru klade, kojim sam se sfej *pićila* ...« (SPH XX, 123). – To su riječi Mandalinine, kada je anđeo ženama kod groba rekao, da je Isus uskrsnuo, i iz njih se lijepo razabire značenje toga glagola: ufanjem, dragocjenim blagom, Mandalina se sveđ krijepila, u njemu nalazila snage i utjehe. A to značenje pristaje i u primjere iz Gazarovića u ARj. Što se tiče postanja toga glagola, on je očito prema imenici *pića* (hrana, okrepa) u istom odnosu kao *hraniti* prema imenici *hrana*.

pik. U ARj je za tu riječ na osnovi jedine potvrde iz Belostenčeva rječnika zabilježeno značenje: nekako gvozdeno oruđe. U Budinićevu prijevodu 36. psalma (str. 62) nalazi se ta imenica upravo u značenju *koplje:* »Pravednoga grišnik ne može trpiti (tere jišće na nj *pik*

smrtni oboriti« – Vulgata (36. ps., 32): Considerat peccator iustum et quaerit mortificare eum. Ispor. u Budinića i dalje (str. 67) prijevod 143. psalma, gdje psalmista svu svoju nadu stavlja u Boga: »... ufam se, da će vik za me stat, neka me ne udri smrtni *pik*.« – Riječ je dakako tuđa, a u Budinića je to svakako pozajmica iz talijanskoga, gdje *picca* ima upravo značenje koplja.

pisnik. Za tu imenicu ima ARj potvrdu samo iz Vrančićeva rječnika (»notarius«), a zabilježena je i u Tanclingera s. v. attuario, notario i s. v. cancelliere. Naprotiv, u Barakovićevoj *Jaruli* uzeta je riječ upravo u značenju pisca, autora: »Gdi knjige otvore vanjelja *pisnici*, svi usta zatvore ostali knjižnici« (SPH XVII, 312).

**piter*. ARj ima za tu tuđicu potvrdā samo za oblik *pitar* sa značenjem: zemljana posuda za noćnu potrebu, a i za cvijeće (tal. *pitale*, vaso di terra per uso delle necessità corporali; Boerio: *piter*, testo, vaso da fiori). U hvarskom *Skazanju slimjenja s križa* vjerno je sačuvan oblik mletačkoga dijalekta, a i značenje je posve blizu onome, što je naznačeno u Boerija: »... prijatelj se pozna sfudi, on je *piter* pun pomasti, u njemu je svake slasti« (SPH XX, 76).

plačar, v. ognjenica.

plav. »Ta gospoda ljubezniva, mene gosta ne znadući, već ljubavi sve prispiva, činiše me *plav* na kući, ter mi svaki hodi s liva, gospodinom svi zovući« (Baraković, *Draga*, SPH XVII, 347).

**plesan*. »Vesalca napravih dva skladna s obih stran, obadvim postavih *plesni* kraj na izvan« (Baraković, *Vila*, SPH XVII, 171). – U vesla je »plesni kraj« očito onaj kraj, kojim veslač *pleše* (bije, udara, sijeće) vodu.

**pobrina*. »Priseže ne kratit znoj, trud, rič dan i noć i svoga potratit dil blaga u pomoć i klasti svoju moć i bdeće *pobrine* ...« (Baraković, *Vila Slovinka*, SPH XVII, 188). – Imenica je načinjena prema glagolu *pobrinuti se*, tako da su *bdeće pobrine* = budne brige.

pobuk. Za tu imenicu ima ARj, s. v. 2. pobuk, samo jednu potvrdu, i to iz Kavanjina (SPH XXII, 368): »... koji stoje svojim duhom u nauku i pametno ki nastoje nać istinu u *pobuku* ...«, s napomenom, da je ta riječ tamna značenja i postanja. Značenje te riječi bit će u vezi sa značenjem s. v. 1. pobuk: to je naime ribarska sprava, kojom se lupa po vodi, da se ribe bukom poplaše i zbune i tako natjeraju u mrežu, pa će i u Kavanjina riječ *pobuk* imati od prilike isto značenje, samo u prenesenom smislu: koji svojim duhom razborito nastoje naći istinu u nemiru i uzbunama duševnoga života.

podvala. U Budinićevu prijevodu 144. psalma (str. 41): »... i nije razvale ni skončanja koga ni manje *podvale* veličastva tvoga« (Vulgata: ... et magnitudinis eius non est finis). – ARj nema s. v. *podvala* značenja,

koje bi amo pristajalo, no kako se iz Vulgate razabire. Budinić je hotio reći, da je Božje veličanstvo vječno, da se ne može razvaliti, skončati. Prema tome imenica *podvala* ima u Budinića značenje, koje odgovara značenju, što je za glagol *podvaliti* zabilježeno u ARj sub c): razvaliti, uništiti.

podvez. Baraković, *Vila Slovinka* (SPH XVII, 43): Sultan »kupi vitezi, veziri i baše, kadije i bezi, vojvode i knezi i Turak do volje pod glafni *podvezi* ne buduć nevolje.« – U ARj s. v. *podvez* nema te potvrde iz Barakovića: prvo značenje, što je ondje zabilježeno (vrpca, uzica za podvezivanje čarapa ili hlača), nikako ne pristaje amo, a preneseno značenje *obaveza*, za koje u ARj ima potvrda samo iz Dellabellina rječnika, potvrđivalo bi se i Barakovićevim stihovima, ako se »do volje« shvati tako, da je sultan kupio vojsku, tko se od dobre volje obavezao, pridružio, odazvao, a nije bilo prisilne obaveze (»ne buduć nevolje«; ispor. u ARj s. v. *nevolja* osnovno značenje te riječi: stanje protivno volji).

poglav. Prema potvrdi iz Kavanjina: »Plemstvo i *poglav* sve države« bilježi ARj za tu imenicu (»poglav m., možda f.) značenje *poglavarstvo*. Za druge potvrde – iz Kavanjina (SPH XXII, 316 i 429) i iz Barakovića (SPH XVII, 44) – rečeno je, da im se značenje ne može razabrati. – Govoreći o kralju Davidu veli Kavanjin, da nije čudo, što se on na misao o vječnosti prepadao: »... kad s večnosti i uzvisli | *poglav* brda priklanja se | i Jožafat vas prisneten | pada ...« (SPH XXII, 429). Tu nema sumnje, da *poglav* ima značenje: glavica, vrhunac brda, – a po atributu »uzvisli« se vidi, da je imenica muškoga roda. – Značenje te riječi se razabire i u Barakovićevoj *Vili Slovinci*, gdje pjesnik priča, kako sultan« posridu vojske staf ... svih zove na *poglaf* ...« (SPH XVIII, 44); ta imenica jamačno ima ovdje značenje: vijeće poglavitih ljudi, carevih savjetnika. – Teže se domisliti, što je Kavanjin hotio reći, kada kazuje, kako »u fratara Kate svete | iglica se draga hrani | krune srebrom opoviete, | ka nam staru slavu brani, | i sad *poglav* veća reče, | di Isus veće krune meće« (SPH XXII, 316). Možebiti i ovdje *poglav* ima značenje poglavarstva, starješinstva? Mjesto je uopće nejasno.

**pogrusti se.* Baraković, *Vila Slovinka* (SPH XVII, 179): »Jur biše trudan kip trpeći te uze, nî već brod nego črip već da se *pogruze*, bihu ga moje suze do poli nalile ... i dno mu probile«. – U tome značenju (potopiti) ima ARj samo *pogruziti*.

**pohljibiti.* – Benetević, *Hvarkinja* (Građa VIII, 301): »... gdi mu je još ferežu *pohljibila* ...« (t. j. Barbara Mikleti lukavštinom izmamila, prisvojila). U ARj ima iz Mrnavićeve *Osmanšćice* potvrda za glagol *pohlibiti:* »Stric je s buslomani većanja većao, kako bi carastvo opet *pohlibio*, Osmanu vladastvo iz ruke izbio« – no rečeno je, da je glagol tamna postanja »a značenje kao da mu je: zadobiti«, ali

svakako i u tome primjeru iz *Osmanšćice* ima u značenju glagola *pohlibiti* lukavštine, podmuklosti.

**pokapiti:* »... da krfjom *pokapi* sve more do kraja« (Baraković, *Vila Slovinka*, SPH XVII, 48). – ARj ima u istom značenju samo glagol *pokapati*.

**pomrštiti*. Luka Bračanin u prijevodu 17. psalma: »... kakono kal od pijace *pomrštiću* njih«. – Vulgata: ... ut lutum platearum *delebo* eos. – Tom je glagolu prema tome značenje: uništiti, zgaziti.

**popel*. U *Opsidi sigetskoj* P. Zrinskoga (pjev. XIV, strofa 40): »... zid skupa z človikom v *popel* obrnite.« – U Vitezovića s. v. ciner i cinis i s. v. lix: lug, pepel, *popel*. U čakavaca se i danas govori »popel« (K. Pavletić, Nast. Vj. VII, 125).

**posjekuša*. U *Prikazanju sv. Ivana Krstitelja* (SPH XX, 210) zovu tako Igrušu, koja je od Iruda, začaranog njenim plesanjem, zatražila glavu Ivanovu: »Irudice hći Igruša u Iruda ov dar prosi, koji joj se ovo nosi, viku bila *posjekuša*« (u izdanju SPH je »pusiekuša« sa znakom pitanja).

**poskučiti*. U Marulićevoj *Susani*, SPH I, 80: »... srce jim *poskuči*, kako ki odide ...«. – Glagol je izveden od imenice *skuk* m. (uzdisanje, jadikovanje, jauk), a ima potvrda također za imenicu *skuka* f. u istom značenju. Ispor. u Marulića *skučati* = jadikovati (SPH I, 109 i 152), u Lucića u istom značenju *skucati* (SPH VI, 214) i skučati (ib. 279).

pošast. U Vitezovića je s. v. spectrum zabilježeno: skazan, pokazan, *pošast*. Čini se, da je to do sada u nas jedina poznata potvrda za *pošast* s takvim značenjem (u slovenskom je to značenje sasvim obično).

pošćititi, v. neuspredom.

prebiti. U Budinićevu prijevodu 70. psalma (str. 25): »I budi ti listo moje utvrdjenje, *prebit* ću zajisto svako progonjenje«. – Vulgata: Esto mihi in Deum protectorem et in locum munitum, ut salvum me facias. – Iz Vulgate, a također iz samih posve slobodno prevedenih stihova u Budinića, razabire se jasno, da »prebiti progonjenje« znači: izaći neslomljen iz progona, odoljeti, odrvati se progonu. U ARj su zabilježena dva glagola *prebiti:* 1. prebiti (prez. prebijem) = razbiti, razlomiti, rastući, – i 2. prebiti (prez. prebudem) = provesti neko vrijeme, ostati. U prvi mah bi čovjek pomislio, da u izrazu »prebiti progonjenje« imamo glagol *prebiti – prebijem* u značenju: slomiti, odoljeti. U slovenskom se upravo u glagola *prebiti – prebo[de]m* (a ne u *prebiti – prebijem*) razvilo slično značenje: svladati, odoljeti (ispor. u Pleteršnika überstehen, aushalten, ausharren: prebil je vso grozo, dosti hudega). Valjada je i u nas razvitak značenja išao sličnim putem: provesti neko vrijeme u nečemu > proživjeti nešto > odrvati se nečemu.

**preg.* Baraković, *Vila Slovinka*, SPH XVII, 33: »... stari Rimljane tako se slavljahu, kad zviri striljane nad *prezi* stavljahu«.

preputi je u ARj označen kao glagol nejasna postanja i značenja, a donesene su za nj samo dvije potvrde, pa ako u potvrdi iz Marulića i nije značenje već na prvi pogled jasno, iz stihova citiranih iz Barakovića se posve lijepo razabire smisao: »... veća se je brz nadula (t. j. vrulja Draga), da ju ne bi morebiti morska vojska sfu *pripula* ...« (SPH XVII, 371). Prema tome nema sumnje, da je to upravo glagol *puti* složen sa *pre-* (u ARj je za *puti* zabilježeno značenje: zahititi, crpsti vodu, – i spomenute su njegove složenice *otputi*, *zaputi*, *isputi* iz našega doba).

priča. Govoreći o Dubrovniku veli Lucić: »Kroz gore, kroz luge po svitu svej miče trgovce brez druge zabave ni *priče*« (SPH VI, 264). – U ARj su ti stihovi zabilježeni s. v. *priča* (parabola, proverbium, narratio) s napomenom, da se u njima značenje te riječi ne razabire. Mislim, da u citiranim stihovima Lucićevim imaju obje imenice »zabava« i »priča« isto značenje, t. j. smetnja, zapreka: u našim starim rječnicima i piscima ima u imenicā »zabava« i »zabav f.« obilje potvrda za to značenje, a »priča« je izvedena od glagola *priječati*, za koji je u ARj na prvom mjestu zabilježeno značenje: prijeći, smetati.

**priljep*, **priljepčica.* U *Radosti Slavonije* (str. 52) kazuje Krmpotić, kako je Jupiter digao u vis zlatno koplje sa zastavom: »A holita tri *prilipa* slovim zlatnim kažu slavu ... Na njima su napisane Jankovića redom časti.« – Ispred Krmpotićeva *Puta u Krim* (str. XIII) Stj. Ađić je te stihove reproducirao ovako: »... splendidissimum vexillum etulit, tribus pulcherrimis firmiter adfixis *insignibus* eleganter adornatum ...« Isto značenje imade u Krmpotića i imenica *priljepčica* u opisu ugarske krune: »A na zlatnim veružicah i na livo i na desno četiri su *priljepčica*, zvrhu svega djelo krasno« (Put u Krim, 72). – U Krmpotića imenice *priljep* i *priljepčica* imaju dakle značenje: biljeg, obilježje, znak (što je na nečemu pričvršćen, prilijepljen).

priljepak, **priljepka.* Prva je imenica u značenju neke školjke zabilježena u ARj s. v. priljepak, i to iz rječnika Mikaljina i Vukova, no za tu riječ ima potvrda i u Barakovića: »... ufajuć, da će bit poli kraj otoka / *prilipak* al kopit za moj glad obroka« (SPH XVII, 215) – »... ni najdoh *prilipka*, ni brašna ni piće), ni slaba ni kripka, ni lova ni sriće (ib. 216) – »... neka gre loviti *prilipke*« (ib. 216).

U Vitezovića je s. v. patella minor, lepas, concharum genus saxis adhaerens zabilježena imenica ženskoga roda *prilipka*, a ta imenica se u istome značenju govori i danas u Puntu na Krku. U Barakovića se, barem iz drugoga primjera, pouzdano razabire, da je u njega ta imenica bila muškoga roda *prilipak*. – S time je u vezi imenica *prilipkar* = koji stanuje uz more (Dubašnica na Krku).

**priminka.* U pjesmi Vicenca Zanbona Jurju Barakoviću slavi se vila Šibenska: »Nigder se *priminka* Šibenskoj nahodi, van Manto Latinka ako ju nadhodi, a sad se dogodi Zadarskoj po tebi, da prva izvodi svim tance pod nebi« (SPH XVII, 237). – U ARj ima u istom značenju *primjena* (takmac, premac) s potvrdama samo iz dalmatinskih pisaca.

**primknuti.* U *Prikazanju sv. Lovrinca:* »Hvala tebi bud', Lovrinče, ki me svetim krstom *primče*« (SPH VI, 96). Bit će da je postojao ili da još postoji također oblik *primčati:* u ARj je zabilježena iz okolice Niša imenica *primčalo,* sprava za hvatanje sojki. – Ispor, još u ARj: domčati se; omča; omći, omknem – omaći, omaknem; razamčati. – U Lucićevoj heroidi *Pariž Eleni* ima potvrda za *umčati:* »Kćer, došad odzgora Traci, Erekteu umčaše prik mora ...« i »Od mnozih, ke do sad mnozi su umčali ...« (SPH VI, 197).

pripon. U Kavanjinovoj *Povijesti vandelskoj:* »... tilesna naslajenja: grlo, *pripon,* oči, glava van su bozi, i sva slava« (SPH XXII, 489). – U ARj ima za tu imenicu potvrdā samo iz Vuka (uže, kojim se konj pripinje) i iz Belostenca (brestov kolac, lipovo puto), ali ta značenja ne pristaju u Kavanjinove stihove, gdje *pripon* označuje, čini se, neki dio ljudskoga tijela.

**priputak.* Luka Bračanin u prijevodu 138. psalma: »... upitaj mene i poznaj *priputke* moje«. – Vulgata: ... interroga me et cognosce *semitas* meas. – Prema tome je *priputak* = semita, staza.

**prispoćan.* Hvarska *Komedija od Raskota:* »... barž ne biste pak ni vi došli na *prispoćniju* večeru, zač vas bolja doma čeka ...« (Građa XI, 123). – Jasno je značenje toga pridjeva: frugalis, umjeren, skroman.

pristoj. Zoranić veli u *Planinama:* »... bit će njega (t. j. čovjeka, koji se Boga boji) broji na zemlji uzmnoženi i njega *pristoji* bit te posfećeni ...« (SPH XVI, 65). – In margine upućuje autor na 111. psalam, gdje to mjesto u Vulgati glasi ovako: Potens in terra erit semen eius: *generatio rectorum* benedicetur. – ARj ima s. v. *pristoj* potvrdu samo iz Radnića u značenju: što se pristoji, što dolikuje.

**prišatka.* Baraković kaže Vili: »Slišah te, *prišatko,* da želiš jur znati ...« (SPH XVII, 22). – U istome značenju ima u Vitezovića s. v. advena: prihodnik, prišalac, *prišalka.

pritačan: »... blagoslof da prime (grješnik) pustif put opačan, da bude sasvime blaženim *pritačan*« (Baraković, *Vila, Slovinka,* SPH XVII, 50). – Upravo za te stihove Barakovićeve je u ARj rečeno, da je u njima pridjev *pritačan* neznana postanja i značenja, iako se već po smislu razabire njegovo značenje (spodoban, priličan), a to odgovara i značenju, što je za imenicu *pritač* (f.) zabilježeno u ARj sub d, d) iz rječnika Vrančićeva i Mikaljina (proportio, comparatio). Na Hvaru se i danas govori: na jedan pritač = na priliku, na primjer. Ispor. i ovdje dalje imenicu *pritak.*

**pritak.* Kavanjin, govoreći o vjekovitom, beskonačnom Bogu, veli: »... meu njem i onim, ki dospije, / ni *pritaka* nije, nije« (SPH, XXII, 429). – Ispor. u ARj *pritakmiti* = isporediti.

**priupen, *priupenost.* Govoreći o križnom putu Isusovu Skradinjanin Pletikosa kaže u svome rukopisnom *Putovanju k Jerozolimu* (rkp. zagrebačke Sveučilišne knjižnice R 4284, str. 48): »... ovi blaženi put, posvećen neprocinjenom krvju Odkupitelja našega, bi potla vazda živom *priupenostju* štovan od virni ...« – i osim toga još: »... od *priupeni* i bogoljubni krstjana ...« – Prof. M. Ujević me je upozorio, da je i danas u narodu poznat i taj pridjev (= privržen, odan, svojski) i ta imenica (= privrženost, odanost, žar).

prizoran, v. obzoran.

**prižiditi.* Kada zlatar izrađuje zlato: »... ognjem ga *prižidi*, s trohom ga rastane ...« (Baraković, *Vila*, SPH XVII, 196). – Po smislu je značenje posve jasno: zlato se ognjem *prožeže* i očisti od trohe (Mikalja: maća, macula).

**problancati.* U *Prikazanju sv. Beatrice, Faustina i Simplicija* cesarov »pisac ali gancilir« govori trumbiti Orlandu: »Ček', Orlando, da upišu, od cesara ča ja slišu, ter češ pojti *problancati* ...« (SPH XX, 222). I dalje (str. 231) dolazi taj glagol u značenju »javno oglasiti«: »... cesar čini *problancati*, da će njemu blago dati, krstjanina tko osfadi ...« – Za prosti glagol *blancati* nema do sada potvrde.

**proćka.* Poslije sagrješenja u raju zemaljskom Adamu ne bi proštenja: »Od Tebe mu, Bože, ne bi *proćka*, neg ga uvik sve na srdcu grize ...« (Relković, *Postanak naravne pravice*, SPH XXIII, 604). – Nije mi lako vjerovati, da je ta riječ skrojena samo za volju rimi (: voćka).

**prodilj.* Baraković slavi I. T. Mrnavića: »Višini nebeskoj umi' bi najti cilj, ... i moru praf *prodilj* umi' bi upravit ...« (SPH XVII, 244). I nešto dalje (str. 337): »... ne bih rad bit metilj pri ognju veliku, ki ga će najt *prodilj* u živu plamiku ...« – Prilog *prodilj* imat će isto značenje što i *udilj* (ubrzo, ončas).

prodio. U Nojevoj lađi »Vičnji ga obrani i osam duš s njime, korablju da prime, ku biše udila, živine za sime svakoga *prodila* ...« (Baraković, Jarula, SPH XVII, 258). – Nije posve ispravno, što je ova potvrda u ARj stavljena pod značenje »odio, odjeljak«, jer je očito govor o životinjama za sjeme svakoga *roda*, svake *vrste*.

**proditi* (?). Hektorović slavi Nalješkovića: »... neka ti po vas vik oni plod bude znan, kim slavni Dubrovnik *prodil* te ovih dan« (SPH VI, 74). – Ako je »prodil« možebiti u rkp. lapsus calami, moglo bi se razjašnjenje Hektorovićevim stihovima tražiti u značenju, što je u ARj (doduše samo iz Vuka i J. Stj. Relkovića) zabilježeno s. v. *3. pruditi:* prvi rod roditi, rasti iz korijena ili iz stabla. – Radi zna-

čenja ne može se *prodil* nikako dovoditi u vezu s glagolom *prodjeti* (probosti), za koji ima u ARj potvrda iz Dalmacije iz XIX. vijeka.

**prodometan, prodometnuti se.* Grabovac kaže za Muhameda: »... bijaše okoprčan i *prodometan ... Prodometnu se* od jaspri ...« (SPH XXX, 251). Značenje je jasno: *prodometan* = okretan, promećuran – *prodometnuti se* = prometati se, biti promećuran.

**profant.* U *Komediji od Raskota* veli Duklin: »... gren nać udil onoga *profanta* Raskota ter mu ću od parve vote varć glavom kako i volu ...« (Građa XI, 112). – Od tal. furfante (ugursuz, hulja).

promah. »... je li gdi kô jato s *promaha* kim ptićem / iz gnizda u jato gizdavim pavićem ...« (Baraković, *Vila Slovinka*, SPH XVII, 82) – U ARj je imenica *promah* zabilježena samo iz Stullija sa istim značenjem kao *promaha:* staviti ruha na *promah*, vestes vento exponere. To značenje ne pristaje u Barakovićeve stihove.

**protičje.* U Budinićevu prijevodu 111. psalma (str. 102): »Dilu pravednomu njegovu ne će bit konca v nijednomu *protičju* dan i lit.« – Vulgata: ... iustitia eius manet *in saeculum saeculi.* – Imenica *protičje* načinjena je prema ikavskom obliku glagola *protjecati* u vremenskom značenju (ispor. ARj s. v. protjecati b, a), pa joj je prema tome značenje: protjecanje vremena, tijek vremena.

protiva. U Benetevićevoj *Hvarkinji* Mikleta veli Nikoli, koji se u odmakloj dobi oženio djevojčicom od osamnaest godina: »Ma zašto nijesi vazeo *protivu* tviju od godišta? ... Ma da t' ja kažem, veoma bih se z dobre volje oženio ovdje mojom *protivom,* udovicom kako i ja, a ne divojkom ...« (Građa VIII, 254). – I ovdje, kao i kod imenice *protivina* (v. dalje), značenje se razvilo na istoj osnovci: žena, koja odgovara, dolikuje ženiku, koja je *spram* njega. Danas se u tome značenju obično govori imenica *par:* Nije on (ona) tvoj par (tebi par). – ARj ima za imenicu *protiva* samo značenja: oprjeka; bijeda, nevolja; prigovor, ustuk.

**protivan, *naprotivan, suprotivan.* U *Opsidi sigetskoj* P. Zrinskoga ima passim potvrdā za te priloge: »Malo j' ki prijazan jur nimšku ne spozna, / Ugrom je *protivan* i kruto dotožna« (pjev. VI, strofa 34) – »Vsaki *naprotivan* strašne oči meće« (VII, 104) – »... silna dva viteza ... kot dva orla siva *suprotivan* stahu« (XIV, 94).

**protivina.* Faraun ispripovijeda Josipu Egipatskomu svoj san, kojega mu nitko ne zna protumačiti: »... ter sad prav' mi ti istinu momu snu tot *protivinu ...« (Skazanje od Osiba,* SPH XX, 328). – Značenje je te imenice: što odgovara, prilikuje faraunovu snu; ispor. u ARj značenje prijedloga *protiva* sub b, c).

providica. »Zračne buduć jur stupaje / po nebeskom polju izvela / ... *providica* dana bijela« (Kanavelović, *Sv. Ivan,* str. 134) – »Kada svi-

jetle i vesele zrake ukaza vrh nebesi *providica* zore bijele, koja zlatom prame resi« (ib. 238). – U ARj su za tu riječ zabilježena samo ova dva primjera, te je rečeno, da je to imenica nejasna značenja, pa da nije možebiti griješkom mj. *provodica* sa značenjem: zvijezda danica. O značenju nikako nema sumnje: i *providica* i *provodica* dana bijela i zore bijele može biti samo zvijezda danica, no je li se doista u Kanavelovića na oba mjesta potkrala kod iste riječi upravo ista pogrješka? Ne znam, zašto ne bi mogla postojati imenica *providica* prema glagolu *providati se*, za koji je u Stullija zabilježeno značenje *tralucere*, što bi posve dobro pristajalo za zvijezdu danicu (u ARj je mjesto toga kao potvrda iz Stullija griješkom naštampano: traducere).

prozor. U ARj zabilježeno je za tu imenicu značenje lat. *fenestra* u pravom i u prenesenom smislu, no u starih hrvatskih pisaca ima traga i drugim značenjima. Opisujući gradska vrata u Zadru veli Baraković: »... četvera vrata su od mora, a nigda petera s uzrokom otvora, na izvan *prozora* pod zemlju jima taj okolo utora, kâ drži pod otaj« *(Vila Slovinka,* SPH XVII, 73). – Ne znači li »izvan prozora«, da su ta vrata, koja su se držala »pod otaj«, bila izvan *dogleda,* sakrita pogledu ljudi? Teže je domisliti se značenju imenice *prozor,* gdje Barakovič o zadarskim redovnicama veli, da »čiste golubice, Vičnjemu kê služe, duga se izduže, čistih smrt umori, kad čisti produže njih svitli *prozori*« (ib. 83). Nijesu li i to čisti, svijetli pogledi blaženih, kada ih čiste smrt umori?

**prozrak.* Ta je riječ zabilježena u Tanclingera s. v. fantasma: sablazan, *prozrak,* paguna.

prožig. Za tu riječ ima ARj samo iz Dellabellina rječnika potvrdu u značenju »stromento di ferro che ha in cima una pallattola a guisa di bottone, quale si incende«. Amo idu i Barakovićevi stihovi: »... a nigda žif ožig iz kruga leti van / kakono na *prožig* na veće mist prožgan ...« (*Vila Slovinka,* SPH XVII, 216).

**pru* ... (?). U predgovoru Mladinićeva *Prikazanja navišćenja D. M.* govora sv. Jerolim gledaocima: »Moji budite vi *pruci,* o pridragi moji puci, vi se danas ponižite ter za grihe pokorite« (SPH XX, 139). – Po značenju dakako nikako ne pristaje amo *prutac* ili *prutak* (mali prut, mali trak) niti *pruci* (gen. prutaca, vrst veza).

**prustijer.* »Ovo te je doma poveo kao *prustijera,* da te gosti« (Držić, *Dundo Maroje,* SPH VII², 266). – Od tal. forestiere, tuđinac.

psinac. ARj ima tu riječ samo iz Kurelca sa značenjem: pasja kućica. Krnarutić *(Vazetje Sigeta,* str. 8) priča, da u sultanovoj povorci »konje vojahu *psinci* Imbrahora, ki piši hojahu vele lipa stvora ...« – Očito su to ljudi, koje su valjada s prijezirom tako zvali (ispor. p[a]soglav, pasoglavac), no teže je dovesti s time u sklad, da su bili »vele lipa stvora«.

**ptoljati* (?). – Baraković (*Draga*, SPH XVII, 346–347) priča, kako rapska gospoda »na vrime od ubroka niki nosi, niki šalje svakojaka soka, kako da se rika *ptolje*.« – Značenje će svakako biti isto što u glagola *paljati* i *puljati* (crpsti, grabiti).

puhao. U vezi sa žitom ima ARj za taj pridjev u značenju »šupalj« potvrdā samo iz našega doba iz kajkavskoga kraja. U hvarskom *Skazanju od Osiba* priča faraun, kako je u snu vidio »sedan klasov vele grubih i unutra zrna *puhlih*«. A i Osib u tumačenju sna govori o »sedan klasov *puhlih*« (SPH XX, 327 i 329).

purak, **purčati*, **purčavac*. Za imenicu *purak* ima u ARj potvrda samo za značenje: olovni metak i slabo kuhano, još tvrdo zrno graha ili kukuruza. U Tanclingerovu rječniku je zabilježeno za tu imenicu, a također za imenicu *sa[r]čma*, značenje: kuglica pri glasanju (s. v. ballotta i s. v. suffraggio, palotta in favore), i od tih su imenica izvedeni glagoli *purčati* i *sa[r]čmati* (s. v. ballottare, dar la balla in favore i s. v. palottare a favore o contra) i nomina agentis purčavac i sarčmavac (s. v. palottatore).

**rabe*. U komediji Vlaha Stullija *Kate kapuralica* (rkp. zagrebačke Sveučilišne knjižnice R 3191) dolazi ta riječ u značenju služavke, a ponešto prijezirno: »... niz skalu svijetlila i otvorala ko i svaka *rabe* ...« i »... zna vas grad, da si bila raskidena *rabe* ...« (čin II, scena 10).

**radivoj*. U Tanclingera je ta riječ zabilježena s. v. maneggio: trgovina, *radivoj*, negotiatio. – ARj ima iz druge polovice XIX. vijeka (Pavlinović) imenicu *radivoja*, ali u značenju: vođa rada, težački starješina.

rakas. Tanclinger ima tu riječ s. v. collare da camicia: *rakas*, vratinik. – U ARj za imenicu *rakas* nema traga tome značenju.

**raknič*, **raknik*. Tanclinger je zabilježio te dvije imenice s. v. manto peloso, gabbano. – ARj ima u istome značenju *raknić* iz Habdelića i Belostenca.

**ramenčica*. Riječ je zabilježena u Tanclingera s. v. broncino vaso. – U ARj je od te romanske tuđice zabilježeno više oblika: romenča, romijenča, rominča, romijenčica, romijendža, rumenča, rumendža, a iz starih dalmatinskih izvora je poznato: ramencium (Jireček).

ranc, **rancatnica*. Te obje imenice su zabilježene u Vitezovića, i to s. v. sinus vestis: nabor, *ranc* – s. v. sinuosa vestis: nabrana halja, *rancatnica*. – Amo idu i imenice zabilježene u ARj: *ranac* (poramenica, dio na ženskoj košulji od vrata do ramena) i *ranca* (bore u košulje na rukavu, gdje je ušit), no za njih ARj nema potvrda starijih od druge polovice XIX. vijeka, i to za *ranac* samo iz kajkavskih krajeva, a u te krajeve upućuje i Vitezovićev *ranc*.

**rapoć* (f.). U P. Zrinskoga u *Opsidi sigetskoj* (pjev. X, strofa 51): »... da tisuć v strane vlize turske zloći, / gdi bihu zvaljene baštene *rapoći*.« Oblik nom. plur. fem. *rapoći* mogao bi biti u Zrinskoga također od imenice *rapoća*. U ARj su zabilježene imenice *rapoća* i *rapost* (ponor, provalija), ali s potvrdama tek iz našega doba.

**rascviriti*. Jamačno se tako ima čitati »razcuuryti«, što je u Tanclingerovu rječniku zabilježeno s. v. squagliare, colare. U ARj ima obilje potvrda za *rascvirati* (rastapati n. pr. loj, slaninu, salo, vosak).

rasjedati se. Za taj glagol zabilježeno je u ARj značenje samo iz rječnika Belostenčeva (diffindor, discindor, in diversum abeo) i iz Stullijeva (sprofondarsi, in imum delabi), a potvrdā iz pisaca nema. Iz *Opside sigetske* P. Zrinskoga zabilježio sam za taj glagol dvije potvrde, i to obje u značenju duševnoga rasjedanja, uzrujanosti, klonulosti. Kada Suliman začuje, da Zrinski spram turskih ponuda ostaje nepokolebljiv: »... on se skoči naglo, jadovito zgljeda, što j' god kadi bilo, pred njim se *raseda*« (pjev. VI, strofa 62). – Kada je Radivoj poginuo, veli Zrinski Deli-Vidu: »Srce plemenito što ti *se raseda?*« (IX, 107).

raspečiti. Za taj glagol (u značenju: raskrečiti, raširiti noge) ima ARj potvrdā samo iz našega doba, a glagol je zabilježen već u Vitezovića, iako u nešto drukčijem značenju, s. v. distorquere: *razpečiti*, spečiti, spačiti, skriviti.

raspit, razakonjenje. U ARj je za *raspit* zabilježeno samo značenje: pitanje, raspitivanje, istraživanje (iz Šuleka i Petranovića), a u Vitezovićevu rječniku zapisana je ta riječ s. v. divortium viri et mulieris aut mariti et uxoris: *razakonjenje, razpit*, razpitanje. – Za glagol *razakoniti* (= razvjenčati) ima u ARj potvrda samo iz našega doba iz Sinja.

rast. U ARj je za tu riječ (kao sinonim za *interes, kamate*) zabilježena potvrda samo iz Mažuranićevih *Prinosa* (rest), no ta se imenica spominje i u bečkom rukopisu *Opside sigetske* P. Zrinskoga (pjev. I, strofa 4), i to kao jedan od poroka, što su oteli mah među Ugrima: »... skupost, nenavidnost, ogovore jadne, v nečistoći bludnost, *raste* i tadbina, pitje, ludomornost.« – U ARj se ne spominju niti značenja, što su zabilježena u Tanclingera s. v. cressente: *rešć* (»reesch«), adolescens – s. v. crescimento: *rešt* (»resct«), naraštaj, augumentum.

**rastrupiti*. Osim glagola *rastrupati*, što je zabilježen u ARj (razbiti u trupce, komade, slomiti, razvaliti) ima u starih hrvatskih pisaca potvrda također za *rastrupiti:* »... i lavom *rastrupiš* i zmajem otrovnim ...« (Budinić, str. 66) – Vulgata, psalam 90.: ... et *conculcabis* leonem et draconem. – U *Opsidi sigetskoj* se kazuje o junaku Deli-Vidu: »... još kad drugoč mahnu, vas šišak *rastrupi* ...« (pjev. XI, strofa 78).

rastvor. Za tu imenicu u općem značenju »aperimento, aperizione, apertio« ima u ARj potvrda samo iz Stullijeva rječnika. U *Opsidi sigetskoj* (pjev. I, strofa 24) označena su tom riječi paklena vrata: »... arhangel ... k paklu leće ... do plamna *rastvora* ...«.

**rašljin.* U Vitezovića je s. v. nassa (= koš za hvatanje ribe) zabilježeno: vrša, *rašljin.*

**ratajiti.* U Vitezovića su s. v. arare i aro zabilježena značenja: orati orem, orjem, *ratajiti, ratajim.* Ovoga drugoga glagola ARj nema, a za nomen agentis, što odgovara tome glagolu, ima u ARj obilje potvrdā za *rataj* i *ratalj,* ali nema oblika *ratal,* koji se uz *rataj* nalazi u Vitezovića s. v. arator.

razakonjenje, v. raspit.

**razbitac.* Vitezović je s. v. equus suffossus zabilježio: *razbitac,* razbit konj, drusljivac, drusavac. – A niti s. v. *razbiti* ne nalazim u ARj značenja equum suffodere.

**razdruški.* U Benetevićevoj *Hvarkinji* (Građa VIII, 308) Dobra kudi žene, što se ne brinu ni za što drugo, već kako će se odjenuti što ljepše: »Ne bismo manje noge urezki podvezale, neg sfe nafirlipane; ne bismo postole *razdruške,* neg sve to u *mulah* ...«

razgon. U Tanclingera je ta riječ zapisana u posve neobičnom značenju s. v. bomba: kumbara, *razgon,* bombarda. – ARj nema toga značenja, a niti kod glagola *razgoniti* ne nalazim značenja, koje bi na to upućivalo.

**razjelititi.* Taj je glagol zabilježen u Tanclingera s. v. sbudellare (prsnuti, *razjelititi*) i s. v. sventrare (raztrbušiti, *razjelititi,* razparati). – Glagol je nastao prema imenici *jelito,* za koju ima ARj potvrdu iz rječnika Mikaljina i Stullijeva, ali samo u značenju *djevenica* s naročitom napomenom, da je to praslavenska riječ sa značenjem *crijevo* (ispor. češ. i polj. jelito). Za to staro značenje ima i u nas potvrda u Vitezovića s. v. collon: belo črivo, belo *jelito.* – Ispor. u ARj: olito = crijevo, kobasica (s potvrdama iz Hrvatskoga Primorja).

razmiran. Za taj su pridjev u ARj s četiri potvrde iz XVI. i XVII. vijeka zabilježena značenja: nemiran, nesložan, neprijateljski. Potvrda za prvo značenje ima i u *Prikazanju od ušastja na nebesa D. M.* (SPH XX, 180), gdje apostol Toma govori o uznesenju Bogorodice u nebo: »... uznese majku sfoju k nebeskomu jur pokoju, da ne stoji već usilna, na sem sfitu jur *razmirna.*«

**razvitnik.* U Vitezovića s. v. explicator: *razvitnik,* iztumačitelj, tumačnik. – Ta imenica odgovara značenju glagola *razviti* u ARj sub b.

**rdov.* ARj ima tu tuđicu (madž. hordó) samo u obliku *hardov*, a u Vitezovića je s. v. dolium zapisano: lagav, *hrdov*, *ardov*, *rdov*.

**rečiti.* Opisujući brade paklenih hudoba veli Kavanjin: »... njekoj *reči* svaka žieca / ko dlakavim psom guzieca« (SPH XXII, 401). – Ako je ta potvrda pouzdana, glagol *rečiti* po smislu bi valjada značio: stršiti.

**rečnost.* U Tanclingera je s. v. verità zabilježeno: istina, *rečnost*. – To bi bilo u vezi sa značenjem *stvar*, koje je za *riječ* u ARj sub *u* zajamčeno obiljem potvrda, također iz starih pisaca iz Dalmacije (ispor. slov. reč, polj. rzecz).

reha. Za tu imenicu je u ARj rečeno da je u značenju *ures* potvrđena samo jednim primjerom nepouzdana pisca (Kavanjina, SPH XXII, 541), no mislim, da o postojanju te riječi upravo u tom značenju, ne treba sumnjati, jer ju je Tanclinger zapisao na više mjesta; s. v. abbellimento, s. v. adornamento, s. v. frangia della veste.

**remande.* U Benetevićevoj *Hvarkinji* priča Goja, kako se njena gospoja veseli, što joj muž na nekoliko dana ide od kuće: »Ne more ga viditi koliko nepodobu, a ona ti će se toviti i žiriti kako prasica jedna, *remande* vuče od tolike misli stan guvernati« (Građa VIII, 282).

**repečiti.* Taj glagol je u Tanclingera zapisan na više mjesta: s. v. rinchiare, torcere la bocca: kriviti usta, *repečiti se* – s. v. ringhiare, torcer la bocca come sdegnato: *repečiti* – s. v. torcer la bocca: *repečiti se*. – Glagol *repečiti se*, postoji i danas u sjevernoj čakavštini, ali u drugom značenju: hvastati se, nadimati se, hvalisati se, kočoperiti se (K. Pavletić, Nast. Vj. VII, 314).

**ričljivica.* U niz riječi zabilježenih u ARj: *rječljiv*, *rječljivac*, *rječljivka*, *rječljivost* ide i ženska imenica *ričljivica*, što je zapisana u Tanclingera s. v. cianciatrice.

**ričma*, **ričmar*, **ričmarica*, **ričmarno.* Osim riječi *rječmati se* i *rječmanje* spomenutih u ARj donosi Tanclinger još niz riječi, koje su s njima u vezi: *ričma* (s. v. altercazione, contesa di parole i s. v. ciancie), *ričmar* (s. v. cavilloso i s. v. cianciatore), *ričmarica* (s. v. cianciatrice), *ričmarno* (s. v. ciancionescamente).

**ri[je]diti.* U Vitezovićevu rječniku je s. v. laedere zabilježeno: vriditi, uriditi, freq. *riditi*, uriđati – i s. v. laesio: vrid, vriđenje, freq. vriđanje, *riđenje*. – Postojanje toga glagola u sjevernoj čakavštini potvrđeno je i u bečkom rukopisu *Opside sigetske* (pjev. IV, strofa 19): »... da kak ranjeniku srdašca ne *redi* (u štampanom izdanju: da srce u tugi ranjenu ne vridi). U Zrinskoga imamo dakle također potvrdu za glagol *vriditi* u istom značenju. Po tome, što je Vitezović u svoj rječnik, gdje je grafija bila već lijepo sređena (ispor. Rad

303, str. 5 i d.) uporedo uz *vriditi* zapisao i *uriditi*, možemo s razlogom misliti, da je on poznavao i složenicu glagola *riditi* s prijedlogom *u*. – Koliko dokazne snage imaju u tome pogledu potvrde iz hvarskih prikazanja, kako su štampane u SPH, valjalo bi tek utvrditi po pisanju rukopisa: »Naše boge vi *uridite*, Isukrsta naslidite« (SPH XX, 252) – »... htij me naučiti, pomanjkanjem da ne *uridin* / Stvoritelja, koga slidin« (ib. 257). – Po tome, što se početno *u* toga glagola u stihu ne broji kao poseban slog, ne može se još zaključivati, da se *u* nije izgovaralo kao vokal, jer su naši stari pisci u stihovima često vokal na kraju jedne riječi stezali u jedan slog s početnim vokalom naredne riječi.

**rigliti*. U Tanclingera s. v. tirare, lanciare: hititi se, *rigliti*, metati, zabaciti, iacio.

rijez, rijezak. Za te imenice u značenju *redak, linija* ima ARj potvrdā samo iz Kašića, no svakako su u tome značenju bile poznate i u sjevernijoj čakavštini, Vitezović ih bilježi s. v. versus, linea: *rez*, redak, *rezak*, – i s. v. versiculus: risnica, *rezčić*.

risma. Za tu riječ (od grčke jonske forme ρυσμός, stih, ritam) zabilježene su u ARj samo dvije potvrde, i to iz Vitezovićeve *Kronike*. Riječ je poznata također Petru Zrinskomu, a sudeći po njegovu pisanju »riſma« izgovarao je on *rišma* ili *rižma* (Jagić je u *Književniku* III, 361, prihvatio ovaj posljednji izgovor). U Vitezovićevu rječniku ima za tu imenicu i njezine derivate vrlo mnogo potvrda, pa kako je Vitezović u rječniku pomnjivo razlikovao glas š (= s) od glasa *s* (= ſ), nema sumnje, da je on izgovarao u tim riječima *s:* ispor. *riſma* i *riſſma* (s. v. carmen, distichon, epos, hemistichion, metrum, mimi, rhythmus, scheda), *riſſmen* (s. v. epicus), *riſmički* (s. v. metricus), *riſmica*, (s. v. versiculus), *riſmovati* i *riſmiti* (s. v. versificare); *riſmenik* (versificator).

rit. ARj zna za tri takove riječi sasvim različne i po postanju i po značenju: *rît* m. od lat. ritus (obred), domaću riječ *rît* (stražnjica) i *rît* od njem. Ried (trstenik, tršćak), a u Tanclingera je s. v. calcio zabilježena još i imenica *rit*, načinjena prema glagolu *ritati se*.

**rizmati se*. U Vitezovića je s. v. iurgare zabilježeno: vaditi se, karati se, *rizmati se*. – Riječ je poznata i Habdeliću, no po njegovu pisanju ima se čitati »rižmam se«.

**robac*. Uz *robak* (»vrsta crva, koji grize lozu«), za koju imenicu ARj ima potvrde iz Mikalje i Stullija, zabilježen je u Vitezovićevu rječniku s. v. volucra također oblik *robac* (»crv ki mlade rozgve podjeda«).

**ročaj, ročajar*. U Tanclingera su zapisane imenice s. v. cinta di spada: *ročaj*, kajiš, a s. v. cinturaro: pasičar, *ročajar*. Ispor. u Pleteršnika: *ročaj*, Griff, Armlehne, Gängelband der Kinder.

**rofa.* U Grabovčevu se *Cvitu razgovora* (SPH XXX, 244) nabraja, što se sve poslije poraza Turaka pod Bečom našlo u njihovim šatorima: »... konji, voli, bivolice, ovnovi, ... pak pirnič, brašno, *rofa* i ostalo što se blaguje ali ide ...« – Ispor. u ARj pridjeve *rofit, rovit, rofitan,* koji dolaze samo u vezi s imenicom *jaje* za oznaku jajeta skuhanoga na umak (grčki ῥόφητον ᾠόν, glagol ῥοφέω, srkati).

**rogota.* U Osječanina A. J. Turkovića ima nekoliko potvrda za tu imenicu (»rogotta«), a sve u značenju sasvim bliskom sramoti, žalosti: »Dost *rogote* i žalosti trpim brez svake radosti« (Život sv. Eustakije II, 217) – »I tako starosti mojoj i s kosama glavi sidoj privučem ružnu sramotu, proklinjanja i *rogotu* ...« (ib. 309) – »... upade (t. j. zapušteni manastir) u sramotu, / svaku podnaša *rogotu*« (Pozdravljenje po prigodi ulazenja u Peču mlogo poštovanih braćah od milosrđa, Osik 1796., str. 22).

roguš. Za tu imenicu (mjera od rastegnutoga palca i kažiprsta) ima u ARj potvrda samo iz našega doba iz Srbije, no riječ je u tome obliku poznata i u Hrvatskoj u primorskim krajevima (zabilježena je već u Tanclingera s. v. palmo i s. v. spana: pedanj, *roguš).* Na Hvaru se po značenju razlikuju imenice *rogùša* (mjera od rastegnutoga palca i kažiprsta) i *pedanj* (mjera od rastegnutoga palca i velikoga prsta).

rok. U ARj je – osim *fatum, fatalis dies* iz Belostenčeva rječnika – rečeno, da se samo u jednom primjeru iz XVII. vijeka (iz Vitezovićeva *Odiljenja) rok* (u plur.) svojim značenjem približava riječima *udes, sudbina.* To je značenje izrijekom zabilježeno i u Vitezovićevu rječniku s. v. fatum: *roki,* – a i Zrinski u *Tomačenju imen i riči neznanih,* dodanom na kraju *Sirene,* tumači fatum riječju *rok.* – Ispor. također u Lucića: »Nu da bi kim *rokom* bilo, da dostojim / gledati te okom na volju ja mojim (SPH VI, 205) – »... da bi se s njim stala / gdi *roci* kojimi, deklice pristala, / bi li ga poznala?« (ib. 254).

**romizg, *romizgati, *romizgavica.* U Vitezovića s. v. psecas, pluvia tenuis: *romizg, romizgavica,* gmaz, mažd – i s. v. psecadem pluere: *romizgati,* gmaziti, gmazoliti.

**rosomača, *rosomak.* U Vitezovićevu rječniku su te riječi zabilježene s. v. gulo: »animal Sarmatiae voracissimum« – i s. v. hyena.

rosulja. Za tu riječ, sa značenjem trave, ARj nema potvrde starije od Stullija, no riječ je zabilježena već u Vitezovića s. v. anserina herba.

rovati. Za taj glagol (= rikati, revati) ima ARj potvrdu samo iz Vrančićeva rječnika, no riječ je zabilježena i u Tanclingera s. v. urlare vijati, *rovati,* jaukati. – Niti u Tanclingera nije zabilježen prezent.

**rozomača.* U Vitezovića s. v. bursa pastoris: *rozomača,* gusomača trava. – U ARj je ime te biljke zabilježeno *rusomača* s potvrdom tek iz Stullija i s napomenom, da se i danas tako govori.

rožanj. U ARj ima potvrda samo iz Vitezovićeve *Kronike,* a značenje se određuje uz neku rezervu: »... bit će isto što rožnjak t. j. mjesec svibanj«. To je značenje bez sumnje potvrđeno u Vitezovićevu rječniku, gdje je s. v. maius mensis zabilježeno: veliki travan, *rožanj,* rožocvet.

**rožđac.* Ta je imenica – uz *rožac* – zabilježena u Vitezovića s. v. phyma i s. v. phlegmone (za oznaku te bolesti ima u ARj potvrda samo za *rožac).*

**rsak.* U Vitezovića s. v. parazonicum: handar, *rsak* – s. v. pugio: bodež, *rsak,* handar, tolih.

rtiti. ARj ima tu riječ samo od Pavlinovića u značenju: činiti rt, rasti u rt, rasti u šilj (o pšenici, kada se zavija). – U Vitezovićevu rječniku je taj glagol zabilježen u posve drugom značenju s. v. acuere: oštriti, *rititi,* brusiti – s. v. acuminare: zartiti – s. v. cuspidare: *rtiti.*

**rukovična.* U Tanclingerovu rječniku je ta riječ zapisana u značenju djevojke zrele za udaju: grande da marito, *rukovična,* nubilis. – Ispor. u ARj za glagol *rukovati* sub *b* značenje: vjeriti, zaručivati, vjenčavati.

**rulac,* **rulčac.* ARj ima samo iz kajkavskih vrela potvrdu za *ruljec,* a u Vitezovića su u istom značenju zabilježene imenice *rulac* i *rulčac* (s. v. proboscis, promuscis, rictus porci, rostellum, rostrum porcorum et aliorum animalium).

**runčinćić.* Prase se peče na ražnju: »... i kako se rosi, otire ga čistijem *runčinćićem* za učiniti na njemu hrustu od dva prsta, neka nam pod zubi hrsti ...« *(Džono Funkjelica,* dubrovačka komedija iz XVII. vijeka, Građa XI, 172). U ARj je zabilježena imenica *ručinčić* (ubruščić) kao sasvim obična u Dubrovniku.

**rupna,* **rupnica.* U Tanclingera s. v. granaio: žitnica, *rupna,* hambar, pojata, skeder – s. v. granarino: žitničica, *rupnica,* pojatica. – Ispor. u ARj s. v. Rupe: ime ulice u Dubrovniku, gdje i danas stoji velika zgrada Rupe, koja je nekada služila kao spremište za žito.

**sababa.* U Vrančićevu rječniku s. v. attavia – terz'ava – Vrane (t. j. njem. Urahne!) – *sababa.*

sa[r]čma, sa[r]čmati, sarčmavac, v. purak.

sadra. Hektorović, *Ribanje* (SPH VI, 48): »I drugu (sc. ribu) tuj vadri bolje nego mnjaše, / kojoj se pri *sadri* kus repa vijaše.« – U ARj su ti stihovi zabilježeni kao potvrda za riječ *sadra* u značenju: sedra, gips. Ispor. tumač R. Bujasa u njegovu izdanju *Ribanja* (str. 88): sadra, sadrina = šupljikav kamen.

saga. Za tu imenicu u značenju: zadah, smrad, magla, para (od madž. szag = zadah –) zabilježene su u ARj potvrde iz Popovićeva srpsko-

njemačkoga rječnika i iz slavonskih pisaca Rapića i Peštalića. Nijedno od tih značenja ne pristaje u Relkovićev *Postanak naravne pravice*, gdje se kazuje, kako je Bog vodi naredio: »... da ima zemlju natapati, kada sunce iz nje vuče vlagu, nek se dade laglje okapati, kad dobije svoju prvu *sagu*« (SPH XXIII, 602). – Po smislu bi ovdje imenica *saga* imala isto značenje što i vlaga.

sagasilje. ARj ima za tu riječ potvrdu samo iz Popovićeva srpsko-njemačkoga rječnika, no ona je zabilježena već u Vitezovićeva s. v. cyanus, herba seu flos: *sagasilje*, smilj.

**sagišće.* U Tanclingera s. v. ambone, pulpito: *sagišće*, member, sugestum, sugestus. – ARj ima iz Tanclingerova *Kratka dali koristna upitovanja* i za riječ *sag* (sub *d*) potvrdu za značenje: prodikaonica, – a to je značenje zabilježeno i u njegovu rječniku s. v. pulpito: *sag*, member, prodeklanište ... sugestum.

**sahantelj, *sahantija, *sahanstvo.* U Tanclingerovu rječniku s. v. horologgiere: *sahantelj*, vrimenjar – s. v. horologgio: *sahantija, sahanstvo*, dobanstvo, vrimenstvo, horologium.

**sahlen.* Budinić u prijevodu 101. psalma (str. 14): »... i kako suhoga bitja kam *sahleni* / zglobi tila moga jesu usušeni« (Vulgata: et ossa mea sicut *cremium* aruerunt). – Budinić je po običaju *cremium* (Forcellini: ligna tenuia et arida) posve slobodno preveo, no iz konteksta se razabire, da pridjev *sahlen* ide u red riječi od korijena *sōh*, kojih ima u svim slavenskim jezicima, a značenje im je: arescere, aridus, ariditas. Ispor. u nas: sahnuti – presihati – suh i deriv. suša, sušan, sušiti.

**sajac.* U Tanclingera s. v. dragoncello: gušćer, žabić, *sajac*, dragunculus.

**sajati, *sajatje, *sajatno, *sajmljenje.* U Tanclingerovu rječniku s. v. congiungere: združiti, pridružiti, zavezati, *sajati*, sklopiti, slučiti – s. v. congiuntamente: *sajatno* – s. v. congiuntura: slučenje, zakov, zaklop, *sajatje* – s. v. unire: složiti, *sajati* – s. v. unirsi: *sajati se*, sabrati se – s. v. unione: *sajmljenje*. – To su dakako sve čakavski oblici mj. *sajeti* i deriv.; u građi za ARj nije se našlo potvrde za štokavske oblike.

**saj[e]tina.* U Tanclingera s. v. cappoto – s. v. gabbano, veste da viaggio – s. v. manto peloso – s. v. saio, capotto peloso. – Tanclinger piše tu riječ »saytinna« i »saeti[n]na«. Svakako je to tal. *saio* s našim augmentativnim nastavkom -etina.

**samidan.* Tanclinger s. v. candeliere i s. v. lanterna.

**samura.* U ARj je zabilježena samo imenica muškoga roda *samur*, a Vitezović ima s. v. martes scythica, mustela scythica: njust, *samura*

**sanuti se, strumati, strunati.* Ti su glagoli u Tanclingera zapisani s. v. assalire, assaltare.

**saraksa.* Tanclinger s. v. colla, matteria tennace: lip, polip, tutkal, *saraksa*, glutinum. – Ispor. u ARj *saroksa* (smola, paklina).

**saraur.* Ivanošić, *Pisma od uzetja Turske Gradiške* (SPH XXVI, 248): »A med njima idu *sarauri*, od požeške varmeđe pauri« s tumačem ispod teksta: »Delavci, robotari«. – Ta turska riječ (salahhor, serahhor, silahhor) zabilježena je u ARj *sarahor* i *saraor*.

**sasnica. U Prikazanju života sv. Margarite* (SPH XX, 257) Margarita »popu govori«, kako je bila po smrti materinoj predana na brigu dojkinji: »... bih *sasnice* pomji dana ...« – Ta se riječ još nekoliko puta vraća ib. 259, 260 i 261.

**savadati* i deriv. Tanclinger s. v. rissare: rogoboriti, pričati, *savadati*, karati se. – Amo idu također imenica *savadam* (s. v. rissa, contesa) i pridjev *savadljiv* (s. v. rissoso). – Kako je poznato, i u našim starim rječnicima (Habdelić, Belostenec, Vitezović, Stulli) i u starih pisaca (osobito iz mletačke Dalmacije) ima potvrda za imenicu *svada* (contentio, rixa).

**sažgatija.* U Tanclingera s. v. rogo, monton di legne: rpa drv, *sažgatija*, grmada, naložotina.

**sebarčić.* Od poznate imenice *sebar* i *srebar* zabilježeni su u ARj deminutivi *sebrić* i *srebrić*, a u Tanclingera (s. v. villanello) također *sebarčić*.

**segede.* Tanclinger s. v. instrumenti di suono: *segede*, fides. – Inače ta tuđica (madž. hegedű) glasi u nas */h]egede.*

**sejdom.* Taj se prilog susreće veoma često u Vitezovićevu rječniku (s. v. actutum, comminus, confestim, continuo, derepente, e vestigio, extemplo, illico, mox, protinus, simulac, quamprimum). – Kajkavski *vsejdom* (Belostenec s. v. statim).

sele. Taj prilog poznat je u vezi s prijedlozima *do* i *od;* za *sele* bez prijedloga ima ARj samo jedan primjer (iz Vetranića), a i Vitezović ga u rječniku bilježi kao samostalan prilog bez prijedloga s. v. nunc: sada, vezda, ninje, *sele* (»ſelle«).

**sepljuskati, *sepljuskavac.* U Tanclingerovu rječniku s. v. cianciare: ričmati, panjkati, *sepljuskati*, tlapiti, nugor – s. v. cianciatore: ričmar, panjkavac, tlapljivac, ričljiv, *sepljuskavac*, loquax – s. v. garriolo, ciarlone: *sepljuskavac*, bljuzgavac, garrulus.

**seštatni, *seštatnji.* Vitezović s. v. continuus: *seštatnji*. sezajedan – s. v. diutinus: dánji, dávni, dug, dugodánji, sveudiljni, seštatni. – ARj ima potvrdu samo za prilog *seštat* (često, ponovljeno), i to tek iz čakavštine našega doba.

**shuljen.* U Barakovićevoj *Vili Slovinci* (SPH XVII, 182) izađe iz podzemlja »gdi sudi kralj Plutan« žena, i u njezinu opisu veli pjesnik: »Dva oka spuljena, krvave obrve, / rukami *shuljena*, da vas svit razmrve«. – Ispor. u ARj *huliti se*, pregibati se.

**siča.* U *Opsidi sigetskoj* (pjev. XIII, strofa 28) veli P. Zrinski za vilovitoga konja Karabula: »Tu Karabul nogom zemlje ne dotiče ... proletit bi valom mogal morske *siče* tako se kopitom lagahno odmiče«. – Jagić (Književnik III, 401) misli, da je to valjada morski put, t. j. *onaj pravac, kojim lađa more siječe.* ARj nema s. v. *sječa* toga značenja. – Ispor. ovdje dalje s. v. sike.

**sičiva, sičivica.* Tanclinger s. v. manara: sikira, bradva, tesla, *sičiva*, prosik, securis – s. v. manarino: sikirica, »nasak«, *sičivica*, securicula. – Po Tanclingerovu pisanju »nasak« bi se moglo čitati »nasak« ili »nazak«, a bit će to jamačno *nadžak* (u Vitezovića s. v. pelta: nažak). U ARj nije zabilježena imenica ženskoga roda *sječiva*, a s. v. *sječivica* nema potvrda starijih od Vuka.

**sičotočje.* Vitezović s. v. diabetes, urinae fluor, cum urina retineri non potest: *sičotočje*, sičotok. – U ARj je iz Vitezovićeva rječnika zabilježena samo imenica *sičotok.*

sike. Vitezović s. v. aesturia: *sike*, oseki ... Mesto gdi opliva i osiče more – s. v. brevia: *sike*, grebeni morski, plovci, zplovci. – Za imenicu *sika* (pličina), od tal. secca, ima ARj potvrdu samo iz našega doba s otoka Raba (govori se, kako mi je rečeno, i u Puntu na Krku).

**simar.* U *Prikazanju sv. Beatrice, Faustina i Simplicija* (SPH XX. 224) dvoranin se tuži, što cesar ne nagrađuje njegovu vjernu službu: »... do danas me ne uzdiže ni sidalom ni *simarom*, manje jednom sfitom starom«.

**simbot.* U rukopisnoj kajkavskoj pjesmarici zagrebačke Sveučilišne knjižnice (R 3140, str. 57) veli se za Katarinu Zrinsku: »... ar si zaslužila, da ti *simbot* dvori ...« – Ispor. varijantu pjesme u Građi II, 194: »... ar si zaslužila, da ti *henkar* dvori.«

sjet. Vitezović s. v. laqueus: zamka, uzanka, tonot, povraz, *sêt*, zadrgnica, zadrgaljka. – ARj ima za imenicu *sjet* (mreža, zamka) potvrdu iz Stullijeva rječnika, gdje je za *sit* (f.) izrijekom rečeno, da je uzeta iz glagoljskoga brevijara, a za *sjet* (f.), da je iz ruskoga; i potvrde iz Daničićeva rječnika su uzete iz pisaca, koji su bili pod utjecajem crkvenoga ili ruskoga jezika.

**skapljati.* M. Kuhačević (str. 144) slavi generala Laudona radi pobjede nad Prusima: »S malim tvû čast *skapljan*, ti izvrši dilo, / kô za mnogo lita nî oko vidilo.« – Jamačno je Kuhačević htio reći, da slavu (»čast«) Laudonovu u malo riječi (»s malim«) sažimlje.

***skarotina.* Luka Bračanin veli u prijevodu 44. psalma (str. 39): »Stala je kraljica na desnu tvoju u svitah pozlaćenih, obastrta *skarotinami* ... Zaogrnuta *skarotinami* ...« (Vulgata: Astitit regina ab dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata *varietate* ... Circumamicta *varietatibus*.) – Ispor. Forcellini, Dict. totius latinitatis, s. v. varietas: »... Vulg. interpr. Ps. 44, 10: Regina circumdata varietate h. e. auro optimo ac *omni ornamentorum genere*.« Prema tome su naše *skarotine* raznoliki, svakovrsni nakit.**

****skeder.* Tanclinger s. v. granaio: žitnica, rupna, hambar, pojata, *skeder*.**

****skita.* U Tanclingera je za tu imenicu zabilježeno značenje s. v. solazzo, piacere, consolatione: *skita*, zabava tiha – s. v. spassatempo: *skita*, razbluda, čitanje, oblectatio. – Prema tome je i s. v. spassare: *skitati se*, razbluditi, čitati, oblectare. – Tome je ponajbliže značenje *distrarsi, mente vel animo vagari*, što je u ARj za glagol *skitati se* zabilježeno iz Dellabellina rječnika, ali bez potvrde iz pisaca.**

****skititi.* U Barakovićevoj *Vili Slovinci* (SPH XVII, 181) izađe pred pjesnika »iz jame čudnovat človik van«, pa se za nj kaže: »... vidih mu desnu grst, kom biše obhiti / debelu praznu trst, ku naprid sve *skiti* ...« – Nešto dalje (str. 202) priča pjesnik, kako osuđenici u paklenim mukama zaludu zazivaju smrt: »Svaki dan tisuć krat moleći nastoje, / pod kosor *skiteć* vrat jadovan poj poje: / Nu, smrti, jur tvoje oblasti ukaži ...« – U Budinićevu prijevodu 31. psalma (str. 6) Bog govori pokorniku: »Pametne svitlosti ja ti ću *skititi*, ter ću po milosti put te naučiti, kim budeš hoditi« (Vulgata: Intellectum tibi *dabo* et instruam te in via hac, qua gradieris). – U ARj je u tome značenju zabilježen samo glagol *skitati*, i to jedino iz Vrančićeva rječnika (porrigere, darreichen), s paralelom iz češkoga (skýtati). Za složeni glagol *poskititi* (pružiti, dati) ima ARj dosta potvrda upravo iz starih dalmatinskih pisaca, no izrijekom je rečeno, da prostome glagolu *skititi* »možda nema potvrde«.**

***smahati*, v. omahati.**

Marko Kosor

IZVORI, PRAVOPIS I JEZIK JURINOVIH RJEČNIKA

(Primljeno za štampu u »Radu« na 2. sjednici V. odjela od 16. II. 1957.)

I. – IZVORI

1. Dalmatinski franjevac o. Josip Jurin (1730–1801) ide u broj onih starijih hrvatskih pisaca, koji su živo nastojali da svojim djelima obogate hrvatsku kulturu, ali nisu imali sreće, da svoja djela potpuno dovrše, ili sredstva, da dovršena djela objelodane. Od pet zasnovanih djela Jurin je dovršio i za štampu priredio samo trojezičnu gramatiku, koju je i objelodanio u Mlecima 1793.,[1] te prijevod odabranih poslanica sv. Jeronima, koji je ostao u rukopisu. Preostala tri djela ostala su u nacrtu, jer ih pisac nije uspio dovršiti. Među njima najistaknutije mjesto zauzimaju trojezični rječnici: *Calepinus trium linguarum. Tomus I.* i *Calepinus trium linguarum. Tomus II.*, od kojih prvi predstavlja rječnik latinsko-hrvatsko-talijanski, a drugi rječnik talijansko-latinsko-hrvatski.[2]

Na osnovi njihova formata i broja strana (preko 2.700) može se s pravom reći, da je pisac u njih uložio više truda i utrošio više vremena nego u ostala rukopisna djela zajedno. To se pogotovu može ustvrditi na osnovi raznih izvora, kojima se Jurin služio u svom leksikografskom radu. Iako u filološkim pitanjima nije imao istančano osjećanje i stručnu spremu, ipak je svoj filološki rad shvatio vrlo ozbiljno i kao izvore svojih Kalepina izabrao ponajbolje domaće i strane rječnike. S obzirom na same rječnike ti se izvori mogu podijeliti na dvije skupine: 1. na izvore za latinsko-hrvatsko-talijanski rječnik i 2. na izvore za talijansko-latinsko-hrvatski rječnik, a s obzirom na jezike, koji se u rječnicima obrađuju, mogu se podijeliti: 1. na izvore za latinski tekst, 2. na izvore za hrvatski tekst i 3. na izvore za talijanski tekst.

Sam pisac nije nigdje pobrojio izvore, kojima se služio u svom zamašnom i naširoko zasnovanom leksikografskom radu. Ipak nam je u samom tekstu obaju Kalepina ostavio nekoliko kraćih i neodređenih, ali dragocjenih bilježaka u tom pogledu. U latinskom Kalepinu spominju se leksikografi: Jacobus Facciolati, Caesar Calderini, Ardelio Della Bella

[1] Isp. M. Kosor, Trojezična gramatika fra Josipa Jurina, Rad 295.
[2] Isp. M. Kosor, Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina, Rad 303.

i omašni rječnik Vocabularium Taurinense. Pisac se najčešće poziva na J. Facciolatija, ali ne uvijek s jednakom skraćenicom. Tako na primjer uz riječ Agnatus veli: »v. apud Facciolatum«, uz Ago: »vide apud Facciolatum«, uz Amorabundus: »v. apud Facc.« Na nj se još poziva uz riječi: Anatocismus, Annus, Fulgeo, Habeo, Immineo, Indico, Laevus i Premo. Uz posljednju riječ pisac se poziva još na Turinski vokabular: »ostala zlam. v. u Facciolatu i Turinežu.« Taj se vokabular spominje još uz glagol Afficio skraćenicom: »v. Taurinense voc.« Na dva se mjesta Jurin poziva i na C. Calderinija, i to uz riječ Digamma: »Ita Caes. Cal.« i uz riječ Dilemma: »Caes. Cald.«

Na našega starijeg leksikografa A. Della Bella Jurin se, koliko sam mogao ustanoviti, poziva uz riječ Alauda: »v. u Ard. allodola, lodola«, uz Balaena: »riba balina, zvana od Ardelia kit, a, a. p., nakaz morska« i na kraju rječnika među vlastitim imenima uz Achilles: »Gdi man skriše ženske odieće domišljatom Grku Akilu. Osm. v. Ardel.«

U drugom, talijanskom, Kalepinu Jurin izrijekom spominje A. Della Bellu samo uz Ala i uz Aquila, donoseći iz njega za svaku riječ po jedan citat. Međutim, u njegovim Kalepinima ima više takvih citata, preuzetih iz Della Bellina Dikcionara, a uz njih se ne kaže, odakle su ispisani. Tako na primjer u latinskom Kalepinu uz Leo pisac donosi citat: »Lav srditi kralj živina mirno janje ne porodi, Ni sivoga od sokola golubica krotka izodi«, a u talijanskom Kalepinu uz Amaranto: »Među travam priprostitim – Rumen trator lipši zene – I bani se nad svim njima.« U latinskom se Kalepinu Della Bellini citati susreću još uz: Pes, Pugio, Unda, Violentia, a u talijanskom Kalepinu još uz: Affiocare, Alba, Abito, Guaj, Gverra, Lira, Muso, Natale, Ribombare, Sangue, Tacere, Vecchia, Vecchio.

Pri određivanju i utvrđivanju Jurinovih izvora mnogo mi je pomogla kartoteka biblioteke franjevačkog samostana sv. Lovre u Šibeniku. Listajući sve ceduljice pod naslovom »dictionarium«, »lexicon« i »vocabularium«, ustanovio sam, da se pod »Turinežom« ima razumjeti latinsko -talijanski rječnik: »Vocabula latini italique sermonis in duos tomos distributa, quibus insertae sunt elegantiores et difficiliores utriusque linguae phrases, locutiones, proverbia etc. ... Ad usum studiosae humaniarum litterarum juventutis in regio taurinensi archigymnasio ceterisque subalpinae Italiae scholis. Tomus alter. Nona editio veneta ... Venetiis 1764. Apud Thomam Bettinelli. Sub signo D. Ignatii. Superiorum permissu ac privilegiis.«

Osim devetoga izdanja iz 1764. šibenska biblioteka posjeduje trinaesto mletačko izdanje iz 1777. godine. Kako se razabire iz naslova, rječnik se sastoji od dva dijela. Prvi dio sadržava riječi talijanske i latinske, a drugi riječi latinske i talijanske. Sastavili su ga nepoznati leksikografi na osnovi ondašnjih najpoznatijih talijanskih i latinskih rječnika, kao opata. P. Danetija, Roberta Stephana i Ambrozija Kalepinca u preradbi J. Facciolatija. Na sastavljanje toga opsežnog rječnika potakla ih je činjenica, što je Dikcionar A. Kalepinca »supra puerorum captum« i što su u nj unesene talijanske riječi, uzete »a populis non admodum cultis«, a zane-

marene riječi, koje upotrebljavaju učeni ljudi. Uz to se u njemu nalaze mnoge latinske riječi, koje se ne susreću ni kod jednoga latinskoga pisca. Da se svemu tome doskoči, autori Vokabulara kane svojim rječnikom: »Venustatem et elegantiam latinae orationis indicare non sordes et quisquilias, quibus postremis temporibus gentium confusione et excursionibus foeda:a est. Vocabula idcirco non ex omni Latio, aut ex latinorum scriptorum turba collegimus, sed ex iis dumtaxat, quos aurea et argentea (ut eruditi loquuntur) protulit aetas.«

Taj je rječnik bio u 18. stoljeću vrlo cijenjen, što se razabira iz velikog broja njegovih izdanja. Godine 1752. izišlo je u Mlecima peto, a 1777. trinaesto mletačko izdanje. Zato je posve razumljivo, zašto je Jurin za njim posegao kao glavnim uzorom i glavnim izvorom za svoj latinski Kalepin. Već na prvi pogled može se lako uočiti velika sličnost dvaju rječnika. Za latinske glagole u oba se navodi drugo lice prezenta, prvo lice perfekta, glagolski pridjev prošli i infinitiv prezenta. Na primjer: Nitor, eris, nisus o nixus, niti; Recondo, is, didi, ditum, dere; Publico, as, avi, atum, are. Za pridjeve oba bilježe nastavke za sva tri roda, na primjer: Pulcher, chra, chrum; Timidus, a, um. Za imenice oba donose genitiv singulara i rod, na primjer: Natura, ae, f.; Temperator, oris, m.; Venustas, atis, f.

Važnost toga slaganja raste, ako se usporede razne izreke, koje oba rječnika donose uz pojedine riječi, i pisci, na koje se uz te izreke pozivaju. Tako na primjer oba rječnika imaju uz glagol *Posco* izraze: Filiam tuam mihi uxorem posco i Poscere aliquem in proelio, s oznakom, da se prvi izraz nalazi kod Plauta, a drugi kod P. Vergilija Marona. Da se što bolje uoči velika sličnost i ovisnost tih rječnika i njihovih tekstova, navest ću ovdje još nekoliko primjera, izostavljajući kod toga talijanski tekst obaju djela, kod Jurinova Kalepina još i hrvatski tekst. S lijeve strane ispisujem tekst Turinskog vokabulara (odsada ga pišem sa TV), a s desne Jurinov:

Post, Cic. ... Post legem hanc constitutam. Cic. ...

Publico, as, avi, atum, are. Plin. ... Publicare suum corpus. Plaut. ...

Recognosco, is, gnovi, gnitum, gnoscere. Cic. ... Recognoscere leges populi Romani. Cic. ...

Stomachor, aris, atus, ari. Cicer. ... Tuis litteris stomachatus sum in extremo. Cicer. ...

Post, praep. ex iis quae acc. Cic. ... Post legem hanc constitutam. Cic.

Publico, as, avi, atum, are, 1. a. Plin. ... Publicare suum corpus. Plaut.

Recognosco, is, gnovi, gnitum, gnoscere, 3. a. ... Cic. ... Recognoscere leges populi Romani. Cic. ...

Stomachor, aris, átus, ari, 1. a. ... Cic. ... Tuis litteris stomachatus sum in extremo. Cic.

Uza sve sličnosti u Jurinovu tekstu ima neki znak, broj ili neka riječ više nego u Turinskom vokabularu. To vrijedi posebno za one pojmove, uz koje on navodi više latinskih sinonima. Tako uz glagol *Refero* TV nema sinonima: retro fero, reporto. Uz *Secerno* nema: separo, sejungo, discerno, divido. Uz *Solido* nema: solidum et firmum reddo, roboro, firmo, glutino. Uz prilog *Strenue* nema: fortiter, diligenter, a uz imenicu *Temperantia* nema: continentia, modestia, moderatio; i t. d.

Sve je to Jurin morao uzeti iz nekoga drugog rječnika. Koji je to rječnik, nije bilo olako ustanoviti, jer ni Facciolatijev Lexicon ni Calepinus C. Calderinija nemaju svih sinonima, koje navodi Jurin. Kod određivanja toga izvora, na koji se pisac uopće ne poziva, dobro je poslužio sam naslov njegovih rječnika: Calepinus trium linguarum, koji nas upućuje na debeli i omašni rječnik augustinca Ambrozija Kalepinca (1435–1511), kao i na izdanje, kojim se Jurin mogao poslužiti.

U biblioteci franjevačkog samostana sv. Lovre u Šibeniku, u kojemu je Jurin proveo preko polovice svoga vijeka i napisao svoje rječnike, između pet različnih izdanja Kalepinčeva rječnika nalazi se izdanje iz 1758., koje nosi naslov *Septem linguarum calepinus*, hoc est Lexicon latinum variarum linguarum interpretatione adjecta in usum Seminarii Patavini. Editio octava retractior. Patavii typis Seminarii MDCCLVIII. Apud Joannem Manfrè. Superiorum permissu et privilegio. Predgovor je pod naslovom »Lectori« napisao Jacobus Facciolati. Ostala četiri izdanja objelodanjena su ranije i nose druge naslove. Prema tome, Jurinov nas naslov upućuje na peto izdanje.

Konfrontirajući tekst Turinškog vokabulara i Jurinova Kalepina s tekstom Kalepinčeva rječnika, ustanovio sam prije svega, da su priređivači TV dosta preinačivali Kalepinčev tekst. Tako na primjer Kalepinac u članku *Stomachor* ima izraz: »Itaque jucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo«, koji auktori TV skraćuju u: »Tuis litteris stomachatus sum in extremo.« I taj skraćeni oblik ima Jurin. U članku *Viduo* Kalepinac ima: »Toto ferro saeva dedisset Funera, tam multis viduasset civibus urbem.« TV ima samo: »Viduare civibus urbem«, što od njega preuzima Jurin.

Pored te posredne veze s Kalepincem Jurin ima s njime i neposrednu vezu preko građe, koju iz njega ispisuje. U latinskom dijelu svoga latinskog Kalepina od njega redovno uzima razne oznake konjugacija i deklinacija. Što je još nzačajnije, on iz Kalepinca ispisuje sinonime za pojedine pojmove, kako će se vidjeti iz primjera, koje ćemo ovdje navesti. Iz jednog i drugog rječnika donijet ću samo latinski dio teksta, u kojemu se oba podudaraju. Kalepinčev tekst navodim s lijeve strane, a Jurinov s desne:

Appello, as, a. nomino, nuncupo, usurpo, dico, perhibeo, voco, invoco, alloquor, compello. ...

Jubeo, es, jussi, jussum, a. 2. ... praecipio, impero, volo, mando, ...

Vinco, is, vici, victum, a. 3. ... supero, ex certamine superior evado, victoriam reporto, proprie dicitur de hostibus in bello. Cicer.

Appello, as, avi, atum, are, 1. a. nomino, nuncupo, usurpo, dico, perhibeo, voco, invoco, alloquor, compello, ...

Jubeo, es, jussi, jussum, ere, 2. a. praecipio, impero, volo, mando, ...

Vinco, is, ici, ictum, ere, 3. a. supero, ex certamine superior evado, victoriam reporto, proprie dicitur de hostibus in bello. Cic. ...

Ti se tekstovi između sebe ponešto razlikuju. U prvom primjeru Jurin je glagolu *Appello* označio perfekt, glagolski pridjev i infinitiv, a Kalepinac nije. U drugom primjeru Jurin ima infinitivni nastavak, a Kalepinac nema. U trećem primjeru Jurin je označio perfekt i glagolski pridjev nešto drukčije nego Kalepinac. Jurin je to učinio povodeći se za

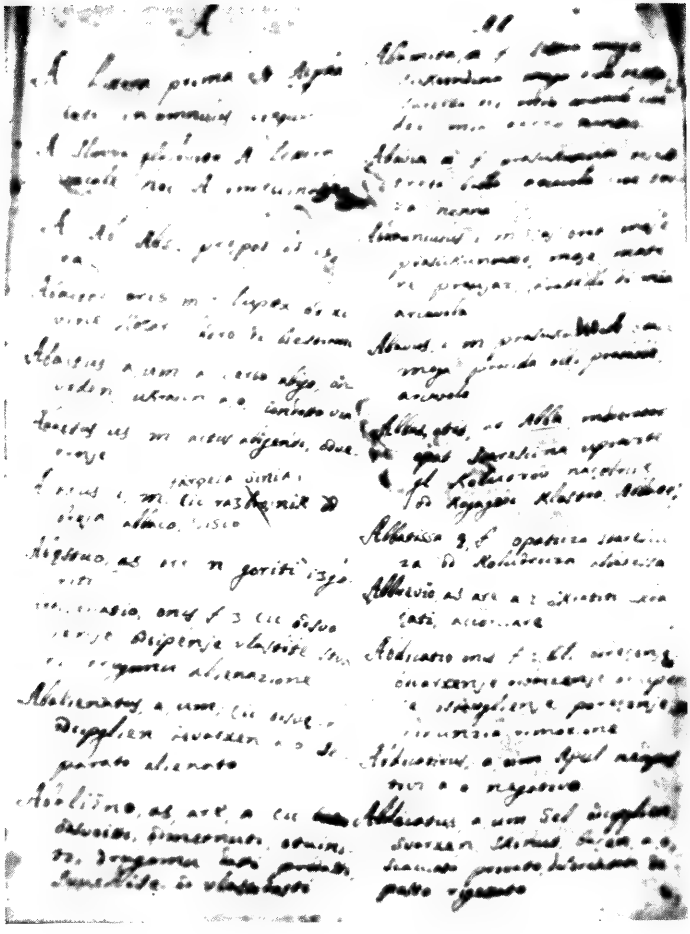

Slika 1. Prva strana Jurinova latinsko-hrvatsko-talijanskog rječnika

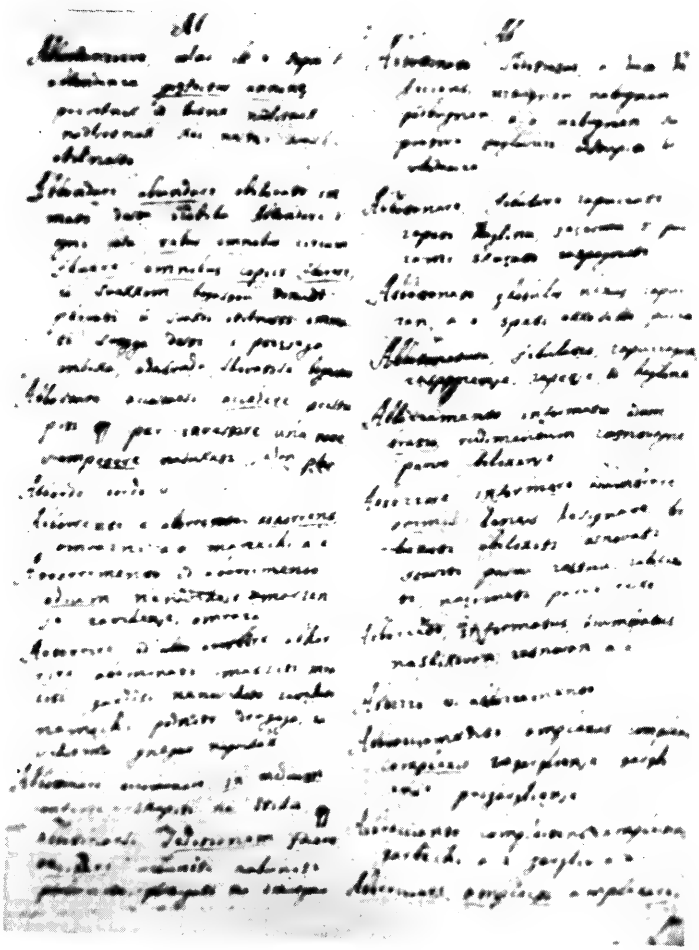

Slika 2. Sedma strana Jurinova talijansko-latinsko-hrvatskog rječnika

TV. Zanimljivo je, da u posljednjem primjeru Jurin i Kalepinac imaju izraz »proprie dicitur de hostibus in bello«, kojega TV nema. Takvi slučajevi nisu rijetki. Za ogled donosim još samo tri:

Kalepinac:

Alienator, oris, m. qui rem aliquam in alterius dominium transfert. ...

Pugillaris, et re o. 3. quod pugillum sive pugnum implere potest, seu quantum pugnus potest continere. Juven. ...

Vador, aris, atus, dep. 1. ... est alicui denunciare, ut in jus veniat ejusque rei vades seu sponsores ab eo postulare, ne fallat. ...

Jurin:

Alienator, oris, m. 3. qui rem aliquam in alterius dominium transfert. ...

Pugillaris, re o. 3. quod pugillum sive pugnum implere potest, seu quantum pugnus potest continere. Juven.

Vador, aris, atus, ari, 1. d. est alicui denunciare, ut in jus veniat ejusque rei vades vel sponsores ab eo postulare. ...

Kako se iz teksta razabira, ovdje se radi o tumačenju značenja riječi. TV nema toga tumačenja ni uz te ni uz druge pojmove i time se razilazi od Kalepinca i Jurina.

Uz TV i Kalepinčev dikcionar Jurin se bez sumnje služio i Leksikonom J. Facciolatija, na koji se toliko puta poziva, i rječnikom C. Calderinija, a možda i još kojim rječnikom, kojega ne spominje. Jakov Facciolati (1682–1769), poznati talijanski filolog i profesor padovanskog sveučilišta, osobno nije sastavio nikakva rječnika, nego je dao poticaja E. Forcelliniju (1688–1768), da sastavi *Totius latinitatis lexicon consilio et cura Jacobi Facciolati, opera et studio Egidii Forcellini*. Leksikon je objavljen prvi put 1771., dakle poslije smrti obojice, i nije isključeno, da se Jurin služio baš tim izdanjem, do kojega nisam mogao doći, kad sam radio ovu radnju. Iako se Jurin na nj najčešće poziva, posve je sigurno, da se njime služio razmjerno dosta malo.

Nije često posezao ni za Calderinijevim rječnikom *Perfectissimus Calepinus parvus* sive correctissimum dictionarium Caesaris Calderini Mirami. Bassani MDCCXXX. Jurin se, kako je već prije rečeno, na nj poziva samo uz dvije riječi: Digamma i Dilemma. Koliko mu služi njegov tekst, citira ga doslovno. Pisac se njime sigurno još koji put poslužio. No, to je teško ustanoviti, jer se više nigdje ne spominje poimence.

2. Navedenim izvorima Jurin se poslužio i za talijanski tekst svoga latinskog Kalepina. To posebno vrijedi za TV, iz kojega on tako često i tako obilno ispisuje, da se upravo na osnovi talijanskog teksta može najlakše i najbolje uočiti, kako je taj vokabular bio glavni uzor i glavni izvor za latinski Kalepin.

U nekim slučajevima Jurin ispisuje iz TV čitav talijanski tekst, tako da se oba rječnika podudaraju ne samo u pojedinim riječima, nego i redu, kojim su riječi napisane. Tako na primjer za latinski glagol *Spargo* oba bilježe ove talijanske sinonime: spargere, spandere, versare, gettare, seminare. No takvi su slučajevi dosta rijetki. Nešto češće oba rječnika imaju ista talijanska značenja, ali bez istoga reda. Takav slučaj imamo kod glagola *Posco*, za koji TV ima: dimandare, chiedere, richiedere, ridomandare, provocare, chiamare, Teren, promettere. Jurin ima iste sinonime, s tom razlikom, što glagol chiamare dolazi ispred provocare, a ne iza njega kao u TV.

Inače pisac iz TV ispisuje ona talijanska značenja, koja prema njegovu mišjenju bolje odgovaraju sadržaju Kalepina, nastojeći svijesno oko toga, da mu tekst ne bude ni odviše kratak ni odviše dug. Tako od šest talijanskih sinonima, koje ima TV za latinski glagol *Solido,* Jurin ispisuje samo tri: sodare, assodare, saldare. Njegova izbirljivost dolazi još više do izražaja, kad ispisuje iz većega broja talijanskih sinonima. Za latinski *Specto* TV ima preko dvadeset talijanskih sinonima, od kojih Jurin uzima samo osam: guardare, riguardare, mirare, vedere, contemplare, giudicare, aspettare, appartenere.

Iako TV obiluje talijanskim riječima za pojedine latinske pojmove, ipak se Jurin ne služi isključivo njime. U nekim, može se reći izuzetnim slučajevima on se služi Kalepinčevim rječnikom, koji je u odnosu prema TV vrlo siromašan talijanskim značenjima. Tomu u prilog govore razlike i sličnosti između trojice autora. Kalepinac i Jurin na primjer imaju uz *Abduco:* togliere, togliere per forza, condur via e ritirare da qualche luogo. Isti tekst ima i TV ali bez veznika »e«. Za latinski prilog *Valenter* Kalepinac i Jurin imaju talijanski valorosamente, potentemente, a TV samo valorosamente. Mjesto potentemente on ima forzosamente. Očito je, da se u tom slučaju Jurin poslužio Kalepincem, a ne TV.

Iz dosadašnjega izlaganja može se zaključiti, da je latinski i talijanski tekst Jurinova latinskog Kalepina uzet uglavnom iz TV i Kalepinčeva dikcionara. Iz TV pisac je pretežno uzeo talijanski tekst i veći dio latinskih citata, a iz Kalepinca latinske sinonime i pojmovno tumačenje latinskih riječi na latinskom jeziku. K tomu još poneki talijanski izraz ili riječ. To leksičko blago svojih izvora Jurin kombinira prema svojoj uviđavnosti i jezičnom osjećanju. Ovdje navodim tri primjera za ogled, kako on postupa u tom svom poslu:

Kalepinac:	TV:	Jurin:
Suborno, as, a. 1. ... aliquantulum orno, honoro, laudo. Plancus Cic. 1. 10. Fam. ep. 23. ... Pecunia aliquem subornare.	*Suborno,* as avi, atum. are. Planc. Cic. ornare, assettare, lodare. Cic. subornare, soddurre, sedurre. Pecunia aliquem subornare. Cicer. ...	*Suborno,* as, avi, atum, are 1 a. aliquantulum orno, honoro, laudo. Planc. Cic. ... ornare, lodare. Cic. subornare. Pecunia aliquem subornare. Cic.
Temperantia, ae, f. temperanza; continentia, modestia, moderatio, virtus moralis, quae in temperandis voluptatibus corporis posita est. Cic. 2. de Inv. c. 54.	*Temperantia,* ae, f. Cic. temperanza, modestia, continenza, moderazione. virtù morale, che consiste nel tenere a freno i passioni.	*Temperantia,* ae. f. continentia modestia, moderatio. Cic. ... temperanza, modestia, continenza, moderazione.
Venter, tris, m. ventre ... tota illa pars corporis concava a mucronata cartilagine et nothis costis usque ad pubem extensa, ab Aelico ἔντερον pro ἔντερον hoc est intestinum: nempe quia est intestinorum locus. Cic. pro Mur. ...	*Venter,* tris, m. Cic. ventre, ventriglio, grembo, panio, ventraja, epa. Ovid. il feto, che è nel ventre. ...	*Venter,* tris, m. 3. tota illa pars corporis concava a mucronata cartilagine et nothis costis usque ad pubem extensa. Cic. ... ventre, ventriglio, grembo, ventraja, epa.

3. Na osnovi izvora, kojima se pisac služio za latinski i talijanski tekst kao i na osnovi primjera, koji su ovdje izneseni, može se zaključiti, da je Jurin ozbiljno shvatio svoj posao. On nije htio biti obični kompilator i prepisivač tuđega teksta, nego je i u tome, koliko je god mogao, nastojao biti samostalan. Ta činjenica uvjerava, da će on s jednakom, a možda i s većom ozbiljnošću obraditi hrvatski dio svoga rječnika i tako pokazati svoj jezični ukus i svoje jezično osjećanje.

U svoje vrijeme hrvatski književnik Fran Kurelac istakao je, da se u Jurinovim rječnicima nalaze riječi »okolice šibeničke«.[3] No, ta se izjava ne smije uzeti doslovno, iako je pisac proživio najveći dio svoga života u Šibeniku i u njegovoj bližoj okolici. Osim riječi svog rodnog kraja on je bez sumnje u svoje rječnike unosio i riječi iz starijih hrvatskih pisaca, kojih je djela čitao. U predgovoru Gramatike poručuje svojim čitateljima: »Tko pak želi čisto znat pisati i izgovarati diačkimi slovi u ilirički jezik, neka štije Filipovića, dva Kadčića, Ardelia, Babića, Oćeviju i ostale« hrvatske pisce.[4]

Ipak, od svih pisaca, koje hvali zbog ljepote njihova jezika, u svojim rječnicima spominje samo A. Della Bellu. No, detaljna analiza teksta pokazuje, da se Jurin za hrvatski tekst služio ne samo Dikcionarom A. Della Belle, nego i *Blagom jezika slovinskoga* J. Mikalje, što se ne može sa sigurnošću reći za Dikcionar F. Vrančića, Dikcionar J. Habdelića, Gazophylacium I. Belostenca i Lexicon A. Jambrešića.

Od hrvatskih izvora najviše se služio Della Bellinim Dikcionarom: *Dizionario italiano-latino-illirico* (Venezia 1728). Kako je u tom rječniku hrvatski tekst na trećemu mjestu, a latinski na drugom, Jurinu se nije bilo lako njime služiti za latinski Kalepin, u kojemu su latinske riječi na prvome mjestu, a hrvatske na drugome. On će se njime obilnije poslužiti u onim slučajevima, gdje latinske riječi imaju isti ili vrlo sličan oblik i isto značenje kao i talijanske, na primjer: Acetum – Aceto, Beneficium – Beneficio, Civilitas – Civiltà, Privo – Privare, Putredo – Putredine, Radix – Radice, Societas – Società.

Koristeći se Della Bellinim rječnikom, Jurin je na isti način postupao, kako je postupao koristeći se rječničkim blagom TV i Kalepinčeva dikcionara. Vrlo rijetko ispisuje čitav hrvatski tekst, kao na primjer za *Acetum* ispisuje sva hrvatska značenja talijanskog pojma *Aceto:* kvasina, ocat, sirćet. Isto tako za *Beneficium* ispisuje sve Della Belline riječi, koje on navodi za *Beneficio:* dobrodarje, dobročinstvo, ljubav, milost, har. U prvom slučaju Della Bellinu tekstu dodaje *pridor,* a u drugom *nadarenje.* Osim toga kod njega je red riječi nešto drukčiji nego kod Della Belle. Ali ima slučajeva, gdje se i u tom pogledu oba auktora slažu, na primjer: *Rebellio – Ribellione:* iznevirenje, odvrženje, odmetnutje. Razlikuju se samo u tom, što Della Bella ima prvu riječ u jekavskom obliku »iznevjerenje«, a Jurin u ikavskom »iznevirenje«.

[3] Isp. Rad 12, str. 233.

[4] Grammatica, str. VII.

Inače Jurin iz Della Bellina Dikcionara ispisuje samo one riječi, koje mu se više sviđaju. Tako za *Adolescens* uzima: mladić, djetić, mladica, koje kod Della Belle dolaze uz *Adolescente*. Nije uzeo: mladac, dijete mlado, podraslić, podraslica, mlada djevojčica. Mjesto njih on ima svoju *momče*, koja je mnogo bolja od ispuštenih Della Bellinih. Od Della Belle se razilazi i u bilježenju hrvatskog značenja glagolu *Cibo – Cibare*. Taj glagol po njegovu mišljenju na hrvatskom znači: pitati, napitati, hraniti, sititi, a po Della Bellinu: pitati, napitati, brašnovati, nahraniti. Obojica bilježe po četiri hrvatska značenja, ali su samo dva istovetna kod jednoga i drugoga pisca.

Ta je razlika još veća u slučajevima, gdje su latinske i talijanske riječi različne po obliku, na primjer: *Tango – Toccare*. Uz *Tango* Jurin piše: ticati, doticati, tiknuti, dotiknuti, taknuti, pipati, opipati, opipavati, dostignuti, micati, maknuti, potajno ukrasti, od kojih se samo četiri nalaze u Della Bellinu Dikcionaru uz *Toccare:* ticati, taknuti, pipati, opipati.

Kako se iz iznesenih primjera vidi, Jurin nije naslijepo ispisivao Della Bellin tekst, nego ga je usvajao prema svom jezičnom osjećanju: sad čitav tekst s Della Bellinim pravopisom, a sad opet samo djelomično, sa svojim pravopisom, ispravljajući neke oblike svoga izvoga. On na primjer piše genitiv singulara »osta« mjesto Della Bellina »octa« i nominativ singulara »milost« mjesto Della Bellina »milos«. U vezi s ovim posljednjim oblikom veli, da Della Bella izostavlja krajnje »t« »per render la parola più dolce«. Međutim. drugi dalmatinski pisci »come il celebre Rama (fra Jeronim Filipović – m. o.), e gl' altri eruditi Kadcich, Scitovich, Knexevich, Baracovich scrivono col t.« On dijeli njihovo mišljenje i piše tu riječ sa -t, jer »l' uso commun così porta«.[5]

Pišući hrvatski dio svoga latinskog Kalepina, Jurin je od vremena do vremena zavirivao i u Mikaljino *Blago jezika slovinskoga ili slovnik, u komu izgovaraju se riječi slovinske latinski i dijački. Laureti 1649.*, iako mu se bilo nezgodno njime služiti, jer hrvatske riječi dolaze na prvom, a latinske na trećem mjestu. Da je pisac u nj zagledao, dokazuje nam uz ostalo i činjenica, da se u samostanskoj biblioteci u Šibeniku nalaze dva primjerka toga rječnika. No, što je mnogo važnije, to nam dokazuje njihova međusobna ovisnost, koja se može ustanoviti poređenjem i analizom tekstova.

U većem dijelu slučajeva teško je odrediti, da li se Jurin služio Mikaljom ili Della Bellom, jer je poznato, da je Della Bella gotovo potpuno ekscerpirao Mikaljino Blago za svoj Dikcionar. Ipak se iz nekih, iako neznatnih razlika, dade zaključiti, da je pisac u određenim prilikama imao pred sobom Mikalju, a ne Della Bellu. Tako na primjer Jurin ima »zamirni, a, o« (v. Admirabilis) prema Mikalji »zamjerni, a, o« (v. Čjudnovat) određeni oblik pridjeva i oznaku ženskog i srednjeg roda sa »a, o«, a ne neodređeni oblik »zamjeran, rna, rno« (v. Maraviglioso) s oznakom ženskog i srednjeg roda sa »rna, rno«, kako ima Della Bella.

[5] Grammatica, str. 434.

Još veći dokaz Jurinova zagledanja u Mikaljino Blago imamo u onim slučajevima, gdje njih dvojica imaju dva oblika iste riječi za razliku od Della Belle, koji ima samo jedan oblik. Tako Jurin i Mikalja imaju »cvit, cvijet« (v. kod Jurina Flos), a Della Bella samo ijekavski oblik »cvijet« (v. Fiore). Isto tako Jurin i Mikalja imaju »grijeh, grih« (v. kod Jurina Peccatum), a Della Bella samo »grijeh« (v. Peccato).

No, najjači je dokaz, da se Jurin služio Mikaljinim Blagom, činjenica, da njih dvojica imaju neke nazive, kojih Della Bella nema. Tako na primjer Jurin i Mikalja imaju: dika, čast, poštenje (v. kod J. Honor), a Della Bella samo: poštenje, čast (v. Honestà), ili Jurin (v. Fortitudo) i Mikalja imaju: hrabrenost, jakost, a Della Bella osim drugih značenja samo: jakost. Uz *Nutrio* Jurin poput Mikalje ima: hraniti, gojiti, odhraniti, a Della Bella uz *Nutrire* samo: hraniti, gojiti.

U mnogo slučajeva sva tri pisca imaju ista značenja, ali iz reda riječi i drugih okolnosti može se zaključiti, da se Jurin u nekim od tih slučajeva radije poslužio Mikaljinim Blagom negoli Della Bellinim Dikcionarom. Tako na primjer Jurin za *Cupio* piše jedan za drugim glagole želiti, žuditi kao i Mikalja, dok Della Bella uz *Desiderare* piše ih obrnutim redom i glagol *želiti* u jekavskom obliku *željeti*. Takvih i sličnih slučajeva mogao bi se navesti priličan broj. No, i ovo je dosta, da se bjelodano ustanovi Jurinova ovisnost o Mikaljinu Blagu jezika slovinskoga.

Vrijedno je još istražiti, da li je Jurin upotrebljavao preostala četiri hrvatska rječnika, koja su objelodanjena, prije nego je on počeo sastavljati svoje Kalepine. To su Vrančićev rječnik iz 1595., Habdelićev iz 1670., Belostenčev iz 1740. i Jambrešićev iz 1742. Vrančićev rječnik *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (Venetiis 1595) s malim brojem latinskih, talijanskih i hrvatskih riječi, nije mogao biti od veće koristi za onako omašan rječnik, kao što je Jurinov latinski Kalepin. Na više sam mjesta usporedio Jurinov tekst s Vrančićevim i ustanovio, da se hrvatski nazivi dvaju autora podudaraju, na pr.: naučljiv (v. Docilis), slobodan, prost (v. Liber), moliti, prositi (v. Orare), jamac, poruk (v. Praes). No, kako te iste nazive ima i Della Bella u svom Dikcionaru (v. Docile, Libero, Pregare, Pieggo), ne može se apodiktički reći, da mu je u tim slučajevima poslužio Vrančić. Iako se ne može dokazati, da se Jurin izravno služio Vrančićevim rječnikom, ipak je sigurno, da se koristio njegovom gradom preko Della Belle i Mikalje.

Belostenčev *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium* (Zagreb 1740) i Jambrešićev *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica* (Zagreb 1742) po rasporedu građe i po bogatstvu rječničkog blaga mogli su biti od velike koristi Jurinu kod sastavljanja latinskog Kalepina. Uspoređujući brojne hrvatske nazive Jurinova Kalepina s Belostenčevim i Jambrešićevim nazivima, nisam nigdje naišao na takva mjesta, koja bi neosporno dokazivala, da se pisac u njih ugledao i iz njih ispisivao. Kako se čini, sva tri su autora imala pri ruci iste strane rječnike kao vrela za latinski tekst. Njima su se služili prema svom ukusu i prema cilju, za kojim su išli. Belostenec je unio u svoj

rječnik mnogo latinskih riječi grčkoga postanja. Jurin ih je svijesno izbjegavao. Isto tako i Jambrešić. No u Belostenca i Jambrešića ima dosta izvornih latinskih riječi, kojih ne nalazimo kod Jurina. Da je njihove rječnike imao kod sebe, vjerojatno bi ih ispisao u svoj Kalepin. Pogotovu, ispisao bi iz njih mnoge hrvatske riječi, kojih kod njega ne susrećemo. Doduše, ima mjesta, u kojima se i u tom pogledu autori podudaraju. Na primjer za latinski *Cibo* Belostenec i Jurin imaju pored ostalih značenja još »pitati, hraniti«. Za latinski *Focus* obojica imaju »ognjišće, komin«, a za *Aedifico* »zidati, graditi«, za *Spargo* »sipati, sijati«.

Jambrešić i Jurin imaju: za *Abortivus* »izmetnut, izvržen«, za *Aegre* »teško, mučno, jedva«, za *Aegrotatio* »nemoć, bol, bolovanje«, za *Bibliotheca* »knjižarnica«, i t. d. Međutim, svi ti i drugi slučajevi mogu se protumačiti, tako da su se sva tri pisca služila istim hrvatskim izvorima ili da su te riječi čuli u svom domaćem govoru ili se s njima susretali u djelima hrvatskih pisaca svoga vremena. Tako se mogu protumačiti i one rijetke riječi, koje nalazimo samo kod Belostenca i Jurina ili samo kod Jambrešića i Jurina. Kompariranjući hrvatski tekst Jurinovih Kalepina s Rječnikom Jugoslavenske akademije, ustanovio sam, da se riječi: plivenje (Runcatio), podmititelj (Subornator), prisijavati (Resemino), prinositelj (Traductor) između rječnika nalaze samo u Belostenčevu i Jurinovu, a riječi kao: postolarnica (Sutrina), poštenost (Reverentia), povratiteljica (Restitutrix), pridvraće (Vestibulum), pripisivati (Transcribo), ponavljavac (Repetitor), podbadavica (Stimulatrix) između rječnika nalaze samo u Jambrešićevu i Jurinovu. S druge strane činjenica je, da u Jurinovim rječnicima nema gotovo ni jedne kajkavske riječi. Ako se koja nađe, preuzeo ju je od Della Belle. Da je kod sebe imao kajkavske rječnike J. Habdelića, I. Belostenca i A. Jambrešića, sigurno bi iz njih ispisao više takvih riječi, bar u onim slučajevima, gdje nije imao zgodnu riječ u svom rodnom narječju ili u Mikaljinu i Della Bellinu rječniku.

Međutim, čini se, da Jurin nije mnogo držao do svojih hrvatskih izvora. Svijestan, da dobro poznaje materinski jezik, on se svojim znanjem služi kao glavnim vrelom za hrvatski dio latinskog Kalepina. Ta ga svijest čini, da hrvatska značenja piše prema latinskom i talijanskom tekstu. U tom poslu ne postupa uviiek jednolično. Nekada se ropski drži svojih predložaka. Drugi put ih slobodno prerađuje, nastojeći da u jednu riječ sažme čitavu izreku ili čitav jedan izraz. Ponekad ispisuje latinsko tumačenje nekoga pojma i onda ga pohrvaćuje. Tako na primjer izraz »koji pušta kugodi stvar u druge ruke« slobodni je prijevod latinskog izraza »Qui rem aliquam in alterius dominium transfert« (v. Alienator), a izraz »nebeski obruč iliti pas, kanica od nebesah, kolo, koje uzdrži sunce, misec i druge zvizde« odgovara latinskom tekstu »Circulus in coelo ex numero maximorum vel potius zona aut armilla quaedam, quae duodecim illa signa continet, quae Sol, Luna et alii planetae motu proprio percurrunt« (v. Zodiacus).

U drugim slučajevima Jurin ne ispisuje latinski tekst svojih vrela, nego donosi njihovo značenje na hrvatskom jeziku. On na primjer riječ *Judicium* tumači riječima: »Prigovaranje razložno meu dvama ili veće

na sudu prid sucem«, što u Kalepincu odgovara latinskom izrazu: »Legitima disceptatio duorum aut plurium coram judice.« Sličan slučaj imamo uz riječ *Ablaqueo.* Prema Kalepinčevu izrazu: »Proprie est circum arbores terram et radices superiores recidere ... Est etiam circum vitium codicem terram aperire« Jurin ima: »Odkopavati okolo loz iliti dublja, razkopavati, odgrćati zemlju okolo stabalah.« Za Kalepinčev tumač riječi *Gaudeo:* »Secum et apud se laetari« Jurin ima: »U sebi se veseliti. imati radost u sebi.«

U sastavljanju hrvatskog dijela latinskog Kalepina pisac se još više obazire na talijanske nazive i sinonime, za koje je već rečeno da su uglavnom uzeti iz Turinskog vokabulara. Nekada hrvatski tekst gotovo doslovno odgovara talijanskom tekstu. Tako kod glagola *Nanciscor* nazivi: najti, naći iznenada, steći po srići, najti ne mneći, ne nadijući se – odgovaraju talijanskima: trovare, ritrovare, aquistare, incontrar a caso. Na drugim, brojnijim, mjestima pisac bilježi po dvije i više hrvatskih riječi za jednu talijansku, Na primjer za *Tego* ima: pokriti, pokrivati, sakriti, kriti, sakrivati, tajati, ne dat znati, braniti, čuvati – prema talijanskom: coprire, coperchiare, nascondere, velare, celare, difendere, proteggere, a za glagol *Trado* ima: dati, podati, pridati, pustiti, prikazati, priporučiti, dati u ruke, izdati, staviti, vrći na pošež, poslati, dati od ruke do ruke, usezati – prema talijanskom: dare, cedere, presentare, raccomandare, dare in mano, metter in possesso, mandare di mano in mano, consegnare, insegnare.

Govoreći o latinskom i talijanskom dijelu latinskoga Kalepina, ustvrdio sam, da pisac obično kombinira latinski i talijanski tekst prema tekstovima svojih vrela. Nešto se slično može reći i o hrvatskom dijelu. Tako na primjer hrvatska značenja riječi *Actuarium* (str. 180): nadometnutje, nadomet, razumi se ono, što je suviše od mire, sve ono, što je priko mire – Jurin je napisao prema latinskom: »Quidquid supra mensuram aut pondus adjicitur« i talijanskom: »giunta, sopprapiù, acrescimento«. Riječi »nadometnutje, nadomet« odgovaraju talijanskim nazivima, a preostali dio navedenom latinskom izrazu. Još je zanimljiviji izraz »pritili bog ot Pakla«, kojega prvi dio »pritili bog« odgovara talijanskom tekstu »dio delle ricchezze«, a drugi dio »ot Pakla« latinskom tekstu »Dis est deus inferorum« (v. Dis). Nekada se ne može točno razabrati, koji dio hrvatskog teksta odgovara latinskom, a koji talijanskom tekstu, jer se i u jednom i u drugom nalaze sinonimi istoga značenja. To na primjer vrijedi za tekstove glagola: Attribuo (str. 179), Mancipo (886), Perdo (str. 1072), Pugno (str. 1224).

4. U latinskom Kalepinu Jurin je ostavio nekoliko škrtih i neodređenih podataka o stranim vrelima za latinski i talijanski tekst toga rječnika. Međutim, u talijanskom Kalepinu nije ostavio nikakva podatka u tom pogledu. U potrazi za stranim rječnicima, u koje je pisac zavirivao, dok je pisao talijanski i latinski tekst svoga talijanskog Kalepina, konfrontirao sam sve starije talijansko-latinske rječnike, do kojih sam mogao doći u samostanskoj biblioteci u Šibeniku, Makarskoj i Sinju i u sveučilišnoj u Zagrebu. Pa ipak uza sav trud nisam uspio pronaći sve

izvore za talijanski i latinski dio toga Kalepina. Stoga, podaci, koje ću ovdje navesti, nisu konačni i takvi, da bi isključivali druge izvore.

Budući da se pisac poslužio drugim, latinsko-talijanskim, dijelom Turinskog vokabulara za latinski Kalepin, sasvim se logično moglo pretpostaviti, da se za talijanski Kalepin poslužio prvim talijansko-latinskim dijelom, koji nosi naslov VOCABOLARIO ITALIANO E LATINO, diviso in due tomi, ne i quali si contengono le frasi più eleganti e difficili, i modi di dire, proverbi ecc. dell' una e l' altra lingua, ... Per uso degli studiosi di belle lettere nella regia università di Torino e in tutti gli stati di S. M. il re di Sardegna. Tomo primo. Quinta edizione veneta ... Venezia 1752. Apresso Tomaso Bettinelli all' insegna di S. Ignazio. Con licenza de' superiori e privilegio.

Taj debeli svezak iznosi XXIII – 572 – 48 strana velikog formata. Strane, numerirane rimskim brojkama, obuhvaćaju naslove Vokabulara, predgovor izdavača Bettinellija »A giovani studiosi«, predgovor anonimnih sastavljača, popis pisaca, koji se u rječniku spominju i tabla nekih skraćenica. Riječi su pisane u tri stupca na svakoj strani dosta sitnim tiskom.

Tim Vokabularom Jurin se poslužio samo mjestimično, najviše kod obradbe slova A, kako se to može razabrati kod poređivanja tekstova. Međutim, ili jer je pisac opazio, kako bi mu i ovaj Kalepin izišao preopširan i glomazan kao i prvi, ako bi se njime dalje služio kao glavnim izvorom, ili jer nije davao veće važnosti talijanskom Kalepinu, odložio je TV i uzeo kraće i za školu zgodnije rječnike. No, time nije potpuno odbacio TV, koji mu je, nekako, prirastao uz srce te se nije mogao od njega lako odijeliti. Zato u nj zaviruje i iz njega ispisuje, kad god to smatra potrebnim ili korisnim. Jurinu je naročito drago kombinirati tekstove dvaju i više rječnika i na osnovi njihove latinske i talijanske građe stvarati hrvatski tekst. Tako je postupao pišući latinski Kalepin. Tako je postupao sastavljajući talijanski Kalepin, što će se lako uočiti iz primjera, koje ćemo kasnije navesti.

Najprije donijet ćemo dva slučaja, u kojima se Jurin doslovno slaže s Turinskim vokabularom. Oba autora za imenicu *Abbachiere* imaju sinonim *Abbachista*, zatim kratko tumačenje: »colui che fa i conti« i latinska značenja: ratiocinator, tabularius, calculator, peritus subducendae rationis. Za pridjev *Ambizioso* oba pisca imaju superlativ »ambiziosissimo«, a onda latinske nazive: ambiciosus, bonorum cupidus.

Još više mjesta ima, gdje se pisci podudaraju i u talijanskom i u latinskom tekstu, ali se razilaze u redu riječi. To posebno vrijedi za one slučajeve, koji obiluju bilo talijanskim bilo latinskim sinonimima. Takvi su na primjer nazivi: Grotta, Nettezza, Lotoso, Povertà. No, Jurin najčešće ispisuje samo dio talijanskog i latinskog teksta iz TV. Na primjer, za glagol *Sradicare* ispisao je: eradicare, radicitus evello, a nije ispisao talijanski sinonim *diradicare* i latinske glagole *extirpare, eruere*. Za imenicu *Vacanza* nije ispisao talijanske sinonime: vacanzia i vacazione, a od latinskih: feriae, vacatio, cessatio.

Jurin se dosta često ne slaže s TV ni u talijanskom ni u latinskom tekstu. Za takve se slučajeve moraju tražiti druga vrela. Jurin na primjer za imenicu *Gabbamento* ima latinske nazive: fraus, dolus, deceptio kao i TV. No osim toga on ima uz tu imenicu još talijanski sinonim *inganno*, kojega TV nema. Međutim, ima ga rječnik C. Calderinija. Iz toga se može zaključiti, da se u takvim slučajevima Jurin koristio tim rječnikom. To se dade zaključiti osobito iz onih mjesta, na kojima se oni doslovno podudaraju, kao na primjer: *Locazione*, affitti, locatio; *Pelago*, profondità, pelagus; *Età*, etade, aetas, aevum; *Ignominia*, disonore, vergogna, dedecus, ignominia. U tim i u mnogim drugim slučajevima oba se autora slažu ne samo u svim riječima, nego i u redu, kojim su pisane.

O. dr. J. Božitković u *Popisu rukopisa samostana sv. Lovre* u Šibeniku (str. 56 b)[6] u vezi s Jurinovim talijanskim Kalepinom piše: »Sravnih Della Bella P. Ardelio, Dizionario italiano, latino, illirico, Venezia 1728., str. 1., na više mjesta sa Giurinovim, premda ga je ovaj imao u knjižnici, ne ovisi nimalo o njemu.« Netočnost te tvrdnje, bar s obzirom na hrvatsku građu, dokazuje činjenica, što se Jurin na dva mjesta poziva na Della Bellin Dikcionar. Ta se netočnost može još bolje uočiti, ako se usporede hrvatski tekstovi dvaju rječnika.

Jurin je mnogo češće zavirivao u Della Bellin Dikcionar, dok je sastavljao talijanski Kalepin nego dok je sastavljao latinski Kalepin. To je posve razumljivo, jer se u oba slučaja radi o trojezičnom, talijansko-latinsko-hrvatskom rječniku. Budući da je Jurin namjeravao svojim talijanskim Kalepinom dati novo djelo, različno od ranijih hrvatskih rječnika u Dalmaciji, nastojao je, koliko god mu je bilo moguće, da ne ispisuje talijanski tekst iz Della Bellina rječnika. No u tom pogledu nije bio do kraja dosljedan. Kad neka talijanska riječ u vezi s kojom drugom mijenja značenje, ili kad se koji naziv ne nalazi u stranim vrelima, a smatra, da bi bilo potrebno uvrstiti ga u rječnik, on ih bez rezerve ispisuje iz Della Belle i uvrščuje u svoj Kalepin. Takvi su na primjer ovi slučajevi: *Figlio legitimo*, filius legitimus; *Figlio adottivo*, filius adoptivus; *Sabato e Sabbato*, ultimo giorno della settimana, sabathum, s nešto izmijenjenim redom riječi i s oblikom *Sabbato*, kojega Della Bella nema. Ali se zato s Della Bellom potpuno podudara u: *Sabato santo*, pridie Dominicae Resurrectionis, Velika aliti Bila subota.

Međutim, u Jurinovu talijanskom Kalepinu ima mnoštvo rječničke građe, za koju se ne može reći, da ju je pisac uzeo iz navedena tri izvora. Ne može se objasniti ni kombinacijom njihova teksta. Zato je trebalo poći u potragu za nepoznatim vrelima. U Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu nalazi se talijansko-latinski rječnik džepnog formata s naslovom: *Nuovo vocabolario ad uso delle scuole di grammatica* ... Edizione novissima. Parte prima, Venezia 1759. Nella stamperia Baglioni. Con licenza de' superiori e privilegio. Konfrontirajući Jurinov talijanski tekst s njegovim, opazio sam, da su vrlo srodni. Tekstualne su razlike dosta neznatne i tiču se uglavnom reda riječi. Ovdje ću navesti samo

[6] Rukopis se nalazi u arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj.

članak *Capello,* ispisujući Jurinov tekst s desne, a talijanskog Vokabulara s lijeve strane:

NV:	Jurin:
Capello, capillus, i, m.	Capello, capillus, crinis, ...
Capelli sparsi, passi crines, ium,	Capelli sparsi, passi crines, ...
ricciuti, concinnus, i, m.	Capelli ricciuti, concinni, orum,
acconci, capilli compti, m.	Capelli acconci, capillus comptus,
canuti, cani, orum, nu. pl.	Capelli canuti, cani, orum, ...
posticci, coma ficta, ae, f.	Capelli morti e posticci, coma ficta, ...
Capelli davanti, antiae, arum, nu. pl. f.	Capelli davanti, antiae, arum, ...

U članku ima nekoliko manjih razlika između NV i Jurina. Prije svega Jurin za svako latinsko značenje donosi u alfabetskom redu riječ *Capelli.* Za singular *Capello* ima jedan latinski sinonim više nego NV. Na šestom mjestu ima riječ »morti«, koje NV nema. Na trećem i četvrtom mjestu ne slaže se u broju latinskih značenja: gdje Jurin ima plural, NV ima singular i obratno. Ukoliko se te i slične razlike ne mogu protumačiti kombinacijom građe različnih vrela i samovoljnim dodavanjem ili preinačivanjem pisca, sile nas na zaključak, da je Jurin imao pri ruci još neke, nama nepoznate rječnike, iz kojih je ispisivao talijansku građu.

Pretežni dio slučajeva u talijanskom Kalepinu dade se protumačiti kombinacijom teksta spomenutih rječnika, kao i Calderinijeva kratkog rječnika *Dizionario delle voci volgari,* koji čini drugi dio njegova rječnika *Perfectissimus calepinus parvus,* za koji je već rečeno da je Jurinu služio kao vrelo za latinski Kalepin.

Kod pisanja talijanskog Kalepina Jurin je bio dosta izbirljiv u preuzimanju talijanske i latinske rječničke građe, jer je namjeravao napisati mnogo kraći rječnik od prvoga, latinsko-hrvatsko-talijanskoga. Imajući pri ruci više stranih, talijansko-latinskih dikcionara, kako se čini, ni jednog od njih nije uzeo za glavni uzor i izvor za svoj talijanski Kalepin, nego je prema svojoj zamisli i cilju ispisivao sad iz jednoga, a sad iz drugoga. Taj postupak, kako je i posve razumljivo, otežavao je utvrđivanje izvora, iz kojih je crpao talijansku i latinsku građu.

5. Već sam naprijed istakao, da se Jurin u talijanskom Kalepinu dva puta izrijekom poziva na Della Bellu i da u svoj rječnik unosi Della Belline citate, da to i ne kaže. Tim se konstatacijama ne smijemo zadovoljiti, jer se pisac obilno služi Della Bellinom građom i onda, kad se to ne da zaključiti ni iz citata ni iz pozivanja na dubrovačke pjesnike. Ako se samo malko detaljnije analizira hrvatsko nazivlje dvaju rječnika, opazit će se među njima velika sličnost.

Ponekad Jurin ispisuje iz Della Bellina Dikcionara dio hrvatskog teksta i ne dodaje mu niti jedne nove riječi. Tako za imenicu *Debiltà* ima tri hrvatske: slabost, mlohavost, nelagodnost. Pored njih Della Bella ima još dvije, ali je značajno, da su te tri kod oba pisca pisane istim redom i istim pravopisom. Tako istovjetni slučajevi nisu česti. Češće se događa, da Jurin ispiše po nekoliko riječi i njima pridoda nekoliko svojih. Na primjer, za talijanski glagol *Benedire* ispisao je: blagosloviti, blagosliv-

ljati, blagodariti i njima je dodao: dobro moliti, prositi. Za imenicu *Clemenza* ispisao je: milost, dobrostivost, blagost, smilenje, a dodao: dobrota. Za pridjev *Malizioso* ispisao je: (h)imben, podhiban, vuhven, vuhovit, privaran, a dodao im je: propastan, vragometan, brz na vraštvo.

Gotovo sve riječi, koje je pisac preuzeo od Della Belle, zabilježene su istim slovima i istim pravopisom u oba rječnika. Sve to govori o Jurinovoj ovisnosti o Della Belli. O njoj nam govore i brojni jekavski oblici, koji se u talijanskom Kalepinu nalaze. Budući da ih ima i Della Bellin Dikcionar, Jurin ih je bez sumnje iz njega ispisao. Takvi su na primjer oblici: ljepota (v. Bellezza), objesnost (v. Bizzarria), bijeda (v. Miseria), brijest (v. Olmo), hljeb, (hlieb, v. Pane), djevojka (v. Putta), drijenak (drienak, v. Vitriola).

Mnogo je teže bilo provjeriti, da li se Jurin služio Mikaljinim Blagom i u kojoj je mjeri o njemu ovisan. Trebalo je pronaći ona i onakva mjesta, gdje se Jurin i Mikalja razlikuju od Della Belle, a slažu između sebe. Naravno, gotovo je nemoguće pronaći takva mjesta, gdje se radi o potpunom slaganju. Ipak, nalaze se takvi slučajevi, u kojima Jurin usvaja čitav Mikaljin tekst i još ga povećava novom građom. Za osvjetljenje navest ću glagole: Divolgare, Purgare, imenice: Povertà, Publicazione i pridjev Povero. Za glagol *Divolgare* Jurin usvaja tri Mikaljina hrvatska sinonima: razglasiti, proglasiti, očitovati, a za glagol *Purgare* iz Mikaljina Blaga ispisuje: očistiti, izčistiti, čistiti. Od tri hrvatska značenja za imenicu *Povertà:* uboštvo, siromaštvo, potribovanje pisac je prva dva uzeo od Mikalje. Sličan slučaj imamo kod imenice *Publicazione.* Od tri hrvatska značenja: proglasenje, razglasenje, očitovanje Jurinovo je samo posljednje, a druga su dva Mikaljina. Kod pridjeva *Povero* omjer je nešto drukčiji. Od pet hrvatskih sinonima: ubog, potriban, nebog, siromah, nevoljan dva su Mikaljina, i to siromah i ubog. Ostala su tri Jurinova. U svim tim primjerima Della Bella nema jednu ili drugu riječ i tako se razlikuje od Jurina i Mikalje. Sve to dokazuje, da je Jurin u takvim slučajevima imao pri ruci Mikalju, a ne Della Bellu, pogotovu, kad se navedene riječi pišu jednakim pravopisom i u Jurinovu Kalepinu i u Mikaljinu Blagu.

No, ponajglavniji izvor za hrvatski dio talijanskoga Kalepina kao i za hrvatski dio latinskoga Kalepina jest sam pisac. On uzima od Della Belle i Mikalje građu, koja mu se čini potrebnom ili korisnom, ali tako da ne želi biti posve ovisan ni o jednom ni o drugom, kao što nije htio biti posve ovisan ni o jednom stranom rječniku u vezi s talijanskim i latinskim tekstom. Ipak, između njih dvojice više drži do Della Belle, što se razabira iz načina, kako usvaja njegove riječi i oblike. Budući, da je Della Bellin Dikcionar u odnosu prema Mikaljinu Blagu mnogo bogatiji rječničkom građom, on mu služi ne samo kao velika riznica jezičnog blaga, nego i kao uzor, kako će se vladati, ako u njemu i u Mikalji ne nađe potrebne riječi za pojedine latinske ili talijanske nazive.

Della Bella je za mnoge talijanske pojmove stvarao hrvatske nazive prema svom jezičnom osjećanju. Jednako postupa i Jurin. On na primjer za imenicu *Arbitro* usvaja Della Bellin tekst: sudac obrani, dobar čovik,

spustimo se na dobre ljude. Ako taj tekst usporedimo s talijanskim tekstom Turinskog vokabulara, opazit ćemo, da je on samo slobodniji prijevod talijanskih izraza: *giudice eletto dalle parti* i *rimetter l'affare negli arbitri*. Ugledajući se na takve primjere iz Della Belle, Jurin za glagol *Eccedere* ima: izijti priko reda, priko načina prema talijanskom tekstu Turinskoga vokabulara: trapassare i termini convenevoli, uscir del' convenevole, koji nije ispisao u svoj Kalepin.

Za razliku od takvih slučajeva on na primjer u članku *Nudato d'amici* donosi latinske izraze: *nudus ab amicis* i *inops amicis* i prema njima ima hrvatski: go od prijatelja, ubog u prijatelji. Uz glagol *Salvare* pisac je naveo izraz: salvar qualche cosa per se i onda ga slobodno preveo na hrvatski: štokodi ubaviti, ostaviti sebi. On je tako postupao naročito onda, kad je obrađivao hrvatski dio talijanskog Kalepina prema jednostavnim latinskim i talijanskim riječima, pokazujući time svoje jezično osjećanje i poznavanje materinskoga jezika.

II. – JURINOVE MISLI O LATINSKOM, TALIJANSKOM I HRVATSKOM JEZIKU

6. Kao svećenik-franjevac Jurin je po svom zvanju bio pozvan, da se bavi crkvenim disciplinama: filozofijom i teologijom. Međutim, kao višegodišnji nastavnik gramatičke škole u Visovcu i Šibeniku[7] nastojao je da svoju nastavničku službu vrši savjesno i predano. U tom radu često je nailazio na razne jezične probleme bilo materinskog, hrvatskog bilo latinskog i talijanskog jezika. Nažalost, on nam osim suhoparne rječničke građe nije ništa ostavio, iz čega bismo mogli razabrati, kako je gledao na ta pitanja i kako ih je pokušavao riješiti. Tako na primjer ne znamo, što je mislio o odnosu talijanskog jezika prema latinskome, o njihovu porijeklu i srodnosti, o izvorima, iz kojih je crpao talijansku i latinsku građu, kao i o njihovim sastavljačima. Ne znamo, što je mislio o hrvatskim narječjima i govorima, o pojedinim oblicima riječi i o njihovoj valjanosti, o hrvatskom pismu i pravopisu.

Ipak, kod listanja Jurinovih omašnih Kalepina spontano nam se nameće pitanje: Što je ovaj čovjek mislio o jezicima, iz kojih je složio tako debele rječnike? Na to pitanje on je odgovorio indirektno, preko rječničke građe svojih Kalepina. Iz nje moramo odgonetati njegove misli o latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku i o problemima, koji su s time usko povezani.

Svoje poglede na latinski jezik pisac je izrazio svojim postupkom, kojega se držao kod biranja i ispisivanja latinskih riječi iz izvora u svoje rječnike. Iako je za uzore i izvore izabrao vrlo ugledne i vrlo uvažene strane rječnike za latinski jezik, kao što su rječnik Ambrozija Kalepin-

[7] Isp. M. Kosor, Zaboravljeni trojezični rječnici J. Jurina, Rad 303.

ca, Leksikon Jakova Facciolatija, dikcionar Cezara Calderinija i Turinski vokabular, ipak je k njima pristupio kritički, bez velike povjerljivosti. Uzimajući latinsku građu sad iz jednoga, sad iz drugoga izvora, bilo mu je mnogo stalo do toga, da te riječi budu izvorne. Za to mu jamče rimski pisci, koji se uz pojedine riječi spominju.

Ne znamo, koje je rimske klasike pisac imao pri ruci i koliko ih je čitao. Ne znamo ni to, do kojega je rimskoga pisca više držao. Uza sve to iz Kalepina jasno razabiramo, da je bio protivnik latinskih kovanica, koje su stvorili pisci srednjega vijeka. Osim toga svijesno izbjegava latinske tuđice i riječi pozajmljene iz grčkoga jezika. Gdje god može, prelazi preko takvih riječi, makar njegovi izvori označivali, da su ih upotrebljavali ponajbolji rimski književnici i pisci kao Ovidije i Ciceron.

Gotovu uz svaku latinsku riječ Jurin u latinskom Kalepinu bilježi početna slova pisca, kod kojega se odnosna riječ nalazi. Između tih imena najčešće dolazi Ciceronovo ime, onda imena V. Katula, G. Cezara, P. V. Marona, Ovidija, Horacija, Plinija Mladega, Terencija i Svetonija. Tu i tamo susrećemo se imena crkvenih otaca: Tertulijana, Jeronima, Ambrozija, Augustina. Ispisujući latinski tekst ponajviše iz Turinskog vokabulara, pisac je najčešće ispuštao riječi, za koje je označeno, da ih je upotrebljavao Plinije Mladi, dakle pisac iz Srebrnoga doba rimske književnosti. Takve su na primjer riječi: Homeromastix, lychnis, lychnitis, myaces, nymphaea, onyx, pyrausta, syagri. Još je značajnije, što on prelazi i preko riječi, koje su upotrebljavali pisci Zlatnoga doba rimske književnosti, kao Ciceron: pyramidatus, pythius, syllaturio, symphoniacus, tyrotarichus; Ovidije: cygneius, phyltrum, phrygii modi, pyropus, pythia; Horacije: olympicus, pyrgus; Livije: circumpadanus, lycurgeus. Sve nam to govori o Jurinovu svijesnom nastojanju, da svojim rječnicima dade što bolji priručnik klasičnoga latinskog jezika.

Međutim, ipak Jurin nije bio uvijek tako skrupulozan u izbjegavanju riječi stranog postanja. Kad se radilo o vjerskim, osobito kršćanskim pojmovima i nazivima, koje su stvorili mlađi, naročito kršćanski pisci, on se drukčije vlada. Odvraća svoj pogled od Turinskog vokabulara, u kojemu se sasvim rijetko susrećemo kršćanski pojmovi, jer su njegovi sastavljači, kako je već rečeno, stavili sebi za zadatak »venustatem et elegantiam latinae orationis indicare« i očistiti latinski jezik od kasnijih, sredovječnih, natruha. U takvim slučajevima pisac otvara Kalepinca ili Calderinija te iz njih uzima riječi za takve pojmove. Takve su na primjer riječi: anathema, anathemathizo, anachoreta, angelus, angelicus, apostolus, apostolatus, apostasia, baptisma, baptismus, diaconus, homilia, hymnus, idolatria, presbyter, synagoga, synodus, i t. d. Neke je od tih riječi naknadno uvrštavao u rječnik, kao na primjer diaconus, o čemu nas uvjerava razmak između riječi i pismo, kojim su umetnute riječi pisane.

U poglavlju o izvorima istaknuto je, da pisac mnoge latinske pojmove tumači latinskim jezikom kao i njegovi izvori. Tomu se može s pravom prigovoriti, jer je rječnik namijenjen prije svega đacima, koji se istom uče latinskom jeziku. Ipak, kod toga izbjegava etimološko tumačenje,

iako je imao Kalepinčev rječnik kao zgodno pomagalo u tom pogledu. Doduše, Jurin ima nekoliko riječi s etimološkim tumačenjem, ali to nije plod svijesnog i sistematskog nastojanja oko takva rada, nego više posljedica ugledanja na izvore. Tako piše, da imenica *Abbas* dolazi od *Abba*, ali ne kaže, da ova druga potječe iz židovskoga jezika. Naprotiv, za riječ *Jota* kaže, da je to »littera Graeca a jod littera Haebreorum«. Nekim grčkim riječima tumači samo pojam i značenje, a ne upušta se u tumačenje njihova porijekla. On na primjer za imenicu *Diabolus* kaže, da je »vox Graeca«, koja u latinskom znači isto što *Calumniator*. O imenici *Apostolus* uopće ne kaže, da je grčkog postanja, nego samo, da u latinskom znači isto što *Missus sive nuntius*.

U latinskom Kalepinu ima nekoliko riječi latinskog porijekla, kojima pisac tumači značenje i postanak. Imenica *Genius* prema njemu dolazi od staroga glagola *Geno*, koji znači isto što i mlađi glagol *Gigno*. Glagol *Recognosco* nastao je stapanjem priloga *Rursus* i glagola *Cognosco*. Glagol *Recolligo* nastao je stapanjem istoga priloga i glagola *Colligo*. Glagol *Refero* znači isto što *Retro fero*, a glagol *Subseco* isto što *Subtus seco*. Jurin inače svijesno i očito izbjegava takvo etimologiziranje, u čemu se razlikuje od svog suvremenika Adama Patačića, kaločkog nadbiskupa, koji voli etimologizirati i u području latinskog i u području hrvatskog jezika.[8]

7. Birajući talijansku građu za latinske pojmove obaju Kalepina, Jurin je indirektno očitovao, zašto se odlučio baš za nju, a ne za građu, preko koje je prešao šutke i nije je usvojio. Istina, teško je i gotovo nemoguće objasniti, koji su sve razlozi djelovali na pisca u tom pravcu, a to nije ni potrebno u okviru ove radnje. Ipak se neki od njih mogu nazreti, jer se ne može ni zamisliti, da je u svom poslu postupao naprečac, bez ikakvih kriterija.

Analizom i poređivanjem teksta Jurinovih Kalepina s tekstom talijanskih i latinskih izvora dolazi se do zaključka, da je pisac nastojao, da mu talijanske riječi što bolje odgovaraju latinskom pojmu, koji obrađuje. Zato iz svojih predložaka ispisuje samo riječi, koje su po značenju u uskoj vezi s latinskim riječima. Tako na primjer za imenicu *Positio* ispisuje: sito, positura, situazione. Druge dvije: aspetto, ponimento (v. TV) ispušta, jer između njih i imenice *Positio* nije vidio uže unutarnje veze. To se još bolje vidi kod glagola *Refero*. Od brojnih talijanskih sinonima pisac iz TV donosi samo dva: riferire i riportare, koji uistinu najbolje odgovaraju latinskom glagolu Refero. Ostali se pojmovno više ili manje od njega udaljuju, na primjer: portare, rimanere, ridire, rapportare, i t. d.

Jurin se trudi najviše oko toga, da mu svi talijanski nazivi budu što jasniji. Stoga, ako neki od njih u izvorima nije posve jasan, on ga objašnjava dodavajući iz glave neku riječ ili neki kraći izraz. Na primjer on za latinsku imenicu *Annona* kaže, da u talijanskom jeziku znači isto što *Vettovaglia*. No, za razliku od TV, iz kojega je riječ uzeo, dodaje joj: di

[8] Isp. Lj. Jonke, Dikcionar Adama Patačića, Zagreb 1949, str. 55, 61.

un anno, di ogni cosa, da pobliže objasni značenje riječi. Slično tomu on dodaje *d'altri* izrazu: liberare a chi offre più, koji ispisuje iz TV.

U drugim slučajevima pisac izbjegava takvo tumačenje, jer smatra, da je pojam po sebi jasan. On na primjer za imenicu *Temperantia* iz TV ispisuje: temperanza, modestia, continenza, moderazione, a izostavlja tumačenje: virtù morale, che consiste nel tenere a freno le passioni.

Pisac se time još ne zadovoljava, nego ide dalje i mjestimično ispravlja TV u čisto gramatičkim pitanjima. Po njegovu mišljenju nije dobro i pravilno reći: *esser una cosa di qualcheduno* i *veder all'incanto* (v. Addico), nego: *essere ..., vedere ...* Isto tako nije dobro reći: *toglier per forza,* kako ima TV, nego: *togliere per forza* (v. Abduco). Nadalje, mjesto »star con gli occhi aperti« bolje je i pravilnije reći i pisati »star colli occhi aperti« (v. Advigilo). U izrazu »prezzo de' viveri« (v. Annona) nije dobro pisati *de'*. Bolje je i pravilnije *di*. Naprotiv, mjesto *di* pravilnije je i bolje *del* u izrazu »sorella del mio arcavolo« (v. Abamita), a u izrazu »luogo, dove si nutriscono le oche« (v. Anserarium) bolje je izostaviti član *le*.

Ponekad pisac zamjenjuje koju riječ TV svojom, novom. Na primjer, mjesto neodređenog člana *una* on piše *qualche* u izrazu »esporre qualche scrittura« (v. Proscribo), a mjesto *qualche* piše *alcuna* u izrazu »alcuna volta« (v. Quandoque). Drugi put popravlja ili preinačuje riječi svoga predloška. Tako na primjer pridjev *Difficoltoso* piše sa *Difficultoso* (v. Difficilis), a imenicu *Arnia* sa *Arnio* (v. Alveare).

Kadšto pisac nije zadovoljan s talijanskim tekstom, jer je dug ili nejasan, ili možda ne sadržaje zgodan izraz. Da tomu doskoči, mjesto nejasnog i odveć dugog izraza stavlja kraći i jasniji, ili prema latinskom tekstu stvara svoj novi talijanski izraz. Tako na primjer izraz Turinskog vokabulara »in significato neutro si dice del non reggere la vista al vedere distinamente le cose in leggendo o in far altro« skraćuje u »in significato neutro, errare per inavertenza« (v. Abbagliare), a prema latinskom »ore capere« (v. Abboccare) piše »pigliar colla bocca«.

Iznoseći te opaske o Jurinovim pogledima na talijanski jezik, nemam nakane da ocijenim ispravnost ili neispravnost njegova postupka, jer to ne ide u okvir ove radnje. Želim jedino upozoriti na način, kako je pisac postupao s talijanskom jezičnom građom kod obradbe svojih Kalepina. Iako u tom pogledu ima očitih pogrešaka, koje su vjerojatno nastale kao lapsus calami, ipak se na osnovi iznesenih slučajeva bjelodano razabira, da je Jurin bio čovjek samostalna duha i da je mnogo držao do svoga znanja.

8. Mnogo je zanimljivije i za nas mnogo važnije pitanje, što je pisac mislio o hrvatskom jeziku, njegovim narječjima i govorima, o njegovu rječničkom blagu, pismu, pravopisu i odnosu hrvatskog jezika prema ostalim slavenskim jezicima. Za razliku od pitanja, koja se tiču latinskog i talijanskog jezika, na neka od tih pisac je neodređeno i djelomično odgovorio u predgovoru svoje Gramatike, nabacivši nekoliko misli o položaju hrvatskog jezika prema drugim jezicima, o hrvatskom pravopisu i hrvatskim govorima.

Svoj materinski jezik Jurin naziva iliričkim, slovinskim i hrvatskim. Gramatiku je namijenio »illyricae juventuti«, što sam prevodi sa »slovinskoj mladosti«. No, »ilirički« za nj znači što i hrvatski. Riječ *gramatika*, veli, grčkoga je porijekla, a »arvaski« (illyrice) znači »slovstvo«.[9] To nam potvrđuje i latinski Kalepin, u kojemu riječ *Illyrici* (str. 1636) znači »Arvaćani, Slovinci, Ilirici«.

O položaju hrvatskog jezika među ostalim, osobito slavenskim jezicima, pisac dijeli mišljenje svog suvremenika A. Patačića.[10] Poput Patačića stavlja hrvatski jezik na počasno mjesto i smatra ga maticom ostalih slavenskih jezika. Po njegovu mišljenju »neima jezika pod nebom toliko prostrana do slavnog iličkog jezika«, jer »njime slovi dvadeset i veće kraljevinah i veliki banovinah, t. j. Dalmacija, Istrija, Karincija, Kranjolija, Stirija, srpska zemlja, Kroacija, Moravija, Boemija, Bosna, Servija, Skenderija, Bulgarija, Ungarija, Rascija, Rumelija, Valakija, Rušija, Moskovija, Polonija, Livanija, Pomeranija i veći dija Tracije etc.«[11] I nastavlja: »sva ova mista i kraljevstva slovu govorom razlikim istoga jezika«, tako »da jedan drugoga može razumiti«.[12] Prema tome, slavenski su jezici samo narječja starog ilirskog ili hrvatskog jezika.

Premda pisac u teoriji razvija takve misli o slavenskim jezicima, ipak se drukčije vlada u praksi. Na osnovi njegovih riječi očekivali bismo, da će dosljedno svome uvjerenju unositi u svoje Kalepine ne samo riječi iz hrvatskih govora i narječja, nego i iz drugih slavenskih jezika. Međutim, osim riječi: leuhart (v. Panthera), leuhartica (v. Pardalis) i midlo (v. Sapo), koje potječu iz češkoga, pisac nije pozajmio niti jednu riječ iz drugih slavenskih jezika. I te tri nije ispisao iz nekog češkog rječnika ili češkog pisca, nego iz Della Bellina Dikcionara, kako se to može ustanoviti poređenjem odnosnih tekstova (v. Pantera, Sapone).

Kad za razne, osobito kulturne pojmove, ne bi našao zgodnu riječ u domaćem, narodnom govoru, stvarao je nove riječi prema vlastitom jezičnom osjećanju, a po uzoru starijih hrvatskih pisaca. U tom poslu ponekad mu polazi za rukom da stvori zgodnu riječ, kao na primjer: blagodostojan (v. Benemeritus), iskožiti (v. Decortico), izrtiti (v. Cacumino), kasapnik (v. Macellajo) i t. d. No, ponekad su mu te kovanice takve, da bjelodano pokazuju, kako njihov autor nije imao istančano jezično osjećanje, na primjer: brazdnik (v. Imporcitor), čeknik (v. Exspectator), kazovina (v. Narratus), i t. d.

U vezi sa stvaranjem novih riječi najviše nas iznenađuje činjenica, što je pisac stvarao nove riječi i onda, kad je od Della Belle mogao uzajmiti dobru narodnu riječ. Tako za imenicu *Nimietas* bilježi *množ* i *odvećnost*, a od Della Belle mogao je uzajmiti: obilnost, obilovanje, obilatost (v. Abbondanza). Za riječ *Incontinentia* iz Della Belle ispisuje tri hrvatska sinonima, dodaje im još tri svoja, između kojih i *neotinje*, od koje je

[9] Grammatica, str. 1.
[10] Isp. Lj. Jonke, o. c., str. 56.
[11] Grammatica, str. VI.
[12] Grammatica, str. VI.

bolja Della Bellina *neprikladnost*. I svakako, bilo bi bolje, da je nju usvojio mjesto što je stvarao novu.

Ipak, nekada su njegove kovanice bolje od Della Bellinih. Tako na primjer bolji su Jurinovi pridjevi: ugodan, dobroćudan, milоćudan, prijažljiv (v. Affabilis) nego Della Bellini: razgovorićan, razgovorni, slodkoćudan, ljubkoćudan (v. Affabile).

Jurin je, kako se razabira iz tih primjera, posve ispravno držao filologe ovlaštenim, da za nove pojmove stvaraju nove riječi. Tim pravom i on se služio i stvarao nove riječi. No, kao da je bio svijestan, da mu sve kovanice nisu bile na mjestu. U predgovoru trojezičnoj Gramatici veli: »Najti ćeš, moj velečasni štioče, u istoj kojegod ime, rič o. uzričje, koje ne će ti bit po ćudi.« I odmah ga upozorava, da mora »znati, da su bili od starih knjigočija iznašasti«.[13] Te riječi, kojima pisac nastoji opravdati svoj postupak, mogu se u punoj mjeri primijeniti i na hrvatsku građu njegovih Kalepina. U njoj se nalazi priličan postotak riječi, koje ne mogu »bit po ćudi« ni jednom čitaocu, jer nisu stvorene u duhu hrvatskog jezika. Jurin, čini se, cijenio je pisanu riječ i poštivao starije pisce, koji su stvorili razne nezgrapne kovanice, pa se nije usuđivao kritizirati njihov filološki rad.

I zaista, riječi, koje donosi u vezi s navedenim citatima, nisu sve dobre i pravilne. Jedne su od njih crkvenoslavenskog porijekla, druge su nepravilne po obliku, a neke neobične u narodnom jeziku.[14] Sve nam to govori o tome, kako je pisac bio uvjeren, da riječi, koje su stvorili pisci, pa makar se nekome i ne svidale, mogu dobiti pravo na opstanak, ako u narodu ne postoji dobra narodna riječ za isti pojam. No, za takve se riječi traži još i to, da su stvorene u duhu narodnoga jezika, ali kao da pisac nije uočio baš to svojstvo. On je, prema tome, ostao nasred puta. Filološki problemi bili su mu samo djelomično jasni. Zato se i nije pobrinuo, da skupi što više pravih i izvornih narodnih riječi za svoje Kalepine. Ipak, to ne znači, da u njih nije uvrstio sve riječi narodnoga govora, koje su mu u času pisanja pale na pamet.

U predgovoru pisac dalje konstatira, da se hrvatski pisci njegova vremena ne slažu u pisanju pojedinih glasova. Tako jedni pišu *s* mjesto *z*, drugi *c* mjesto *ç* i *c* mjesto *k*. Po njegovu mišljenju i jedno i drugo može biti dobro. Zato niti kori niti hvali one, koji tako pišu. Jedino žali, što svi pisci ne upotrebljavaju iste znakove za pojedine glasove. Takva raznolikost i zbrka u pisanju, veli on, vladat će sve dotle, dok pisci »ne budu pisali svojimi vlastitim slovi«.[15] Te su riječi vrlo značajne, jer su jedan od brojnih vapaja hrvatskih pisaca 18. stoljeća, da dođe do jedinstvenog književnog jezika i pravopisa.

[13] Grammatica, str. V–VI.

[14] To su: »žilište, to jest domovišće, praznik, t. j. svetkovina, srebroljublje, t. j. lakomija, milostigne, t. j. lemozina, iskoni, t. j. počelo etc. Ne divi se, t. j. ne čudi se, glagoliti, t. j. govoriti, čitati, t. j. štiti, nine, t. j. sada, jako, t. j. jere, kadie, t. j. gdje, se, t. j. evo.« Grammatica, str. VI.

[15] Grammatica, str. VI.

Pretežni dio svoga života Jurin je proživio u sredini, u kojoj se ukrštavaju dva hrvatska narječja: štokavsko i čakavsko, i donekle tri govora: ikavski, ijekavski sjeverodalmatinskih pravoslavaca i ekavski, u koliko dolazi u govoru šibenskih i zadarskih čakavaca. Stoga nije nikakvo čudo, što je osjetio razliku između pojedinih govora i što u vezi s njima u spomenutom predgovoru ističe, kako neki hrvatski pisci pišu: »vrime, lito, dite, vrića, mliko, zdila«, a drugi: »vrijeme, vreme, ljeto, dijete, vrjeća, mlijeko, zdjela« i nastavlja: »Ja velju, da to stoji jedno i drugo dobro, jerbo slovka *je* ne diže sučanstvo ilti bitje u tom izgovorju.«[16] Jurin se toga načela držao u praksi, jer je u svoje Kalepine unio dosta velik broj ijekavskih oblika. U njima se susreću i ekavski oblici, ali u manjoj mjeri nego ijekavski. I neki su od njih uzeti iz čakavskog narječja šibenskog i zadarskog primorja, a neki iz lektire.[17]

Jurin je, bez sumnje, osjetio i razliku između hrvatskih narječja, ali nam ni jednom rečenicom nije saopćio svoje poglede na to pitanje.

III. – PISMO

9. Jurin je napisao svoje rječnike latinskim slovima služeći se ustaljenom grafijom dalmatinskih pisaca 18. stoljeća i unoseći neke varijante prema svojim pogledima. Kad se promotre svi ti znakovi, čini se, da je pisac imao dosta istančano osjećanje u formiranju i artikulaciji pojedinih glasova. Da izrazi sve glasovne nijanse u raznim položajima, služi se s više različnih znakova za isti glas. Nažalost, u tom pravcu nije bio uvijek dosljedan, jer je u dosta slučajeva upotrebio isti znak za dva glasa i više, što dovodi čitaoce u zabunu, jer ne znaju, kako će pročitati odnosne riječi. Pogotovu, kad postoje jezične dublete, koje se drukčije čitaju u jednom kraju, a drukčije u drugome (na pr. ostar – oštar, spilja – špilja), i kad pisac unosi u svoje rječnike jednako čakavske oblike kao i štokavske. To se najviše odnosi na čitanje slova c, č, s, š, kako će se kasnije vidjeti.

10. Jurinova latinska abeceda broji 27 slova: a, b, c, ç, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ſ, t, u, v, z, ʒ, x. Glasovi m i n bilježe se i znakom ˜. Od tih znakova 15 ih je, koji uvijek označuju isti glas: a, b, d, e, f, j, l, m, o, p, q, r, t, u, v. Ostali znakovi označuju po nekoliko glasova:

c – c: celivati,* ciditi, baciti,

[16] Grammatica, str. VII.

[17] V. Samoglasnik č, § 84–93.

* Talijansko i latinsko značenje donosim samo za riječi, koje se u Kalepinima izuzetno pišu s odnosnim znakovima.

– č: cisto, docim, jabucizza,
– k: capanje, canicza, cosmat;
ç – c: baçat se, baçiti, çarstvo,
– č: çeta, çemer, çirak, biç;
g – g: govor, glad, blago,
– đ: laga, lega, angeo, oruge,
– j: ager (aere), agerski (aereo);
i – i: pitti, hittiti, vritti,
– ij: kiria, galia, briaç,
– j: voinik, voiska, poika, proiti,
– ji: guina, goiti, ʒnoiti;
h – h: dah, zaduha, prohodenje,
– j: ʒmihicza, grihat, liha (vulpes),
k – k: kako, kratko, oko,
– ć: ponok, obnok, vruk, pekina,
n – n: naçin, nad, dan,
– nj: (iza g) gnoj, gnizdo, gnilav, jer postoje oblici: ggnoj, ghgnizdo, ghgnilav;
ſ – s: puſtiti, ſtiſnut, ſaſvim,
– š: teſko, viſt, ſirok, braſno,
– z: ſvatti, ſuk, ſlochia,
– ž: kagliuſa od vina (floces), ſabba (rana);
z – c: mamaz, hinaz, dubanaz, konaz,
– s: zlaziti, prozliditi, zablazan,
– z: zajedno, zvoniti, zlato;
ʒ – z: ʒnanost, ʒimovati, raʒoriti,
– c: ʒarina, ʒakliti se, uʒvilenje;
x – dž: xep, panxa, kanxia, kirixia,
– s: za ranu xuxgnem (v. Demensum),
– š: uduxiti (demergo), zaduxiti (illaqueo),
– z: arxati, arxiti (hinnio), arxanje (hinnitus),
– ž: xvallo, xukva, xamoriti, xexinagne;
~ – m: brim̃e, ſlamusctina (strame, 938), snovati smart kõgodi (tramar la morte, 980),
– n: poñosno (arroganter).

Osim dugoga ſ pisac upotrebljava i obično slovo s, kao na primjer: sinicza, skuçiti, biser, ali mnogo rjeđe nego ſ. Znak q nikada ne dolazi samostalno nego u vezi sa u, na primjer: ʒarqua, quaſſiti, poquaren, quoczati, oſquargniti.

11. Pojedine glasove označuju i skupine suglasnika, kao na primjer:

bh – b: drobh (centipellio),
cz – c: bradavicza, diklicza, czarina,
cj cjovik, obicjaj, cjalma,
çi – č: çiaſt, çiaſtan, çiaſno,
çj peçjurka (novolo), priçja (parabola),

chi		nemochian, zlochia, moguchie,
chj		joſchje, brachja, puſchjati,
ki	– ć:	kier, kiutiti, kiorda, kiup,
kij		rohkijatti (grundio), grahkijatti (gruo)
tj		uzetje, dighnutje, potonutje,
dj		xedja, orudje, gradjanin, kradja,
gi		izvigiati, xegiati, ugagiati,
ghi	– đ:	preghia (accia), takkoghier (item),
ghj		arghja, righje, leghja, ſughja,
hg	– g:	hgriſti, hgribglia, hgrih, hgnuſiti,
gl		branitegl, kragl, ucitegl, roditegl,
gli		gliugl, pgliuvati, poveglia,
glj	– lj:	poglje, xeglja, vegljaca, navagljati,
lglj		ſpilglja (latebra), samo u tom primjeru.
lj		koljenaz, naçelje, pljeva, nadçelje,
gn		primagne, klagnati ſe, jednaçegne,
gni		zlamegnie, zvagnie, pivagnie,
ngh	– nj:	ſtingh (ellyhnium), samo u tom slučaju,
ni		zbiranie, znanie, rizanie, karanie,
nj		xeranje, uffanje, texenje, pitanje,
ph	– p:	ſliph, potoph, konoph, reph, hiph,
ar		arvati ſe, garlo, tarn, tarpati,
er		xertva, za terpezom, iſkergni,
ir	– r:	cirglienilo, dirvar, virtiti, kirmkov,
ra		ſkraſciti (quatio), samo u tom glagolu.
ſz	– s:	uſkarſz, uſkarſznutje (pascha),
ſj		ſjagliv (irrisus), oſkoruſcja (sorbo)
ſci	– š:	razkoſcian, ſcialenje, ſciatovit,
ſcj		oblakſcjati, ſcjalka, ſuſcja, paſcja,

12. Tako kombinirana slova mogu označivati i po više glasova, na pr.

ch	– ć:	djetich, mladich, pomoch, chilim,
	– h:	ići ticho (gradior), ſuuch (torrido),
	– k:	çovich, mechigna, vitnich, kukurich,
gh	– đ:	laghicza, razleghiti, preghia, tughiti,
	– g:	blagh, ubogh, tragh, ighla, ighra,
gj	– đ:	ozigjati, potvargjeno, zanugjati, çagja,
	– dž:	angjar (pugnale), hangjar (pugio), hangjarich (pugiunculus),
ſc	– s:	ſceglianin, ſctraſciv, xeſctina, viſcina,
	– š:	ſcto, ſcettati, ſcala, ſcirok, paſca,
th	– ć:	izath glaſſovit (celebresco), samo u toj riječi,
	– t:	thuga, thio, kotha, kothlenka, izthija.

13. Da označi kratkoću pojedinih samoglasnika, pisac udvaja gotovo sve navedene znakove. Ovdje navodim po nekoliko primjera za udvojene suglasnike. Primjere za udvojene samoglasnike donosim u poglavlju: Kvantitet i akcenat, na strani 147. Od suglasnika udvajaju se:

bb – b: dobba, nebbo, obba,
cc – c: bacciti (circumjacio), prireccitegl (auspex),
– k: occo (cachla), samo u toj imenici,
çç – č: muççiti, ploççа, uççiti, koççia, peççа,
ccj – č: bahugliaccja, ploccja, kopccja,
cch – ć: tecchi, recchi, zatecchi, kucchni,
cchi – ć: kucchia, tegocchia, picchia, gucchia,
cchj – ć: bilocchja, plecchje, pecchjar, cicchja,
chch – ć: vochchie (pomum), samo u toj riječi.
dd – d: middo, tadda, gleddati, vidditi,
ggi – đ: meggiu, meggia, laggia,
ggj – đ: çaggja (affumicamento), samo u toj riječi.
gghi – đ: legghien (cantinella), legghienik (catinuzzo),
ff – f: uffatiti, uffanost, poffalla,
gg – g: brigga, neggo, miggati, dragga,
hh – h: plahho, ruhho, tihho,
kk – k: okko, çekkati, jekka, kukka,
ll – l: rallo, kolla, vrillo, zdilla,
mm – m: ramme, imme, vimme, dimmiti,
nn – n: pinna, punno, munna, vranna,
pp – p: skuppa, pippat, ruppa,
rr – r: virra, gorre, varrati,
ſſ – s: koſſa, voſſak, proſſiti,
– š: kaſſagl, kaſſa, ſaſſiti,
ss – s: smissa, nassuti, kossiti,
tt – t: litto, britti, jatto, pratti,
vv – v: pravvo, kravva, lovviti,
zz – c: xizze, nizzati, guzzati,
– z: kozza, uzza, pazziti,
ʒʒ – z: koʒʒar (rubatore), skaʒʒa (historia),
xx – ž: koxxa (scortum), xuxxa (gionco).

Od tih znakova T. Maretić u *Istoriji hrvatskoga pravopisa* (Zagreb 1889, str. 361) nema potvrde za bh, kij, hg, lglj, ngh, a ph smatra tiskarskom pogreškom.

14. Kako se vidi iz nabrojenih slučajeva, Jurinovo je pismo vrlo neujednačeno. U čitanju stvaraju veliku poteškoću znakovi, koji vrijede za više glasova. Budući da ç može značiti c i č, ne zna se, da li glasovnu grupu çr- treba čitati kao cr- ili kao čr- u riječima kao: çarpallo, çarvar, çrip, pogotovu, kad postoje i oblici: zarv, czarpan, zarvgliv. Isto tako ne zna se, da li skupinu ſc treba čitati kao s ili kao š u riječima kao: doſcaſcti, uskriſciti, xeſctoko.

15. Posebno treba istaći Jurinovo kolebanje u pisanju suglasnika j, koje dolazi naročito do izražaja, kad se j nađe između dva samoglasnika. Zbog zanimljivosti navodim neke značajnije slučajeve: a-j-e: jaje, dae, kojae uzrok; a-j-i: obiçajiti – taiti; a-j-u: po obiçaju – po dogagiau (incidentemente); e-j-a: blejati, meja – Enea, sin Pelea, meaſc; e-j-e svejer –

od Kaldee (Babylon); e-j-i: razmejiti (distermino) – jeina, Sabei; i-j-a: zmija, sijati – zgriati, karvopia; i-j-e: nijedan, inaçije – prie, niedan; i-j-i: korisniji, svitliji – gorkii, vesselii; i-j-o: dijo, cijo – dioniti, pritio; i-j-u: cijuk, brijuchi – piukati, cziukati; o-j-e: odgojen, napojen – podvoenost, ustroen; o-j-i: ubojiza, dvojiti – osvoitti, poillo; u-j-e: otujen, koi domuje – koi silue, meso volue; u-j-i: gujina, ujidati– kuiza, od kuigne.

16. Glas se j koleba i kad se nađe između samoglasnika i suglasnika, i obratno, kao i onda, kad se nađe na kraju riječi, na primjer: samogl.-j-sugl.: najti, vojska – voinik, doika; sugl.-j-samogl.: nadjaçati, raskoſcje – dievicza, miesto vietar; samogl. -j na kraju riječi: broj, obiçaj – znoi, boi, gnoi.

IV. – PRAVOPIS

17. Jurin se ne drži jednoga sistema u pisanju suglasničkih skupina, koje su zbog svoga položaja u riječi podložne fonetsko-fiziološkim promjenama po zakonu asimilacije. U tom se pogledu on ništa ne razlikuje od svojih suvremenika. Poput njih i on piše pojedine suglasničke skupine prema uviđavnosti ili prema osjećanju u času pisanja. Zato nije čudno, što istu suglasničku skupinu u istoj riječi jedamput piše fonetski, a drugi put etimološki. To kolebanje između fonetike i etimologije ili između asimilacije i jasnoće glavna je oznaka Jurinova pravopisa. U Kalepinima se najčešće susreću dvojaki oblici, rjeđe samo fonetski ili samo etimološki. Između fonetskih i etimoloških oblika brojniji su etimološki. Fonetski dolaze uglavnom u riječima, u kojima nije olako uočiti korijen riječi, na primjer: bć – pć: općina (communes), općiti (converso); čc – šc: dilašce (opusculum), okašce (ocellus), ditešce (puellula); čt – št: štiti (lego), pošten (honoratus), što (quid). Mjesto *što* dva puta dolazi *ča:* reć sve, ča na usta izajde (bucca), ča (e che cosa), a mjesto *zašto* dolazi jedamput *zač* (proinde). ćš – kš: vikše (plus); gč – č: tračić (lineola); gk – k: lak (facilis), lakoća (facilitas); stb – zb: gozba (convivium), gozbiti (epulor); std – zd: šezdeset (sexaginta); šćpb – žb: užba (plenilunium) od ušćьpьba; štb – šb: godišbeni (longaevus); tć – ć: pokršiću, činiću, strću (v. dentilegus); td – d: pedeset (quinquaginta); tst – st: proklestvo (maledictum), bogastvo (pecunia); tšt – št: prokleština (maledictio), braština (affratellanza); zs – s: nerasutni (incorruptibilis); zbs – š: kneštvo (principatus), viteški (heroicus); zz – z: brezakono (illecitamente), brezub (sdentato); žc – šc: neznabošci (v. macto); žt – št: lupeština (ruba).

18. Etimološki se oblici javljaju u riječima složenim s prefiksima i u riječima složenim sa sufiksima ili formantima. S prefiksima su složene riječi, u kojima dolaze skupine: bč, na pr. občarati (obcanto), občaranje (veneficio); bh: obhoditi (prehenso), obhod (circuito); bk: obkrug (recinto), obkružiti (circumscribo); bs: obsidnuti (obsideo), obslužiti (exequor), obstrići (retondeo). Vrlo su zanimljivi oblici: obsovati (increpito),

obsovanje (*increpitus*). Skupinu *bs* u riječi *obsova* ima i Zadarski lekcionar.[18] Oba pisca shvatili su skupinu bs kao da je postala od ob-sova-(ti). Da ju je bar Jurin tako shvatio imamo potvrdu u oblicima: osovati (schernire), osovanje (aggravio). Prefiks o- imaju riječi: osluživati (v. observandus), oslužitelj (observator) mjesto kojega danas redovno stoji prefiks ob-: obsluživati, obslužitelj; bš: obšetati (obambulo), obšiti (obsuo); bt: obteći (girare), obtok (ora); ćb: kb: rekbi da je istinita (v. fantastico).

19. Sa sufiksima su složene riječi, u kojima stoje skupine: bc, na pr. s gvozdeni zubci (v. cratis), raspravljati zubcim (pectino); bs: nazebsti (raffreddare), izdubsti (refodio), robstvo (cattività); bš: zlobština (malignitas), udobšćina (sceleritas); ćs: pokućstvo (fornimento), mogućstvo (aucoritas); štn: almuštnik (limosiniere), godištni (annuale); tč: patčić, patčji tić (anitrino), otče naš (pater noster), sirotče (pupillo); vk: kolivka (cunabula); ždn: zviždnuti (fischiare).

20. Najbrojniji su primjeri s dvostrukim oblicima. Prema broju slučajeva mogu se podijeliti na tri grupe. U prvu grupu idu suglasničke skupine, u kojima prevladavaju etimološki oblici, u drugu grupu, u kojoj prevladavaju fonetski oblici i u treću grupu, u kojoj je broj fonetskih i etimoloških oblika približno jednak. Te se grupe, nadalje, mogu podijeliti na dva dijela, prema kombinaciji i porijeklu suglasnika, koji stoje jedan do drugoga, jer jedni stoje u vezi s prefiksima, a drugi u vezi sa sufiksima. Više etimoloških nego fonetskih oblika broje skupine: dh, dk, dp, ds, dš, zc, zč, zh, a više fonetskih nego etimoloških skupine: dd, kd, sd, zš, zž. Približno jednako jednih i drugih oblika broje skupine: dc, sg, zk, zp, zs, zt. Za svaku skupinu navest ću ovdje po dva primjera, po mogućnosti iste riječi, koja se jedamput pišu etimološki, drugi put fonetski.

21. I. dh – th: nadhoditi (anteeo), odhranjenik (alumnus) – othoditi (digredior), ot(h)ranjen (educatus); dk – tk: odkriti (renudo), odkinuće (avulsio) – otkriti (adaperio) – otkinutje (avulsio); dp – tp: odpraviti (dimitto), odpustiti (concedo) – otpustiti, otpraviti (dimitto); ds – ts: odstupiti (abscedo), odsići (detrunco) – otstupiti (discedo), osuda jur otsičena (v. praejudicium); dš – tš: podšiti, podšivati (soppannare) – otšiti (resuo); zc – sc: razcviliti (affligo), razcipiti (diffindo) – rascvilit se (attristarsi), rascipiti (rimor); zč – šč: izčikati (apperior), izčešljati (depecto) – iščikati (respecto), iščešljati (pettinare); zh – sh: izhoditi (evado), izhodan (effusus) – neishodan (prigenius), ishodnji dan (anniversarium).

22. II. dd – d: naddesetnik (decano) – odavna (ab antico), sud odvi ručice (amphora); kd – gd: svakdanji (quotidianus), svakdi (quocumque) – svagdanji (diurnus), svagdi (ovunque). Pored toga postoji i oblik *svakgdi* (ubique, ubicumque, ubiubi) i asimilacija između suglasnika dviju susjednih riječi: jedno g drugomu (v. accumulor), jednu stvar g drugoj (v. configuro); sd – zd: sdružiti (unire), sdupiti (pigliar con fuga) –

[18] M. Rešetar, Primorski lekcionari XV. vijeka, Rad 136, str. 116.

združiti (aggrego), zdupiti (prehenso), pored *z držkom* (v. vanga), piti z družinom (conbibo). Takve se pojave susreću u jeziku M. A. Reljkovića, na primjer: z drugim, z dragim;[19] zš – š: izštetiti (corrumpo), razširenje (dilatatio) – ištetiti (vitio), rašírenje (propagatio); zž – ž: izžeći (deuro), izžeg (crematio) – ražeći se (ardere), ižežen (deustus).

23. III. dc – tc: odcipiti (alieno), odcipljenje (emancipatio) – otcipiti (v. dijudico), otcipenje (avulsio); sg – zg: sgroziti se (perfremo), sgrijati se (tepesco) – zgroziti se (fremere), zgrijati se (efferveo) i grablje z gvozdenim zubci (irpex), z glavom (v. decollo); zk – sk: izkušati (v. inspiciendus), izkinuti (elimo) – iskušati (probo), iskinuti (sviscerare); zp – sp: izpuniti (expendo), izpisati (decribo) – ispuniti (adimpleo), ispisati (proscribo); zs – ss – s: razsvitliti (effulgeo), razstaviti (disjungo) – rasvitliti (refulgeo), rastavljati (segrego) pored raztaviti (discludo), raztava (disjunctio); zt – st: iztirati (depello), iztrti (frico) – istirati (v. abdico), istrti (perfrico).

24. S obzirom na broj etimoloških i fonetskih oblika mogu se i u kombinaciji suglasnika u imenskim i glagolskim osnovama razlikovati tri grupe suglasnika. U prvu idu skupine suglasnika s većim brojem etimoloških oblika. To su: bč, bk, čb, dc, dč, np, stn, stnj, svr, tc. Druga obuhvaća suglasnike s većim brojem fonetskih oblika: čk, čs, dčb, hv, st, tb, zdn, zk, zt, žč, žk, žs. Treća skupina broji po prilici jednak broj etimoloških i fonetskih oblika. Njoj pripadaju skupine: dk, ds, hs, nb, skvr. U vezi s tim skupinama treba naglasiti, da je ovdje manji broj riječi, koje se pišu dvojakim pravopisom. Kod navođenja primjera za svaku od tih skupina takve će riječi imati prednost. Inače se navode riječi s različnim osnovama i različnim značenjem.

25. I. bč – pč: vrebčić (passerculus), ždribčić (equulus) – šipčica (virgula), pčela (apes); bk – pk: zibka (cunabula), šibka (commentaculum) – klupko (panus), šipka (flagrum); čb – žb: ličba (sectio), otačbina (patria) – otažbina (patria); dc – c: srdce (cuore), sudci (parici) – srce (sinus), prid sucem (v. judicium); np – mp: stranputnost (malitia), stranputica (salebritas) – stramputnost (nutatio), stramputiti (nuto); stn – sn: častni (almus), napastnik (satana) – velečasni (horrendus), napasnik (solicitator); stnj – šnj: naprstnjak (detale), nečistnjak (impudico) – zločešnjak (scavezzacolo); svr – sr – cr: srab (impetigo), srbež (pizzicata) – crbiti (perprurisco); tc – c: otca (v. pater), Mletci (Venezia) – sažgati mrce (v. pyra), Mleci (Venezia).

26. II. čk – šk: igra vojnička (bagordo), junački (impavide) – vojniški (bellicus), sejaški (ruralis); čs – š(č): udovičtvo (vedovaggio) – čovištvo (humanitas), junaštvo (strenuitas), pored iliričstvo (v. Illyria), novačstvo (noviziato), udovičstvo (viduitas). Neki slavonski pisci 18. stoljeća pišu često -čstvo mjesto -štvo. No, Maretić misli, da ni narod ni sami pisci nisu tako izgovarali takve riječi.[20] Sa -čt- – danas se govori u Varešu: ju-

[19] R. Aleksić, Jezik M. A. Reljkovića, Beograd 1931, str. 70.

[20] T. Maretić, Jezik slavonskijeh pisaca, Rad 180, str. 155.

[21] Žuljić, Današnji vareški govor, Školski vjesnik, Sarajevo 1908, str. 150.

načtvo, momačtvo, proročtvo,[21] u senjskom zaleđu: junačtvo, divojačtvo[22] i u mostarskom govoru: junačtvo, divojačtvo pored junaštvo, divojaštvo.[23] dčb – džb: srčba (furia, invidia) – sržba (ira, furor), sržben (iracundus). Tako pišu i drugi dalmatinski pisci Jurinova doba.[24] hv – f: hvala (laus), hvaliti (laudo) – fala (laudatio), faliti (laudo); st – c: stablo (planta, arbor) – cablo (planta), caklo (vitrum); tb – db: mlatitba (tritura), poputbina (viaticum) – mlatidba (v. trebbiare), gonidba (vectura); zdn – zn: brazdnik (imporcitor), zvizdnik (astrolabium) – praznost (futilitas), praznik (solemnis); zk – sk: vezkinja (ricamatrice), bazkavica (scalpellum) – mrsko (odiose), usko more (fretum), pored oblika: mozkić (medulla), mozskov (medularis), izkati (exposco), od kojih je prvi učinjen prema *mozak*. Kod drugoga je *moz-* uzeto kao osnova, kojoj je dodan sufiks -ski, zatim na produženu osnovu *mozsk-* stavljen sufiks -ov. U trećem slučaju početno iz- shvaćeno je kao prefiks, a krnje -kati kao samostalan glagol. zt- – st: grizti, ogrizti, izgrizti (rodere) – gristi (rodo), musti (mulgeo), listi (repo); žč – šč: rožčić (cornetto) – oteščati (caligo); žk – šk: služkinja (ancilla) – sluškinja (serva); žs – š: družtvo (finezza), ubožtvo (humilitas) – društvo (v. officiosus), lupeštvo (latrocinium) – družstvo (comitatus), laštvo (fraus), služstvo (famulatus), vražstvo (diavoleria). Sa -žstvo slavonski pisci 18. stoljeća pišu: držstvo, mložstvo.[25]

27. III. dk – tk: opovidka (denuntiatio), gladkost (offucia) – pripovitka (apologus), domorotka (indigena); ds – ts (c): gospodstvo (signoraggio), rodstvo (parentado), gradski (civicus) – gospostvo (nobilitas), ljuski (civilis) – ljucak (decorus, formosus). Takve i slične riječi dalmatinski pisci 18. stoljeća redovno pišu sa *ds* ili samo sa *s*, izuzetno i sa *c*.[26] Lički Bunjevci sa *c* govore: ljucki, gracki i bracki.[27] hs – š: puhski (v. batrachomyomachia) – siromaštvo (inopia); nb – mb: činba (effectio), zelenbać (suaro) – himba (astutia), himben (dolosus); skvr – ckvr: oskvrniti (stupro), oskvrnitelj (stuprator) – ockvrniti (contamino), ockvrnitelj (stupro).

28. Iz navedenoga gradiva vidi se jasno, da Jurin nije pristupio problemima hrvatskoga pravopisa s jednoga određenog stajališta u namjeri, da ih riješi temeljito i detaljno. On je te probleme samo naslutio i kod toga ostao. Vidio je veliko neslaganje hrvatskih pisaca u pismu i pravopisu. Želio je, da toga nestane i da se uvedu jedinstveni znakovi za pojedine glasove. Međutim, praktično usvaja pravopisne znakove svojih suvremenika. U tom je otišao tako daleko, da je hrvatske riječi ispisivao iz svojih izvora originalnom njihovom grafijom. No, ni tu nije bio dosljedan, jer više puta odstupa od svojih uzora i izvora i stvara posebne

[22] G. B. Tomljenović, Bunjevački dijalekat zaleđa senjskoga, Nastavni vjesnik, knj. XIX, Zagreb 1911, str. 343.

[23] M. Milas, Današnji mostarski dijalekat, Rad 153, str. 56.

[24] T. Maretić, Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka, Rad 209, str. 188.

[25] T. Maretić, Rad 180, str. 155.

[26] T. Maretić, Rad 209, str. 186.

[27] M. Japunčić, Osobine bunjevačkoga govora u Lici, Nastavni vjesnik, knj. XX, Zagreb 1912, str. 269.

svoje znakove, možda zato, što je imao istančano osjećanje s obzirom na izgovor pojedinih glasova u vezi s njihovim položajem u riječi. Tako je povećao i onako veliko šarenilo u pismenim znakovima hrvatskih pisaca svoga vremena.

29. Teže je razjasniti nedosljednost Jurinova pravopisa s obzirom na etimologiju i fonetiku, jer se pisac nije uopće upuštao u pitanje, hoće li hrvatski pravopis biti etimološki ili fonetski. Ipak nas dosta iznenađuje njegovo veliko kolebanje između te dvije suprotnosti, osobito, što se tiče različnih oblika iste riječi. To je kod njega obična pojava. Sve nas to navodi na pomisao i zaključak, da Jurin nije ni osjetio taj problem i da se kod pisanja držao načela: Piši, kako ti se u času pisanja čini bolje i ispravnije. Držeći se toga načela, zapao je u kolebanje i nedosljednost, što su dvije glavne karakteristike njegova pravopisa. To nije ništa čudno i neobično, jer i pisci njegova doba ne gledaju na pravopisna pitanja naučno-kritičkim očima, pa se to ne može tražiti ni od njega. Prema tome, Jurin je napisao svoje Kalepine talijanskom grafijom, kojom su se služili svi dalmatinski pisci njegova doba, i etimološko-fonetskim pravopisom.

V. – GLASOVI

A. Samoglasnici

Samoglasnik a. 30. Nekadašnji prijedlozi: vъ, vъzъ u štokavskom narječju daju *u, uz,* a u čakavskom *va, vaz.* U Jurinovim Kalepinima susrećemo se oba oblika u složenicama: uzeti (aufero), uzet (intercetto) – vazeti (aufero), vazet (intercetto), upiti (exclamo) – vapiti (inclamo), zaupiti (esclamare) – zavapiti (exclamo), uvik (*in eterno*). Stanovnici Jurinova rodnog mjesta, Primoštena, i danas govore: zaùpiti – zavàpiti, ûvīk – vāvīk.[28]

31. Uz prijedlog *k* ne postoji nikada samoglasnik *a,* pa ni onda, kad bi se s pravom očekivao, kao na primjer u izrazima: sastavljat građu k' građi (astruo), k' kući (prombus). U tom pogledu Jurin ne čini izuzetak među svojim suvremenicima. Maretić je ustanovio, da prijedlog *k* nikada ne glasi *ka* u dalmatinskih pisaca 18. stoljeća.[29] Ni jednu potvrdu za *ka* on nije mogao naći ni u starijih slavonskih pisaca,[30] a prof. Jurišić u govoru otoka Vrgade.[31]

[28] U nauci je prijeporno pitanje, kako su se poluglasovi *ъ* i *ъ* reflektirali u *a* u otvorenim slogovima. Rešetar je tu pojavu tumačio utjecajem kratkosilaznog akcenta, koji se nalazio na poluglasu. (Isp. Rad 134, str. 104–105) G. Ružičić tumačio ju je analogijom prema zatvorenim slogovima. (Isp. Ružičić, Jezik Petra Zoranića, Beograd 1930, str. 87–88).

[29] T. Maretić, Rad 209, str. 177.

[30] T. Maretić, Rad 180, str. 149.

[31] Isp. Govor otoka Vrgade, Nastavni vjesnik, knj. 45, str. 178.

32. Prijedlozi *iz* i *raz* od najstarijih vremena bili su bez poluglasa. Poluglas se uz njih razvio u mlađe doba prema prijedlozima sъ, nadъ, podъ. Naprotiv, prijedlozi nad, ob, od (ot), pod i s imali su poluglas odvajkada, i on se reflektirao u *a* samo ispred s, š, z, ž. Međutim, svi ti prijedlozi dobivaju na kraju *a* u Jurinovu jeziku, kad se nađu ispred suglasničke skupine, u kojoj je nekada stajao poluglas, na primjer: izabrati (desumo), izagnati (pello), izaprati (diluo), odabrati (creo), odagnati (ago), odapeti (diffibulo), odazvati (chiamare), podaprti (fulcio), podaprati (subterluo), razabrati (considero), razagnati (fugito), razapeti (dispando), razastriti (obtendo), sabrati (lego), sadrti (confringo), sagnuti (flexo), satrti (everto).

33. U drugim slučajevima prijedlozi nekad imaju, a nekad nemaju sekundarno *a*. Prijedlog *s* ima *a* ispred riječi s početnim suglasnicima: s, š, z, ž, na primjer: sastavljati (recolligo), sašiti (cucire), saznati (riconoscere), sažeći (concremo). No, ispred tih suglasnika nađe se kadkada i samo *s*, na primjer: s' sirom (v. lixule), s' zukom (consone), s' željom (v. desidero). Istu pojavu nalazimo u jeziku Jurinovih suvremenika u Dalmaciji[32] i u govoru Bunjevaca senjskog zaleđa.[33] Jurin se koleba i u drugim svezama prijedloga *s*, osobito u riječima, koje se počinju suglasnicima: d, g, h, k, l, m, t, na primjer: sabor (synodus) – zbor (concilio), sadružiti (socio) – sdružiti (unire), sagib (deflexus) – sgib (piega), sagraditi (exstruo) – zgraditi (fabbricare), sahraniti (condo) – shrana (depositum), sakriti (concelo) – skrit se (delitesco), sakupiti (aggrego) – skupiti (aggrego), salaziti (persido) – slaziti (excedo), samiriti – smiriti (achetare), satrti (everto) – strti (conficio), satvoriti (obstringo) – stvoriti (creo). Samo *sa* dolazi u glagolu sahoditi (calare) i imenici sahodenje (digradazione) i ispred broja: sa četiri strane (quadrantal). Za govor Jurinova kraja neobičan je prilog saviše (smoderatamente) i imenica savišnost (soverchio).[34]

34. Prijedlog *iz* ima sekundarno *a* ispred *s* i ž u složenicama: izasuti (depleo), izažeti (exprimo). Ispred *g* nekad ga ima a nekad ga nema, na primjer: izgnjiti (emarcesco), izagnjit (tabidulus) – izgnjijati (marceo), izgnjiven (tabificus).

35. Prijedlog *ob* ima sekundarno *a* ispred *h*, gdje ga nikako ne bismo očekivali, na primjer: obahoditi (circumeo), obahodit (delibatus), obahodnik (lustrator) pored oblika bez *a:* obhoditi (prehenso), obhod (circuito). Dvostruki oblici *ob – oba* dolaze još ispred suglasnika s, v, z, na primjer: obasidnuti (obsideo) – obsidnuti (obsideo), obastiranje (stipatio) – obstiran (stipatus), obavoj (vimen) – obvoj (vimen), obaviti (involvo) – obviti (obvolvo), obaznati (edo) – obznat (perspectus).

36. Pored mlađega oblika *od* u Kalepinima se dosta često susreće stariji oblik *ot*, na primjer: ot počela, ot iskoni (infin da principio), ot (ex).

[32] T. Maretić, Rad 209, str. 178.

[33] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 338.

[34] Oblik *saviše* ima BIRj i D. Zlatarić. (Isp. A. Vaillant, La langue de D. Zlatarić, str. 176).

Inače se *ot* sačuvalo samo u otići (abeo) i oteti (abripio). Mladi oblik *od*, koji je nastao prema prijedlogu *pod*, dolazi mnogo češće. U nekim složenicama stoji samo *oda* sa sekundarnim *a*, a u nekim i *oda* i *od*, na primjer: odapriti (stringo), odaprti (avviare), ali odapeti (diffibulo) i odpeti (sbottinare), odapirati (obsisto) i odpirati (renitor). Ispred suglasnika *s* i *š* također stoji *oda* i *od*, na primjer: oda svake strane (undique), odasada (da oggi), odašašće (abitio) – od svake strane (undiquesecus), odsada (da qui), otšašće (digressio). Samo *oda* ima glagol *odatkati* (apporre).

37. Prijedlozi *pod* i *prid* imaju *a* ispred enklitike *se* u izrazima: vréi poda se (subjicio), uzeti prida se (confisco). U složenicama, kojima drugi dio počinje suglasnicima p, s, š, prijedlog *pod* glasi *poda* i *pod*, na primjer: podapriti – podprijeti (fulcio), podasići – podsići (subseco), podastaviti (suppono) – podstaviti (mettere sotto), podastrići – podstrići (tosare), podašiti (subsuo) – podšiti (soppannare), podašiven – podšiven (subsutus).

38. Prijedlog *raz* ima sekundarno *a*, kad se nađe ispred suglasničke skupine, u kojoj je nekada stajao poluglas, na primjer: razabrati (considero), a ispred osnove, u kojoj nije bio poluglas, stoji *raz* bez sekundarnoga *a* kao i ispred otvorenoga sloga, na primjer: razbrajati (supputo), razbrajanje (supputatio), razbirati (considero), razbiranje (contemplatus), razgoniti (fugito). Dvojaki oblici *raza* i *raz* dolaze u složenicama, koje iza prijedloga počinju suglasnicima p, s, š, na primjer: razapeti (dispando) – raspeti (crocifiggere), razasipati (distimulo) – rasipati (prodigo), razasići – rasići (resco), razasukati (retexo) – rasukati (disfare), razašiti (discucire) – rašiti (dissuo).

39. Nekadašnji poluglasi u otvorenim slogovima nekada se reflektiraju u *a*, a nekada se gube bez traga, na primjer: magla < mьgla (nebula), magljiv (nebulosus) pored mgla (opacitas), ratast (acutus) pored rtast (acuto), udaren pored udren (battuto). Poluglas ne prelazi u sekundarno *a* u riječima: svitnik (consultor), tma (nebula), otminiti (v. obscuraturus). No prelazi u: otamniti, potamniti (inopaco), jagla < jьgьla (acus), ujam < ujьmъ (publicum), jer se nalazi ispred zatvorenog sloga.

40. U riječima: sedam (septem), osam (octo), oganj (ignis), vitar (ventus), vosak (cera) *a* je sekundarna pojava, jer između dm, sm, gn, tr, sk nije nikada bilo poluglasa, kao ni između nt, lm, pr, pt u tuđicama: barabanat (lictor), diomanat (adamas), levanat (apeliotes), sakramenat (sacramento), talenat (talentum), psalam (psalmus), Cipar (Cyprus), Egipat (Aegyptus). Te i druge tuđice i Jurinovi suvremenici u Dalmaciji redovno pišu sa sekundarnim *a*.[35] M. Rešetar misli, da je *a* između *nr* u riječi narav (natura) sekundarna pojava,[36] dok G. Ružičić nije siguran, da li je refleks sekundarnog poluglasa ili je praslavenskog porijekla.[37]

[35] Isp. T. Maretić, Rad 209, str. 206.

[36] Isp. Rad 134, str. 101.

[37] O. c., str. 79.

41. Samoglasnik *a* iza suglasnika *j* i *ž* postao je od nazala *ę* u riječima: jazik (lingua), jatra (jecur), ujati (apprehendo), zajati (mino), nažati se (v. obbligato). U drugim riječima *ę* daje *e*, na primjer: žeđa (sitis), žetva (messis), jedro (velum). Dvojake oblike imaju M. Marulić i P. Zoranić.[38] Dalmatinski pisci 18. stoljeća pišu dosta često a mjesto e iza j.[39] Zamjena *a* – *ę* iza *j* čuva se na otoku Vrgadi,[40] u hvarskim i viškim govorima.[41] U dijalektu otoka Brača *a* se redovno čuva iza j. Iza ž dolazi uporedo sa *e*.[42] Bunjevci senjskog zaleđa govore sa *a:* jadro, jadrit, najat, obujat, jatra pored jetra.[43]

42. Prema nominativu *ožujak* *a* ostaje u genitivu: sedmi miseca ožujaka (Nonae, Idus) i u pridjevu ožujakov (martius), a prema zal (zao) u Kalepinima se susreću oblici: zali (v. cacchion), zala konjina (rozzone), zalost (*malinconia*). Ista se pojava nalazi u jeziku P. Zoranića[44] i u govoru otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale.[45]

43. Mjesto *o* stoji *a* na kraju riječi: primija, zagrlija (v. complexus), bit bija (candeo), nabija (candidulus), dija ob- oblasti (v. derogo), za cija misec (v. demensum), koji je zadobija (emeritus), osmi dija (octans), čija (indefatigabilis), onda debea (spatiosus), žmuja (poculum). Sve se te riječi u tom obliku i danas govore u Primoštenu. Zamjena a – o dolazi u jeziku ličkih Bunjevaca,[46] na otoku Čiovu, Drveniku, u Marini i u Vinišću.[47] Tomljenović je tumači analogijom prema glagolima, koji u participu imaju po zakonu -ja, na primjer: ubija – ubijao,[48] a Rešetar prema oblicima rekā, kazā, »gdje je *l* pretvoreno u *o*, pa *ao* sažeto u *a*«.[49] G. Ružičić tumači tu pojavu analoškim i mehaničkim prenašanjem samoglasnika *a*, koji se u oblicima glagola s osnovom na suglasnik osjećao kao poseban nastavak, na glagole s osnovom na -i-.[50]

44. Pored *prije*, *poslije* Jurin ima i *prija* (v. potius, praesero), poslija (post, posterius). To su karakteristični štokavsko-ikavski oblici i nalaze se i u drugih dalmatinskih pisaca Jurinova doba.[51]

45. Mjesto grčkog i romanskog *o* stoji *a* u riječima: manastir (: monasterium), diavao (: diavolo, diabolus). Prvo *a* u tuđici argat (manovale) ne stoji mjesto grčkoga *e*, nego mjesto novogrčkoga *α:* ἀργάτη.[52]

[38] Isp. M. Hraste, Crtice o Marulićevoj čakavštini, Zbornik M. Marulića, Zagreb 1950. str. 252 i G. Ružičić, o. c., str. 79–80.
[39] T. Maretić, Rad 209, str. 180.
[40] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 45, str. 179.
[41] M. Hraste, Čakavski dijalekat ostrva Hvara, Beograd 1937, str. 7.
[42] M. Hraste, Čakavski dijalekat ostrva Brača, Beograd 1940, str. 16.
[43] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 342.
[44] G. Ružičić, o. c., str. 76.
[45] M. Hraste, Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale, Rad 272, str. 31.
[46] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 342.
[47] M. Hraste, Rad 272, str. 13.
[48] Nastavni vjesnik XIX, str. 342.
[49] Rad 136, str. 106. Isp. i Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 108–110.
[50] O. c., str. 82.
[51] T. Maretić, Rad 209, str. 180.
[52] D. Boranić, Vokalizam, Zagreb 1936, str. 20.

46. Stranoga su postanja riječi kao: kapula (bulbus), spanjak (spinachium), papar (piper), tamjan, tamnjan (thus), samo je pitanje, kako je mjesto stranoga *e*, *i* došao samoglasnik *a*. Došao je, vjerojatno, tako što se *i* reducirao i dao meki poluglas *ъ*. Zatim se zbog svoga položaja u riječi reflektirao u *a*.[53] Tako i u hrvatskome imamo: sasnuti (subrumo) pored sisati, taknuti (contingo) pored tiknuti i ticati. U složenici mišalovka (trappola) *a* stoji mjesto našega *o*.

47. U Jurinovim Kalepinima ima dosta velik broj riječi, u kojima *a* jedamput stoji, drugi put ne stoji. To posebno vrijedi za prijedloge, priloge i veznike: cić – cića (pro, proinde), ikad (mai) – ikada (unquam), igdar (unquam) – ikadar (mai), nikad – nikada (mai non), kadgodi – kadagodi (qualche volta), kad – kada (quando), kud – kuda (qua), odkud – odkuda (unde), pram – prama (obviam), sad – sada (adesso), onda za imenicu srb (pruritus) – srab (impetigo), glagole otrti (polio) – otrati (elimo), udriti – udariti (percido) i genitiv singulara: radi toga, do tog biliga (usque eo), ne štuje jedinog i pravog Boga istinoga (idolatra), vašeg naroda (v. vestras), sebe istog (v. suimet), od koga mista (sicunde).

48. Sekundarno je *a* na kraju riječi: naprida (v. pareo), unaprida (praeter), jučera (heri), joštera (necnon), opeta (rursum), paka (dappoi), protiva, suprotiva (contra). Neke od njih stoje i bez toga *a*, kao: projti naprid (praetereo), opet (rursum), jučer (heri), jošte (necnon).

Samoglasnik e. 49. Prajezičnoga je porijekla *e* u: tepliti (confoveo), potepliti (focillor), tepa, tepla, teplo (deformus). Uz njh postoje u Kalepinima i oblici sa *o:* toplina (caldezza), topli (caldo). Samo oblike sa *e* imaju Bunjevci senjskoga zaleđa[54] i čakavci otoka Brača,[55] Visa, Hvara,[56] Čiova, Drvenika i susjedne obale.[57] Glas *e* u osnovi *tepl-* stoji kao prijevojni stepen prema *o*. Boranić misli, da se to može držati i za dubletu grob – greb,[58] na primjer: greb (sepulchrum), iz greba (orcinianus) – grob, grobnica (monumentum). Za razliku od Boranića G. Ružičić drži, da je *e* u *greb* sekundarna pojava, nastala u jednom dijelu naših dijalekata prema glagolu *grebu, grebeš*,[59] dok M. Rešetar nije siguran, da li je *grob – greb* stara prajezična dubleta ili je oblik sa *e* nastao u oblasti našega jezika prema glagolu *grepsti, grebem*, jer se oblik sa *e* ne javlja ni u jednom drugom slavenskom jeziku.[60] Dvojaki su oblici vrlo rašireni na području hrvatskoga jezika. Govore se u Posavini,[61] u Lici (Bunjev-

[53] Isp. B. Jurišić, Nacrt hrvatske slovnice, Zagreb 1944, str. 59.
[54] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 340.
[55] M. Hraste, o. c., str. 16.
[56] M. Hraste, o. c., str. 6.
[57] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 12.
[58] Vokalizam, str. 27.
[59] O. c., str. 73.
[60] Rad 134, str. 106.
[61] Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor, Rad 196, str. 182.

ci),[62] na otocima Šolti, Čiovu, Drveniku i na susjednoj obali.[63] Dolaze u jeziku Primorskih lekcionara[64] i M. Divkovića.[65]

50. Praslavenskoga je porijekla *e* u riječima: hrabren (animosus), srčen (actuosus), sunčen (solaris), ali sunčani sat (solarium), žuberiti (pipio), hitreno (v. pallio), posrebren (argentosus), ali i srebrni (argenteolus). Glas *e* u formantu -en, na primjer: zemljen (fictilis), možden (valens) stoji mjesto *a*, -an. Prof. Ivšić tumači tu pojavu djelovanjem mnogobrojnih pridjeva na en.[66] R. Aleksić iznoseći takve slučajeve iz Reljkovićevih djela tvrdi, da je samoglasnik *e* i u takvim slučajevima praslavenskoga porijekla i ubraja ih u čakavizme.[67]

51. Osnovno *a* mijenja se u *e* u riječima: bresunica (cyma), kreja (expilatio) pored krađa (furtum), resti (concresco), naresti (grandesco) pored rasti (accresco), rebac (passera), vrebac (passer).[68] Mjesto osnovnoga *a* u osnovama krad-, rast-, vrab- imaju *e* dalmatinski pisci Jurinova doba,[69] dijalekti otoka Brača,[70] Šolte, Čiova i Drvenika,[71] zadarski i Bernardinov lekcionar.[72] Inače je ta pojava vrlo raširena po čitavom čakavskom području. Djelomično i po teritoriju ikavaca-štokavaca u Bosni i Slavoniji.[73]

52. Samoglasnik *e* u: ljubezniv (suavis), ljubeznivost (benignità) postao je još u doba, kad se poluglas mijenjao u *e*. Riječ *ljubezni* postala je od korijena ljub- i nastavka – ъzn.[74] Rešetar je držao, da je *ljubezni* ekavski oblik od ljuběž-.[75] G. Ružičić pobija njegovo mišljenje i tvrdi, da ono *e* nije nikakav refleks ě nego praslavensko *e*, koje se susreće i u drugim slavenskim jezicima, kao na primjer u ruskom i u češkome.[76]

53. Mjesto *o* stoji *e* u riječima: sunevrat (v. praecipito) pored sunovrat (v. narciso) i gnjilevača (cretifodina), lepuh pored lopuh (lappola). U riječi kesten (castanea) *e* u završetku -en stoji prema turskom *a:* kestane.[77]

54. U nekim tuđicama *e* stoji mjesto stranoga *i*, na primjer: čepriz (: cypressus), cepris (cipresso), selen (: selinum), renga (: aringa), lemun

[62] Japunčić, Nastavni vjesnik XX, str. 268.
[63] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 12.
[64] M. Rešetar, Rad 134, str. 106.
[65] Đ. Đorđević, Matija Divković, Glas 52, str. 101.
[66] Rad 196, str. 181.
[67] O. c., str. 54.
[68] U Primoštenu se i danas govori: brèsunica, rêsti, krêsti pored kràđa, a jarébac mj. vrebac.
[69] T. Maretić, Rad 209, str. 180–181.
[70] M. Hraste, o. c., str. 15.
[71] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 12.
[72] M. Rešetar, Rad 134, str. 100.
[73] M. Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 101; R. Aleksić, o c., str. 53, Stj. Ivšić, Rad 196, str. 180.
[74] Isp. F. Miklošić, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae 1862, str. 355: Ljubozn̄ъ; ARj 25, str. 277.
[75] Rad 134, § 24.
[76] O. c., str. 45.
[77] ARj 17, str. 940.

(: limone). U imenici kalež (calix) *e* ne stoji mjesto *i*, jer ne dolazi od calice – calix nego od venecijanskoga oblika calese.[78] U pridjevu heljok: hiljok (luscus) *e* stoji prema hrvatskome *i*.

55. Nazal *ę* daje redovno *e*, osim slučajeva, u kojima daje *a* (v. § 41), na primjer: knez (duca), oseka (decrescimento), oseknuti (mungor), uzeti (accipio), jezik (lingua) pored jazik, kako se i danas govori u Primoštenu, čedo (infans), meso (caro), misec (luna), i t. d.

56. Pomično *e* imaju riječi: udilj – udilje (protinus), jer – jere (perchè), ništar – ništare (nihil), nigdar – nigdare (mai non), jerbo – jerebo (impericchè), vojvoda – vojevoda (stratego).

57. Sekundarno *e* imaju na kraju: s' njime (seco), za kimegod (v. coteggiare) i u sredini: omledeniti (macio). Glas *e* otpada na početku riječi u: vanđelje (evangelio), vanđelistar (v. levita) pored evanđelje (evangelium), u sredini i na kraju: triest i devet (undequadraginta), četrest i devet (undequinquaginta) i u sredini riječi: okrćat se (circo). Glas *e* zadržali su glagoli: pametiti (memoro), upametiti, zapametiti (imparare a mente). Glagol *zapametiti* sa *e* govori se na otoku Vrgadi.[79] Sekundarnoga je porijekla *e* u: pravedan (justus), pravednost (justum), samo nije jasno, kako je tu došlo.[80]

Samoglasnik i. 58. Samoglasnik *i* romanskoga je porijekla u riječima: konistra (<canestrum), cipa, cipla (<cephalus), cepris (<cyparissum), tikula (<tegula, quadrello), maistra (<maestrale), brnistra (<ginestra), sić (<secchia), krimiž (<cremisi, a to od arapskoga qermez), korizma (<quadragesima), piz (<peso), sika (<secca), sakižati (<secheggiare), ponistrica (<fenestra), tiganj (<tegame), grišpav (<crespo), Aristotil (<Aristoteles), a od novogrčkoga *η* u riječima: psaltir (<psalterium, ψαλτήριον), manastir (<monasterium), *ε* pedipsa (<παιδεῦσαι v. stipendium), *ει*: ikona (<εἰκών, v. imagine).

59. Glas *i* zamjenjuje negdašnje *y*, koje se razvilo od romanskoga *o* u riječima: Jakin (<Ancona), Nin (<Nona), Promina (<Promona), Solin (<Salona), Skradin (<Scardona) i romanskoga *u*, kao na primjer: Trogir (<Tragurium), bivo (<bubalus), križ (<crux), žežin (<jejunium), mir (<murus), ločika (<lactuca), šćit (<scutum). U Primoštenu se i sada govori: žežin, žežinati, mirine.

60. Neke su riječi u crkvenostaroslavenskom jeziku imale dublete, na primjer: sjati – sijati, božji – božiji. U Jurinovim Kalepinima namjerio sam se samo na jednu takvu dubletu: zijati – zjati (inhio). Bunjevci senjskog zaleđa govore više takvih dubleta.[81]

61. Glas *i* razvio se od sekundarnoga *ě* na kraju riječi: zadosti (bastamente), napoli (a dimezzato), unutri (intra), vazdi (sempiterne), pokli (attesochè), okoli (intorno) i u imenici lemiš (rallum).

62. Sekundarno *i* imaju 1. u sredini riječi: stotinik (centurio), upravilnik (conditor), ljudiski (civiliter), majimun (babbuino), od čatrine (v.

[78] B. Jurišić, Nacrt hrvatske slovnice, str. 49.
[79] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 45, str. 183.
[80] Isp. G. Ružičić, o. c., str. 74.
[81] Isp. G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 341.

putealis), 2. na kraju riječi: sami (unicus), kadgodi (alcuna volta), skrozi (da banda a banda). Pomično *i* imaju: rad – radi (pro), zarad – zaradi (propterea).

63. Samoglasnik *i* vrlo često ispada: a) u infinitivu: slidit, nastojat, zamišljat, opominjat (attendo), dodit, pipat, ticat, opipat (atrecto). To posebno vrijedi za refleksivne glagole kao na primjer: prolomit se, usidnut se (desido), zastidit se, zasramit se (erubesco), b) u participu: goreć, paleć, žeguć, prleć (abbruciante). Već dio takvih krnjih participa ima ulogu pridjeva, na primjer: mučeć (tacitus), grmeć (tonitrualis), stojeć (stativus); c) u imperativu 2. lica muč (st), biž otole (levati via); d) na početku imena zemlje u izrazu: ići u Taliju (v. contentus); e) u sredini riječi: koprva (urtica), slaziti (resido) prema silaziti, onda dosta, zadosta (sufficienter) < do-sita, rašta (quin) < radi-šta.[82] Ispadanje glasa *i* u infinitivu i u participu vrlo je obično u starijih hrvatskih pisaca kao i u živim govorima. U Zoranićevu jeziku krnji infinitivi i krnji participi stoje u omjeru 1 : 10 prema punim oblicima.[83] Dvostruki se oblici nalaze u M. A. Reljkovića i u ostalih slavonskih pisaca njegova vremena,[84] a od živih govora, na primjer, u bunjevačkom[85] i u vareškom.[86] Za kraće ili krnje infinitive Ružičić i Aleksić drže, da »nesumnjivo pretstavljaju glasovni oblik starog supina«,[87] a kraći particip prezenta, prema mišljenju G. Ružičića, mogao bi predstavljati »stariji oblik acc. sg. participa«.[88]

Samoglasnik o. 64. Praslavenskoga je porijekla *o* u imenici lastovica (hirundo) i u njezinim izvedenicama: lastovčji (hirundininus), lastovičić (rondine). Oblike sa *o* ima P. Zoranić[89] i neki današnji čakavski govori, kao lumbardski.[90] Novijega je postanka *o* u riječi udorac (colpo): udarac (percussio). Po mišljenju G. Ružičića nastao je od osnove dir : der.[91]

65. Prema *o* u pridjevima *jadovan, kupovni* stoji *o* u pridjevu ljubovan (delicatus) i u imenicama ljubovnik (innamorato), ljubovnica (uxor), ljubovčica (uxorcula), onda u riječima: crkovni (v. canone), crkovnjak (ecclesiastico). Prema posvojnim pridjevima na -ov Jurin ima: zelenikov (bosso) mjesto zelenikav, šupljikov (ocellatus) mjesto šupljikav, mladikov (tener) mjesto mladikav. Analogno perfektivnim glagolima *zatvoriti, otvoriti* Jurin piše: koi zatvora (includens), zatvorajući (concludens), otvorajući (aperiente), a analogno glagolu *dogoditi* se piše imenicu dogodaj (casus, eventum). Glas *o* u nizok (improcerus) stoji utjecajem semantičkog paralelizma sa *visok*. Žuljić je u vareškom govoru zabilježio

[82] Bunjevci senjskog zaleđa govore: rášta, porášta. Isp. G. Tomljenović, Nastavni vj. XIX, str. 341.
[83] G. Ružičić, o. c., str. 98–100.
[84] Isp. R. Aleksić, o. c., str. 106 i T. Maretić, Rad 180, str. 181.
[85] Isp. G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 588 i 596.
[86] Žuljić, Školski vjesnik XV, str. 90.
[87] R. Aleksić, o. c., str. 106.
[88] G. Ružičić, o. v., str. 100.
[89] G. Ružičić, o. c., str. 83.
[90] M. Kušar, Nastavni vjesnik III, str. 324.
[91] O. c., str. 83.

oblike: događaj, otvorati, zatvorat, pritvorat,[92] a Đorđević u jeziku M. Divkovića oblike: udorac, udorce.[93]

66. Prilozi: doisto, zaisto (vero, quinimo), uisto (licebit) dobili su krajnje *o* prema pridjevima i prilozima na *o*.

67. Mjesto glasa *e* stoji *o*: a) iza r, na primjer gospodarov (pedisequus), postolarov (sutorius), brodarov (v. convector), mlinarov (molendarius), cesarov (imperatorius), carovati, cesarovati (imperare), b) iza c: ćer suncova (v. aurora), c) iza št: ogrnut plaštom (penulatus), d) iza lj: uskočiti neprijateljom (fuggire ai nemici), e) iza j: obrati vapajom (acclamare), običajom (v. usare). Osnove na -ar imaju i oblike sa *e*, na primjer gospodarev (signoresco), pećarev (fornajo), brodarev (nauclericus), carev (talarius), lončarev (vasajo), zlica zidareva (cazzuola). I oblici sa *o* i oblici sa *e* opća su pojava u štokavskom narječju, kako nam svjedoče dalmatinski pisci 18. stoljeća,[94] govor posavski,[95] mostarski,[96] vareški[97] i govor ličkih Bunjevaca.[98]

68. Mjesto glasa *e* stoji *o* iza palatala u složenicama: zemljopisje (geografia), zemljopisac (geografo), zemljorodac (terrigena), zmijonosan (serpentifer), lažorečan (sophisticus), tašćoslavan (fabulosus), ognjorodka (ignigena).

69. Po zakon prijeglasa riječi jošte, još (imo) imale bi glasiti *ješte*, *ješ*, kao što glase u većini slavenskih jezika. Za prof. Jurišića *o* je u tom prilogu nejasna postanja,[99] dok ga Maretić tumači disimilacijom, da ne bi u oba sloga došao isti glas *e*.[100] U pridjevu kiševit (pluviosus) iza palatala *š* stoji *e*, premda je danas u književnom jeziku pravilan samo oblik sa *o*: kišovit.

70. Uzvik *evo* Jurin piše na jednom mjestu *ovo* pored *evo* (hem). Oblik sa *o* običan je u jeziku starijih čakavskih pisaca,[101] primorskih lekcionara.[102]

71. U većem broju riječi *o* potječe od stranoga kratkog *a*, ponajviše u prvom, rjeđe u drugom slogu, na primjer: korizma (< quaresima), popir (< papiro), sotona (< satan), polača (< palatium), bosilak, bosiljak (< basilicum), lovorika (< laurus), komarda grč. καμάρσα (v. macello), kotao, kotlenka got. katils (lebes), loćika (< lactuca), jastog (< astacus), koludar < grč. καλόγερος (monaco), konistra (< canistrum), kosten, kostanj (< castanea), konoba (< canova), konop (< canapo), komora (< camerra), opat (< abbas), krto (< cartallus), otar (< altare), komin

[92] Školski vjesnik XV, str. 40.
[93] Glas 52, str. 101.
[94] T. Maretić. Rad 209, str. 208.
[95] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 183 i 212.
[96] M. Milas. Rad 153, str. 61.
[97] Žuljić, Školski vjesnik XV, str. 41.
[98] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 340 i Japunčić, Nastavni vjesnik XX, str. 270. Za čitav štokavski dijalekt isp. M. Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 105–106.
[99] Nacrt hrvatske slovnice, str. 55.
[100] Gramatika i stilistika, Zagreb 1931, str. 94.
[101] Isp. ARj 41, str. 495.
[102] M. Rešetar, Rad 134, str. 106.

(caminum, v. foculus), poluga < grč. φαλάγγη (mallocrum), poganin (< paganus), diomanat (< adamante, adamas), gostera < novogrč. γαστερα (urceus), more (< mare), koparan (< caparone), subota (< sabbatum), bulog < tur. bulak (rumor), Omiš (< Almissa), Solin (< Salona), Ston (< Stagnum), Trogir (< Tragurium), sparoga (< asparagus), bob (< faba), voga (< alga) s protezom v. Takvih i sličnih slučajeva nalazimo u jeziku protestanskih pisaca 16. stoljeća,[103] dalmatinskih pisaca 18. stoljeća,[104] i u jeziku M. A. Reljkovića.[105]

72. U imenici majstor (v. professore) *o* stoji prema njemačkom *e* (< Meister). U tote (in cotesto luogo) *o* zamjenjuje naše *u*, a u kakovkodi (quotuscunque) zamjenjuje naše *a* – kakavgod. Pored oblika sa *o:* surotva (serum, v. seresco), iztomačiti (explico) postoje i oblici sa *u:* surutka (v. seresco), iztumačiti (declaro). Na otoku Vrgadi govori se *sùrotva* mjesto *surutka*.[106]

73. Ispred negdašnjih poluglasova ъ i ь na kraju sloga *o* je postalo od *l*, na primjer: boo (aegrotatio), pritio (praepinguis), cio (perinteger), pogibio (rischio), veo (velamen), posao (spectio), spoo (sexus), soonica (salinum), usionik (tyrannus), seoski (villaticus).

74. Dvostruke oblike imaju: bo (aegrotatio) – bol (infermità), dio (parte) – dil (v. tempus), dionik – dilnik (partecipa), bio (albus) – bil (bianchetto), palma – poma (palma), pogibio – pogibil (pericolo), usion – usilni (violentus), vlasteostvo – vlastelstvo (nobilitas), žmuo (bicchiere) – žmul (cyatus). Takve pojave susreću se u jeziku dalmatinskih pisaca 18. stoljeća,[107] u jeziku M. A. Reljkovića[108] i ostalih slavonskih pisaca njegova vremena.[109] U čakavskim govorima krajnje *-l* ili ostaje ili se mijenja sad u *o*, a sad u *a*.[110]

75. Pomično *o* ima veznik prije nego (prius) – prije neg (priusquam). Sekundarno *o* ima glagol okoružiti (circino): okružiti. Glas *o* ispada u: obidvati (prandeo), obidvan (pransus), dokle, tja dokle (quatenus), ovliko (tum), ovlino pored ovolino (tanitno), trubičav (porriginosus) – otrubičav.

Samoglasnik u. 76. Pored staroga *u*, koje je ostalo nepromijenjeno u svim hrvatskim govorima, u Jurinovu jeziku dolazi *u*, koje je postalo od -an- u riječi stranoga porijekla: poluga (falanga, stanga) i od -el > ьl > lь > l̥ > u: dupin (delphinum), Duvno (Delminium).

77. Glas *u* razvilo se nadalje od (*v-on > *v-un >) vъ > u, (*son > sъ > s) (su), vъzъ > uz, na primjer: unići (v. interessare), uvik (in eterno); sukrvica (pus), susnižica (buffera), susestvo (vicinitas), susid (confinante), uskrsnutje (resurrectio), uzradovati (exsulto). Uporedo s tim

[103] F. Fancev, Rad 212, str. 187.
[104] T. Maretić, Rad 209, str. 183.
[105] R. Aleksić, o. c., str. 54–55.
[106] B. Jurišić, Nastavni vjesnik, 46, str. 21.
[107] T. Maretić, Rad 209, str. 192.
[108] R. Aleksić, o. c., str. 65.
[109] T. Maretić, Rad 180, str. 151.
[110] F. Fancev, Rad 212, str. 199; M. Hraste, Čakavski dijalekat ostrva Brača, str. 21; M. Hraste, Čakavski dijalekat o. Hvara, str. 9 i M. Hraste, Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale, Rad 272, str. 13.

oblicima Jurin ima crkvene oblike: voskrsnutje (resurrezione), voskrsenje (resurrectio), vozradovati (exsulto), onda još voznesenje (oblatio), vozvištenje (nuntiatio), vozvistiti (edicto).

78. Mlađega je postanja *u* u riječima: unda (illac), uvda (huc, hinc) pored ovda, ovuda (quinci), onda (là). Glas *u* razvio se najprije u *onda* utjecajem nazala *n*, zatim prema njemu i u prilogu ovuda (ovda). Lički Bunjevci pored *ùnda* govore sa *u* i: ùnī, ùnāj.[111] U nekim čakavskim govorima, kao na primjer na otoku Šolti, instrumental singulara a-osnova mjesto -on (-om) glasi -un: vodūn, kozūn, ženūn.[112]

79. Glas *u* razvio se od stranoga *o:* 1. ispred *n:* paun (pavo, pavonis), timun (< temo, temonis), pipun (< pepo, peponis), mlun (< mellone), četrun (< citro, -onis), unča (< oncia), drakun (< draco, -onis), kapun (< capone), lemun (< limone), sapun (< sapone), Nerun (< Nero, -onis), Dodun (< Dodone), tunj (< tunnum), dunja, tunja: grč. κυδονία (pomo cotogno), 2. ispred *r:* Turin (< Torino), turan (< torrem), stura (< stora), ura (< ora, hora), manjurica: tal. minore (simpulatrix), 3. ispred *s:* ruža (< rosa), rusula, rusa (< rosa), rusmarin (< rosmarinum), petrusimen (< petrosolinum), muškat (< moscatello), 4. ispred *m:* dumna: domina (piatrix), lumrela: ombrella (parasole), bumba (< bomba), drum: grč. δρόμος (via), gumina (< gomena), 5. ispred *l:* ljulj (< lolium, giogḷio), ulje (< oleum), apostua (< apostolus), kapula (< cepulla), ludulinka (< lodola), skatulica: tal. scatola (dactyliotheca), pulenta: tal. polenta (tragum), Fulinj (< Foligno), Napula (< Neapolis), 6. ispred *p:* kuna (< coppa), duplir (< oulpierium), supa (< soppa), stupa (< stoppa), biskup: stnj. biskof (episcopu), 7. ispred *k, g* i *z:* buklija: grč. βωκάλιον (oenophorum), kukljica (< cocolla), kukudrilo (< coccodrillo), koludar, koludrica: grč. καθόλικος (monaco), dužd (< doge), buzdohan: tur. bozdogan (mazza). Strano *o* prelazi u naše *u* pretežno u posljednjem, rjeđe u drugom, a posve rijetko u trećem slogu od kraja. Takvih i sličnih primjera ima u jeziku dalmatinskih pisaca 18. stoljeća,[113] u M. A. Reljkovića[114] i njegovih suvremenika u Slavoniji. Za slučajeve kod slavonskih pisaca Maretić misli, da su ih preuzeli od dalmatinskih pisaca.[115]

80. Strano *i* daje u našem jeziku *u* samo u dvije riječi: ćurilica (v. alfabeto), *gusterna* (< *cisterna*).

81. Glas *u* u participima: letući (volans), letuće (volabile), od živine letuće i plazuće, (animal), priličan kamiku plovućem (pumicosus), refleks je starog nazala *o*, koji tu ne stoji po zakonu nego po analogiji onih glagola, koji ga imaju po pravilu. Inače participi tih glagola glase: leteći, plazeći, ploveći.

82. Prema prijedlogu *uz* Jurin ima prijedlog *nuz* u značenju *niz*, na primjer nuzbrdit (clivosus), nuz njivu, nuz polje (colliciae), puštati nuz-

[111] Japunčić, Nastavni vjesnik XX, str. 268.
[112] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 30.
[113] T. Maretić, Rad 209, str. 183.
[114] R. Aleksić, o. c., str. 54–55.
[115] T. Maretić, Rad 180, str. 151.

brdo (chalo), nagnuto nuzbrdo (catatonus), nuzbrdice (al chino). ARj navodi samo četiri slučaja, u kojima *nuz* znači isto što *niz*.[116]

83. Samoglasnik *u* ispada u sredini riječi: ovda (da qui), skobiti (incontrare): sukobiti, ostrgati (adrado): ostrugati, kukljica (cappuccio): kukuljica i na kraju riječi: svrh, svr (v. superpondium): svrhu.

Samoglasnik ě. 84. Dvije su kategorije refleksa glasa *ě:* 1. kategorija završetaka i 2. kategorija osnova. Prva obuhvaća nastavke imenskih i glagolskih osnova, komparativa i završetke nekih priloga i prijedloga na *ě*. U njima svima Jurin ima refleks *i*, osim u infinitivu glagola: odoljeti (*vinco*), (*h*)*otjeti* (*pretendere*).

85. Druga kategorija obuhvaća korijene i osnove i daje vrlo šarenu sliku refleksa u Jurinovu jeziku. Pored čisto ikavskih, ijekavskih i ekavskih refleksa nalaze se još ikavsko-ijekavske, ikavsko-ekavske, ijekavsko -ekavske i ikavsko-ijekavsko-ekavske skupine refleksa. Prema tome imamo sedam različnih skupina, od kojih najviše slučajeva broji ikavska i ikavsko-ijekavska skupina.

86. Od ikavske skupine donosim samo one slučajeve, koji su bilo s kojega razloga zanimljivi. Jurin na primjer piše jelin (cervus), jelinji, jelinov (cervarius), jelinić (cerbiatto) mjesto jelen, jelenov i t. d. Glas *i* u Jurina razvio se iz sekundarnoga *ě*, koji je vrlo rano nastao na našem tlu,[117] a i danas se te riječi govore sa sekundarnim *ě* u nekim govorima.[118] Iz sekundarnoga *ě* razvio se *i* i u riječi lemiš (rallum), jer je u praslavenskome riječ glasila *lemešъ* sa *e* u oba sloga.[119] Nije jasno, kako je refleks *i* došao u riječi kulin (apexabo), jer postoje oblici sa tri refleksa, po čemu bi se moglo pomisliti, da je ono -en od formanta -ěnъ.[120] Pored običnijeg oblika orah (nux) Jurin ima i neobičniji oblik *orih* (nux) i prema njemu pridjev orihov (nuceus). Tu je samoglasnik *i* refleks staroga -ě- (isp. stsl. opѣхъ). Samoglasnik *a* je nastao promjenom ě u a, i to samo u štokavskom narječju.[121]

87. Refleks -(i)je- imaju: podcjelica (scuffia), postala od kasnolatinskog faciale (facies),[122] lijenka (pertica), lijenke (interpensiva) i ljesa (graticcio).

88. Samo refleks -e- imaju osnove: bolezljiv (malsano), celov (basium), celovati (exosculor), celivati (osculor), cesar (imperator), jastreb (acertello), koprena (veletto), koren (radix), vrelo (ala), oseka (reflusso), starešina (praeses), ozlediti (gravo), zlediti (laedo). Imenica *jastreb* dolazi od praslavenske *astrębъ*, u kojoj se u nekim krajevima razvio sekundarni ě te se govori *jastrijeb*.[123] Imenica *koren* nije imala ě u praslavenskom i u crkvenostaroslovenskom jeziku. U našim najstarijim knjigama

[116] Isp. ARj 36, str. 271.
[117] Isp. G. Ružičić, o. c., str. 54.
[118] Isp. ARj 15, str. 580.
[119] D. Boranić, Vokalizam, str. 38 i ARj 24, str. 4–5.
[120] Isp. ARj 23, str. 772.
[121] Isp. ARj 39, str. 154.
[122] Isp. ARj 43 str. 153, gdje glasi *pòcelica*.
[123] Isp. D. Boranić, Vokalizam, str. 38 i B. Jurišić, Nacrt hrvatske slovnice, str. 67.

dolazi uporedo sa ě i sa e.[124] Glas *e* u riječi *krelo* nejasna je postanja,[125] a u *oseka* može biti refleks sekundarnoga ě ili nazalnoga ę. Riječi s osnovom -zled- ne mogu se jednostavno ubrojiti u ekavizme, jer u crkvenostaroslavenskom i u našem starijem jeziku susrećemo dublete *zьledь – zlědь*. Tako na primjer u Ispravi Kulina bana od 29. kolovoza 1189. čita se: »bezъ vъsakoe zьledi«, iako je Isprava napisana ijekavskim govorom.[126] Prema tome, ono *e* može, ali ne mora, biti refleks glasa ě.

89. Ikavsko-ijekavske reflekse imaju osnove i korijeni: bida (mestizia) – bijeda (miseria), bižati (refugio) – bježiv (profugus), biliti, biliti se (albeo) – bijeliti, bijeliti se (albeggiare), bilig (scopus) – biljeg (sigillum), bis (rabies) – bijes (rabies), besiditi (compello) – besjediteljica (oratrice), brist (ulmus) – brijest (olmo), cilovit (incorruptus) – vino cijelo (vino puro), cina (valor) – cijena (pretium), razcipiti (diffindo) – cjepidlaka (spirlorcio), civnik (organum) – cijevnik (organo), cvit – cvijet (flos), čovik – čovjek (vir), zaditi (suffigo) – zadjeti (adalligo), did (progenitor) – djed (avus), dilitelj (diribitor) – dijeliti (sortior), dilo (opera) – djelo (facinus), dite (pupilla) – dijete (putto), divica, divojka – djevica, djevojka (virgo), drim (dormitio) – drijemak (opio), drinj dub (cornus) – drijenak (parietaria), drivo (vascello) – drijevo (nave capitana), hlibac (panetto) – hljeb (panis), jisti (edo) – jesti (obesco), kolino (progenies) – koljeno (ginocchio), kris – krijes (cicala), lik (remedium) – lijek (medela), slipiti (agglutino) – slijepiti (incolare), lir – lijer (lilium), lis – lijes (materia), lito (aestas) – svako ljeto (quotannis), livak (serviziale) – sljevnica (crogiolo), mih (uter) – mijeh (otre), prominiti (emuto) – promijeniti (tramutare), mira (demensum) – mjera (metro), misto – mjesto (locus), mlič (lactarius) – smlječ (lathyris), Mlit – Mljet (Malita), doniti (affero) – zanijeti (invaghire), nigovati (circummulceo) – njegova (adulare), pisma (versus) – pjesan (poema), pišac (pedes) – pješac (viandante), plisniv – pljesnav (mucidus), posli (deinde) – poslije (exinde), ridkoća – rijetkost (raritas), rika (flumen) – rijeka (fiume), ripa (napus) – rjepa (rapa), sikira (securis) – sjekira (manara), sime (semen) – sjeme (seme), siver – sjever (aquilo), osin (ombrella) – sjena (umbra), slipiti (caeco) – oslijepiti (excaeco), sliz – sljez (malva), smišnost (irridiculum) – smiješni (ridicolo), dospiti (definio) – prispjeti (accostare), sriš – srijež (tartaro), stig (bandiera) – stijeg (vexillum), svit – svijet (mundus), tišiti (consolo) – utješiti (tranquillare), tik – tijek (spatium), protirati (propulso) – raztjerati (abbattere), tisan (parcus) – tijes (praelum), tisto – tijesto (massa), trim (peristylium) – trijem (portico), navistiti – navijestiti (annuntio), vik – vijek (saeculum), vitar (ventus) – vjetar (notus), vriti – vrjeti (bullio), vrime (tempus) – vrijeme (dies), vris – vrijes (timo), pustiti vriže (produrre) – pustiti vriježe (verno), zvir – zvijer (bestia), zvizda (sidus) – zvijezda (v. disceus).

[124] Isp. B. Jurišić, Nacrt hrvatske slovnice, str. 66 i ARj 20, str. 327.

[125] Isp. ARj 21, str. 501.

[126] Isp. Šurmin – Bosanac, Čitanka iz književnih starina, Zagreb 1908, str. 146.

90. Osnove i korijeni s ikavsko-ekavskim refleksima: brime – breme (graviditas), ogriznuti (v. cruento) – ogreznuti (attuffare), mniti (existimo) – mnenje (arbitratus), potriba (egestas) – potreba (necessitas), vinac (diadema) – venac (corona),[127] vrića (saccus) – vreća (sacco), uvriditi (pungo) – uvrediti (minuo), pripelica (conturnix) – prepelica (conturnice), slizena (splen) – slezena (smilza). U glagolu *ogreznuti* e stoji mjesto negdašnjoga ę. Ikavski oblik *ogriznuti* nastao je analogno glagolu *gristi*. Oblik *prepelica* zajednički je svim slavenskim jezicima. Ikavski se oblik razvio na ikavskom području po svojstvu toga govora. U riječi *slezena* oba *e* potječu od praslavenskoga *e*.

91. Ijekavsko-ekavski refleks ima samo: zjeniti (autumo) – zenica (pupilla).

92. Ikavsko-ijekavsko-ekavski refleksi dolaze u riječima: bditi – bdjeti (vigilo) – bdenje (custodia), crivo (alvus) – crijevo (venter) – debelo crevo (omasum), grihota – grijeh (peccatio) – griješiti (pecco), kripiti (fomento) – krijepnik (confortante) – krepost (virtus), lip (pulcher) – lijep (formosus) – lepota (elegantia), umriti (morior) – umrijeti (decumbo) – umreti (denascor), pliva (pulla) – pljeva (appluda) – plevnica (tugurium), najpri (primum) – najprije (inprimis) – prednji (prior), rič (verbum) – riječ (dictum) – skladnorečje (facundia), riz – rijez (linea) – rezalac (trinciante), zasisti (insidior) – sjesti (sedere) – zasesti (occupo),[128] sino (foenum) – sijeno (fieno) – seno (foenum), sliditi (continuo) – sljedni (contingente) – slediti (v. expecto), snig (nix) – snijeg (neve) – sneg (nix), srića (fortuna) – po sriječi (obtingit) – sreća (fortuna), sridnje (modice) – srijeda (mercoledi) – srednji (modicus), tilo (corpus) – tijelo (corpo) – telesni (corporalis), umiti (sapere) – koji umije (uomo che fa bene) – umetnost (v. compago), zavit (votum) – zavjet (votum) – zavetati (voveo), vira (fides) – vjera (dogma) – veran (fidelis).

93. Mjesto iskonskoga *i* stoji -ije- ili -e- u riječima: briječnik (invalucce), djemiti (fumare), lijest (folium), mjesliti (v. extenebro), pjeti (poto), pijesati (exaro), rjeba (piscis), sjer (cacio), tjekva (cucurbita), zijed (muraglia), koji vjedi (videns), žjeviti (vivere), sen, sena (filius, gnatus). Takvih slučajeva pretjeranog ijekanja i ekanja imaju neki stariji pisci, kao Divković,[129] Kavanjin, Vitaljić,[130] Kačić[131] i neki govori u Bosni[132] i u Slavoniji, gdje se zamjena i: (i)je najčešće javlja u skupini -ir i ri- ili u skupini li-, -vi-. Prof. Ivšić tumači tu pojavu utjecajem glasova r, l, v na kvalitetu samoglasnika *i*, koji se diftongizirao i dao (*i*)je.[133] Od navedenih Jurinovih slučajeva tako bi se mogli tumačiti:

[127] U Primoštenu se i danas govori: vẽnac, vênci, a na Vrgadi: vẽnāc pored vinčāti se. (Isp. B. Jurišić, Nastavni vj. 45, str. 176).

[128] U Primoštenu: sẽsti, zàsesti, a na Vrgadi: sẽsti – sidîti. (Isp. B. Jurišić, Nastavni vj, 45, str. 175).

[129] Đ. Đorđević, Glas 52, str. 98.

[130] M. Kombol, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb 1945, str. 278–279.

[131] T. Maretić, Rad 209, str. 184–185.

[132] M. Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 73–74.

[133] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 166–168.

briječnik, rjeba, sjer, vjedi. Ostali su oblici mogli nastati prema riječima, koje su im formalno slične i u istovjetnom slogu imaju ě po zakonu.

94. Etimološkoga je porijekla -e- u prefiksima: prez-, brez-, na primjer prezbočan (delumbis), presposlen (oscitans), prezpametan (demens), brezakonje (contumelia), dok je nejasna etimologija glasa -e- u riječima prema (v. incontrare), premda (benchè).[134]

95. Iz iznesenoga se gradiva razabira, da su u Kalepinima čisto ijekavski i čisto ekavski oblici dosta rijetki. Naprotiv, ikavsko-ijekavski i ikavsko-ijekavsko-ekavski su oblici dosta brojni. S time u vezi nastaje pitanje: odakle toliki ijekavski i ekavski oblici u Jurinovim rječnicima? Postoje tri mogućnosti za rješenje toga pitanja: 1. riječi s ijekavskim i ekavskim oblicima Jurin je mogao uzeti iz ijekavskoga govora sjeverodalmatinskih pravoslavaca, 2. mogao ih je uzeti iz svojih hrvatskih izvora i 3. iz svoje lektire. Poređivanjem Jurinova hrvatskoga teksta s hrvatskim tekstom Mikaljina Blaga i Della Bellina Dikcionara dolazi se do posve jasna zaključka, da je Jurin najveći dio ijekavizama poprimio od njih, ali ne naslijepo i bez nekoga kriterija, nego na svoj način. Izvjestan broj tih oblika on je preuzeo doslovno. Druge je poikavio ili im dodao ikavsku dubletu. No, najvažniji izvor za ijekavizme i ekavizme jest sam pisac. Na osnovi svojih predložaka i svoje lektire sam je stvarao ijekavske oblike i unosio ih u svoje rječnike. Pri tom je koji put pretjerao, kako nam svjedoče navedeni oblici pretjeranog ijekanja i ekanja.

96. Lakše je ustanoviti porijeklo ekavizama, kojih je manje, a javljaju se u osnovama i korijenima: bolězn-, cěl-, cěsar-, jastrěb-, kopřěn-, kořěn-, krěl-, oseč-, staréš-, zléd-, onda u brěmen-, grězn-, mně-, trěb-, věnbc-, vrěć-, vréd-, glězn-, zěn- i konačno u bdě-, crěv-, grěh-, krěp-, lěp-, mrě-, plě (v – t), prě-, rěč-, rěz-, sěd-, sěn-, slěd-, sněg-, srěć-, sréd-, těles-, umě-, vět-, věr-. Prvih jedanaest osnova ima samo ekavske oblike, drugih devet ima ikavske i ekavske, ostalih dvadeset ikavske, ijekavske i ekavske. U prvoj skupini stoji refleks -e- iza c, l, r. Za oblike *jastreb*, *koren* i *zled* već je rečeno, da mogu, ali ne moraju, biti ekavizmi. U krelo -e- je nejasna postanja. Prema tome, u prvoj skupini se nalazi samo šest pravih i sigurnih ekavizama. U drugoj skupini refleksi i – e dolaze iza d, t, r, l, s, m, n, v, a u čitavom Jurinovu jeziku iza: c, d, t, l, m, n, r, s, v, z. Refleks -e- najčešće dolazi iza suglasnika r.

97. Zadarski lekcionar ima uvijek -e- u osnovama: cělov-, cěsar-, zléd-, ob(v)ět-, sěsti, pěti, ljubězn-. Redovito ima -e- u: dělo, koléno, lěto, město, děl-, stěna, zasědati, tělo, cěna, prě-.[135] U prvih sedam primjera sa zadarskim se lekcionarom slaže lekcionar Bernardina Splićanina. U idućih šest, u kojima Z ima redovno -e-, B ima i-e reflekse, a u posljednja četiri B obično ima *i*. Za razliku od Z on ima ekavizme: venčaci, svećali, svećaše, veki vekov i presnih, kojih Z nema.[136] U govoru otoka Vrgade

[134] Isp. G. Ružičić, o. c., str. 58.
[135] M. Rešetar, Rad 134, str. 110.
[136] M. Rešetar, ib.

refleks -e- imaju: breteno, (jastreb), (koren), (kostret), mela, obe, obedvi, obećati, oseka, ozlediti, peteh, plena – pelna, pregršć, prevrslo, seno, slezena, sused, zanovet, zavećati, zenica, a reflekse e – i: vode, node, nonde, tote, doklen, dokle, dokolen, pokle, potle, pren, prena, belonguza – bili, biliti, krelo – krilca, preko – priko, Preko, sesti – siditi, starešina, starešica – stariji, telesna – tilo, venac – vinčati se, verovati – vira.[137] U božanskom govoru na Dugom otoku nalaze se ekavizmi: peti, peteh, telesa, sedit, verovat, veran, beli, beseda, celi, cene, cvet, delat, dedel-, koleno, leto, mesto, nevesta, obedvat, zavećat. Pored toga refleksa e-i imaju: pena – pina, vetar – vitar.[138] G. Ružičić iz jezika P. Zoranića navodi kao ekavizme: cěl-, cěsar-, zlěd-, věnьc-, pě-, sěd-, sěd-, věr-, měr-, vět-, (j)ěd-, dě(v)-, těl(es)- prě-, slěd-, bolězn-, iměnja.[139] Rešetar kao ekavizme Zoranićeva jezika još navodi: ljubezan, prez, prepravni, obe, jinem, treba, zapovedi, vreju, svude, kude, tude.[140]

98. Prof. M. Małecki utvrdio je za istarske čakavske govore, da se ě reflektira u -e- ispred suglasnika: t, d, n, l, r, s, kad iza njih dolazi koji od stražnjojezičnih samoglasnika: a, o, u, ǫ, y, ъ, (t, d, n, l, r, s + a, o, u, ǫ, y, ъ).[141] No, to se pravilo ne može primijeniti na sve ekavske slučajeve u zadarsko-šibenskim čakavskim govorima. Jedinstvenija se slika ekavskih refleksa dobiva, ako se gledaju suglasnici, koji stoje ispred ě. Tako Jurinovi ekavizmi stoje iza: d, t, l, r, n, m, c, č, z, v, a ekavizmi navedenih govora još iza p i b. Ta konstatacija kao i istovjetni slučajevi jasno govore, da su Jurinovi ekavizmi, bar u najvećem dijelu, došli iz čakavskih govora šibenskog i zadarskog primorja i otoka, ne ubrajajući među njih očite pozajmljenice iz Mikaljina Blaga i Della Bellina Dikcionara. Vjerojatno je i sam neke ekavizme stvorio, kako nam bjelodano jamči riječ sen, sena (filis), koju je načinio prema riječima sena (sjena) i seno (sijeno).

99. Učenjaci se ne slažu, odakle ekavizmi u istočnočakavskim govorima. Rešetar s Jagićem drži, da su »ekavski oblici u čakavaca bez sumnje isto tako direktni refleksi općega slavenskoga ě kao što su u zapadnoj Bugarskoj i Maćedoniji i u naših štokavaca ekavaca i kajkavaca, u nekim pojedinim primjerima jekavskog govora, pa u većine Slovenaca«, i da su ekavski oblici stariji od odnosnih ikavskih oblika.[142] G. Ružičić pobijajući to mišljenje kao i mišljenje M. Kušara, prema kojemu bi ekavizmi u čakavskom dijalektu potekli iz slovenskoga jezika, tvrdi, da ekavski oblici u istočnočakavskim govorima ne »pretstavljaju ništa drugo nego crtu stranog porekla, unesenu iz zapadnočakavskog dijalekta, u kome je ě isto tako glasovnim putem prelazilo u e«, a taj se zapadnočakavski dijalekat prostirao po Kvarnerskim i sjeverodalmatinskim oto-

[137] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 45, str. 175.
[138] A. Cronia, Južnosl. filolog VII, str. 77.
[139] O. c., str. 59.
[140] Rad 134, str. 114.
[141] Praslow. ě w ikawsko-ekawskich dialektach Istrji s'rodkowej. Arch. neophil. Tom I. Krakow 1929–1930, (p. o.), str. 18–20.
[142] M. Rešetar, Rad 134, str. 121.

cima, preko kojih su se odnosni ekavizmi širili na istok i na susjedno kopno.[143] No Ružičićevo nas mišljenje ne uvjerava, kako su se ekavizmi raširili tako daleko na jug, i zašto su se sačuvali gotovo u istim osnovama i korijenima u istočnočakavskim govorima. Prof. P. Skok analizirajući jezik Supetarskog kartulara ustanovio je, da se refleks -e- javlja bez obzira, koji suglasnici i samoglasnici stoje iza njega.[144] Zato se sa sigurnošću može reći, da su ekavizmi na čitavom čakavskom području direktni refleksi staroga ě, a sačuvali su se u izvjesnim riječima utjecajem ne samo suglasnika, koji dolaze iza ě, nego i utjecajem suglasnika, koji dolaze ispred njega. Što broj ekavizama prema istoku opada, a prema zapadu raste, ne znači, da su ti oblici potekli iz zapadnočakavskog dijalekta, nego da su se sačuvali kao ostaci ekavizama, koji su se gasili pod uplivom ikavskoga govora štokavskoga narječja, koji je na štetu čakavskog dijalekta sve više osvajao teren uslijed migracije pučanstva pred najezdom Turaka kroz gotovo četiri stoljeća.

Samoglasnik r. 100. Samoglasnik r Jurin bilježi na tri načina: ar, er, ir, od kojih ar najčešće dolazi, na primjer artast, arvati se, čvarčak, tarn. Sa er i ir auktor piše samo neke riječi kao na primjer: od terpeze (v. coenatorium), xertva (hostia), iſkernji (propinquus), cirglienilo (conchyliatus), xirtva (immolatio), dirvar (lignarius), kirmkov (porcarius). Sa ra Jurin piše taj glas samo u glagolu ſkraſciti (quatio). Zbog njegove osamljenosti može se smatrati pogreškom pera. U nekim živim govorima uz samoglasnik r čuje se *e* kod pjevanja i kazivanja stihova.[145] ili inače u govoru, kao na primjer u dijalektima otoka Vrgade, Raba, Kvarnerskih otoka.[146] Za popratno *a* i *e* Rešetar misli, da su poslije 15. stoljeća došli iz pisanih spomenika u živi govor.[147]

Kontrakcija samoglasnika. 101. Hijat ili zijev Jurin uklanja sažimanjem samoglasnika, pa mu dvoglas ao daje o, na primjer: oso (onager, lucius) mjesto osao, opuzo (calvatus) mjesto opuzao, pako (inferno) mjesto pakao. Takvo sažimanje nije obično u piščevu kraju, pa ga je on bez sumnje poprimio od bosanskih ili dubrovačkih pisaca. U piščevu rodnom kraju ao daje a, na primjer: posa (v. ancillor), čava (clavus), misa (v. cogitabilis), svita (rutillus), kota (ahenum), vrta (hortus), ora (aquila). U riječima stranog postanja kao kardina (cardinalis), sinja (terminus), krista (cristallo), vjerojatno i u ka (lutum), ždra (grus) krajnje je *l* otpalo, a nije se pretvorilo u *o* i steglo sa *a* u *a* (ao – a), jer je otpadanjem glasa *l* dobiven oblik sličan onim oblicima, gdje je ao dalo a. Pored obli-

[143] O. c., str. 70.

[144] Na osnovi raznih primjera prof. Skok zaključuje: »Iz navedenih se primjera vidi, da se *Ѣ* > e nalaze ne samo pred konsonantima d, s, t i v. što odgovara pravilu, koje je postavio L. Jakubinskij, nego i pred konsonantima g, k, h i nj, kao i u početku, gdje bi prema istome naučniku trebalo očekivati i. Razvitak iata bio je, prema tome, na starohrvatskoj teritoriji nezavisan od konsonanata, koji dolaze iza njega, i od početka. (Isp. Supetarski kartular, Djela Jugosl. akademije 43, Zagreb 1952, str. 244).

[145] Isp. Stj. Ivšić, Rad 196, str. 176–177.

[146] Isp. B. Jurišić, Nastavni vjesnik 45, str. 180; M. Kušar, Rapski dijalekt, Rad 118, str. 4; I. Milčetić, Rad 121, str. 105.

[147] Rad 134, str. 141.

ka voga (alga), za koji je već naprijed rečeno, da je nastao od tal. alga s protetskim v, Jurin ima oblik poma (dattilo) prema lat. i tal. palma. Još ima sviroka (piva) mjesto sviralka i stroća (timiditas) mjesto strahoća. Oblici vogâ, pôma i svìrōka govore se u Dubrovniku.[148]

102. Skupina ao daje a i na kraju nekih participa, na primjer: odrasta, odaša (v. vesticeps), ozeba (perfrigidus), uživa (v. perfructus), doša, poša (v. salvetote), zva (v. testatus).

103. Ispadanjem glasa s između samoglasnika e-a, oni se stežu u *a*, na primjer: car (imperatore), carevati (imperare), carevak (jacinto), a ispadanjem glasa h iz grupe e-o, ona se steže i daje o, na primjer: jovina (alnus) mjesto jehovina, jovište (alnetum) mjesto jehovište. Skupina *ei* nikada se ne steže u glagolu neimati (defit). Jedamput mjesto *neima* dolazi *nima* (v. abfuturus). No taj oblik nije postao stezanjem ei u i nego od ě, koji se u starom jeziku formirao od »sastavka vokala e (u ne) i od *i* (u imati)«.[149]

104. Mjesto *osijati* Jurin piše osati (circumsero), gdje je iz skupine i-a ispao suglasnik j, a zatim *ia* dalo *a*. Slično se stezanje i sažimanje vrši u: prići (postvenio) mjesto priići, stati (recumbo) mjesto stajati, pas (zona) mjesto pojas, drugačije (diversamente) mjesto drugojačije, steći (mansus), steć (stativus) mjesto stojeći, stojeć. Posljednja dva oblika po Rešetarovu mišljenju udešena su »prema ostalijem glagolskijem prilozima na -eći, dok glagolskih priloga na -oći nema«.[150] Skupina *oe* daje *e* u: svevoljan (insolens), svevolja (insolentia), svevoljiti (insolesco), kemudrago stvari (v. massa). Skupina *oi* daje *i*, na primjer: ki (v. argyrodamas), skupina *oo* daje *o*, na primjer: u kojgodi (v. ardeo) mjesto u kojojgodi, za komgodi (v. ardeo) mjesto za kojomgodi, oko (incirca) mjesto okolo, a skupina *ou* daju *u*, na primjer: na kugodi (v. advolo) mjesto na kojugodi, kugod (v. antecapio) mjesto kojugod.

B. Suglasnici

Afrikate. 105. Glas đ Jurin piše sa: dj, g(i, e), gh, ghi, ghj, gj, gghi, ggi, ggj. Od tih znakova najčešće se susreću dj i g(i, e). Na tri mjesta g se upotrebljava za glas j: ager (aere), agerski (aereo), od agera (v. corruzione d'aria). No, iz toga se ne može zaključiti, da je pisac taj znak čitao kao j i u drugim slučajevima. Tu se radi o pravopisnoj tradiciji, jer je poznato, da su neki naši stariji pisci etimološko j pisali sa g i sa gi.[151]

106. Za skupinu dj može se reći, da ju je pisac nekada izgovarao kao đ, a nekada kao dj. Kao đ izgovarao ju je u participu pasivnom, na pr. usadjen, posadjen (satus), rodjen, porodjen (natus) i u infinitivu glagola

[148] Isp. M. Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 108.
[149] Isp. ARj 34, str. 899.
[150] Rad 134, str. 152.
[151] Isp. M. Rešetar, Rad 136, str. 97.

radjati, poradjati (ingenerare). To se dade zaključiti iz analognih primjera, u kojima je Jurin, sudeći po znakovima gi, ge, taj glas čitao kao đ, na pr. uraden, ugraden (interundatus), naruđen (ornatus), ograđen (obseptus). Isto tako on je sa đ čitao dj u riječima, koje se dvojako pišu, na pr. ladja (nave) – lagia (navis), gradjanin (civis) – gragianin (oppidanus).

107. U Kalepinima ima riječi, koje se uvijek pišu sa dj, na primjer: milosrdje (misericordia), rodjak (sobrinus), ludjak (vacerra), gvozdje (ferrum), grozdje (v. astaphis), djakon (diaconus). Njih je Jurin tako i izgovarao, jer i danas stariji ljudi u Šibeniku govore: ludjak, gvozdje, grozdje. U svoje vrijeme Šurmin je u sarajevskom govoru sa dj zabilježio: rodjak,[152] Žuljić u vareškom govoru: sudje, rodjak, djak, gvozdje, grozdje,[153] a Tomljenović kod Bunjevaca senjskog zaleđa: mladjak, rodjak.[154] Jurinovi se suvremenici u Dalmaciji kao i on kolebaju između dj i đ. Maretić misli, da su oni riječ *milosrdje* izgovarali sa đ, jer ga tako i pišu. Za druge riječi teško dopušta takav izgovor.[155]

108. Mjesto *đ* Jurin piše *j* u riječima kao: preja (coactilia), meja (confinium), svetogrje (sacrilegium), međugreje (intertignium), tuj, tuja, tuje (alienus), gospoja (domina), svejer (assidue), takojer (pariter) i u glagolima izvedenim od meja, tuji: mejašiti (collimitor), omejašiti (delimito), otujniti (alienare). Neke od tih riječi Jurin piše i sa đ, na pr. međa (confinium), tuđe (v. alienamento), tuđiti (alienare), sveđer (perpetuo), također (item). Bez đ i bez j piše: meu (v. beo), meumisečni (intermestruus). No, nekada ih piše i sa đ: među (v. internosco), međumisečni (intermestris). Pored toga Jurin piše sa j: jerdan (vezzo), mjesto đerdan, rpa jubra (v. montone) mjesto rpa đubra, u donjoj Jermaniji (v. Ba'avia) mjesto u donjoj Đermaniji. Od pišćevih suvremenika u Dalmaciji J. Banovac najčešće piše j mjesto đ.[156] M. A. Reljković sa j piše: gospoja, takojer,[157] a ostali slavonski pisci samo: takojer.[158] Stoga Aleksić pogrešno tvrdi, da Maretić ne navodi ni jednoga primjera sa j u studiji o jeziku slavonskih pisaca.[159] U govoru otoka Vrgade prevladava đ, na pr. rođenjē, čađā, prēđa, ali se govori i gospoja, grozje, gozje, tuji.[160]

109. U Kalepinima skupina jd ostaje bez promjene, na pr. činit da dojde (v. contero), koji projde (praegressus), zvati da dojde (intervoco). Prema prezentu *zidem* Jurin piše infinitiv ziđati (aedifico) mjesto zidati.

110. Prema praslavenskom zge (zgj) Jurin ima samo žd, na pr. možđani (cerebrum), možđanca (cerbellum), živiđati (subbio). Od pišćevih suvremenika u Dalmaciji Banovac i Kačić pišu *možđani* sa đ, a Kadčić,

[152] I. Milčetić, Rad 121, str. 194.
[153] Školski vjesnik XV, str. 149.
[154] Nastavni vjesnik XIX, str. 343.
[155] Rad 209, str. 187.
[156] T. Maretić, Rad 209, str. 190.
[157] R. Aleksić, o. c., str. 60.
[158] T. Maretić, Rad 180, str. 153.
[159] O. c., str. 60, bilješka 1.
[160] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 20.

Macukat i Lučić sa d.[161] Na otoku Vrgadi govori se: möždoāni, zviždîti.[162] Pored *zviždati* Jurin ima zanimljiv oblik: zvižddukati (adsibilo), gdje je kao sekundaran suglasnik može uzeti d ili đ.

111. Afrikatu ć Jurin bilježi sa – ch, chi, chj, k, ki, kij, tj, th, cch, cchi, cchj, chch. Od tih znakova najčešće dolazi tj, na pr. izmetnutje (*abortio*), padnutje (allapsus), izlitje (effusio), pozlatjen (auratus), uputjen (directus), okratjen (decurtatus). Vrlo su zanimljivi oblici: tjordica (sicilicula), žestje (xeſtje, atrocius), ſcetje (v. ambulator), bitje – biće (essentia). Iz njih se dade zaključiti, da je pisac tj čitao kao čakavsko t', a ne kao t-j. Vjerojatno je kao t' čitao i znakove k, ki, kij u riječima kao: obnok, nokju (di notte), kier, kierza (figliuola).

112. Staru skupinu stbj Jurin je poput svojih suvremenika pisao i izgovarao nekada kao stj, na pr. listje (foglie), od listje (v. frondes), blagovistje (evangelium), krstjanin (cristiano), nekada kao štj, na pr. doſcaſcje, priſcaſctje, uzaſcaſctje (ascensio), a nekada kao šć ili št, na pr. odiven lišćen (frondifer), olišćen (foliatus), krštenje (baptismus).

113. Od tih skupina najčešće dolazi šć, koje disimilacijom postaje i od skupine sk, skbj. Ona stoji: a) u riječima, koje su nastale tvorbom pojedinih sufiksa ili nastavaka, na pr. -šte: utočišće (tutela), sidališće (thronus), pribivališće (domicilium), -ština: slobošćina (commodum), skupšćina (synagoga), -ina: tašćina (vacuità), ludošćina (deliratio), nemilošćina (duritia), -ja: milošća (benevolentia), nemilošća (impietà), -ica: košćica (sompsa), višćica (saga), višćac (veneficus), -janica: raspušćanica (deletrix), -janin: mišćanin (compatriota), -janka: mišćanka (v. terrazzano), -ić: prišćić (caliculus), -jaj: narašćaj (successione), -j: otišć (trudes) od otskj, prišć (pustula) od priskj. Posebno treba spomenuti imenicu dašćica (axiculus). Ona bi, zapravo, imala glasiti daščica < daskica. No grupa šč disimilacijom je dala št (šč – štš – št – šć), zatim ispred -ica dala je šć.[163]

114. b) u participu pasivnom glagola IV. vrste, kojima se osnova svršava na -st-: odpušćen, prošćen (remissus), navišćen (annuziato), namišćen (situs), i u imenicama, koje su izvedene od takvih participa: dopušćenost (consensio), dopušćenje (gratia), navišćenik (annunziatore).

115. c) u infinitivu istih glagola: unišćiti (annihilo), izbašćiniti (exhaeredo), lašćiti se (emico), vošćiti (cerifico), opriščiti (occalesco). U posljednja tri primjera šć je postalo od skj – šč – štš – št – šć.

116. d) u infinitivu imperfektivnih glagola V. vrste 1. razreda, koji su postali od perfektivnih glagola IV. vrste, na pr. primišćati (transporto), popušćati (laxo), prašćati (compatire).

117. e) u participu pasivnom istih glagola, na pr. napušćan (accanato), uzvišćan (acetoso), odpušćan (allontanato) i u imenicama, koje su izvedene od tih glagola: dopušćanje (v. vindiciae), dopušćanik, otpušćanik (dispensator).

[161] T. Maretić, Rad 209, str. 187.
[162] B. Jurišić. Nastavni vjesnik 46. str. 34.
[163] Pored *dašćica* Jurin ima i *daštica* (tavoletta).

118. f) u prezentu nekih glagola: koji išće (v. aizzatore), koja išće (captatrix), koji odpušća (accommiatatore), što se latko prašća (ignoscens), u participu prezenta: išćući (querens), oprašćajući (indulgens) i u pridjevu odpušćiv (remissibilis).

119. g) u različnim osnovama: tašć (vanus), tašći (inaniloquus) od taskj-, šćenik, šćenčić (catulus), šćit (scutum), zašćititi (protego) prema lat. scutum, ušćipak (collybra), ušćipkov (collybricus) od stsl. u-štьрь- i štьnǫti se »minui«,[164] šćetan (incommodus), izšćetiti (denormo) od tšćeta,[165] ušćediti (deparco) od *skędėti, utrišćenit se (frigeo) prema stsl. trěska, otišćivati (v. trudes), odpušćevati (indulgeo), jošće (amplius), nišće (nihil).

120. h) u infinitivu: plešćati (sbattere), išćati (capto), i u imenicama: išćitelj (indagator), išćiteljica (indagatrix).

121. Uporedo s oblicima sa -šć- postoje oblici sa -št-, ali u manjem broju: a) kukoljište (viciarium), ulazište (vestibulum), svetište (sacrarium), baština (praedium), taština (vacuitas), budalaština (vecordia), b) kršten (baptizatus), zapušten (deploratus), c) razpuštan (effraenatus), d) štetan (exitiosus), štap, štapić (baccillum), plašt (epitogium), ništa (nihil), jošte (tametsi). Pored toga pisac piše sa -št-: sveštenik (sacerdote), svešteničkі (sacerdotale), svešteništvo (sacerdozio). U riječi laskiv (exaluminatus) skupina -sk- ispred *i* nije dala (šč > štš >) št.

122. Jurinovi suvremenici u Dalmaciji kao i on kolebaju se u pisanju -šć- i -št-.[166] M. A. Reljković redovno piše -šć-.[167] Skupina -šć- obična je u jeziku ostalih slavonskih pisaca[168] kao i u živom govoru slavonske Posavine.[169] Ona se često susreće u govoru bačkih i ličkih Bunjevaca.[170] Gotovo bez izuzetka skupina -šć- dolazi u čakavskim dijalektima P. Zoranića,[171] otoka Vrgade,[172] Brača,[173] Hvara,[174] Šolte, Drvenika i susjedne obale.[175]

123. Starija skupina -jt- nekad ostaje bez promjene, na pr. pojti (abeo), dojti (advenio), najti (reperio), a nekad daje -ć-, na pr. poći (abeo), naći (nanciscor), obaći (gusto), uzaći (ascendo). Isto tako Jurin na dva načina piše i nesloženi glagol: iti (andare), iziti (despero) – ići (venio), ići okolo (obeo). Ostali dalmatinski pisci 18. stoljeća infinitiv obično pišu sa -ć-: ići, doći, naći, ali dosta često i sa -jt-: dojti, izajti, pojti, vrlo rijetko

[164] F. Miklošić, Lexicon, str. 1137.
[165] Isp. Sti. Ivšić, Rad 196, str. 201.
[166] T. Maretić, Rad 209, str. 200.
[167] R. Aleksić, o. c., str. 66.
[168] T. Maretić, Rad 180, str. 152.
[169] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 200–201.
[170] Isp. A. Sekulić, Govor bačkih Bunjevaca, Sombor 1947, str. 13 i G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 343.
[171] G. Ružičić, o. c., str. 116.
[172] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 19.
[173] M. Hraste, Čakavski dijalekat o. Brača, str. 23.
[174] M. Hraste, Čakavski dijalekat o. Hvara, str. 10.
[175] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 15.

pišu: iti.[176] Infinitiv složenih glagola i slavonski pisci ponajviše pišu sa -ć-: doći, naći. Vrlo rijetko pišu: iti, češće: dojti, najti, i sl.[177] Na otoku Vrgadi govori se uvijek samo: dõjti, nãjti, põjti.[178]

124. Redukcijom glasa -ć- stoji -j- u: mogujstvo (potentia), svemogujstvo (omnipotentia), mogujstven (potens), pseji glad (bulinus), iz vojkah (v. lacryma). Još neki dalmatinski pisci 18. stoljeća pišu *mogujstvo* pored *mogućstvo*.[179] Od slavonskih pisaca mogujstvo pišu A. J. Knezović i I. Marević.[180] Prof. Hraste zabilježio je sa -j- na Šolti, Čiovu i Drveniku samo riječ vȍjka, na Braču i Hvaru još: pripejka, ispej kruh, mogujstvo, pokujstvo.[181] Na Vrgadi se sa *j govori* na pr. sȕnajce mjesto sunašce, sȉnojka mj. sinoćka.[182]

125. Mjesto -ć- stoji -t- u: treti (ternus), treto (terzamente), tretina (terzeria). Kraća tvrda osnova postala je od nominativa singulara tretij prema četvrti, peti. Kraću osnovu imaju i složenice: tretoredni (tertiarius), tretoglav (triceps), kao i: vitnik (senator), vitnica (consultrix). No, pored tih oblika s kraćom osnovom postoje oblici s mekom osnovom: treći (ternus), viće (senatus).

126. Zbog kolebanja u pismu ne može se sa sigurnošću utvrditi, kako je pisac u pojedinim slučajevima čitao suglasničku slupinu čr-, koju nekada bilježi sa çar-, a nekada sa zar-. Poteškoća je u tom, što se ne zna, kako je čitao znak ç, jer on služi redovno za glas *č*, a samo izuzetno za glas *c*. Kao *c* taj se znak čitao na pr. u: liçimiraz (hypocrita), odçipglienje (agonia), zlatnim xiçam (v. labarum). Na osnovi ostalih primjera kao i na osnovi Jurinove grafije može se kao sigurno zaključiti, da je pisac skupinu čr- čitao sad kao čr-, a sad kao cr-. Kao čr- izgovarao ju je u: zaçarpsti (haurio), çarpallo (haustrum), çarvar (minicularius), a kao cr- u: zarn (niger), ozarniti (nigresco), ʒarglienilo (miniatura).

127. U nekim čakavskim govorima stara skupina čr- izgovara se nekada kao cr-, a nekada ostaje nepromijenjena. Tako na pr. na otoku Vrgadi govori se: cernȉca, crljẽn, crȉkva pored črîvo, čȅrv, črīdȁ.[183] Na otoku Braču govori se: cȑn, crjên, crîvo pored čȑv, črjên, čȑn,[184] a na Šolti, Čiovu, Drveniku i susjednoj obali: crjên, cȑn pored čȑv, črîvo.[185]

128. Afrikata -č- ispred *k* redovno prelazi u -š- (čk > tšk > šk), na pr.: četniški (agminalis), riški (amnicus), staraški (anilis), junaški (mas), maška (feles) pored junački (impavide), pučki (plebejus), mačka (faino). Analogno pridjevima na -čki Jurin piše vitečki (equester), ukoliko se tu ne radi o pogreški pera. Suglasnička skupina -čk- mijenja se

[176] T. Maretić, Rad 211, str. 20–21.
[177] T. Maretić, Rad 180, str. 195.
[178] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 19.
[179] T. Maretić, Rad 209, str. 190.
[180] T. Maretić, Rad 180, str. 153–154.
[181] Osobine govora, str. 14; Čakavski dijalekat o. Brača, str. 22, Čakavski dijalekat o. Hvara, str. 10.
[182] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 18–19.
[183] B. Jurišić, ib., str. 17.
[184] M. Hraste, Čakavski dijalekat o. Brača, str. 24.
[185] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 15.

u -šk- gotovo u svim čakavskim govorima, na pr. u Božavi,[186] na otoku Vrgadi,[187] Braču,[188] Šolti, Čiovu i Drveniku.[189] Kačić i Kadčić pridjeve na -čki često pišu sa -ški.[190] Tu osobinu imaju i neki štokavski govori, kao dubrovački[191] i hercegovački.[192]

129. Glas -č- prelazi u -š- i ispred nazala *n* u riječima: mušno (difficiliter), narušnica (manicatus), šenišni (frumentarius), nečovišno (crudeliter), ložnica zarušnice (thalamus). Istu pojavu susrećemo u govoru otoka Vrgade[193] i u jeziku A. Kadčića.[194]

130. Glas -č- mijenja se u -š- još ispred *v:* švor (nodus), švorić (nodulus) i ispred *c:* čedašce (pupulus), lišce (facies), dilašce (opusculum), okašce (ocellus).

131. Skupina -čt- redovno daje -št-, na pr. što (quid), junaštvo (strenuitas), divojaštvo (virginitas), ali ona može ostati i bez promjene, kao u: udovičtvo (vedovaggio) ili doći u starom obliku -čst-, kao u: novačstvo (noviziato), udovičstvo (viduitas). Od dalmatinskih pisaca 18. stoljeća samo I. P. Lučić piše sa -čtvo imenicu *misničtvo*.[195] Slavonski pisci istoga stoljeća sa -čtvo i sa -čstvo pišu: junačtvo, misničtvo, mučeničtvo – čovičstva, govorničstva, junačstvo i t. d.[196]

132. Novija skupina *čj* (čьj) ostaje bez promjene, na pr.: dračje (spina), mladičje (fructicatio), protočje (profluvium).

Dentali. 133. Jurin upotrebljava stariji oblik prijedloga *ot* pored mlađega oblika *od*, na pr. ot prodaje (v. digma), ot drugoga (v. digero), ot govorenja (dictatum) i u složenicama: otgojiti (educo), otmicati (v. dilatorius), otlučiti (dijungo). Taj se oblik sačuvao zbog tendencije šibenskoga govora, da zvučne suglasnike zamijeni na kraju sloga sa bezvučnima, a nije samo »po sredi uticaj književne tradicije«, kako veli G. Ružičić za takve slučajeve u jeziku P. Zoranića.[197]

134. Dental *d* stoji mjesto stranoga *t* u: komad (buccea), komadić (pezzetto) prema grč. κομμάτιον, velud (psila) prema tal. velluto. Naprotiv, dental *t* stoji mjesto *d* u: tubsti (defodio), živući tugo (diurno), labut (cigno) pored dubsti (vangare), dug (longus). Glas *t* u labut (cygnus) može stajati prema prasl. labontь i labondь.[198]

135. Sekundarno *d* javlja se obično u sredini riječi i u suglasničkoj skupini zr, na pr. nezdrilost (immaturitas), uzdrijati (v. maturatio), zdrak (alba, jubar), zdračiti (radio), uzdrigivati (eructo), razdrišiti (sol-

[186] A. Cronia, Južnosl. filolog VII, str. 84.
[187] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 18.
[188] M. Hraste, Čakavski dijalekat o. Brača, str. 26.
[189] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 17.
[190] T. Maretić, Rad 209, str. 199.
[191] P. Budmani, Rar 65, str. 159.
[192] Đ. Šurmin, Nastavni vjesnik III, str. 167.
[193] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 18.
[194] T. Maretić, Rad 209, str. 199.
[195] T. Maretić, ib.
[196] T. Maretić, Rad 180, str. 155.
[197] O. c., str. 134.
[198] Isp. ARj 23, str. 860.

vo), odakle je *d* prešlo i u odrišiti (absolvo), odrišenje (solutio). Sekundarno se *d* javlja još u skupini ž-r: proždriti (degulo), proždrlstvo (voracitas), ždribac (paledro), ždribica (paledra) prema stsl. žrĕbę, ęte.[199] Iz tih oblika d je prodrlo u: proždirati (lurcor), žderati (sorbeo). Prema riječi dažd (piova) od stsl. dъždь,[200] gdje je d po zakonu, dobila je tuđica dužd (doge) d na kraju. Pored oblika sa sekundarnim d Jurin ima i oblike bez njega: zrio, zrila, zrilo (viripotens), zrak (lumen), žerati (ingurgito), koja žere (v. ibis), žeranje (crapula). Sekundarno d u skupinama z-r i ž-r vrlo često dolazi i u štokavskim i u čakavskim govorima.[201]

136. Dental d ispada: 1. ispred c: srce (sinus), prid sucem (v. judicium), 2. ispred č: srčen (fortis), sučev (judiciarius), 3. ispred l: lito (scarpellare), litar (scalptor), 4. ispred s: ljuski (humane), ljustvo (honestum), rostvo (gradus). susestvo (vicinitas), 5. ispred š: sloboština (immunitio), gospoština (feudum), 6. ispred k: naslako (dulciculus), 7. iz skupine zdn: praznost (futilitas), praznik (solemnis), poznoća (segnitia), 8. na kraju riječi daž (imber) i prema njoj u: daževan (acquazzoso), dažiti (pluit), 9. u brojevima: dvaest (v. undetriginta), triest (v. undequadraginta).

137. Prema glagolima, koji u prezentu imaju d po pravilu, dobili su d i glagoli: umjeti, znati, valjati, imati, smjeti, na pr. koji umide, koji znade (v. pragmaticus), koji valjade (v. talentum), koji imade (v. agnoturus), koji smide (v. attentato). Izjednačenje je provedeno najprije u 3. licu plurala, a zatim unutrašnjom analogijom i u drugim licima.

138. Sekundarno t javlja se u skupini s-r, na pr. strida (mercoledi), stridnji (medialis), stridnje ruke (mediocris), zatim u riječi slitka (volto) i u zamjeničkim oblicima: za tkoga, braniti tkoga (defendo), tkojgodi stvari (v. assuesco), tkoji (v. apirocalus), gdje je t došlo analoškim putem iz nominativa tko. I drugi se dalmatinski pisci 18. stoljeća pometaju u pisanju kosih padeža te zamjenice.[202] Đ. Šurmin je u sarajevskom govoru zabilježio: svatkoga, svatkomu.[203] Glas t kao sekundarna pojava stoji u: latko (facile). Da se riječ nalazi samo na jednom mjestu, moglo bi se pomisliti, da se radi o pogreški pera. No, kako ona dolazi još uz dilabilis i cremialis, ne može se raditi o pogrešci pera, nego o stvarnom obliku, koji susrećemo i u govoru otoka Vrgade.[204]

139. Dental t ispada: 1. ispred k na početku riječi: kanica (zona), kaničica (cingillus), 2. ispred -stvo: brastvo (germanitas), proklestvo (anatema), bogastvo (splendor), 3. ispred št: braština (sodalitas), prokleština (imprecazione), 4. iz grupe stv: od mnogo svari (cinnus), ozledit svari (v. profano), svoriti (concreo), lisvice (anabathrum), 5. iz grupe str: srila,

[199] F. Miklošič, o. c., str. 201.
[200] F. Miklošič, o. c., str. 183.
[201] Isp. T. Maretić, Rad 209, str. 186; G. Tomljenović, Nastavni vj. XIX, str. 346; Sti. Ivšić. Rad 196, str. 208; M. Hraste. Čakavski dijalekat o. Brača, str. 28; M. Kušar. Lumbardsko narječje, Nastavni vj. III, str. 327.
[202] T. Maretić, Rad 209, str. 201, 233 i 235.
[203] Isp. Rad 121, str. 194.
[204] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 37.

srijela (freccia), potegnuti srilom (frecciare), s te srane (v. auceps), 6. iz skupine stn: napasnik (colicitator), posnost (jejunitas), 7. iz štb: godišbeni (annoso), 8. iz stb: izba (esca), gozba (convivium), 9. iz stnj: zločešnjak (scavezzacolo), 10. iz stl: odrasli, podrasli (ephebatus), 11. ispred n: krenuti, pokrenuti (moveo), 12. iza p: lepir, lepirica (frafalla). Neki od navedenih primjera imaju dubletu: bratstvo (fraternitas), stvar (res), strila (frezza), listve (anabathrum), napastnik (satana), postno (attenuate), naprstnjak (detale).

140. Zanimljivo je, da Jurin piše bez krajnjega t: osornos (superboloquentia), srditos (feritas), čes (sors) prema dubrovačkom izgovoru, iako u Gramatici izrijekom kaže, da se u tom pogledu ne slaže s Della Bellom: »Si osservi qui la sillaba *ost* e os, L'Ardelio omette it t, scrivendo con solo s, v. g. milos, kripos ecc. dice egli, per render la parola più dolce, ma gli altri autori dalmatini, come il celebre Rama e gli altri eruditi Cadcich, Scitovich, Knexevich, Baracovich scrivono col t milost, kripost ecc., i quali ho voluto seguire anche io, poichè l'uso commun così porta.«[205]

141. Djelovanjem unutrašnje analogije mjesto t stoji ć u infinitivu glagola: drhćati (contremisco), obrćati (verto), okrićati (girare), rokćati (grugnire), trepećati (vibrisso), lapćati (anelare), odgrćati (ablaqueo) i t. d. Vrlo rijetko dolaze oblici sa t: drhtati (tremare), cokotati – cokoćati (sbatter i denti). Isto tako pored rokćanje (grugnito), drhćanje (trepidazione) postoji laptanje, dahtanje (anelito). Mjesto t pisac ima ć u glagolu: ispićivati (quaero) i u imenici: Velebić, planine od Velebića (Alpes Juliae). Obje se te riječi govore sa ć i na otoku Vrgadi.[206]

142. Mjesto dentala t stoji k u: peklja (epizygis) i palatal lj u: šapljati (susurro), šapljanje (susurratio), šapljući (murmurans). Te se riječi u tomu obliku govore na otoku Vrgadi.[207]

Guturali. 143. Gutural g stoji prema romanskom k (c) u: grdelin (< carduelis), isp. tal. cardellino, grišpati, nagrišpati (capero), isp. tal. incrispare, i turskom k u: bulog (rumor), isp. tur. bulak. Obrnuto, mjesto g stoji k: a) u domaćim riječima: mazak (hinnus), što je nastalo prema imenicama na -ak, kuba (lepra), kubav (leproso), kušterica (tarantola), kovno (merda), kadakod, kadkod (nonumquam), kojikodi, kojakodi, kojekodi (quispiam) pored primjera, u kojima je *god* po pravilu. Jurin nadalje piše: razlok (modus) mj. razlog, koste (v. hospes) mj. goste, krudi (spatula) mj. grudi, pomakanja (v. astrictus) mj. pomaganja, prije nek (v. provideo) mj. prije neg; b) u stranim riječima: kajpa (carchesium), isp. tal. gabbia, tikula (quadrello), isp. tal. tegola i lat. tegula, krimiž (purpura), isp. tal cremisi i arap. qermez.[208] Mjesto običnijega kabanica Jurin ima gabanica (penula, praetexta), isp. tal. gabbano. U riječi kaciga (cassida) gutural g došao je od romanskoga d,[209] dok je prvo g u glagovati (manducor) bez sumnje došlo pogreškom pera. U tuđici jastog (can-

[205] Isp. Grammatica, str. 434.
[206] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 19.
[207] B. Jurišić, ib., str. 21–22.

cer) krajnje g stoji prema grčkom i latinskom k: ἀστακός astacus,[201] a u gvadar (megalographia) početno g stoji prema tal. quadro. Mjesto *god* govori se *kod* na otoku Vrgadi[211] i u Božavi na Dugom otoku.[212]

144. Ispred palatalnih samoglasnika i suglasnika guturalj k, g, h prelaze u č, ž, š, na pr. jabučin (pomarius), šačica (pugneto), vraščić (turio), jušica (jusculum), sošica (furcula) i t. d. No, dosta često oni u takvim slučajevima ostaju bez promjene, na pr. jabukin (pomarius), jabukište (pomajo), majkin (maternus), šakica (pugnetto), snagice (viriculae), knjigica (codicillus), dugić (debituzzo), bahćati (perstrepo), zaduhljiv (anhelus), sohica (furcula), trbuhčić (uterculus).

145. Slična se pojava susreće u ce-palatalizaciji. Pored palataliziranih oblika: članci (verticulae), po dasci (tabulatim), boci (fianchi), po izgledu druzih (v. reggersi), ubozi (egeni), bubrizi (lumbus), na svrsi (tandem), vrsi (arca), u jusi (papa) i u člance (v. orthoxus), gdje imamo analogan oblik, u Kalepinima ima nekoliko nepalataliziranih oblika kao što su: u buki, triski (v. tumultuosus), na daski (v. quadro), razlozi (v. exorabula), u snagi (v. pervigeo).

146. Samo nekoliko dalmatinskih pisaca Jurinova doba mijenja gutturale k, g u sibilante c, z. Između njih najčešće fra A. Kačić.[213] Reljković ih ostavlja nepromijenjenima u dativu i lokativu singulara o-osnova.[214] Jednako i ostali pisci u Slavoniji njegova doba.[215] U današnjem posavskom govoru mijenjaju se, i to samo gdjegdje, u nominativu plurala.[216]

147. Pored: odisati (anhelo), disanje (halitus), ticati (tango) Jurin piše i: dihati (halito), dihanje (spiritus), tiknuti, dotiknuti (tango). U tim riječima guturali k, h nalazili su se nekada za y (ъ): dyh- (dъh-), tyk- (tъk-) i analoškim putem prešli u sibilante c i s.

148. Redukcijom velara *k* ispred š dolazi suglasnik *h* u riječima: oblahšati (delinio), olahšati (prodispero), omehšati (ammorbidare), umehšan (ammorbidito). Postoje i oblici: omeščati (mollio), omeščan (mollis), gdje je skupina -kš- dala -čš-, onda metatezom -šč-, pored pravilnih: oblakšati (mitigare), oblakšanje (mitigazione). Takve i slične oblike imaju M. Držić[217] i Kačić.[218]

149. Glas g ispada ispred d, r, nj u: di (v. manteum), dikodi (ubique), rkać (greco) od grkać, janjica (agnella), janjetina (agnina). Suglasnik g

[208] Isp. ARj 10, str. 432.
[209] Isp. T. Maretić, Gramatika i stilistika, str. 57.
[210] B. Jurišić, Nacrt hrvatske slovnice, str. 94.
[211] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 22.
[212] A. Cronia, Južnoslov. filolog VII, str. 78.
[213] T. Maretić, Rad 209, str. 225.
[214] R. Aleksić, o. c., str. 66.
[215] T. Maretić, Rad 180, str. 159–160.
[216] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 139 i 200.
[217] M. Rešetar, Rad 248, str. 155.
[218] T. Maretić, Rad 209, str. 189.
[219] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 35.

gubi se ispred d i u govoru otoka Vrgade[219] kao i govoru ličkih i bačkih Bunjevaca.[220]

150. Gutural h gubi se: 1. na početku riječi ispred r, na pr. rpa (strues), rom (depygis), 2. ispred v: valiti (benedico), vala (vanto), vastanje (jattanza), 3. ispred l: lepnja (cupiditas), lepnik (cupitor), 4. ispred a, i, o: ajduk (praedo), aznar (quaestor), iža (tugurium), itnja (acceleratio), oditi (batizo), otenje (consortium), 5. u sredini riječi, ponajviše ispred nazala n i između samoglasnika: udanuti (conflo), malanost (poco), usanuti (adoresco), ruom (v. dotatus), suota (siccitas), 6. na kraju riječi iza samoglasnika: odma (confestim), sa svi strana (quaqua), od mrtvi (v. feralia). Uporedo postoje i riječi sa h: hrana (alimentum), dihanje (anhelatus), zaduha (anhelatio), dah (afflatus), u broj blaženih (v. beatificus), s tom razlikom, što je broj pravilnih oblika manji od broja nepravilnih. U govoru otoka Vrgade neke se riječi govore sa h, neke bez njega.[221]

151. Velar k ispada ispred: t, ć, s, š, n i r u riječima kao barjatar (signifer), ćer (privigna), ćerca (figliuolina), Alesandar (v. Bucephalus), oblašati (allevo), oblašanje (allevamentum), tisnuti (deduco), srinja (capsa), srinjar (capsarius) pored oblakšati (mitigare), kći, kćer (filia), skrinja (arca), skrinjar (arcarius).

152. Mjesto guturala h stoji j u: Jelina (Helena), vijar (procella), ujititi (apprehendo), u mijuru (v. pietra), strija (compluvium), čoja (astrum), tijo (jucunde). Naprotiv, mjesto intervokalnoga j stoji h u: tahiti (conniveo).

153. Pisac vrlo nepravilno upotrebljava suglasnik h. Često ga stavlja na početku riječi kao sekundarni suglasnik, na pr. hulupljen (compressus), humiti (confingo), hohol (inanis). Isto tako često ga bilježi u sredini riječi, gdje mu nije mjesto, na pr. dihonik (v. conreus), pahs (zona), zehec (lepus) i na kraju riječi: pakah (infernus), darh (cogiarium), poljah (v. fundus). I drugi naši stariji pisci u Slavoniji i Dalmaciji vrlo nepravilno pišu glas h.[222] On je nesiguran i u živim govorima, kao na pr. u sarajevskom[223] i mostarskom.[224]

154. Guturali k, h stoje jedan mjesto drugoga u: nektiti (v. volere), nektijući (abnuendus), nohtić (unguiculus), priličan nohtu (onyx) i analogno njima nohat (unghia), kako se i danas govori u Primoštenu, pored htiti (volo), nehtiti (recuso), noktić, noktac, nokat (unghia). Takva zamjena grupe kt i ht često se susreće u jeziku starijih pisaca i u živim

[220] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 347; A. Sekulić, Govor bačkih Bunjevaca, str. 15.

[221] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 23.

[222] Isp. T. Maretić, Rad 180, str. 152; R. Aleksić, o. c., str. 61–62; T. Maretić, Rad 209, str. 189.

[223] Đ. Šurmin, Rad 121, str. 193.

[224] M. Milas, Rad 153, str. 55.

govorima, na primjer u jeziku M. Držića,[225] slavonskih i dalmatinskih pisaca 18. stoljeća,[226] onda u posavskom[227] i u vrgadinskom govoru.[228]

155. Iza likvide r velar k prelazi u v, na pr. pečurva (boletus, fongo), pečurvin (funginus) pored pečurka (fungus), pečurkav (fungosus). Oblik *pečurva* Kušar je zabilježio u rapskom dijalektu.[229]

Labijali. 156. Labijal p stoji mjesto b: 1. u domaćim riječima kao: prašno (esca, cibo), prig (lira), prz (mobilis), poput prodice (v. gaulus), prodenje (transmissio), prati grozdje (racemor), pob (conchis), poprojiti, naprojiti (connumero), raspiti (effringo), pakrica (auxilla), prodić (gondola), palega (stabio), vrsta jastrepa (tinnunculus), pijući (caedens), požurak (bulla). No, postoje i pravilni oblici sa b: brašno (farina), brig (collina), brod (navis), broditi (navigo), brz (celer), bob (faba), brojiti (numero), razbiti (frango), bakrica (auxilla), balega (sterco), jastreb (acertello), božurak (bolla), 2. u riječima stranog porijekla: opat (abbas), opatija (abbadia), pamuk (banbagia), Arap, Arapin (Sracino) prema Arabo.

157. Labijal p stoji nadalje: 1. mjesto stranoga f, na pr. iz poduminta (fundamentum), poduminta (zocolo), dupin (delphinum), post (jejunium) prema stnjem. fasta (danas Fasten), sopra (mensa) prema arap. sofra (turski süfre), 2. mjesto našega v u: Capʼtat (Epidaurum).

158. Labijal b stoji mjesto p: 1. u domaćim riječima, kao šebav (claudus), šebati (claudico), bramen (v. cirrus), brišć (callum), buce (assette), birni (v. camillum), odrbine (decotes), brobaviti (digero), blandovati (moror), lobiža (testo), brika nemoć (v. apoplessia), stobljen (v. demadeo), kada bita biti (v. bua), braseća balega (v. sucerda), biće, koje se vari (v. burranica), 2. u tuđicama: biži (< pisello, pisum), biber (< piper).

159. Labijal b stoji: 1. mjesto stranoga f, na pr. bob (< faba), bobov (< fabaceus), bobovina (< fabalis) i 2. mjesto našega i stranoga v, na pr. kurba (limax), kurbar (concubinus), kurbetina (concubina), oblažiti (roresco). U posavskom govoru tudice više puta imaju b mjesto v, na pr. bârdat : vârdati od njem. wer da?, rezêrba od njem. Rezerva, i t. d.[230] Oblik *kurba* govori se na otoku Vrgadi[231] i u Božavi na Dugom otoku.[232]

160. Mjesto domaćega v Jurin piše f u riječima: frutak (principium), fariti (v. concoquo), frljiv, frž (articulatio), frbovnik pored vrbovnik (isatis). Isto tako mjesto stranoga p piše f u: Neftunov (v. Aegeus) pored Neptun (Nettuno). Asimilacijom glasa v u grupi hv nastaje grupa hf, pa Jurin piše: pohfalno (laudabiliter). Inače h redovno ispada ispred

[225] M. Rešetar, Rad 248, str. 154.
[226] Isp. T. Maretić. Rad 180, str. 154; T. Maretić, Rad 209, str. 191.
[227] Isp. Stj. Ivšić, Rad 196, str. 198.
[228] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 24.
[229] Isp. Rad 118, str. 6.
[230] Isp. Stj. Ivšić, Rad 196, str. 194.
[231] Isp. B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 27.
[232] A. Cronia, Južnoslov. filolog VII, str. 80.

f,[233] na pr. faliti (laudo), fala (laus), ufaćen (deprehensus), fastavac (frappatore), ali pisac piše i hvala (laudatio), hvaliti (laudo), hvastanje (jactatio), hvastati (jactito). Po zakonu asimilacije grupa pv daje pf, odakle se p gubi pa imamo: ufati (credo), ufanje (spes), neufan (desperatus).

161. Labijal v stoji ponekad: a) mjesto b, na pr. ovdan (subdiu), žavice (scrofola), glivav (fangose), čarovnica (fata), livan (thus), bivo (bufalo) prema lat. bubalus, Savaot (< Sabaot), zikva (culla) prema zivka – zibka, b) mjesto p: Nevtun (Tridens), c) mjesto h: kuvati (elixo), ukuvati (discoquo), kruvarica (pariolum), kruvar (pistor), štavor (ghiro) prema štahor.[234] Ta je zamjena česta u jeziku slavonskih pisaca 18. stoljeća[235] kao i u štokavskim i čakavskim govorima, na pr. u posavskom,[236] na Šolti, Čiovu, Drveniku i na susjednoj obali.[237] d) mjesto latinskoga *u:* vrč (urceus) i grčkoga *u:* avlija (cortile), isp. grč. ἀὐλή. Riječ je k nama došla preko turskoga jezika. e) mjesto j: rukovet (brancata), rukoveti (v. sextula), razbrovljivac (calculator) prema razbrojljivac.

162. Dental d zamjenjuje b u riječi (vrst) budnja (v. nacchera), ali zvoniti bubanj (tympanizo). U riječi zumlja (fax) m stoji mjesto b. Jurin ima i pravilni oblik: zublja (taeda). Običnija je zamjena skupine sv sa sl u: sloboda (libertas), slobodan (liber), osloboditi (libero).

163. Dental t stoji mjesto p u: klutko (gomitolo), motati klutko (gomitolare), meso ispod putka (v. spetile) pored klupko (glomus) i kluka (v. glomeratim), gdje je p ispalo. Oblik *klȕko* govori se na otoku Vrgadi.[238]

164. Glas b gubi se ispred s, z, h: ozesti (frigeo), nazesti (perfrigesco), osida (circumsessio), zovika (chamaeacter), zovina (sambucus), ohodenje (circumductus) pored oblika sa b: ozebsti (v. frigidus), bazag (sambucus), bazgovina (sambuco), obhodenje (discursitatio).

165. Labijal p ispada ispred č, š, k, t, s: dučac (serrata), čelar (apiarius), čela (apes), šenica (triticum), šenišni (frumentarius), smotati u kluko (dipanare), natrk (subacidus) od stsl. na-trъpъkъ.[239] tić (pullulus), tičica (aucilla), osovanje (aggarvio), saltir (decachordum), igre olimske (Olympia). Uporedo s nekim od njih postoje oblici sa p, na pr. pšenica (triticum), pčela (ape), ptičar (aviarius), klupko (v. panus), psaltir (sambuca), opsovati (villaneggiare). U tim i sličnim slučajevima labijal p redovno ispada u štokavskim i čakavskim govorima.[240]

166. Glas v najčešće ispada iza zvučnoga labijala b, na pr. oblažiti (madido), oblast (potentia), obladanik (moderator), oblak (nuvola), obe-

[233] To je opća pojava u štokavskom i čakavskom narječju.
[234] Isp. BIRj II, str. 463.
[235] Isp. T. Maretić, Rad 180, str. 156.
[236] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 199.
[237] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 17.
[238] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 26.
[239] F. Miklošić, o. c., str. 1007.
[240] Isp. R. Aleksić, o. c., 74; str. 74; M. Japunčić, Nastavni vj. XX, str. 269; A. Sekulić, o. c., str. 14; M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 17; M. Kušar, Rad 118, str. 7.

seliti (gratulor), obisiti (pendeo), obiknuti (consuesco), obrnut (praeposterus), obitola (familia), zatim iz grupe svr, na pr. srbiti (vellico), srb (pruritus), srbež (pizzicata), onda iz: crljiv (verminosus), črčak (locusta) pored čvrčak (grillo), sasma (affatto), kraljestvo (regnum), mrtački (funebre), dignuti (sustollo), ali uzdvižući (suscitans), uzdvizanje (suscitatio), dižica (cirnea), rebac (passera), kao rebci (v. pipio). Iz grupe svr v se gubi u rapskom,[241] bunjevačkom (u Lici),[242] i šoltanskom govoru.[243] U drugim grupama v se često gubi u jeziku dalmatinskih i slavonskih pisaca 18. stoljeća[244] i u posavskom govoru.[245]

167. Stare skupine bbj, pbj, vbj nekad ostaju bez promjene, a nekad dobivaju epentetsko l, na pr. podnebje (clima), grobje (coemeterium), trubja (buccina), kopje (contus), podstupje (stylobata), vrtoglavje (vertigo), poglavje (punctum) pored trublja (buccina), grablje (rastrum), koplje (telum), poglavlje (capitolo), bogoslovlje (religio). Broj primjera bez epentetskoga l mnogo je veći, osobito onih sa skupinom bj i vj. Te skupine pišu sad sa l, sad bez l i ostali dalmatinski pisci 18. stoljeća.[246]

168. Sekundarno p imaju: piple (pullus), piplica (pullestra). One se tako govore na otoku Vrgadi i po mišljenju prof. Jurišića sekundarno p došlo je od dozivanja pipipi.[247]

Likvide. 169. Glas l na kraju riječi i na kraju sloga u riječi nekada prelazi u o, nekada ostaje bez promjene, na pr. cio (perinteger), veo (velamen), tioce (corpusculum), ohol (insolens), svital (v. inclaresco), okrugal (tondo), val (unda), tul (faretra), nevaljal (inhabilis), obal (globosus), nagal (furiatus), nemil (ferox), gol (districtus), bosil (ozzino), samostril (mangano), krtil (bugnola), pakal (inferi), prodol (valle), pepel (cinis), odozdol (v. inferus), opal (opalus), prvostolnik (pontefice), molnik (pregatore), svilnik (v. seta), palci (trsati), apostolski (appostolico), proždrlstvo (popinatio), krilce (alietta), telčić (vitellus).

170. Ispred samoglasnika i, e *l* se mujira i daje lj, na pr. kljica (surculus), kljicati (verno), od kljice do kljice (surculose), hljib (pane), svitljina (lumen), uzljić (groppo), uzljiti (nexo), zauzljiti (renodo), zauzljen (renodatus) i prema njima zauzljati (innecto), žljizda (struma), kabljina (cantharus), ogrljica (gorgiera), privoljiti (induco), privoljitelj (assensor) pored: dogljasenje (annuntiatio) – doglasiti (annuntio), željudac (umbillicus), gdje se l mujiralo ispred stražnjojezičnih samoglasnika a. u. Na Vrgadi l daje li samo iza k, g, h, kad se nađe ispred e, i, na pri-

[241] M. Kušar, Rad 118, str. 7.

[242] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 345.

[243] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 18.

[244] T. Maretić, Rad 209, str. 202; T. Maretić, Rad 180, str. 156; R. Aleksić, o. c., str. 74.

[245] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 207.

[246] T. Maretić, Rad 209, str. 191.

[247] Nastavni vjesnik 46, str. 37.

mjer kljīcati, gljědati, hljīb.[248] Takvo umekšavanje likvide l ispred e, i često dolazi u čakavskom i štokavskom narječju.[249]

171. Djelovanjem unutrašnje analogije stoji *o* mjesto *l* u riječima kao: čuvaoc (praeses), pitaoc, prosioc (petitor), žeteoc (messor), slušaoc (auditore), i t. d. Takvi su oblici u Kalepinima tako brojni, da se pravilni oblici sa -lac mogu smatrati izuzecima, na pr. prodavalac (mango), pralac (necca), tkalac (tessitore), rvalac (lottatore), povidalac (narrator), bljuvalac (vomitor).

172. U riječima: poklisar (legatus), poklisarstvo (legatio), poklisarica (legata) glas l stoji mjesto grčkoga r, isp. grč. αποκρισιάριος.

173. Sekundarno se l javlja: a) iza k, na pr. klimanje (nutus), klimati (nuto), b) iza t, na pr. provrtlina (buco), vrtlinica (bucolino), c) na početku tuđice lumbrela (parasole), gdje je sekundarno l došlo od spolnika. isp. tal. l'ombrella. Ta se riječ u tom obliku govori na Vrgadi[250] i u Šibeniku.

174. L se gubi: 1. u sredini riječi na kraju sloga a) ispred t, na pr. otar (altare), otarić (arula), b) ispred d, na pr. podne (meridies), podnevni (meridianus), c) ispred n, na pr. bonik (ammalato), d) ispred nj, na pr. donja (v. mento), donje (v. luogo di sotto), e) ispred č, na pr. stočić (sellula), tobočić (loculus), f) iza s na početku sloga, na pr. blagosov (benedictio), blagosivanje (benedictum). Za l u primjerima od a) do e) Ružičić misli, da je ispalo zato, što se nalazi na kraju sloga i ispred suglasnika.[251] Rešetar, naprotiv, misli, da je l u svim tim slučajevima prešlo u *o*. onda se sa *o* ispred sebe steglo u jedno *o*.[252] Pitanje je prijeporno. Ipak, čini se, da je ispravnije Ružičićevo mišljenje. 2. na kraju riječi, na pr. žđra (grus), sinja (indizio), ka, kala (loto), genera (generale della cavalleria), svrda (trivello). U vrgadinskom govoru krajnje l uviiek otpada u participima i u posuđenicama. Sačuvalo se samo u nekim riječima. kao na pr. aprīl, baūl, būl.[253]

175. Mjesto r Jurin piše na dva mjesta lj na kraju imenice: ratalj (arator, imporcitor).

176. Novija skupina rj ostaje bez promjene, na pr. nadodarje (compensatio), prostorje (latitudo), dilotvorje (ars).

177. Sekundarno r stoji iza st u: gorostrasan, gorostrasnik (colosseus), brstranov, od brstrana (edera), brstran (hedera), iza lj, na pr. tugarljiv (dolendus), iza g, na pr. gravran (phalacrocorax), gravranić, gravranov tić (corbicino), iza z, na pr. brezročno (contumeliose), brezročan (contumeliosus), iza zg, na pr. mezgra (cartilagine).

178. Prijedlog *brez* po Maretićevu mišljenju nastao je od *bez* s umetnutim *r* po analogiji prijedloga *prez*.[254] Aleksić je mišljenja, da je na-

[248] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 29.
[249] Isp. M. Rešetar, Rad 135. str. 108 i Rad 136, str. 104: R. Aleksić, o. c., str. 70; Stj. Ivšić. Rad 196, 191–192; M. Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 126.
[250] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 37.
[251] O. c., str. 84 i 127.
[252] Rad 136, str. 106.
[253] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 28–29.

stao kontaminacijom prijedloga *prez* i *bez*.[255] Strohal ga je tumačio zamjenom glasa *p* sa *b* u obliku *prez*.[256] U Kalepinima se nalazi i *brez* (sine) i *bez* u složenici bezposlen (v. desideo), onda *prez* u složenici prezpametno (dementer) i *pez* u složenici pezposlen (v. desideo).

Nazali. 179. Nosni konsonant *n* stoji mjesto m: a) ispred č, na pr. zančica (decipula), ujtiti zančicom (allacciare), mončić (zitello), monče od službe (v. accensus), slančica (festicula), b) ispred k, na pr. slanka (culmus), slankino (festucarius), c) ispred d u brojevima, na pr. osandeset (ottanta), osandeseti (ottantesimo), sedandeset (v. hexecontalithos), d) ispred f, na pr. Panfilija (< Pamphylia), e) ispred s, na pr. bratinski (sodalis), na bratinsku (fraternamente), bratinstvo (fraternitas). Deminutivnu imenicu *zančica* sa -n- pišu Kadčić i Pavišić,[257] a imenice *momci* i *slamka* sa -n- govore u Posavini.[258]

180. Skupina mn po zakonu disimilacije daje ml u riječima: tamlica (ergastulum, carcere), tamličar (ergastulus), tamličarstvo (carcerazione), Mleci (Venetiae), mliti, mlidem, mlio sam (autumo), ne mliduči (incidentemente) pored tamnica (carcer), od tamnice (v. phylacista), mniti se, mnidem (videor). U nekim slučajevima skupinu mn zamjenjuje skupina vn, na pr. osavnaest (octodecim), osavnaesti (octavus decimus), sedavnadesete (septemdecim), guvno (area), guvnar (areator). Sa -vn- lički Bunjevci govore: guvno, sedavnest, osavnest, tavno, slavnica.[259] On dalmatinskih pisaca 18. stoljeća Filipović i Banovac sa -vn- pišu tavno, tavnica.[260] Iste te riječi sa -vn- piše M. A. Reljković.[261] Tako se danas govore u posavskom govoru[262] i u Varešu u Bosni.[263] Brojevi 17 i 18 sa -vn- govore se na Čiovu, Šolti, Drveniku,[264] na Vrgadi[265] i u Božavi na Dugom otoku.[266]

181. Više puta mjesto mnj stoji mlj, na pr. pomljivo (attente), pomlja (attentio), sumlja (conjectura), sumljiti (fluito) pored pomnja (accuratio) i pomja (aplicatio), pomnjiti (vigilo) i pomniti (procuro), sumnja (incertum), sumnjiv (incertus), sumnjiti (incerto). Slavonski pisci 18. stoljeća pišu: pomlja, sumljiti.[267] Reljković pored toga piše i pomnja, posumnjati.[268] Od dalmatinskih pisaca toga vremena neki te riječi pišu

[254] Gramatika i stilistika, str. 66.
[255] O. c., str. 99.
[256] Rad 152, str. 177.
[257] T. Maretić, Rad 209, str. 195.
[258] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 194.
[259] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 345.
[260] T. Maretić, Rad 209, str. 202.
[261] R. Aleksić, o. c., str. 71.
[262] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 194 i 204.
[263] Žuljić, Školski vjesnik XV, str. 258.
[264] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 17.
[265] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46. str. 32.
[266] A. Cronia, Južnoslov. filolog VII, str. 85.
[267] T. Maretić, Rad 180, str. 154.
[268] R. Aleksić, o. c., str. 71.

samo sa mnj, neki samo sa mlj, a neki i sa mnj i sa mlj.[269] Na Vrgadi se govori samo: pomlja, pomljiv.[270]

182. Uz uobičajeni oblik tamjan (thus) Jurin ima i oblik tamnjan (thus) sa skupinom mnj mjesto mj. On je nastao od *tamljan* a ovo od tamjan. Oblik sa mnj Maretić je zabilježio od dalmatinskih pisaca samo kod Terzića.[271]

183. Skupina zn daje zl u riječima: zlamen (nota), zlamenovati (obsigno), zlamenje (prodigium). Takvu zamjenu često susrećemo u jeziku starijih pisaca kao i u štokavskom i čakavskom narječju.[272]

184. U glagolu slimiti (abbassare) skupina sl stoji mjesto skupine sn.

185. Mjesto m stoji n na kraju riječi: zajan (commodum), sajan (mercatus), najan (salarium), sedan (v. septifariam), po osan (octoni), nesran (protervitas), osin (praeterquam), dočin (mentrechè), poton (praeter) pored: osim (praeter), dočim (infinatantochè) i u instrumentalu: besidon (v. obloquor), uviton (v. premo), olovon (v. plumbatus), perjen (v. plumatus) pored: za suncem (v. mirasole), plaštom (v. expallio).

186. Nazal -m zamjenjuje -n na kraju nekih posvojnih pridjeva na -in i pasivnih participa na -an, -en, -jen, na pr. patkim (anatarius), šetkim (sestile), vojskim (militaris), rosim (roralis), omucam (pannosus), nagovaram (exhortatus), uzgojem (collacteus), zadušem (illaqueatus), opojem (v. medide), nasađem (foetus), ukroćem (mitigatus), upućem (normatus), zapečaćem (obsignatus) pored: rođen (natus), naslonjen (nixus), očitovan (notus). Oblici na -m vrlo su brojni, tako da pisac piše i – dostojam (accettabile), zlovoljam (illaetabilis), zakom (v. trasgredire) sa *-m* mjesto sa -n. Razlog je tomu, što se on koleba između štokavskog i čakavskog narječja, pa je kod toga izgubio osjećaj, kad treba pisati -m, a kad -n. U posavskom se govoru mjesto sa -n govori sa -m: izvam.[273] Dalmatinski pisci 18. stoljeća sa -m pišu neke priloge na -e, na pr. doklem, daklem, odonlem.[274]

187. Sekundarno m ima samo riječ *brmbelj* (scarofaggio) mjesto *brbelj*.

188. Glas se n iza g često mijira i daje nj, na pr. gnjoj (pus), gnjojiti (stercoro), gnjila (creta), gnjilav (cretoso), gnjizdo (nidus), gnjizdašce (nidulus), gnjivan (iracundus), gnjivit se (furo) pored: gnoj (concime), gnojiti (concinare), gnilav (v. fracidezza), gnizdo (stabulum), gniv (rabies), gnivan (rabidus). Samo gn dolazi u: gnusan (sordidus), gnusoća (paedor), gnusno (sordide). Oblici sa gn nisu dosta pouzdani, jer se radi o istim riječima, koje se jedamput pišu sa ghgn, a drugi put sa gn. Riječi: gnoj, gniv, gnizdo, gnusan sa gnj pišu neki Jurinovi suvremenici u

[269] T. Maretić, Rad 209, str. 194.
[270] B. Jurišić. Nastavni vjesnik 46. str. 32.
[271] Rad 209, str. 196.
[272] Isp. R. Aleksić, o. c., str. 71; M. Rešetar, Rad 255, str. 123; A. Sekulić, o. c., str. 14; M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 17.
[273] Isp. Stj. Ivšić, Rad 196, str. 192.
[274] Isp. T. Maretić, Rad 209, str. 194.

Dalmaciji.[275] U posavskom se govoru danas obično govori *gnjizdo*[276] kao što su u 18. stoljeću govorili i pisali Reljković[277] i drugi slavonski pisci.[278]

189. Mjesto -n- Jurin piše -nj- u skupinama: a) tn, na pr. litnji (estivo), pored litni (estivo), b) kn, na pr. knježev (v. praetorium), c) žn, na pr. južnji (eurinus), d) vn, na pr. davnji (priscus), odavnjiti (invetero) pored odavni (antico), e) rn: zornjica (lucifera), oskvrnjiti (incesto) pored oskvrniti (violo), pirnji (pronubus) pored pirni (nuptialis), f) čn, na pr. istočnji (v. apeliotes) pored istočni (orientalis), vičnji (immortalis), vičnjost (immortalitas), g) dnj, na pr. zapadnji, (occidentalis), pokladnji (v. bacchanalia), nenadnji (subitarius), prinenadnji (subitaneus) pored prinenadni (subitus), h) ćn, na pr. voćnji (pomosus), kućnjik (albergatore), i) mn, na pr. zimnji (v. appartamento). Pridjevi na -nji nastali su analogno pridjevima, koji imaju -nji po zakonu, kao na pr. donji, jesenji, jutarnji, a glagoli i imenice izvedeni su od pridjevskih osnova na -nji.

190. Staru skupinu nьj Jurin piše sa: gn, gni, ngh, n, ni, nj. Najčešće sa gn i nj. Primjeri sa nj tako su brojni, da ih nalazino na svakoj strani obaju Kalepina. Zato navodim nekoliko primjera, izostavljajući pri tom njihovo latinsko ili talijansko značenje: gorenje, parenje, kretanje, ludovanje. Slučajevi sa gn mnogo su rjeđi. Zato ih donosim s njihovim latinskim, odnosno talijanskim značenjem: poznagne (affiguramento), saxgagne (v. adoleo), ottimagne (ruba), hranegne (cibatus), pitagne (cibus). Budući da je prilično velik broj glagolskih imenica, koje se tako pišu, vjerojatno je, da je pisac i one sa nj čitao kao *ń*. To se dade zaključiti i iz toga, što je u mnogim imenicama sa -nje- provedena slogovna disimilacija, da ne bi dva palatalna suglasnika bila u susjednim slogovima, na pr. vadenje (fossio), nosenje (vectio), uhvatenje (prehensio).

191. Mjesto sa -n- Jurin bilježi sa -nj- riječi: sponja (fibbia), sponjar (fibbijo), zasponjiti (fibulo), članjak (giontura). Isto tako pored: hitrina (celeritas), duljina (longitudo), svitljina (lumen) Jurin piše: hitrinja (destrezza), duljinja (prolixitudo), svitlinja (nitor), čistinja (limpitudo), brzinja (celerità), debelinja (crassitas), gdje formant -inja stoji mjesto -ina prema riječima, koje -inja imaju po zakonu, kao pustinja, svetinja, robinja i t. d.

192. Gdje danas imamo -nj- ispred -ski, -stvo, tamo Jurin ima -n-, na pr. pustinski (solitarius), životinski (belans), ditinski (fanciullescamente), životinstvo (bestialità), sužanstvo (jugum), ditinstvo (infantia). Tako redovno pišu slavonski pisci 18. stoljeća.[279] Dalmatinski ih pisci istoga doba pišu i sa -n- i sa -nj-.[280]

193. Jurin piše sa -n: žrvan (hydromyla), sičan (januarius), neukloniv (indeclinabilis), životina (pecuda), gdje u današnjem književnom jeziku

[275] T. Maretić, ib., str. 196.
[276] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 142 i 193.
[277] R. Aleksić, o. c., str. 70.
[278] T. Maretić, Rad 180, str. 155.
[279] T. Maretić, ib., str. 154–155; R. Aleksić, o. c., str. 65.
[280] T. Maretić, Rad 209, str. 195.

imamo samo -nj-. Glas -n- dolazi zbog lakšeg izgovora. Isto tako zbog lakšeg izgovora Jurin piše j mjesto n u riječima: pomajkavati (minuo), smajkavati (refrigesco), pomajkati (delinquo). No, on piše te riječi i sa n: smankanje (decrementum), pomankanje (mancamento) i sa nj: pomanjkanje (*colpa, mancanza*). Dalmatinski i slavonski pisci 18. stoljeća pišu te riječi sad sa -n, a sad sa -nj-, kao i riječi s nastavkom -ski, -stvo.[281]

194. Mjesto n stoji lj u tuđici: mrgilj (margo) prema lat. gen. marginis, a *j* u tuđici mojstir prema lat. monasterium.

195. Sekundarno n imaju: sužannj (v. drapaetae), bijančuk (columbar), nuglo (angulus), nuglić (angululus), gundelj (scarafaggio), dimnije (brache), onda: božanstvo (deità), veličanstvo (dignitas), svidočanstvo (testimonium), očanstvo (paternità), u kojima -n- stoji po analogiji riječi kao dostojanstvo, pijanstvo, koje imaju -n- po zakonu. U glagolima: snići (descendo), snimiti (repono) -n- nije sekundarna pojava, nego stoji prema negdašnjem prijedlogu sъn. M. A. Reljković ima snišavši.[282] U posavskom su govoru snić, unić posve obični.[283]

Palatali. 196. Riječi kao zemlja (terra), seljak (ruricola), šaljiv (faceto), uljen (oleosus) Jurin piše i sa l: zemla (humus), selak (fossor), šaliv (facetus), uleni (olearis), ulenica (utello), ulenište (elaeothesium). Protestantski pisci 16. stoljeća pišu neke riječi sa l mjesto sa lj, na pr. poboljšanje.[284] M. A. Reljković piše katkada priatel, prijatelstvo mjesto prijatelj, prijateljstvo.[285]

197. Mjesto glasa lj stoji katkada nj u skupini -klj-, na pr. knjast (mutilus), oknjašten (mutilus), oknjastiti (storpiare) pored kljast (storpiato), okljastenje (storpiamento), okljastiti (storpiare).

198. Staru skupinu lьj Jurin piše sa lj (tal. gli), na pr. veselje (gaudium), ulje (oleum), zelje (olera), obilje (abundantia), dreselje (aegritudo), ogrlje (collare) i sa j, na pr. sejaški (ruralis), mnogo veseja (v. laetabundus). Pored toga Jurin piše: boje (v. eclogarius) mj. bolje, pujati, opujati (spulciare) mj. puljati, opuljati, zlovojniji, najzlovojniji (v. maestus) mj. (naj)zlovoljniji. Staro lj na Šolti i Čiovu prelazi u j, na pr. kjuč, kjun, jut, dok se staro lьj u nekim slučajevima čuva, kao na Braču i Hvaru, a u nekim se izvršilo novo jotovanje, na pr. veselje, obilje.[286] Od dalmatinskih pisaca Jurinova doba dvojica pišu staro lьj sa lj, drugi i sa lj i sa l-j.[287]

199. Prema komparativu *dulji*, koji je učinjen analogno komparativu deblji, dalji, Jurin ima: duljina (longitudo), produljenje (prolatio) i produljiti (pertraho). Isto tako prema komparativu *duglji*, za koji nisam našao potvrde u Kalepinima, Jurin piše: dugljina (longuinquitas), pro-

[281] T. Maretić, Rad 209, str. 195; Rad 180, str. 155.
[282] R. Aleksić, o. c., str. 75.
[283] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 208.
[284] F. Fancev, Rad 212, str. 201.
[285] R. Aleksić, o. c., str. 65.
[286] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 15; Čakavski dijalekat o. Brača, str. 23; Čakavski dijalekat o. Hvara, str. 10.
[287] T. Maretić, Rad 209, str. 193–194.

dugljenost (compendinatio), produgljenje (allungamento), produgljiti (praelongo), produgljivati (cunctor). Od produžene osnove užiglj- Jurin ima: užigljući (v. allumatore). Pored analoških oblika *dulji, duglji* i njihovih izvedenica u Kalepinima se susreću i oblici sa -ž-: dužina (lunghezza), produžiti (provivo), produženje (prolatio). Komparativ *duglji* ima Kadčić.[288]

200. Mjesto krajnjega j vrlo često stoji lj, na pr. gucalj (sorbillum), zalogalj (bolus), smotalj (tutulus), vapalj (clamor) pored vapaj (gridata), koračalj, stupalj (grado), vršalj (ajata), naručalj (bracciata), lišalj (lichen) pored lišaj (lichen). Neke od tih riječi u tom obliku danas se govore u Primoštenu i na otoku Vrgadi.[289] U povodalj (circumluvium) krajnje lj stoji mjesto -nj: povodanj.

201. Sekundarno lj javlja se iza labijala p, na pr. lupljina (cortex) i iza v, na pr. prvlji put (primulum).

202. Komparativ se redovno tvori dodavanjem sekundarnoga j iza č, ž, š, r, na pr. jačji (valens), dračje (v. care), višje (sublate), širji (ampliusculus). Iza ć dodaje se čitav slog -ji, na pr. vrućiji, najvrućiji (v. aestuosus). Istu pojavu susrećemo u jeziku dalmatinskih i slavonskih pisaca 18. stoljeća.[290]

203. Sekundarno j stoji, nadalje, na početku, na kraju i u sredini nekih drugih riječi. Na početku stoji u: jid (ira), jisti (subedo), jidriti (porto), jidro (vela), janjac (agnellus), jutro (matutinum), jošće (amplius), jučer (heri) i u tuđicama: jaspra (denaro), jastog (canchero). Na kraju: tko mučij, dva učij (v. tacere). U sredini: trinajest (tredici), osavnajest (diciotto), četrjest (quadraginta), jajukanje (comploratus), Mojstar (Mandetrium), vesejo (laetus), stejana (v. vacca gravida) prema steona. Drugoga je postanja j na kraju: taj (iste), toj (v. idcirco), zatoj, kroz toj (nam). Pored toga Jurin piše: na ta način (ita), na ta mah (v. caldo), ta (iste). Za *j* u taj, toj i sl. Ružičić misli, da je postalo »od nekadašnje rečce -i, koja se dodavala pokaznim zamenićkim i priloškim oblicima, da se pojača njihovo značenje, pa u ovom položaju prešlo u j.«[291] Isto misli Maretić u ARj.[292] Leskien, naprotiv, drži, da je j došlo prema nominativu određenih pridjeva, na pr. novy-jь.[293] U starijem hrvatskom jeziku takav se navezak dodavao pokaznim zamjenicama za sva tri roda. Sačuvao se samo u muškom rodu, da bi se lakše mogli razlikovati rodovi zamjenica.

204. Intervokalno j više se puta uopće ne bilježi, na pr. taiti (occultare), livaica (sinistra), meaš (lapis), seaški (colonicus), meu (entro), piukati (pipire), znoiti (circumsudo), veselii (v. alacer).

205. Pored dajkavac (birba) sa -j- Jurin piše tu riječ i sa -n-: dankavac (birba). Isto tako i glagol dankati (birboneggiare).

[288] T. Maretić, Rad 209, str. 228.
[289] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 33.
[290] T. Maretić, Rad 209, str. 191 i 228; Rad 180, str. 153 i 173.
[291] O. c., str. 116–117.
[292] ARj 38, str. 946.
[293] Grammatik der serbo-kroatischen Sprache, Heidelberg 1914, str. 449.

Spiranti. 206. Strano intervokalno s (z) pisac obično čita kao ž: fižika (physica), križolit (grisolito), Ežak (Aesacus), Ažija (Asia), Cežar (Caesar), Efež (Ephesus), Mižija (Maesia), Piža (Pisae), možaiko (musaico), ton od mužike (tonus). U riječi balžam (balsamum, str. 151) ž stoji prema stranom s između suglasnika i samoglasnika, a u: Židovin (Ebreo), žežin, žežinanje (jejunium) i žakan (chicrico) prema latinskom j. Takve i slične riječi dolaze u jeziku primorskih lekcionara,[294] dalmatinskih pisaca 18. stoljeća.[295] Udvojeno romansko ss Jurin čita nekad kao ž, na pr. pošež (v. impossessare), a nekad kao š: gros (< grosso). Kao ž Jurin je čitao i naše z u: žublja (lampada). Romansko intervokalno -s- nekada ostaje bez promjene, na pr. bosiljak (ocimum) prema lat. basilicum, rusula (< rosa).

207. Mjesto s stoji c ispred k u riječima: ockvrniti (maculo), ckvrn (macula), ockvrnjenje (macula), pored oskvrniti (stupro), oskvrnjenje (stuprum), onda caklo, caka (crystallum), caklen (vitreus) od stьklo > stklo > sklo > cklo, odnosno caklo sa sekundarnim a. Pored stablo (arbor, planta) Jurin piše cablo (planta). Glas s prelazi u c još ispred r u riječi: crbiti (perprurisco) pored srbiti (vellico), zatim ispred i, na pr. cica (rumen, tetta), cicati (sugare), cigalj (secchia) pored: sisa (poppa), sisati (sugare), sigalj (urna). Naprotiv, mjesto c dolazi s u genitivu imenice ocat, osta (acetum) i u prilogu napričas (v. compendario). Osamljeni su oblici glagola ckniti pored kasniti (tardare) i utaskati prema utackati (lutulo), kako se obično govori. Oblike sa ckvr- mjesto sa skvr- imaju primorski lekcionari[296] i Kadčić.[297] Oblik caklo pišu redovito Lučić i Matić,[298] a oblik cablo ostali dalmatinski pisci Jurinova doba.[299] Imenicu ocat sa s u kosim padežima pišu Terzić i Zoričić,[300] onda čakavci na Kvarnerskim otocima.[301]

208. Mjesto cvrčak Jurin piše čvrčak (locusta), gdje je c dalo č analogno glasu č, koji dolazi u slogu iza njega.

209. Novije skupine sj, šj, zj, žj ostaju bez promjene, na pr. klasje (spiga), trsje (vinetum), napisje (inscrizione), prinosje (praelatio), kršje (cocola), omašje (stolo), kozjar (haedile), kozjak (caprile), podnožje (suppedaneum), oružje (arma).

210. Mjesto starijega intervokalnoga ž stoji r u jere (perchè), jurve (pur ora), ništare (nihil), nigdare (mai non), more dojti (v. cogitabilis), ako moreš (v. sodes) pored može biti (forse), možeš (v. nequeo) i prema njima 1. lice možem (possum). Prezent glagola moći i na Vrgadi glasi:

[294] M. Rešetar, Rad 136, str. 184.
[295] T. Maretić, Rad 209, str. 203.
[296] M. Rešetar, Rad 136, str. 113.
[297] T. Maretić, Rad 209, str. 186 i Rad 211, str. 14.
[298] T. Maretić, Rad 209, str. 186.
[299] T. Maretić, Rad 209, str. 186.
[300] T. Maretić, Rad 209, str. 197.
[301] I. Milčetić, Rad 121, str. 111.

mòreš, mòrē i mòžeš, mòžē.[302] Od ostalih dalmatinskih pisaca samo M. Pavišić ima 1. lice *možem* mjesto *mogu*.[303]

211. U Kalepinima nalazi se nekoliko čakavskih oblika, kao na pr. zamor (rumor) mj. žamor, zlica (cucciajo) pored žlica (cochlear), zaoce (puncello delle api) mj. žalce (žaoce). Tome se ne treba čuditi, jer je pisac bez sumnje često dolazio u dodir sa čakavcima u šibenskom Docu. Mjesto *žlica* govori se *zlica* na Vrgadi.[304] Problemom čakavizma u čakavskom narječju pozabavili su se mnogi filolozi, osobito poljski filolog M. Małecki.[305] Danas se općenito drži, da je ta osobina ušla u čakavsko narječje iz mletačkoga govora prije 17. stoljeća u glavnim mjestima uz more, u kojima je bilo dosta mletačkih trgovaca, zanatlija i obrtnika.[306]

212. Sa -š- Jurin bilježi glagole: rešiti, narešiti, urešiti (fornire), iskušiti (penso), uzvišiti (proveho), uskrišiti (suscito), pripišivati, ispišivati (copiare) i imenice: iskušitelj (pensitator), višina (summum), a sa ž glagole: ponižiti (frango), snižiti, unižiti (infringo), veživati (accovonare), obriživati (surculo), pokaživati (raccontare), ržati (hinnio) i imenicu ržanje (nitrito), pridjev ponižan (humilis) i prilog ponižno (humiliter). Sve su to analoški oblici, nastali djelovanjem unutrašnje gramatičke analogije.

213. No, pored gramatičke postoji unutrašnja glasovna analogija, gdje se jednačenje vrši utjecajem jednoga glasa na drugi, na pr. črčak (gryllus), čvrčiti, čičati (v. voce urlante), mj. cvrčak, cvrčiti, cičati, žamčiti (allacciare) pored zančica (allacciatura), čižmar (stivalajo), čižma (stivale) mj. čizmar, čizma. Na sličan su način postali oblici: žvižd, žviždnuti, žviždati (subbio), šeždeset (sessanta), čiča (algor), mimošašti, prošašti (prateritus), žeština (molimen), prižeštok (praeferox), šešnaestkrat (sexdecies), šteći (recupero), štečen (recuperatus), štečenje (recuperatio mjesto: zviždati, šezdeset, ciča, prošasti, žestina, prižestok, šesnaestkrat, steći, stečen, stečenje. U Jurinovu rodnom mjestu Primoštenu zabilježio sam analoške oblike: *čvrčak i čižme*.

214. Po vanjskoj gramatičkoj analogiji dobili su *s* glagoli: crpsti (haurio), ogrebsti (graffiare), dubsti (vangare), izdubsti (refodio), ozebsti (raffredare), potepsti se (intoppare), pored potepti se (scapucciare). Sibilant *s* stoji tu prema glagolima plesti, krasti i sl., koji imaju -s- po zakonu.

215. Prema pridjevu *današnji* Jurin ima: prijašnji (praecedens), prvašnji (prior), sadašnji (praesens), skorašnji (fresco), pored vazdanji (perennis), jučeranji (hesternus), sadanji (instans), prvanji (primaevus). Od priloga danas i formanta -nji postao je pridjev *današnji*. Krivom dekompozicijom -(a)šnji je shvaćeno kao nastavak i kao takvo dodano je navedenim prilozima.

216. Jurin se jednako koleba u pisanju glasova s i z ispred lj i nj. Tako na pr. on piše: bolešljiv (infermo), izmišljitelj (autore) pored

[302] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 33.
[303] T. Maretić, Rad 209, str. 239.
[304] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 34.
[305] Cakawizm, Krakov 1929.
[306] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 16.

sljubiti (connecto), ljubežljiv (amabile), prijažljiv (intriseco) pored bolezljiv (malsano), bolezljivac (malaticcio). U složenicama z ostaje uvijek bez promjene, na pr. uzljutiti (acetire), razljutiti (aizzare). I u narodu nije do kraja provedeno prelaženje s, z u š, ž ispred lj. Tako se u Posavini govori: razljútit, razljūtīm, razljútio i razljūtī se, razljūtē,[307] u Dubrovniku: žlje i izljubiti, uzljubiti se.[308] Bunjevci senjskog zaleđa s i z ispred lj uvijek izgovaraju kao š i ž: šljubit, ižljubit.[309]

217. Neke riječi imaju sekundarno *s* na početku, a neke u sredini. Na početku imaju: spsovka (contumelia), spsovni (contumeliosus), svrž, svržina (nodatio), svrživ (nodosus), spsaltir (salterio), skrpuša (frignocola), skarba, skaranje (stormo), spirlica (serviziale), spuž (limax), spužar (lumacajo), spužalina (guscio), skornjača (tartaruca), smrča (mirta) pored mrča (mortella). U sredini imaju: vazesti (recepto), mozskov (medularis), razstrkati (palor), razstući (labefacio), razspasti (gettare), razstopiti (conflo), razstiran (profligatus), uzstegnuti (fermare il cavallo), uzstegnut nogu (fermare il piede) pored glagola u § 214. Sekundarno z imaju: sazblazan (terriculatio) mj. sablazan, uzstajući (emergens), uzspomenutiv (memorabilis), a sekundarno ž ima samo imenica težažkinja (colona).

218. Neobična je zamjena spiranta ž sa š i sa afrikatom č u riječima kao: uvičbati (erudio), po uvičbanju (erudite), uvičbanost (eruditio), srbeč (v. pervello), uvišbati (erudio). Isto tako neobična je zamjena spiranta š sa č u: varoč (oppidum), mali varoč (oppidulum), srič (tartarum), pčenica (v. intervello). Oblik *pčenica* zabilježio je Rešetar u Piperi nedaleko od Podgorice.[310] Neki Jurinovi suvremenici u Dalmaciji pišu kao i on: uvičbati, uvičbanje, uvišbati sa č i sa š mjesto sa ž.[311]

219. Sibilant *s* asimilirao se sa *s* i sa *z* u izrazima: nuz trihu (v. impluvium), prostriliti s trane na stranu (transago), i nestao. Riječi kao: kropilo (aspergium), okropiti (aspergo), pokropiti (aspergere) Jurin piše i sa s: skropiti, oskropiti, poskropiti (aspergo), skropljenica (aspergium). Nije sigurno, kako je pisac čitao znak *s* u tim primjerima. Isto tako nije sigurno, kako je čitao s u: ostriti (acuo), ostrina (acumen), ostar (asper). Ipak, veća je vjerojatnost, da ga je čitao kao s, a ne kao š, jer u jednom i drugom slučaju znak s piše sa *s* ili sa *ſ*, nikada sa *sc* ili sa *ſc*, kako redovno piše glas š. Pored *kropiti, ostar* na otoku Vrgadi govori se i *skropiti, oštrina*.[312]

Asimilacija. 220. Filolozi razlikuju trostruku asimilaciju u našem jeziku: 1. asimilaciju po zvučnosti, 2. asimilaciju po mjestu izgovora i 3. asimilaciju po načinu sastavljanja. Kolebanje između fonetike i etimologije glavna je oznaka Jurinova pravopisa u vezi s prvom asimilacijom. Uzrok je tomu ponešto izgovor, a ponešto vizuelna asocijacija i razmišljanje. To vrijedi i za drugu asimilaciju. Tako na primjer pisac jedam-

[307] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 202.
[308] P. Budmani, Rad 65, str. 158.
[309] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 346.
[310] M. Rešetar, Der štok. Dialekt, str. 131.
[311] T. Maretić, Rad 209, str. 188.
[312] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 33.

put piše stramputiti (nuto), a drugi put stranputiti (aberro), imenicu himba (astutia) piše sa m, a imenicu činba (effectio) sa n.

221. Kod treće asimilacije u skupinama hv i pv prvi je suglasnik bezvučan, drugi zvučan. Po zakonu asimilacije i glas v postaje bezvučan: hv > hf, pv > pf, onda dalje od obje skupine postaje ff, odnosno f, na pr. faliti (laudo), fala (laus), ufati (spero, credo).

Disimilacija. 222. Mjesto skupine čt stoji št (čt > tšt > št) u: što (quid), zašto (cur), štiti (lego), štovati (honoro). Pored toga skupina čv daje čm u izrazu: mirine od Nečmena (Promona), skupina šč daje št: daštica (axiculus) < daskica > daščica (v. tavoletta) > daštica.

223. Posebno treba naglasiti disimilaciju suglasnika: lj, nj, đ, ć, š, ž i skupina blj, plj, mlj, vlj. U Kalepinima na primjer čitamo cvilenje (ploratio), dilenje (profectio), hinenje (farus), kasnenje (mora), rodenje (paritudo), vadenje (fossio), krotenje (mortificatio), čistenje (munditia), nosenje (vectio), razglasenje (praeconium), pazenje (vedere), porazenje (mactatus), onda robenje (praedatio), grabenje (rapacitas), sklopenje (solidatio), mamenje (inescamento), slavenje (praedicatio) mjesto cviljenje, diljenje, hinjenje, kašnjenje, rođenje, ... robljenje, grabljenje, sklopljenje, mamljenje, slavljenje. Takvi disimilirani oblici u Kalepinima su tako brojni, da pravilni oblici pred njima gotovo iščezavaju. Za neke slučajeve nisam našao potvrde. Našao sam: opoganjenje (profanatio), hranjenje (nutrizione), dosađenje (taedium), razređenje (periodus), oćućenje (praesentatio), posvećenje (santificamento), uzvišenje (magnitudo), uniženje (depressio), pogubljenje (tyrannicidium), odcipljenje (seductio), objavljenje (praeconium).

224. I drugi dalmatinski pisci 18. stoljeća dosta često pišu glagolske imenice sa -lenje, -nenje, -đenje, -tenje, -senje, -zenje mjesto sa -ljenje, -njenje, -đenje, -ćenje, -šenje, -ženje.[313] Jednako i slavonski pisci istoga doba.[314] Neke slučajeve slogovne disimilacije zabilježio je V. Karadžić u srijemskom i resavskom govoru,[315] a prof. Ivšić u posavskom govoru.[316] R. Aleksić u takvim glagolskim imenicama gleda »obrazovanje prema infinitivu i drugim oblicima, a ne od trpnog prideva, kako je pravilno.«[317]

Metateza. 225. Pored općih pojava metateze, koje su zajedničke svim hrvatskim govorima, u Kalepinima se nalaze neke, manje obične pojave. Među opće pojave ide metateza: a) likvida al, ar, na pr. klak (calcem), klačnica (calcaria), Skradin (< Scardona), Rab (< Arba), kralj (rex), krava (vacca), b) tk: kt, na pr. tko (quis), c) ć: jt, na pr. naći (nanciscor), poći (abeo) prema najti (adeo), pojti (abeo), d) žl : lž, na pr. žlica (cochlear), ožujak pored lažak (Martius), e) sv: vs, na pr. sva, sve (totus), svemoguć (omnipotens), svaki (omnis), f) nd: dn, na pr. plandovati

[313] T. Maretić, Rad 209, str. 203–204.

[314] R. Aleksić, o. c., str. 71; T. Maretić, Rad 180, str. 156–157.

[315] Isp. T. Maretić, Gramatika i stilistika, str. 93.

[316] Rad 196, str. 204–205.

[317] O. c., str. 72.

(quiesco), plandovanje (vacatio), g) vn: nv, na pr. žrvan (hydromyla) od stsl. žrъnъvъ.[318]

226. Posebne pojave metateze: a) šv : vš, na pr. švenak (pidocchio), švenčić (pedicellus), švenčiv (pediculosus) pored ušenak (pidocchio), ušiv (pediculosus), b) kt: tk, na pr. lukta (fantoccio), c) kv: bk (bk > pk > vk > kv), na pr. zikva (culla), d) jn: nj, na pr. dvajnke (mantica) pored dvanjaka (mantica), e) ckn: ksn, na pr. ckniti pored kasniti (tardare), f) hu: uh, na pr. huor (apex), huoda (catascopus), huoditi (exploro), huititi (prehenso), g) žmul (cyatus), žmuo (bicchiere) prema lat. modiolus, h) gnj: gl, na pr. gnjila (creta), gnjilav (cretoso) mjesto glina, glinav, i) gomila (acervus), gomiliti (acervo) mjesto mogila, mogiliti.

227. Oblici *švenak, švenčić,* kako sam ustanovio, govore se u Jurinovu rodnom mjestu Primoštenu. Obik *švenak* zabilježio je prof. B. Jurišić na otoku Vrgadi,[319] a oblik *zikva* mjesto *zivka* i *zipka* govori se u čakavskim govorima, kao na primjer u riječkom,[320] vrgadinskom[321] i božavskom dijalektu.[322] Prelazni oblik *zivka* u 18. stoljećau upotrebljavao je J. Banovac.[323]

Kontrakcija suglasnika. 228. Kad dva jednaka suglasnika stoje jedan do drugoga, stežu se u jedan. To se redovno događa u složenicama, kad se jedan dio svršava suglasnikom, kojim drugi počinje. Ako nisu jednaki, onda teže da se izjednače i stegnu. Evo nekoliko primjera: a) td > dd > d, pedeset (quinquaginta), b) dd > d, odavna (ab antico), c) dt > tt > t: potkati (praetexo), d) kk > k: mek, meka, meko (mollis). Doduše, Jurin nekad piše taj pridjev sa dva kk, na pr. mekki orah (mollusca), mekke noge (v. mollipes), ali, ovdje udvojeno kk dolazi kao pravopisni znak, da je samoglasnik e ispred k kratak. e) nn > n, na pr. kameni (saxosus): stsl. kamenьnь, plameni (flammans): stsl. plamenьnь, inostran (strano): stsl. ino-stranьnъ, jedanadeste (undecim) mjesto jedannadeste, f) zs > ss > s, na pr. isići (contrucido), rasići (reseco), rasuditi (discepto), g) zš > žš > šš > š, na pr. ištetiti (vasto), raširiti (distendo), h) zz > z, na pr. brezakono, brezakonito (illecitamente), prezub (edentatus), i) zž > žž > ž, na pr. ižimati (premo), ražeći se (ardere).

Navesci i druge pojave. 229. Za isticanje značenja pojedinih riječi Jurin se služi navescima: a) bo, na pr. olibo (que), jerbo (quamobrem), jurbo (acciochè), zatobo (imperciocchè). U starijem hrvatskom jeziku *-bo* je bio uzročni veznik, koji je obično stajao iza prve riječi u rečenici, osobito, ako je ona sama po sebi označivala uzrok. Danas se ne upotrebljava u samostalnoj upotrebi, nego u vezi s kojom drugom riječi i osjeća se kao sekundarni dodatak. b) -ka, na primjer: menika (v. ahime), gorika (di sopra), vanka (v. respuo), danaska (hodie). Taj se navezak

[318] F. Miklošić, o. c., str. 200.
[319] Isp. Nastavni vjesnik 46, str. 38.
[320] R. Strohal, Rad 124, str. 122 i 133.
[321] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 26.
[322] A. Cronia, Južnoslov. filolog VII, str. 80 i 85.
[323] T. Maretić, Rad 209, str. 202.

često upotrebljava u posavskom govoru uz lične zamjenice.[324] Inače je posve ob.čan i u drugim govorima, kao na pr. u vrgadinskom[325] i na Kvarnerskim otocima.[326] c) -no, na primjer: kakono, kakonoti (velut, qualiter, come), d) -ti, na primjer: iliti oliti (sive), oliti, aliti (ve), komuti drago (quodlibet). e) -r (e-a), na pr. nikadare (numquam), joštera (necnon), jučera (heri), igdar (unquam), f) -ve, na pr. jurve (jampridem, di gia), g) -zi na pr. zatizim (post), sa svim tizim (licet, tamen)), od kojizi (v. majores). Od dalmatinskih pisaca 18. stoljeća samo Banovac i Zoričić pišu dativ *njojzi* s naveskom -zi, koji Zoričić ponajviše piše sa -ži: nježin, nježina, nježino. Sasma rijetko: njezino, njezne sa -zi.[327]

230. U složenicama: zakonoša (legislator), zlamenosni (signifer) morala bi stajati dva jednaka sloga -no- jedan do drugoga, ali zbog lakšeg izgovora jedan je od njih ispao. Dva sloga -no- sačuvala su se u pridjevima: smrtnonosan (lethifer) i dažnonosan (nimbifer).

VI. – KVANTITETA I AKCENAT

231. Pod utjecajem latinskog i talijanskog jezika, a po primjeru starijih hrvatskih pisaca u Dalmaciji, Jurin je nastojao odrediti kvantitetu i akcenat nekih riječi u Kalepinima. U tu svrhu poslužio se znakovima ´, ` udvajanjem samoglasnika i suglasnika, znakom dužine ¯ i kratkoće ˘. Svi su ti znakovi, kako se čini, prvotno u vezi s označivanjem dužine i kratkoće samoglasnika, a drugotno i u vezi s označivanjem akcenta. Za oznaku dužine: a) akut ´, na pr. vlát (spica), lét (velatura), blíd (luridus), drób (interaneum), dúb (v. arboresco), b) udvajanje samoglasnika: paas (cinghio), leed (gelum), vii (vos), hood (iter), ruub (orlo), c) znak dužine: bān (regulus), jēx (istrice), rīgh (gilvus), nōx (gladius), lūgh (silva), d) gravis: ulàk (posta), zvizdoglèd (astrolabium).

232. U nekim riječima dužina se bilježi na dva načina: a) udvajanjem samoglasnika, na pr. glaad (carestia), meed (mele), liin (frigidus), ploot (chiusura), truud (travaglio) i b) znakom dužine iznad samoglasnika, na pr. glād (fames), mēd (cerion), līn (segnipes), plōt (argine), trūd (manupretium). Na tri načina označena je dužina u imenici: glaas (suono), glās (fama), glás (sonus).

233. Neobično je, što imaju dug samoglasnik: pūn (refertus), dūh (anima), tmāst (leucophaeus), hrēb (stipes), kīt (balaena), stār (v. senectus), pood (pavimentum), a danas je u svim tim riječima u književnom jeziku samoglasnik kratak: pũn, dũh, tmãst, hrẽb, kĩt, stãr, põd.[328]

[324] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 31.
[325] B. Jurišić, Nastavni vjesnik 46, str. 37.
[326] I. Milčetić, Rad 121, str. 114.
[327] T. Maretić, Rad 209, str. 229 i 233.
[328] Isp. BIRj.

234. Kratki se slog označuje: a) akutom ´, na pr. lulavó (dementer), poniznó, tihó, priprostitó (demisse), vedró (dilucide), b) gravisom `, na pr. sàn (somnium), gàd (sordes), màç (smarra), tlè (pavimentum), slòn (elefante), c) znakom kratkoće ˘, na pr. zlŏ, zlă (malum), mĕd měda (mel), samo u ta tri slučaja, d) udvajanjem suglasnika iza samoglasnika, na pr. sobba (lacum), zlobba (invidia), ploççа (solea), zgodda (maturitas).

235. Bilježenje tih znakova nije bez neke veze s akcentuacijom. To se može reći bar za akut kod dugih samoglasnika, za gravis kod kratkih samoglasnika i za udvojene suglasnike. Budući da se Jurin koleba između štokavskog i čakavskog narječja, prilično je teško odrediti, u kojoj je riječi znak u vezi s akcentuacijom, a u kojoj u vezi s označivanjem kvantitete. Jurin se kod pisanja svog hrvatskog teksta mnogo ugledao na Della Bellu, pa se može s punim pravom reći, da je i on poput Della Belle akcenatskim znakovima nastojao označiti ne samo dužinu i kratkoću samoglasnika, nego i izgovornu silinu sloga. Taj se zaključak može izvesti iz posvemašnje sličnosti između Jurinova i Della Bellina hrvatskoga teksta. Obojica udvajaju samoglasnike i suglasnike, obojica upotrebljavaju akut i gravis. Razlikuju se samo u označivanju znaka dužine. Della Bella ga piše sa ^, a Jurin znakom ¯.

236. Budući da je Jurin poput Della Belle išao za tim, da osim kvantitete označi i akcenat, onda su svi znakovi, uključivši i udvajanje samoglasnika, u vezi s akcentuacijom, na pr. vaagliati (adaestuo), çeelno drivo (nave capitana), muutan (turbido), ſctēdgna (parcitas), māna (illectamentum), nāpunoſt (redundantia), krētati (agito). U svim tim riječima dug slog ujedno je i naglašen. Jednako i u riječima, na kojima stoji akut: ſtának (villula), písmo (scriptio), dúga (iris), kamménak (lapillus). I u današnjem književnom jeziku sve te riječi imaju akut ili dugouzlazni akcenat.

237. Usporedio sam, kako se neke riječi pišu u Della Bellinu Dikcionaru i u Jurinovim Kalepinima i ustanovio, da Della Bella na primjer glagole: pofâliti, odrêditi, zapûstiti, pokazîvati piše samo sa znakom ^, a Jurin sa znakom ¯ i ´: pofāliti (probo), odrēditi (ordinare), zapústiti (abbandonare), pokazívati (accenare). Iz toga se može zaključiti, da je Jurin znakovima ¯ i ´ označio i dužinu sloga i akcenat i da je sve te riječi izgovarao štokavskom akcentuacijom.

238. Međutim, u Kalepinima ima dosta riječi, u kojima se znakovi dužine i kratkoće ne podudaraju sa štokavskom akcentuacijom, kao na pr. kabaan (mantello di viaggio), zateeghnut (attratto), koji garmii (v. altitonus), çegliād (persona), izglēd (modus), izgléd (mostra). Na osnovi tih primjera kao i primjera u § 231 d) može se reći, da udvojeni samoglasnici i znakovi ¯, ´, ` označuju primarno dužinu samoglasnika, osim ako se tu ne radi o čakavskoj akcentuaciji, što je vrlo vjerojatno. Nešto se slično može reći o akutu i gravisu, kad stoje na kratkom slogu u dvosložnim i višesložnim riječima, na pr. slovò (vocabolo), svitló, bistró (dilucide), nepristojnò, nepriliçnò, neprikladnò (inconvenienter), prespametnó (dementer). Oni tu označuju kratkoću sloga, izuzevši one slučajeve, u kojima se radi o čakavskoj akcentuaciji.

239. Od svih znakova najviše veze s akcentuacijom ima udvajanje suglasnika iza kratkih slogova. Riječi navedene u § 234 d) dvosložne su i imaju ili kratkosilazni ili kratkouzlazni akcenat. No, udvajanje se suglasnika vrši ne samo u dvosložnim, nego u trosložnim, četverosložnim i petorosložnim riječima, ali ne uvijek u uskoj vezi s akcentuacijom. Usko je povezano s akcentuacijom dvostručenje: a) u trosložnim riječima, kao stizzati (cumulo), muççiti (stimulo), vidditi (perspicio), b) u četverosložnim riječima kao na pr. porobbiti (perpopulor), poguzzati (deglutio), slammarica (palearium), c) u petorosložnim riječima, kao osramottiti (opprobro), osirottiti (viduo), kammenovati (lapido).

240. U dvosložnim riječima uvijek se udvaja suglasnik, koji stoji iza samoglasnika drugog od kraja, a u trosložnim riječima suglasnik iza samoglasnika trećeg od kraja. U takvim slučajevima udvajanje se uglavnom slaže sa štokavskom akcentuacijom, kakva je u današnjem književnom jeziku. No, u trosložnim riječima često se nađu udvojeni suglasnici iza samoglasnika drugog od kraja, na pr. daſctizza (axiculus), bradizza (barbula), planikka (unedo), mazaççа (unctor). To se udvajanje ne podudara sa štokavskom nego sa čakavskom akcentuacijom tih riječi. U Jurinovu rodnom mjestu Primoštenu sve se te riječi izgovaraju s akcentom na slogu drugom od kraja, kako ga je Jurin označio. Na istom slogu imaju naglasak imenice kao: samocchia (solitudo), tegocchia (gravedo), lipotta (pulchritudo), mekotta (pulmen).

241. U trosložnim riječima, kao što su: iſpecchi (torreo), pomocchi (subvenio), izbitti (verbero), izpratti (perpurgo) udvajanje se suglasnika može tumačiti analogijom. Kad su te riječi bez prefiksa, naglasak im se podudara s udvajanjem. Združene s prefiksom zadržale su udvojene suglasnike uslijed vizuelne asocijacije. Isti je razlog djelovao na pisca, da je udvojio suglasnike u četverosložnim riječima: odmizzati (cunctor), podpassati (succingo), obrizzati (hostio), u kojima se udvaja suglasnik iza trećeg samoglasnika od kraja. Na tom slogu stoji akcenat, kad su riječi samostalne, bez prefiksa.

242. No, tako se ne mogu tumačiti riječi kao: hotinizza (focaria), xglizdinizza (inguinaria), rumenillo (pupurissum), putovatti (vio) i petorosložne, iako složene, riječi: opuſtoſcitti (vasto), mimohoditti (passare), pripitomitti (domesticare). Ako ih pisac nije izgovarao prema čakavskoj akcentuaciji, udvajanje nema nikakve veze s akcentuacijom kao ni udvojeni suglasnici iza dugog samoglasnika u riječima: razglaſſiti (percelebro), proglaſſiti (invulgo), oblittati (intervolo).

243. Sasma rijetko dolaze po dva udvojena suglasnika u istoj riječi, na pr. u ſtuppizzi (v. pinsito), rannizza (ulcusculum), oppassati (percingo), rabbottati (persequor). Prve dvije riječi deminutivni su oblici od *stupa* i *rana*, pa bi se prvi udvojeni suglasnici mogli tumačiti vizuelnom asocijacijom. Za udvojeno -zz- (c) može se pretpostaviti, da ga je pisac pisao prema talijanskim formantima -azza, -ezza. Glagol *oppassati* bez prefiksa ima akcenat na slogu -pa-, s prefiksom na slogu o-. U oba slučaja slog je kratak. Zato se prvi put udvaja suglasnik -ss-, a drugi put suglasnik -pp-. Prema glagolu *rabbottati* postoji imenica *rabota*. Glagol

ima akcenat na slogu -bo-, imenica na slogu -ra-. Budući da su oba sloga kratka, u prvom se slučaju udvaja suglasnik -tt-, u drugom suglasnik -bb-. U glagolu je -bb- udvojeno vizuelnom asocijacijom, a -tt-, jer je ispred njega samoglasnik kratak.

244. Na osnovi iznesenih primjera dolazi se do slijedećih zaključaka: a) Udvojeni samoglasnici i znak dužine dolaze najčešće u jednosložnim riječima. Sasvim rijetko u dvosložnim i višesložnima. b) Ti znakovi primarno označuju kvantitetu sloga. Vjerojatno, bar u pojedinim slučajevima, označuju i izgovornu silinu sloga. c) Znakovi ´, ` bilježe se bez obzira, koliko riječ ima slogova. d) Akut se u većini slučajeva podudara sa štokavskom akcentuacijom riječi, na kojoj stoji, dok se gravis u većini slučajeva ne podudara. e) Udvojeni suglasnici imaju najviše dodira s akcentuacijom i najčešće se susreću u Kalepinima. f) Nikada ne dolaze u jednosložnim riječima, sasvim rijetko u petorosložnima. Nešto češće u četvorosložnim i trosložnim, najčešće u dvosložnima. g) Jurin je neke riječi izgovarao prema čakavskoj, a neke prema štokavskoj akcentuaciji.

VII. – OBLICI

A. Deklinacija imenica

245. Tuđa, manje poznata, imena u većini slučajeva glase kao u talijanskom jeziku, na pr. Abeati (tal. Abeati, lat. Abaeatae), Negroponte (tal. Negroponte, lat. Abantis), Akile (tal. Achille, lat. Achilles), Erkole (tal. Ercole, lat. Hercules), i t. d. Ipak, neka su ponašena, kao: Areopag (Areopago, lat. Areopagus), Eraklit (Eraclito, lat. Heraclitus), Omer (Omero, lat. Homerus). To posebno vrijedi za nazive naših *gradova:* Nin (Nona), Solin (Salona), Skradin (Scardona), Senj (Senia), Ston (Stagnum), Knin (Tinia), Trogir (Tragurium), *otoka:* Brač (Brachia), Far (Pharia), Korčula (Corcyra Melaina) i *rijeka:* Dunaj (Danubius), Drava (Dravus), Sava (Savus).

246. U Jurinovoj se Gramatici lokativ kao poseban padež uopće ne spominje. Ipak ga u Kalepinima dosta često susrećemo, na pr. po običaju apostolskomu (all' apostolica), po staromu običaju (alla buona), po momu sudu (a giudizio), pram svakomu kraju (quoquoversus), pram komu mistu (quorsum), u svakomu mistu (ubicumque), u kom mistu (ubinam).

247. U instrumentalu mjesto krajnjega -m vrlo često dolazi nazal -n, na pr. opriti se komu besidon (obloquor), uviton (v. prehenso), silon (v. premo), olovon (v. plumbatus), slavon (v. glorioso), nakićen perjen (plumatus).

248. Neke imenice muškoga roda imaju kraći plural, iako bismo očekivali duži, na pr. niki stupi o kipi ženski (cariatides), bani (magistratus), kralji (v. magus), kao ovni, kako ovnovi (v. arieto), ostriti nože (cos), koji čuva grobe (v. libitina).

249. Imenice muškoga roda u genitivu plurala imaju nastavak ā, na pr. od pinezā (v. jattura di danari), od nemoćnikā (v. infermiero). Mjesto -ā Jurin u nekim slučajevima piše -aa, na pr. od članakaa (v. articularis), stado konjaa, volovaa (armentum). Za ovaj padež Jurin ima najčešće nastavak -ah, na pr. vinogradah, domovah (v. fundus), zakoni gradovah, vilaetah (v. municipium), od prokopah, meterizah (v. fossatum). S tim nastavkom piše se genitiv imenica srednjega roda, na pr. poljah (v. fundus), selah, mistah (v. municipium), vesalah (v. decemremis). Nešto je rjeđi genitiv na -ov||-ev, na pr. par volov, konjev (jugum), pokladnikov, nakaznikov (v. baccatus), vojnikov (v. deprehensa), protivnikov (v. profligo). Izuzetno svršavaju na -i(h) imenice: pinezih (v. ducentesima), iljada rasteglјaji, šežanji (miglio).

250. Svi dalmatinski pisci Jurinova doba pišu genitiv plurala sa -a, Neki ga od njih pišu s produženom osnovom na -ov (-ev) bez krajnjega -a kao i Jurin.[329] Genitiv na -i imaju kod njih ne samo imenice, koje i u današnjem književnom jeziku svršavaju na -i, nego i neke druge, kao: događaji, dili, načini.[330] Genitiv s produženom osnovom -ov (-ev) često se upotrebljava u posavskom govoru na pr. konjev, pandurov, konjeva, oltarova.[331] U Jurinovo doba tako je pisao M. A. Reljković, na pr. konjeva, oblakova.[332]

251. Genitiv imenica ženskoga roda Jurin piše: a) nastavkom aa, na pr. lov od ticaa (aucupatio), od planinaa (arduitas), b) nastavkom -ah, na pr. pun potribah, nevoljah, dosadah (pieno di fastidi), prigodah (v. annales), litinah (v. aediles). Pored toga u Kalepinima se susreću oblici starog genitiva plurala bez nastavka, na pr. jabuk (v. daca), šišak (v. coniger), od smokav (v. catorchites), mekinj (v. caninaceus), brez nog (v. anus) i genitiv na -i, na pr. uri (v. engonaton). Svi su ti oblici obični u jeziku ostalih dalmatinskih pisaca.[333] Genitiv bez -a redovno dolazi u jeziku M. A. Reljkovića[334] i njegovih suvremenika u Slavoniji, ali samo u stihovima.[335] On je običan i u današnjem posavskom govoru.[336]

252. Imenice i-deklinacije, koliko u Kalepinima imaju genitiv plurala, svršavaju se u tom padežu na -i, na pr. ljudi (v. constitutus), pisni (v. chorus).

253. U Kalepinima dativ plurala ima samo stariji oblik s nastavkom -om (-em), na pr. vojnikom (v. congiarium), igračem (v. choragus), šužnjem (v. demensum). Taj je oblik najobičniji i u drugih dalmatinskih kao i slavonskih pisaca.[337] On počesto dolazi u današnjem posavskom govoru.[338]

[329] T. Maretić, Rad 209, str. 209–210.
[330] T. Maretić, Rad 209, str. 209–210.
[331] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 214.
[332] R. Aleksić, o. c., str. 80–81.
[333] T. Maretić, Rad 209, str. 218.
[334] R. Aleksić, o. c., str. 85.
[335] T. Maretić, Rad 180, str. 166.
[336] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 15.
[337] T. Maretić, Rad 209, str. 210; T. Maretić, Rad 180, str. 160.
[338] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 215 i 241.

254. Za akuzativ plurala našao sam samo jednu potvrdu u Kalepinima: u člance vire (v. orthodoxus), gdje je -c- prodrlo iz nominativa, dativa i instrumentala plurala. Takve su analoške pojave obične u istočnom dijelu posavskoga govora, na pr. lîvce, nālōze orāse.[339]

255. Od svih padeža najviše su starine sačuvali lokativ i instrumental. Imenice muškoga i srednjega roda imaju u lokativu nastavak -i(h), na pr. u zglobih (arthriticus), u člancih (v. arthritis), po godištih (v. annales), na voli, na konji, na koli (v. veho), po nugli, po kuti (v. angulatim).

256. Lokativ na -i(h) imaju dosta često slavonski pisci Jurinova doba,[340] današnji posavski govor.[341] Jurinovi suvremenici u Dalmaciji imaju kadšto lokativ na -im. Inače uvijek imaju na -i(h).[342]

257. Imenice se ženskoga roda svršavaju u tom padežu na -ah i na -ami, na pr. u mraku od tminah (v. crepusci), na mišnicah (v. armillatus), o maslinami (v. olivo). Jurinovi suvremenici u Dalmaciji i u Slavoniji najčešće imaju nastavak -ah. Nastavak -ami imaju dosta rijetko.[343] Likovi s -ah i s -ami govore se gdjegdje i u današnjem posavskom govoru.[344]

258. U instrumentalu plurala najčešći je nastavak -i, na pr. prid svidoci (v. contestato), posađeno orasi (v. coryletum), s' kosori (v. congladior), pod lukovi (v. fornicarius). Likovi s -im dolaze rijetko, na pr. zubim (v. adoperare), s' velikim rukavim (v. chirodosa). Nešto češće dolaze likovi s nastavkom -ima na pr. zubima (v. addentare), noktima (v. adoperare), s' rozima (v. arieto). Svi se ti oblici susreću u jeziku dalmatinskih i slavonskih pisaca. Oblici s -i vrlo često, s -ima rijetko.[345] Oblike s -im upotrebljava samo Kačić.[346] Vrlo ih rijetko upotrebljavaju slavonski pisci.[347] S nastavkom -mi, za koji Jurin ima samo jednu potvrdu: zubmi (v. addentato), Maretić je u jeziku slavonskih pisaca zabilježio tri slučaja: bičmi, stupmi, zubmi.[348] U današnjem posavskom govoru prof. Ivšić zabilježio je samo dva: zubmi, tanjurmi.[349]

259. Imenice ženskoga roda u instrumentalu plurala imaju tri završetka: -am, -ami, -ama. Najčešće dolaze likovi s -ami, na pr. meu stinami (v. saxatilis), ružicami (v. rosarium), daskami (v. asso), nogami (v. protero), misto posađeno maslinami (v. olivetum). Za druga dva nastavka našao sam u Kalepinima samo po dvije potvrde: pokriti tminam (praeumbro), milovati rukam (circummulceo), prid nogama (a piede), služiti se prilikama (v. allegorizzare). Sva tri nastavka upotrebljavaju i Jurinovi

[339] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 215.
[340] R. Aleksić, o. c., str. 82; T. Maretić, Rad 180, str. 161.
[341] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 216.
[342] T. Maretić, Rad 209, str. 211, 215–216.
[343] T. Maretić, Rad 209, str. 219–220; R. Aleksić, o. c., str. 86–87; T. Maretić, Rad 180, str. 167.
[344] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 17.
[345] T. Maretić, Rad 209, str. 212 i 215; T. Maretić, Rad 180, str. 161.
[346] T. Maretić, Rad 209, str. 212, 215.
[347] T. Maretić, Rad 180, str. 161.
[348] Rad 180, str. 162.
[349] Rad 196, str. 216.

suvremenici u Dalmaciji, s tom razlikom, što su u njih najčešći likovi s -am, a dosta rijetko likovi s -ama.[350] Slavonski pisci toga doba najčešće pišu likove s -ama, a rijetko likove s -ami i s -am.[351]

260. Imenica *tijelo* ima samo duži plural, na pr. genitiv plurala glasi: moći svetih tilesah (v. reliquiae), akuzativ plurala: koji saranjuje mrtva telesa (v. pollinctor).

261. Imenice: *oko, noga, ruka, kost* zadržale su neke dualne oblike, na pr. oteščati očimam (caligo), s dvostrukim završetkom -ima (-m), koji leži pod nogu (suppes), stati na noguu (adsto), koji drži na ruku (v. armillatus), pri ruku (in pronto), koji nosi na kostiju (dossuarius). Oblik *očimam* upotrebljavali su Kačić i Filipović.[352] U govoru otoka Šolte, Čiova i Drvenika dativi, lokativi i instrumentali plurala izjednačili su se u nastavcima, pa sve imenice muškoga roda imaju nastavak -iman, na pr. križîman, grišîman.[353] Oblike *ruku, nogu* u lokativu duala često su upotrebljavali dalmatinski i slavonski pisci 18. stoljeća.[354]

B. Deklinacija zamjenica i pridjeva

262. Mjesto *ovaj, taj, onaj* Jurin upotrebljava starije oblike: ovi (hic), ti (iste), oni (is), a mjesto *ovakav, takav*, upotrebljava: ovaki (tale), taki (talis). Jedni i drugi likovi vrlo su obični u posavskom govoru[355] kao i u govoru ličkih Bunjevaca.[356] Oblici ovi, ti, oni mjesto ovaj, taj, onaj posve su obični i u čakavskom i u štokavskom narječju.[357]

263. Lokativ ima dva završetka: -om, -omu, na pr. u kom mistu (ubinam), po mom umu (a giudizio), pram komu mistu (quorsum). Lokativ na -omu s krajnjim -u nema mjesta u današnjem književnom jeziku,[358] iako su ga često upotrebljavali ne samo dalmatinski pisci, nego i njihovi suvremenici u Slavoniji.[359]

264. Primjeri iz Kalepina svršavaju se u instrumentalu plurala na -im i na -ima, na pr. s' dobrim riječma (v. benedice), s' tvojima pogrdami (v. projecto), ići bosima nogami (v. scalzato), s' lipima ričami (!) (allector). Kraći -im nastavak nastao je jednačenjem dativa i instrumentala plurala, a mlađi -ima nastavak došao je iz dativa i instrumentala duala. Oba nastavka obična su u jeziku dalmatinskih pisaca Jurinova doba.[360] Jednako i u jeziku M. A. Reljkovića.[361]

[350] T. Maretić, Rad 209, str. 220.
[351] T. Maretić, Rad 180, str. 167.
[352] T. Maretić, Rad 209, str. 216.
[353] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 28.
[354] T. Maretić, Rad 209, str. 219; T. Maretić, Rad 180, str. 166.
[355] Stj. Ivšić, Rad 196, str. 143 i Rad 197, str. 32, 33.
[356] G. Tomljenović, Nastavni vjesnik XIX, str. 586.
[357] Isp. Đ. Šurmin, Rad 121, str. 202; P. Budmani, Rad 65, str. 173; M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 32; M. Kušar, Nastavni vjesnik III, str. 335.
[358] T. Maretić, Gramatika i stilistika, str. 172.
[359] T. Maretić, Rad 209, str. 224–225; T. Maretić, Rad 180, str. 170–171.
[360] T. Maretić, Rad 209, str. 227.
[361] R. Aleksić, o. c., str. 95–96.

C. Komparacija pridjeva

265. U Kalepinima se pridjevi pišu sad u određenom, sad u neodređenom obliku, na pr. milosni, blagodarni, ljubavni (favens), malašni, malahni, drobni, sitni (parvus) – velik, visok, izvrstan, bogat, pošten, slavan (magnus), crljen, rumen (ruber).

266. U književnom jeziku nisu obični posvojni pridjevi: uhov (oricularius), mirov (pacificatorius), sitov (pollinarius), grebov (orcinus), palcov (pollicaris), cvitov (floreus).

267. Pisac redovno komparativ piše sa -čji, -šji, -žji, -rji, na pr. jačji, najjačji (valens), višje, povišje (sublate), na višjemu (sublime), odvišje (superfluo), nižji (inferior), bržji (ocyor, str. 1008), najbržji (ocyssimus, str. 1008), težje brime (v. aggravo), bližje (v. admoveo), širji (v. ampliusculus). Od dalmatinskih pisaca 18. stoljeća jedini Knežević piše -j- iza č, š, ž, r i ć u komparativu. Ostali pišu rijetko, i to ponajviše iza ž.[362] Slavonski pisci istoga doba pišu -j- dosta često iza č, š, ž, a samo kadšto iza ć.[363] U današnjem posavskom govoru komparativ se obično govori sa -čji, -šji, -žji, -rji.[364]

268. Neki pridjevi imaju nastavak -iji mjesto -ji, na pr. blagiji (v. affabile), gorkiji (acerbus, austerior), tihije (mitius), ludiji, najludiji (stultus), gustiji, najgustiji (v. spissus). Isti se likovi susreću u jeziku dalmatinskih i slavonskih pisaca 18. stoljeća[365] i u današnjem posavskom govoru.[366] Oni su nastali analogno komparativu onih pridjeva, koji imaju nastavak -iji po zakonu.

269. Zanimljivi su komparativni i superlativni likovi: vikše (plus), najmaša (v. teruncius), najmašiji (minimus), najmašije (minimum). U prvom slučaju stoji glas *i* mjesto *e*, a u superlativnim oblicima ispred š ispao je glas *nj*. Nastavci -iji, -ije stoje analogno pridjevima kao: krupniji, sitniji, gdje stoje po pravilu.

270. Komparativ laglje (v. alleggerire) ima -lje prema komparativu: dalje, deblje. Komparativ *laglji* često se govori u današnjem posavskom govoru.[367] Imaju ga i slavonski pisci 18. stoljeća.[368]

D. Glagolski oblici

271. U infinitivnom nastavku -ti krajnje -i često otpada, na pr. osvetit se (vindico), opipat, dotaknut (atrecto). U nastavku -ći uvijek ostaje, na pr. otećí (tumeo), moći (possum).

[362] T. Maretić, Rad 209, str. 191 i 228.
[363] T. Maretić, Rad 180, str. 153 i 173.
[364] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 41.
[365] Isp. T. Maretić, Rad 209, str. 228 i Rad 180, str. 173.
[366] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 41.
[367] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 41.
[368] T. Maretić, Rad 180, str. 173.

272. Prema prezentu *počmem* mjesto *počnem* učinjen je infinitiv imperfektivnog glagola počimati (coepi). Taj oblik imaju slavonski pisci.[369] Upotrebljava se i u današnjem posavskom govoru.[370]

273. Glagoli izkoreniti (eradico), ockvrniti (contamino) kao glagoli II. vrste morali bi u infinitivu glasiti: iskorenuti, oskvrnuti. Nastavak -iti dobili su prema glagolima IV. vrste.

274. Mjesto starijega *-nesti* Jurin ima samo mlađe *-niti*, na pr. doniti. priniti (affero). Taj je oblik nastao od aorisne osnove nes-ъ > něh > ně-ti. Od te osnove tvore infinitiv i ostali dalmatinski pisci.[371] Slavonski pisci upotrebljavaju pored infinitiva -niti i infinitiv -nesti, ali ovaj posljednji mnogo rjeđe.[372] U današnjem posavskom govoru upotrebljava se samo infinitiv -nit, odnosno -net.[373]

275. U značenju glagola jahati (equito) Jurin piše i glagol jašiti (equito).

276. Pored starijih oblika: iti (andare), iziti (v. despero), pojti (abeo), najti (reperio), obajti (adeo), uzajti (ascendo) Jurin piše i mlađe oblike: ići (obeo), otići (v. provolo), poći (abeo), naći (nanciscor), obaći (v. gusto), uzaći (ascendo).

Prezent. 277. Pored mogu (possum) 1. lice singulara glasi i možem (possum). Od Jurinovih suvremenika u Dalmaciji upotrebio je taj oblik samo M. Pavišić. Maretić kaže, da je oblik vrlo neobičan.[374]

278. Glagoli III. i IV. vrste u 3. licu plurala povode se za glagolima I. i II. vrste i imaju nastavak -u, na pr. oruđe, kojim se lomu zidovi (artiglieria), postoli, koje nosu mudroznanci (baxeae), gdi se lovu kamenice (v. atrearium), činiću, da im poletu zubi (v. dentilegus), žene koje žalu (funerae), kad brazdu (v. jugum), koji nosu (v. ferentarii). Ista se pojava susreće u jeziku slavonskih i dalmatinskih pisaca 18. stoljeća.[375] u govoru otoka Šolte, Čiova, Drvenika, susjedne obale[376] i u slavonskoj Posavini.[377]

279. Prema 3. licu plurala prezenta participi prezenta III. i IV. vrste imaju nastavak -ući mjesto -eći, na pr. mirući (v. metiendus), bleiući (belans), stojući (mansus), vrtući (v. volutatim) klečući (v. ginocchiare), veselući (gaudebundus).

280. Glagol *razumjeti* u ikavskom se govoru potpuno izjednačio s glagolima IV. vrste. Zato poput njih u 3. licu plurala ima nastavak -e, na pr. razume se pupi (v. caulis), razume se oni narodi, koji ne poznaju Boga (v. gentilis). I ostali dalmatinski pisci sprežu taj glagol kao glagol IV. vrste.[378]

[369] T. Maretić, Rad 180, str. 187.
[370] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 62.
[371] T. Maretić, Rad 211, str. 4.
[372] T. Maretić, Rad 180, str. 184.
[373] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 61.
[374] T. Maretić, Rad 209, str. 239.
[375] T. Maretić, Rad 180, str. 181 i Rad 211, str. 12–13.
[376] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 33.
[377] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 63.
[378] T. Maretić, Rad 211, str. 10.

281. Glagoli *imati, znati, mniti, smjeti* u prezentu i participu prezenta dobivaju dental -d- prema glagolima I. vrste 1. razreda, na pr. koji imade (v. capula), znadući (intendente), smiduć̀i (audens), ne mliduć̀i (incidentemente). Ostali dalmatinski pisci pišu te glagole i sa -d- i bez njega.[379] Jednako i M. A. Reljković.[380]

282. U 1. licu singulara dva glagola imaju na kraju -n mjesto -m, na pr. tebi dopušćan, slobodno dopušćan (volontieri ti concedo), kobin (auguro). Inače u Gramatici i u Kalepinima to se lice uvijek piše sa -m, na pr. možem (possum), ljubim (Gr., str. 89).

Futur I. 283. U Kalepinima sam se namjerio samo na tri futura I. i pisac ih sva tri piše fonetski: pokršiću, učiniću, strću (v. dentilegus). Takav futur više puta upotrebljava M. A. Reljković, njegovi suvremenici u Dalmaciji i Slavoniji.[381]

Participi. 284. U Jurinovu jeziku sačuvali su se neki stariji oblici participa prezenta, kao: hote (sponte), muče (silenter), neote (v. datatim). Prema njima učinjen je particip mrzeće (stomachose) s krajnjim -e. Inače dolaze mlađi oblici: pivajući (cantitans), kradući (latrocinans), hrčuć (sternens), bojeć (verens), od kojih neki imaju krajnje -i, a neki nemaju.

285. Zanimljivi su participi prezenta perfektivnih glagola, kao: ubijući (caedens), kažući (v. aversus), prolijući (diffundens), razabrajući (providens), urizajući (caelans). Za takav particip Maretić je našao nekoliko potvrda u dalmatinskih pisaca 18. stoljeća.[382] Aleksić je u jeziku M. A. Reljkovića zabilježio samo oblik staveći.[383] Kod ostalih slavonskih pisaca Maretić je pobilježio oveći broj takvih participa.[384]

286. Particip perfekta II. nikada se ne svršava na -l, nego na *o*, na pr. izmirio (demetitus), odvraćao (v. aversus), napasao (epastus), pošao (antegressus) ili na *(j)a*, na pr. primija, zagrlija (complexus), zadobija (v. emeritus), služija (v. arculus), nablagova (v. epastus). U nekoliko dalmatinskih pisaca susrećemo se oblici sa -a mjesto sa -o, no -o je mnogo običnije.[385] Slavonski pisci pišu taj particip samo sa -o.[386] U Kaštelima, na Čiovu i dalje prema zapadu u tom je participu uvijek nastavak -ja, osim onih glagolskih osnova, koje se svršavaju na suglasnik ili na -a.[387]

287. Pasivni se particip svršava na -n, -en i -t. Prvi nastavak dobivaju glagoli s osnovom na -a-, na pr. sabran (gregatus). Drugi nastavak dobivaju glagoli s osnovom na -i (j), na pr. razglašen (decantatus), pokvašen (aspersus), nerešen (apparatus) i glagoli sa suglasničkom osnovom, na pr. čuven (auditus), opleten (textus), ukraden (raptus). Treći nastavak dobivaju glagoli s infinitivnom osnovom na -a, na pr. poslat (dimissus), oprat (defaecatus), znat (conscius), pridat (concreditus), izagnat (pro-

[379] T. Maretić, Rad 211, str. 11, 14, 16.
[380] R. Aleksić, o. c., str. 102.
[381] T. Maretić, Rad 211, str. 22 i Rad 180, str. 195; R. Aleksić, o. c., str. 111–112.
[382] T. Maretić, Rad 211, str. 2.
[383] O. c., str. 108.
[384] Rad 180, str. 182–183.
[385] T. Maretić, Rad 209, str. 180.
[386] T. Maretić, Rad 180, str. 184–193.
[387] M. Hraste, Osobine govora, Rad 272, str. 33.

territus) i s osnovom na -e, na pr. požet (demessus), počet, načet (inceptus). Pored toga nastavak -t dobivaju dva glagola IV. vrste: pogodit (concordatus), začinit (condimentarius) i jedan glagol I. vrste, 7. razreda, ali ovaj ne od infinitivne osnove nego od participne: misto sakriveto (v. luogo secreto), gdje je nastavak -eto kombiniran od -en i -t(o), ako to nije jedna od pogrešaka pera. U dalmatinskih pisaca rijedak je nastavak -t za glagole IV. vrste.[388] U slavonskih pisaca i u današnjem posavskom govoru vrlo je običan.[389]

288. Posebnu skupinu čine participi: odašašt (digressus), sašašt (dilapsus), našašt, iznašašt (inventus), uzašašt (inscensus), prišašt, došašt (devectus). Oni su postali od nekadašnje osnove šьd- i nastavka -t: odьšьd-t, po-šьd-t, sъ-šьd-t, uzъ-šьd-t. Pored tih oblika dolaze i oblici: došašni, prišašni (venturus), koji su nastali od: pri-šьd-t-ьni, do-šьd-t-ьni.

VIII. – SINTAKSA

289. Imenice *djeca*, *sluga* i *molenje* u pluralu se slažu kao imenice muškoga roda, na pr. dica, koji su izvađeni iz matere (v. caesones), sluge, koji biju bičem (v. lorarii), tvoja molenja dostajali su, održali su blagodarje (v. promereo). Takvo slaganje imenice *djeca* nalazi se kod Reljkovića, na pr. »... da su vam živi« (djeca)[390] i u današnjem posavskom govoru, na pr. »moja mi dica nisu virovali«.[391]

290. Odnosna zamjenica *čiji* stoji mjesto neodređene *nečiji* u izrazu: ne mariti za čiju pomoć (v. dejuro).

291. Neki glagoli imaju u Kalepinima konstrukciju stranu današnjem književnom jeziku. Tako uz *zaljubiti se* stoji prijedlog *za* mjesto *u*, na pr. zaljubit se za kom stvarju (v. incapricciarsi). Glagol *vladati* ima objekt ne samo u instrumentalu, na pr. vladati s' repuplikom (v. governare), nego i u akuzativu, na pr. vladati državu (v. governare). Još je neobičnije slaganje glagola: *sliditi* na pr. sliditi za kime (v. consector), *besiditi*, na pr. besiditi od koje stvari (v. crepo), *težiti*, na pr. težiti o zemlji (collo), *slikovati*, na pr. slikovati jednu stvar g' drugoj (configuro), *rvati*, na pr. rvati tkoga (colluctor), *plivati*, na pr. plivati more (navigare).

292. Instrumental sredstva nekad stoji bez prijedloga s, na pr. otkan predivom (staminatus), namiriti ruom (doto), koji udara mlatom (maleator), posuti lugom (favillesco), nekad s prijedlogom s, na pr. čistiti s' plivutkom (pumico), zabijati kolje s' batom (fistuco), obosti s' oštrim perom (obsrepo), pobit se s' oružjem (confligo).

293. Instrumental načina obično se izražava s prijedlogom s, na pr. s' načinom, s' redom, s' poznanjem (discrete), s' umićem, s' nastojanjem,

[388] T. Maretić, Rad 211, str. 11.
[389] R. Aleksić, o. c., str. 110; T. Maretić, Rad 180, str. 191; Stj. Ivšić, Rad 197, str. 70.
[390] R. Aleksić, o. c., str. 134.
[391] Stj. Ivšić, Rad 197, str. 110.

s' pomljom (industrie), s' kletvom (maledice), s' varkom (malitiose). No, kadšto se izražava i bez prijedloga, na pr. zlim načinom (male). Dalmatinski pisci Jurinova doba vrlo često upotrebljavaju instrumental s prijedlogom s, gdje ne treba, a vrlo ga rijetko izostavljaju, gdje bi morao stajati.[392]

IX. – LEKSIČKO BLAGO

294. Jurinovi trojezični rječnici s preko 2.700 strana velikoga formata obiluju mnoštvom hrvatskih riječi, koje nisu ušle u veliki Rječnik Jugoslavenske akademije u Zagrebu, ili, ako su ušle, za njih nije zabilježeno značenje, koje imaju u Jurina. S druge strane u Rječniku Jugoslavenske akademije ima riječi, za koje se najstarije potvrde navode iz 19. stoljeća. Neke opet riječi u ARj imaju drugo značenje ili drugi rod nego u Jurinovim Kalepinima, pa su i te pojave zanimljive za povijesni razvoj odnosnih riječi.

U radnji *Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina*[393] iznio sam priličan broj takvih slučajeva, no samo djelomično. Budući da su do skupljanja građe za tu radnju bila objelodanjena samo 52 sveska Akademijina Rječnika, Jurinovo sam leksičko blago mogao obraditi samo do riječi *provrtotina*. Naknadno sam odlučio obraditi preostalo Jurinovo blago, koje će bez sumnje dobro doći za suplemente Akademijina Rječnika, kad do njihova izdavanja dođe.

No, ni sada nisam mogao obraditi čitavo Jurinovo blago prema Akademijinu Rječniku, jer nije još dovršen, nego samo do riječi *slavodobitnik*, koja se nalazi na kraju njegova 64. i posljednjega dosada objelodanjenog sveska.[394] Ostalo rječničko blago obradio sam prema Brozovu i Ivekovićevu *Rječniku hrvatskoga jezika*. U jednom i u drugom slučaju nastojao sam prije svega sabrati riječi, kojih nemaju ARj i BIRj, a u Jurinovo su se doba upotrebljavale u govoru i pismu, onda riječi, koje imaju drugo značenje u Jurina kao i riječi, za koje nam on pruža stariju potvrdu. Kod toga sam ispuštao riječi, koje je pisac za nevolju skovao prema latinskim ili talijanskim nazivima.

Dobar dio Jurinovih riječi, koje se navode u ovoj radnji, i danas su posve obične i upotrebljavaju se ili u govoru Jurinova rodnog kraja ili u književnom jeziku. Iz toga se može s pravom zaključiti, da je Jurin ozbiljno shvatio svoj leksikografski rad i da je stvorio djelo, koje se i nakon gotovo dva stoljeća može s koriščću upotrebiti za proučavanje hrvatskoga jezičnog blaga.

Riječi, koje se obrađuju, poredao sam alfabetskim redom, današnjim pismom i fonetskim pravopisom, budući da su Jurinovo pismo i Jurinov pravopis neujednačeni. Riječi, koje je pisac napisao etimološki ili druk-

[392] T. Maretić, Rad 211. str. 71.
[393] Isp. Rad 303.
[394] Poslije završetka ove radnje objelodanjena su još dva sveska, 65 i 66.

čije nego se danas izgovaraju, u radnji sam donio pod navodnim znakovima u originalnom pravopisu uz današnji izgovor. Latinske i talijanske riječi, uz koje se hrvatske nalaze, dodao sam u zagradama s oznakom strane, na kojoj se nalaze u latinsko-hrvatsko-talijanskom ili u talijansko-latinsko-hrvatskom Kalepinu. Druge hrvatske riječi, kojima je pisac nastojao protumačiti odnosne latinske i talijanske nazive, ispisao sam današnjim pismom i Jurinovim pravopisom. Pojedine riječi, kojih nemaju ARj i BIRj, označio sam zvjezdicom, ostale su bez zvjezdice.

**prozir* (circumspiraculum, 273), proziranje, prozirka za gledati oko.

**proziritelj* (prospector, 1211), koji prozira nadaleko, razgledavac, progledavac.

**prozirka*, v. *prozir*.

prozoriti (fenestro, 544), otvoriti prozore. – ARj ima za tu riječ potvrdu samo iz Stulićeva rječnika.

prozornica (balcone, 181), vidilica, prozor. (ARj: prozornica, »vidovita žena«, s jednom potvrdom iz 19. stoljeća.

**prozvanik* (nominatore, 644), nazvanik, imenitelj.

**proždornice* (gumiae, 602), proždori. – ARj *ima proždorica*.

**prožuknuti* (acetire, 28), uzljutit se, uzkvasiti, užeći se, poći na žicu, uzkvasiti se kao vino, prikisnuti kao kruh, šenuti kao vino, uskiseliti se kao mliko, uzvišćati kao varivo.

prsice (capitium, 237), ženska odića, koja pokriva prsi. – ARj: prsice, »male prsi«, s potvrdom iz Della Bellina rječnika.

**prstav* (digitatus, 438), koji imade prste. – ARj ima za isti pojam *prstast*.

pršnjak, »prstnjak« (detale, 341), naprstnjak. – Ta riječ u ARj ima drugo značenje.

pršut (presciutto, 721), stegno od prasca. – ARj ima riječ s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

**prtež*, ži, ž. (vasarium, 1535), tal. bagaglio.

**prtni* (veterinus, 1558), od prtenja, od nosidbe, gonidbe, vožnje.

**prudnja* (giovamento, 463), prudnost, pomoć, pomaganje, pomoženje, korist.

prusavac konj (cavallo calcitroso, 245). – ARj ima tu riječ iz Kurelca, koji pored *prusavac* upotrebljava i *prusac*.

**prvostvorje* (elementum, 484), iskonje; raz. početak ot (sic!) svake stvari. – ARj ima *prvostvor* u istom značenju.

**prvošnjak* (precessore, 718), prošasnik, koji je prije bio na istoj oblasti oli mistu.

pržinav (arenoso, 143), od pržine. – ARj ima riječ iz Šulekova rječnika zn. naz.

pseći (canarius, 233). – ARj ima za tu riječ najstariju potvrdu iz Vukova rječnika.

**psetomud* (cynosorchis, 374), trava, *psetomutka,* »psetomudka«.

**ptičuljak* (uccelletto, 1001), ptičica.

pukovladni (democraticus, 407), vladano od pukah. – ARj ima tu riječ u istom značenju iz Šulekova njem.-hrv. rječnika.

pulica (asinella, 153). – ARj: 4. »mlada magarica«, bez oznake izvora, iz kojega je riječ uzeta.

pupav (fruticosus, 571), mladičav, pupni, množ od mladica, koje niču, klicaju. – ARj ima tu riječ u značenju »tko ima velik pupak, trbušast«, s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

pušćenje (dimissio, 442). – ARj ima *pušćenje* kao nom. verb. od *pustjeti* iz Ivekovićeva rječnika.

**puteniti* (crisso, 360).

**putopraviti* (degrumor, 397), raz. izpravit put, pravoputiti, potegnuti uprav po miri. – ARj ima prilog *putopravno.*

**putov* (viatorius, 1560), od puta.

**raca* (raia, 1255), tal. sorta di pesce marino.

**racin* (rhacinus, 1311), vrsta ribe.

radilica (cultrix, 366). – ARj ima za tu riječ potvrde iz 19. st.

radionica (operaria, 1019), tal. lavoratrice. – U ARj riječ znači »prostorija ili soba za rad« i topografsko ime.

raditeljica (operatrix, 1019), diločionica. – ARj ima tu riječ samo iz Stulićeva rječnika.

rakatač (gramola, 471), trvenica; v. i *strugača.* – ARj ima riječ u istom značenju iz Skoka.

**rakitni* (iliceus, 642), česminji.

**ramenit* (humerosus, 627), koji imade široka ramena o pleća.

ranar (chirurgus, 258), likar, koji liči rane, rukoličnik. – ARj ima riječ samo iz Popovićeva rječnika.

**raptati* (adfremo, 29), režati protiva.

**raptavac* (mormoratore, 627), mrmljavac, raspravitelj, zlorek.

rashodenje, »razhodenje« (distractio, 458), razpršanje, razašastje, razhodenje pameti, misli. – ARj ima tu riječ samo iz jednoga izvora.

**rasjatni* (renitens, 1289).

**raskoriti*, »razkoriti« (glubo, 595), izlupljiniti, svući iz kore, ljubljine.

raskučati, »razkučati« puce (refibulo, 1274). – ARj ima riječ u značenju »pretražiti, točno ispitati, istražiti«.

**raspekljati*, »razpekljati« (diffibulo, 436), razdrišiti, odapeti, razponiti. – ARj ima u istom značenju *raspetljati*.

**raspekljiti*, »razpekljiti« (dissolvo, 456), odrišiti, razoriti, razvezati, raztrgnuti, razstaviti.

**raspisanik*, »razpisanik« (cosmographus, 355), r. svita, svitopisnik.

rasplašiti (dilamino, 439), dvoplašiti, razdiliti na dvi plaše, na dvoje; tal. dividere in due lame, in due parti. – ARj: 2. rasplašiti, »ribu raskoliti, rasplatiti«, s potvrdom iz Šunje.

**rasploćenje*, »razplotenje« (dissepimentum, 453), koje razdiljuje, razgrada.

**rasplodivac* (multiplicator, 936), uzmnožnik, uzmnožitelj.

**raspoloviće*, »razpolovitje« (dimidium, 442), razdvojstvo, razdvojenje, razdvoj, razdvojenost, polovina.

raspustiv (profusus, 1194), prosut, proliven, razliven, privrnut; po prines. prikoredni, stvar, koja diluje priko reda, više neg more podniti narav ili kesa. – ARj: »koji se može raspustiti«, s potvrdom iz Stulićeva rječnika.

raspušćanica, »razpušćanica« (deletrix, 400), razasipnica. – ARj ima riječ u značenju »bludnica«, s jednom potvrdom iz 19. st.

rasputni, »razputni« (semitatus, 1361), razdiljen na staze. – ARj ima tu riječ samo iz Stulićeva rječnika.

**rasrditelj* (aizzatore, 75), razgnjivitelj, razljutitelj, koji podražuje, koji išće vitra na tišini.

**rasrditeljica* (aizzatrice, 75), razgnjiviteljica.

**rastaja*, »razstaja« (dissidium, 454), razstajanje, protivenje.

rastavnost (disjunctio, 449). – ARj ima riječ u značenju »moć ili sposobnost rastavljanja«, s potvrdom iz Šulekova njem.-hrv. rječnika.

**rastečenik*, »razstečenik« (dissipator, 455), razticavac, koji razstiče kako dobra.

**rasticalac*, »rasticaoc« (profligator, 1192), razrušitelj.

**rasticavac*, »razticavac«, v. *rastečenik*.

rastočenje, »raztočenje« od tila (discrasia, 447), izštetenje, munenje. – ARj ima tu riječ iz Stulićeva rječnika, u kojemu znači isto što rasipanje.

**rastočnik* (prodigus, 1189), razmetnik, razasipnik, koji ne stiče već rastiče; razmetni, razasipni, prosutni, trativ, rastočni.

**rastopljenost*, »razstopljenost« (liquatio, 855).

**rastresavac* (censor, 250), suditelj, ponapravitelj.

**rastrnuti* (mollificare, 624), omekšati, vlaše učiniti, oblažiti.

rastuženje, »raztuženje« (aegrimonia, 48), bolest, tuga. – ARj ima riječ u istom značenju iz Stulićeva rječnika.

**rasuditeljica* (disceptatrix, 445), koja rasud čini. – ARj ima za muški rod *rasuditelj*.

**rasudnica* (dijudicatrix, 439). – ARj ima *rasudnik*.

**rasuđenost* (dijudicatio, 439).

**rasutka*, »rasudka« (decisio, 384), rasudenje, osudenje pravde, pogodba.

rasutnik (esterminatore, 402), izkorenitelj, zagubitelj. – ARj ima riječ u značenju *rasipnik*.

rasvit (refulgentia, 1278), rasvitlenje. – ARj: »isto što osvit, svanuće, svitanje«, s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

raščepiti (delumbo, 404), kako raztrgnuti žile, oslabiti, umrtviti; po prines. razbočiti, slomiti u boci, u krsti. – ARj ima *raščepiti se* u značenju »rastegnuti« iz Vukova rječnika.

raščešati, »razčešati« (rado, 255), briti, brijati, bričiti, strgati, čistiti, izčistiti, češati, razdirati, odirati češući se, dvignuti, skinuti, pomrsiti, izkinuti, ići izbliza, letiti krajem, jidriti razom izpod kraja, trti se krajem, sići vodu kao plav jidreći. – ARj ima najstariju potvrdu iz Vukova rječnika.

**rataljni* (georgicus, 588), teženi.

**razasipnica*, v. *raspušćanica*.

**razasutak* (eversio, 505), izkorenutje; (disturbatio, 453), razrušenje.

**razasutnik* (decoctor, 385), razasipnik, raz. koji je razasuja svoja imanja; (acolastus, 21), čovik proždrlac.

**razasvitliti* (resplendeo, 1301), obasjati. – ARj ima *rasvijetliti.*

**razašašće*, »razašastje«, v. *rashodenje.* – ARj ima samo jednu potvrdu iz Laštrića.

**razberenje* (ruminatio, 1320), razabranje; preživanje.

**razbirka* (contemplatio, 339), promišljanje.

**razbirnik* (contemplator, 339), promišljavac.

**razbočiti*, v. *raščepiti.*

**razboritiv* (rationabilis, 1259), razložit.

**razborniv* (rationativus, 1259).

**razbrojitelj* (abbachiere, 1), *razbrojljivac*, razbrojnik od razloga, razložnik.

**razdijanost* od didine (dissortio, 456).

**razdivičan* (devirginatus, 430), nedivičan, bez divstva.

**razdiviti* (devirgino, 431), uzeti divstvo.

**razdvojstvo* (dimidium, 442), v. *raspoloviće.*

**razdvojenost*, v. raspoloviće.

razdraživ (irritabilis, 793), stvar, koja se može lako razdražiti. – ARj ima riječ iz Stulićeva i Popovićeva rječnika.

razgledav (prospicuus, 1212), nadaziruć, koji razgleda, prozira izdaleka. – ARj ima riječ iz Stulićeva rječnika u značenju »koji je dostojan, da bude gledan«, s napomenom »nepouzdano«.

**razgnjivitelj*, v. *rasrditelj.*

**razgnjiviteljica*, v. *rasrditeljica.*

**razgoditelj* (partitore, 678), podilitelj, razdilitelj.

razgrada, v. *rasploćenje.* – ARj u tom značenju ima riječ iz Stulićeva i Šulekova njem.-hrv. rječnika.

razjahati (desilio, 421), r. konja, skočiti, skakati niz, spušćat se s' visoka nizbrdo. – ARj ima za riječ najstariju potvrdu iz Vukova rječnika.

razjedinjenje (divisio, 461). – ARj ima riječ iz Stulićeva rječnika.

**različiv* (variabilis, 1534), privrćan.

razlikovanje (variatio, 1534), privrćanje. – ARj nema potvrde starije od 19. st.

**razložić* (ratiuncula, 1260), razlog potišnji, od male koristi.

**razložje* (propositio, 1206), r. od prigovaranja, izrečenje, zamirka.

**razlučenost* (disclusio, 447), razstavljenje.

razlučnik (discriminator, 448). – ARj ima riječ iz Belostenčeva rječnika u značenju »čovjek, koji tumači, objašnjava čudesa«.

**razljutitelj*, v. *rasrditelj* i *razgnjivitelj*.

**razmedašiti* (distermino, 457), »razmejašiti«, razmejiti, razdiliti.

**razmedašnik* (disterminator, 457), (razmejašnik«.

**razmediti*, v. *razmedašiti*. – ARj ima najstariju potvrdu iz Vukova rječnika.

razmožditi (subnervo, 1434), ražiliti. – ARj ima riječ samo iz Šulekova rječnika zn. naz.

**razmrižnica* (transenna, 1506), razmrižje.

**razmučiti* (discrucio, 448), mučiti, nevoljiti se.

**razoloviti* (replumbo, 1293).

razreda (periodus, 1081), razređenje besidenja. – ARj ima riječ samo iz Stulićeva rječnika.

**razrednost* (diductio, 435), razvedenje; (digestio, 438), probavljenje.

**razrodiv* (proseminatus, 1210), rasijan, rasađen.

**razrušenost* (labefactio, 807), pokvarenje, privrnutje.

**razrušnik* (demolitor, 407), razrušitelj; (destructor, 425), razrušitelj, razčinitelj, izmetnik.

**razubiti* (edento, 475), skršiti zube komu.

**ražina* (razza pesce, 753), sklat, ina vrsta ribe.

**ražnjic* (veruculum, 1554). – ARj ima *ražnjić*.

**ražuditi se* (discupio, 448), žuditi, želiti hitro.

rečenik (recitator, 1265), koji štije naglas pismo od pravdanja. – ARj ima tu riječ u značenju »govornik« iz Stulićeva rječnika s napomenom »nepouzdano«.

**redobratstvo*, »*redobrastvo*« (sodalitas, 1385), bratinstvo, bratimština, braština.

**redopis* (orthographia, 1030), pravopisje, redopisje, cilopisje. – ARj ima *redopisje* iz J. Filipovića.

**ribarčica* (semipiscina, 1360), mala lokvica.

ribište (peschiera, 694), ribnica. – ARj ima riječ kao ime zemljištu.

**ričljivica* (ciarlatrice, 260), jezičnica.

ričmanje (discrimen, 448), pričnja, gombanje, troha, nesklad, razprava, smućnja, inad, inadba, razlikost, poguba, pogibnost, pogibija, pogibil. – ARj ima riječ samo iz Habdelićeva rječnika.

**rikotek* (effluvium, 479).

riška (amnicola, 83), ričanin, to jest, koji nastoji iliti pribiva blizu rike. – ARj ima riječ iz Stulićeva rječnika.

**rivinar* (lacunarius, 817), koji vodoležje razkopaje.

**rizovan*, »rizovni« (sarmentosus, 1335), pun rizovah.

**robnik* (praedator, 1147), plinik, robitelj, plinitelj, robioc, ogulitelj.

rodilac, »rodioc« (generatore, 455), roditelj, poroditelj, otac. – ARj ima za riječ jednu potvrdu iz Osvetnika.

**rodopisac* (genealogus, 585), koji piše izode ot (!) plemena.

**rodoplemenac* (proactor, 1183), iz koga izodi pleme, vir trage ili krvi od rostva, prvoplemenac.

**rodoskvrnjiti* (incesto, 691), oskvrnjiti, grišiti s rodicom, pogrditi. – U ARj uz *rodoskvrnjenje* kaže se, da glagol *rodoskvrniti* nije potvrđen.

romac (cicer, 256): grah romac. – Za ARj riječ je u okolini Makarske zabilježio M. Pavlinović.

romonjenje, »romonenje« (susurrum, 1469), žamorenje, šapljanje, mrmorenje. – ARj ima tu riječ iz Ivekovićeva rječnika i iz Osvetnika.

**rožinar* (cornuarius, 351), koji dila roge, rožnik.

**rtimice* (punta: di punta, 737), bodimice, rtom.

**rukočinje* (negotium, 959), posao, činenje, diločinje, trgovanje, zaposlenje.

**rukodjeliti* (fabrefacio, 537): r. domišljato, graditi.

**rukodobitan* (manuarius, 890), stečen, dobiven na ruke.

**rukoper* sud (aquiminarium, 118), tal. vaso da lavare le mani.

rukopisje (codex, 283). – ARj ima riječ samo u jednoj potvrdi.

**rukopisnica* (archivium, 121), pisnica, matica, misto, gdi stoje općena pisma.

rukovetiti (accovonare, 27), veživati u rukoveti, veživati u snope. – ARj ima tu riječ u tom značenju samo iz Stulićeva rječnika.

rumati (praemando, 1156), prigrizati, gristi, žvakati, trti zubma; po prines. istomačiti prije. – ARj ima riječ iz Podunavke (1848) u značenju »jesti što željno, gušeći se i pljeskajući usnama«.

rumenčica (rubriceta, 1318), zacrljenčić. – ARj ima za tu riječ novije potvrde u značenju »krava« i »žaba«.

1. *ružar* (rosarius, 1317), koji prodaje ruže. 2. *ružar* (rosarium, 1316), misto posađeno ružicami. – ARj ima riječ u značenju »isto što ruzar, ruzarij, rozarij, rožarij, krunica«.

**ružitelj* (ludificator, 867), grditelj, rugavac, varaoc.

ružnik (conviciator, 346), psovač, psovnik, malo dobar; (despiciens, 423), koji tuži, kudnik, koji kudi, grdi, grdeći, kudeći, ružeći. – U ARj riječ znači isto što »ozloglašen, sramotan čovjek«, s potvrdom iz Stulićeva rječnika.

**ružnogovoran* (spurcidicus, 1403), koji neopranim laje besidam.

**rviteljica* (disputatrix, 453): r. ot (!) nauka, žena, koja se prigovara ot (!) nauka.

**rvoboj* (decertatio, 382).

**rvobojan* (decertatus, 382).

**rvobojiti* (decerto, 383), bojariti, pobit se.

**rvobojstvo* (gigantomachia, 591): r. gorostrašnikah.

**sabljiti se* (digladior, 438), mačiti, sić se, ratiti, ratit se s' mači i sabljam na boju, ćordat se, rvat se na boju ko će bolje, (po prines.) prigovarat se, nadgovarat se, prit se.

**sadbenik* (consitor, 333), saditelj.

sagib (deflexus, 394), sagnutje. – U ARj riječ znači »pregib, nagib« s potvrdom iz Popovićeva rječnika.

**sagradnik* (fabricator, 537), koji gradi, dilotvorac.

**sakižati* (evasto, 504), potrti, popasti; (disperdo, 451), pogubiti, izgubiti, satrti, razasuti, poslat po zlu, razrušiti.

sakrivalac, »sakrivaoc« (occultator, 1004), skrovnik. – ARj ima tu riječ iz Stulićeva rječnika.

salma (clava, 278), bat, mahalj, šestoperka, buzdohan. – ARj ima riječ s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

samište (proseuca, 1210), pomolište, crkva, skupština. – U ARj riječ znači isto što »samoća«, s potvrdom iz Stulićeva rječnika.

**samodržje* (monarchia, 927), samovlaštvo, samovlada.

**samovladališta* (proceres, 1184), poglavice, vitnici, bani, knezovi, prvi poglavari, vitnici kraljestva, knezovi grada i ost.

sanjivac (somniator, 1390), sanitelj, koji snije. – ARj ima tu riječ iz Popovićeva rječnika i iz bračkoga govora.

**sasnik* (fellator, 544), *sasnitelj.*

**sasnucati* (fellito, 544).

**sastavnik* (conjugator, 326), koji veže, sastavlja.

**sastavnost* (compactio, 301).

sebičiti (evulgo, 507), oglasiti, raz. okrenuti uopćeno. – ARj ima riječ u značenju »prvi put kopati vinograd u proljeće«, s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

**sedmerostručan* (septenarius, 1365), sedmerni.

**seljaniti* (ruro, rusticor, 1322), poljariti, nastojati, raditi o polju, divjačiti.

sernica (posticum, 1136), bunišće, stražnja vrata od kuće, zaoborje. – ARj: 1. »nužnik, zahod« s potvrdom iz Vukova i Ivekovićeva rječnika.

sestrana (nepote, 639), sinovac, bratić, nećak. – ARj ima za tu riječ najstariju potvrdu iz druge polovice 19. st.

**sičilac*, »sičioc« (sector, 1351), rizaoc, rizač, trvenik, ličbenik.

**sidilica* (sedes, 1354), sidalište, pristolje.

**sidnuće*, »sidnutje« (discubitus, 448), sidenje, sidalište.

**sidrenik* (anchorarius, 90), koji nastoji o sidru.

**sigalj* (urna, 1591), kablić. – U istom značenju ARj ima *sigal*, s potvrdom iz rapskoga dijalekta.

**sijanik* (seminator, 1360), sijač, koji sije, sadioc.

**sikirar* (securifer, 1353), koji nosi sikiru.

sikotina (assula, 136), cipotina, usičak, prisičak; (ramenta, 1255), sikotine, otarci, strugotine, mrvice, uštrpci, usičci. – ARj ima tu riječ u značenju »zarez, usjek, rovaš«.

simešce (semolino, 862). – Za tu riječ ARj nema starije potvrde od 19. stoljeća.

**sinoviti* (foetifico, 560), poraďati, raďati.

sitnež (pezzi minuti, 696), mrve. – ARj ima riječ s najstarijom potvrdom iz Vukova rječnika.

sjenar, »senar« (foeniseca, 559), koji kosi seno, kosac. – Ta riječ u ARj znači čovjeka, »koji trguje sijenom«.

**skapina* (scorpaena, 1345), riba.

**skazaonik* (declarator, 385), koji kaže, tomači, kazitelj, iztomačnik.

**skazitelj* (mimus, 914), s. šalenja, pričinjaoc.

skitalo (erro, onis, 499), skitnja; (spatiator, 1395). – Riječ je u istom značenju za ARj u Lici zabilježio Bogdanović.

**skitanica* (ambulatrix, 81).

**skitanik* (spatiator, 1395), skitalo.

**skitav* (omnivagus, 1017), (vagabundus, 1530).

**skladnočinje* (temperamentum, 1480), skladni način, mišalina.

**skladnopojac* (modulator, 923), upravnik pivanja.

**skladnopoje* (modulatus, 923), ugodno pivanje.

**skladnopojka* (melos, 903).

**skladnopojnik* (versificator, 1552), koji na svaki način pojke iliti pisme slaga.

**skladopojstvo* (versificatio, 1552), redkovanje.

**skladorečje* (eloquium, 485), govorje.

**skladorečan* (facundus, 538), dobrogovorni, koji uljudno i uputno govori; (eloquens, 485), govorni, izgovarajući, govoreći.

**skladost* (concentio, 308).

**sklopnja* (giontura, 461), sastava, složenje.

**skočilac*, »skočioc« (saltator, 1330), poskočnik, koji igra skačući.

**skoknutak* (saltellino, 811), mali skok.

**skraćenost* (derogatio, 418), stisnutje.

**skrasti* (diripio, 445), skr. naočice, pliniti, ugrabiti, grabiti, otimati silom, na sramotu, oteti, uzeti silom, osiliti.

**skratnik* (correptor, 352), skratitelj, pokratnik, pokratitelj; pokaranik, pedipsanik.

**skrovišnik* (cimeliarcha, 266), koji drži blago.

skrovnik (occultator, 1004), sakrivaoc; – ARj ima riječ u značenju »tajnik, sekretar«.

skrovstvo (secretum, 1351), skrovnost, potaja, otaja, taj. – ARj ima riječ iz Daničićevih posl.

**skrušnik* (contritor, 343), pokornik.

**skupljavac* (accumulator. 18), prikupitelj, koji skuplja jedno g' drugomu, pribavitelj.

skutiti (abbendare, 5), oskutiti, zaviti, omotati krajem oli trakon. – ARj ima riječ u značenju »iskutiti«, »angulos demere«, s potvrdom iz Stulićeva rječnika.

**skutnik* (caudatarius, 246), raz. koji straga gospodaru drži skute kako velikim poglavicam.

**skuto* (gremium, 601), skut, krilo, srida; (crepido, 358), kraj, porub, striha, kruna.

**skutonos* (caudatario, 246), reponos.

**sladojid* (cupedia, 368), sladojizb.

**sladojilac* (cupes. 368).

**sladojilost* (empenetica, 489).

**sladokusnik* (edo, 476), jilac.

**sladopojka* (erotopaegnium, 499), pivanje oko čedov.

**sladoprc* (cibicida, 265), koji mnogo jide, jilac, poguzija.

**sladorič* (blandiloquentia, 159).

**sladoričan* (blandiloquus, 159), koji gladi s' besidam.

**sladucati* (dulcesco, 470), osladiti.

slanik (missor, 920), poslanik, otpravljenik, koji šalje. – U ARj riječ ima četiri druga značenja.

**slanilo* (salume, 812).

**slavočastan*, »slavočasni« (honorificus, 622), koji čini čast, poštenje.

**slavoglasan*, »slavoglasni« (vocalis, 1586), glasni, glasovit.

**slavopridobitnik* (triumphalis, 1518), slavodobitnik.

**slavulja* (salvia, 812), kadulja.

**slaz* (descensio, 419), slazište, slazenje, shod, shodenje.

**slazište* (demeaculum, 404), slazenje, raz. potkorine pod zemljom; (dementaculum, 405).

**sledenje*, »sledenje« (densatio, 409), zgusnutje, svedenje.

*sličiti koga (depingo, 412), slikovati, pisati mastju koju stvar, po prines. popisati, opisati, kazivati, misliti, vujviti.

*sličje (figuratio, 549).

*slidba (diuturnitas, 462), sveđernost.

*slidbenica (consectatrix, 329).

*slidilac, »slidioc« (sequutor, 1367), *slieditelj, naslidnik, mačenik.

***slidiv (sedulus, 1355), pomljiv, nastojan, slidni, pomnjivi, nastojni, nastojeći, slidben.

*slidnost (durabilitas, 472).

*slikodilje (celatura, 226).

*slikoriznik (sculptor, 1348), utvoritelj, koji slikuje priliku, urisitelj, koji urizuje kipe, koji sliva kipe.

*slikotvorje (effigie, 388), slika, prilika.

*slikovalac, »slikovaoc« (dipintore, 353), slikovnik, koji slikuje.

*slikovan (fictus, 548), obrazovan, vuhven, motriv.

*slikovnica (fictrix, 548).

*slikovnik, v. *slikovalac.*

*slinavac (bavoso, 191), slinav, pinav, *slinavast.*

*slipati (caeculto, 225), ne vidit dobro.

*slipenje (conglutinatio, 324), prilipa.

*slipočinstvo (error, 500), zahod, privarenje, grih, zabludenje, sagrišenje.

*slipost (caecitudo, 225), slipoća, zaslipljenje, slipost pameti.

*slipucav (caeculus, 225).

*slišalac, »slišaoc« (auditor, 144), slušanik, slušavac, slušitelj, koji sluša, slišnik.

*slivalac (fusor, 578), slivnik.

*slivalište (sciacquatojo, 836), misto, kud se prolivaju opirine.

*slivenje (fusio, 578), slivanje.

*slivnica (fusorium, 578).

*slivnik, v. *slivalac.*

*slizenica trava (splenium, 1401), dobra za bolest od slizeni.

**sloboditeljica* (servatrix, 1370), paziteljica, uzdržiteljica, spasiteljica.

**slobodnost* (benignitas, 213), dobrostivost, blagostivost; (dissolutio, 456), raspušćanost, plahost.

slog (pax, 1055), mir, sklad, jedinstvo, pokoj. – BIRj ima tu riječ u tri druga značenja.

**slomljenje* (naufragio, 636): sl. plavah razbijenje, potopljenje.

**slonka* (elephantus, 484), slon, živina velika i jaka.

**slovenje* (altiloquium, 75): visoko slovenje, razloženje.

*slovinstvo (litteratura, 857), slovlje, slovstvo, slovoučje, nauk, koji besidi i piše svrhu slovah, koji uvodi za znati skladno pisati i govoriti.

**sloviti* (loquor, 863), besiditi, govoriti, razložiti, reći.

**slovka* (sillaba, 876), samoglasnica.

**slovnik* (vocabolario, 1031) iliti *slovorednik*.

**slovotaja* (scytala, 1349), otajno pismo.

**slovotajnik* (notarius, 971), pisaoc, biližitelj, koji piše slovotajno skraćenicam.

**slovotis* (typus, 1528).

**slovoučan* (litteratus, 857), slovoznan, slovoznani, slovopisni, mudroslovni, koji znade slova, koji uvižban vele jest u slovlje, knjigoslovni, knjigoslovan, mudroslovac, knjigoslovac, mudroslovnik, knjigoslovnik, koji posiduje, koji razumi slovstvah, mudroknjižnik, knjižni, knjigoučni.

**slovoučje* (litteratura, 857), v. *slovinstvo*.

**složenje* (allegamento, 85), izgovaranje, utvrdenje, utrnutje, trnež zubi.

**složitelj* (comicus, 294), pisalac prikaza.

**složiteljica* (accordatrice, 25), pomiriteljica, upraviteljica.

**složnoglasje* (canor, 235), spivanje.

**složnopojan*, »složnopojni« (modulatus, 923), skladnopojući, ispivana pojka priugodno.

**slučenost* (coagmentatio, 282), zbiranje, sastavljanje mnogo stvari zajedno.

**slučenje* (annexus, 96), sklapanje, sklopenje, sjedinjenje stvari stvarju; (coagmentum, 282), slaganje, sastavljanje.

**slučiti* (coagmento, 282), *slučivati*, slagati, složiti, pritučiti jedno drugom, pridružiti kako rič k' riči; (compono, 305, concordo, 312). – BIRj ima *slučiti se* u značenju »dogoditi se«.

**slušanik*, v. *slišnik*.

**slušaonica* (auditorio, 170), misto od slušanja.

**slušavac* (auscultator, 194), slišnik, slišaoc, slušitelj, koji sluša. V. i *slišnik*.

**slut* (augurium, 145), kob, slutenje, nazvanje dobre ili zle kobi.

**slutniv* (augurale, 171), gonetav.

**sluštvo*, »služstvo« (famulatus, 540).

**sluzina* (tenerume, 963), mezgra, jezgra.

**služnik* (choragus, 259), koji služi na prizoru igračem.

**smajkati* (refrigero, 1277), razladiti; po prines. pristati.

**smajkavanje* (sincope, 878), ponestajanje, snebivanje.

**smajkavati* (raresco, 1258), (attenuo, 176), tanjiti, otanjiti, mršaviti, poniziti, ukrotiti.

**smakati* (intingere, 548), ticati, močiti, omočiti.

**smankavati* (decresco, 387), pomajkavati, dohoditi na manje.

**smankanje* (decrementum, 387), skratenje.

**smaž* (aviditas. 146), žudnost, želja, pohlepa; (appetentia, 113), žudnja, požuda, pohlepa.

**smečenje* (contusio, 344), satrvenje, stučenje; (compressio, 306), ugnječenost, ulupljenost, ulupenje.

**smeća*, »smetja« (chaos, 257), smutja, zamršenost, odavnje smetenje.

**smetavac* (conturbator, 344), smutnik, smutljivac, smutitelj.

**smetenje* (confutatio, 322), potisnutje, otisnutje, pobitje, pobijenje, kako koje stvari, pisma.

**smetoglav* (vertiginosus, 1554), koji trpi zavrtanje svisti, smeten, zaleđan.

**smijenje* (ausus, 196), slobodenje.

**smišanje* (permixtio, 1084), smisa; (cinnus, 267), zaplehanje od mnogo stvari.

**smišnik* (zanni, 1045), koji čini smijati drugoga.

**smokovanje* (obsonium, 996), smok.

**smokovišće* (ficetum, 547), *smokvenica*.

**smokovnica* (sycomorus, 1470), vrsta smokvenog stabla, koja izvodi list poput murve.

smokvar (ficitor, 548), ljubosmoknik,

smokvenica (ficetum, 547), v. smokovišće; (ficus, 548), smokva.

smokvenište (ficheretto, 422).

smokvić (ficedula, 547), ptica.

smotalj (glomeratio, 594), smotavanje, zamotavanje, klubčenje.

smotaljak (glomus, 594), klupko, namotak, navojak.

smotanje (flexus, 555), skučenje, poklonenje, uvijenje; (circumflexio, 269), zavijanje.

smradan (impuratus, 676), nečist, nepošten; (purpulentus, 1232), sukrvan, smradni, smrdljiv.

smradišće (colluvies, 291), splivišće, gdi se spliva smrad.

smradnost (obscoenitas, 991), neopranost, nečistinja, smrad.

smrdež (putor, 1234), neugodni vonj; (foetiditas, 559), smrad.

smrdljivost (caries, 240), črvotočka.

smrdenje, »smrdenje« (puzza, 739), smrad, smrdež, zadisanje.

smrič, ča, m (juniperus, 801), smrika.

smrička, »smriška« (bacca, 150), zrno, jagoda.

smršenje, »smrsenje« (litura, 858), pomrsenje, pomazanje, izstruganje; raz. ona mrlja od crnila, koja kane na list pišući.

smrznuće, »smrznutje« (gelatio, 584), mraz.

smućenje, »smutenje« (conturbatio, 344), smutnja, smutnost, privrnutje.

smućivati (iniquo, 736), činiti nepravedno, brezakoniti; (discordo, 447), neskladiti, razmiriti, stavljati nesklade, biti u nemiru s kime.

smutitelj (conturbator, 344), v. *smetavac*.

smutljivica (turbatrix, 1525).

smutnik, v. *smetavac* i *smutitelj*.

smutnost (conturbatio, 344), v. *smućenje*.

snenje (somnium, 1391), san, sanak.

snići (descendo, 419), sajti, slaziti, hoditi nizbrdo, shoditi, izajti, spustit se, razjahati, ići u dubinu. – BIRj ima *sići*.

snigovit (nevuoso, 640), snižan,

**sniženost* (depressio, 415), uniženje.

**sniženstvo* (humilitas, 628), poniznost, priklonstvo, poniženstvo, umiljenstvo, sniženje. uboštvo.

**sniženje* (abbassamento, 3), poniženje, sniženost, prignutje, potlačenje.

**snobitelj* (distruttore, 371), pogubitelj, porazitelj, razrušitelj, porobitelj.

**snopiti* (affasciare, 48), složiti u brimena, vezati u snope.

**sobnik* (fornacator, 562), koji ugrija sobu.

**sopstvo*, »sobstvo« (persona, 693), čeljade, kip.

**sočiti* (dinamo, 441), suziti, izvirati, vriti iz mnogi mista o. na mnoga mista; (exstillo, 532), cidit, cidit se. – BIRj ima tu riječ u dva druga značenja.

**sohanica* (furcula, 577), vilice, viličice, *sohica*, takljica, sošica. – BIRj ima deminutiv *sošica*.

**solina* (salifodina, 1328), soline, misto, gdi se vadi so. – BIRj ima za isti pojam *solilo* pod 2).

**soljač* (salsamentarius, 1329), koji soli. – ARj nema riječi u tom značenju.

**sopisati* (morir da bestia, 627), crknuti, slipsati, ljosnuti.

**sopolina* (muccedo, 933), mosur.

**spanjak* (spinace, 913), zelje. – BIRj ima *spanać*.

**spasiteljni* (salutaris, 1331), zdravi, spaseni, saranjeni.

**spavališće* (dormitorium, 466).

**spavalo* (dormiglione, 381), drimavac, driemljivac. – BIRj u istom značenju ima riječ *spavač*.

**spavucati* (dormisco, 466).

**spivanje* (canor, 235), v. *složnoglasje*.

**splišivac* (calvarium, 231), opuzenjak; plišivost.

**splišivost* (calvities, 231). – BIRj ima *plješivost*, s potvrdom iz Stulićeva rječnika.

**splivište* (deliquiae, 403), naplov, vodovodje, v. i *smradišće*. – BIRj ima glagol *spliti se*, lat. confluo.

**spodoban* (accommodatus, 16), podoban, vridan. – BIRj ima za isti pojam *podoban*.

*spodobiće, »spodobitje« (adattamento, 33), spodobljenje.

*spodobljenje (accommodatio, 16), skladanje. – BIRj ima glagol *spodobiti*, ali u značenju »predobiti, pridobiti«.

*spojenje (ferruminatio, 546), slipenje jedno za drugo. – U BIRj sureću se glagoli *sapojiti* i *spojiti*.

*spomenuće, »spomenutje« (retinentia, 1306), spomena. – BIRj ima *spomena* i glagol *spomenuti*.

*spravitelj (apparator, 111), pripravitelj, spravnik, pripravnik, spravioc. – BIRj ima glagol *spraviti*.

*spravljač (coctor, 283), kuhač. kuhaonik. – BIRj ima glagol *spravljati*.

*spravljenje (comparatus, 302), pripravljanje, napravljenje, naperenje.

*spravnik, v. *spravitelj*.

*spravnost (prontezza, 732), pospješnost. – BIRj ima pridjeve *spravan* i *pospješan*.

*spremnica (dispensa, 366), sprema, klit, (h)rana. – U BIRj ima *sprema* pod 2. u značenju »cella, komora, klijet.«

*sprovode, »sprovodje« (exequiae, 517), sprovod, ukop. – BIRj ima samo *sprovod* pod 2).

*sprovoditi (funero, 575), pokopati, ukopati, učiniti sprovod mrtvomu.

*sprovodni (funebris, 575), mrtački.

*sprženje (adustezza, 45), osušenje, okornost, suhost. – BIRj ima glagol *spržiti*.

*spržitelj (abbruciato, 9), užežitelj; izgoren, sažežen.

*sprživ (adustivo, 48), osušiv, što imade jakost spržiti, osušiti.

*spržnica (rogus, 1316), to jest rpa drva naloženi za izgoriti koju stvar, oganj.

*spsovka (contumelia), 344), brezočno besidenje.

*spugav (spongiosus, 1402), spugast. – BIRj ima *spugast*.

*sputan (pehumanus, 1079), dobrostiv, pridobrostiv, ljucak, čovički.

*spuževlji: spuževlja paša (cochlearium, 283). – BIRj ima *puževiti* i *spužev*.

*sramežljivstvo (vergogna, 1010). – BIRj ima za isti pojam *sramežljivost*.

*sramotnik (dedecorator, 389), nepoštenjak, pogrdnik. – BIRj ima u istom značenju *sramotnjak*.

**srbež* (foja, 430). – BIRj ima *svrab* i *svrbljenje.*

**srcobolje* (crepacuore, 315), tuga, koja srce oklapa.

**srčenost* (calliditas, 231), hitrost, (h)imba, privara. – BIRj ima *srčanost* u nešto drukčijem značenju.

**srčnost* (dexteritas, 432), hitrina, obrtnost.

**srdanica* (ciris, 275), vidulinka, bahuljača, (ptica).

**srditost* (feritas, 545), žestina, nemilost; (acetum, 200), kvasina, ocat – osta, sirćet, pridor; (ira, 789), sržba, gnjiv, jid, rasrda. – BIRj ima pridjev *srdit.*

**srdnuti se* (subirascor, 1429), porasrditi se. – BIRj ima glagol *rasrdnuti se.*

**srebrokovac* (argentifex, 124), koji kuje srebro.

**srebroklopnik* (crustarius, 363), zlatoklopnik, zidoklopnik, raz. koji oklapa koju stvar kako srebrom, zlatom.

**srebroljuban*, »srebroljubni« (avaro, 170), lakom, lakomac. – BIRj ima u istom značenju *srebroljubiv.*

**srićiti* (fortuno, 564), dobrosrićiti, častiti, milostiti, dobrostiti. – BIRj ima *usrećiti.*

**srićnost* (beatitas, 208), blaženost, čestitost, blaženstvo, dobra srića.

**sridnjost* (mediocritas, 899).

**sridomir* (axis, 149), zglob, položaj, stožer zemaljski.

**sridomirje* (diametros, 433).

**sridostavnik* (pactor, 1035), koji stoji posrid ugovora ili pogodbe.

**sridustaviti* (interporre, 546), uložiti, ulagati.

**srknuće*, »srknutje« (assorbimento, 160). – BIRj ima glagol *srknuti.*

**srknutiv* (sorbilis, 1392), što latko može se srknuti.

**srkucalj* (sorsetto, 899).

**srkucati* (sorbillo, 1392), piti na gucalje. – BIRj ima isti glagol u nešto drukčijem obliku: *srkutati.*

**srnica* (damula, 377). – U BIRj dolazi samo demin. *srnče.*

**sročenje* (conjuratio, 326), urok, okletva. – BIRj ima glagol *sročiti* u drugom značenju.

**sročitelj* (conjuratus, 326), uročnik, *sročnik.*

**srpati* (demeto, 406), žeti, kositi, kupiti žito, kositi travu; (meto, 912), žeti, kositi, skupljati jedno s' drugim.

**srpokril* (apiastra, 108), ptica, koja jide (p)čele.

**staburina* (ciocco, 263), klada, hreb.

**stačun* od kože (coriaria, 350); (opificina, 1020), stačun od rukodilja.

**stačunar* (officinator, 1012).

**stadar* (armentario, 146), koji čuva stado; (stallaro, 924), *stadnik*, koji nastoji nad stadom.

**stanić* (celletta, 249).

**stanoviti* (confirmo, 320), potvrditi, utvrditi, ustanoviti, ponoviti. – BIRj ima *ustanoviti*.

**starčica* (anicella, 94), starka. – BIRj ima *starica*.

**staredine* (vecchiume, 1003), oderine.

**staričica* (vecchienella, 1002).

**staroprodavolac*, »staroprodavaoc« (propola, 1205), priprodavaoc stareži.

**stavan* (obfirmatus, 983), otvrdnut, ogriznut, tvrdoglav, uzdržan, usilan, otvrdnut u svomu sudu, umu, misli, činu. – Slično značenje u BIRj imaju *stalan, stanovan, stanovit*.

**stavitelj* (depositor, 414), postavitelj, koji stavlja u ostavu. – BIRj ima glagol *staviti*.

**stavljavac* (positore, 714), stavitelj. – U BIRj ima glagol *stavljati*, od kojega je imenica izvedena.

**stavnonog* (solidipes, 1388), tvrdonog, čvrstonog, vrstonog, koji imade čvrste noge.

**stavnost* (constantia, 335), stanovitost, temeljitost, virnost, nepriklonost. – U BIRj nalazi se imenica *stanovitost*.

**stečenik* (comparator, 302), kupitelj, sticalo. – U istom značenju BIRj ima *stečnik*.

**stečenost* (adeptio, 29), stečenje, stečenstvo, dobitje.

**stečenstvo*, v. *stečenost*.

**stečenje*, v. stečenost; (acquisitio, 22), dotečenje.

**stepliti* (suffervefacio, 1447), potepliti. – U BIRj nema potvrde za glagol *stopliti*.

**stepnast* (complesso, 278), čvrst, pun mesa. – U istom značenju BIRj ima *zdepast*.

**stežalj* (ganghero, 451), vez, zglob od vrata, položaj.

**sticalac*, »sticaoc« (acquistatore, 32), koji stiče, *stekaonik*.

**sticalica* (acquistatrice, 32), *stekaonica*.

**sticalo*, v. *stečenik*.

**stinčica* (saxulum, 1338), kamenčić, kamenak.

**stinljiv* (saxeus, 1338), kamenit, od kamena; (saxosus, 1338), kameni, kršljivi, hridni.

**stinonosan* (saxifer, 1338), koji vozi ili nosi kamenje.

**stinotribiti* (delapido, 399), oškaljati, otribiti od stina, ostinati, po prines. razteći, razasuti, razpršati.

**stiskulja* (assestrix, 134), primalja.

**stisnik* (compressor, 306), pritiskavac, pritisnik, silitelj, koji siluje.

**stisnuće*, »stisnutje« (pariatio, 1045): st. broja; (derogatio, 418), skraćenost. – U BIRj ima glagol *stisnuti*.

**stokrat* (centies, 251).

**stolnica* (cylibathum, 373), sprema o. stolnica.

**stolnik* (mensarius, 906), koji stoji za stolom, trpezom. – BIRj ima pridjev *stolni* u značenju »ad cathedram spectans«.

**stolovati* (signoreggiare, 876), vladati, gospodariti, gospovati.

**stramputan*, »stramputan« (impervius, 665), brezputàn.

**stramputiti*, »stranputiti« (titubare, 970), vrljati, dvoumiti. – BIRj ima u istom značenju glagol *stramputičiti*.

**stramputnost* (metacismus, 911); stramputnost iliti zahod besidenja. – U BIRj nalazi se samo imenica *stramputica*.

**stratiti* (elavo, 483); prati, umit se, po prines. poarčiti, stratiti.

**stratnja* (dispendium, 450), škoda, izgubljenje, nazadak.

**stravitelj* (affaturatore, 49), urecitelj, zatravnik, vilenik, čarovnik, višćac, vieštac, čarajući. – U BIRj dolaze riječi *čarovnik*, *vilenik* i *vještac*.

**stražanik* (guardiano, 479), stražanin, čuvaoc. – BIRj ima riječ *stražanin*.

**stražbenica* (guardianeria, 479), stražnica, bdenica. – Od te tri riječi u BIRj nalazi se samo *stražnica* u značenja *stražara*.

**stražište* (mondezza, 625), otribine, smetlište.

**stremenik* (palafreno, 669): stremenik konj. – BIRj ima samo *stremen.*

**stresalac*, »stresaoc« (scotitore, 851),

**stresenje* (decussus, 389), otresenje. – BIRj ima glagolsku imenicu *stresanje* od *stresati.*

**strganje* (rasus, 1259), strugotina. – BIRj ima *struganje.*

**strgati* (rado, 1255), briti, brijati, bričiti, čistiti, izčistiti, češati, razčešati, razdirati, odirati češući, dvignuti, skinuti, pomrsiti, iskinuti, ići izbliza, letiti krajem, jidriti razom, izpod kraja, trt se krajem, sići vodu kao plav jidreći. – BIRj ima za isti pojam riječ *strugati.*

**strilar* (sagitarius, 1327), striljavac, koji strilja. – U BIRj za isti pojam nalaze se imenice *strijelac* i *strjeljač.*

**striliti* strilom, munjom (fulmino, 574), trisnuti, triskati, udriti, šinuti triskom. – BIRj ima *strijeljati.*

**strilnik* (lancearius, 819), suličnik, židnik, kopjenik.

**strilonosan* (sagittifer, 1327).

**striljavac*, v. *strilar.*

**striljavica* (jaculatrix, 634), kopljenica.

**striska* (constrepo, 336): činit strisku, buku, klapati.

**strižitelj* (tonsatore, 975), koji striže.

**strižiteljica* (tonsatrice, 975).

**strižnja* (tonsura, 1498), kavka. – BIRj ima *striženje* prema lat. tonsio, »radnja kojom tko striže«.

**strmenitost* (devergentia, 430), nizbrdica. – U istom značenju BIRj ima *strmac* i *strmenica.*

**strmiti* (propendeo, 1203), visiti nizbrdo, strmo, prignuti, biti prignut za kimkodi.

**strmoglavlje*, »strmoglavje« (praecipitium, 1144), jezivost, sunovraće, rasutak.

**strmovratiti* (diruppare, 356), sunovratiti, vratati, oboriti. – BIRj ima refleksivni glagol *strmoglaviti se.*

**strojač* (ventilator, 1545), vijač, *strojitelj*, koji vije, stroji. – BIRj ima glagol *strojiti* i glagolsku imenicu *strojenje.*

**strugača* (graticcio, 473), trlica od sira, rakatač. – BIRj ima za isti pojam *strugač* pod 2).

**strujitelj* (alutarius, 76), kožuhar, koji struje kože.

**strujiti* (fervesco, 546), početi vriti. – BIRj ima u tom značenju glagol *strujati*.

**strujnik* (coriarius, 350), koji struje kože, kožar.

**struženje* (mulctus, 934), muzenje, izmuzanje. – U BIRj ima riječ *stružnjak* u značenju »kabao u koji se ovce na struzi muzu«.

**stružiti* (mulgeo, 934), musti, pomusti, izmuzati, izažimati, iztiskavati mliko; (dolo, 464): stružiti kao strugom, tesliti, strugati, čistiti. – BIRj ima *strug*.

**strvenje* (fracassamento, 438), razrušenje, stučenje, razbivenje. – U BIRj ima glagol *strviti* u značenju »smeće rasipati, nečistoću i nered činiti po sobi«, i od njega imenica *strvljenje*.

**stubljić* (fonticulus, 560), vrutak mali, vrioce. – BIRj ima riječ *stublina* u značenju »truncus cavus aquae colligendae« i »šuplje veliko drvo, od kojega bi se spomenuta stublina mogla načiniti«.

**stučenje*, v. *smečenje* i *strvenje*.

**studenilo* (lentitudo, 839), kasnoća, kasnost, slabost, slaboća, mrtvilo, linost, v. i *uvenuće*.

**studeniti* (frigefacto, 567), mrznuti, poledit se.

**studenjak* (november, 972), misec studeni. – BIRj ima samo imenicu *studeni* za isti pojam.

**stunje* (v. premio: senza premio, 720), mukte.

**stupalj* (gradus, 596), listve, koračalj, postup. – U istom značenju BIRj ima *stupanj*.

**stupić* (colonnella, 271), stupac. – BIRj ima riječ *stupac*.

**stupoređe*, »stuporedje« (colonnata, 271).

**sturač* (styrax, 1421), dub. – BIRj ima *sturac* u značenju »kukuruz u komini«.

**stuženje* (anxietas, 106), brinutje, skončanje, česnutje, mučenje. – BIRj ima *stuživanje*, ali u drugom značenju.

**stvarčica* (coserella, 311), stvarca, poslić. – BIRj ima demin. *stvarca*.

**stvorac* (creatore, 314), stvoritelj, stvornik, nareditelj, narednik od svake stvari. – U istom značenju BIRj ima *tvorac* i *stvoritelj*.

**stvoriteljica* (creatrix, 357), roditeljica.

**stvorje* (formatio, 561), slikovanje, utvorenje.

**stvorni* (formabilis, 561).

**stvornik* (conditor, 315), činitelj, izna(h)oditelj, izna(h)odnik, sagraditelj, temeljnik, upravinik, stvorac, v. *stvorac.*

**subačvica* (botticella, 206), bačvica.

**subotnici* (sabbatarii, 1323).

**sudba* (elezione, 389), volja, sud.

**suditelj* (censor, 250), v. *rastresavac;* (judex, 798), sudac, sudnik, suđa, sudovnik, razviditelj, procinitelj, izviditelj, koji raztrgnuje koju stvar, razmotritelj nà sudu, u sudu.

**sudopralja* (gvattero di cucina, 480), *sudar, sudopernik,* koji pere sude. – BIRj ima za isti pojam riječ *sudopera.*

**sudotvornik* (vascularius, 1535).

**suhoća* (asciutto, 152), *suhost;* (siccitas, 1375), suša, su(h)ota, suhost, osušenje, prisušenje, okorenje, po prines. kratkost, neplodnost. – BIRj za isti pojam ima imenicu *suhota.*

**suhokosnost* (macies, 877), mlednost, mršalina.

**suhoziđe,* »suhozidje« (maceria, 876), suhozid, gomila. – BIRj ima u istom značenju *suhozid.*

**sukrst* (bivium, 158), rasputje, rasputica, raskrižje, put na sukrst.

**sukrstice* (decusso, 389), stavljati na sukrst, prikriživati, namišćivati koju stvar sukrstice, na raskriže, sukrstiti.

**sukrstiti,* v. *sukrstice.*

**sukrvičan* (saniosus, 1333), smradan.

**sukrvičina* (pus, 1232), smrad, gnjoj, gnjilad, sukrvica. – BIRj ima imenicu *sukrvica.*

**sukrvni,* v. *smradan.*

**suličnik,* v. *strilnik.*

**suložni* (vicinus, 1561), susedni, bližnji, po prines. slični, nalični.

**sumljenost* (conjectatio, 325), mnenje.

**sumljenje* (opinatum, 1021), mislenje, po mnenju; (vacillatio, 1529), vrljanje: (dubitatio, 468), sumnja, sumljivost. – BIRj ima za isti pojam riječ *sumlja.*

**sumljiti* (fluito, 556), vrviti, plivati, ploviti, plutati, plovati, po prines. dvostruko držati, luditi, mučiti se, bit u smućnji, ne imati pokoja. – U BIRj dolazi glagol *sumljati.*

**sumljivost,* v. *sumljenje.*

sumnik (haesitator, 606). dvoumnik, raz. koji sumlji po dvoje oli koji trtoši, tepa, tepavac. – Za isti pojam BIRj ima *sumnjivac.*

sumnost (dilogia, 440), uvitnost.

sumnjenje (sospetto, 900), sumnja, posumnjenje.

sumnjiti (sospettare, 900), posumnjiti.

sumnjivost (ambiguezza, 99), sumnja, sumnjenje, zahod.

sumporata (egula, 481).

sumpornica (sulphuraria, 1451).

suncodobnik (diopatra, 443), vodomirje.

suncovratan (abruptus, 9), vratolomni, skršen, slomnjen, puknut, razbiven.

sunčanica (solago, 1385), trava, koja okreće list za suncem. – U BIRj riječ ima druga dva značenja.

sunčenjak (scorpioctonon, 1346), trava *sunčenik*, jest dobra protiva ujidu štipaoca. – Za isti pojam BIRj ima *sunčanik* pod 2).

sunovraće (praecipitium, 1144), v. *strmoglavlje.*

sunovraćenje, v. *strmoglavlje.*

sunovratiti, v. *strmovratiti.*

sunovratnost (straboccamento, 936), vratolomnost.

suprotinstvo (adversitas, 43), suprotivnost, protivnost, neprijateljstvo, protivština, nezgoda.

suprotivnica (contraria, 299), protivnica, suprotišćina.

suprotivnik (adversarius, 43), protivnik, neprijatelj.

suprotivnost, v. *suprotinstvo.* – Za isti pojam BIRj ima *protivnost* i *suprotnost.*

supružina (ridica, 1312), pritka, motka.

surlar (aulaedus, 146), svirač, glumac.

surotka (serum, 1371), *surotva.* – U istom značenju BIRj ima *surutka.*

susjediteljstvo (assessura, 134). – U BIRj za isti pojam dolazi riječ *susjedstvo.*

susjednost (adjacenza, 39), bližnoća, blizoća, misto blizu, susidstvo. – BIRj ima pored *susjedstvo* i pridjev *susjedni.*

susrititi (progredior, 1195), napridkovati, sliditi, ići naprid, prosliditi, ići pram za susrititi koga; (praevenio, 1174), priiti prije, početi izvana,

ići naprid, pojti, prići za susrititi, dobiti, doteći iza vrimena. – BIRj ima u istom značenju glagole *susresti* i *susretnuti*.

**susretni* (accorsarius, 1005), stvar, koja srita sprida.

**susritnik* (adversitor, 43), sluga, koji ide pram gospodaru svomu susritit ga.

**sustava* (sequestratio, 1367), zadržanje.

**sustavitelj* (sequestrator, 1367).

**sustavljenje* (sequestro, 866), obustavljenje, zadržanje. – BIRj ima glagol *sustaviti*, od kojega je izvedena imenica *sustavljenje*.

suto (crepusculum, 359), mrak, prvi mrak. – U BIRj riječ znači isto što »sveti« (< tal. santo i lat. sanctus).

**suziv*, »suzivi« (lacrymabilis, 812), plačni. – BIRj ima pridjev *suzovit* u značenju »u čemu ima (mnogo) suza«.

**sužnište* (ferritorium, 546), misto, gdi stoje sužnji u okovi. – Za isti pojam BIRj ima *sužnjara* i *sužnjica*.

**sužukar* (salsicciajo, 810), kobasičar. – BIRj ima samo *sudžuk*, kojoj u Jurina odgovara oblik *sužuk* (salsiccia, 810).

**svagdanje* (diurnum, 462); svagdanje, nja, n, *svagdanjik*.

**svakogodni* (anniversarius, 97), *svakolitni*, stvar svakoga godišta ponavljana.

**svaljutak* (torsello, 975).

**svedbovati* (victimo, 433), žrtviti. – BIRj ima imenicu *svedba* u značenju: 1. »radnja kojom tko o vazmu sveti što« i 2. »ono što se tako sveti«.

**svedenje* (densatio, 409), sgusnutje, sledenje.

**svednevlje* (diarium, 433): življenje o (h)rana svednevlja; pisodnevnik, pisodnevišće, živodnevje.

**sveđerni* (sempiternus, 1362), sveslidni, vazdanji; (perpetuus, 1089), sveslidni, vazdanji, višnji.

**sveđernost* (sempiternitas, 1362), sveslid; (perpetuitas, 1089), slidba.

**svejakost* (omnipotentia, 1017), svemogujstvo.

**svekolikost* (totum, 1501), sve, svega, od svega.

**sveružiti* (connecto, 327), slučiti, sljubìti, prilipiti, slipiti, uviti, uveružiti, zaplesti ujedno, smožditi.

**sveslid*, v. *sveđernost*.

**sveslidivost* (assiduitas, 135), radnja svagdanja.

**sveslidni* (continuatus, 341), nepristajni, stvar, koja sveđer slidi, v. i *sveđerni*.

**sveslidnost* (continuitas, 341), slidba brez pritrge.

**svetačni* (festus, 437), svetkovni, prazni.

**svetačnost* (gajezza, 450), lipota, uzoritost.

**svetilište* (sacrificatio, 1325), posvetilište, žrtva, prikazanje Bogu; (santuario, 815), svetište, sveto misto; (adytum, 46), misto otajno, gdi stoje svete stvari u crkvi, sakristija, svetnica.

**svetište*, v. *svetilište*.

**svetkovni*, v. *svetačni*. – BIRj ima imenicu *svetkovina*.

**svetnica*, v. *svetilište*.

**svetodanik* (calendarium, 230), razbrojnik od blagdana.

**svetogrdnik* (sacrilegus, 1325), svetokradnik, oskvrnitelj sveti stvari. – Za isti pojam BIRj ima *svetokradica*.

**svetogrđe*, »svetogrdje« (sacrilegio, 806), svetih stvari pogrđenje, svetokradja.

**svetohrana* (sacristia, 805), svetostanka, misto, gdi stoje svete stvari crkovne.

**svetokradnik*, v. *svetogrdnik*.

**svetokradnja* (sacrilegium, 1325), svetogrje, v. i *svetogrđe*.

**svetokrađa*, v. *svetogrđe*.

**svetoređe*, »svetoredje« (hierarchia, 616), redovstvo, raz. gospostvo i oblast redovniška, svešteništvo, sedmoredje.

**svetotajnost* (sacramento, 805), svetotajstvo, taj, sakramenat.

**svetotajstvo* (misterio, 620), otajstvo, otajnost; v. i *svetotajnost*.

**sveudiljnost* (continuamento, 297), slidnja, naslidnost, naslidovanje, nepristajnost.

**svevolja* (insolentia, 749), plahost, samovolja.

**svevoljan* (licens, 848), slobodni, razpušćeni, smioni.

**svidljiv* (accorto, 26), opazan, pametan, razboran, razborit, svistan, domišljat, pomljiv, hitropametan, bistar.

**svidočitelj* (testimonio, 967), svidok.

**svidočnik* (jurator, 802), svidok, zakletnik. – BIRj ima *svjedok*.

**svidokovanje* (attestatio, 141), svidočenje.

**svidokovati* (perhibeo, 1079), svidočiti, potvrditi.

**svilenica* (flammeum, 553), svionica, žarki zastor, veo.

**svilina* (muschio, 632), travina, koja reste oko vode.

**svionik* (velettajo, 1005), koji prodaje svionice. – BIRj ima pridjev *svioni* i imenicu *svilnica*.

**sviroka* (fistula, 551), točak, kud se voda toči, civ, diple, žuljatka, rana ožuljena, žuljorana, šilo.

**svistitelj* (castigator, 242), pokaranik.

**svistiteljica* (ammonitrice, 107), posvistiteljica, napomeniteljica. – BIRj ima glagol *svijestiti*.

**svitar* (pannajuolo, 672), koji čini svitu. – BIRj ima *svita*.

**svitilica* (lychnus, 874), svića.

**svitlinja* (claritudo, 277), vedrina, bistrina.

**svitlonoša* (accolito, 21), svićonoša, redovni službenik, koji služi svićom u crkvi i okolo otara.

**svitopisje* (cosmographia, 355), to jest razpisanje okruga o. dila svita.

**svitopisnik*, v. *raspisanik*.

**svitovalac*, »svitovaoc« (suasor, 1422). – Za isti pojam BIRj ima *savjetnik* i *svjetnik*.

**svitovnjak* (secolaresco, 857), svitovnji. – BIRj ima samo pridjev *svjetovni*.

**svlačionik* (spoliator, 1401), svlačitelj, ogulitelj.

**svlačišće* (despoliabulum, 423), misto, gdi se svlači, svukuje etc. za svući se kako iz odiće. – BIRj ima u istom značenju imenicu *svlačionica*.

**svlačitelj*, v. *svlačionik*.

**svlačiteljica* (spogliatrice, 916).

**svlačnica* (apodyterium, 109), misto, gdi se stavljaju haljine, kad se ide u sobu.

**svlačnik* (despoliator, 423), svlačitelj; (depeculator, 411), kradbenik, raz. grabioc, koji krade iz općine.

**svolina* (aconitum, 21), trava, akonit, nika trava otrovna.

**svršenost* (perfectio, 1075), izvršenost, istinitost.

**svršenje* (sbrigamento, 823), poteženje, (h)itnja, nastojanje za osloboditi se od koga posla.

**svršiteljica* (confectrix, 318), razčiniteljica.

**svršnik* (confector, 318), dospitnik, dovršnik, dospitelj, svršitelj, koji dospiva, razmeće, razrušuje. – BIRj ima *svršitelj*.

**svrućati* (obcaleo, 981), biti grijan okolo, svuda izokola.

**svrž* (nodatio, 968), uzljivost, svržina od stabla.

**svržina*, v. *svrž*. – BIRj ima u istom značenju *vrž*.

**svrživ*, »sfrživ« (nodoso, 643), uzljiv.

**svučenje* (praeda, 1146), robnja, kradba, robljenje, plinenje, ogulenje, otimanje, grabljenje.

**šalimice* (a gabbo, 59), šaljivo, tamašno, špotno. – BIRj ima u istom značenju prilog *šale*.

**šalke* (facetiae, 538), igre, varavice.

**šaljucati* (mandare spesso, 597), često slati.

**šarovitost* (doppiezza, 380), vraštvo, himbenstvo, vu(h)venstvo. – U BIRj ima pridjev *šarovit*, koji pod 2) znači »duplex«.

**šavina* (amphitapum, 85), biljac.

**šemlučiti* (bagordare, 181), poigravati. – BIRj ima imenicu *šemluk* u značenju »veselje«.

**šeputica* (forcina, 433). – BIRj ima *šeput* u značenju laqueus.

**šestomiran* (hexameter, 615) šestonožni.

**šestonoga* (sepes, 1364), *šestonožac*.

**šestonožan*, v. *šestomiran*.

**šestonugli* (hexagonus, 615).

**šestonuglje* (hexagonum, 615).

**šestoperka* (clava, 278), bat, mahalj, buzdohan, salma. – U istom značenju BIRj ima *šestoper*, *šestoperac*.

**šestoredni* (hexasticus, 615), stvar, koja ima šest redac. – BIRj ima imenicu *šestoredica*.

**šešarika* (pina, 703); šešarika borova. – Za isti pojam BIRj ima *šešarica* i *šešarka*.

šetalo (passeggio, luogo, 679). – U tom značenju BIRj ima *šetalište.*

šetavica (passeggiatrice, 679), koja šeće, šetalica. – BIRj ima *šetalica.* No Jurin ima tu riječ i u značenju *šetnja* (ambulatio, 81).

šetka (circinus, 267), omirka; (sesta, 869), šestar.

šetkati (circino, 267), okoružiti šetkom, miriti, izmiriti, omiriti omirkom, šetkom. – U tom značenju BIRj ima glagol *šestariti.*

šetkovati (compassare, 276), miriti, šestariti.

šetnjak (ambulacrum, 81), šetnica, šetalište, dvor. – BIRj za isti pojam ima riječ *šetnica.*

šetnjica (spasseggiatella, 907),

šibičati (verbero, 1548), udriti, udariti, udarati, lupati, biti, izbiti, iztući, mlatiti, namlatiti, frustati, nafrustati, šipkati, ožeći prutom, udriti štapom.

šilica (sartinatrix, 1334), koja šije i kroji, krpa, priča i ost. – Za isti pojam BIRj ima *krojačica* i *švalja.*

šimblar (scandularius, 1340), koji krije kuće šimblom.

šimblat (scandularius, 1340), pokriven šimblom.

šimble, lah (scandulae, 1340).

šipkati (verbero, 154), v. *šibičati.* – BIRj ima riječ *šipka.*

šipkovište (virgetum, 1570).

šišarika (azaniae, 150): šišarike borove. – U istom značenju BIRj ima *šišarica* i *šišarka.*

šivač (sarcinator, 1334), koji šije prateži, krojač.

škakljucati (titillo, 1495), škakljati, po prines, ganuti, milovati. – BIRJ ima glagol *škakljati.*

škodan (damnosus, 377): škodni, štetan, poštetan, poguban, porazit. – BIRj ima imenicu *škoda.*

škopčev (spadonius, 1395), hadumov, uškopljen, po prines. neplodan. – U BIRj nalazi se samo riječ *škopac.*

škorpionski (scorpionius, 1346), štipavčev.

škrinuće, »škrinutje« (cigolamento, 261). – BIRj ima glagol *škrinuti.*

škripi (scrofola, 852), gljiva, žavice. – U značenju »gljiva« BIRj ima riječ *škripac* i *škripavac* pod 2).

škripnja (stridore, 942), *škrgot,* skvrčanje, skvika, škripanje, vapalj. – U istom značenju BIRj ima *škripanje.*

škrnjuti (ringhiare, 779), škripnuti zubi na kogagodi srdito, izciriti zube na kogagodi.

šparnost (frugalitas, 570), ubava, štednja, trizmenost.

špotanje (derisus, 418), poruganje.

špotati se (deludifico, 404), varati, povoditi tkoga za nos, rugati se.

špotnik (copna, 348), šalac.

špotnost (vernilitas, 1551), šalenje.

šprdati (confabulor, 317), tlapiti, zanovetati, taščiti.

štetovan (amissus, 83), izgubljen, upušten.

štetovanje (jattura di danari, 485): štetovanje od pineza. – BIRj ima u istom značenju riječ *štetovavanje*.

štiočica (lectrix, 834).

štionik (lector, 834), knjigoštija. – Za taj pojam BIRj ima imenicu *štilac*.

štirenica (astericum, 168), trava, koja raste oko zida, crkvina.

štitar, »šćitar« (scutigerulus, 1349).

štopelar (pianellejo, 697), papučija.

štucavica (singultus, 1382), jecanje, štucanje. – BIRj ima posljednju riječ *štucanje*.

štunuće, »štunutje« (pizzicata, 705), štipanje, uštinutje, srbenje, srbež.

štunuti (allambo, 70): po prines. štunuti, polako tiknuti, lizati.

šupljikov (ocellatus, 1006): šupljikov poput očnica. – BIRj ima u istom značenju *šupljikast*.

šupljinica (corticula, 354).

šušnjiti (susurrare, 953). – U BIRj imaju slično značenje glagoli *šuškati* i *šuštati*.

tabakar (conciatore, 281): tabakar od kožah, strujitelj. – BIRj ima *tabačina* i *tabakana* u značenju »zgrada, gdje kožar radi«, lat. »officina coriaria«.

tabariti (conciare le pelli, 281), strojiti, strujiti kože.

taja, je (dissimulantia, 455).

tajiv (penetrans, 1061), probijući.

takljati (impalare le viti, 493), trkljati, penjati loze na odrine. – BIRj ima u istom smislu glagol *trkljati*.

takljica (furcula, 577), v. *soharica*. – BIRj ima *taklja*.

takmeniti (agguagliare, 66), jednačiti, takmiti, iztakmiti, izporediti, priličiti, prilikovati, izjednačiti, ravniti, izravniti, sravniti. – BIRj ima pridjev *takmen* u značenju »jednak«.

takmenost (similitudo, 1379), priličnost, sličnost, prikladnost.

takmenje (aequatio, 50), jednačenje, ujednačenje.

tamašno, v. *šalimice*.

tamnost (protervitas, 1214), oholija, obist, brezočnost, brezobraznost, hudost, opačina, himba, nestid, nesran (!) i ost.

tamnjak (nebulo, 956), zločešnjak, rđaković, rugo, protresalo; (scelero, 1341), opačnjak, zlobnjak.

tanašnost (attenuatio, 176), tančina, kratkost, kratčina, odloženje.

tančarica (choralistria, 259), igračica.

tanfuriti (desideo, 420), dangubiti, stati bezposlen, brezposliti, plandovati, siditi bezposlen.

tankonog (pracilipes, 596), mršonog.

tankovitost (sottigliezza, 902), tančina, tančica. – BIRj ima pridjev *tankovit*.

tanjurić (disculus, 448). – BIRj ima *tanjir* i *tanjur*.

tapun (ciaffo, 259): tapun od bačve. – U istom značenju BIRj ima *taplun*.

tarac (scintillezza, 838), iskrica. – BIRj ima riječ *tar* u značenju »na vršaju sitna iskršena slama kao pljeva«.

tarica (blatta, 217), grizica.

taštoslavan (fabulosus, 537), izmišljen.

taštoslavlje, »taštoslavje« (fabulositas, 537).

tegoća (aerumna, 52), teški trud, teško brime. – Za isti pojam BIRj ima *tegoba* i *tegota*.

tek (cursus, 371), trčanje, putovanje. – BIRj ima tu riječ u značenju lat. »vixdum« i »solum«.

telifon (scorpion, 1346), trava, koje ako se tikne štipavac, pogine.

temeljitelj (fundator, 575), temeljnik. – BIRj ima za isti pojam *utemeljitelj, utemeljnik*.

tenka (tinco, 969), riba lin.

**tesliti* (dolo, 464), v. *stružiti;* (deascio, 379), ravniti s' teslom, po prines. varati koga, rugat se s' kime.

**težaštvo* (agricultura, 63), radnja od zemlje. – U istom značenju BIRj ima *teženje*, 2.

**težaškinja* (colona, 292), kmetinjica.

**teživ*, »teživi« (sativus, 1337), pritili, pitomi, zemlja pitoma.

**ticanik* (tractator, 1502), tiknik, koji tiče, koji opipaje.

**tihoća* (lenitas, 838), lipota, uljudnost, ures, mehčina, mekanost, tihost, kratkost, poniznost, blagost, ljustvo.

**tihost*, v. *tihoća* i *utaženje.*

tik (tactus, 1472). – BIRj ima tu riječ, ali u značenju lat. paene, »baš«.

**tiknuće*, »tiknutje« (praetentatus, 1167). – BIRj ima glagol *tiknuti.* od kojega je imenica izvedena.

**tikula* (later, 828), opeka, tikule, lah. Riječ je romanskoga podrijetla. Isp. tal. *tegola* i lat. *tegula.*

**tikulica* (laterculus, 828), mala opeka.

**tilokop* (vespillo, 1556), groboder, koji trapi iliti zakopaje mrtvo tilo u greb.

**tiloriz* (anatomicus, 90), tiloriznik, anatomik, nadriznik od telesni uda, koji uči rizati telesa.

**tilorizje* (anatomia, 90), nauk od izudenja.

**tiloriznik*, v. *tiloriz.*

**tioce* (corpusculum, 352).

**tipati* (depso, 416), trti, gnjaviti, utipati, valjati, zavaljati kao tisto.

**tiranik* (compulsor, 307), tisnitelj, koji tira, odgoni. – BIRj ima za taj pojam imenicu *tjeralac.*

**tirjaka* (theriaca, 1491), likarija, tvrdolik, složen od mnogo stvari sebični.

**tiska* (conglobatio, 324), navala. – BIRj ima glagolsku imenicu *tiskanje* u značenju »radnja kojom tko tiska što«.

**tiskavica* (fola, 430), tiskanje od mnoštva ljudi.

**tisnitelj* (compulsor, 307), v. tiranik. – BIRj ima glagol *tijesniti*, od kojega je riječ izvedena.

**tisnopuće*, »tisnoputje« (angiportus, 92), *tisnoputica*, uskoputje, brezglavi put.

**tjelesnik*, »telesnik« (corporale, 307).

**tkalica* (tessitrice, 966). – Za isti pojam BIRj ima riječ *tkalja.*

**tkalište* (v. tessitore, 966), tkalo.

**tkalo* (textum, 1490), tkanje. – BIRj ima riječ *tkanje.*

**tlačilac*, »tlačioc« (dispregiatore, 368), pogrditelj, grdioc, potlačitelj.

**tlačiteljica* (dispregiatrice, 369), pogrditeljica, grditeljica.

**tlapac* (aretalogus, 123).

**tlapanje* (garrulitas, 583), zanovetanje, zanovetka.

**tlapnik* (cianciatore, 260), šalioc, raspravitelj.

**tmasni* (baliolus, 151). – BIRj ima u istom značenju *tmast.*

**tmastiti* (fusco, 578), zagasiti, pocrniti.

**tminav* (obscurus, 992), pun tmina, tamni, smrknut, tmasti, mrkli, slipi, nevidni, po prines. mučan, zamršen, sumnjiv, neistinit, pokriven, vuhovit, omišljat, vragovit, šarovit, laživ, tamnorođen, neplemenit, od priprosne krvi: (opacus, 1019), mrkli, sjenast.

**tobolica* (crumena, 362), *tobolka*, tobolac, kesa. – BIRj ima u tom značenju samo *tobolac.*

**tomačnik* (interpres, 771), tomačitelj, izbistritelj govorenja, koji tomači sridom. – BIRj ima *tomačitelj.*

**tovarjak* (onagros, 1018).

**tovarušar* (asinarius, 131), tkoji pase tovare. – BIRj ima imenicu *tovaruša* u značenju »tovarna kobila«.

**tračenje* (detractio, 428), raspravljenje, protresanje, zlorečenje, raz. protiva drugomu i trećemu, uzeti poštenje, dobar glas.

**tračiti* (detraho, 428), uzimati, uzeti, odnositi, razpravljati, zloglasiti, ozloglasiti, muzuviriti, vuhiviti, protresati drugoga, licimirčiti, dignuti, ugrabiti poštenje, diku, čast komugodi.

**tračnik* (detractor, 428), zlorek, razpravljivac, razpravnik, muzuvirnik, muzuvirac.

**trajina*, »traina« (spago, 905), konopčić.

**trapilac*, »trapioc« (zappatore, 1046), kopač.

**tratilac*, »tratioc« (spenditore, 910), arčitelj. – BIRj ima glagol *tratiti*, »perdo«, »gubiti«.

**tratnja* (impensa, 662); (alimentum, 68), arčenje, hrana, izbina, pića.

**travar* (herbarius, 613); (semplicista, 862), *travoznanac*, travoznanik, koji poznaje kripost trava. – BIRj ima *travara* u značenju »žena koja daje trave«.

**travni* (herbarius, 613).

**tražilac*, »tražioc« (inquisitore, 537), iziskavac, izviditelj.

**trbušac* (aqualiculus, 117); (utriculus, 1596), mala utroba.

**trbušnica* (panziera, 672), strana oklopa, koja pokrije trbuh.

**trbušnjak* (v. pancia grossa, 672).

**trčalac*, »trčaoc« (corridore, 308). – BIRj ima *trčalo*.

**trčališće* (hippodromus, 618), raz. gdi trču konji.

**trčnik* (cursor, 371), teknik.

**trepanje* (attritus, 180), trvenje, satrvenje, potrepanje, potrepano. kako nogam; (supplosio, 1464): trepanje s' nogu pram zemlji.

**trepati* (supplodo, 1464): trepati s' nogami; (premo 1177), pritiskati, pritisnuti, stisnuti, utipati, istiskati, ižimati, ožimati, naslanjati, usaditi, ukopati, uvaliti, utopiti, brazditi, zatvoriti, izopačiti, protiviti se, nagnati, nagoniti silom, ubiti, udaviti, pomaknuti, primistiti, po prines. otajati, ustegnuti, uzbiti, progoniti, daviti, moriti, silovati, ucviliti, umrtviti, zabraniti, ne dati.

**trepetni* (praetrepidus, 1173), drhtavi, pritrepetni, mnogo strašiv.

**trepiti* (horesco, 624), drhtati, predati.

**trepteljka* (orpello, 663), zlatokozar, zarklet (?).

**tresanje* (sbattuto, 821), rastresanje.

**tresati* (succusso, 1446), trusati, kasati, rastresti život.

**trgač* (vendemmiatore, 1006), jematvar, jemač, tvoritelj. – BIRj ima za isti pojam riječ *trgalac*.

**trgačina* (vendemmia, 1006), trganje, jematva. – BIRj ima u tom značenju riječ *trganje*.

**trgovčev* (institorius, 752).

**trgovnica* (baphia, 203): trgovnica od boje oliti masti.

**trinuglica* (triangulum, 1513), *trinuglište*.

**tripati* (tentone: andar a tentone, 963), trtati, zaplitati nogami.

**triskanje* (scoppio, 847), kršljavina, jeka.

**triskotina* (astula, 171), cipotina, trištica, cipka.

**trisnuće*, »trisnutje« (sparo, 106), puknutje.

**trištica* (astula, 171), v. *triskotina.*

**trizmen* (frugalis, 570), razboran, razborit; (temperans, 1480), razborit, uspregnut, ustegnut, ispravljajući.

**trizmenost* (abstinentia, 12), ustegnutje, uspregnutje, triznost, trizmenstvo. – BIRj ima za isti pojam samo *trijeznost.*

**trizmenstvo*, v. *trizmenost.*

**trk* (acer, 19) < trъpъkъ, ljut, po prines. oštar, žestok, brz, tvrd, silan, nemio. – BIRj ima tu riječ u značenju lat. »cursus«.

**trkesanje* (arietatio, 125), ovnji boj.

**trkljiti*, v. takljati. – BIRj ima u istom značenju *trkljati.*

**trkmar* (harpago, 608), ganjač, vuk, lupež.

**trkmarast* (uncus, 1582), zakučit kao udica.

**trknja* (stadiodromus, 1406), trk, trčanje, zatočište, zatok.

**trkošćina* (omphacium, 1018).

**trkucati* (correre spesso, 308), trčati često, protrkivati.

**trlj* (erythacus, 501), trtak, cijuk (ptica).

**trnež* zubi, v. *složenje.*

**trnište* (vepreta, 1547), lug pun trnja.

**trobozan* (inferriata, 520); gvozdeni trobozani, prikovi želizni.

**tromede* (trifinium, 1516), mejaš od tri polja. – BIRj ima za isti pojam riječ *tromeđa.*

**tromnost* (desidia, 421), linost, dagubnost, lotrost, ležaja. – U istom značenju BIRj ima *tromost.*

**trortan* (trifurcus, 1516), trozubni, od tri rta oli zuba.

**trostručje* (triplicatio, 1518).

**trozubnik* (tridens, 1515), Nevtun (s) trozubnim ostanom.

**trpezni* (coenatorium, 284): haljina trpezna, ubrus od trpeze.

**trpeznik* (siniscalco, 879), trpezar, koji napravlja trpezu; (convictor, 346). – BIRj ima za isti pojam riječ *trpezar.*

**trpiv* (devexatus, 430), jadan, potribovan, mučen.

**trstenica* (sambuca, 813), svirala od bazgovine. – BIRj ima tu riječ, ali u značenju »potok koji utječe u Kolubaru«.

**trstenište* (arundinetum, 129).

**trstikov* (arundinosus, 129), trsten, od trstike.

**trstišće* (cannetum, 235), misto gdi su posađene trstike. – BIRj ima u istom značenju riječ *tršćak*.

**tršće*, »trstje« (fusto dell'erba, 448), trs.

**trtak*, v. *trlj*.

**trtati*, v. *tripati*.

**trtošiti* (haesito, 606), stati kako zamišljen, u sumlji, sumljiti, dvoumiti, tepati, misliti, razmisliti. – BIRj ima *trtositi* u značenju »blebetati brzo«.

**trubac* (cornicen, 350): trubac vojske, koji trubi u rog. – BIRj ima *trubač* u značenju »koji trubi u trubu.«

**trubitelj* (trombettiere, 992), trubnik.

**trubnik* (buccinator, 221); (fistulator, 551), v. trubitelj. – BIRj ima pridjev *trubni*.

**trudilac*, »trudioc« (lavoratore, 566), poslenik, radioc, dilovaoc, truditelj, težak, trudnik. – BIRj ima za isti pojam riječ *trudbenik*.

**truditelj* (operator, 1019), dilovaoc, dilotvorac, v. *trudilac*.

**truditeljica* (affaticatrice, 49), trudnica. – BIRj ima u istom značenju *trudbenica*.

**trudljiv* (laborans, 809), trudeći, žalostivi, potribni, ucviljeni.

**trudnica*, v. *truditeljica*.

**trudnik* (operarius, 1019), diločinik, radioc, težak, rabotnik, diločinioc, mučioc.

**trudnja* (stanchezza, 925), umor, trud, umorenje, umornost.

truhlost (pregnezza, 719), prisobnost. – BIRj ima tu riječ u značenju lat. putredo, t. j. «osobina onoga što je truhlo«.

**trupiti* (casito, 242), padati često, zgađat se često.

**trusavac* (succussator, 1446), konj koji trusa, kasavac.

**trvenica* (assis, 136), daska. – BIRj ima *trvenik*, ali u značenju »kao utrven put, drum«.

**trveništе* (serratrina, 1369), misto, gdi se pila drvlje.

**trvenje* (infrictio, 729); (rosio, 1317), grizenje.

**trvotina* (secamentum, 1350).

**tržnik* (fornicarius, 563), koji prodaje trgovine pod lukovi, trgnik.

tulica (corytus, 354); (sarissa, 1335), žida, osta.

tulina (busto, 217), tilo bez glave, prsi; (corpo di animale, 306), živinsko tilo.

tupnost (indocilitas, 713), tvrdost od pameti, nauka, etc. – BIRj ima za taj pojam *tupoća* i *tupost*.

tustilo (grassezza, 472), tustina, salo, pritilina, pritilost. – U istome značenju BIRj ima riječ *tustina*.

tustiti (laetifico, 816): veseliti, činiti veselo, obeseliti; tustiti, gnojiti, nagnojiti zemlju.

tušiti (olezzare, 655), vonjati, zaudarati. – BIRj ima tu riječ u dva druga značenja.

tutnja (fragor, 565), buka, lomljenje, skršenje.

tvorilac, »tvorioc« (facitore, 406), tvornik, tvoritelj, činitelj, dilovnik, (actor, 23), činioc, dilovaoc, činitelj, opravitelj, dilotvornik, osvadnik.

tvoritelj, v. *tvorilac*.

tvoriteljica (effettrice, 387).

tvorje (effectus, 477), tvor, djelo, porod, plod, korist.

tvornik (effector, 477), dilotvornik, v. *tvorilac*.

tvornost (effectio, 477), činba.

tvrdoglavac (bucco, 221), ludjak, budala, nesvisnik, tvrdoglav.

tvrdoglavost (pertinacia, 693), tvrdoglavstvo, otvrdnost, osornost, usilnost. – BIRj ima u istom značenju *tvrdoglavstvo*.

tvrdolaža (antisophistes, 105), *tvrdolažac*, koji potvrđuje laž.

tvrdolik (antidotum, 104), likarija protiva otrova.

tvrdonog, v. *stavnonog*.

tvrdost (duritas, 472), oštrina, nemilost; (tenacitas, 1481), tvrdina, tvrdoština, lakomost.

tvrdostava (solidatio, 1388), sklopenje, utvrđenje, ukripljenje.

tvrdoština (acerbitas, 19), ljutina, nedozrilost, žestočina, nemilost, nemiloština.

tvrđav (firmamentum, 550), tvrdina, temelj, podslon, podpor. – BIRj ima za slično značenje riječ *tvrđava*.

ubava, vi, v. *šparnost*.

ubaviti (deparco, 411), obaviti, uščediti.

**ubavljenje* (compendium, 303), zberenje, zbiranje, pribavljenje, pribava.

**ubignuće,* »ubignutje« (scampamento, 826), sahranenje, bižanje.

**ubignuti* (sfuggire, 872), uteći. – BIRj ima u tom značenju glagol *ubjeći.*

**ubiližiti* (auctoro, 143), podlagati, podvezati, podložiti se pod koje brime, ubiližiti se za vojnika, zapogoditi.

**ublaženiti* (beo, 156), poblaženiti, staviti meu blažene.

**ubodiv* (dicax, 434), zlorek, porugljiv, koji ubada besidenjem.

**uborkov* (modialis, 922), od jednoga uborka. – BIRj ima imenicu *uborak* u značenju »nekaka mjera za žito«.

**ubožarstvo* (pittoccheria, 705), prosjačina.

**ubroditi se* (imbarcarsi, 488), ukrcati se u brod.

**ucviljenik* (affannatore, 48), skončanik, brižnik.

**ucviljenje* (sconsolazione, 845), tuga, žalost.

**učaranje* (ammaliamento, 103), urečenje, začaranje, zatravljenje. – BIRj nema ni te imenice ni glagola *učarati.*

**učenstvo* (lyceum, 874), misto općeno, gdi se prima nauk od mudrosti.

**učitalac* (superstitiosus, 1461), krivoštovac, domišljivac.

**učitanje* (maleficio, 593), zločinstvo, zlotvorstvo, čarka, čarstvo.

**učiv* (didascalicus, 435).

**učovičenje* (incarnazione, 504), upućenje.

**učovičiti se* (incarnarsi 504), učiniti se meso, uputit se.

**učrvanje* (vermiculatio, 1550), očrvanje.

**udahnuće,* »udanutje« (infusio, 730), ulivenje.

**udahnuti,* »udanuti« (effundo, 480), uliti, izliti, proliti, uzliti, prosuti.

**udahnutiv,* »udanutiv« (spirabilis, 1399).

**udarenje* (percussio, 1071), zaušenje, udarac.

**udaritelj* (verberator, 1547), koji udara, zaušitelj, izbitelj. – BIRj ima glagol *udariti.*

**udatni* (nubilis, 974), muževlji, ot (!) ženidbe.

**udičav* (hamatus, 607), naperen udicam.

**udičica* (hamulus, 608).

**udilitelj* (datore, 331), davaoc.

**udioništvo* (participazione, 677), dioništvo, dionstvo.

udioniti (do, 462), dati, darovati, dopustiti, dioniti.

udiv (damnabilis, 377), gadiv; (nocivus, 967), udeć.

udivost (incommoditas, 697), dosada.

udljiv (noxalis, 973), naudljivi.

udobrovoljiti (placar con prieghi, 705), umiriti, pomiriti s' molbom.

udomenje (accasamento, 14), uselenje, ukućenje.

udoplođe, »udoplodje« (naturale, 954), udostidje, to jest uda stidna.

udovičanstvo (viduitas, 1563), udovičstvo, udovstvo, obudovljenje. – BIRj ima za taj pojam riječ *udovištvo*.

udovstvo (vedovaggio, 1003), udovičtvo, v. i *udovičanstvo*.

udružbiti (socio, 1385), združiti, sadružiti, sastaviti kao druga s' drugom, složiti, uortačiti.

udubraviti se (silvesco, 1378).

udušenje (suffocatio, 1449), zadušenje.

ufanost (confidentia, 319), jakost, slobodnost, slobošćina, brezobraznost. – BIRj ima u istom značenju riječ *ufanje*.

ugašenje (ammortamento, 108), utrnutje.

ugljenica (carbonaja, 235).

ugnuće, »ugnutje« (ammaccamento, 101), ulupljenje, ulupnutje, natučenje, gnječenje, smečenje.

ugoditelj (accordatore, 25), složitelj, skladnik, smiritelj, mirotvorac, pomiritelj, upravitelj, upravnik, koji upravlja.

ugođenje, »ugodenje« (obsequela, 992), povoljenje, ugodnost ćudi. – BIRj ima glagol *ugoditi*.

ugojdobiti (sxcolo, 514), uraditi, urediti, držati čisto.

ugojdobljenje (depolitio, 413), dovršenje, *ugoj*, odgojenje.

ugonetanje (praescitum, 1162), *ugonetka*. – BIRj ima glagole *ugonenuti* i *ugonetati*.

ugonetnik (auspex, 148), prirecitelj.

ugospodariti se (impadronirsi, 493), ugnjizditi se, osvojiti, posvojiti.

ugospoditi (nobilito, 967), pogospoditi, povlasteliti, učiniti koga plemićem, uzvisiti koga na koje dostojanstvo, poznati, glasovita kogagodir učiniti oli u dobri oli zli dili.

ugota (asina, 153), tovarica, magarica.

ugrabitelj (rattore, 753), *ugrabnik*, umaknitelj.

ugrabljenost (direptio, 444), krađa, kradba.

**ugrabljenje* (deprehensio, 415), uhićenje, ufatjenje, uzetje.

**ugrijanje* (aestus, 54), vrućina, veliki gris, zažarenje od vrućine, plima, oseka, ganutje, micanje. – BIRj ima *ugrijevanje* od *ugrijevati.*

**uhast* (aurist, 194), *uhav*, uhat. – BIRj ima samo *uhat.*

**uhatka* (auricalpium, 147), čistilica od ušiju.

**uhićenje*, »uhitenje« (prehensio, 1177), v. i *ugrabljenje.*

**uhiljiv* (privativus, 1181), tko imade jakost ulišiti, izbavniv, lišiv.

**uhov* (auricalis, 193).

**uhvaćenje*, »ufatjenje«, v. *ugrabljenje.*

**uimiti* (excepto, 512): uimiti u se, prijati, primiti, uzeti u se. – BIRj ima glagol *ujmiti.*

**uimljenje* (receptio, 1263), primljenje. – BIRj ima imenicu *uimanje* od glagola *uimati.*

**uisto* (etiam, 503), doisto, *uistinu*, još, istina je, jest, tako je.

**uižiti* (lenio, 837), krotiti, ukrotiti, unižiti, utažiti, omekčati, pomiriti, umiriti, pomilovati, oblahšati; (sedo, 1354), pomiriti, umiriti, smiriti, utažiti, ugasiti.

**ujalovljenje* (castratio, 243), škopljenje, čistilo.

**ujidavac* (morditore, 626), *ujiditelj*, koljivac, koji kolje.

**ujunačiti* (avvalorare, 173), usloboditi, urabreniti.

**ukameniti se* (impetrire, 496), okameniti se, učiniti se kamenom.

**ukazanik* (demonstrator, 407), oznanik.

**ukazanost* (denotatio, 408), *ukazanje.*

**ukažitelj* (dimostratore, 352), kazaonik, kazivaoc, kazioc, kazalo.

**ukisnuti* (fermento, 545), uzajti u kvas, kvasiti, kisnuti.

**uklijiti* (agglutino, 60), slipiti, prilipiti, sastaviti, složiti, prilipiti s' klijom.

**uklon* (declinatio, 385), gibanje, prigibanje, odstupanje, prignutje; (amolitio, 84), odmaknutje.

**uklonjenje*, »uklonenje« (secessus, 1350); (receptus, 1263), ustupljenje, primanje, zaklonište; (evitatio, 506), *uklonost.*

**uklonjenost* (devitatio, 431).

**ukočenuti se* (assiderare, 159), ostudeniti, smrznuti se.

**ukolinčenje* (ligamen, 850), vez, uže, uza, vezanje; (crollo, 318), stresanje, rastresanje, trešnja.

**ukopanje* (humatio, 627), ukop, grob. – BIRj ima u istom značenju imenicu *ukop.*

**ukorenje* (objectatio, 984), opogovorje, prikorenje, protivljenje, protivnost, udarenje besidom protivnom u obraz.

**ukoriteljica* (exprobratrix, 528).

**ukornik* (exprobrator, 528), prikornik.

**ukrajak* (cantoncello, 230), nuglić.

**ukripitelj* (affermatore, 50), potvrditelj, ustanovitelj, iskušitelj potvrđenja.

**ukripiteljica* (affermatrice, 50), potvrditeljica.

**ukriv* (pandus, 1041), pognut, širok, otvorit, prostran.

**ukrivan* (remillus, 1286), kriv, kratak; (repandus, 1290), kriv; (contortus, 342), kriv.

**ukrivitelj* (contortor, 341), koji ukrivljuje, zamršuje himbeno koju stvar. – BIRj ima glagol *ukriviti*.

**ukrivljenost* (aduncitas, 45), sagnutje.

**ukrivljenje* (flexibilitas, 554), prignutje, sagnutje, skučenje, uvinutje; (curvatura, 371), gib, vijanje.

**ukrotilac*, »ukrotioc« (domatore, 377), ukrotitelj.

**ukrotionik* (domitor, 465), pripitomnik.

**ukrotitelj*, v. *ukrotilac*.

**ukrotiteljica* (domatrice, 377). – BIRj ima samo glagol *ukrotiti*.

**ukrotnik* (fraenator, 565), unižitelj, koji čini unižit, popitomit, pitomnik, zauzdanik.

**ukućenje*, v. *udomenje*.

**ukućiti se* (accasare, 14), udomit se, ustanit se.

**ularit* (incapestrare, 503), ouzdati, staviti uzdu, oglaviti, staviti oglav, staviti ular.

**ulazište* (aditus, 32), prohod, prihodište, prohodište.

**ulišiti*, v. *uhiljiv*.

**ulišenost* (eccezione, 386), *ulišenje*.

**uloženje* (exercitatio, 517), zabava, zabavljenje od dilovanja.

**uložnica* (nicchio, 641).

**uložnik* (exercitor, 517).

**ulupljenje*, »ulupenje« (collisio, 290), smečenje.

**ulupljenost* (compressio, 306), v. *smečenje.*

**ulupnuće*, »ulupnutje«, v. *ugnuće.*

**uljudstvo* (decorum, 387), poštenje.

**umaknuće* (rattura, 753), ugrabljenje, »umaknutje«.

**umečiti se* (ammaccare, 102), ulupiti, natući, namečiti, gnjaviti, ugnjaviti, utuknuti, mečiti, smečiti, primečiti, prignječiti, ulupit se.

**umeteriziti* (fortificare, 436), utvrditi naokolo, utaboriti.

**umetka* (interclusio, 761), zapričenje, zaprika. – BIRj ima *umetak* u značenju »insertio« i »nothus«.

**umiljenstvo*, v. *sniženstvo.*

**uminstvo* (scientia, 1343), znanje, znanstvo, uminje, umstvo, um, razum, mudroznanje, mudroznanstvo, dosegnutje, dokučenje od poznanja svakoga nauka.

**uminje*, v. *uminstvo.*

**umirenje* (sbilanciamento, 821).

**umiritelj* (reconciliator, 1266), pomiritelj, smiritelj, mirotvorac. – BIRj ima glagol *umiriti.*

**umivalo* (lavacrum, 830), pralo, kupalo.

**umnožanje* (aggrandimento, 64), napridovanje, raširenje, razplodenje.

**umnožati* (accrescere, 27), umnožiti, nadostavljati, nadostaviti, nasporiti.

**umnoženje* (accrescimento, 28), umnožanje, napridovanje, nasporenje, napridkovanje, *umnoženstvo*, napridak, naspor, rasplodenje, raširenje, uzgojenje. – BIRj ima glagol *umnožiti.*

**umnožitelj* (accrescitivo, 28), uzmnožitelj, umnožnik, naspornik, *umnožiteljica.*

**umnoživati* (amplificare, 111), umnožiti, uznositi, uzveličiti. – BIRj ima u istom značenju *umnožavati.*

**umnožnik* (aumentatore, 171), umnožitelj, v. i *umnožitelj.*

**umok* (salsa, 810), raso od trave, travni umok.

**umornost* (stanchezza, 925), v. *trudnja.*

**umrlost* (mortalità, 628); umrlost povoljna.

**umstvo* (scientia, 1343), v. *uminje.*

**unapridak* (ultra, 1579), priko, naprid, unaprida, onamo. – BIRj ima u istom značenju *naprijed* i *unaprijed.*

uncučiteljiti se (addottorare, 37), steći krunu, dostojanstvo, biti okrunjen za naučitelja.

unčica (oncia, 657), librica. – BIRj ima *unča*.

uništitelj (abbichilatore, 119).

uniženje (depressitas, 415), sniženost.

unutriti (concentrare, 280), zabiti unutra.

uoglaviti (capistro, 237), zaoglaviti.

uostava (depositio, 414), ostava, gdi se postavlja koja stvar, sahrana.

uostavnik (depositarius, 414), ostavnik, postavljavac, koji postavlja u ostavu.

uovistiti (edoceo, 476), učiti koga s' pomljom, uvižbati; (commonefacio, 299), opomenuti, opominjati, napominjati, spominjati.

uovištenje (monitio, 928), ponukovanje, spomenutje, napomenutje.

upadnuće, »upadnutje« (ricaduta, 765): upadnutje iznova u bolest, u beteg i ost.

upalitelj (accenditore, 17), užežitelj.

upaliteljica (accenditrice, 17), užežiteljica.

upaljenje, »upalenje« (accensio, 14), užeženje, užganje.

upirina (incubus, 704), macić.

upitanica (addomandatrice, 35), koja pita.

upitanje (rogatio, 1315), molenje, prosenje, iskanje.

upitomiti (lomare, 377), ukrotiti, pitomiti, opitomiti, utrti, utrkmati, ujižiti.

uplameniti (infervorare, 521), žeći, užeći.

uporučenje (fideijussio, 548).

uporučiti se (fideijubeo, 548), obetati drugomu, zaviriti, ujamčiti se.

uporučnik (fideijussor, 548).

uposidovati (impossessare, 498), staviti u pošež.

upravljenost (rectio, 1268).

upravljenje (directio, 344), uputenje; (habela, 604), uzda, uzteg, po prines. upravljenje.

upravljiv (administrativus, 34), podiljiv, način od upravljanja.

upravnost (verum, 1554), istina, pravičnost; (justitia, 803), pravda, pravica, pravi, zdrili sud.

upritiliti (impinguare, 947), opritiliti, pritiliti.

upućenje (inhumanatio, 735), v. i *upravljenje*.

uputitelj (direttore, 355), upravitelj, upravnik, *uputnik*. – BIRj ima u tom značenju samo *upravitelj* i *upravnik*.

uputiti se, v. *učovičiti se*. – BIRj ima taj glagol u drugom značenju.

uraskošiti se (ricrearsi, 769), nasladiti se, oblakšati slobod.

urast (corporatio, 351), stas, struk.

uravnati (delaevo – delevo, 399), oravniti, ujednačiti, činiti ravno. – BIRj ima u istom značenju glagol *uravniti*.

urečenost (effascinatio, 477), *urečenje*.

ureditelj ica (acconciatrice, 23), načiniteljica, napraviteljica, urednica, narešiteljica, ka reši. – BIRj ima u tom značenju *urednica*.

uređenje (acconciatura, 23).

uresnost (luculentitas, 866), svitlost, liepota.

urešenje (abbigliamento, 5), naprava, narešenje, ures, uredba, naličje uresno.

urizak (incisio, 693), urizanje.

urizalac (caelator, 266), uriznik, riznik, slikodilnik. – BIRj ima riječ *ureznik*, ali u drugom značenju.

urizanik (scultore, 853), urižitelj, koji urizuje.

urizanje (caelamen, 226), izdilanje.

urizavac (intagliatore, 542), udiljavac, koji urizuje.

urizovanje (scultura, 853), zanat od dilanja. – BIRj ima gl. imenicu *urezivanje*.

urizitelj (sculptor, 1348), koji urizuje kipe, koji sliva kipe, utvoritelj, v. *slikoriznik*.

urkanik (concitator, 311), uzbuditelj, naurkanik, buložnik.

urkanje (concitamentum, 311), uzbudenje; (irritatio, 793), razdraženje, nadraženje, naljućenje, poticanje, razljutenje, prigoda.

urkati (impello, 661), tisnuti, tiskati, rinuti, porinuti, upriti, upirati, po prines. dignuti, podignuti, potaknuti, naurkati, nagovarati, navesti.

uroš (ortolano), 663), vuga ptica. – BIRj ima tu riječ kao vlastito ime.

**urumeniti* (candesco, 234), ubiliti.

**usahnuće*, »usanutje« (siccatio, 1374), sušenje, osušenje. – BIRj ima glagol *usahnuti*.

**usekalo* (moccatojo, 622), osekalo. – BIRj ima u istom značenju *usekač*.

**useknuće*, »useknutje« (emunctio, 490).

**useknjač* (mocchino, 622), marama.

**uselenje*, v. *udomenje*.

**usičak* (assula, 136), cipotina, sikotina, prisičak.

**usidnuće*, »usidnutje« (labes, 808), rasutje, rastvor, razpučenje zemlje, poguba, razor, poraz, satrvenje, škoda, nagrda, pogrda, oskvrnutje poštenja; (sedimentum, 1354), prolomnenje, prolom, prosidnuće.

**usijanje* (seminamento, 861), sijanje, posijanje.

**usikovati* (decollo, 386), razstaviti z' glavom, poraziti. – BIRj ima glagolsku imenicu *usjekovanje*.

**usilan* (pernix, 1086), hitar, brz, lagašan, usilan, podnosiv.

**usilenje* (molitio, 926), usilovanje, jačina, težina, zgradja, stvor. – BIRj ima glagol *usiliti* u značenju »postati silan«.

**usilnik* (tyrannus, 1528), samosilnik, silnik, usionik, zlobnik, gospodar nepravedan i nemilostiv.

**usilnost* (barbaries, 204), nemilost; (hostilitas, 626), protivnost; (vehementia, 1540), sila, brzina, jakost.

**usilovanje* (angaria, 91); (adactio, 25), posilenje, silovanje, v. i *usilenje*.

**usionik* (tiranno, 969), samosilnik, usilnik.

**usionstvo* (dispiacere, 367), uvrida, dosada.

**usirenost* (lentor, 839), ustegnutje, tvrdost.

**usirenje* (densitas, 409), gustina, gustost, gustilo, sledenje. – BIRj ima samo glagol *usiriti* (se).

**uskaljužiti se*, »uzkaljužiti se« (affangare, 47), okaljati se, izkaljati se, napuniti se blata, nablatit se.

**uskopuće*, v. *tisnopuće*.

**uskrišenje* (risuscitamento, 787), od smrti povraćenje.

**uskrisiti*, »uskrišiti« (resuscito, 1304), uskrsnuti.

**uskvasiti se* (acesco, 20).

**usličiti* (figuro, 549), slikovati, prilikovati, sličiti, obraziti.

**uslikovanje* (dipintura, 353), slikovanje.

**uslikovati* (dipingere, 353), sličiti.

**uslišati* (audio, 184), čuti, virovati, slušati, ići na nauk, poslušati, viditi, razumiti, biti faljen o pogrđen, imati dobar oli zao glas. – BIRj ima u istom značenju glagol *uslišiti*.

**uslišenost* (exauditio, 511), *uslišenje*.

**uslobóditi* (affidare, 52), dopustiti, uvirovati; (inanimare, 501), usnažiti, probuditi slobod, urabreniti srdce.

**usnast* (labiosus, 808), *usnav*, raztvoreni usnah, ko imade velike *usnetine*. – BIRj ima u istom značenju pridjev *usnat*.

**usnažitelj* (forticatore, 436), utvrditelj, pokripitelj.

**usnažiti* (corroborare, 309), kripiti, ukripiti, pokripiti, potvrditi.

**uspomenak* (menzione, 611), opomenak, uspomena. – BIRj ima u istom značenju *uspomena*.

**uspomenuće* (commemorazione, 274), uspomena, »uspomenutje«.

**uspomenuti* (commemorare, 274).

**uspregnuće*, »uspregnutje« (temperantia, 1480), ustegnutje, razbor, trizmenost. – BIRj ima glagol *uspregnuti*.

**ustaca* (buccula, 162); (oscillum, 1031), zib, zibavica.

**ustaniti se*, v. *ukućiti se*.

**ustanovitelj* (affermatore, 50), ukripitelj. – BIRj ima glagol *ustanoviti*.

ustav (cataracta, 244), otvor, vodeni zatvori i otvori vodeni, opna, opnica od oka. – BIRj ima riječ u sasvim drukčijem značenju.

**ustavitelj* (retentor, 1305), uzdržitelj, zabranitelj.

**ustaviteljica* (conservatrice, 291), uzdržiteljica.

**ustavljenje* (prolatio, 1196), prostiranje, razastrće, rastegnutje, pruženje, produljenje, produženje, raširenje, odmaknutje.

**ustavništvo* (apparitura, 112), poklisarstvo.

**usteg* (orea, 1028); (habena, 604): uzteg, uzda; (cohibitio, 286), zauzdanje.

**ustegnuće*, v. *uspregnuće;* (jejunium, 639): ustegnutje od blagovanja, post, žežin, postenje, žežinanje.

ustljiv (bucculentus, 162), koji ima veliko zjalo od usta.

ustresanje, »uztresanje« (fremitus, 567), stresanje, režanje, škripanje, cokotanje, revanje, rzanje, bucanje, buka, zveket.

ustresati (fremo, 567), revati, mukati, režati, stresati, škripati, mrmljati, mrmošiti, viskati, revati žestoko kao ljuta zvirka. – BIRj ima samo perf. glagol *ustresti*.

ustriljenje, »ustrilenje« (fascinum, 542), uvilenje, urečenje, občaranje.

ustrojci (acus, 24): ustrojci od šenice oli inog žita, osje, pliva, ošuljci.

ustrpljenost (toleranza, 971), ustrpljenstvo, trpenje, podnašanje. – BIRj ima u istom značenju *ustrpljenje*.

ustrpljenstvo (pazienza, 682), ustrpljenje, pritrpljenje, potrpljenje, ustrpljivost.

ustrpljivost, v. *ustrpljenstvo*.

ustručanje (continenza, 297), ustručnost, uztegnutje, uzdržanje, uzdržanost. – BIRj ima *ustručavanje*.

ustruja (byrsa, 163), koža šćavljena.

ustupljenje, v. *uklonjenje*.

usuditi (damno, 377), suditi, osuditi, oštetovati koga. – BIRj ima glagol u dva druga značenja.

usvistiti (corrigo, 352), izpraviti, po prines. svistiti, karati, ponapraviti. – U BIRj glagol je refleksivan i znači »doći k svijesti«.

usvitlati (illuminare, 487), osvitlati.

ušatoriti (accampare, 13): ušatoriti vojsku, utaborit se.

uškopljenjak (eunuco, 404), škopac, hadum.

uškopljenje (eviratio, 505). – BIRj ima glagol *uškopiti* i imenicu *uškopljenik*.

uškopnik (emasculator, 487), koji škopi.

ušljivost (pidocchieria, 699).

uštropci (sfasciume, 871), kršje.

uštunuće, »uštunutje« v. *štunuće*.

uštunuti (mordeo, 930), ujisti, ujidati, štipati, obosti, obadati, po prines. smetati, dosaditi, smućivati, zlo govoriti, osvađati, ozloglasiti.

utarak (fragmen, 565), ostanak, mrva, ulomak, odcip, okresak, otesak, ustružak. – BIRj ima u tom značenju *ustrižak*.

**utaženje* (sedatio, 1353), tihost, tišina, počivanje. – BIRj ima glagol *utažiti*.

**utaživost* (placabilità, 706), utišenost, tihost.

**utečenje* (recursus, 1270), pomoć, pritečenje na pomoć.

**utemeljenje* (confirmazione, 286), ustanovitjenje, potvrdjenje.

**utesati* (lisciare, 577), gladiti, ugladiti.

**utihati* (propitio, 1205), pomoći, pomagati, milostiti, podariti, unižiti žrtvom, po prines. utihati, utišiti, ujižiti, umiriti.

**utipati* (pavio, 1054), mlatiti, zabijati batom; (depso, 416), trti, gnjaviti, tipati, valjati, zavaljati kao tisto, v. *trepati* i *tipati*.

**utiskati* (depango, 410), saditi, usaditi, utisnuti, tiskati u zemlju. – BIRj ima imperf. glagol *utiskivati*.

**utišenik* (solator, 1386), razveselitelj, utišitelj, razgovoritelj.

**utišenost* (consolatio. 333), *utišenje*, dragost. – BIRj ima glagol *utješiti*, od kojega su te imenice izvedene.

**utopljenje* (affondamento, 56), potopljenje, podušenje.

**utrapljenje* (sepultura, 1367), ukopanje, pokopanje, pogrebenje.

**utrasbati* (lutulo, 873), umeljati, izmeljati. – Danas se obično kaže *utrackati*.

**utrgnuće*, »utrgnutje« (cepatura, 316), pritrgnutje, kila.

**utrišćeniti se* (frigeo, 568), ozesti, nastinuti, nazesti, ćutiti studen, po prines. oslabiti.

**utrkmati*, v. *upitomiti*. – BIRj ima glagol *utrkmiti* u značenju lat. compono, »pomiriti«.

**utrnuće*, »utrnutje« (extinctio, 535); (restinctio, 1303).

**utroblje*, »utrobje« (praecordia, 1146), okosrčje, osrdalje, crjeva, drob.

**utuknuti*, v. *umečiti se*.

**utvorenje*, v. *stvorje*

**utvoritelj*, v. *urizitelj*.

utvoriti (formo, 562), slikovati, prilikovati, tvoriti, zametati, priličiti, učiniti prilično, biviti; (exsculpo, 530), urizati sliku. – BIRj ima *utvoriti se* u značenju lat. *video*.

**utvrditelj* (firmator, 550), potvrditelj.

**utvrdnuti* (conduro, 317), otvrdnuti.

**uuziti* (incatenare, 504), vezati verugami, zakovati u sinžire, overužiti, staviti, postaviti u veruge želizne.

**uvenuće* (languor, 820), slabost, mlohavost, sahnutje, studenilo.

**uveružiti*, v. *sveružiti*.

**uvez* (dostina, 424): uvez od sagrade, zgradje, koji drži, uzdrži sagradu, pas od koje građe.

**uvezanje* (vinctio, 1567), vezanje.

**uvijenje* (flexus, 555), v. *smotanje*.

**uvikovititi* (aeterno, 54), dugovikovati, uživati dugi vik, učiniti se neumrli.

**uvileniti* (fascino, 542), vileniti, ureći.

**uvinuće*, »uvinutje« (flexibilitas, 554), prignutje, sagnutje, skučenje, ukrivljenje.

**uvinuti* (piegare, 699), ugnuti, sagnuti, zgibati, prigibati, prignuti.

**uvirovanik* (affidato, 52).

**uvitnik* (socius, 1385), drug, družbenik, ortak.

**uvitnost* (dilogia, 440), v. *sumnost*.

**uvitovanje* (pectum, 1035), uvit, ugovor, pogoda, pogodba, ugovaranje; (foedus, 559), ugovor, uvit, mir, virnost, slog, ljubav, dobročinstvo kako meu ljudi, narodi, kralji.

**uvitovati* (foedero, 558), ugovoriti, utvrditi ugovor od mira, sloga.

**uvižbanie*, (ammaestramento, 102), uglavljenje, naučenje, upravljenje, uputenje od nauka. – BIRj ima glagol *uviežbati*.

**uvlak*, ka, m (fibula, 547), zakučka, peklja.

**uvlaka*, ke, ž (corrigia, 351).

**uvoditelj* (adducitore, 37), navoditelj, voditeli, vodac, privoditelj, koji uvodi, dovodi, privodi. – BIRj ima glagol *uvoditi*.

**uvrći* (incastrare, 504), umetnuti, složiti, zglobiti, sastaviti.

**uvriditelj* (afflictor, 57), oboritelj, razoritelj, razrušitelj, rasutnik, *uvridnik*.

**uvriđenje*. (đ < gi) (scandalum, 1340), smutnja, uvođenje, navođenje, to jest na koji zao izgled; (offensio): uvriđenje, nastup, pi. ž, posrnutje, nastupljenje, uvrida, šteta, škoda, himba, propast, nenavidost, rasrda.

**uvrženje* (incastramento, 504), umetnutje.

**uzalj* (geniculum, 587), kolinac. – BIRj ima u istom značenju *uzao*.

**uzavrenje* (bollimento, 204). – BIRj ima glagol *uzavreti*.

**uzblatiti se*, v. *uskaljužiti se*.

**uzbrditost* (expressus, 527), oštrina. – BIRj ima pridjev *uzbrdit*.

**uzbrojitelj* (computista, 279), brojitelj.

**uzbrojiti* (computare, 279), skupiti broj, dignuti broj.

**uzbuditelj*, v. *urkanik*.

**uzbuditi*, v. *urkati*.

**uzbudenje*, »uzbudenje«, v. *urkanje*.

**uzbunjenje* (rivoluzione, 792), bulog, smetnja; (ammutinamento, 109): uzbunjenje vojnika oli puka, nasrnutje puka.

**uzdahnuće* (sospiro, 901), uzdisanje, ukanje, jecanje. – BIRj ima glagol *uzdahnuti*, od kojega je ta riječ izvedena.

**uzdanost* (confisio, 320), vira. – BIRj ima pridjev *uzdan*.

**uzdignuće*, »uzdignutje« (alzamento, 96), uzvišenje. – BIRj ima glagol *uzdignuti*.

**uzdrigivanje* (eructatio, 500), bakanje.

**uzdrijati* (permaturesco, 1084), dozdrijati.

**uzdržanost*, v. *ustručanje*.

**uzdržanstvo*, v. (conservitium, 331), služstvo.

**uzdržitelj* (conservator, 331), *uzdržnik*, saranitelj,

**uzdržiteljica*, v. *sloboditeljica*.

**uzenđica* (staffetta, 923). – BIRj ima riječ *uzenđija* u značenju »ono na čem jahač drži noge«.

**uzgojenje*, v. *umnoženje*.

**uzgustiti* (spessire, 911), sgusnuti.

**uzigranje* (allegrezza, 87), veselje, radost, uzradovanje, radovanje, arajdanje. – BIRj ima glagol *uzigrati*.

**uzimanik* (exemptor, 516), *uzimavac*.

**uzimiti se* (frigesco, 568), po prines. biti slab, lin, trišćen.

**uzlazitelj* (salitore, 809), uzlazeći. – BIRj ima glagol *uzlaziti*, od kojega je ta imenica izvedena.

**uzljiti* (circumnecto, 271), veživati, činit uzle oko.

**uzljiv* (geniculatus, 587).

**uzljivost* (nodatio, 968), v. *svrž*.

**uzmaknuće*, »uzmaknutje« (diffalco, 346).

**uzmnožan* (abbondante, 6), uzmnožit, obilan, priobilan, plodan, rodan, koristan, bogat, nasporan.

**uzmnožit* (accresciuto, 28), umnožen, uzmnožan, nasporen, napridovan, v. i *uzmnožan*.

**uzmnožitelj* (accrescitivo, 28), v. *umnožitelj*.

**uzmnožiti* (ampliare, 111), umnožiti, razprostraniti, raširiti, razmaknuti, prostriti, prostraniti, široko tvoriti.

**uzmnožnost* (magnificenza, 591), veličanstvo, blagodarnost.

**uznosan* (fastosus, 542), ponosan, ohol.

**uznosit* (algaroso, 79).

**uznositost* (albagia, 76), ohološćina, ponosnost, obist.

**uznosnost* (fastus, 542), oholost, povoljnost.

**uzobisniti* (bacchor, 150), *uzobistiti*, pobisniti uz Poklade, pokladovati. – BIRj ima refl. glagol *uzobijestiti se*.

**uzoholiti se* (insuperbirsi, 542), uznositi se.

**uzradovanje*, v. *uzigranje*.

**uzrič* (avverbio, 175), *uzričje*, priričak.

**uzveličanje* (amplificazione, 111), *uzveličenje*.

**uzveličiti*, v. *umnoživati*.

**uzvedenje* (assumptio, 167), uzašastje. – BIRj ima glagol *uzvesti*, od kojega je ta riječ izvedena.

**uzveseliti* (recreare, 755), nasladiti, uzraskošiti.

**uzviriti se* (imbestialire, 488), uzviriti, unemiliti, onemiliti.

**uzvišenje* (alzamento, 96), v. *uzdignuće*.

**užamčiti* (allaciare, 81), uloviti, u(h)ititi žančicom, u(h)vatiti u osca, vezati, svezati.

**užegljiv* (accensibile, 17), što se može lako užeći.

**užeženje* (inflammatio, 726), upalenje.

**užežitelj* (abbruciato, 9), v. *spržitelj*.

**užežiteljica* (accedente, 16), užižući, žegući, užežitelj, užigaoc.

**užganje* (deflagratio, 394), gorenje; (conflagratio, 320), upalenje, v. i *upaljenje*. – BIRj ima samo glagol *užgati*.

**užigalac*, »užigaoc«, v. *užežiteljica*.

**užiliti se* (radico, 1254), ukoreniti, ukorenuti se. – BIRj ima *užiliti* bez *se* u značenju svezati svinjčetu »stražnju nogu iznad koljena da ne može bježati«.

**uživljenje* (animatus, 95), živodušje, udahnutje, oživljenost, to jest čas od primenja duše.

**valni* (fluctuatus, 656).

**valonosni* (fluctivagus, 556), stvar koju nose valovi.

**valorodni* (fluctigenus, 556), rođen u valovi.

valjalac, »valjaoc« (follatore, 431), perioc, koji pere svitu. – BIRj ima riječ *valjalica* u značenju »zgrada ili soba gdje se valja sukno«.

vapilac, »vapioc« (gridatore, 474), *vapnik,* tkoji vapije.

vapitelj (clamator, 277), vikalo.

vapljenje, »vapenje« (exclamatio, 513).

vapljenost (conclamatio, 311), vika.

vapnja (acclamatio, 16), vapalj, vika od veselja.

varalac, »varaoc« (bovinator, 218), (h)imbenik.

varaonik (frustrator, 570), himbenik.

varavice (facetiae, 538), v. *šalke.*

varilo (excoctio, 514).

varkati (contechenor, 338), snovati varke, motriti, misliti koju privaru.

varovit (praestigiosus, 1165), laštiv, koji vara, koji prodaje črno za bilo.

varovni (astus, 171), himbeni, domišljat, vuhovit.

vcšinac (paesano. 668), našinac, vaš, nas.

vatrenik (focarius, 557), sluga koji imade pomlju od vatre.

večernica (coenatiuncula, 284), gostinčica.

vedrenica (serenans, 1367).

vedrenik (serenator, 1367).

vedrilo (serenum, 1368), vedrina. – BIRj ima u istom značenju samo *vedrina.*

velebrojnost (numerosità, 649), množ, mnoštvo.

velecini (pretiosus, 1178), dragocini, mnogocini, neprocinjeni.

veli (magnus, 881), velik, visok, izvrstan, blagodaran, moguć, bogat, pošten, slavan i ost. – BIRj ima u istom značenju *velji.*

veličajni (basilicus, 206), kako kraljevo.

veličija (praesumptio, 1167), veličina, veličana.

veličnost (macchina, 587), veličina.

velikost (amplitudo, 86), veličina, prostor, prostorina, širina od slave, veličanstva, dostojanstva, svitlosti i ost.

veruga (catena, 243), uza; (manicae, 887): veruge, oklopi, klade gvozdene. – BIRj ima za isti pojam riječ *veriga* i *verige.*

veskinja, »vezkinja« (ricamatrice, 766), koja veze, vezačica.

vesliti (eremigo, 498), voziti na jakost vesalah. – BIRj ima u istom značenju glagol *veslati.*

vezac (ricamatore, 766), veznik, koji veze. – BIRj ima riječi *vezač* i *vezilac*, ali u drugom značenju.

vezačica, v. *veskinja*. – BIRj ima u istom značenju riječi *vezilja* i *vezilica*.

vezaj (legaccio, 568), uvlaka, podveza, trak.

vezalac, »vezaoc« (aligator, 72), *vezaonik*, koji veže.

veznik, v. *vezac*.

Vičnjak (Deus, 431), Bog, Gospod.

vićište (curia, 370), viće.

vidilište (veduta, 1003), pogled, izgled, razgled, misto visoko, odkud se može nadaleko razgledati.

vidina (saga, 1326), višćica, čarovnica, vila.

vidljivost (evidenza, 404), očitnost.

vidom (propalam, 1203), očito.

vidulinka (alauda, 65), čvrljuga, srdanica tica, tkoja ima uhor od pera na glavi, bahuljača.

vihariti (prosello, 1184), tući kao zlo vrime, zaušiti, valjati kao zlo vrime na moru.

viharni (procellosus, 1184), pun vihara, pun zlovrimena.

vijalac (agitatore, 69), kretavac.

vijucati (ejulito, 482), tužiti često.

vikovičanstvo (perpetuità, 692), vikovitost, vikovičnost; (eternità. 404), vičnost, vikovitost.

vikovičnost, v. *vikovičanstvo*.

vikovičnji (aeternus, 54): vikovičnje dilo, vičnji, nedospiveni, neumrli, vazdavičnji, stvar vičnja.

vikovitost (aeternitas, 54), vičnjost, neumrlost, v. i *vikovičanstvo*.

vileništvo (magia, 879), *vilenstvo*, čarka, čaranje.

vileniti, v. *uvileniti*.

viličica (furcula, 577): viličice, v. *soharica*.

vilinstvo (fascinatio, 542), urečenje.

vinar (vinattiere, 1020), vinoprodavaoc, krčmar. – BIRj ima riječ *vinarica* u značenju »lađa što se na njoj nosi vino«.

vinast (fosco, 437), tmast.

vinica (cantina, 229), *pivnica*.

vinotočica (cannaliculus, 235).

**vinotočka* (cannella, 228).

**vinožderac* (bevitore, 197), pivnik, koji pije.

**virovaonik* (creditor, 357), zaimavac, zaimaoc, zaimenik.

**visiv* (deciduus, 383); (pendulus, 1061), viseć.

**viskanje* (nitrito, 642), vištanje, ržanje. – BIRj ima u istom značenju riječ *viska*.

**viskati* (hinnio, 617), ržati, ržiti, vištiti.

**visočina* (arduitas, 123), uzbrdica, hridi od planine, oštre litice planinske.

**visočiti* (sublimo, 1431), uzdignuti, pouzdignuti na visoko.

**vištiti*, v. viskati. – BIRj ima za isti pojam glagol *vištati*.

**vitarac* (aura, 192), ugodni ćuh, svitlost, život.

**vitarce* (ventulus, 1546).

**viteškinja* (heroina, 614), žena vridna.

**vitlo* (epago, 495), kluba, be; (trochlea, 1520), kluba, čekrh.

**vižlešce* (cagnuolo, 219), štenac, psetašce.

**vižlić* (braccheggiare, 207): tražiti, njufati pomljivo kao vižlić.

**vladalište* (maestrato, 589): vladalište od upravljenja.

**vladanik* (magister, 880), učitelj, naučitelj, koji upravlja drugoga u nauku, nadučitelj, koji je svrhu učenika, starešina; (moderator, 922), upravitelj, upravnik, obladanik, vladaoc.

**vladaonik* (dominator, 465), *vladavnik*, gospodaritelj.

**vladavac* (praeses, 1163), sudac, starešina, nadstojnik.

**vladavkinja* (administra, 34), upraviteljica, *vladavnica*, podiliteljica.

**vladavstvo* (gubernium, 602), vladanje; (praesidatus, 1163), sudnja, sudbina, starešinstvo od nadstojnika iliti vladaoca.

**vladstvo* (ditio, 459), država, vladanija, carstvo. – BIRj ima u istom značenju riječ *vladanija*.

**vlasiv* (jubatus, 797), kikast, kikav, grivan, u(h)oran, kosat.

**vlastitost* (proprietas, 1206), posobnost, posobstvo.

**vlastopis* (choragraphia, 259), pismo vlastite ruke, popisanje stvari od kojega mista.

**vlastopisnik* (chorographus, 259), pisalac kojega mista.

**vlaš* (vincido, 1020), mek.

**vlažnost* (uligine, 1026), mokrina.

**voćni* (frutetosus, 571).

**voćorodan* (malifer, 883).

**voćište* (fruticetum, 571), dubravišće.

**vodariti* (aquor, 118), činiti vodu.

**voditelj* (ductor, 569), povoditelj, vodac. – BIRj ima u tom značenju riječ *vođilac*.

**voditeljica* (ducatrix, 468).

**vodljiv* (aquosus, 118), dažljiv, daževan.

vodnica (adynamum, 46), vino slavo. – BIRj ima tu riječ u značenju »nekakva plava zmija«.

**vodocrp* (antlia, 106), sud za prisušiti vodu.

**Vodokrst* (Epiphania, 469). – BIRj ima za isti pojam *vodokršće*.

**vodolež* (lacuna, 814), lokva, blato, lokanj, rivina, ponor, razvodje, zarovi kud prolazi voda, prokopi, po prines. himba, privara, troha i ost.

**vodoležina* (lama, 817), blato, jaruga.

**vodoležje* (lacunarius, 817) koji vodoležje raskopaje, v. *rivinar*.

**vodomirka* (catapirates, 244), omira od vode, koliko je visoka.

**vodotočić* (canalicula, 233).

**vodotrk* (profluens, 1193), rika, potok.

**vodovod* (corrugus, 353), *vodovodje*, to jest voda dovedena iz planina.

**vodovode*, »vodovodje« (aquaeductus, 117), vodotočje, provod od vode, naplov; (deliquiae, 403), naplov, splivište, v. *vodovod*.

**vodovraće* (dividicula, 460).

**voja* (vinciglio, 1020), vez. – BIRj ima riječ *voj* u značenju »red u pletenju plota«.

**vojnost* (classicus, 278), vojevanje po moru, drugojač. trubnik o. trubac vojske.

**vojstvo* (exercitus, 517), vojska, čete; (armata, 145), vojska, vojnica.

**volariti* (bubulcito, 220), govedariti, čuvati goveda.

**volorog* (bucerus, 162), rogast.

**voluji* (bubulus, 220), goveđi. – BIRj ima u istom značenju *volujski*.

**volujnica* (stalla de' buoi, 924), govedje, volujsko stado.

**volujnjak* (bovile, 160), tal. stalla de' buoi.

**voskar* (cerarius, 252); (ceraiuolo, 250), koji čini vosak.

**voštenica* (ceratura, 252). – BIRj ima *voštanica*.

**vozić* (curriculum, 371), trk, misto od trčanja.

**voziv*, »vozivi« (vectebilis, 1438), gonivi.

**vraćenje* (restitutio, 1303), povraćenje.

**vragolijast* (callidus, 231), umićan, srčan, opazan. – BIRj u istom značenju ima riječ *vragolast.*

**vragovit*, v. *tminav.*

**vranica* (cornicula, 350).

**vraskati* (crespare, 316), navraskati čelo.

**vraskotina* (grinza, 475), vraska, gib. – BIRj ima za isti pojam samo riječ *vraska.*

**vrataca* (portella, 713), vraca. – BIRj ima u istom značenju pored *vraca* još *vratašca* i *vrataoca.*

**vratati*, v. *strmovratiti* i *sunovratiti.*

vratnik (portiere, 714), koji stoji na vrati, komornik od vrata. – BIRj ima tu riječ u značenju »dovratnik od kamena«.

**vratolomiti* (praecipito, 1144).

**vratolomnik* (rompicollo, 796), čovik prizopačni, čovik priizgubljeni. – BIRj ima u istom značenju riječ *vratolom.*

**vratolomnost* (precipizio, 718), sunovratanje, ponor.

**vratolomstvo* (trabocco, 977), ponor, jama.

**vrbovište* (saliceto, 809).

**vrbovnik* (isatis, 795), trava, frbovnik.

**vrčar* (orciolajo, 660), koji gradi vrče.

**vrčic* (acratophorum, 22).

**vrdoljak* (poro, 712), *vrdoljica*, rupica.

**vrdoljast* (poroso, 712), pun vrdoljica.

**vrićar* (saccarius, 1324), *vrićonoša.*

**vrićarov* (saccarius, 1324), vrićin.

**vrimenitost* (temporalitas, 1481).

**vrit* (jugerum, 799), gonjaj, razumi se dan rali, što more uzorati jaram volov, to jest dva vola.

**vrižiti* (foveo, 564), grijati u krilu, držati u vrućini, (h)raniti, gojiti, uzgojiti, otgojiti, kripiti, (h)laditi, činiti da zatrne; (fomento, 560), kripiti, gojiti, toviti, mazati, pomazati, namazati.

**vrižva* (germen, 589), kljica, mladica; (surculus, 1466), mlaz, kljica.

vrtiguz (circulator, 267), tal. ciarlatano. – BIRj ima riječ u značenju »nekaka ptica«.

**vrtiguza* (circulatrix, 267), tal. ciarlatana.

**vrtilo* (circumactus, 268), okret, okretalo; (orbis, 1027), obruč, oblina, okrug, okoliš.

**vrtivost* (circumactio, 268), obrnutje, vrtenje.

**vrtlac* (orto, 663), *vrtlić*, vrtić.

**vrtlina* (foratojo, 432), šupljina, vrtlotina.

**vrtlotina* (foramen, 561), provrtotina, izvrtaj, šupljina.

**vrtoglavost* (amentia, 81), ludost, nesvist, manitost. – BIRj ima za isti pojam riječ *vrtoglavica.*

**vrutkov* (fontalis, 560).

**vrženje*, (jaculatio, 634), bacanje, hitanje, sunutje, metanje, kako kopljem, strilom.

**vučji bob*, trava (securidaca, 1353).

**vuhovan* (fallax, 539), himben, podhimben, privarni, lažan, laživ.

**vuhovit* (vulpinaris, 1599), lisičji, lisični, po prines. laživ, himben, vragometan.

**vuhovitost* (simulatio, 1380), ličimirnost, podhibnost, izmišljanje.

**vuhovnica* (simulatrix, 1380), ličimirka, žena; (veteratrix, 1558), žena hitroznana.

**vuhovnik* (dissimulator, 455), tajnik, nakaznik, koji se čini da ne čuje, da ne vidi, ne zna; (simulator, 1380), ličimirac, podhibnik, pričinitelj.

**vuhovnost* (astuzia, 163), domišljanje, domišljenost, hitrost, himba, vuhovanje, šarka, privara.

**vuhvenstvo* (fictio, 548), himbenstvo; (simulamentum, 1380), ličimirstvo.

**vuhvitelj* (deceptor, 382), vuhvitelj, himbenik, privarnik.

**vuhviti* (dissimulo, 455), tajati, činit se da ne znaš, činit se nevišt, nemariti, pokrivati hitro s' (h)imbom.

**vukopas* (lycisca, 874).

**vukovod* (cynomorion, 374), trava.

**vunar* (battilano, 190), koji rastresa vunu.

**vunarica* (struthium, 1419), trava.

**vunarina* (lanificio, 563), vunarstvo.

**vunast* (lanoso, 563), vunji. – BIRj ima za isti pojam pridjev *vunat.*

**vunav* (lanatus, 819), vunetji, vunast.

**vunavstvo* (lanificium, 821), *vunarstvo.*

**vunećі*, »vunetji« (vellereus, 1541), v. i *vunav.*

zabasanje (aberratio, 4), zasnitenje.

zabaviteljica (exercitatrix, 517), *zabavnica.*

zabavljenost (exercitio, 517).

zabavnica, v. *zabaviteljica.*

zabavnik (exercitator, 517), nastojnik, koji nastoji na koje dilovanje. – BIRj ima tu riječ u značenju »kalendar«.

zabilježenost (consignatio, 332).

zabilježenje (praefinitio, 1151), zamirenje.

zablehnuće »zablenutje« (torpedo, 1493), linost; riba drhtulja, trn. – BIRj ima pridjev *zablehnut* i glagol *zablehnuti se.*

zabljštenje (abbagliaggine, 2): zabljštenje od očiju ili pameti, zasnitenje, zaosinenje, priuzeće od vida.

zabludenje (hallucinatio, 607), zahod, v. i *slipočinstvo.*

zaboravljenost (obliteratio, 987), *zaboravljenstvo,* izgubljenje, pomrsenje, raz. koje stvari, koja je bilapa kojoj se unaprida ne more najti kraj.

zabranitelj (prohibitor, 1195), zakratitelj.

zacrpiti (dehaurio, 398), zagrabiti, izvaditi.

začaranje (incantamentum, 688), zaosinenje, v. i *zakantanje.*

začeće (conceptio, 308), *začmenost.*

začelak (defensio, 392): začelak od branenja, obrana.

začinka (canticum, 235); (oda, 1008), pisan.

začinjavac (conditor, 315), koji začinja.

začinjenost (conditus, 316).

začuđenje, »začudenje« (hui, 626): zlamenuje začudenje, zamišljenje o. rasrdenje.

zadavak (caparra, 230), zapogod, uvjera, zadavak od ugovora.

zadavljenje (soffogamento, 888), zadušenje, udušenje.

zadihanje (afa, 46), zapihanje, zadušenje.

zadivak (crena, 358), odponac.

zadnjičica (cluniculus, 280).

zadobiće, »zadobitje« (progressio, 1195), napridovanje, proslidenje.

zadobitnica (victrix, 1562), dobitnica, pridobitnica, pridobiteljica.

zadobitnik (victor, 1562), pridobitnik, dobitnik, primožnik, pridobitelj, nadjačitelj, koji nadjača drugoga u rvanju.

zadugljiti (cunctor, 367), produgljivati, kasniti, odmicati sve kasnije dan po dan.

zadušenje (suffocatio, 1449), v. *udušenje.*

zadužbenik (elemosiniere, 389), tkoji pomaga siromahe.

zadužbenost (beneficenza, 194), dobročinstvo, dobročinost.

zadužbište (curotrophium, 370), koje se čini dičici maloj u pristalištju.

zagasnik (fuscator, 578), pocrnitelj.

zaglava (conclusio, 311), stožer razloženja.

zaglavljenje (conclusione, 282), zaglava, zaglavak, svrha. – BIRj ima riječ *zaglavak*, ali u drugom značenju.

zagradac (borghese, 205), varošanin.

zagrljenost (complexio, 304), primljenost.

zagrljenje, »zagrlenje« (circumjectus, 270); (amplexus, 85).

zagrmačiti (submergo, 1432), potopiti, udušiti, utopiti.

zagubitelj (exstirpator, 532), izkorenitelj; (avulsor, 149), izgubitelj. iskorenitelj.

zagubljenje (exstirpatio, 532). – BIRj ima glagol *zagubiti*, od kojega je ta imenica izvedena.

zagucati (allettare, 88): zagucati meku, mamiti, primamiti, prihiniti, pritezati, pritegnut k' sebi, vabiti, zaniti, zatraviti, blazniti, prisotoniti.

zahitrenje (architectio, 121), hitrokrov.

zahodiv (ambagiosus, 79), zavodit.

zahodnost (v. barbarismus, 205): zahodnost u pisanju ili razloženju od besidenja, zahod oliti zahodenje u govorenju.

zaimalac, »zaimaoc« (creditor, 357), v. *virovaonik.*

zaimavac, v. *zaimalac.*

zaimavica (creditrix, 357).

zaimenak (pronomen, 1201), *zaime*, pridimenak.

zajarmiti (aggiogare, 61), ujarmiti, podjarmiti, podložiti jarmu.

zajaženje, »zajazenje« (obex, 983), pripričje, zapričje, zatvor, zagrada, priprika, zapor vrata, zaprika, protivština. – BIRj ima glagol *zajaziti*, od kojega je imenica izvedena.

zajeknuti (ribombare, 765, odjeknuti, razligati, mukati, jektiti, zagrmiti, zamukjeti.

zajmitelj (commodator, 299).

zakaljanje (imbrattamento, 489), ognušenje, omrljanje, izmrljanje, izgnušenje, opoganjenje, oskvrnenje, ogadenje.

zakantanje (cantamen, 235), začaranje.

zakasnitelj (ritardatore, 788). – U BIRj ima glagol *zakasniti*, od kojega je ta riječ izvedena.

zakašnjenje, »zakasnenje« (ritardanza, 788), kasnenje, kasninja. – BIRj ima *zakašnjavanje* od *zakašnjavati*.

zaklačenje (incalcinamento, 502), oklačenje.

zaklačiti (incalcinare, 502), oklačiti.

zakladiti (depono, 413), ostaviti, staviti u ostavu, vrći doli, zapustiti, pustiti, stavit u okladenje, okladit se, kladit se s' kime. – BIRj ima riječi *zaklad* i *zaklada*.

zakletni (jurandus, 802), raz. oni za koga se more i imade zakleti, svidočiti, priseći.

zakletnik (exorcista, 521), zaklinjavac, koji zaklinje i progoni hudobe; (jurator, 802), svidok, svidoţnik.

zaklinjalac, »zaklinjaoc« (scongiuratore, 844), zaklinjavac. – BIRj ima u tom značenju riječ *zaklinjač*.

zaklinjalo (exorcismus, 521), raz. zaklinjanja, to jest knjige od progonstva protiva svakoj himbi sotonskoj.

zaklinjavac, v. *zaklinjalac* i *zakletnik*.

zaklonište (perfugio, 1078); pobignuti u zaklonište, utećí se komu, utećí u koje misto, pribignuti, pobignuti; (profugium, 1193), utočišće, zaklon.

zakoloviti (irretio, 792), zaviti u mrežu, ufatiti, uloviti u mriže, namamiti na meku.

zakonitelj (giurista, 467), zakonik, naučitelj zakona. – BIRj ima riječ *zakonik* u istom značenju.

zakonjak (legista, 569), naučitelj, upravitelj zakona.

zakonje (diaeta, 432), uprava od vladanja.

zakopanje (illatio, 644), unesenje, zavalenje, grob, sprovod, kod naravnika zlamenuje slidbu razloženja.

zakopčiti (affibbiare, 52): zakopčiti pucom, kopčom, sponjom, zapeti, zapinjati, zapucati. – BIRj ima za isti pojam glagol *zakopčati*.

zakov (catenatio, 244), *zakovanje*.

zakraćenje, »zakratenje« (prohibitio, 1195), zabranjenje, pokraćenje, zaprika.

zakratitelj (prohibitor, 1195), v. *zabranitelj*.

zakrilitelj (difensore, 346), branitelj, branioc, zastupnik, obranitelj, zaštititelj, odvitnik. – BIRj ima samo glagol *zakriliti*.

zakriljenje (difesa, 346), branjenje, obrana, braniteljstvo, odvitništvo.

zakučak (cavicchia, 246).

zakučanje (fibulatio, 547).

zakučati (fibulo, 547), zapeti, zasponjiti.

zakučavati (arrandellare, 146), zakučati, stisnuti, zakučiti. – BIRj ima za isti pojam glagol *zakučivati*.

zakučit, v. *trkmarast*.

zakučka, v. *uvlak*.

zakupitelj (manceps, 885), zakupnik, koji zakupljuje u općine oli koji kupuje na ličbi. – BIRj ima u istom značenju riječ *zakupnik*.

zalaktiti (punzecchiare, 738), udriti laktom.

zaliće, »zalitje« (adacquamento, 32), natopljenje, polivanje, zalivanje, napojenje.

zališiti (offuscare, 654), zasnititi, prosuti tminami, priuzeti vid.

zališnost (intemperantia, 758), netriznost, neuzpregnutje, neustručanje; (superfluitas, 1456), zavišnost.

zalogajić (bocconcello, 203), zalogajac. – BIRj ima za isti pojam riječ *zalogajak*.

zalopatnica (ceffata, 247), zaušnica.

založnica (obses, 994), *založnik*, tko je dan u zaklad uvitni, tkoji je dat u zalog, tkoja jest dana u zaklad uvita, pod zalog.

zalučenje (alliatum, 71). – BIRj ima glagol *zalučiti* (2) u značenju »lukom začiniti«.

zaljubljenje (innamoramento, 533).

zaljubnica (amasia, 78), žena ašik.

zaljubnik (amasius, 78), ljubovnik, ljubeznik, ljubioc, prijatelj, ašik, jaran.

zamamitelj (allettatore, 88), blaznitelj, zatravitelj, mamac, mamiteljica, blazniteljica.

zamazanje (unzione, 1031), pomazanje, omazanje, namazanje.

zametenost (confusio, 322), smetenost, neured, smutnja.

zametnuće, »zametnutje« (institutio, 753), završenje, početje, načetje, upravljenje od silovanja, nauka etc.

zamirak (propositum, 1206), cilj, odluka, odlučenje, naminenje, zamira, sinja, sinjala, izgled; (scopulus, 1345), cilj.

zamiran (prodigiosus, 1189), čudan, čudni, čudnovat, zlamenit, kobni, nakazni.

zamiravac (annotator, 97), biližitelj.

zamirčica (annotatiuncula, 97).

zamirka (scholium, 1342), to jest kratko iztomačenje ričih.

zamišati (intermisceo, 766), umišati.

zamjernik (amirator, 35), čuditelj, koji se čudi.

zamlatka (mascellone, 604), zaušnica, triska uz vilicu. – BIRj ima za taj pojam riječ *zamlatnica*.

zamodriti se (inlividirsi, 532), modriti se.

zamotanik (glomerarius, 594), motaonik, motavac, koji mota.

zamotanje (ravvoglimento, 753), obastrtje, ogrnutje, pokrivanje. – BIRj ima glagol *zamotati*, od kojega je ta riječ izvedena.

zamršenost (chaos, 257), v. *smeća*.

zamršenje, »zamrsenje« (imbarazzo, 488), zapletenje.

zamuknuće, »zamuknutje« (affiocamento, 54), primuknutje, izmuknutje grla. – BIRj ima glagol *zamuknuti*.

zanagliti (depostulo, 414): zanagliti pitajući, pitati, opet pitati.

zanesenje (seduzione, 858), prihinenje, privarenje.

zanikanje (abnegatio, 7), odrečenje, porečenje, odricanje.

zanikavac (inficiator, 724), tajnik.

zanovetka, v. *tlapanje*. – BIRj ima u istom značenju riječ *zanovijet* pod 2).

zanovetnik (frappatore, 440), fastavac, koji se vele fali, tlapnik. – BIRj ima za isti pojam riječ *zanovjetaš*.

zanuđati (allicio, 72): zanuđati s' mamom, mamiti, matati, primamiti, blazniti, lojiti, nuditi, primamljivati k' sebi.

zaoborje, v. *sernica*.

zaoloviti (impiombare, 497), zaliti olovom.

zaosiniti (conturbo, 344), smutiti, smesti; (excaeco, 511), zaslipiti, osliepiti.

zaosinuće (adombramento, 41), obsinutje, zasnitenje, »zaosinutje«.

zaosinjenje, v. *začaranje*.

zapačati (despondeo, 423), obetati, zaviriti, dati rič, jamčiti, zagovoriti.

zapadnjak (favonius, 543), vietar.

zapahnuće, »zapahnutje« (foetor, 560), smrdeće, koje ružno vonja, smrdenje, zaudaranje.

zapaženje, »zapazenje« (affissamento, 54), zagledanje, nepomično gledanje.

zapečenje (stitichezza, 932), mučnost za poći od sebe.

*zapeće, »zapetje« (obbottonatura, 7): zapeće od haljina, zapucanje, zasponjenje.

*zapihanje, v. zadihanje.

*zapihati se (anhelo, 93), odisati, razimi se i mučno disati kako stegnut, sklopljen s' bolestju, koja ne da propustiti dah oli od truda i trčanja uzpregnuti, po prines. vruće lepiti, želiti.

*zaplata (palio, 670), obdulja, kolač.

*zapletenje, v. zamršenje.

*zaplindenje, »zaplinenje« (depopulatio, 413), robnja, robljenje, porobljenje, plinenje, porob, satrvenje, razasutje, koje čini rat.

*zaploditi (gigno, 591), ploditi, uzploditi, rađati, poroditi, roditi, zavrć se, začet se, stvorit, uzrokovati činom, dilom, pametju, iznahoditi.

*zapopivanje (intonar del canto, 548), kliknutje.

*zapopivati (intonar il canto, 548), začeti, zapivati, bugariti.

*zapornica (sbarra, 820), zavratnica, zapor, vratnica, mandalo. – BIRj ima u istom značenju riječi *zapor* i *zaporanj*.

*zapovidalac, »zapovidaoc« (praeceptor, 1142), učitelj, naučitelj, upravitelj, koji naređuje naredbe od obsluženja zapovidi.

*zapoznanje (recensitio, 1262), podlaganje, podloženje, popisanje, razbrojenje vojnika, pribrojenje.

*zapregljača (zinale, 1048).

*zapresti (intortigliare, 549), zaviti, zapredati.

*zapričenje (intercessio, 760), zaprika, raz. jamstvo oliti molba za drugoga.

*zapucanje, v. zapeće.

*zapuhnuti (adhalo, 30), dijati, puhati protiva.

*zapustitelj (desertor, 420), ostavitelj, odvrzitelj, odhohoditelj.

*zapuštenje (derelictio, 417), *zapuštenost*, odbacenje.

*zaraćenje, »zaratenje« (azzuffamento, 178).

*zarečenje (praedictum, 1148), prirečje, prirečenje, prorokovanje; (jusjurandum, 803), zakletva.

*zarizak (tacca, 954), mala rizotina.

*zarobljenje (captura, 238), u(h)itenje, uzetje.

*zarov (fossa, 564), prokop, obrov, tabor, meterizi, ograda, rov.

*zaručenje (sponsalizio, 917).

*zaruditelj (accotonatore, 27), navlasanik.

*zasegnuće, »zasegnutje« (acquisto, 32), stečenje.

zasegnuti (acquistare, 32), steći, sticati, dobiti, doteći, dostignuti dobro, imati, uhititi.

zasidnik (consedo, 330), koji sidi zajedno s' drugim; (insidiator, 747), nevirnik, koji grabi na silu iz potaje, potajnik.

zasinjavati (dimeto, 442), miriti, biližiti.

zasinjenje (accecamento, 15), zaslipenje, privara.

zasjanje (fulgor, 573), sivanje, raz. slava, veličanstvo od dilovanja; (fulgur, 572), zaosinutje, mutnja, trisk.

zaskočenje (affrontamento, 58), naskočenje.

zaskočitelj (affrontatore, 58), naskočitelj, naskočnik. – BIRj ima samo glagol *zaskočiti.*

zaslipivati (accecare, 15), oslipiti, osliepiti, sliepiti, zaslipiti, oteti, uzeti vid, ugasiti komu zdrak od očiju, uzeti svitlost očima, ugasiti sunčenu zdraku.

zaslipljenje, v. *zasinjenje.*

zasmoljenje. »zasmolenje (gummitio, 602), osmolenje. – BIRj ima glagol *zasmoliti.*

zasnićenje, »zasnitenje«, v. *zabasanje.*

zasnititi, v. *zališiti; zasnititi se* (allucinor, 73), privariti se, zajti s' očima u gledanju.

zaspanje (sopor, 1392), teški drim, san, sna.

zasponjenje, v. *zapeće.*

zasponjiti (fibulo, 547), v. *zakučati.*

zastavitelj (cominciatore, 274), načelnik, zastavnik, prvi počimaoc.

zastaviteljica (cominciatrice, 274), načelnica, počimaovica.

zastiranica (velans, 1540), zastrioc.

zastoranj (cinctorium, 266), zastorak, opregljača, pas, pojas, kanica.

zastorje (involucrum, 787), zamotalj, zavitak.

zastornica (velo del petto, 1005); zastornica od ženskih prsiju.

zastramputiti, »zatranputiti« (smarire, 882), zabasati s' pravoga puta.

zastrće, »zastrtje« (velare, 1004), zastiranje, pokrivanje.

zastrilac, »zastrioc«, v. *zastiranica.*

zastupljenje (accomandagione, 22), branjenje, braniteljstvo, obrana, čuvanje, zaštićenje, prikriljenje.

zastupnica (curatrix, 370).

zastupnište (ricorso, 769), utočište, pomoć.

*zaštićenje, »zaštitenje« (causidicina, 247), raz. ono zaštitenje o. branenje odvitnika.

*zaštititelj (protector, 1213), branitelj, zastupnik, čuvaoc, koji brani.

*zatajitelj (negatore, 638), zatajnik, nikavac.

*zaticalac, »zaticaoc« (palaestrita, 1036), rvitelj od igre.

*zaticanje (duellum, 469); zaticanje na boj, zavadba, ratenje, rat. – BIRj ima glagol *zaticati.*

*zatisnuće, »zatisnutje« (affogaggine, 55), zadušenje.

*zatminiti (involvo, 787), uviti, obaviti, zaviti, omotati, umotati, zavijati, zanijati i nijajući bacati, rivati, po prines. kriti, sakriti, zatajati, zastriti kao oblak sunce.

*zatočni (bellicosus, 209), bojni, ratni, rateći.

*zatok, v. *trknja.*

*zatrapiti (sepelio, 1364), ukopati, zakopati, pokopati, utrapiti, po prines. otajati, zatajati, zanikati, sakriti, pokriti.

*zatravitelj, v. *zamamitelj.* – BIRj ima glagol *zatraviti.*

*zatravljenje (affaturamento, 49), urečenje, smamljenje, strava, vilinstvo, čaranje, začaranje.

*zatrisnuće, »zatrisnutje« (pazzia, 682), zablenutje, ludošćina, ludost, budalaština.

*zatrnuće, »zatrnutje« (torpore, 974), utrnutje, otrnutje udi.

*zatvorje (clausulum, 279), zatvor, zatvoraj, misto gdi se zatvora. – BIRj ima u tom značenju riječ *zatvor.*

*zatvorka (clausura, 312), ključanica; (clausula), 279), svrha.

*zaumiti (obliviscor, 988): zaumiti koju stvar, zaboraviti, zaboraviti se, nespomenuti se, sajti s' pameti, koja uspomena oli koje razloženje prvašnje.

*zaušenje (flictus, 555), udarac.

*zaušitelj (verberator, 1547), udaritelj, koji udara, izbitelj.

*zaušiti (depalmo, 410), udariti koga zaušnicom, šinuti koga petoprstice. U BIRj glagol je refleksivan i ima drugo značenje.

*zauza (stringa, 942), *zauzica,* podveza, uza, uzica.

*zauzdanik (fraenator, 565), unižitelj, koji čini unižit, popitomit, pitomnik, ukrotnik.

*zauzljati (innecto, 738), vezati, svezati, stegnuti, uplesti.

*zauzljiti (renodo, 1289), učiniti uzalj.

*zavadba (dimicatio, 442), zavadenje, inadenje, pogiba, rvanje, v. i *zaticanje.* – BIRj ima u istom značenju samo *zavada.*

**zavadenje*, »zavadenje« v. *zavadba.*

**zavaljenje*, »zavalenje«, v. *zakopanje.*

**zavetanje* (donarium, 465), zavit, darovšćina.

**zavetati* (voveo, 1590), obetati Bogu kojukod stvar svetu, obetati, želiti, žuditi; (devoveo, 431), zavitovati, obetati, prikazati na posvetu, proklinjati, očarati, začarati.

**zaveza* (vincolo, 1020), *zavezaj*, uzica, zauza, uza, sveza.

**zavezanje* (colligatio, 290), sjedinjenje više stvari.

**zaviće*, »zavitje« (implicatio, 668), zamršenje, omotanje.

**zavidnik* (agognatore, 70), po(h)lepnik. – BIRj ima u istom značenju riječi *zavidljivac* i *zavisnik.*

**zavijalac* (urlare, 1039), jaukavac.

**zavodica* (ambages, 79), izvijanje od puta ili koje druge stvari.

**zavodit*, v. *zahodiv.*

**zavraćenje* (tornata, 974), povraćenje.

**zavratak* (cuticagna, 321), zatiok, zatiljak.

**zavratnica*, v. *zapornica.*

**zavrtavac* (lunatico, 582). – BIRj ima glagol *zavrtati.*

**zavrženje* (conceptus, 308), začeće, namišljenost.

**zazvanje* (vocatus, 1586), zvanje.

**zažarenje*, v. *ugrijanje.*

**zbiljimice* (da buon senno, 321), zbilja, nazbilj. – BIRj ima u istom značenju samo *zbilja.*

**zbiraonik* (adunatore, 45), skupitelj, skupljavac, skupionik.

**zbirnost* (collectio, 289), skupljenje, zbiranje. – BIRj ima riječ *zbiranje* u istom značenju.

**zboritelj* (aringatore, 144), govoritelj.

**zborje* (exedra, 516), vitnišće.

**zbuditi* (exsuscito, 534), probuditi; *zbuditi se* (expergiscor, 523).

**zbuđenje* »zbudenje« (exsuscitatio, 533), probudenje.

**združenje* (unione, 1029), sjedinjenje, sastavljanje, sklopljenje, sklad, mir.

**zdušiti* (o opprimo, 1024), pritisnuti, pridušiti, stegnuti, stežu me nevolje odasvuda, pogaziti, potrepati, ucviliti, izkorenuti, umesti, naprtiti, po prines. tajati, kriti, sakriti.

**zemljomirac* (geometra, 588), kopnomirac.

zemljomirje (geometria, 588), kopnomirje.

zemljopisje (geographia, 588), kopnopisje, raz. nauk zemaljskoga sadržaja, uzdržanja.

zemljoteg (culta, 366), raz. zemlje oposlovane.

zgled (dispectio, 450), prozor.

zgibati (aggrinzare, 65), naštipati, namrskati.

zglobljenje, »zglobenje« (articulamentum, 129), zglobstvo, udah. – BIRj ima glagol *zglobiti*.

zgnječenost, v. *smečenje*.

zgođenje, »zgodenje« (obsequim, 993), ugodba, ugodenje, pogodnost ćudi, zadovoljstvo, pogod. – BIRj ima glagol *zgoditi*.

zgraditelj (molitor, 926), sastavitelj, zastavitelj. – BIRj ima glagol *zgraditi*.

zgrozniti se (fremere, 442), zgroziti se, stresti se.

zgusnuće, »zgusnutje« (concretio, 313), lipljenost.

zib, zibavica, v. *ustaca*.

zidnja (aedificium, 47), građa, gradja, gradenje, poslovanje, sastavljanje.

zidolom (effractor, 479), zidozornik, koji razara zidove.

zide, »zidje« (fabbrica, 405), gradja, sagrada, zgrada, zidnja.

zimnica (stare a quartiere, 928); stati na zimnici, zimovati.

zinuće, »zinutje« (hiatus, 616), zjanje, puklina, razpuknutje.

zlatarija (orefice, 661), *zlatokovnica*.

zlatinja (giallezza, 459): bolest od zlatinje iliti žutilo.

zlatotvorac (alchimista, 77), alkimista.

zlatucati (auresco, 192).

zlobnjak, v. *tamnjak*. – BIRj ima u istom značenju riječ *zlobnik*.

zlobstvo (scelus, 1341), zločinstvo, himba, propast, opačina, zloća, zloboščina, hudobstvo, grih, nepravednost i ost.

zločešnjak, v. *tamnjak*.

zloglasitelj (detrattore, 342), zloglasnik, raspravitelj, grditelj, zlorek.

zloglasiti (detraho, 428), v. *tračiti;* (ignominio, 641), grditi, ružiti, koriti.

zloglasje (obnuntiatio, 989), raz. priodnost nedobre kazovine.

zloglasnik, v. *zloglasitelj*.

zlogodina (oscinis, oscen, 1031), nika ptica. – BIRj ima u istom značenju riječ *zlogodnica*.

zlogodni (tempestuosus, 1481).

zlogovorje (maliloquium, 884).

zlogovorstvo (maledicentia, 882).

zlohotnik (inimico, 531), neprijatelj, protivnik, suprotivnik, zlobnik, zlotvor, zlotvornik.

zlokob (malaugurio, 592).

zlokoban (ominosus, 1016).

zlohotinstvo, »zlootinstvo« (malevolentia, 883), *zlo(h)otnost*.

zlorek, v. *tračnik* i *zloglasitelj*; (dicax, 434), porugljiv, ubodiv, koji ubada besidenjem.

zlorušiti (praevitio, 1175), izštetiti prije, izopačiti, priopačiti.

zlosrdnost (crudelitas, 362), nemilost.

zlotvoriti (malfare, 594), zlo činiti, zlo dilovati.

zlotvornik (malefactor, 883), zločinac, zločinitelj, hudočinik, koji hudo diluje, zlodilnik.

zlotvorstvo (maleficium, 883), zločinstvo, *zlotvorje*, zloća, zaprika, opačina, himba i ošt.

zlotvorstvo (eccesso, 385), zloća, krivina, opačina, zločinstvo, grih, velika krivina.

zmijar (serpentiger, 1369), zmijonosni, koji nosi zmije, zmijonos.

zmijonog (serpentipes, 1369).

zmijonos, v. *zmijar*.

zmijonosni (anguifer, 92), koji nosi zmije.

znanost (disciplina, 446), nauk, uprava, upravljanje, naučenje, kripost, uzranjenje, bič, bičevanje, pokorenje tila, života.

znanstvo (scientia, 1343), v. *uminstvo*.

znojitelj (sudator, 1447).

znojiteljica (sudatrix, 1447).

znojnica (sudatorium, 1447), soba.

zov (calatio, 228).

zovika (sambucus, 1331), zovina, baz, baza. – BIRj ima za isti pojam *zovina*.

zovilac, »zovioc« (arcessitor, 120), zovnik, osvadnik.

zovnuće, »zovnutje« (accersitus, 14), zvanje.

zrnast (acinosus, 21), zrnovan, jagodni, od zrna, od jagode.

zrnašce (pallini, 670), zrnce, od olova zrnca.

zubav (broccus, 219); (dentatus, 409), zubat. – BIRj ima za isti pojam riječ *zubat*.

zubavac (brochitas, 219), razumi se koji ima zube izvan reda.

zubavica (brochitas, 161), beteg od zubi izvan reda.

zubovit (dentosus, 409), zubat, zubav.

zučiti oko (circumtinnio, 274), zvoniti. – BIRj ima u istom značenju glagol *zučati*.

zumlja (fax, 543). – BIRj ima tu riječ u obliku *zublja*.

zvirce (bestia, 213), živina, zvir, zvirka, po prines. more se razumiti čovik opak, žena opaka.

zvirčica (bestiola, 214), živinica.

zvirljiv (belluosus, 155), zvirovit.

zvirnica (vivarium, 1577), misto gdi stoji zvirad.

zvirovit (ferinus, 545), zvirkin; (bestiarius, 156), zvirski, v. i *zvirljiv*. – BIRj ima u tom značenju samo pridjev *zvjerski*.

zvizdat (stellato, 930), zvizdovit. – BIRj ima u tom značenju pridjeve *zvjezdast* i *zvjezdovit*.

zvizdogled (astrolabium 170), zvizdnik, kroz koji se gledaju zvizde.

zvizdonosni (astrifer, 170), koji nosi zvizde.

zvizdorod (genesis, 586), porod, poroñenje, naroñenje, porodstvo, *zvizdorodica*, koji se rađa pod zvizdom pomičnom.

zvizdoznanac (astronomus, 170), koji razmišlja ganutje zvizda.

zvizdoznanstvo (genethliologia, 586), raz. gatanje, domišljanje po zvizdovanju.

zviždak (zufolo, 1050), zvižd.

zvonitelj (laticlavius, 829).

zvonoglasni (horrisonus, 624), stvar, koja jako zvoni.

žagnuće, »žagnutje« (rancor, 1256), plisnivost.

žakan (clericus, 279).

žaknov (clericalis, 279), diakov, diaštvo.

žalostica (afflizioncella, 55), mala bolest, nejako ucvilenje.

žaovica od (p)čele (ago, 70). – BIRj ima u istom značenju riječ *žaoce*

žarba (ferocitas, 545), osornost, ljutina, žestočina.

žarkost (caldezza, 221), vrućina, toplina.

žavice, v. *škripi*.

žderalo (helluo, 612, proždor. – BIRj ima u istom značenju *ždero, žderonja*.

ždralić (grue, 476), ždral.

ždribalac, »ždribaoc« (sortitor, 1394), ko je potega na ždrib.

žeg (fervor, 546), žestina.

žegucati (urito, 1591), goriti često.

želilac, »želioc« (appeto, 113), žuditelj.

željenje, »želenje« (optatum, 1025), želja, žudnja; (desiderium, 420), želja, požuda, požudnost, požudenje, žudnja, (h)lepnja, ljubav, voljnost.

željiv (desiderabilis, 420), žudiv; zaželiti, koji ima želiti, žuditi.

željnost (aviditas, 190), žudnost, žudnoća, polepnost.

željudić (glandula, 592), mali žir, gnjidurica.

željudni (glandarius, 592), žirni.

ženariti (effemino, 479), razbluditi, razmazati na žensku.

ženčica (femminella, 416), ženka, ženica. – BIRj ima samo deminutiv *ženica*.

ženoljubac (lusso, 585), ženoljublje, bludnost, bludivost.

ženoljuban (delumbris, 404); prezbočan, slab; (muliebrosus, 934), po veden za ženam.

ženoljublje, v. *ženoljubac*.

žestočina (austeritas, 195), oštrina, osornost, nemilost, v. i žarba. – BIRj ima u istom značenju riječ *žestina*.

žetvač (messor, 911), *žetvar*, žeteoc. – BIRj ima za taj pojam samo riječ *žetelac*.

žetvenje (messio, 910).

žežin (jejunium, 639), post, postenje, žežinanje, ustegnutje od blagovanja.

žežinanje, v. *žežin*.

žežinati (digiunare, 348), postiti.

žida, v. *tulica*.

židnik, v. *strilnik*.

žigant (gigante, 460), gorostanik, izpolin.

žigavica (urtica, 1592), koprva, po prines. srbostid (tal. prurito di libidine). – BIRj ima tu riječ u značenju »mala rana što se načini na tabanu čeljađetu, koje boso hodi«.

žilast (nerboroso, 631), žilav. – BIRj ima pridjev *žilav*.

žiličav (fibratus, 547).

žirni, v. *željudni*.

žiroplodni (glandifer, 592).

žititi (frumentor, 570), kupiti, skupljati (p)šenicu, žito.

žitnik (horrearius, 623), koji čuva žito.

žitnjak (horreum, 624), žitnica. – BIRj ima riječ *žitnica* u istom značenju.

živalj (carbone, 235), živi ugljen, žerava.

živodijaniti (adultero, 45), priljuboditi, oskvrniti uzalj ženidbenog druga, potamniti viru od ženidbe, sagrišiti puteno priko svoga druga, pričiniti, krivotvoriti.

živodijanstvo (adulterium, 45), priljubodinstvo, nevirnost ženidbenog druga.

životinstvo (bestialità, 194), živinstvo, zvirstvo.

živuljast (vivatus, 1577), obrtan, okretan.

žlibić (canaliculus, 233); (tubulus, 1522).

žlizdinica (inguinaria, 733), trava protivna žljizdi.

žmulina (bicchierone, 199).

žrtviti (libo. 846), uliti, izliti prvine kojega soka za čast bogovom na posvetilište, izabrati što je lipše, bolje, pokupiti, uzeti k' sebi, izvaditi, okusiti, srknuti, laznuti, tiknuti.

žučilo (amaritudo, 78), gorčilo.

žudba (cupiditas, 368), želja, željnost, žudnja, (h)lepnja, žudnost, požuda, po(h)lep.

žuditelj, v. *želilac*.

žudiv, v. *željiv*.

žudnik (cupitor, 369), (h)lepnik.

žudnost, v. *željnost* i *žudba*.

žukovina (ginestra, 460), žuka, žukva, brnistra. – BIRj ima tri posljednja riječi u istom značenju.

žuljatka (fistula, 551), v. *sviroka*.

žute (barbarosso, 183), crljenko.

žutokos (flavicomus, 554), koji imade plave kose.

LITERATURA

Josip Jurin: Calepinus trium linguarum, manuscriptum, Tomus I.

Josip Jurin: Calepinus trium linguarum, manuscriptum, Tomus II.

Josip Jurin: Grammatica illyricae juventuti latino italoque sermone instruendae accomodata, Venetiis MDCCXCIII.

Jure Božitković: Popis rukopisa samostana sv. Lovre u Šibeniku. (Rukopis u samostanskom arhivu u Makarskoj.)

Septem linguarum calepinus, Patavii 1758.

Vocabula latini italique sermonis, Tomus alter. Nona editio veneta, Venetiis 1764.

Vocabolario italiano e latino, Tomo primo, Venezia 1752.

Ardelio Della Bella: Dizionario italiano–latino–illirico, In Venezia 1728.

Jakov Mikalja: Blago jezika slovinskoga, Laureti 1649.

Caesar Calderini: Perfectissimus calepinus parvus, Bassani 1730.

Ivan Belostenec: Gazophylacium seu latino–illyricorum onomatum aerarium, Zagreb 1740.

Andrija Jambrešić: Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica, Zagrabiae 1742.

Faust Vrančić: Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et vungaricae, Venetiis 1595.

Nuovo vocabolario ad uso delle scuole di grammatica. Edizione novissima. Parte prima, Venezia 1759.

Totius latinitatis lexicon, consilio et cura Jacobi Facciolati, opera et studio Aegedii Forcellini. Tom. I–IV. (1827–1831).

Tomo Maretić: Istorija hrvatskoga pravopisa latinskim slovima, Zagreb 1889.

Tomo Maretić: Jezik slavonskijeh pisaca, Rad 180, Zagreb 1910.

Tomo Maretić: Jezik dalmatinskih pisaca 18. vijeka, Rad 209, Zagreb 1915 i Rad 211, Zagreb 1916.

Tomo Maretić: Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1931.

Milan Rešetar: Primorski lekcionari XV. vijeka, Rad 134, Zagreb 1898 i Rad 136, Zagreb 1898.

Milan Rešetar: Jezik Marina Držića, Rad 248, Zagreb 1933.

Milan Rešetar: Jezik pjesama Ranjinina zbornika, Rad 255, Zagreb 1936.

Milan Rešetar: Der štokavische Dialekt, Wien 1910.

Gojko Ružičić: Jezik Petra Zoranića, Beograd 1930.

Đuro Šurmin: Osobine današnjeg sarajevskog govora, Rad 121, Zagreb 1895.

Đuro Šurmin: Njekoliko bilježaka o govoru hercegovačkom, Nastavni vjesnik III, Zagreb 1895.

Franjo Fancev: Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka, Rad 212, Zagreb 1916 i Rad 214, Zagreb 1916.

Ivan Milčetić: Čakavština Kvarnerskih otoka, Rad 121, Zagreb 1895.

Rudolf Strohal: Osobine današnjega lokvarskoga narječja, Rad 152, Zagreb 1903.

Rudolf Strohal: Osobine današnjega riječkoga narječja, Rad 124, Zagreb 1895.

Marcel Kušar: Rapski dijalekat, Rad 118, Zagreb 1894.

Marcel Kušar: Lumbardsko narječje, Nastavni vjesnik III. Zagreb 1895.

G. B. Tomljenović: Bunjevački dijalekat zaleđa senjskoga s osobitim obzirom na naglas, Nastavni vjesnik XIX, Zagreb 1911.

M. Japunčić: Osobine bunjevačkoga govora u Lici, Nastavni vjesnik XX, Zagreb 1912.

Stjepan Ivšić: Današnji posavski govor, Rad 196 i 197, Zagreb 1913.

Matej Milas: Današnji mostarski dijalekat, Rad 153, Zagreb 1903.
Radomir Aleksić: Jezik Matije Antuna Relkovića, Beograd 1931.
Žuljić: Današnji vareški govor, Školski vjesnik XV, Sarajevo 1908.
Đorđe Đorđević: Matija Divković, Glas 52, Beograd 1896.
Mate Hraste: Čakavski dijalekat ostrva Brača, Beograd 1940.
Mate Hraste: Čakavski dijalekat ostrva Hvara, Beograd 1937.
Mate Hraste: Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale, Rad 272, Zagreb 1947.
A. Cronia: Građa o božavskom narječju, Južnoslovenski filolog VII, Beograd 1927–1928.
Ante Sekulić: Govor bačkih Bunjevaca, Sombor 1947.
Franjo Miklošić: Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae 1862.
Blaž Jurišić: Govor otoka Vrgade, Nastavni vjesnik 45 i 46, Zagreb (1936–1937), (1937–1938).
Blaž Jurišić: Nacrt hrvatske slovnice, Zagreb 1944.
Petar Skok: Supetarski kartular, Djela Jugoslavenske akademije 43, Zagreb 1952.
A. Leskien: Grammatik der serbo–kroatischen Sprache, Heidelberg 1914.
P. Budmani: Dubrovački dijalekat, Rad 65, Zagreb 1883.
Ljudevit Jonke: Dikcionar Adama Patačića, Zagreb 1949.
M. Małecki: Cakawizm, Krakow 1929.
M. Małecki: Praslow. č w ikawsko-ekawskich dialektach Istriji środkowej, Arch. neophil. Tom. I. Krakow 1929–1930.
Mihovil Kombol: Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda, Zagreb 1945.
Fran Kurelac: Izvješće s puta po Dalmaciji, Rad 12, Zagreb 1870.
Iveković–Broz: Rječnik hrvatskoga jezika, I–II, Zagreb 1901.
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880–1955.
Marko Kosor: Trojezična gramatika fra Josipa Jurina, Rad 295, Zagreb 1953.
Marko Kosor: Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina, Rad 303, Zagreb 1955.

ANTE ŠEPIĆ

»ZĀKÔN KAŠTĒLA MOŠĆENÎC«

prijepisi njegovi, tekst i jezik

(Prihvaćeno za štampu u »Radu« (lingv.) na 4. sjednici V. odjela od 17. V. 1956.)

I. UVOD

U posljednje vrijeme se kod nas i na strani opaža sve jače zanimanje za statute (zakone) naših drevnih općina, naročito onih s područja sjevernog Jadrana, u Hrv. Primorju i u Istri. O tom nam svjedoče mnogobrojna djela i članci, koji razmatraju ovu materiju u različitim oblicima.[1] Svi ti radovi, kao i oni raniji iz te oblasti (Jagić, Rački, R. i I. Strohal, M. Jasinski, J. Žontar, N. Žic, B. Grekov, M. Kostrenčić i dr.), obrađuju naše statute s gledišta povijesnog ili društvenog. Međutim, nedavno sam ja načeo jednu drugu njihovu stranu: prikazao sam jezik istarskih statuta (veprinačkog i kastavskog) u vezi s ostalim našim hrvatskim statutima kvarnerskoga područja, sa Zakonom vinodolskim, krčkim (Vrbničkim) i Trsatskim statutom, koji pripadaju svi istoj jezičnoj skupini sjeveročakavskoj.[2] Iz više razloga nisam u toj radnji uzeo u obzir »Zakon kaštela Mošćenic«, najmlađi od statuta istarskih na našem jeziku. To, eto, činim sada. U ovoj ću raspravi iznijeti u prvome redu jezik M. z., ali ću se također osvrnuti i na dosadašnje prijepise, odnosno izdanja njegova i objelodaniti tekst rečenoga zakona onako, kako smatram, da bi trebalo da se čita.

Mošćenice, tiho mjestance pitome Liburnije, na padinama Učke gore, nedaleko Lovrana i Opatije, spominju se dosta kasno, tek na izmaku XIV. st. u poznatoj glagoljskoj listini od 2. XI. 1395., kojom se uređuju granice između Kožljaka i Mošćenica. Ali bit će da je to naselje ipak

[1] Leicht F. S., Note agli statuti istriani. Venezia 1949. Atti e memorie della Societa' di archeologia e storia patria. Sv. 33.; Barada M., Hrvatski vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zak. Zagreb 1952. Djela Jugoslav. akad. 44; Kostrenčić M., O radnji prof. dr. Barade: Hrvatski vlasteoski feudalizam Zagreb 1953. Predavanja održana u Jugoslav. akad. sv. 9; Mandić O., Slobodni seljaci Kastavske gospoštije. Riječka Revija. Rijeka 1953., str. 31–36; Beuc I., Osorska komuna u pravno-pov. svijetlu. Vjesnik Drž. arhiva, Rijeka 1953.; Mlić I., Porijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina. Zagreb 1952. Historijski zbornik V. 3. 4., str. 299–310.

[2] Šepić A., Jezik hrv. općinskih statuta istarskih i primorskih. Zagreb 1953. Rad Jugoslav. akad. 295.

mnogo starije. Starodrevni grad s kulom, koja je branila čitav kraj s morske strane, gdje su se u kopnu usjekle prirodne uvale draška i svetoivanjska, sa starinskom lozom i legendarnom ladonjom, pod kojom su narodni suci i župani dijelili pravdu, mirno se šćućurio gore na brijegu, kao da sanja o prohujalim vremenima. U stara vremena Mošćenice su pripadale neko vrijeme (do 1584.) Riječkoj gospošiji, a kasnije su bile dio Kastavske kapetanije kao slobodna općina sa samostalnom unutrašnjom upravom i nižim sudstvom, kao što su bile u neposrednoj blizini i općine Veprinac i Kastav.

Mošćenicama je bilo na čelu Veliko vijeće (Veli očiti svet ili sud) sastavljeno od 36 članova (staraca, starejih), odnosno Malo vijeće (Mali svet) od 12 ljudi izabranih između članova Velikoga vijeća, koji su obavljali sve upravne i sudske poslove. Između članova Velikog vijeća birali su se (prikladali) općinski časnici: župan, sudac, komunšćak, satnik i kancelar svake godine na Posteljičinu (2. febr.), kada su u ruke izabranoga župnika (plovana) polagali i svečanu zakletvu, da će pravo raditi. Također taj dan bio je dužan kancelar da položi račun puku o radu pojedinih časnika: »ima povedat puku, kako je prošlo leto, ako je župan, ale sudac, ale komunšćak, ale satnik delal ke stvari bi bile zvan zakona, neka puk se zna ravnat, i druge stvari, ke bi potrebno za grad ale guveran« (str. 25). Izboru je pribivao redovno kapitan Gospoštije, dok je izbor morao da potvrdi rektor isusovačkoga kolegija u Rijeci.

U crkvenom pogledu Mošćenice su potpadale pod biskupiju pulsku, odnosno od g. 1830. pod biskupiju trščansko-koparsku. Uz župnu crkvu postojao je kolegijalni kaptol (kapitul), kojega su članovi smjeli biti u prvom redu domaći redovnici (str. 31). Za taj kaptol prepisao je (1767.) domaći sin o. Fr. Ks. Šepić iz glagoljskoga brevijara oficije za cijelu godinu.

Povijest Mošćenica je tijesno povezana s onom Veprinca i Kastva. Njihovu sam prošlost u krupnim crtama prikazao u već spomenutoj svojoj radnji, pa se ne bih htio ovdje da ponavljam.

Spis, o kojem ovdje raspravljamo, uređuje taj unutrašnji život Mošćenica. To je knjiga, u kojoj »su pisani svi zakoni, ki su overševani od let 1501. sve do sada« t. j. do g. 1627., kada je zakon bio prepisan. Ali zbornik sadržava i starije neke odluke iz g. 1470. do 1603., kao i novije dopune i izmjene, što zahvataju razdoblje do 9. VII. 1753.

II. POREČKO-RIJEČKI RUKOPIS

»Zakon kaštela Mošćenic«, kojega je izvornik možda bio sastavljen glagoljicom, dopro je do nas u jednom hrvatskolatiničkom prijepisu iz 18. st. što ga je pronašao malo pred I. svjetski rat (1911.) prof. Nikola Žic u Zemaljskom odboru za Istru u Poreču na osnovu indikacija Ivana Koblera, koji u povijesti grada Rijeke kaže: »... Nell' archivio provinciale di Parenzo si conserva un manoscritto croato di non dubbia autenticità, il quale

comprende gli statuti di questo comune (t. j. Mošćenice) nel dialetto che ancor oggidi' si parla in questa parte dell' Istria ...«[3] Njegov tekst je prof. Žic štampao bez naučnog aparata u IX. programu gimnazije u Pazinu za šk. g. 1911/1912.

Uz kratku uvodnu riječ i tumač-rječnik objavio je iste godine tekst M. z. Rudolf Strohal (Strohal R., Mošćenički štatut. Südslavische Revue, Zagreb 1912. G. I/26–I/29.). Isti je zakon dvije godine kasnije (1914.) izdao, popratio bilješkama i tumačem profesor češkoga univerziteta u Pragu dr. Karel Kadlec.[4] Medutim je uskoro planuo I. svjetski rat i potom došlo do talijanske okupacije i aneksije Istre. I dugo nismo znali ništa o ovom našem spomeniku. Kao da je bestraga nestao. Bojali smo se za njegovu sudbinu, jer su Talijani zatirali u Istri sve naše. Ali zahvaljujući upornom traganju prof. Žica,[5] saznali smo, da ovaj prijepis M. z. ipak postoji. Na kraju spomenutoga članka ima ova Žicova bilješka: »Naknadno dodajem i ističem, što nadoh na str. 835 službene publikacije »Le accademie e le biblioteche d'Italia nel sessennio 1926/7–1931/2«, Rim 1933., koju je izdala Direzione generale delle accademie e biblioteche u Kraljevini Italiji: »Il restauro con velo di seta di due importanti manoscritti della Biblioteca di Pola: Lo statuto di Parenzo e quello di Moschienizza (copie cartacee del sec. 17). Prema tome je sada Mošćenički statut dobro spremljen u Puli.« I doista, rečeni se prijepis nalazio u Puli u mjesnoj »Biblioteca provinciale dell'Istria« (sada Naučna biblioteka) sve do II. svjetskog rata, kada su ga s drugim dragocjenostima spomenute biblioteke sklonili na sigurno mjesto. Poslije oslobođenja Istre od strane naše Narodnooslobodilačke vojske prenijet je rukopis u Rijeku, u tamošnji Državni arhiv, gdje se i sada nalazi (pod br. 14.) među statutima, koji se ondje čuvaju, te nosi još prijašnju signaturu »Biblioteca provinciale dell' Istria № 468«. Rukopis, koji je sav pisala jedna ruka, osim završnoga dijela, vrlo je čitljiv. Uvezan je u kožu i pisan je na podebljem papiru; veličina mu je 30 : 21 cm; paginirano je olovkom 40 str., od kojih su neke prazne (29, 34, 35. str. i od 40. str. dalje još tridesetak strana). Statut je prilično dobro sačuvan. Nešto je oštećen, te nedostaje tekst na str. 1. (desni ugao), na str. 2. (lijevi ugao), na str. 3. (samo malo desni ugao), na str. 4. (vrlo malo, pri dnu), na str. 13. i 14. (nešto na dnu, na vrhu i s lijeve strane). Oštećene su stranice, međutim, god. 1930., kako stoji zabilježeno na posljednoj strani, bile podstavljene u Veneciji mrežastim svilenim tkivom, te se i preko njega može tekst nesmetano čitati.

Iz navedenoga članka prof. Žica saznajemo, dalje, da se ovaj prijepis M. z., prije negoli je došao u Poreč, nalazio u Mošćenicama, gdje ga je imao u rukama u Općinskom poglavarstvu svećenik Jakov Volčić i prepisao. Kako je rukopis došao iz Mošćenica u Poreč i kada, ne da se točno

[3] Kobler Giov., Memorie per la storia della liburnica citta' di Fiume. Fiume 1896. Sv. I. str. 281.

[4] Kadlec K., Mošćenický statut. Přispěvek k seznění právních řadů chorvatské obec v Istrii ve stol. XV.–XVIII. Rozpravy české akad., Prag 1914. Třida I. číslo 53.

[5] »Mjesečnik«, glasilo Pravničkoga društva u Zagrebu. G. IX. br. 9 i 10, str. 432–436.

utvrditi. Prof. Žic drži, da je to bilo »prije 1870. g., možda između god. 1867. i 1871., kada je službovao (Jakov Volčić) u Kastvu ili najvjerojatnije između g. 1847. i 1855., kada je kao kapelan u Voloskom, odnosno u Veprincu, bio bliže Mošćenicama«.

Volčićev se prijepis M. z. čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. R 5181). Taj je prijepis Volčić u svoje vrijeme poslao svome zemljaku prof. Franji Miklošiću u Beč, a nakon Miklošićeve smrti, zajedno s njegovim papirima i bilješkama, došao je u posjed prof. V. Jagića. I upravo u jednom dijelu te ostavštine (sada u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu) otkrio je prof. Žic i ovaj prijepis M. z.

Posjedujemo, dakle, u svemu dva prijepisa M. z. i tri izdanja. Žicovo je izdanje u grafiji Porečko-riječkog predloška, Strohalovo i Kadlecovo u novijem hrvatskom pravopisu. Volčićev prijepis (također u novom pravopisu) nešto je potpuniji od ostala tri izdanja, jer je prepisan ranije (nekih 70 godina), kada je spomenik vjerojatno bio manje oštećen.

Ovaj se naš zakonik ističe neobičnom, posebnom, potpuno svojom grafijom. U našoj literaturi nema nigdje nešto slično (Maretićevom »Istorijom hrvatskog pravopisa latinskijem slovima« nisam se mnogo koristio, jer on nije – izuzevši Franju Glavinića – uopće ispitao grafiju istarskih latiničkih spisa).

Već je prof. Žic dobro opazio, da je »u Mošć. st. pravopis nedosljedan i nezgrapan«, ali ipak smatra, »da su i ovakovim pravopisom dosljedno i spretno pogođene mnoge nianse lokalnoga govora«.[6] Pisari odnosno prepisivači M. z. (Stanislav Nagovetić, pop Rudan, Anton Rubinić, Bartolomej Bradičić, Anton Lazarić i Iv. Krst. Tomičić) bili su, to se vidi u svakom njihovu retku, upravo na stotinu čuda, kako da prilagode suvremenu tal. latiničku grafiju pisanju naših riječi. Naši pisari kao da se uopće nisu ni osvrtali na kakve pravopisne propise, stvarali su svakovrsne kombinacije i permutacije, tražeći zgodne znakove za hrvatske glasove. Ali nisu bili dosljedni. Jednu su te istu riječ pisali gotovo svaki put drukčije, čak i na istome listu, u istom retku, izražavali su isti glas različitim znakom. Oni pišu na pr. ovako: *Recan, Reccan, Recan, Reççan; succa, sudaz, sudci, sudça, sudazç; ça, çca, zça, za,* i t. d. tako, da se u ovoj njihovoj grafijskoj zbrci može s teškom mukom snaći i čovjek, koji pozna mjesni govor mošćenički.

Osim toga i naš spis prema talijanskom pravopisu udvaja suglasnike, rjeđe samoglasnike. To su činili naši pisari nekad možda zato, da bi označili kvantitet sloga. Ali ponajčešće samovoljno i vrlo često krivo. Udvaja se svaki suglasnik, a i poneki samoglasnik, u sredini riječi, ili na početku, bez razlike, u najstarijem dijelu Zakona i na novijim stranicama njegovim.

Evo, kako izgleda to udvajanje:

bb: *nebbisse, ribbi, potrebbi, ubbogem, dobbu, rabboti;*
cc: *ceccat, socciva, sudcca, nocchi, Reccan, Kliuccu, psenicce, occiti;*
çç: *paççat se, Reççan, obiççai, sučça, raççun, occitem;*

[6] IX. program c. k. vel. gim. u Pazinu za šk. g. 1911/12. str. 2.

ee: *drugee;*
gg: *imaggiu, suggen;*
ii: *ziignat, dostogii;*
kk: *okklical, sekkal;*
ll: *dersalla, dellali, illiti, alle, malla, vella, zauezzallisse, ostallemi;*
mm: *communschiak, communsko, imma;*
nn: *supannu, poslannemu, xiuinnu, capitanna;*
pp: *koppi, suppanom;*
rr: *terrat, terraju;*
ss: *pissani, kissu* (ki su), *Cessaroue, nasseh, prossa, Vesselgia, akosse, musse, nebbisse* (ne bi se), *possile* (po sile), *cossit, possebe;*
tt: *Mattegiem, mettat, Matissa, ratta, tatta, mattere, otte, letto, chmettu, lettgni;*
uu: *ouui, uukega, Vdouuicam, keruui, uunutre, louui;*
zz: *pirevizze, polowizza, Moschienizz, messezza, gourzzu, klizzat, Benezzia, Rezzan, kriuazz, Marzza, starzzi, kljuzzi, zauezzallise.*

Osim toga u našem prijepisu spajaju se po dvije tri riječi zajedno. Vezuju se redovno enklitike i proklitike s riječima, na koje se one naslanjaju, odnosno prislanjaju: *kakosse, dasse, kessu, togie, branitga, rotigih, budissi, morel* (more li), *ucignienoi* (učinjeno je), *terbisse* i dr.: *Vapraudah, sbenefacturom, sgnimi, stakouem, zostalemi, zruk, possile.* Jednako se obično sastavlja negacija s glagolom, a vrlo se mnoge općene imenice pišu u rečenici velikim početnim slovom.

Napokon, da bude zbrka potpuna, u našem spomeniku nailazimo na neke znakove nad samoglasnicima *a, e, i, o, u,* pa i dva i tri na pojedinim riječima, u obliku našega kratko-uzlaznog odnosno dugo-uzlaznog akcenta. Ali to nisu ustvari akcenti, oni nemaju nikakva utjecaja na izgovor pojedinih slogova ili riječi. To su tek neki dijakritični znakovi, koji su se metali od navike. Ti znakovi dolaze i u najstarijem i u najnovijem dijelu Zakona.

U svemu ima otprilike 517 ovakvih znakova, i to na višesložnim riječima ´ i `. Znak (´) stoji na vokalu e na svakom slogu: né, gré, prés, *kmétom, céssarouega, giédan, vréme, récenimi, Réskoga, dérsani, suétniki, suét, remédiat, régiment, pérsonah, précastnoga, rékal, déllat, téragiu, tréti, déssetu, potuérdilgie, spoménutgie, starému, suakému, storénu, naucénoga, cetérdesset, otéllo; pirevizzé, suaké, suetéh, pastéh, tolikaisé, ballotané, bissé, uagradé, postouanéh, obnaidé, sdignutgié, pedessét, imagiusé* i t. d. Rječe imaju neke riječi i po dva takva znaka: *déssétoga, nédéglni, Bénétazku, possésséh, préséntat, prituérgéni, praudéném, Régiméntu, pérnéssu, pernésséneh, pérué, urémé, priuogliéngiém, pérò* (2 puta). Riječ *rasdégliéngié* ima čak tri akcenta. Drugi znak (`) stoji redovito na vokalima *a, o, u* i to samo u jednosložnim riječima: *dà, nà, tà, và – pò, stò* (i *dvestò*), *tò, zlò, ù.* Katkad ima ovaj akcenat negacija *nè,* a znak ´ stoji protivno gornjem pravilu na vezniku *dá.* Mimogred napominjem, to je dosta rijetko doduše, da je ipak tu i tamo u našem spomeniku

upotrebljen i apostrof: *s' gospodum, s' obligom, s'ostallemi, z' ostalemi, u' nocchi, d' imagiu, d'ossam.*

Sada da vidimo, kako su u ovom prijepisu prikazani naši glasovi c, ć, č, h, i, j, k, lj, nj, r, s, š, u, v, z, ž:

C = najobičnije *zz: Moschieniz, za, messeza, starzi, polouizza, gouorzzu;* nešto su rjeđi znakovi *c, ç, zç, t: kancelaru, psenice, cel, redounici, succi; okkliçal, vdouuiçam, sudçeh; sudazç, uanzçalla, sudzceh; licentie, presentiu, appellationi, sententia.*

Č = ponajvećma *ç, çç: Reçana, obiçaju, raçun, odluçili, naççinom;* pa onda *zç: zça, zçauli, zçuuari, zçuuat;* zatim *c: Recan, cast, pravično, uecni, receno, occiti.*

Ć = *chi, ch: Moschieniz, occhie, kucchia, plachia; uech, moch, pomoch, neouersujuch.* Jednom dolazi *chj: plachju,* odnosno *chij, chijutil* (14), ali držim, da je to pogreška; za *t* + *j* ima *tgi: spomenutgie.*

G = *g: gospodu, knigah, blagom, drugeh* i dva puta *gh: prek Draghi* 33, *nemoghu* 57.

H = *h: behu, pohuaglieni, leteh, grehe* i 3 puta *gh: stragha* 23, *ouegh* 22, *sueg* 44.

I = *i. illiti, prikladaju, rani, prit, cinit;* u komparativu ima jednom *ij* u: *staregij* 22, i nekoliko puta u: *obijcaj 39, 40, 57.*

J = rjeđe *j : imajte, arbitrij, prikladaju, dostojno, imej, starejeh, stancij* (gen. pl.); češće je samo *i: daie, broi, gnoi, suakoi, tolikoise, ucignienoi;* zatim *gi: najpregia, giedan, megiu, Giurgia;* i samo *g: Matteg, imegte, colleg, regimenta, dobrougna* (3 puta), *luga, agdi;* vrlo često između dva vokala nema nikakvoga znaka za *j: Boxie, Marie, stariem, prietak, niednoga, daie, suoiem;* za *ji* dolazi *j, ij: pristoj, pristoij.* Ima i posebnih oblika i primjerima: *naijdu* 43, *daruije* 47, *collejg* 54, *imejg* 54, *imejgte* 54, *obicajg, stareghi* 33, *hudobju* 47, *Visnijoj* 51. Mislim, da se tu radi o jednostavnim pisarskim omaškama.

K = obično *k: skupa, kmet, kako, potok, reki, zakonu* – ali je čest znak *c: zaconu, cupit, cako, scupit, satnica, ceccat* i t. d., pa *ch., schupit, suetnicha, satnich, chmeskem, clouech, gubitcha, suetnichi;* za *kv* nalazimo *q: quadernu, creauene;*

Lj = *gli : uoglie, zgubgliuju, roditegliom, bogli* – ali i samo *gl: xemagl, priuoglel, nedeglni, dobrouoglnim,* zatim *li: sgublienja, sgublieno, prigliedat, kliucci, sgublia* – i jedared *lj: kljuzzi* 54, ali je to vjerojatno pisarska ili prepisivačeva griješka; *l* + *j* = *lg: vesselgia.*

Nj = redovito *gni: gniegouega,* knigah, *megnieh, gnim, ucignieno,* potom nalazimo *gn: ragnen, gnegouega, procegnena, Cragna, segnal, napugnuje;* nekoliko puta zabilježio sam *nj: znanja* 30, 40. *Cranjsku* 54, *pomagnikanja* 59, *prituergienje* 54, *sgublienja* 46, a katkada ima i *ni: preuisniega* 53, *znania* 40; ima i kombinacija *ng: Crangski* 51, *snangiem* 54, *pomangkangia* 54, koje redovito stoji za *n* + *j: gouorengiu, razkladangie, pomangkangia, suedengia, dopuschiengia, nesnangie.*

R vokalno je stalno *er: peruo, smertne. berzo, uzdersat, potuergeni.* Jedared ima čisto *r: naipruo* 47, ali je to valjda pogreška.

S = *s* ili *ss: sada, smo, slobodni, messo, pissani, prossa.*

Š = *s: postengie, sest, skodu, gios, naslo, nistar,* i *ss: nassi, nassal, oduisse, besse, prossen, odlucisse.*

T = *t*, ali jedared i *th: Barthola* 51.

U = *u* u minuskulama i u majuskulama; izuzetak čine: *vcinil* 31, *vcini. vbbogem* 46.

V = *u* uvijek u minuskulama, osim koji pojedinačan slučaj sa *v:* u majuskulama samo *v*, izuzevši *Uisgni* 46.

Z =*z: zakoni, zual, razuod, razumese, zet, prez, pozna;* čest je i znak *s: sa* (prijedl. za), *sna, rasbit, pres, najisadgni, uasdan, dersat,* i 2 puta *x: xemagl, ximgliu* 23, odn. 35.

Ž = *s: dusni, dersalla, supana, tusi, tusbe, podlosnichu;* onda *z: uziuat, zita, ziuina, nize, ziri, zemun;* prilično je rijedak znak *x*, koji dolazi (6 puta) samo u 3. dijelu Statuta (osim tradicionalnoga »*supana*«). Ovaj znak nalazimo u riječima: *xiout* (3 puta), *xiue* (2), *Boxie* (2), *Anxa* (1), *uxiuat* (2), *uxiuateglia* (1), *duxan* (2), *xiuina* (6), *xir* (1) *xito* (1), – pored: *dusni, dusan, duzni, ziuina; uziua; ziri; zita; Anza.*

III. OSTALI PRIJEPISI M. z. I NJEGOVA REDAKCIJA

Iz rečenog razabiremo, kako treba da se, uglavnom, čitaju navedeni znakovi. Ali znakovi za *c, z, s – č, ž, š* ostaju nam i dalje tajnom. Iako znamo, kako se pišu, t. j. *c* kao *z zz c ç zç : z* kao *zsx; ž* kao *zsx;* a kao *s ss; š* kao *s ss*, ipak ne umijemo točno pročitati riječi kao: *cast, receni, ucinit, dusnu, uzdesta, uzdersat, uziuat, slozille, kastell, nassa, proslo, ouerseuani, xemagl, ximgliu* i t. d. Je li pravilno, kako su reproducirane, ili ih valja izgovoriti: *čast, rečeni, učinit, dužni, uzderžat, naša, prošlo, žemalj, žimlju* i t. d. Čovjek dolazi u iskušenje, da kratko odsiječe: Ti su ljudi jednako bilježili glasove *c, z, s i č, ž, š*, znači, nisu ni u govoru između njih činili nikakve razlike – i pitanje je riješeno. Ali predmet ipak nije tako jednostavan, kako se čini, i mi ćemo se morati ponovno na nj vratiti malo kasnije. Prethodno treba da nađemo odgovor na neka druga pitanja, koja nisu manje važna, i to: Tko je sačinio prijepis M. z., odakle je bio prepisan, kakav je bio izvorni tekst M. z., glagoljski ili latinički, je li jezik originala bio hrvatski ili koji drugi, zatim da li je M. z. u svom sadašnjem obliku jedinstvena cjelina, ili je sastavljen od pojedinih dijelova, koji su redigirani u različito doba od različitih redaktora, da li njegovi dijelovi sadrže biljeg starije ili novije redakcije s obzirom na grafiju i jezik?

Na prva dva pitanja lak je odgovor. Prijepis je sačinio g. 1705. kanonik Anton Lazarić (»... io can.co Antonio Lazarich, Vice Canceliere della Communità ho fedelmente ricopiato il pñte dal uecchio statuto ...« str. 48. odn. 59), i to »od jedne stare kvaderni«, što je »bila zlo tratana, i štrapacana, i razderta va vreme od gveri ili rata z Benecani, ka je bila leta 1616 ...«. Malo je teže kazati, da li je izvorni tekst M. z. bio pisan glagoljicom ili latinicom. Ja sam malo prije nabacio, da je prvotni tekst M. z. možda bio pisan glagoljicom. Držim, da se ova pretpostavka a priori ne smije isključiti, ma da u čitavom M. z. nema ni traga kakvu znaku, kakvoj riječi ili izričaju, u kojem bismo mogli naslutiti utjecaj crkvenoslavenskog odnosno čakavskog glagoljaškog jezika, koji je vladao u književnosti u ovom dijelu Istre, Međutim, ako imamo na umu činjenicu, da je M. z. nastao u kraju, gdje je glagoljska tradicija bila vrlo živa, da su upravo Mošćenice bile jedno od aktivnijih središta naše glagoljske pismenosti u Istri, da su na tlu mošćeničke općine i na onom njezine bliže i dalje okolice bili pisani poznati glagoljski spomenici, kao što su: Razvod međa među Mošćenicama i Kožljakom od g. 1395., isprava iz Lovrana od g. 1410., ona iz Visoča kod Lovrana od g. 1454., iz Kraja kod Mošćenica od g. 1485., natpis plominski iz 1459. g., natpis u Čepiću od g. 1492., Zakon ili statut lovranskoga kaptola od g. 1480. i dr., ako držimo pred očima, da su mošćenički javni »nodari« ostavili čitave snopove svojih instrumenata (do nas ih je došlo, doduše, vrlo malo) na glagoljskom pismu, i da je među tim »nodarima« bio i kanonik Petar Lazarić, koji je 10. IV. 1627. na molbu svojih sumještana pregledao »stari zakoni«, i da je jedan dielić M. z., onaj od g. 1551., pisao pop Rudan, koji je po svoj prilici identičan s onim popom Brnabom, »pridivkom Rudan«, koji je sastavio glagoljsku ispravu od g. 1571.; ako napokon još istaknemo okolnost, da je Statut grada Veprinca, koji je zajedno s Mošćenicama sačinjavao Kastavsku gospoštiju, bio pisan glagoljicom, mislim, da ima dovoljno razloga, da smijemo pomišljati na mogućnost, da je i original M. z. bio sastavljen glagoljskim pismom.

A nije li M. z., ili koji njegov dio, možda bio sastavljen na nekom drugom jeziku? U tekstu M. z. nisam nigdje vidio traga latinskom jeziku, izuzevši ono nekoliko juridičkih fraza i formula (sub p na iuris 59., mppa, Can. cus extraxit 59; u datumu: na 15. Xb ra 1554. 59., Graz 19. X b ris 1661. 59.), a nisam naišao ni na nešto, što bi govorilo u prilog njemačkom predlošku, osim ako ne ćemo uzeti, da je utjecaj ovoga posljednjega česta upotreba pokazne zamjenice *tai, ta, to* za njemački određeni član (mi smo dužni od *teh* zemalj: od svakeh *teh* zgora imenovanch plodi 23., i *ta* rečeni plovan 24., da se *ta* takov zločinac 38., Ta prodaja od komunadi se razume ... 58.), ali ta je pojava obična i u drugim istarskim spomenicima (na pr. Kastavski stat.).

Prema tome neki latinski ili njemački predložak M. z. ne dolazi u obzir. Ali se ne može reći, da nije postojao neki koncept teksta na talijanskom. Mletačko-talijanski se jezik provlači, više manje kroz cijeli tekst M. z. Utjecaj se njegov osjeća osobito u leksičkom dijelu i u frazeologiji (ispor. str. 82–91). Ali nas i stilizacija nekih mjesta upućuje na

talijanskih način izražavanja, tako te možemo ne oklijevajući pretpostaviti, da su neki pasusi M. z. bili koncipirani na talijanskom jeziku i potom prevedeni na hrvatski i unijeti u ispravu. Kako se inače mogu protumačiti ovakvi stilski obrati: »Budući vnogo svetli i vnogo časni gospodin otac Frančeško, rektur časnoga koleja reškoga, razumeli i videli, da poštovani starci od ovoga mesta, da kada se prigodi ki kriminal, da svi se za dve libre moraju spravit va svet. Ki videći, da to je malo ... (str. 39.); ki kapitul budući od velike potrebi i konšiderecijoni za remedijat takove falšitadi, na inštanciju ... kapitan su koncedili ... (str. 41.); kade ... prečasni otac Anton Fericioli od družbe Isusove ... čujući vnoge tužbe, da boški komunski svakidanjum pošežum se kvare i funduju ... i budući vazeli informacijon zverhu rečeneh tužb, kem za zapovedet ... otlučiše ... (str. 41.); Va diferencije meju ocem Frančeškom Antonellom od družbe Isusove, rekturom ... i od komuna grada kastavskega, kako avižuje komun mošćenički za neke meju njimi pred nekoliko leti diferencije pred V(eličanstvo c)esarovo i pred višnji rejiment, kako za neke stvari, kako od patera rektura špecifikaneh 20 punti ... (str. 46.), od deferencije i pretenžijona meju ocem Frančiškom Antonellom od družbe Isusove ... kako pošešura ili gospodara od Gospošćini kastavske, meju suci, sveton i komunon od grada Kastva, kako takajše obočituju komun Mošćenic za neke pred nekoliko leti pretenžijoni i diferencijami, zaradi tega od Veličanstvo cesarevega i od višnjega rejimenta na zadnje otlučenje verhu 20 punat imenovanih ... budući čul ...« (str. 53.).

Prva redakcija M. z. potječe od g. 1627. Godine 1625. prešla je Kastavska gospoštija pod vlast judenburških isusovaca. Kad je malo iza toga počela njihova bezobzirna politika nasilja i iskorištavanja tih oblasti, uznemireni Mošćeničani, jer su doslije uživali određena prava, koja su poštovali i dojakošnji vlastodršci, da bi se zaštitili od presizanja novih gospodara na svojem tlu, zamolili su 10. IV. 1627. kastavskoga kapetana Franju Knežića, da pregleda njihove zakone, što su ih dali prepisati »z jedne stare kvaderni«. To je kap. Knežić i učinio, te ih je, uvjerivši se, da su rečeni zakoni pravični i točno prepisani, i vlastoručno potpisao i potvrdio. Spomenuti je prijepis M. z. sačinio »nodar« Stanislav Negovetić 1627. g. (»Ja Stanislao Negovetić kopijah od knjih verno, kako se pristoji jednomu nodaru njih Cesarove svetlosti ...« str. 38.

O tome je riječ u I. d. čl. od g. 1627. (str. 37.) ... »Prijetak pošeša od oveh mest ili paježi od vnovo časneh otac ježuviti leto drugo. Budući va to vreme kapitan gospodin Frančeško Knežić od ove kapitanije od Kastva, Mošćenic i Veprinca, i gospodin od ... Bil je prošen od župana Antona, ... suca, od tega leta župana i od ostaleh starejeh i od sega puka na preženciju od mnogo časnoga gospodina plovana pre Frančeška Negovetića, va to vreme plovana Mošćenic, i pre Petra Lazarića, kanonika od istega mesta, da bi progljedal i razvidel ovi naši zakoni stari, po običaju, ki su prepisani na oveh knjigah z jedne stare kvaderni, ka je bila zlo tratana i štrapacana i razderta va vreme od gveri ili rata z Benecani, ka je bila leta 1616.

Videći zgora rečeni gospodin kapitan, da ovi zakoni su pravični i pravo skopijani, zaradi toga je ih svojum rukum potpisal, pritverdil i konfirmal.« To je onaj dio nazočnoga rukopisa na str. 38–47., a koji obuhvata razdoblje od g. 1501. do 10. IV. 1627. To su nanizani raznovrsni propisi bez vremenskoga reda, i to iz g. 1510.; 1550.; 1570.; 1590.; zatim od 1510.; 1470.; 1472.; dva od g. 1525.; pa od g. 1528.; 1529.; dva od g. 1530.; onda od 1538.; 1542.; 1543.; 1544. pa od g. 1546.; slijede članci od g. 1547.; 1551., 1552.; 1553.; 1554.; 1561. i opet dva od g. 1574. i napokon oni od g. 1603. i 1627. Iz zabilježaka saznajemo, da je propis od g. 1511. pisao u svoje vrijeme pop Rudan, a onaj od 1552. Anton Rubinić.

To je prvotna redakcija M. z. Kasnije su ovakvom zakonu bili dodavani novi članci ovim redom: 1637., 1635., 1639., 1648., 1690. Ovamo je ubačena i »Regula i zapovedi županom, sucem i kmetom« bez datuma, i na kraju je dodata »Kopija od šentencije previšnjega Rejimenta« od 19. X.-bra 1661. U rukopis su uvrštene i neke odredbe, jako su bile ranije ukinute, a u drugu ruku neki se od članaka ponavljaju istim ili gotovo istim riječima. Tako je na str. 48. član: »Grad kastavski ...« gotovo identičan s onim na str. 50. i 55., koji glasi: »Grad od Kastva oće imat ...« odnosno: »Grad kastavski ima, kako dosada pervu ...«; zatim stavak na str. 49.: »Budući da je bila diferencija ...« slaže se sa stavkom na str. 53.: »Od deferencije i pretenžijona meju ocem ...« i s onim na str. 46.: »Va diferencije meju ocem Franceskom Antonellom od družbe Isusove ...« Tako je isto i član na str. 51.: »Svet za sudit pravdi ...« isti s onim na str. 56.: »Svet za sudit pravdi ...«, a onaj na str. 50.: »Očiti ili publik svet ...« odgovara onome na str. 54.: »Osobojni svet ustaje „.«

Sve je pobrojane zakone i propise, dopune i izmjene prepisao, kako rekosmo, u sadanji naš rukopis mošćenički kanonik Anton Lazarić, zamjenik općinskog kancelara. 1705. god. Tom prijepisu pripisao je 9. VI. 1743. Iv. Tomičić još nagodbu od 29. V. 1727.

Prema tomu valja razlikovati u M. z. tri dijela, i to: prvu redakciju, zatim prijepis od g. 1705., i završni dio od g. 1743. Mi ćemo te dijelove bilježiti brojkama I., II. i III.

Da vidimo, da li postoji kakav odnos između pojedinih dijelova M. z. s obzirom na pravopis i jezik.

Što se tiče jezika nisam mogao zapaziti nikakvih razlika između starijih i novijih partija (dio I. i II.). Neke sitnije pravopisne razlike naprotiv postoje u III. dijelu. Tu se za č gotovo isključivo upotrebljava znak ç, çç (pored tal. c + e, c + i). Izuzetak čini primjer *suetnici* 60. U ovom odlomku se i naše ž stalno piše znakom *x*, izuzevši *supana*, dok su u ostalim dijelovima spomenika slova reproducirana vrlo nedosljedno i različito. Je li prepisivač kanonik Antun Lazarić točno prenio grafiju i jezik izvornika, odnosno predloška, ili je izvršio kakve izmjene, da bi jezik i grafiju prilagodio svom vremenu, te dao cijelom spomeniku jedinstven oblik? Ja bih rekao, da nam je prepisivač Anton Lazarić ipak vjerno dao tekst M. z., ali da mu se gdjegdje izmakla pokoja značajka mošćeničkog govora njegova vremena (*c* mj. *č*), te držim, da u M. z. imamo pred so-

bom ipak prijepis s jezikom i grafijom starijega doba, a nipošto dokumenat iz poč. 18. v.

Osvrnimo se malo na prijepise M. z. Najprije nekoliko riječi o Volčićevu prijepisu. Prof. Žic ističe njegov prijepis kao dobar. Navodim Žicove riječi: ... »Ovaj Slovenac, poznavajući mjesni govor i duh naroda bolje od Čeha (misli prof. Kadleca. O. p.), koji nije živio u Istri, reproducirao je pojedine riječi iz predloška, koji je u njegovo vrijeme bio čitljiviji i manje defektan, posve točno i vjerno s vrlo malo svojih pisarskih pogrešaka, a sa svim onim pisarskim pogreškama predloška. On ne ide za tim da bude kritičan, nego samo da sadržaj prepiše od riječi do riječi ...« Tako prof. Žic. Ali nije baš sve tako.

Volčić je u prepisivanju starih dokumenata bio površan i netočan. Stoga su svi njegovi prijepisi više manje nepouzdani. Takav je i naš slučaj. Prof. Žic je bio obziran prema Volčiću zbog njegovih zasluga oko sakupljanja nar. blaga i starih spomenika istarskih. Ipak njegov nam prijepis, i pored mogućih nedostataka, može poslužiti kao dragocjena pomoć pri ispunjavanju onih praznina u porečko-riječkom predlošku M. z., koje su nastale kao neizbježna poljedica zuba vremena.

Ali ni izdanje prof. Žica ne može se pohvaliti. Ono ima mnogo pogrešaka. Neke se, doduše, moraju prebaciti na račun slagara, ali ima ih još uvijek dovoljno, koje su nastale nepažnjom samoga prepisivača. Prof. Žic kao da nije imao vremena, kao da je žurio, da što prije svrši svoj posao. Usporedio sam njegov prijepis s predloškom porečko-riječkim i utvrdio mnoge netočnosti, koje navodim u tekstu M. z. ispod crte.

Strohalovo (S) izdanje M. z. našim novim pravopisom je reprodukcija Žicova izdanja sa svim njegovim pogreškama. Ali je ponegdje opet zadržao i etimološko pisanje, kao: *sudca, otca; dohodki, namestnik, potrebščine, častni* i dr. Sibilante je prenio pravilno. Prijedlog *s* samovoljno piše *s* i *z*, dok je bio vrlo nedosljedan u transkripciji glasova *s, z* u riječima latinsko-talijanske provenijencije, te kaže pored: *presente, sentenciju, instanciju, posesura, posezum, oservat, justal, ajustament, Tomaso, persona, fals, posilitad* i – *kazeh, falz, falzitadi, Tomazom, prezenciju, akuzuje, vizitu, uzurum* i dr. – i: *kaštelom, peršone, arešt, tištament, škriti, štilet, pištola, poneštra, trameš, ajuštali, ajuštament* i t. d. – *užanca, pržuna* i t. d. I palatale je dobro reproducirao, ali nekoliko puta nalazimo u njega i zamjene glasova *č – c; Lovre(n)ca* 26 (2 puta), *marca* 26, 40, *Beneciju* 34. Pridjev *riječki* piše stalno *reski*. Sonantno *r* transkribirao je kao *er*, osim u *pržuna* 46 i *najprvo* 48. Nedosljedan je bio i u transkripciji prijedloga *u*, koji mu glasi čas *u* (koji je u Mošćenicama nepoznat), a čas *v, va*. Za *collegium – colleggio* ima *kolej* i obično *kolegij; frugi* reproducira kao *fruji*, ali *regiment*.

Strohal je pokušao popuniti praznine u tekstu na oštećenim mjestima. Kako je radio, vidi se iz ove dopune, koja je i jedina pozamašnija. Na str. 22. kaže: »... (službe) nikom, ki su i ki budu *naša gospoda, dat ... (i) učinit svaku čast i poštenje i gl(edat ..., da) urede na svakoj stvare po zako(ne mošćeničkom). Dužan je svaki naš gospodin ... od gospošćini videt i razvidet (zakone Moš)ćenic i priseć na nje, (da će deržat) zakone*

i ako te ne bi uč(inil), suplikat pred Cesarovu svetlost, da prose gospodu ...« O drugim odvajanjima teksta bit će govora u mojem tumaču na određenim mjestima.

S obzirom na prijepis prof. Kadleca valja odmah istaknuti, da je on M. z. proučavao samo kao pravni historičar. I moramo mu odati priznanje, što se on kao stranac snašao u onom neredu od pravopisa, kojim je pisan M. z. On je transliterirao spomenik našim fonetskim pravopisom. Odluka nije možda bila najsretnija, ali je smatrao, da će na taj način svojim zemljacima olakšati čitanje i razumijevanje teksta. Porečko-riječki prijepis M. z. stajao mu je na raspolaganju u Državnom arhivu u Pragu, kuda ga je poslao Zemaljski odbor u Poreču radi proučavanja. Ali ni njegov prijepis nije besprijekoran. Ne znam, je li dr. Kadlec bio u Mošćenicama. Svakako on je u svojem izdanju pogodio jednu crtu mošćeničkog govora, t. j. dobro je transponirao samoglasno *r* kao *er*, kako se još i danas može čuti u Mošćenicama. Značajno je, što u njegovu prijepisu nalazimo nekoliko primjera umekšavanja piskavih glasova *c*, *z*, *s*, čega – po svoj prilici – nije bilo u doba postanka M. z. u Mošćenicama. Tako on prepisuje *xemglu* 23. u *žemlju*, *se ballota* 24. u *še balota*, *sgnimi* 48. u *š niimi*, a to nisu štamparske pogreške, jer ih nema u popisu na kraju knjige. Drugdje se svagdje opredijelio za palatalne suglasnike, gdje su oni na mjestu po zakonima našega jezika. Osim toga Kadlec je u svojem prijepisu neka sumnjiva mjesta M. z. nastojao i protumačiti. Možda nije uvijek našao pravilno rješenje. Gdjekad je njegovo objašnjenje čak i krivo.

Kazali smo, da je Kadlec porečko-riječki prijepis M. z. transponirao novim pravopisom. Ali nije bio dosljedan. Negdje je hotice ili nehotice ostavio naš stariji način pisanja. Na pr. on stalno piše etimološki *častni* 37., *prečastni* 41., i dr.: *sudca* 24., *otca* 39., *potrebšćine* 57., *dohodki* 22., *odkupit*, *obstane* 31., *podpisat*, *obsluževat* 26. i t. d. Na str. 28., 38. i 41. piše *marča*, dok u rukopisu stoji sva tri puta *marza*, t. j. *marca*. Redovito piše *špendie* 27., *licencie* 30., *preženciju* 37., *konzideracion* 41., *Aušrie* 33., *Ambrozia* 53. – ali *prijetak* 37. Jedan put veli *štilet*, a drugi put *pistolu* 38. Na str. 56, *kluči*, dok u rukopisu stoji *kljuzzi*, t. j. *kljuci*. Dalje Kadlec piše uvijek negaciju skupa s glagolom, ali *ne more*, *ne mozite* i t. d. Ne razumijem, zašto piše *succa* 56. i drugdje. Možda je htio da se što više približi predlošku, ali je to činio posve nedosljedno. O ostalim zamjerkama njegovu izdanju govori se u tekstu M. z. ispod crte.

Na kraju ću pokazati, da ni Volčić ni Kadlec, a ni Strohal nisu vjerno prenijeli mošćenički govor. Stoga ću prije prijelaza na gramatički dio ove radnje donijeti tekst M. z. na našem današnjem pravopisu s ispravcima prema porečko-riječkom predlošku i s dopunama iz Volčićeva i Kadlecova prijepisa.

U transkripciji držat ću se iznijetog pregleda na str. 9. i dalje ove moje radnje, kao i rezultata, do kojih sam došao proučavajući problem mošćeničke čakavštine – cakavštine. Drugim riječima, slova *c*, *cc*, *ç*, *çç*, *zç* transkribirao sam jednom kao *c*, a drugi put kao *č*; *z*, *zz*, prenio sam u mno-

gim primjerima kao *c*. Po spomenutim načelima postupio sam isto tako kod transkripcije znakova *s, z* i *ss, zz*.

Prema tome ja čitam: *za* = *ca, Benezzani* = *Benecani, gromazzum* = *Gromacum, klizzi* = *klici* i t. d. – *cast* = *čast, psenice* = *pšenice, ucinit* = *učinit, kastela* = *kaštela, poslusat* = *poslušat, nasseh* = *našeh, falsu* = *falšu*, – *sue gospode* = *sve gospode, nass* = *nas, nissu* = *nisu, upissaneh* = *upisaneh*, – *zakoni* = *zakoni, zet* = *zet, Lazarichia* = *Lazarića, zgat* = *žgat, pezu* = *pežu, zir* = *žir, zitto* = *žito* i t. d. Dalje pored *knige* = *knjige* ima u tekstu *knigah* = *knigah*, jer se tako govori u Mošćenicama; iz istoga razloga zadržao sam i oblike *ogan, janca, kamenem, vanske*.

Razumije se, da sam negdje morao promijeniti interpunkciju, kao i to, da sam enklitike i proklitike rastavljao od riječi, na koje se naslanjaju odnosno prislanjaju; isto sam tako rastavljao negaciju *ne* od glagola, a veliko početno slovo ostavio sam samo na početku rečenice i kod vlastitih imena.

Riječi, kojima je dopunjen tekst prema Volčićevu prijepisu metnuo sam u okrugle zagrade, u uglastima stoje dopune prema izdanju Kadlecovu, a u šiljaste su ušle moje nadopune.

Svi citati navedeni su u ovoj radnji po ovom izdanju.

Mislim, da je nepotrebno dokazivati potrebu jednoga novoga izdanja M. z. Ono je bilo potrebno iz više razloga, ali možda ponajviše zato, što je teško doći do teksta M. z. uopće.

IV. TEKST »ZAKONA KAŠTELA MOŠĆENIC«

Va ime Božje i Devi Marije – Amen
Leto Gospodinovo 1637.

Ovo su knjige od zakona kaštela Mošćenic, va keh knigah su pisani svi zakoni, ki su overševani od let 1501. sve dosada, ki zakoni behu pohvaljeni i potverjeni od sve gospode, ki behu dosada, kako ote razumet po leteh upisaneh ovde zdola.

Ovi zakon zdola upisani nesamo oće uzderžat punti od stareh kvaderni ispisani, ma jošće ovo i ono, ca imaju kmeti davat, to je dohotki[7] gospode i gospoda kmeton, i ostali zakoni meju kmeti, ki zakoni ni dohotki nisu bili pisani va[8] staroj kvaderne.

I zato za mirneje živet kmeti z gospodum, i gospoda z kmeti[9] vaveki, oće bit zapisano[10] sve ovde zdola pravo i verno, kako se je overševalo.

Pisano pod manum Stanislaom Negovetićem.

[7] Ruk. *dohodki* – tako i Kadlec, koji većinom upotrebljava etimološko pisanje.
[8] Ruk. *ua* – Ž. *na*.
[9] Ruk. *s* – K. *s* i tako često mj. *z*.
[10] Ruk. *zapissano* – Ž. *zapisano*.

Najpervo smo dužni Cesarovoj Svetloste učinit svaku čast i pošten'je i branit ga z[11] blagom i životom toliko ovde, koliko na pokrajine, i njegovem ⟨namest⟩nikom, ki su i ki budu naša gospoda, dat nj⟨ima desetinu i⟩ učinit svaku čast i pošten'je i gl⟨edat opsluževat njih zapo⟩vedi va[12] svakoj stvare po zako(nu od mesta). Dužan je svaki naš Gospodin, (kada prime) ⟨oblast⟩ od Gospošćine, videt i razvidet (vsi zakoni) ⟨Moš⟩ćenic i priseć na nje, a (mi njemu naš) e ⟨pokazat⟩ zakone, i ako to ne bi uč(nil), šuplikat pred Cesarovu Svetlost, da pravi[13] Gospodu, ka nas bude deržala va[14] naših zakoneh stareh.

Najpervo smo slobodni mi kmeti naša blaga dat, uživat, darovat i prodat, zač su vaveki tako i naši stareji delali, i su vlastita[15] svoja blaga davali i prodavali, a to moremo učinit prez nijednoga straha[16] i srama naše Gospode. A mi pak ot teh zemalj[17] smo dužni davat svaku desetu meru od svake sorti žita, ča je od pšenice, od pirevice,[18] od erži ili šegali, od jačmika, od sirka,[19] od ovsa, od ajdi, od prosa, od bara i od svake sorti sočiva, i svaku desetu meru ot vina, i svakoga desetoga janca i kozlića, i svakoga desetoga pšelca.[20] Ako bi se našal[21] ki kmet, da ne bi dal pravu desetinu od svakeh teh zgora imenovaneh plodi, zvan župana od leta, da mu se ima zet sve ono, ča je pustil doma od intradi, a njimu[22] desetinu povernut; a to se razume, ako je od pšenice, pšenice, ako je od vina, vina, i tako od svake druge stvari[23] – i ta takov ima bit v klade do volje gosposke.[24] A župan samo je obligan dat kvarter ⟨kapitulu vina⟩.[25]

Jošće ki bi Gospodina posadil, da mu čini pravdu, ale ga zval na razvod, ima mu dat libar šest, den 6,[26] za svaku voltu. (Još)će smo dužni nosit

[11] Ruk. *s blagom* – K. *s blagom* mj. *z blagom.*

[12] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[13] Ruk. *praui* – tu je tekst oštećen; Ž. ima *proni* (?); K. *pravi*; V. *providi.*

[14] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[15] Ruk. *uulastita (vlastita)* – K. *vulastita.*

[16] Ruk. *stragha* – omaškom mj. *straha.*

[17] Ruk. *xemagl (zemalj)* – K. *žemalj* – ali, jesu li Mošćeničani tako govorili?

[18] Ruk. *pirenizze* – ali je moguće, da je posrijedi pisarska pogreška mj. pireuizze; danas ta imen. glasi *piravica, pirovica* (Vrbnik), *pirevica.*

[19] Ruk. *Sirac (sirak)* – vjerovatno mj. *sirca (sirka).*

[20] Ruk. *gianza, koslichia, Pselzça* – Ž. *gianca, koslicha, Pselca*; S. *pčelca.*

[21] Ruk. *Ako bi se nassal* – K. *I ako bise našal.*

[22] Ruk. *gnimu (njimu)* – K. *njimu (sic),* ali taj se oblik javlja možda pod utjecajem sjevero-istarskih govora; S. *njemu.*

[23] Ruk. *stuari* – Ž. *etc.*

[24] Ruk. *Gosposssche (Gosposke)* – K. *gospošće.*

[25] Ž. je pročitao *quarzes kapit uin* (?) – mj. po svoj prilici *kvarter kapitulu vina;* K. *dat kvartes kapitulu;* S. *kvarzes – kvartir kapitanu.*

[26] Ruk. *libar sest, den 6* – K. veli »za slovem den. se joště jednou opakuje L. 6« – njemu nije poznat bestematski glagol *dem (den) – dim (din)* – vidi na str. 64. On misli, da se radi u obliku *dem* o omašci prepisivačevoj i o denarskim librama.

listi gosposki,[27] a to od ⟨komuna⟩ (ili) ⟨od kapitana do⟩ Cesarovega vesel'ja i kopi žgat,[28] kako ⟨kmeti⟩ (Kastva), Mošćenic i Veprinca.

Pošťovani komun balota i dela plovana, ki pak ima dat za likuf jedan spud vina puku, i ta rečeni plovan ima stat za puk va svkoj stvare, kako je bilo i pervo.

I još odviše ima bit na prežente i pomoć balotat za novoga svetnika i rotit[29] ga, *da ima pravo delat.*

Tolikajše ima pisat svako leto z kancelarom balotane[30] od puka na Posteljičinu baloti, kada prikladaju župana i suca, komunšćaka i satnika,[31] kem da imaju skupa dat rotu, da imaju pravo delat i ima bit va[32] sveteh i pašteh[33] komunskeh. Se balota[34] za kancalara, ki ima dat jedan spud vina za likuf puku, ki ima bit va[35] svakeh sveteh meju starejemi i ima stat za komun pravično i branit komunsko; da ima povedat i naputit puka, kada je skupa, ča se ima činit; ima delat pravično svaku stvar,[36] kada se čini novi svetnik, ima on z plovanom rotit ga, i ima razbit balote, kada bi se složile od svetniki. Ima tolikajše bit na sveh komunskeh pašteh i ostaleh drugeh, kako i ostali svetniki.

Ima tolikajše na Posteljičinu[37] povedat puku, kako je prošlo ono leto; ako je župan, ale sudac, ale komunšćak, ale satnik delal, ke stvari bi bile zvan zakona, neka puk se zna governat, i druge stvari, ke bi potrebne za grad, ale za guveran; to najpervo ima povedat puku, pak se ima balotat za župana, suca, komunšćaka i satnika. Ki kanciler ima pisat sporeda plovanom balote od puka balotane i rotit jih na zakon.

Dužan je kanciler, ale ki bude pod njim, pisat tištamenti, škriti, zveden'ja, šentencije, apelacijoni, od keh tištamenti mu gre, kada jih pro-

[27] Ruk. *gosposchi* – K. *gospošći.*

[28] *kopi žgat* – K. dovodi *kopi* u vezu s tal. *coppo* – žlijebac. Ali nije li to stara slav. i hrv. riječ *kopa*, koja živi u kastavštini i znači *ugljenara?* Valjda su općinari mošćenički bili dužni da pale ugljen za gospodu. U Liburniji, pa i u Mošćenicama, prije se ne zove *kop*, već *žlebac;* S. veli *kopi* = drač što se iskopa.

[29] Ruk. *notit* ga – K. *rotit* – po mislu može da stoji.

[30] Ruk. *ima pissat s Cancelarom Ballotanem od puka ... balloti* – K. ima mj. *balotanem – balotane* – mislim, da je tako dobro.

[31] Ruk. *Satnicha* – Ž. *Satnika.*

[32] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[33] *pasteh*, t. j. *pašteh* – K. to znači *slavnosti*, ali bit će da je *obrok, gozba* od tal. *pasto.*

[34] Ruk. *Se ballota* – K. *še balota*, ali nije dokazao, da su Mošćeničani umekšavali sibilante.

[35] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[36] Ž. izostavio cijelu rečenicu »*I kad se cini noui suetnik ima on s plouanom rotitga*«.

[37] Ruk. *na Posteglicinu* – Ž. *ua Postegl.;* K. drži da je to *Očistovani Panny Marie, Hromnice*, t. j. *Očišćenje Marijino, Svijećnica* (2. febr.). Riječ je svakako u vezi s *postelja, posteljica.* Danas u *mošćeništini* nema te riječi; nema je ni ARJ, a Mažuranić (Prinosi za hrv.-pov. rječnik) samo potvrđuje K. mišljenje (»tako je po Kadlecu«.); S. veli, da je to »po svoj prilici vrst pločice, na koju se bilježilo; niže znači i samo mjesto, gdje se obavljao zbor«.

šte[38] L 6, od svakoga inštromenta ale škrita šoldini 4, ki bi bili do dukat sto; ako bi bili već od sto dukat, da mozi zet od četireh šoldini veće po spodopšćine. A od svake žaminancije, ča je od svakoga svedoka, šoldini osam, a od šentencije, kada ju prošte, šoldini četiri, ke nisu od kriminala, ako su od kriminala L 8, i za apelacijom podpisat šoldini dva.

Va ime Božje i Devi Marije. Amen. Budući bil prepisan i rekopijan ovi zdola pisani štatut od grada Mošćenic, a to od jedne kvaderni stare, ka je bila sakrivana pred benatacku vojsku, zlo tratana, ale tarmana,[39] ki štatuti ima puk poslušat za overšit ga.

1510. Va vreme gospodina Anža Farturnara,[40] kapitana reškoga, najdoše po starem zakone, da ki bi od starejeh povedal šekret od sveta, da nima nigdare veće na svete bit, ni ki bude od njega.

Zdola pisane peni po zakonu od Mošćenic pod Županiju Jurja i suca Lovreca,[41] i satnika Ivana Lazarića beše učinjeno, da ako bi ki va[42] propovede od pasišć, ke su propovedane, pasal, za svaku voltu plaća šoldini 16, a va vinogradeh, ako se najde pasuć, plaća penu L 3; ako bi pasal v noći L 6.

Isto leto beše učinjeno, da more tužit, ki najde na svojem[43] škodu čineć peni libar 6 i jošće 8.[44]

Isto leto, ki bi prodaval meso, ko ne bi zdravo, pada penu libar 6.

Isto leto, ki bi jedno meso za drugo prodaval, ale ne bi činil pravu pežu, takaiše[45] od vina, ki bi deržal falšu meru, i daval krivu meru, tako i od drugeh stvari, pada v penu od libar 8.

Isto leto, ki bi prodaval ale derl živinu va kuće zvan bekarije, pada penu libar osam, ⟨den⟩ 8.[46]

Isto leto, ki bi udril kega od svetniki, pada v penu marak pet; pol gre gospode, a pol županu.

Isto leto, ki bi udril kega, da se pozna černjenka, pada penu libar 8 i špendije; od ke peni pol gre gospode, a pol komunu.

1550. Gospodin Andre, vice kapitan, po staren zakonu našal je, da ako bi frugi zimal na živinu već leho bi mu hodilo, pada penu od marak 5 i intrade[47] prijete od teh let da zgubiva i povratit ima.

1570. Pod županiju župana Lovreca Negovetića je se našlo va staren zakone od Mošćenic skupa Gospodinom v. kapitanom Tomažom, kada

[38] Ruk. *proste* – S. *prostre.*

[39] *tarmana* – K. »špatně zachazet s čim«, dok tal. *tarmato* = *izgrizen* (od moljaca).

[40] *Anxa Farturnara*, t. j. Giovanni Fortunarto, Ventura, riječki kapetan, koji se u Kastavskom statutu zove Ivan Faturnar.

[41] K. izostavio poslije *Lovreca* riječi: ... *satnika Ivana Lazarića*«.

[42] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[43] Ruk. *na suoiem* – K. *va* ...

[44] Ruk. *ossom.* jamačno pogreška mj. *ossam* (osam).

[45] Ruk. *takaise* – Ž. *toliko tokaise.*

[46] iza »*libar osam*« valja umetnuti »*den 8*«.

[47] Ruk. *intrida* svakako omaškom mj. *intrade.*

va kakovem meste po nezamaršćine bi se pokazal ogan,[48] ili vajela kuća. da ima platit penu L 8 i škodu, ka bi se travinjala.

Isto leto su našli, aki bi ki stegnul, ale dal ruki na kakovo oružje, na kega si budi drago, pada penu L 4.

1590. Ki bi razbil puti publiki ili očiti, pada penu L. 50; ke peni polovica[49] se pristoji gospode, a polovica županom.

1510. Na 13. marca.[50] Gospodin Tomažo skupa županom Antonom Rubinićem, i z drugemi poštovanemi starci su našli va starem zakone, ako bi ki v kega[51] hitil z kamikom, ter da bi ga ranil, pada penu od L. 50; od ke peni gre polovica gospode,[52] a polovicu županom. A onemu, ki bi udren, da je obligan platit sve špendžie, škodi i mankamenti on, ki udri.

1470. Da mozi svaki voholo svojeh[53] štancij gojit žiri[54] i hrasti.

1472. Va vreme od kapitana Anža,[55] da ako bi ki od starejeh rekal drugemu starejemu, ili svetniku suprotiva pošten'ju, ter da ne bi mogal provat, pada penu L 100 i ima bit sveta izveržen.

1525. meseca maja. Župan Ivan Šepić[56] i svi kmeti učinili su po staren zakone da malinari imaju mlet i valjat pervo domaćem, leho foreštom, zvan ako ne bi na grote; i ne overšujuć tako malinar, pada v penu L. 6.

1525. meseca augušta na 25. Gospodin Bernardin Nikolić, vice kapitan, je pital kakov je zakon od ovoga mesta, ki bi užival jedno blago vnogo[57] vremena, more l'[58] mu se vazet, ale ne? I odgovorili su stareji, da ki uživa va[59] mire kakovo blago 30 let, da mu se zet već ne more. Ki kapitan je potverdil ovo ukranjujuć[60] takovu pretežu[61] gospošćine i kamore.

Isto leto. Ki god ne bi daval pravi dohotki i bi se našal falš va tem, da mu se ima vse[62] vazet; i to gre na tri deli: jedan komunu, jedan županom, a treti onem, ki teraju rečeni dohotki iliti marki.

Isto leto na 25. augušta. Gospodin Bernardin Nikolić, vice kapitan, po staren zakone, da pada v penu od jedne marki, ki god bi po pošeših čavli kladal, ako ne bi se pervo okličal na place.

[48] Ruk. *ogan* – K. *oganj.*
[49] Ruk. *polouizza* – Ž. *polowizza.*
[50] Ruk. *marza*, t. j. *marca* – K. *marča.*
[51] Ruk. *uukega*, t. j. *v kega* – K. *vu kega.*
[52] Ruk. »*od te peni gre polouizzu*« – K. smatra *polovicu* pogreškom, te meće *polovica;* međutim je ispravno oboje.
[53] Ruk. *suoieh* – Ž. *suoich.*
[54] Ruk. *xiri* – Ž. *ziri.*
[55] *kapetana Anza* – V. bilj. 14, str. 22.
[56] Ruk. *Sepich* – K. *Žepić.*
[57] Ruk. *uunogo (vnogo)* – Ž. *mnogo;* K. *vunogo.*
[58] Ruk *morel*, t. j. more l' – K. *morel.*
[59] Ruk *ua* – Ž. *na.*
[60] Ruk. *ukragniujuch* – Ž. *ukragnijuch.*
[61] Ruk. *pretefu* – K. čita *pretev;* t. j. hrozba; nebezpeči – prijetnja, opasnost. Mažuranić (o. c. str. 1109) kaže, da značenje ove riječi nije jasno. Nije li *pretefu* (omaškom mj. pretesu) tal. riječ *pretesa, pretensione* – *pretenzija,* pravo odlučivanja? V. ima *pretezu;* S. čita *preteju* – od tal. interpretare – tumač, shvaćanje.
[62] Ruk. *uuse*, t. j. vse – K. *vuse.*

1528. na 5 decembra. Našel je Gašpar Bekarić, ako bi ki vazel po sile z ruk pismo kancelaru, pada penu L. 50.

Rečeno leto. Budući Ivan Rečan, v. kapitan, skupa starejemi i svem pukom učinihu, da ako bi ki sekal kakovo dervo[30] plodno ili žir drugomu, da pada penu od libar 9; od teh gredu tri ki tuži, tri gospode, a tri županu.

Ki bi sekal stajah i okole staji, da plaća penu od L 40; i ki bi sekal beršljan ili ga obelil. Ke peni gre pol gospode, a pol komunu.

1529. Va vreme Ivana Rečana, vice kapitana, učinjeno j'[64] po staren zakonu, da ako bi ki mladi sin, ili kći, ki nisu gospodari, prodavali kakovu stvar prez znanja, ili licencije od oca ili materi, da se ima to povratit prez milosti ni skuži; i ki bi kupil, da pada penu L. 8. Ke peni polovica gre gospode, a polovica komunu.

Isto leto je zapovedano, da se imaju deržat dobre straže vadne i vnoći[65] grade; i ki ne bi overševal, da ima bit kastigan.

1530. Da prasci nimaju se deržat va grede, ma vane va *perkateh;*[66] tako i ostala druga živina.

1530. Na 21. agušta. Potverdil je gospodin Ivan Rečan, kapitan, da imaju najpervo, dokle jih bude, bit va kapitulu domaći redovnici.

1533. Učinihu po balote vas komun, da se ima blagdanovat dan od Uzi svetoga Petra; i ako bi ki fadigal ta dan,[67] da ima platit penu L. 2 i stat va klade do volje županove.

1538. Meseca augušta.

Budući da se je našlo va staren zakone, gospodin Jerolim Serafin, vice kapitan, da mozi svaki od perentadi otkupit blago prodano; i ki ne bi na paježe, da ima termena za otkupit jedno leto i jedan dan.

1542. Meseca otobra. Zapovedal je gospodin Gašpar Rečan, da svi tištamenti imaju se zapisat kvadernu komunsku; i ako bi je ki pisal va meste i na kuntrade, ter se ne kladu va kvadernu komunsku, ili opstane do dva meseca, da imaju ništar valjat.

1543. Meseca luja.[68] Učinil je gospodin Gašpar Rečan, ki bi hoteći napoštu i po nezamaršćine pasal živinu po ljuskeh[69] vinogradeh, ima gospo-

[63] Ruk. *deruuo*, t. j. dervo – K. *dervuo.*

[64] Ruk. *ucignenoi;* t. j. učinjeno j' – K. *učinjenoj.*

[65] Ruk. *uunochi;* t. j. v noći – K. *vu noći.*

[66] Ruk. »*Da prasci nimagiusse dersat ua grade, ma uane ua perkuteh*« K. tumači *perkut* riječju *prikut;* t. j. »vnješi část obce«, t. j. vanjski dio općine, dio izvan gradskih zidina, i poziva se na Bogdana, Documentale lui Stefan cel mare, II. str. 602; M. (o. c. str. 1136) izvodi je od *bergud* (tal. borghetto). Ja držim. da perkuteh valja čitati *perkateh.* jer u rukopisu nalazimo često *u,* koje liči na *a* Govor je o svinjcu, a tomu kažu Mošćeničani perkat. Riječ živi u Istri. Ribarić ju je čuo u Vodicama (o. c. str. 184): prkat, prkata m. 1) mali prostor u staji za ovce odijeljen daskama za telad ili svinje; u staji za ovce prostor za jagnjad; 2) odijeljeno sagrađena staja za svinje. U Korlovićima (zap. Istra) *prkat* samo za odijeljeni prostor u staji. »Možda je riječ u vezi s našom *kotac*? Ribarić pomišlja na *porcato,* ali takve riječi nema u tal. jeziku; pa čak na češku riječ *prkno.* Etimologija riječi ostaje, nažalost, nejasna; S. znači *perkut* – preklet. ograda.

[67] Ruk. *ta to dan* – treba izostaviti *to* – tako i K.

[68] Ruk. Lugia, t. j. *luja* – Ž. luglia, t. j. *lulja.*

[69] Ruk. *gliuskeh,* t. j. ljuskeh – K. *ljudskeh.*

dar od pošeša dve volti zignat živinu i obznanit gospodaru, a tretu voltu, ako ju najde, da slobodno ju more ubit.

Isto leto je učinjeno, da pod penu L 50 ne mozi nijedan najt, ni iskat govorca[70] z Reki.

1544. Meseca lulja. Pritvrdil je pred Mošćenicami gospodin Gašpar Rečan, da ima bit komunščak, ki se nima pačat va stvari županske. I da se ima svako leto promenjevat i prigljedat pravo komunske stvari.

1546. Su našli stareji, da ako živina porine drugu živinu v potok, ter bi se ubila, tako da obadve imaju bit na pol; razume se vela z velum, a mala z malum.

1546. Na 19. luja. Pital je gospodin kapitan Gašpar Rečan župana Mateja Senčića[71] i ostaleh starejeh, kakov običaj je, kada jedan sam svoju živinu pokrade? Ki da su odgovorili, da je običaj da vpada v penu od marak 5 i svaka živina na šest krat duplikana. Tako, ki bi i drugde va kuće, ili vane, ča ukral; i to je pritverdil rečeni gospodin. I on isti takov, ki bi se našal, ima platit tu penu i sve špendije, ke poteku, i tri skasi konopa i drugi kaštigi, kako pravica obnajde; od ke peni gre pol Gospode. a pol komunu.

1547. Na 7. decembra. Pred Mošćenicami županije župana Mihovila i svi starci učinihu, da ako bi ki nosil oružje vnoći,[72] ale ako bi hital v grade kemenem, pada v penu L 25; od ke peni gre Gospode L 10, komunu libar L 10, a ki tuži ale kužuje[73] L 5.

1551. Kada bi hotel poštovani starci peljat na razvod, da ima dat L 2; ako ne bi imel beči, da mozi penj dat. I to be učinjeno pod županom Mihovilom. I to je pisal pop Rudan.

1552. Na 16. jenara. Gospodin Ivan Kanco pital je, kakov je običaj, kada se dva pravdaju, ki ima platit špendije. Ki su rekli i prisegli, da ni užanca plaćat špendij, dokle ni šentencija učinjena, i to pod županom Matejem Senčićem. I oni punat je potverdil rečeni vice kapitan, ki je imel punu oblast i autoritad od gospodina Jakova Ravnigara,[74] kapitana rečkoga. I to je pisal Anton Rubinić.

Isto leto na najzadnji dan jenara. Kada se prodavaju blaga, imaju se klicat na place tri nedelji i imaju durat klici jedan cel mesec. Anton Rubinić pisal je.

Isto leto. Pod županom Matejem Senčićem. Učinihu svi poštovani starci skupa svem komunom, da se imaju branit i čuvat sinožeti do svete Marije od šetembra i druge vanske pašišća. I to je pisal Anton Rubinić.

[70] Ruk. »*da nemozi niedan nait ni iskat gouorzzu z reki*« – K. objašnjava *govorcu* (on je i čita *govorcu* kao da je nom. sg. *govorca*) tal. imenicom *gorzo* = hradebni koš napnčný kamenim kladený do vody k upevčni břehu... K. je zavela riječ »reki« malim slovom, te je iskonstruirao navedeno tumačenje. Stvar je mnogo jednostavnija, ako uzmemo, da je *govorcu* prepisivačeva grješka mj. *govorca*, a to bi bio *govorac* = zagovarač, odvjetnik, koga Mošćeničani nisu smjeli tražiti u Rijeci; S. ima samo *govorcu* (?).

[71] Ruk. *Sencicha* – S. čita *Ženčića*.

[72] Ruk. *uunochi* (v noći) – K. *vu noći*.

[73] Ruk. *chusuje* – Ž. *achusuje*.

[74] *Jakova Ravnigara*, t. j. Jakov Raunacher; S. ima *Ravnikara*.

Isto leto na 1. maja. Da nima arbadija[75] past niže Balini, kako zaseže[76] Veli Verh, i prek Dragi, kako do Sedla i onako, kako to stoji; i to pod penu L. 8, ki fali.

Isto leto meseca otobra. Obnašli su poštovani župan i starci, da ako bi zel ale ukral va peske va more, ale va porte,[77] ale prodaval dreva, ke ne bi bile njegove, ale druge dreva: po zakonu ima platit penu L 50, od ke peni polovica gre Gospode, polovica komunu.

1553. Meseca aprila. Klada se pena pastirom i ostalem drugem, ki bi belili, zikidevali ale rezali hrasti, žiri i ostale dreva, da ima platit penu L 8 i takovu[78] škodu.

Veće se prepoveda vsem, ki imaju poneštri vanskem zide, da nimaju metat vanka šporkec[79] ili smrada od kuće gospodina popa Jakova do kuće Mateja Matiša[80] pod penu L 2, od ke peni gre kužaduru polovica; i ki bi metal gnoj do Ivana Šepića kuće v Rove, pada penu L 2.

1554. Na 3. maja. Učini župan Mihovil i svi stareji, da ako bi ki delal kakova dreva i peljal je na Beneciju prez licencije, pada penu L 50, od ke peni gre polovica Gospode, polovica komunu.

1561. Ki bi delal silu županu pravde ale sucu poslanemu, ima platit penu L 50, od ke peni[81] gre polovica Gospode, polovica komunu.

I ki bi sekal breškeh,[82] ale pasal propovedaneh, je pena svaku voltu šoldini 32.

1574. Ki bi obrekal[83] ale nepošten glas na kega klal, pada penu od marak 5 i špendije, ke poteku. I to je potverdil gospodin Juri Recan z ostalimi starejemi od Mošćenic; od ke peni gre polovica Gospode, a polovica komunu.

[75] *Arbadia* – K. je riječ nepoznata (»slovo neznamo«) i veli, da su *arbadija* svi strani pastiri, koji su smjeli pasti stada u određeno doba godine (do svete Marije od šetembra) na stanovitim mjestima, sve do podnožja Veloga Vrha (Učke), te podsjeća da je među doseljenicima u Istri pored rumunjskih Ćiribirača bilo i Arbanasa. Stoga dovodi *arbadia* u vezu s imenom Arbanasi. Ali je vjerojatnije, da je *arbadia* u vezi s tal. *erbatica* – travarina, popaša, koja se javlja u mnogim našim spomenicima (Razvod istarski, Veprinački statut); S. kaže *arbadijac.*

[76] Ruk. pogrešno *zassesse* mj. *zassese*, t. j. zaseže od zasegnuti.

[77] Ruk. *va porte* – u K. je nom. sg. *port*, dok u Mošćenicama glasi *porat.*

[78] Ruk. *takouu* – Ž. *zakonu.*

[79] K. kaže *sporkeca* (nom. sg.) mj. *šporkec.*

[80] Ruk. *Matissa* – K. *Matisa* – međutim ime glasi i danas *Matiša, Mateša.*

[81] Ruk. *od ke peni peni* – Ž. izostavio jednom *peni.*

[82] *»ki bi sekal breškeh* (K. kaže *breskeh*) *ali pasal prepovedaneh«* – K. dovodi *breškeh* u vezu s *breskva* – *broskev* (lat. persica), naša breskva, koju ljudi u Liburniji, i u Mošćenicama, zovu praskva. Ja uzimam, da je *breškeh* lok. pl. od *breški* (demin. od breg). Ali nije isključeno, da se ovdje doista radi o *breskvama.* I drugdje u Istri čuvale su se breskve. U statutu općine Vižinada govori se o sličnoj zabrani sječe. U čl. 22. stoji: »Item che possi arar appresso a le sopradicte persiche.« Čini se, da su istarska gospoda mnogo cijenila ovu voćku, te ju je trebalo zaštititi posebnim zakonskim propisima. Mogle su se sjeći samo stare breskve. U čl. II. propisuje isti statut, da je dužan da plati određenu pristo bu, tko na području Vižinade siječe drva »excepto delle persiche vecchie« (Kandler P.: Codice diplomatico istriano. Sv. V. Trieste, 1848–1852.); S. kaže *breskve.*

[83] obrekal – K. je to glagol *obrekat*, dok njegov inf. glasi doista *obreći.*

1574. Ki bi pregradil ili vazel komunadi prez licencije, ima platit peni L 8; i to isto da ima ustat komunsko.

1603. Odlučil je župan Matej Perčić[84] z ostalemi starejemi na večno spomenutje, da odsada unapredak, buduć da se neki nahajaju, ki silum na bekarije meso zimlju, na jimajuć[85] ni duhovnem, ni telesnem glavarom rišpeta ikakovega, zaradi toga se ordinuje i zapoveda, da odsada unapredak ne mozi nijedan[86] kupit ni zet mesa, dokle se ne ponuti[87] gospodinu plovanu, županu, ostalem starijem i satniku,[88] i kancileru, a to pod penu od L 2; i tako[89] se razume, kada se ribi prodavaju.

Jošće, ako bi ki zatajil ili posvojal kakov trameš mali poslan, i ne bi ga dal komu gre, plaća penu L. 8; ako bi bil trameš od veće valjadi, da ima platit podobnim načinom veće peni i kaštige[90] i trameš napunit. Ako bi ki sekal hrasti ili dreva va[91] tujem, ili kmeskem prez licencije budisi dervo[92] ke sorti mu drago, da ima platit penu za svaki hrast ili stablo L 10; i od te peni gre polovica Gospode, pol komunu.

Veće[93] je običaj od zakona, ako bi ki nosil trameš, uzal od pinez, ili drugo, ter bi operl,[94] ili razbil ta trameš, da ima platit marak 5 i škodu i kaštigan bit na život na volju i arbitrij od pravde; od ke peni gre pol Gospode, pol komunu.

Ki bi v loze sekal ili pasal, plaća penu šoldini 32; a ki bude odsada sekal v loze, da plati za svaki šterped[95] libar osam, den L 8.[96]

1627. Na 10. aprila va vreme cesara Ferdinanda drugoga, leto sedmo njegovega cesarastva.[97]

Prijetak pošeša od oveh mest ili paježi od vnogo časneh otac ježuviti leto drugo. Budući va to vreme kapitan gospodin Frančeško Knežić od ove kapitanije od Kastva, Mošćenic i Veprinca, i gospodin od Ters ... mon ...[98] Bil je prošen od župana Antona ... suca[99] od tega leta župana

[84] Ruk. *Percich* – S. ima *Perčić.*

[85] Ruk. *nejumajuch* – očito pisarska greška mj. *nejimajuch*, t. j. nejimajuć; K. zadržao *nejumajuć.*

[86] Ruk. *nigvedan* – Ž. *nigiedan.*

[87] Ruk. *ponuti* – S. *ponudi.*

[88] Ruk. *satnichu* – Ž. *sachnichu*

[89] Ruk. *i tako* – Ž. *i to.*

[90] Ruk. *castiva* – K. *kastiga*, ali mislim, da treba da stoji *castige*, t. j. kaštige, jer imen. glasi u Liburniji *kaštig* – *kaštih.*

[91] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[92] Ruk. *deruo* – Ž. *derua.*

[93] Ruk. *vecchi*, ali očito griješka mj. vecchie, t. j. veće.

[94] Ruk. *operl* – K. tvrdi, da »*mělo by byti patrně (očevidno) otperl*«.

[95] Ruk. *fterped* – Ž. *tterped:* K. veli u rječniku, da *tterped* znači krat. Gdje li je to našao? Moje je mišljenje, da se tu pisaru izmakla pogreška, te je pisao *tterped* (u ruk. prvo *t* liči na dugo *s*) – dakle *terped* – *sterped*, a to je u Kastavštini *grm.* V. ima također *sterped;* S. ima *terped.*

[96] Ruk. *den* – Ž. *dem.*

[97] *cesarastva* – K. je riječ sumnjiva, pa uz nju meće znak čuđenja; u našem starijem jeziku riječ je vrlo obična.

[98] Ž. *Ters ... mon;* K. *od Ters ... mun;* V. *od Fer ... mun.*

[99] Ž. *nza* – K. *suca;* V. *Belgie prošen od župana Antonia ... od tega leta župana;* ruk. *suza.*

i od ostaleh starejeh i sega puka na preženciju od mnogo časnega gospodina plovana pre Frančeška Negovetića va to vreme plovana Mošćenic, i pre Petra Lazarića, kanonika[100] od istega mesta, da bi progljedal i razvidel ovi naši zakoni stari, po običaju, ki su prepisani na oveh knjigah z jedne stare kvaderni, ka je bila zlo tratana i štrapacana, i razderta va vreme od gveri ili rata z Benecani,[101] ka je bila leta 1616.

Videći zgora rečeni gospodin kapitan, da ovi zakoni su pravični i pravo skopijani, zaradi toga je ga[102] svojum rukum potpisal, pritverdil i konfirmal.

Frančeško Knežić,
kapitanio.

Ja Stanislao Negovetić kopijah od knjih[103] verno, kako se pristoji jednomu nodaru njih Cesarove svetlosti.

Dan 7. augušta 1637.

Pred gradom mošćenickem[104] v stolu[105] pravdenen. Svetli, plemeniti gospodin kapitan Benedeto Sabatin skupa z poštovanimi starejemi, vide(ći) i promišljajući,[106] da kada se bi primerilo, da bi ki se zatekal tat, komu se ne bi moglo dat konop zaradi kakovega dostojnega uzroka, ili da bi i rotan,[107] ale ča drugo, tako štatujući i zakon čine, da se ta takov zločinac ima osudit na duplu penu, kako se ⟨pristoji⟩.

Veće odlučiše i spoznaše, da odsada ⟨napervo⟩ ki god bude satnik, da on od svoga vlasto(vitoga ima platit onoga), ki bude vezal tata za konop. I to je stari zakon, ale da san on ima pravit.[108]

1635. V. dan 19. jenara. Bi po ordine gospodina kapitana i z ostalemi poštovanemi učinjeno, da odsada vanapredak,[109] ki bi nosil prez licencije štilet, ili pištolu, da zapada penu komunsku i gospodsku; i ako bi na kega zamaknul, ili udril, plaća penu L ...

Dan 7. meseca marca 1639.

Ta dan učinihu[110] poštoveni suci sporede gospodinom plovanom[111] pre Frančeškom Negovetićem, da ki kole odsada unapredak bi fadigal na dan praznika va grade, ale zvan grada, po teritoriju, da plati penu L 2 svaki, ki bi se našal; i ta pena gre svetoj crekve.

[100] Ruk. *canonica* – Ž. *canonicha.*
[101] Ruk. *Benezzani,* – S. *Benečani.*
[102] Ruk. *ga* – K. *ga (sic)* – valia da stoji *ih.*
[103] Ruk. *knih·* K. *knig;* S. *knjig.*
[104] Ruk. *Mosschienizkem* – S. *mošćeničkem.*
[105] Ruk. *u stolu.* t. j. *v stolu* – K *u stolu.*
[106] Ruk. *promisgliju uchi* – Ž. *promisgliiajuchi.*
[107] Ruk. *votan.* – K. meće na ovom mjestu *rotan* (od tal. rotto) – slomljen, iznemogao bolestan. Možda je pogodio. Ali nije li *votan* u vezi s tal. *voto* = zavjet?
[108] Ruk. *prauit* – K. *opravit.*
[109] Ruk. *ua napredak* – Ž. *na napreduk.*
[110] Ruk. *ucinihu* – Ž. *ucinichu.*
[111] Ruk. *Plouanom* – Ž. *Plouanom.*

Dan 6. aprila.[112]

Budući vnogo svetli i vnogo časni gospodin otac Frančeško, rektur časnoga koleja reškoga, razumeli i videli, da poštovani starci od ovoga mesta, da kada se prigodi ki kriminal, da svi se za dve libre moraju spravit va svet. Ki videći, da je to malo, odlučil je zgora imenovani gospodin otac rektur skupa svemi starejemi, da odsada napred svakomu svetniku[113] bude hodila jedna libra od onega, ki se krivac najde. Ovo be učinjeno od svetle Gospode i Martinom[114] Diminićem, kapitanom kapitanije kastavske.

Frančeško Antonelli mppa[115]

V dan 7. meseca aprila[116]

Veće otlučihu zgora imenovani časni otac rehtur skupa gospodinom kapitanom Martinom Diminićem i svemi starejemi, pod županiju[117] Ivana Deskovića, da ni bilo popervo zapisano va zakone kako je[118] vaveki puk župana, suca i komunšćaka[119] kladal, takajše[120] odsada napred, da jih ima kladat komun po starem običaju, i ti rečeni svetniki, da imaju bit konfirmani od vnogo časnoga oca rektura koleja reškoga. A satnika da imaju kladat stareji, kako su i pervo vreme, i to odsada napred vaveki. I ovo sve beše potverjeno od gospodina oca rektura pod zgora rečenem gospodinom kapitanom. Ki zgora imenovani župan, sudac, komunšćak,[121] satnik, da se imaju kapitanu prežentat, ili od oca rektura, da budu pritverjeni.

1648. Na dni 8 meseca marca.

Budući vnogo svetli i plemeniti gospodin kapitan Martin Diminić[122] i svemi starejemi pod županiju župana Monji razumeli i vedeli, da je zakone stavljena mala pena, ki je ča hinil, ale kupoval od mlajeh prez volje i znanja oca i matere, da je popervo bilo peni L 8. Zato sada videći, odlučiše gospodin kapitan skupa semi starejemi, da odsada napredak, da ki bi ča kupil ili hinil od manjeh prez volje ili znanja oca ale matere, da plaća penu marak 5 i da ima bit povernjeno prez nijedne stvari roditeljom.[123] Ove peni pol gre časnoj Gospode, a pol komunu.

[112] Ruk. *dan 6. aprila* – nema godine, jer je tekst poderan.
[113] Ruk. *suetnichu* – Ž. *suetnicku.*
[114] Ruk. *Martinom* – Ž. *Martinon.*
[115] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*
[116] Ruk. *V dan 7 Messeza Aprila* – opet nije navedena godina, ma da ruk. na tom mjestu nije oštećen.
[117] Ruk. *supaniu*, t. j. županiju – S. *županju* – i tako stalno.
[118] Ruk. *kakogie* – Ž. *kakouje.*
[119] Ruk. *Communschiacha* – Ž. *Commnsciacka.*
[120] Ruk. *takaise* – Ž. *tukaise.*
[121] Ruk. *Communschiach* – Ž. *Communsciack.*
[122] *Martin Dminich* – ali inače uvijek *Diminich;* to prezime postoji u labinštini, a *Dminić* na Krku (Vrbnik).
[123] Ruk. *Roditegliom* – Ž. *roditeglion.*

Budući bil večni običaj, da ako kupac ili prodavac bi za veće činil kantat iliti skantat blago iliti drugu kakovu stvar,[124] nego bi štimano, ili meju parti[125] takav akord učinjen, da blago zgublja; ništar manje, ako takova lotrija meju kupci i prodavci bi se od akorda učinila, da procenjena ili štimana roba, ili blago bi se odviše skantalo, nego bi štimano, da skupno zgubljuju onu istu robu štimanu, iliti blago. Ki kapitul budući od velike potrebi i konšideracijoni za remedijat takove falšitadi, na inštanciju župana Martina Mohovića,[126] suca Marka Bradičića i sveh ostaleh[127] župan i sudac, komunšćaka[128] Mateja Rubinića, gospodin kapitan Frančeško Morelli su koncedili, da takav kapitul za večno spomenutje k ovemu zakonu ima se priložit i publikat na običajnem meste, radi da svaki se bude znal čuvat. I ki bude koga takovega obznanil, da ima prijet dara L 8 i bit uhranjen, a ostalo da se ima potegnut po starem običaju, komu se dostoji. Tako.[129]

V dan 6. meseca marca 1690.

V Mošćenicah[130] va kaštelu gospodskem. Kade zakupljeni prečasni otac Anton Ferriciolli od družbe Isusove, rektur časnoga koleja reškoga, gospodin, gospodar i jurisdicent ovoga kaštela, poštovani župan Matej Verbas, sudac Bertol Cvetan[131] z poštovanemi starejemi Andrejem Valentinom komunšćakom, čujući vnoge tužbe, da boški komunski svakidanjum pošežum[132] se kvare i funduju po nezamaršćine[133] satnika, i budući vazeli informacijon sverhu rečeneh tužb, kem za zapovedet i postavit dostojan razlog, svem i svakomu podložniku ovoga kaštela na korist komunsku i manteniment rečeneh bošah,[134] složno otlučiše i zakon učiniše: da unapredak se imaju zibrat po poštovaneh svetnikeh ovega kaštela četiri čuvari ili gvardijani, ki imaju čuvat i prigljedat takovi boški; ki ako koga najdu sekući, da budu dužni obznanit, optužit i dat jih na notu[135] poštovanem starijem,[136] zaradi da škodniki budu kaštigani po starem zakone; od ke peni treti del se ima dat onemu, ki zatuži. I ti gvardijani da imaju bit deržani za dobri i pošteni. I ki bi koga od njih sramotil, ale psoval nepošteno, oće platit penu marak 5 prez svake milosti; od te peni polovica oće poći Gospode, a druga polovica komunu. Zvan staji, ki bi

[124] Ruk. *drugu kak stuar* – bit će grješka mj. *kakvu*; K. *kako (sic!)*.
[125] Ruk. *parti* – Ž. *parzi*.
[126] Ruk. *Mohouichia* – Ž. *Mihouilicha*.
[127] Ruk. *ostaleh* – Ž. *ustaleh*.
[128] Ruk. *communschiacha* – Ž. *communschiachia*.
[129] Ruk. ima znak – Ž. pročitao *etc*.
[130] Ruk. *Moschienzzah* – Ž. *Moskienizzah*.
[131] Ruk. *Zuetan* – Ž. *Suetan*.
[132] Ruk. *possezum* – S. *posecum*.
[133] Ruk. *nezamarschine* – Ž. *nezamarschienie*.
[134] Ruk. *Bossach*; t. j. bošak – K. smatra *bossach* »chybnč« – pogrešnim, te mjesto ispravlja u *boskah*; ali u Mošćenicama je *bošak* pravilan gen. pl. od *boški*, koje i sam spominje malo niže.
[135] Ruk. *na notu* – Ž. *na rotu*.
[136] Ruk. *stariem* – Ž. *stareem*.

Slika 1.

Slika 2. Zdenac u gradskoj loži

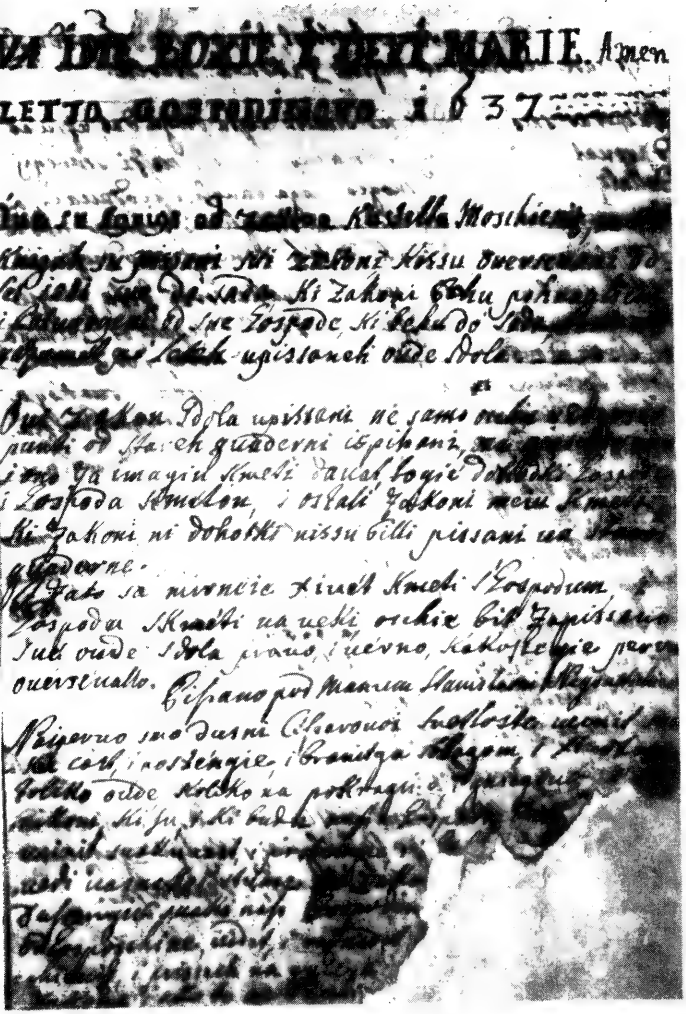

Slika 3. Početak Zakona kaštela Mošćenice

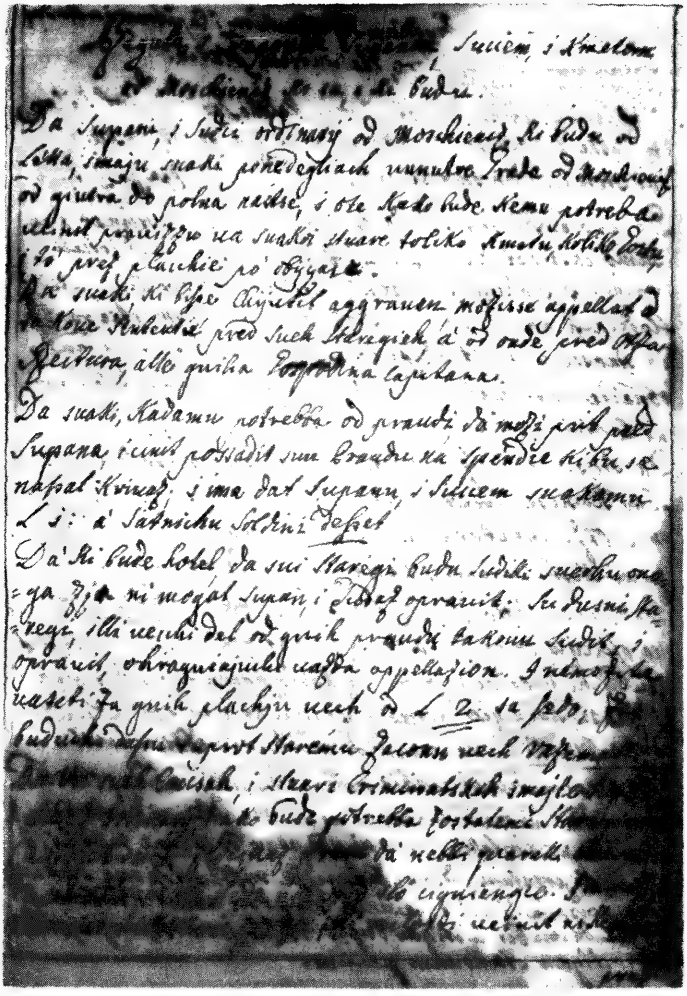

Slika 4. Jedan dio dijela »Zakona kaštela Močćenic« (v. str. 257–258. drugog dijela četvrtog retka točke 5)

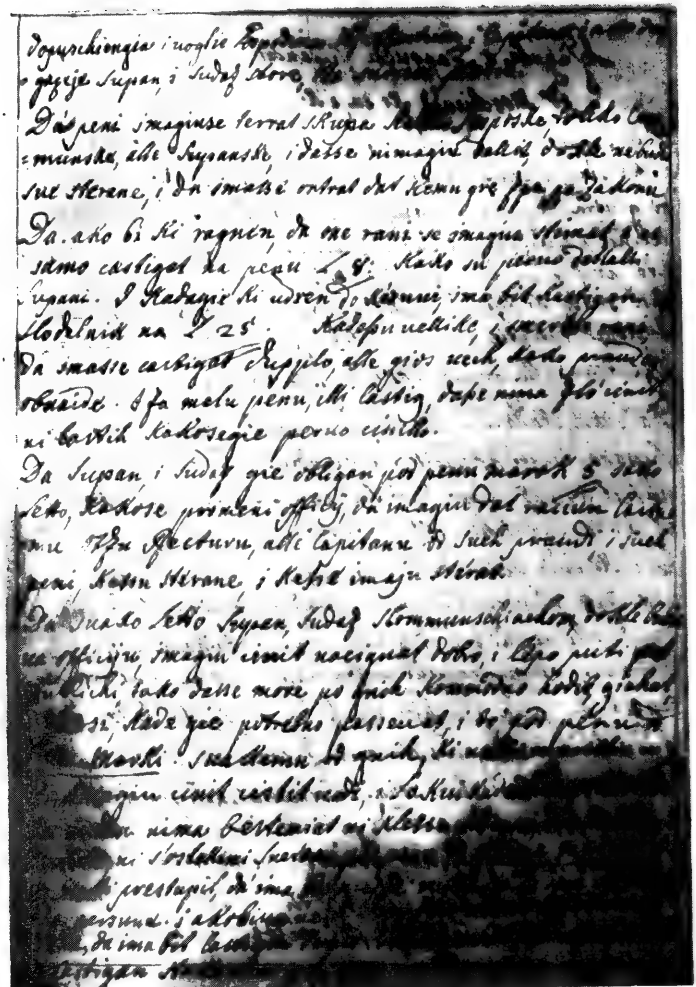

Slika 5. Jedan dio Zakona kaštela Moščenice v. str. 258, od drugog dijela u četvrtom retku točke 5. do kraja točke 10)

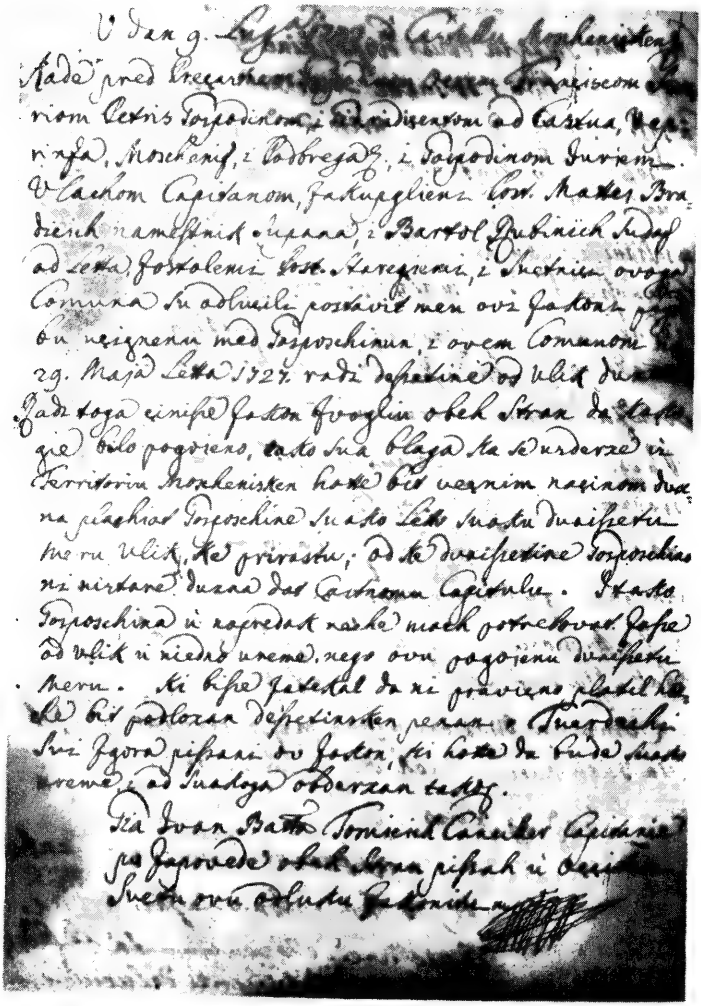

Slika 6. Završetak Zakona kaštela Moščenice

va[137] njih sekal prez dopušćenja, svagda pol peni gre Gospode, a pol komunu.

Rečeni gvardijanj od bošak ote bit zibrani svako leto. I ako budu dobro i pravično prigljedali, ote moć bit potverjeni na dan svetoga Blaža, ki prihaja na 3 febrara. I ti, ki budu od čuvarj oficij nastali, ne te ono leto bit dužni prit va ordinarije straže v kaštel. I tako ordinaše[138] i dikjaraše[139] po kreposte od zakona i po svaki drugi bolji način. Gvardijani ote imat priseć[140] pred gospodinom kapitanom, ki to[141] vreme bude, kada pride na vižitu v kaštel.

Otac Anton Fericioli, rektur i jurisdicent, mppa[142]

Bartolomeo Bradicich, cancelliere, copiai di parola dal vecchio protocolo della nostra cancelleria.

Et io Antonio Lazarich p(leno) t(itulo) v(ice) cancelliere, ho recopiato dal vecchio statuto fedelmente le cose entroscritte. Mppa.[143]

Regula i zapovedi županom, sucem[144] i kmetom od Mošćenic, ki su i ki budu:

1. Da županj i suci ordinariji od Mošćenic, ki budu od leta, imaju svaki ponedeljak vnutra[145] grade od Mošćenic od jutra do polna[146] najt se i ote, kako bude kemu potreba, učinit pravicu va svakoj stvare toliko kmetu, koliko gostu, i to prez plaće po običaje.

2. Da svaki, ki bi se ćutil[147] agravan, mozi se apelat od takove šentencije pred sveh starejeh, a od onde[148] pred oca rektura ale njiha gospodina kapitana.

3. Da svaki, kada mu potreba od pravdi, da mozi prit pred župana i činit posadit pravdu na špendije, ki bu se našal krivac, i ima dat županu i sucem svakemu L 1, a satniku šoldini 10.

4. Da ki bude hotel, da svi stareji budu sudili zverhu onoga, ča ni mogal župan i sudac opravit, su dužnj stareji, ili veći del od njih, pravdu takovu sudit i opravit, ohranjujući vazda apelacijon. I ne mozite vazeti za njh plaću već od L 2 za sedo,[149] zač budući da su suprot staremu zakonu već vazemali.

[137] Ruk. *ua* – Ž. *na.*
[138] Ruk. *ordinasse* – S. *ordina se.*
[139] Ruk. *dichiarasse* – S. *dikjara se.*
[140] Ruk. *prissech* – Ž. *priseh.*
[141] Ruk. *ki to* – Ž. *ki po.*
[142] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*
[143] Ruk. *mppa.* – Ž. *subscr.*
[144] Ruk. *suciem* – K. *sucicm.*
[145] Ruk. *uunutre* – K. *vunutre.*
[146] Ruk. *polna* – K. *polna (sic.),* ali u Mošćenicama *polne* = podne.
[147] Ruk. *chijutil;* t. j. ćutil – K. *čiutil.*
[148] Ruk. *onde* – Ž. *oude.*
[149] Ruk. *sedo* – Ž. *sedo* (!), a K. je to riječ *seda* (tal. la sedia) *sedeni;* međutim u Mošćenicama *sedo* postoji, a znači sve, na čemu se sjedi; ovdje znači sjednica, zasjedanje; riječ je poznata i u kastavštini.

5. Da va sveh kaužah i stvari kriminalskeh imajte župan i sudac ordinarij, i ako bude potreba z ostalemi starejemi, kaštigat sveh zločina,[150] prem da ne bi kvareli bilo, cića da ne ostaje odsada napred zlo činjenje. I ne mozite nikomur gracije ili milosti učinit nikemure prez dopuščen'ja i volje gospodina oca rektura i kapitana. I ako drugačeje župan i sudac store, ote svojem platit.

6. Da peni imaju se terat skupa koliko gospodske, toliko komunske, ale županske, i da se nimaju delit, dokle budu sve sterane, i da ima se ontrat[151] dat, kemu gre ča po zakonu.

7. Da ako bi ki ranjen, da one rani se imaju štimat, a ne samo kaštigat za penu L 8, kako su pervo delali župani. I kada je ki udren do kervi[152] ima bit kaštigan zlodelnik na L 25. Kade su velike i smertne rani, da ima se kaštigat duplo, ale još več, kako pravda obnajde. I za malu penu ili kaštig, da se nima zlo činit ni kaštih, kako se je pervo činilo.

8. Da župan i sudac je obligan pod penu marak 5 sako leto, kako se promeni oficij, da imaju dat račun časnemu ocu rekturu ale kapitanu od sveh pravdi i sveh peni, ke su sterane i ke se imaju sterat.

9. Da svako leto župan, sudac z komunšćakom,[153] dokle budu va[154] oficiju, imaju činit načinjat dobro i lepo puti publiki, tako da se more po njih komodno hodit, jahat i z vozi, kade je potrebno, pasevat, i to pod penu od dve marki svakemu od njih, ki ne bi marili. Da imaju činit čistit vodi i lokvi, kade bude potreba.

10. Da nijedan nima beštemijat, ni klet se z Bogom ni svetum Marijum, ni z ostalemi svetemi pod penu od jedne marki. I ako bi ki prestupil, da ima bit prece[155] ruban i da ima stat vas dan peržuna. I ako bi se več krat ki našal v takovem grehe, da ima bit kaštigan duplo. I tolikajše ki bi se opil, oće bit kaštigan z takovum penum.

11. Da nijedan mozi deržat svojoj kuće zlodelnika ni očite kurbi,[156] ka bi nastala na hudobiju i greh, pod penu L 25.

12. Da nijedan mozi ženum z tujum činit greh od preljubodejstva pod penu života ale zgubljenja od njegovega blaga.

13. Da nijedan mozi prodat, kupit ni gambijat z kakovum užurum pod penu zgubitka od robi, ili L 25. Još će oće platit toliko pene, ki žive, ili kupuje himbeno, ili kega prevaruje.

[150] Ruk. *zlocinaz* – Ž. *zlocinah.*

[151] *ontrat* – K. je to isto, što i *intrada* (totéž co intrada); ali to je čak. *ontrat tada, nato.*

[152] Ruk. *keruui* – K. *kervi.*

[153] Ruk. *communschiachom* – Ž. *communschiackom.*

[154] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[155] Ruk. *prezce* – Ž. *prez ce* u rečenici: *Da nijedan nima beštemijat ... I ako bi ki prestupil, da ima bit prezce ruban«.* – Ž. je ta riječ nepoznata *(prez ce?)*, a K. je to slov. *prece, precej odmah, smjesta.* I V. ima *prece.* Istina je, *prece* dolazi i u hrvatskoj starini – živi u Dubašnici na Krku (ispor. ARJ. str. 452), ali nije li možda *prezce* omaškom prepisano mj. *prez ce* (kao u Ž.), a to bi se moglo dovesti u vezu s tal. *causa* – dakle, *prez cause*, t. j. *kauže tužbe, bez suda.* Takvo značenje odgovara ovdje.

[156] Ruk. *kurbi* – Ž. *kurbe.*

14. Da tati imaju se kaštigat po običaju prez milosti, i da ima na to prigljedat i dobro nastat župan i sudac, da svakemu svoje z mirom stoji i bude.

15. Da župan i sudac i stareji imaju dobro nastat i po pravica berzo sveršit pravdi gostom, ubogem i vdovicam[157] i stvaram cerkvenem[158] i peršonam duhovnem.

Va diferencije meju ocem Frančeškom Antonellom od družbe Isusove, rekturom koleja reškoga, kako gospodarom od Gospostva Kastva, a ne od sudac, konšeljeri i od komuna grada kastavskega,[159] kako avižuje komun mošćenicki za neke meju njimi pred nekoliko leti diferencije pred V⟨eličanstvo⟩ c⟨esarevo⟩ i pred višnji rejiment, kako za neke stvari, kako od patera rektura špecifikaneh 20 punti na višnji rejiment, kada se daje dečižijon. Budući da su popervo čuli pravice od jedne i druge strani, kako na pismeh i avižeh.

Budući da kolej reški se je ajuštal[160] z višnjum provincijum kranskum[161] za svakoletnju plaću od štivri ordinarije, kako za[162] neizrečene druge impožicioni i za daciju od vina, za 500 fijorini gosposkeh[163] od Kastva, i da ti Kazljani,[164] kako i Mošćenicani i Veprinčani, kako su se još popervo dikjarali, da Kastavci imaju platit svako leto dvesto fijorini den 200, a oni od Mošćenic sto i dvajset i pet,[165] dem 125, tako i Veprinčani sto dvajset i pet, den 125, kako za zdignutje z koleja va provincije kranskoj. Budući da kolej plaća rečeneh pedeset fijorini ostaleh, keh oće odsada sterat od Kastavac,[166] z kemi rečenemi fijorini kolejskemi se slaže pet sto fijorini, den f. 500.

I tem još kolej odsada napred pušća i daruje Kastavcem oveh četerdeset libar, dem 40, ke su plaćali svako leto rečeni Kastavci. Tako iedne i druge parti ote overševat iliti oševat odsada napred on račun, kako su juštali[167] i kako su storili prez nijednoga muvljenja.[168]

[157] Ruk. *Vbbogem* i *Vdouuicam* – K. *vbogem* i *vdovicam* – ali mislim, da treba pročitati *ubogem i (u)dovicam.*

[158] Ruk. *Cerkuenem* – K. *crekvenem.*

[159] Ruk. *Castauskega* – Ž. *Castuanskega.*

[160] Ruk. *aiustal;* t. j. ajuštal – K. *ažustal.*

[161] Ruk. *Cranskum* – S. *Kranjskum.*

[162] Ruk. *sa,* t. j. za – Ž. *su.*

[163] Ruk. *Gosposkeh* – Ž. *Gospodskeh.*

[164] Ruk. *Casgliani* – tako i Ž., ali on ima često i *Kozljani* pomišljajući možda na Kožl ane, s kojima su Mošćenice imale poznati razvod od 1395 g. ali – kako se vidi iz poročko-riječkoga predloška, gdje je *a* često sličan slovu *o,* i obrnuto – naziv Kožljani je pogrešan. Kožljak (između Mošćenice i Brseča) nije podpadao pod jurisdikciju Kastavske gospoštije ni opčine mošćeničke. Ispravno je ime Kazljani, koje K izvodi od *Kastljani* = *Kastavci.* Riječ je poznata – dolazi i u Kastav statuta (ispor. ARJ str. 883), a »nastala je prema *Kastva* kao *Budljanin* od *Budva*«; S. ima *Kašljani* i *Košljani.*

[165] Ruk. *sto, i dvaiset, i pet* – K. *sto dvajsepet.*

[166] Ruk. *Castauaz* – Ž. *Castauc.*

[167] Ruk. *giustali* t. j. juštali – K. *žustali.*

[168] Ruk. *parti ote ouerseuat ... on racun ... prez niednoga muugliengia* – K. čita *muljenja* – vahani (slov. mudljenja) t. j. okljievanja. Držim, da valja *muvljenja* dovesti u vezu s glagolom *mlòviti* – *mlȍvlją* = buniti se, vikati. To isto znači prema tome i *muuit se* – *muvit se* malo dalje; S. ima *movljenja* odnosno *movit se.*

2. Da otac rektur reški, komu koleju spravljenum Gospošćinum kastavskum, kako z benefakturom,[169] ima bit i oće spoznan[170] od Kastva i Mošćenican[171] i Veprinčan za šuperijora i gospodina, kako se pristoji.

3. Ma publih[172] sud iliti svet ima ustat na one 36 peršonah, veli i mali svet, i to z obligom, da šuperijoru imaju najprvo[173] od Gospošćine dat na znanje i pitat oblast za spravit veli i mali svet, na ko spravljenje more se i gospodin kapitan s[174] njimi skupit.

Ako bi pah bila kakova liberacijon suprot Gospošćine ale kapitanu, da more bit svet storen od deliberacijone po dveh suceh, da ravno ni kapitana. I oni agraviji, ki bi bili kontra[175] postavni[176] od kapitana, d'imaju[177] bit najpervo proponjeni ocu rekturu kako šuperijoru, radi da on bi remedijal takove impožicijoni, pervo leho bi se imale proponit drugem višnjem.

4. Grad kastavski oće imat, kako pervo, pervu inštanciju, kade dva suca, ki ote bit učinjeni, jedan oće bit zibran od Gospošćini, a drugi od komuna, ote imat ta svet ale sudbu va stvarah maleh i maleh kriminaleh, i ote moć kaštige činit i peni od L 50.

Budući da je bila diferencija meju ocem Frančeškom Antonellom od družbe Isusove, a rekturom od koleja reškoga, kako uživatelja od Gospošćini od grada Kastva, kako avižuju komun mošćenicki za neke meju njimi jur toliko let pretenžioni. Od njih Cesarske Svetslosti i višnjega rejimenta su prišli, na dečižijon sujeni zverhu punat 20 od oca rektura imenovani i špecifikani, zaradi tega višnji rejiment:

Budući popervo razumel i slišal pravice od obeh stran, toliko pismeh prečentane, koliko na glas, je decidil:

Budući da kolej reški se je ajuštal[178] z višnjum provincijum od Kranja za letnju plaću od štivri ordinarije[179] ili običajne, tako jošće za svi štraordinariji natkladi,[180] to je za kakovu se budi drugu impožicijon ili natklad, i za daciju od vina za 500 rajniš od Gospošćini kastavske. I da Kazljani, tako i oni od Mošćenic i Veprinca još popervo su se dijarali Kazljani da imaju plaćat sako leto dvesto rajniš, oni od Mošćenic sto i dvajset i pet rajnič, den 125, a oni od Veprinca drugih sto i dvajset i pet, dem 125, i to kako na pomoć koleju ka višnjoj provincije od Kranja. I kolej da ima plaćat ostaleh rajniši pedeset, den 50. keh dosada je steral za štivri od Kazljan tako da, z temi se napunjuje[181] broj ili numer od rajniši zgora rečene 500.

[169] Ruk. *sbenefacturom* – K. *sbenefakturom.*
[170] Ruk. *spoznam* – jamačno mj. *spoznan.*
[171] Ruk. *Moschienizzani* – S. *Mošćeničani.*
[172] Ruk. *publih* – K. *publik.*
[173] Ruk. *naipruo* – očito omaška mj. *naiperuo.*
[174] Ruk. *sgnimi* – K. š *njimi.*
[175] Ruk. *contra* – K. *contra.*
[176] Ruk. *postauni* – K. *postavni (sic!).*
[177] Ruk. *d' imagiu* – Ž. *imagiu* – K. veli, da Ž. ima *imagiju.*
[178] Ruk. *agiustal*, t. j. *ajuštal* – K. *ažustal.*
[179] Ruk. *ordinarie* – Ž. *ordanie.*
[180] Ruk. *nadkladi* – Ž. *nakladi.*
[181] Ruk. *napugniuje* – Ž. *napugniue.*

2. Kolej vanapredak pušća i daruje Kazljanom oneh 40 libar, keh su plaćali Kazljani svako leto. Tako ove parti ote ošervat i napunit unapredak ovi ajuštament[182] ili odluku prez muvit se.[183]

Da otac rektur od Reki, pod ki kolej je podložna Gospošćina kastavska kako fondacijon, i ima bit spoznan od Kazljan i Mošćenican[184] za njihovega šuperijora i gospodina, kako se pristoji.

3. Očiti ili publik[185] svet ostaje va 36 peršonah ili ljudi od velega i malega sveta, pero' z obligom, kada te se skupit, da imaju obznanit popervo Gospošćine, to je kapitanu, kakovu skupšćinu, koj skupšćine iliti svetu kapitan šele[185] more prit.

Kade pak bi otel bit kakov svet sprotu Gospošćine ale kapitanu, takova skupšćina i svet more bit učinjen prez kapitana po dveh suceh i deset starejeh iliti svetniki; i nove tužbi ili agraviji, ki bi imeli suprot kapitanu, da jih najpreja propone i pernesu pred oca rektura, kako šuperijora i gospodina za remedijat, pervo leho se propone višnjoj Gospode.

4. Grad od Kastva oće imat, kako popervo, pervu inštanciju, kade dva suca, od keh jedan oće bit zibran od Gospošćini, a drugi od komuna, ote moći sudit va pravdah civileh, to je to od blag i pretenžijoni drugeh; v kriminali manjeh kaštigat mogu na penu od L 50. Va takov svet skupno more pristupit g. kapitan va svojoj peršone, ako bi mu drago, ma prez ikakove plaći, ma pero' dva svetnika suca nisu obligani zvat ga ni čekat na takov sud. Od te perve inštancije gre apelacijon pred Gospošćinu, to je pred g. kapitana, ki se bude nahajal, z kem po običaju ote bit deset starejeh od komuna; i va tem apelacijone oće imat sud kapitan i balotu za razbit voti. I od tega suda ima poć apelacijon va kapitanjat kranjski, a od ovde pred višnji rejiment[187] Auštrije Nižnje,[188] rečene Interijore.

Pravdi od kriminali veleh se pristoje sudit kapitanu, dvem sucem i desetin[189] starejem, pero' da imaju zvat va velikeh stvarah i kažeh, ako bi potreba, jednoga naučenoga doktura.

Komun od Mošćenic oće imat svoj sud po načinu pervem, od kega oće pojt apelacijon pred Gospošćinu ale kapitana.

5. Svet, za sudit pravdi i delat pravicu, ima se[190] činit va dobu i vreme običajno: pervo poldneva prez pitat.[191]

Na 3. dan meseca agušta leta 1704. Dan nedeljni pred Mošćenicami.

[182] Ruk. *aggiustament*, t. j. *ajuštament* – K. *ažustament.*
[183] Ruk. *muuitse*, t. j. *muvit se* – K. *muit se* (vidi str. 32. b. 13).
[184] Ruk. *Moschienizzan* – Ž *Moscienizzan.*
[185] Ruk. *publich*, t. j. publik – S. *publih.*
[186] Ruk. *suelle* – omaškom za *selle*: u sjev. Istri (Vodice) ima *seli* uvijek (ispor. Ribarić. o. c. str. 116); S. kaže *s volje.*
[187] Ruk. *regiment*, t. j. rejiment – K. *regiment.*
[188] Ruk. *nisgne*, t. j. nižnje – Ž. *usigne*, t. j. višnje.
[189] Ruk. *dessetin* – K. *desetin (sic!)* – to je dat. pl. *desetim.*
[190] Ruk. *imatse* – pogrešno mj. *ima se.*
[191] Ruk. *prez pitat* – valja dodati *nijednoga dara* kao na str. 56.

Ta dan skupil se je vas puk i poštovani starci na običajno mesto pred gradom ili kaštelom pod strem[192] svetoga Bartola, kade se sveduje i balotuje za sve potrepšćine komunske. I ta isti dan poštovani starci su učinili štat šentenciju Cesarove Svetlosti, storenu va Gracu[193] po previšnjem rejimentu i kamare,[194] pred svem pukom, navlastito punat od suda, kako se ima opsluževat va ovem meste. Ka šentencija zapoveda, da najpervi sud ima se činit od poštovaneh sudac od ovega mesta, a apelacijoni da gredu gospodinu kapitanu kastavskomu, kako je bilo vazda pratikano. Na ki punat privoljil je vas puk i poštovani starci, ki da ote se deržat ove otluki gradaške vaveki.

Zgora rečeni dan poštovani starci su se posvetovali, i suci z komunom, ča bi se imelo učinit, ako bi ki od oveh kmet ili druga[195] ondicijona človek pretendil, da ga ne mozi sudit ova perva inštancija i druga, ka se pristoji kapitanije kastavskoj.

Verhu koga svetovan'ja ili punta dobrovoljnim načinom se je postavil vas puk i poštovani starci ili suci na balotanje dobrovoljno,[196] i su svi skupa dobrovoljno odlučili i privoljili, i zavezali se svojum balotum večnim načinom; ako bi ki od ovega paježa kmet, ili drugoga kondicijona človek, pretendil ne bit sujen ale podložan pravde, kako zgora se je imenovalo, ter ki bi[197] takovemu kmetu ale človeku od ovega paježa kmet učinil kakovu službu na kopne[198] ale na more, malu ni veliku za plaću ale prez plaći, pada va penu od libar pedeset, dem[199] L 50, prez nijedne milosti svaku voltu.

Ka dobrovojna odluka od svega puka i poštovaneh sudac ili starac bi učinjena va vreme glavari naših prečasnoga oca rektura Ambrožija Sembler, visokonaučenoga gospodina kapitana Aguština[200] Vriana Butti, župana od ovega leta Mateja Šepića,[201] suca Mateja Rubinića, kancilera Ivana Negovetića, komunšćaka Mateja Sandalja.[202] Ostali poštovani starci svetniki[203] biho[204] to leto: žup. Bartol Cvetan,[205] župan Paval Sandalj, sudac Ivan Negovetić, sudac Bartol Mohović, sudac Juri Rubinić, sudac Juri Desković, sudac Ivan Kalčić, sudac Matej Bradičić, sudac Ivan Rubinić.

Adi' 20 genaro 1705 in Moschienizze

Agostino Buti
capitanio mppa.[206]

[192] Ruk. *pod strem* valjda *pod trijemom* – u Vrbniku strim.
[193] Ruk. *ua Grazzu* – K. *Graccu.*
[194] Ruk. *Cammare* – Ž. *Commune.*
[195] Ruk. *drugo* po svoj prilici mj. *drugoga.*
[196] Ruk. *dobrouogno,* t. j. dobrovoljno – S. *dobrovoljno.*
[197] Ruk. *ter ki bi* – Ž. *ter bi ki.*
[198] Ruk. *na kopno* omaškom vjerojatno mj. *na kopne.*
[199] Ruk. *dem* – Ž. *den.*
[200] Ruk. *Agustina* – Ž. *Augustina.*
[201] Ruk. *Sepich* – K. *Žepić.*
[202] Ruk. *Sandagl,* t. j. Sandalj – S. veli *Žanđalj* – prezime je Sandalj poznato istarsko prezime.
[203] Ruk. *Suetnichi* – Ž. *Suetniki.*
[204] Ruk. *biho* – K. je oblik čudnovat, ali dolazi u srednjoj Istri; S. kaže *bihu.*
[205] Ruk. *Zuetan,* t. j. Cvetan – K. ima *Zvetan.*
[206] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*

Kopija od šentencije previšnjega rejimenta od Auštrije Interijori Gracc leto 1661. na 19, X – bra.

Od deferencije i pretenžijona meju ocem Fračiškom Antonellom od družbe Isusove, rekturom koleja reškoga, kako pošešura ili gospodara od Gospošćini kastavske, meju suci, sveton[207] i komunom od grada Kastva, kako takajše običutuju komun Mošćenic za neke pred nekoliko leti pretenžijoni i diferencijami, zaradi tega od Veličanstva cesarovega i od višnjega rejimenta na zadnje otlučenje verhu dvajset punat imenovanch od oca rektura, višnji rejiment, budući čul, videl i informal se, koliko v govoren'ju, toliko v pismeh od obeh stran pernešeneh, je otlučil:

1. Budući kolej reški privoljel z višnjun provincijum od Kranja za svakoletnji dohodak od štivri ordinarijeh, ča je običajneh, i za svaki drugi eštraordinariji, ča oće reći neobičajni nadlogi ili pitanija, i za daciju od vina od rajniši 500 od Gospošćini kastavske. I da ti Kazljani, kako i oni od Mošćenic i Veprinca jur popervo su se obligali, da Kazljani imejte[208] plaćat sako leto rajniš 200, oni od Mošćenic 125 i oni od Veprinca 125, kako na pomoć od koleja ka višnjoj provincije kranjskoj. I da kolej imej plaćat ostaleh rajniš 50, ki je dosada zemal za štivre od Kazljan, s kemi se napunjuje broj od rajniš 500.

Veće kolej[209] unapredak pušća Kazljanom oneh libar 40, ke su plaćali Kazljani na leto. Tako obe parti ote unapredak ošervat i napunjevat ov ajuštament[210] i ovo razkladan'je prez jedine suprotivšćine ili pomanjkan'ja.

2. Da otac rektur od koleja reškoga, čija je Gospošćina od Kastva, (kako fundacijon), ima bit raspoznan i dostojno čašćen od Kazljan i Mošćenican za glavara i Gospodina.

3. Osobojni[211] svet ustaje[212] va oneh trejset i šest peršonah, ča je mali i veli svet, tako, kade se budu oteli skupit, da imejte pervo obznanit Gospošćine, to je kapitanu, takovu skupšćinu od sveta, na ku mozi šele[213] pristupit kapitan. Kada pak bi otel bit kakov svet suprot Gospošćine ili kapitanu, tako da mozite ga delat i činit prez kapitana, to je dva suca i deset starejeh; i oni punti ili krivinje,[214] ke bi bile suprot kapitanu, imaju bit pernešene pred oca rektura, kako gospodara, za remedijat, ; ovo lehno bi se otelo drugamo pojt ili rekurit.

4. Grad kastavski ima, kako dosada, pervu inštanciju, kade dva suca, od keh imej jednoga zibrat Gospošćina, a drugoga komun, ote sudit i imaju sud va pravdah civileh i kriminaleh maleh, i kaštigat ili osudit[215]

[207] Ruk. *sueton* – Ž. *suetom.*
[208] Ruk. *imegte* – Ž. *smegte.*
[209] Ruk. *Collejg* – Ž. *Colleg.*
[210] Ruk. *aggiustament (ajuštament)* – K. *ažustament.*
[211] Ruk. *ossoboini* – K. *osebojni.*
[212] Ruk. *ua* – Ž. *na.*
[213] Ruk. selle – vidi str. 51.
[214] Ruk. *kriuigne* – Ž. *krivigne.*
[215] Ruk. *ossudit* – Ž. *odsudit.*

do L 50 uklopito. I va svet more pristupit kapitan, ako bi otel, ma prez plaći. Tako da ti dva suca nisu dužni zvat ili čekat ga na takov sud.

Od ke perve inštancije gre apelacijon pred Gospošćinu, to je pred kapitana, ki bude po vremenu, z kim po običaju ote sedet deset starejeh od mesta. I va takovem sude od apelacijona oće kapitan imet baloti razbiti samo ili razlučit.

Od tega suda gre apelacijon v kapitaniju kranjsku, a od onde pred višnji rejiment od Auštrije Interijori.

Pravdi pak od kriminali veleh sve čiste[216] pristoje na kapitana, dveh suceh[217] i deset starejeh tako pero', da va velikeh stvareh, ako bi potreba, imejte zvat i svetovat jednoga naučenoga doktura.

Komun mošćenicki imej ostat va svojem običajnem pervem sude, od kega gre apelacijon pred Gospošćinu, to je pred kapitana.

5. Svet za sudit pravdi i delat pravicu ima se činit va[218] dobu i vreme običajno, pervo poldneva, prez pitat nijednoga dara, i da pravdari, to je parti, nimaju bit osujene va velike tansi,[219] to je plaći ili peni; da bude svakomu pravica učinjena.

6. Va pomanjkanje od plovana Kazljani imejte imenovat dveh dostojneh, i Gospošćina na svoju volju oće zibrat jednoga od teh, kega imej[220] poslat pred ordinarija, to je biškupa, za pritverjenje.

7. Vse lumbarde i oružje velo i malo, i svi monicijoni, imejte se deržat va jednem turne v grade pod dvemi ključi,[221] od keh imej deržat jednoga Gospošćina, a drugega grad. I ono, ča bi bilo zgubljeno, neka je namešćeno; i da ima bit sve va dobrem guverne i ordine, i meju sobum se razumet obe parti va vrime od potrebi.

8. Da se nima činit jedina novica od pinez ni od Gospošćini, ni od grada, zvan ako bude potreba, i to sve znan'jem i privoljen'jem od obeh parti na očitem svete.

9. Oneh sto marak, ke se plaćaju svako leto za komunadu i druge potrepšćini, imaju bit razlučene i razdeljene, kako i pervo, po rukah od deset starejeh i dveh sudac po pošibiltade[222] od kmet, i da imaju bit sterane od Kazljan ili od njih otlučeneh. I saki, ki koliko plati, oće činit po običaju notu ili senjal, koliko da; i ono, ča bi moglo privancat zverhu, ča gre Gospošćine i onem, ki teraju, ima se dat račun dvem sucem

[216] Ruk. *praudi ... sue ciste pristogie na Capitana* ... K. misli, da treba umetnuti *sudit se*, t. j. *pravdi sve čiste se pristoje sudit*..

[217] Ruk. *dueh Sudzah* – K. *dveh sudac.*

[218] Ruk. *cinit ua dobbu* – Ž. *na dobbu.*

[219] Ruk. *tansi* – Ž. *tausi;* K. objašnjava *tansi* furlanskom riječi *tanse* (iz tal. *tanza, tansa* – ispor. Podrecca, Slava italiana, 1887. str. 100., 108.–109.). Tako su se zvala neka podvanja u Italiji, na pr. u Mlecima u 16. v., te je moguće, da se i u Mošćenicama nekada upotrebljavala ta riječ (ispor. Vocab. univers. ital. Napoli, 1840. T. VII. str. 37.).

[220] Ruk. *imejg* – Ž. *imejy.*

[221] Ruk. *kljuzzi (kljuci)* – K. *ključi.*

[222] Ruk. *possibiltade* – Ž. *possilitade.*

na preženciju kapitanovu;[223] i ako bi ča vancalo,[224] da to ustaje za potrepšćinu ili fabriku od grada.

10. Oni, ki bi kladeni va peržun ili v arešt od kapitana, ne mogu bit zneti ni oslobojeni od sudac, ni od Kazljan po sile, ma se ima proponit takova stvar pred oca rektura, kako glavara i šuperijora, ki imej razvidet i učinit pravicu d' osam dan, i kako pasa ta termen, tako Kazljani mogu činit proces, i kako njim se bu po pravice videlo, ote osudit ili oslobodit teh takoveh.

11. Komunadi, to je vse, ča ni zaperto z grajum ili z gromacum, kada Kazljani imaju pasišća, gernut veje, seć derva[225] i kosit seno, na mesto oneh sto marak, svaka je po osam libar, imaju unapredak po ovem načinu bit overšene i opslužene:

Pervo, da nijedna part prez druge, to je ni otac rektur ili njegov kapitan prez sudac, tolikajše i suci prez oca rektura ili njegovega kapitana, ne mozite delit, ni prodavat, ni dat nijedne sorti komunadi z takovem pero' razlogom, da se ne mozi pribranit jedinoj parte takovo razdele: ljen'je ili prodaja, samo da se obznani.

Da se ne mozi prodat gostom, ki nimaju v paježe ili v kuntrade blaga; ta prodaja ili razdeljen'je oće bit po običaju ili užance od dveh sudac. Cena od teh komunad ustaje, kako i pervo, komunu tako pero', da saki, ki bu imel ili kupil komunadi, imej plaćat unapredak Gospošćine za senjal od razpoznan'ja toliko šoldini, koliko libar da za komunad.

Ta prodaja ili razdeljen'je od komunadi, se razume, bude va sveh mesteh oneh, kade popervo su Kazljani prodavali i razdeljevali, zvan Berguda, kade Kozljanom zvan njihoveh blag i vinogradi, keh imaju i uživaju, je proibljeno, da ne mozite već zapirat ni okupevat, kako be pogodba meju njimi učinjena i meju gradom od Reke, od kapitanjata vice dominata od Kranjije na 15. X. 1554. i to pritverjeno od Veličanstva cesarovega Ferdinanda Pervoga[226] sub pena juris.

12. Entrade crekvene i komunske imaju se posebe klast v jednu kaselu od trih ključi; jednoga oće imet kapitan, a drugi dva komun.

13. Kluči[227] od grada imaju se svaki večer nosit kapitanu, od kega satnik imej je pojt zdignut za opret grad.

14. Sir, koga davaju gostinski pastiri, unapredak je gosposki.[228]

15. Va svete velem i malem nimaju bit acetani ni prijeti leho ljudi vredni i pošteni; a ki su publikamente[229] obrečeni[230] ili procešani, da nimaju mesta.

[223] Ruk. *Capitanouu* – Ž. *Capitanou.*
[224] Ruk. *gromazzum*, t. j. gromacum – S. *gromačum.*
[225] Ruk. *deruua*, t. j. derva – K. *dervua.*
[226] Ruk. *peruoga* – Ž. izostavio.
[227] Ruk. *klucci*, t. j. kluči – K. *ključi.*
[228] Ruk. *gosposchi*, t. j. gosposki – S. *gospodski.*
[229] Ruk. *publicamente* – K. *publicamente.*
[230] Ruk. *obrecceni*, t. j. obrečeni – K. je to glagol *obrekat.*

16. Kazljanom je proibljeno unapredak, da nimaju seći terse va vinogradeh i sadit uliki na prejudicij od desetini, ma va mesteh odlučeneh od komuna je slobodno.

17. Kazljani imaju davat Gospošćine desetinu od pšenice, šegali, ajdi i od svake sorti žita po običaju.

18. Kazljani mogu duperat mreže od zajeci va svojeh pošešeh i po kuntrade, lehno da ne čine očiti lovi od zajeci.

19. Kazljani po običaju starem ote nosit listi, ča je užanca nosit kakovu malu stvar, i da nisu dužni delat jedne raboti. I da se nimaju pošiljat već zaradi robi, lehno zaradi listi, i to do Reke, Veprinca, Klane i Grobnika.

20. Najzadnji. Va pomanjkanju od kancalera unapredak Gospošćina oće proponit trih, od keh vas puk oće zibrat jednoga; i ako od teh trih proponjeneh ne bi jedini ugodan puku, da puk more proponit drugeh trih, od keh otac rektur oće (z)ibrat jednoga.

Komun mošćenicki [231] ima se regulat i služit va sveh oveh punteh, ki bi jih pristali.

Graz 19. X. -bris 1661.

Joannes Negovetich Can.cus extraxit[232] mppa.[233] Et io can.co Antonio Lazarich vice canceliere della Comunità ho fedelmente ricopiato il pnte[234] dal vecchio statuto mppa.[235]

V dan 9. luja 1743. o Kaštelu mošćeničken. Kade pred prečasnem gospodinom ocem Frančiškom Šavarijom Petris,[236] Gospodinom i juridicentom[237] od Kastva, Veprinca, Mošćenic i Podbrega i gospodinom Jurjem Vlahom,[238] kapitanom: zakupljeni pošt. Matej Bradičić, namesnik župana, i Bartol Rubinić, sudac od leta, z ostalemi pošt. starejemi i svetnici ovoga komuna su odlučili postavit meju ovi zakon pogodbu učinjenu med Gospošćinum i ovem komunem na 29. maja leta 1727. radi desetine od ulik dužne. Radi toga čini se zakon z volju obeh stran, da, kako je bilo pogojeno, tako sva blaga, ka se uderže v teritoriju mošćenišken,[239] hote bit večnim načinom dužna plaćat Gospošćine svako leto svaku dvajsetu meru ulik, ke prirastu, od ke dvajsetine Gospošćina ni ništare dužna dat časnomu kapitulu. I tako i Gospošćina unapredak ne će moć potrebovat za se od ulik v nijedno vreme, nego ovu pogojenu dvajsetu meru. Ki bi se zatekal, da ni pravično platil, hoće bit podložan desetin-

[231] Ruk. *Moschienizki*, t. j. mošćenicki – S. *mošćenički*.
[232] Ruk. *extrahxit* – Ž. *extrahuit*.
[233] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr*.
[234] Ruk. *pnte* – Ž. *prste*.
[235] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr*.
[236] Ruk. *Petris*, t. j. Petris – S. veli *Petriš*.
[237] Ruk. *Giuridicentom* – Ž. *Giurisdicentom*.
[238] Ruk. *Vlachom* – K. *Vlachom*.
[239] *Moschenisken*, t. j. mošćenišken – Ž. *Moschienisken;* S. ima *mošćeničkem*.

sken[240] penam. Tverdeći svi zgora pisani ov zakon, ki hote da bude svako vreme i od svakoga obderžan tako.

Ja Ivan Batt(ist)a Tomičić, kanciler kapitanije, po zapovede obeh stran pisah v očitem svetu ovu odluku zakonitu. mppa.[241]

V. GRAMATIKA

Fonetika

»Zakon kaštela Mošćenic« sastavljen je na sjeveročakavskom narječju liburnijskoga govora. Do nas je došao u jednom hrvatskolatiničkom prijepisu s grafijom toliko nedotjeranom i nedosljednom, te su pisari (prepisivači) njegovi jedva uspjeli izraziti glasove i nijanse svojega govora. Čisti je ekavski spomenik sa svega jednim jedinim ikavizmom (sinožeti 33.); sonantno *r* reflektira se bez iznimke kao *er;* od palat. glasova *č, ž, š,* jedino se sa svom sigurnošću može reći, da se *č* često zamjenjuje (21 put!) sibilantnim *c.* Prema tome je M. z. prvi naš spomenik iz te oblasti, u kojemu nalazimo tu značajku mnogih čakavskih govora.

Na idućim stranicama iznijet ću podrobnije karakteristike i specifičnosti ovoga spomenika u fonetici, morfologiji i rječniku.

1. Za primarno i sekundarno *a* i naš spomenik ima *a.*

2. Sek. *a* dolazi u prilogu *kade* (stsl. kъde) 41, 45, 48, 50 i dr. zatim u *malinar* (štok. mlinar) 28 i *malinari* 38, pa jednom ispred nastavka *-stvo: cesarastva* 37, i pridjeva *gradaške* 52. Danas se tako govori u Liburniji u prva dva slučaja; primjeri kao *cesarastva* vrlo su obični u našim starim spomenicima, dok će *gradaške* biti posvojni pridjev od Graz – Gradac u Štajerskoj.

3. Stsl. *vъ* – *vъ* – daje ili *v* sa sek. *a,* ili *v* postaje *u.* Tako redovito u štokavskome, a kod čakavaca samo sporadično: *vazet* 28., *vazeti* 44., *vazel* 28., *vazeli* 42., *vajela* 27., *vane* 30., 32., *vazemali* 44., ali i: *zet* 26., 29., 35., *zemal* 54., gdje je *v* nestalo.

4. Prijedlog *v* glasi *v* ili *va* bez obzira na naglasak i količinu sloga, ili glas kojim počinje riječ pred njim: *va sveh* 44., *va vreme* 30., *va klade* 31., *va svet, va more, va porte* 33., *va ime* 21., 26.; *va mire* 29. i t. d.; *v penu, v potok* 32., *v dan* 38., 39., *v kriminali* 50., *v Mošćenicah* 41., *v kaštel* 43., *v noći* 30., *v takovem grehe* 46., *v arešt, v paježe* 57., *v očitem* 60. To se v, va katkada izostavlja: *deržat straže grade* 30., *imaju se zapisat kvadernu* 31., *da je zakone stavljena* 40., *ki bi sekal breškeh* 34., *imaju vnutre grade najt se* 43., *pismeh prežentane* 49., *deržat svojoj kuće* 46., *imaju poneštri vanskem zide* 34. – To biva zato, što

[240] Ruk. *dessetinsken* – Ž. *dessetinskem.*

[241] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*

v, va nije bilo naglašeno, ili je *v, va* izostavljeno (u posljednjem primjeru) pred riječju, koja počinje istim konzonantom *(v)*. I danas se u Liburniji čuje *v*, ako slijedi vokal: *v Opatije, v oče, v uho, v općine*, ali i pred konz., s kojim se *v* može lako izgovoriti: *v rukah, v nogah, v grade.*

5. Prijedlog *k* ostaje: *k ovemu zakonu* 41., ali ima i *ka: ka višnjoj* 49., 54. Prijedlog *s* mijenja se u *z* ispred zvučnih i bezvučnih suglasnika i pred vokalima: z tujum 46., z blagom 22., z kancelarom 24., z drugemi 28., z kamikom 28., z grajum 57., z Bogom 45., z vozi 31., z volju 60.; z ostalemi 35., z obligom 50., 48. Jednako kao prijedlog *v* izostavlja se i *s* pred drugim *s:* skupa svem komunom 33., skupa svemi 39., svemi starejemi 39.

6. Sek. se *a razvilo* kod prijedloga, kada su sastavljeni s glagolom ili drugom kojom riječi: *zakupljeni* 41., 60. Prijedlog *iz* dolazi jedan put kao *iz:* izveršen 28.; inače uvijek *z, zi:* zvan 23., 56. i dr. *zibrat* 42., 55., 59., i inače, *zignat* 31., *zikidevali* 34. To je obična metateza prijedloga *iz.* Tako se govori i danas u Liburniji.

7. U korijenu *krad-*, koji u mnogim spomenicima i u nekim narječjima čakavskog i štokavskog područja (Duvno u Bosni) glasi *kred-*, naš spomenik zadržao je *a: pokrade* 36., *ukral* 36., 33. To je uostalom jedna od značajki čakavskoga govora istarskih starosjedilaca, ali se ipak u Mošćenicama i u Voloskom može čuti: *orebac, rebac* za *vrabac.*

8. Etimološko *o* se drži. Ponekad se mijenja u *u*, naročito u tuđica: pored *ostat* 55., dolazi *ustat* 54., *ustaje* 54., 57., *guveran* 25., *rektur* 39. i dr. *benefakturom* 48., *doktura* 51., *fundacijon* 54., *kuntrade* 57., *lumbarde* 56. Ima i obratno, te *u* ide u *o: monicijoni* 56.

9. Kao danas stsl. *ę, ą* prelaze u M. z. u *e, u*: svetoga 31., *klet se* 45., *prijete* 27., 41., *prijetak* 37., *sud* 51., *suca* 39., ali *jačmika* 23. Pojava zamjene *a* za stal. *ę* iza *j, č, ž* bila je u starije vrijeme mnogo raširenija na cijelom čak. području. Kod sjevernih čakavaca očuvala se ta osobina u glagola *jęti* i u njegovim složenicama, zatim u: *zajik* (metateza od stsl. *językъ*) i u *jačmik* (stsl. *ječьmy* ili *ječьmykъ*).

10. Stsl. jat prešao je u *e*. Jedini primjer s refleksom *i* imamo u: *na sinožeti* 33. Prema tome je M. z. čisti ekavski spomenik, kao što je i cijeli onaj kraj ekavski. U Liburniji žive, koliko mi je poznato, samo ovi ikavski primjeri: *niman, divojka, tirat* (stirat. potirat), *vira* (u »pasja vira«) i *rič* (u molitvi ... »i rič put« ...). Nekada su ikavizmi i ovdje bili češći. To nam dokazuju i Veprinački i Trsatski statuti, i još stariji spomenici s istoga područja.

11. O glasu i, koji se razvio od e, bilo je govora u prednjoj točci. Inače dolazi *e* mj. *i* u tuđicama: *termen* (tal. *termine)* 57., ali vidimo i obrnuto *i* mj. *e: tištamenti* (tal. *testamanti*) 31.

12. Samoglasno *l*, koje je u sjevernih čakavaca, na otocima i na kopnu, bila redovita pojava do pol. 16. v. – nalazimo ga u Istarskom razvodu i u protestantskim evanđeljima (u Kastavskom statutu čak u obliku u *l*),

a živi još danas u Risiki na Krku[242] – u našem je Zakonu prešlo u samogl. *u*, kako to biva na cijelom području našega jezika.

13. Samoglasno *r* dolazi uvijek s popratnim glasom *e: najpervi* 52., *ter* 28, 28, 31, *peršonah* 54., *overševani, pernešt* (od prinest redukcijom glasa *i* u slogu *ri: pernesu* 24, *pereševeh, pernešene* 53, 55, *uzderžat*, 21, *najpervo, deržali* 22., *derl* 27., *beršljan* 30., *Verh* 33. i t. d. osim jedan put čisto *r* bez samoglasnika *e: najprvo* 33., ali će to biti pogreška.

14. Danas se *r* govori sporadično kao *er* ili *ar* u mnogim čak. krajevima. Ni danas se u svoj Liburniji ne čuje *er* za *r*, ali u Mošćenicama, Lovranu i u mojem rodnom mjestu Voloskom to *er* postoji, ali se čuje tek iz usta najstarijih domorodaca. Zabilježio sam ove primjere: *kerv, perst, pervi, serca* – ali i to nestaje.

II. Konsonantizam

15. Prasl. skupinu *dj (dj)* u istarskoj čakavštini zastupa *j* pored *j – ž* u kraškoj visoravni u sjev. Istri, odnosno čisto ž u štok.-čak. narječjima (ispor. Ribarić, o. c. str. 76., 77.). U M. z. dolazi uvijek samo *j: nahajaju*, 35., *sujeni* 49., *grajum, oslobojeni* 57., *pogojeni* 60., *meju* 21., 58. i dr., ali *med* 60. Međutim nema traga mekome *d'* (rod'en, krad'a), koje još živi ponegdje u narodu u Istri (u Kastavštini, u selima Kriva, Škrapna, Brešca), pa u Vrbniku i u Dubašnici na Krku.

16. Mjesto prasl. *tj* nalazimo *ć*. Poznato je, da čakavci izgovaraju glas *ć* mekše negoli štokavci: u njihovu govoru mogu se razabrati sastavni dijelovi glasa *ć* (t + j), ali nigdje nisam naišao ni na kakav znak u našem spomeniku, po kojem bi se moglo zaključiti, da je to *ć* drukčije od štokavskoga. Ima međutim primjera za novije *ć*, koje je postalo od *t + j: spomenut'je* (u ruk. *spomenutge – spomenutgie)* 35., 41., *zdignut'je (sdignutge)* 47. Prema nekadašnjem *stj* dolazi *šć: pušća, skupšćina* 50., 54., *potrepšćine* 51., i dr. *suprotivšćine* 54., *namešćeno* 56., *pasišća* 57., *nezamaršćine* 31., 42.

17. Skup *jd* ostaje nepromijenjen u glagolu *iti – idem*, kada je složen s prijedlozima, koji počinju samoglasnikom: *najdoše* 26., *najdo* 26., 31., 39., i dr., najt, poit 58., 58. Ova je pojava poznata u sjevernoj i južnoj čakavštini, ponegdje u štokavskom narječju.[243]

18. Likvidni *l* na kraju sloga ili riječi nikada se ne mijenja. Katkada se *n* pretvara u *l* u veznika *leho* (nego) 28., 48. i dr., *lehno* 55., 59. Ovakva je zamjena opažena u mnogim čakavskim dijalektima.[244] Čini se, da

[242] Mlčetić I., Čak. – Kvarn. otoka. Rad 121, str. 106.

[243] Rešetar M., Der štok. Dial. Wien 1907.; Belić A., o. c. str. 15; Zgrablić M., Čak. dij. u Sv. Ivanu i Pavlu te Žminju. Pula 1908.; str. 24.: Ivšić S., Današnji posav. govor. Zgb. 1913., Rad 196, str. 137; Strohal R., Osobine današnj. riječkoga narječja. Rad 124, str. 176.

[244] Archiv f. slav. Phil. XVI, str. 44.

nam se sačuvao u M. z. meki izgovor *n'j*. To zaključujem po načinu pisanja: *pošten'je (postengie), dopušćen'ja (dopuschengia)* 42., *govoren'ja*, 53., *svetovan'ja, balotan'ja* 52., *raskladan'je* 54., *znan'jem* 56. i t. d., jer inače u rukopisu nalazimo za *nj* uvijek tal. *gn: višnji (uisgni)* 54., *načinjat (nacigmiat)* 45., *njih (gnih)* 44. i t. d.

19. Nazalni *m* ispred *n* u skupu *mn* prelazi u *v: vnogo* 37., 39., 40. i dr., ali i *mnogo* 37 i dr. U mnogim se našim krajevima krajnje *m* mijenja u *n*. Ni u M. z. nije drukčije: *kmeton* 21., *desetinsken penan* 60., *gospošćinun* 60., u *staren zakone* 27., 28., *pravdenen* 38. i t. d. Ali češće ne dolazi do te promjene, i to u većini primjera; *silum* 35., *rukum*, 36., *gospodinom* 27., *ženum* 46., *svetum Marijum* 45., *vdovicam, peršonam*, 46., *gospošćinum kastavskum* 48., i t. d. Danas se u Mošćenicama bez izuzetka ovo *m* mijenja u *n*. Tako je gotovo općenito u svih sjevernih čakavaca. Što se još u Mošćeničkom zakonu u većini *m* drži, znači, da ova promjena nije još sasvim bila provedena. Zamjena *m-n* raširena je i daleko izvan granica liburnijskog čakavskog područja.

20. Labijalno *v* stoji obično gdje i u štokavskome. U riječima *benetacki* 26., *Beneciju* 34., *Benecani* 37. *v* se promijenio u *b*. Glas *v* gubi se u primjerima navedenima pod t. 4. Nestaje zatim kod glag. *stvoriti: store* 44., *storili* 47., *storen* 48., i u zamj. *sav* i *svaki: saki* 54., 58. i dr., *sako* 57., 40.: *sega* – ali i: *svaki* 43., 44., *svaka* 50., *svakemu* 21., 24., *svi* 28., *sve* 21., 22., *sveh* 41., 42. Međutim zamj. *sav* je zadržala i skup. *vs: vsem* 34. i dr. *vse* 57. Mjesto labijalnog *b* ima *p* u prijedl. prez 34., 42. i dr.

21. Guturalno *h* uglavnom je na mjestu. Nestaje u *htjeli* i inače: *ajdi (hajdi, heljdi)* 23., *ote* 21. i č., *oće* 21. i č., *oteli* 54., ali i: *hotel* 44., *hote, hoće* 60. *K* prelazi u *h* na kraju riječi ispred dent.: *pah* 48., naročito u tuđicama: *rehtur* 39. Slično danas u Voloskom i na Rijeci *g* ide u *h: Boh, vrah (Boh s vami – vrah te zel)*. Glag. *gledati* dobiva parazitsko *j: prigljedat* 32., 42., 46., *progljedal* 37.

22. U nas *k, g, h* + *i, e* (= *oi*) mijenja se u *c. z.* U M. z. to pravilo nije provedeno, kao što to nije slučaj općenito u čakavštini. Izuzetak čine imper. od *moći: mozi* 26., 28. i č., zatim u *redovnici* 31., *svetnici* 60., ali *svetniki* 25., 39., 53.

23. Palat. se *č, ž, š*, u mnogim govorima sjev. i južne čakavštine zamjenjuju sibil. *c, z, s*, a negdje to biva i obrnuto. Mošćenićani su danas u najvećem dijelu cakavci, pogotovu stanovnici Grada, Drage Mošćeničke i Kraja. To, dakako, ne mora biti dokaz, da su i njihovi preci bili cakavci. Kako stoji stvar u M. z.?

Pregledamo li grafiju M. z., poglavito ako proučimo, kako su njihovi pisari predstavljali glas *c*, moramo se opredijeliti u prilog tezi, da su već i stari Mošćenićani bili cakavci, u najmanju ruku djelomični cakavci. Navest ćemo primjere iz teksta, u kojima bi trebalo da stoji prema štokavskom nepčani glas *č: ca* 21., *benetacku* 26., *Lovreca* 26., (27) *Recan* 35., *klici* 33., *Beneciju* 34., *Benecani* 37., *Mošćenicani* 47., 48., 54., *gramacum* 57., *kljuci* 58., *mošćenickem* 38., 40., 55., 59., *marca* 28., 38.,

40., 41 – u rukopisu: *za, benetazku, Loureza, Rezzan, klizzi, Benezziu, Bonezzani, Moschienizzani, gromazzum, Moschienizkem, kljuzzi, Marza, Marzza.* Iz toga vidimo, da su se pisari (prepisivači) ove isprave dosta često »zabunili«, tè uzimali *c* mjesto č. Možemo li to smatrati pisarskim griješkama? To zamjenjivanje c-č nije slučajnost. Previše ih ima. To je nešto, što je pisarima bilo prirođeno, što je pisarima »ležalo«; oni su na to bili navikli u svojem svakidašnjem govoru. Pisari (prepisivači) M. z. nisu bili feudalci, stranci, pridošlice – oni su bili odreda domaći sinovi, ljudi iz naroda – to kazuju njihova prezimena. Prema tome su pisali onako, kako su govorili, a govorili su onako, kako je govorio narod. Stoga se u njihovu jeziku susrećemo s cakavskim elementima.

Da bih pojavu zamjenjivanja c-č u Mošćenicama izveo na čistac, konzultirao sam i druge spomenike iz mošćeništine i neposrednog susjedstva. do kojih sam mogao doći, i to glagolj. dokumente počevši od god. 1395. do g. 1632. To je: Razvod međa između Mošćenica i Kožljaka, 1395; Dokumenat iz Lovrana, 1410; iz Visoča kod Lovrana, 1454; iz Kraja 1484; iz Kožljaka, 1495; iz Plomina, 1495; iz Mošćenica 1471; – sve u Šurmina, Acta Croatica, I, Zagreb 1898., odnosno »Vjesnik« Hrv. arheol. društva, Zagreb 1905, sv. VIII, str. 30–33, odnosno »Vjesnik« Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arhiva, Zagreb 1911, God. 13, str. 15–34, odnosno rukopis Univ. in narod. knjižnice, Ljubljana, Slavische Sammlung, Futral 2. br. 368.

U svim se tim glag. spomenicima nedvoumno diferenciraju *c* i č. Međutim nije tako u M. z. Tu nalazimo prilično šarenilo, te može da bude tu i tamo kolebanja, kako da se čitaju neki primjeri.

Prema tome smijemo s pravom tvrditi, da su Mošćeničani djelomično bili *cakavci.* Spomenuti primjeri javljaju se svi u prijepisu M. z. od g. 1705. (II.).

Kako stoje stvari s glasovima *s-š* i *z-ž?* Glas š grafijski je predstavljen i kao *s* i kao *ss: neposten, postouan, stat* (čitati); *nassal, nassi, odlucisse* i t. d. Isti su znakovi upotrebljeni i za *s: suakoga, gospodin, sueti – prepissan, ossudit* i t. d. Kako su Mošćeničani izgovarali navedene riječi. teško je reći. Možda su govorili: *nepošten, poštovani, štat – našal, odluciše.* Ali nije isključeno, da nisu izgovarali i: *neposten, postovani, stat, nasal.* Nažalost, navedeni materijal ne pruža nam ništa konkretno. Možemo tek da naslućujemo, da su Mošćeničani zamjenjivali *s* i š, kada su govorili *c* mj. č.

Možda ćemo riješiti ovu zagonetku, ako pregledamo druge spomenike iz te oblasti. Prije citirani glagoljski spomenici imaju svagdje š na mjestu.

Prema tomu tu je postojalo točno diferenciranje glasova *s* i *š:* naprotiv, hrvatskolatinički M. z. pokazuje s obzirom na to potpunu dezorijentaciju. S jedne strane apsolutna točnost, a na drugoj ništa stalno. Prema tome, oslanjajući se na glagoljske spomenike, moramo uzeti kao gotovo, da su Mošćeničani u to doba razlikovali *s* i š.

Ostaje nam još da utvrdimo izgovor glasova *z* i ž. Za naše *z* M. z. ima slova *x, s, z: xemagl, ximgliu-uaseti, spoznam, snania, – uazet, zapoueda, zlodelnik, zibran* i t. d. Međutim, istim slovima izraženo je i naše *ž:*

zitta, uziua, ziuina, Blaza, zenum, zir – tusb, dersalla, dusni, slosno, podlosan – xiuet, xiuotom, xiuinu, duxni, xita, podloxan i t. d. Još jedamput ništa određeno. Kako da se čitaju primjeri: *zenum, ziuinu, zitta – podlosan, slosno – xiri, xita?* Drukčije negoli: *xemagl, ximgliu – uaseti, snania – uazet, zlo?* Što nam kažu s obzirom na to drugi spomenici?

Još jednom u glagoljskim spomenicima svagdje i svagda je na mjestu *z* i *ž*, a naš M. z. nema jednoga stalnoga znaka za ta dva glasa. Dakle se na latinički tekst našega spomenika ne smijemo osloniti. Prema tome ne ostaje nam drugo, nego da zaključimo, da su stari Mošćeničani razlikovali glasove *z* i *ž*.

Poslije svega, iz prednjega izlazi: 1. da su istraženi glagoljski spomenici dosljedni u točnoj upotrebi piskavih *c, z, s* i nepčanih *č, ž, š;* 2. da je naš latinički tekst s te strane nejednak, te nemamo podloge, da ustvrdimo, da je postojala zamjena nepčanih *ž* i *š* i piskavih *z* i *s*.

Budući da stvari tako stoje, dolazimo do konstatacije, da u Mošćenicama *cakavstina* nije bila udomaćena od starine i da je »Zakon kaštela Mošćenic« prvi pisani spomenik, koliko je meni poznato, u kojemu se pomaljaju nesumnjivi tragovi pojave *cakavizma,* i to jedino u zamjeni glasa *c* i *č*.

A kako je danas? Prema mojim osobnim zapažanjima na terenu stvar stoji ovako: u primorju, t. j. u Kraju i u Mošćeničkoj Drazi gotovo se isključivo čuje *c* mj. *č*, a gore u Gradu i u Sv. Ivanu prevladao je glas *č*, ali se mj. *č* ipak često upotrebljava i *c*, i to mladi naraštaj upotrebljava ponajviše *č* (utjecaj škole, štampe, vojske i prometa stranaca), a stariji domoroci čuvaju *c*, ali miješaju i *č*. Isto se tako zamjenjuju *ž*, *š* sibilantima *z, s* ili točnije, nekim glasom, koji nije ni *z, s*, ni *ž, š*, već nešto kao *ź, ś*, ali svakako u mnogo neznatnijoj mjeri i u gornjim granicama, dok u mošćeništini vlada najčistija *čakavština.*

Postavlja se pitanje: otkada datira ova crta mošćeničkog govora? Neki tvrde, da je zamjenjivanje *c, z, s* za *č, ž, š* vrlo staro, da potječe iz 15. v., dok Poljak M. Malecki misli, da je ova pojava mlađa, te je meće u 17. st.[245] Naš spomenik očigledno potvrđuje postavku prof. Maleckoga.

Ova pojava, koja nije specifična crta samo govora mošćeničkog, pomalo se povlači ispred sve jačeg nadiranja književnog jezika.

24. Sibilant *s* ispred vokala i zvučnog glasa prelazi u *z*: *z Bogom* 45., *z mirom* 46., *z benefakturom* 48., *z višnjum* 49., *z volju* 60., *z ostalemi* 44. i dr. *S* može i nestati ispred istoga glasa: *skupa svem komunom* 33., *skupa semi* 38. i dr.

25. Nekadašnji skup *čr* ostaje: černjenka 27.

26. Za skup *čk* nalazimo *šk*: *reškoga* 26., 33., 39., *reški* 47., (2), *gradaške* 52., *mošćenišken* 60. – ali i *ck*: *benetacki (benetazki)* 26., *mošćenickem (moscenizkem)* 38. i dr.

[245] Bel'ć A., Jugosl. fil. VIII., str. 25; Hraste M., Cak. ot. Brača, Bgd. 1940. Dij. zbornik Srp. kr. akad. I, str. 24; Malecki M., Cakavizam, Krakov 1929, str. 23–26.

27. Skupovi *tsk, dsk* mogu ostati: *gospodskem* 41., *gospodsku* 38., 44. – ali ima i *sk: kmeskem* 36., *gosposki* 24., 58., *ljuskeh* 31. Tako obično u Liburniji, a na Krku ima *sk* (Dobrinj) i *ck* (Dubašnica).

28. Skup *čl* je sačuvao M. z.: *človek* 52. Danas u Liburniji *čovek*.

29. U početku gubi se vokal u *iz: z Reki* 31., *z ruk* 29., *zgubljuju* 41., *zibrat* 42. i dr., zatim u sredini u *prnest: pernesu* 50., *permešeneh, pernešene* 55., pa na kraju riječi u čestice *-re: ter* 28., *ništar* 41., 29., *nikomur* 44. i napokon, gotovo uvijek, otpada *i* u inf. i u part. prez.: *živet, bit, činit, branit, videt* 21., *terat* 44., *opret* 58. i t. d., ali: *reći* 54., *razbiti* 55., *seći* 58., *vazeti* 44., *zneti, prijeti* 58.; *pasuć* 26., *čineć, ne overšujuć, uhranjujuć* 28., 29., ali: *statutujući* 38., *sekući, tverdeći* 60. I danas u liburnijskoj čakavštini otpada krajnje *i* u oba navedena oblika.

30. Samo se suglasnik *r* od čestice *-re* pridodaje zamj. *nitko, ništa*, vezniku *te* i pril. *nigda: ter* 28., 36., 52. i dr., *nikomur* 44., *ništar* 31., 41., *nigdar* 22. – ali: *ništare* 60., *nigdare* 26.

31. Sugl. *d* ispada u part. perf. od *klast: klal* (od *klad-l)* 35., a gubi se u *polna* (mj. *poldna)* 43.

32. Palatal *nj* gubi svoju umekšanost ispred *c* i *sk: janca* 23., *vanske* 34., *kranskoj, kranskum* 47. – ali: *kranjsku* 54. Mjesto *lj* ima *l: kluči* 58. – ali: *ključi* 56. Tako i u Voloskom ne samo: *kluči*, ve i: *ule, zele, prijatel.* Isto ima i na Krku (Vrbnik, Dubašnica) i Cresu (Sv. Martin). Jednom dolazi i *j* mj. *lj: dobrovojno (dobrouogno), dobrovojna (dobrouogna)* 52., ali na istom mjestu stoji i: *dobrovoljnim (dobrouoglnim).* U mošćeničkom govoru dolazi u ovom slučaju većinom *j*. Skup *lbj* još je sačuvan u: *veseľja (vesselgia)* 24.

33. Palatal *j* pokriva *i* u riječima, koje počinju vokalom *i: jih* 31., 39., 50. i dr., *ne jimajuć* 35. Ova je pojava obična kod Slovinaca u donjoj Istri i u štok.-čak. govoru Istre[246] i inače na čakav. području. Na taj se način uklanja zijev. Ali je nepoznato danas u Liburniji.

MORFOLOGIJA

I. DEKLINACIJA

a) imenice

34. U stsl. jeziku bilo je šest deklinacija. Od ovih šest imamo već u 15. v. samo tri, i to promjenu na *o, -a* i žensku na *-i*. Međutim, ostale tri nisu nestale bestraga; i od njih sačuvali su se pojedini oblici. Među ostalima u prvom su redu deklinacije na suglasnik. Osnove sr. r. sasvim su se stopile s osn. na *-o*, osim u nom. i akuz. sg., a muške s onima na *-ъ*.

[246] Ribarić J., Razmještaj južnoslov. dij. na poluot. Istri, Bgd 1940, Srp. kr. akad., Srp. dijal. zbornika. IX, str. 66.

Tragova muških osnova na suglasnik nalazimo u imenici *dan*. Tako ima u M. z. lok. sg.: *va dne* (kao prilog) 30. Mimogred navodim oblik: *na dni* 8 *meseca marca* 40., gdje je *dni* po svoj prilici ak. pl. Osn. na *-y* m. r. imaju, kao i u nekim drugim čakavskim narječjima, proširen oblik na *-k*, odnosno *-ik*, *z kamikom* 28., a instr. sg. iste im. glasi: *ako bi hital kamenem* 32., ali mislim, da će tu prije biti, da je *kamenem* zbirna imenica *kamenjem*, koja u Liburniji ima oblik *kamenē*. Imenice ž. r. s osn. na *-r* prešle su djelomično među osn. na *-a*, a dijelom na *-i*. Sačuvan je nom. sg. *kći* i gen. sg.: *prez matere* 40. Ali može biti, da je to već oblik prema *-a* osn., jer naš spomenik ima za gen. sg. *-a* osn. nastavak *e* pored starijega *-i*. Osn. na *-ū*, *-ŭ* izjednačile su se također s drugim osn., i to na *ŭ* prešle su među osn. na *-ŏ* ostavivši traga u lok. sg., nom. i gen. pl., a osn. na *-ū* došle su među osn. na *-a*. U našem spomeniku nema više traga toj promjeni, već samo: *svetoj crekve* 39., *lokvi čistit* 45., kako se i danas govori u Liburniji. *I*-osn. m. r. nisu se sačuvale; im. *gospodin* prešla je sasvim u o – osn., a imenica *put* ima ak. pl.: *puti* 28., 45. *I* – osn. ž. r. imaju završetke kao danas: *od erži* 23., *v noći* 30., 32., *prez milosti* 30., 42., ali su, čini se, češći oblici po *a*- dekl.: *na stvare* 24., 43., *po kreposte* 43., *va stvarah* 48., 55., *stvaram cerkvenem* 46. O utjecaju *i* – osn. na ъ/o – osnove vidi niže u gl. 38.

35. *O – osnove*

Lokativ sg. m. i sr. r.

U tom padežu ne vidimo ni jednoga jedinoga oblika sa starim završetkom *-i* (= *ě*). Tu su već prevladali nastavci na *-e: va meste* 31., 41., *va peske, va porte, va grade* 33., *na svete* 26., *va mire* 29. i t. d., ali ima i nast. *-u: po zakonu* 27., 33., *va kapitulu* 31., *po običaju* 39., 46. i dr., *po teritoriju* 39., *va Gracu* 51., *po načinu* 57. i t. d. Danas je u Mošćenicama i u Liburniji redovit nastavak u tom padežu *-e*, i to bez obzira, da li osn. imenice svršava na nepčani ili nenepčani sugl.

36. *Instrumental sg. m. i sr. r.*

Kao i danas, u tom padežu dolazi nastavak *-om* odnosno *-em: gospodinom plovanom* 38., *Martinom Diminićem* 39., *komikom* 28., *meiu ocem* 53., ali: *med ovem komunem* možda prep. griješka mj. *komunom* 60. Čudan je primjer: *da boški svakidanium pošežum (possezum) se kvare* 42. Imenica *pošeš* (tal. *possesso*) u Liburniji je m. roda. Bit će, da je *svakidašnjum* griješkom prepisano mj. *svakidašnjim*, a u *pošežum* imamo nastavak *-um* mj. *-om*, analogno prema *-um* u imenica na *-a*.

37. *Nominativ pl. m. r.*

Redovit je nastavak u tom padežu *-i;* pred njim se guturalni suglasnici ne mijenjaju. Ima svega dva primjera, gdje je provedena palatalizacija: *svetnici* 60., *redovnici* 31. Nema nikako nastavak *-e* u imenica na *-in*, koji dolazi još u Kastavskom statutu. Isto je tako našemu Zakoniku nepoznato proširivanje plurala pomoću sloga *-ov*, *-ev*.

38. *Genitiv pl. m. i sr. r.*

Taj padežima organski završetak, i to kod imenica s pomičnim *a* i bez njega: *od let* 21., *od pasišć* 26., *otac* 37., *pinez* 56., *župan, sudac* 41., *od bošak* 42., *od Kastavac* 47., *od kmet* 57., *verhu punat* 53., *d'osam dan* 57. i t. d., ali je čest i nastavak *-i* od *-i-* osn.: *od paježi* 37., *od čuvari* 43., *od plodi* 23., *od svetniki* 25., *tri deli* 29., *tri skasi* 32., *od trih ključi* 58., *dvesto fijorini* 47., *od šoldini* 26., *nekoliko leti* 46., 53. i t. d. Nastavak *-ov* od *u* – dekl. nema, a još manje nastavak *-â*. Jedared ima ovakav primjer: *pravdi pristoje na dveh sucah* 55. Ovdje se očito radi o omašci prepisivačevoj; *sucah* stoji mj. *suceh*.

39. *Dativ i instrumental pl.*

Naš Zakonik ima u dat. pl. nastavak *-om*, dok osn. na nepčani suglasnik imaju nastavak *-em;* u obadva slučaja krajnje *m* može da se promijeni u *n: zapovedi županom, sucem i kmetom* 43., *mlet foreštom* 28., *daruje Kastavcem* 47., *prodat gostom* 37., *kmetom* 21., ali *povernjen rodiťeljom* 41. i t. d. U instr. pl. dolazi po pravilu nastavak *-i: meju kmeti* 21., *z drugemi starci* 28., *z vozi pasevat* 45., *meju kupci* 41. i t. d.

40. *Akuzativ pl. m. r.*

Taj padež imao je u stsl. dva završetka, i to za nenepčanu osn. nastavak *-i (-y)*, a za nepčane nastavak *-e (ę)* – Kod nas nalazimo samo jedan put nastavak *-e: ote moć kaštige činit* 48., ukoliko se ne radi o imenici *kaštiga*, koja bi bila ž. roda; inače dolazi uvijek pravi nastavak: *boški* 42., *uzderžat punti, davat dohotki* 21., *nosit listi* 24., *pisat tištamenti* 25., *gojit žiri i hrasti* 28., *čavli kladal* 29., *razbit voti* 51., *čine lovi* 59. i t. d.

41. *Lokativ pl.*

Bez obzira na osn. taj padež ima završetak *-eh: po leteh* 21., *va sveteh* 24., *po pošeših* 29., *na perkateh* 30., *po vinogradeh* 31. i t. d. To ne će biti nastavak osn. na *-i*, koji je prodro u taj padež, već se tu susrećemo s ekavskim izgovorom stsl. *jata*.

42. *A – osnove.*

Genitiv sg., nominativ i akuzativ pl.

U sva ova tri padeža ostaju, uglavnom, organski nastavci, ali u isto vrijeme su se završeci nepčanih osn. prisloniti na nenepčane i obratno: *od svake sorti šegali, ajdi* 23., *Devi, od kvaderni* 26., *od peni* 27., *okole staji* 30., *škodi* 28., *dal ruki* 27., *prek Dragi* 33., ali: *od pšenice* 23., *od volje* 31., *od žaminancije* 26., *činit gracije* 44., *duperat mreže* 59., *do Reke, Klane* 59. i t. d. Danas je u tim padežima prevladao nastavak nenepčanih osnova, dok se u starije doba kolebaju nastavci *-i* i *e*.

43. *Instrumental sg.*

U instr. ove dekl. sačuvao se stari oblik na *-u: pred benetacku vojsku* 26., *pod županiju* 26., *z volju* 60., ali je obični nastavak *-um*, karakterističan za sjevernu čakavštinu, s promijenjenim *m* u *n*, i bez te promjene: *z gospodum* 21., *silum* 35., *ženum* 46., *z grajum, z gromacum* 57., *gospošćinum* 60., *balotum* 52., *svetum Marijum* 45. Ovaj je nastavak *-um* u obliku *-un* u Liburniji danas jedini nastavak u tom padežu. Nastao je

od instrumentalnog nastavka te dekl. *-u* (stsl. oią) s dodatkom *m* od o-osnova, a nije se razvio od *-om* tako, što bi ispred nosnoga *m* glas *o* prešao u *u*. Inače taj oblik na *u* živi i danas na Kvarnerskim otocima.[247]

45. *Genitiv, dativ, lokativ i instrumental pl.*

Stari se nastavak u Statutu dobro drži. U gen. dolazi organski završetak te dekl., u dat. je završetak *-am*, a u lok. *-ah*, u instr. *-ami: vokolo štancij* 28., *z ruk* 29., *od ulik* 60., *zverhu tužb* 42., *va knigah* 21., *ki bi sekal stajah* 30., *pred Mošćenicami* 32., ali jednom nalazimo za gen. pl. nastavak *-i: od stareh kvaderni* 21.

Zamjenice i pridjevi

46. *Lične zamjenice*

Oblici su tih zamjenica pravilni. Izuzetak su instr. sg. zamj. *ja*, koji glasi: *pod manum* 22., dat. sg. zamjenice *on: gnimu* 23., oblici kao ovaj posljednji redoviti su u buzetskom dijalektu,[428] ali može biti, da je i pisarska omaška mj. *njemu*. Akuz. sg. ž. r. od *ona: ju* 26., 31., akuz. pl. od *on* ima pored *jih* 25., 31., 39. i drugdje i *je: kluči od grada ... od kega imej je pojt zdignut* 58., *tištamenti ... ako bi je pisal* 31., *bi dreva peljal je na Beneciju* 34. Svi su ovakvi primjeri obični i danas u Liburniji.

47. *Posvojne zamjenice*

Ove se zamjenice odvajaju od onih u štokavskim time, što imaju u gen. sg. nastavak *-ega: njegovega* 57., *njihovega* 50. i t. d. Osim toga upotrebljava se mjesto ove zamjenice gen. lične zamj.: *njih cesarove Svetlosti* 38. Jedamput nailazimo na zamjenice *njih, a, o: mozi se apelat pred starejeh ale njiha gospodina* 44. Ova je zamjenica sasvim obična i danas u Liburniji za *njihov, a, o*. U M. z. dolazi i zamjenica *čiji: čija je gospošćina* 54. Danas je ta zamjenica nepoznata u Liburniji.

48. *Povratna i povratno-posvojna zamjenica*

Upotreba ove zamjenice posve je pravilna: *ote svojem platit* 44., *na svojeh pošešeh* 59. Ovako glasi ta zamjenica i danas.

49. *Pokazne zamjenice* imaju pravilne oblike: *ovoga* 28., 39., *toga* 37., ali i: *od onega* 39., *tega* 51., *onemu* 28., *ovem* 60., *oveh* 27., 59., *tem* 34. Stsl. zamjenica *tъ* glasi: *ta* 23., 31., 28., 38., 57 i dr. *Ovaj* i *onaj* imaju oblik s nastavkom određenoga pridjeva: *ovi* 21., 26., 69., i dr. ali i: *ov* 60., *on* 47.

50. *Odnosna zamjenica* dolazi obično u obliku *ki, ka, ko*. Sklanja se: *kega* 35., 38. i t. d. *kemu* 44., *kem* 24., *keh* 21., *kemi* 47., ali i: *komu* 36., 41., i dr. Po jedan put se javlja zamjenica *ki kole* 39., *ke mu drago* 36.

51. *Upitna zamjenica čьto* javlja se kao *ca* 21. i *ča*, a s prijedlogom *zač* 22.; *tъko* kao *ki*. Ove zamjenice složene negacijom glase: ništar 31., ništare 60., a kosi pad.: *nikomur, nikemure* 44.

[247] Milčetić I., o. c. str. 122.

[248] Štefanić Glag. not. protokol iz Dragućа u Istri (1495–1639), Radovi Staroslav. inst. Knj. 1, Zagreb 1952, str. 37.

52. Zamjenica *sav* ima i oblik *vas: vas dan* 45., 52., ali i *vse* 56., 57., *vsem* 24., 26., 37. i t. d. – i bez *v: od sega* 37. U promjeni su obični oblici s nastavcima *-ega, -emu.* Za akuz. pl. ima: *kaštigat sveh zločinac* 44.

53. Zamjenica *svaki* ima završetke: *-oga, -omu* i *-ega, -emu: svakomu* 39., *svakemu* 46. Česti su primjeri bez *v: saki* 54., 58., *sako* 33., 45., 54., koji su danas jedini u upotrebi u mošćeničkom govoru.

54. Zamjenice *kakav, takav, ikakav* glase *kakov, takov, ikakov.*

55. Zamjenica *sam* javlja se samo u nom. sg.: *san* 38.

Prema tome, u zamjenica, a vidjet ćemo kasnije i kod pridjeva, prevlađuju oblici s nastavcima *-ega, -emu.* U sjevernih čavakaca Liburnije i ponegdje na otoku Krku to su danas jedini nastavci u zamjeničkoj i pridjevskoj deklinaciji. Ovi su oblici živjeli u narodu, kako nam potvrđuju pisani spomenici, već od kraja 15. v.

56. *Pridjevi* u našem spomeniku dolaze samo u određenom obliku, a sklanjaju se kao pridjevske zamjenice sa svim pojavama, koje smo spomenuli, kada je bilo o njima govora. Tek ovdje-ondje ima gdjekoji primjer s nastavcima *-oga, -omu: za novoga svetnika* 24., *časnoga* 41. i č., *svetoga* 43., *rešk̆oga* 41. i č., *naučenoga* 55., podobnim načinom 36., imaju plaćat drugih 100 ... 49. i t. d.

57. *Stupnjevanje pridjeva i priloga* vrši se po pravilu, kao i danas. U komparativu je nastavak *-eji.* Komparativi sklanjaju se kao određeni pridjevi te zadržavaju sve karakteristike sjevernočakavskog narječja: *stareji* 22., *od starejeh* 32., *starejemi* 35 i t. d. – ali: *starijem* 35., 42. Jednosložni pridjevi imaju u komparativnim oblicima nastavak *-ji: od mlajeh* (mlad-ji, mlađi, mlaji) 40. Komparacija pridjeva *malen, velik (veli), dobar* također je pravilna. Prilozi se stupnjuju nastavkom *-eje: drugačeje* 44. Superlativ je pravilan.

58. *Dvojina* nije nam, po svoj prilici, sačuvana u M. z. Možda joj se trag raspoznaje u nom. i akuz.: *dva suca* 48. i dr., *dva svetnika suca* 51. U drugim slučajevima uz brojeve *dva, tri, četiri i oba* dolazi plural: *tri skasi* 32., *četiri čuvari* 42., *po dveh suceh* 50., *imejte imenovat dveh dostojneh* 56., *pod dvemi ključi* 56.

59. *O brojevima* nema ništa naročito da se kaže. Pored *jedan* ima i stariji oblik: *prez jedine suprotivšćine* 54. Mjesto *nijedan* upotrebljava se uz negaciju *jedan: da nisu dužni delat jedne raboti* 59. O brojevima *dva, tri, četiri* bilo je već govora. Broj *osam* dolazi jedared u obliku *osom* 26. – to je bjelodana pisarska pogreška. *Desetice* glase: *dvajset* 49., 36., *trejset* 54., *četerdeset* 47. *Jedinice* vezuju se uz *desetice* isključivo veznikom *i. Stotice* glase *sto – dvesto* 49. Kod rednih brojeva valja spomenuti *treti* (stsl. *tretij*) 29., 42., *tretu* 31.; ti su brojevi nastali analogno prema *peti, šesti.* Inače se redni brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi s čakavskim osobinama.

60. *Prilozi*, koji se najviše upotrebljavaju, ovi su: *do sada, najpervo, još, jošće,* kada 21. i dr., *već, veće* 34., *popervo* 39 i dr., *vaveki* 40.,

svagda 42., *ontrat* 44., *ravno* 48., *najpreja* 50., *jur* 54., *zdola* 21. i dr., *zgora* 39., *vane* 30. i dr., *kade* 41. i dr., *drugde* 32., *vnutre, ovde* 43., *okole* 30., *tolikajše, takajše* 24., 27. i dr., *odviše* 41., *skupno* 41., *složno* 42., *drugačeje* 44. Tvorba priloga odgovara današnjoj.

61. O prijedlozima *s* i *v* govorili smo ranije. Prijedlog *od* glasi *ot* ponajvećma u vezi s glagolom: *odlučiti: otlučiše* 42., *otlučihu* 39., *otlučil* 53., *otluki* 52., *otlučenje* 35., ali uporedo i: *od žita* 23., *od parentadi* 31., *odlučeneh, odlučiti, odluka* 60. Neobičniji su prijedlozi *verhu* 52., *zverhu* 44., *prez* 23. i dr., *sprotu* 50., *med* 60., *prek* 33., *zaradi* 38., *zvan* 39., *sporeda* 38., *vokolo* 28., *suprotiva* 28., *vanka* 34. Jednom je u prijedloga *do* elidiran *o* ispred drugoga *o: d' osam dan* 57.

62. *Veznici*, koji dolaze u statutu ovi su: sastavni *i, pak, ter, ni*, suprotni: *a, ale, ma pero', leho, budi li si;* vremenski: *kada, kad, dokle, pervo leh (no);* uzročni: *zač, budući (da), zaradi;* posljedični: *tako da;* namj.: *radi da, cića da;* pogodbeni: *ako, zvan ako;* dopunski: *prem da.*

63. Upitna čestica je *li: more l'* 28.

64. II. *Konjugacija*

Prezent ne razlikuje se od današnjega. Valja spomenuti neke osobitosti glagola *biti:* u 3. l. sg. glasi *ni* 33., *j': učinjeno j'* 30. Glag. *moći* ima redovito u 3. l. sg. i u 1. l. pl.: *more* 28., 50., 55. i dr., *moremo* 22., a u 3. l. pl.: *mogu* 50., 57. Glagol *ići* glasi: *najt* 31., 30., *najde* 26. i dr. *najdu* 42., *pojt* 55., 58., *najdoše* 26. Inače se mj. *ići* upotrebljava *gresti: gre* 29. i dr., *gredu* 29. i dr., a za *postaviti, metnuti* dolazi glagol *klastkladat* 39., 57.: *klada se* 34., *kladal* 29., *klal* 35., *kladeni* 37. Nalazimo i neobičnih oblika kao: *prevaruje* 32., *zgubiva* 27.

65. U *imperativu* sačuvani su stsl. oblici u glagola *moći* u 3. l. sg.: *mozi* 28 i dr., u 3. l. pl. *mozite* 44. i dr. Glag. *imati* glasi u spomeniku *imet* i prema tomu pravi imperativ: *imej* 55., *imejte* 54., i dr., ali i: *imajte* 44.

66. *Imperfekt i aorist.* U starije vrijeme bila su u narodu mnogo više raširena ova dva glagolska oblika. U čakavskom i kajkavskom vrlo su rijetki, a u književnom jeziku sve više ustupaju pred složenim vremenima. U M. z. je impf. dosta običan oblik: *beše* 26. i dr., *behu* 21. i dr., *pisah* 60. i t. d. Zagonetan je u rečenici ovaj oblik: *ostali poštovani svetniki biho to leto ...* 53. Mislim, da je tu pisar zabunom napisao *biho* mj. *bihu (behu).* Ali možda je taj oblik nastao pod utjecajem srednjoistarske čakavštine, gdje mj. *u* dolazi *o* (Pazin, buzeština). Aorist je još češći: *najdoše* 26., *odlučiše, spoznaše* 38., *učiniše* 42., *ordinaše, dikjaraše* 43., ali su običniji oblici s nastavkom *-hu* 3. l. pl. impf.: *činihu, učinihu* 29., 37., *otlučihu* 39. i t. d.

67. *Futur I. i futur II.* Buduće vrijeme glasi u 3. l. sg. *oće sterat* 47., a u 3. l. pl.: *ote platit, ote osudit* 44., 57., ali jednom dolazi i noviji oblik: *ne će* 60., *hoće bit* 60., *oće imat* 48., *ote platit* 44., *oće bit zibran* 60., – *bude sekal* 36., *bude hotel* 44., ali i: *bu imel* 58., *bu se našal* 44., *se bu*

videlo 57. Ova je stegnuti oblik od *budem* ušao u sjevernih čakavaca vjerojatno iz susjednoga slovenskog jezika. Danas 3. l. pl glasi u čakavaca: *te*, koji se javlja ovdje svega jedared 50. I *ote* i *te* razvili su se iz stsl. *hotęt*.

68. *Ostala složena vremena odnosno načini* tvore se kao u štokavskom.

69. *Part. prez.* nekoć se mijenjao po padežima. U M. z. nema tome traga. Taj se oblik pravi kao u štokavskom nastavkom *-ći*, ali krajnje *i* ima tendenciju da se gubi: *hoteći* 31., *videći*, *promišljajući*, *štatujući* 38., *čujujući* (mj. *čujući*), *sekući* 42., *ohranjajući* 43., *tverdeći* 60. – ali: *pasuć* 26., *čineć*, *ne overšujuć*, *ukranjujuć* 28., 29. *ne jumajuć* (zacijelo mj. *jimajuć)* 35. i t. d.

70. *Prilog prošli* ne dolazi u M. z.

71. Pridjev aktivni ima nastavak *-l*, koje nikada ne prelazi u *o*. Pridjev pasivni prave i glagoli stranoga porijekla: *pratikano* 52., *proibljeno* (tal. *proibire*) 58. (2 puta).

72. *Infinitiv* obično dolazi bez krajnjega *i:* izuzetak čine: *oće poći* 42., *oće reći* 54., *oće imet razbiti* 55.

73. *Glagoli bestematski* izjednačili su se sasvim s tematskima. Najbolje je sačuvana konjugacija tih glagola u *biti – jesam*. U M. z. nalazimo još bestem. glag. *dem, den: libar osam, den* L. s. (37); *pada penu libar osam* ⟨*den*⟩ *8* ... (27); *sto dvajset i pet rajniš, den* 125.; *rajniši pedeset, den* 50.; *sto i dvajset i pet, dem* 125. (49); *libar pedeset, dem* L 50 (52); *pet sto fijorini, den* f 500 (47). To je 1. l. sg. prez. osnove *dě-* s nastavkom *-m*, gdje je *m* zamijenjeno nastavkom *n*. Isti se glagol javlja u Bernardinovu lekc.[249] i inače u staroj literaturi i živi još, ali samo kod starije generacije u Istri (Vodice),[250] na otoku Braču,[251] a u Kastavštini je oblik *den* i danas vrlo običan.[252] Ovaj se oblik čuje i u Mošćenicama. Kadlec[253] misli krivo, da je oblik *dem* prepisivačeva omaška i da se tu radi o denarskim librama. »Běží tu asi o chybu opisovače. Říkalo se sice »libra denárů«, avšak zde, jak se zdá, vyměřena je pokuta 6 liber a osmí denárů. Ackoli se v rukopisé na konci věty zpravidla výše pokuty ještě jednou opakuje zkratkou L., t. j. libar ..., zde asi písař učinil chybu. Nápadná je arci pokuta 6 libar a 8 den.« U spomenutim slučajevima mi kažemo, na pr. u priznanicama: slovom dinara, ili: t. j. Din toliko i toliko, a Nijemac veli: sage und schreibe.

74. *Dual* je glagola živio u čakavskom do kraja 16. v., a možda i kasnije, ali ga u M. z. nema.

[249] Rešetar M., Rad 136. str. 160.
[250] Ribarić J., o. c. str. 119.
[251] Hraste M., Čak. dij. ostrva Brača. Bgd. 1940., str. 55.
[252] Jardas J., Kitica mažurani, Zgb. 1953., str. 119.
[253] Kadlec K., o. c. str. 37.

U starijim našim jezičnim spomenicima nailazimo često na primjere, gdje pridjev, ili odnosna zamjenica uz imenicu sr. r. u pluralu stoji u ž. rodu plurala: *druge vanske pasišća; druge dreva; dreva, ke ne bi bile njegove* ... 33. i t. d.

Vrlo je običan u našem Zakonu gen. s prijedlogom *od* (ot), gdje bismo očekivali sam genitiv. Evo samo nekoliko primjera: *knjige od zakona* 21., *po kreposte od zakona, potreba od pravdi* 43., *greh od preljubodejstva* 46., *grad ot Kastva* 50., i t. d. Ova se upotreba prijedloga *od* s gen. imenice, nema sumnje, uvukla u naš jezik iz talijanskog, gdje u ovom slučaju uvijek stoji prijedlog *di* s imenicom.

Naš svijet meće akuz. oblik mj. nom. zamjenice, koja se odnosi na imenicu, te znači neživo; takvih primjera ima i u našem statutu: *sir, koga davaju* 58., imaju se klast ... v ... kaselu od trih ključi: jednoga oće imet 58.

Naš spomenik upotrebljava prijedlog *s*, gdje mu nije mjesto: *branit z blagom* 22., *klet se z Bogom ni svetum Marijum ni z ostalemi svetemi* 45., *ča je zaperto z grajum* 57., *z gromacum* 57. Neobičan je smještaj prijedloga *s (z)* u ovom primjeru: *da nijedan mozi ženum z tujum činit greh* 46.

Tako isto nam je neobično, te ne nalazimo uz *nijedan* negacije: *da nijedan mozi deržat, da nijedan mozi činit* 45. I to će biti utjecaj talijanskog odnosno latinskoga jezika; uz *nessuno* (lat. nullus) ne smije stajati zanijekan glagol: *nessuno puo' tenere; nessuno puo' fare.*

Jedna je od oznaka čakavskog narječja, da enklitika smije stajati na početku rečenice, ili rečeničnog dijela; ovakvih primjera pruža M. z. dosta: *vas puk, starci, suci ... i su svi skupa odlučili* 52., *zač su vaveki ... stareji delali i su vlastita blaga davali* 22., *ki bude hotel, da svi stareji budu sudili, su dužni stareji ...* 44.; *se bolota za kancalara* 24.; *ta prodaja ... se razume, bude va sveh mesteh* 58.

U Liburniji i inače stariji svijet upotrebljavao je, da bi iskazao poštovanje, zamjenicu *Oni* namjesto *Vi*. Tu je starinu, koja nas podsjeća na feudalno doba, sačuvao i M. z.: *gospodin kapitan su koncedili* 41.

U našem se jeziku mora mijenjati ime i prezime: to je pravilo propisano provedno u M. z., ali jednom ima: *pred ocem Frančiškom Šaverijom Petris* 59.

Osobina je čakavskog narječja, da imperativ može stajati i u sporednoj rečenici. I u M. z. ima više ovakvih primjera: *svaki, ki bi se ćutil agravan, mozi se apelat* 44.; *kade se budu oteli skupit, da imejte obznanit* 54.; *ako bi potreba, imejte zvat; va pomanjkan'je od plovana – Kazljani imejte imenovat* 56.

Stariji naši pisci upotrebljavaju infinitiv uz glagol *imati*, da bi označili nešto, što mora biti. Takav izričaj vrši službu latinske pasivne perifrastične konjugacije. Od mnogih primjera navodim tek nekoliko: *je zapovedano, da se imaju deržat straže, da prasci nimaju se deržat va grade*

30.; *da svi tištamenti imaju se zapisat* 31.; *ki bude koga takovega obznanil, da ima prijet dara* 41.; *ima pravično delat svaku stvar; ima povedat* 25. i t. d.

U čakavaca i u starih dubrovačkih pisaca često se *aorist* glagola *biti* upotrebljava ondje, gdje bismo očekivali kondicional. U M. z. dolaze: *da mozi svaki od parentadi otkupit blago prodano, i ki ne bi na na paježe* 31.; *ako bi potreba, imejte zvat* 55; *malinari imaju mlet ... domaćem ... zvan ako ne bi na grote* 28.

Po pravilu se u čak. još i danas, gotovo redovito, namjera izražava prijedlogom *za* i infinitivom. Taj je očiti italijanizam obilato upotrebljen i u M. z.: *za overšit* 26., *za remedijat; za razbit voti* 51., *za opret grad* 58. i t. d.

U M. z. uvodi se *namjera* riječima *radi, zaradi, ćića: radi da svaki se bude znal čuvat* 41., *dat jih ... zaradi da budu kaštigani* 42.; *ćića da odsada ne ostaje zlo činjenje* 44. i t. d.

VI. RJEČNIK

U ovaj sam rječnik unio sve domaće riječi, koje u M. z. glase drukčije nego u našem književnom jeziku, ili imaju drugo značenje, a od tuđica one manje poznate, ili one, koje su prekrojene na naš kalup, te ih je teže prepoznati.

Agravan, agravij 44., 50.: tal. aggravare, aggravio – teretiti, tužiti
ajda 23. – heljda, hajda
akord 41. – tal. accordo – suglasnost, sporazum
arbadija 33. – tal. erbatica – travarina

Balota, balotanje, balotat, balotan 24. i dr. – tal. ballotta, ballottazione, ballottare – kuglica za glasovanje, glasovati, birati
baloti razbit – glasove pobrojati
bar 23. – neko žito nalik na proso
beč 32. – novac, prema našem Beč; i danas u Liburniji beči = novac; »pogrešno je mišljenje, da se izvodi od tal. bezzo. Vierojatno je obratno, da se »bezzo« izvodi od hrv. beč.« (Herkov, »Horvacki novac.« Starine 44, Zagreb 1952, str. 186.)
bekarija 27. – tal. becaria – mesnica
bergud 58., – gaj, šumica; još danas dio riječkoga teritorija
Brgudi; selo u Istri – možda od tal. borghetto; prof. Skok izvodi riječ od virgultum
bošak 42. – tal. bosco – šuma

Černjenka 27. – modrica, masnica (u Voloskom črnjavka)
čavli klast 29. – čavle zabosti, ubilježiti znakove kod izmjere zemljišta

Derl od drijeti 27. – derati
dostojan 42. – valjan
duperat 59. – tal. adoperare – upotrebljavati

Erž 23. – raž

Fadigat 39. – tal. faticare – raditi, mučiti se
fijorin 47. i dr. – tal. novac florenus – 16 beča
frugi 27. – od lat. fruges – zrnje, zrno
fundevat 42. – tal. fondere – uništavati

Gambijat 46. – tal. cambiare – mijenjati
gernut (veje) 57. – grabiti (suho lišće)
glas nepošten klast 35. – klevetati
gost 42. – stranac
gostinski (pastir) 58., – stranjski (i u Krčkom st.)
governat se 25. – vidi guveran
govorac 31. – zagovornik, odvjetnik
graja 57. – ograda (od trnja)
gromaca 57. – ograda (od naslaganog kamenja bez vapna)
grot 28. – koš (u mlina), iz kojega se sipa žito, da se melje
guveran, guvernat 25. – tal. governo, governare – upravljati

Hudobija 46. – opačina

Inštancija 51. – lat. instantia – molba
intrada 23. – tal. entrata – prirod
izveržen 28. – od izvrći – izbačen

Juštat se 47. – tal. aggiustarsi – nagoditi se

Kamara 51. – tal. camera – soba, drž. blagajnica
kantat 41. – tal. cantare, incanto – klicati kod prodaje na dražbu
kasela 58. – tal. cassella – sanduk
kaž 51. – tal. caso – slučaj
klast 35. i dr. – metnuti
klic 33. – od klik. klicati – povik, objava (dražbe) – tal. strida
komunšćak 25. i dr. – od tal. commune s našim nastavkom -šćak – općinski funkcioner
konop dat 38. – prema tal. dare la corda – vezati konopom optuženika za laktove, pa ga objesiti, da prizna krivicu
kopa 24. – ugljenara (u kastavštini i danas)
kužadu, kuževat 34., 32. – tal. accusare – tužiti
kvaderna 21. – tal. quaderno – svezak listova papira
kvarela 44. – tal. querela – tužba

Likuf 24. – njem. litkauf, Leitkauf – »što se popije ili prava gozba, što se učini, kad se svrši kakva zajednička radnja ili posao, ili se uglavi pogodba« – ARj.

lotrija 41. – lupeština, bludnost; prema ARj. riječ je baltičko-slav., ali je postanje nejasno, valjada od tuđe riječi, ali ne zna se, da li od lat. latra ili od germanske lotar, later, lotterbube
loza 36. – šuma, gaj
lumbarda 56. – lumbarda, top
lju(d)ski (vinograd) 31. i dr. – seljački

Mankament 28. – tal. mancamento – nedostatak, krivnja
marka 29. i dr. – njem. die Mark – novac, porez
muvit se 50. – stslav. мълвити; bučiti, vikati
muvljenje 47. – imenica od muviti se

Načinjat 45. – popravljati
nadlog 54. – porez
nastat 46. – nastojati, obavljati
natklad 49. – izvanredan dodatak porezu
naučen 51. – učen
nezamaršćina 27. i dr. – metateza od zanemaršćina – nemar
novica 56. – novost (i u Kastavskom statutu)

obelit (beršljan) 34. – obijeliti, oštetiti (koru od stabla)
obnajt 45. – naći, pronaći
obočitovat 53. – obznaniti, oglasiti
obrečen 58. – oklevetan
očit 60. – javan
ohranjujući 44. – zadržavajući pravo
okličat 29. – oglasiti
on:rat 44. – od tal. tratto, ad un tratto – tada (i danas u kastavštini)
opravit 44. – obaviti
opsluževat 52. – obavljati
opstat 31. – zaostati, kasniti
osobojni (svet) 54. – posebno vijeće, savjet

Pačat se 32. – tal. impacciarsi – miješati se
pajež 31. – kraj, zavičaj
pasat 57. – tal. passare – proći
pašt 24. – tal. pasto – obrok, jelo
pena 26. i dr. – tal. pena – kazna, globa
penj 32. – tal. pegno – zalog
pero' 50. – tal. pero' – ali
peržun 57. – zatvor
pirevica 23. – vrsta pšenice; u Vrbniku na Krku: pirovica
pitanije 54. – porez
ponestra 34. – prozor
ponutit 35. – ponuditi
porat 33. – luka
pošeš 31. i dr. – tal. possesso – posjed
pošešur 53. – tal. possessore – posjednik, vlasnik

pošibiltad 57. – tal. possibilità – mogućnost
povedat 22. – reći, pričati
prepovedat, prepoved 34. i dr. – zabraniti
pretendit 52. – tal. pretendere – zahtijevati
pribranit 57. – zabraniti
prikladat (župana i dr.) 24. – birati
primerit se 38. – dogoditi se
privancat 57. – tal. avanzare s našim prijedlogom *pri* – preostati
proponit 48. – predložiti
pšelac 23. – pčelac, roj; u Draguću u Istri pšela (sr. Štefanić, Glag. notarski protokol iz Draguća u Istri. Zagreb, 1952. str. 93.)

Rajniš 54. i dr. – novac, njem. Rheinisch-florenus Rhenensis – ranjski florin
razlučit 55. – odijeliti
rekurit 55., 50. – tal. ricorrere – utočiti se, uložiti utok, prizvati se
remedijat 34 – tal. rimediare – popraviti
rota 22. – zakletva
rotit 24. – zakleti
rotan 38. – tal. rotto (?) – prekinut, slab, bolestan

Sinožet 33. – pašnjak, sjenokoša.
skantat 41. – tal. cantare, incanto – završiti klic, znak, da je prodaja ili dražba završena
skas (konopa) 32. – mletački scassare, scasso – potez, udarac
spodopščina 26. – pristojnost
sporeda 38. – uporedo, zajedno
spravit (svet) 39. i dr. – savjet, vijeće sazvati
spud 24. – mjera za tekućine i zrnje
stareji 22. i dr. – članovi »sveta«, vijeća
sterat (peni) 44. – utjerati (globe)
stol (pravdeni) 38. – sud
sudba 48. – suđenje
svet 24. i dr. – savjet, vijeće

Šekret 26. – tal. secreto – tajna
šentencija 51. – lat. sententia – presuda, odluka
škodnik 42. – štetočin
šoldin 26. i dr. – tal. soldino – novac
špendiia 28. i dr. – trošiti, trošak
štancija 28. – tal. stanzia – imanje
štat 51. – čitati
šterped 36. – grm
štivra 49. – njem. Steuer – porez; govori se u kastavštini
štrapacan 37. – tal. strapazzato – pohaban

Tansa 56. – tal. tansa – taksa
tarman 26. – izgrizen od moljaca, grivnja

telesni (glavari) 35. – svjetovni
trameš 36. – tal. tramesso – manje stvari za prijenos
tratan 26. – tal. trattare – postupati
travinjat se 27. – tal. intravegnire – dogoditi se
turan 56. – toranj

Vajet 27. – zahvatiti
valjad 36. – tal. mlet. validitade – valjanost
vancat 57. – tal. avanzare – preostati
veje 57. – suho lišće
vicedominat 58. – zemalj. financ. vlast
volta 31. – tal. volta – put

Zapirat 57. – zatvarati
zatužit 42. – tužiti
zavezat se 52. i dr. – obvezati se
zemat 54. – uzimati
zibrat 42. – izabrati
zignat 31. – istjerati
zikidevat 34. – kidati
zlodelnik 45. – zločinac
zvan 23 i dr. – izvan, osim
zvedenje 25. – ispitivanje, istraga; u Kastavštini *zvedljiv* = radoznao

Žaminancija 25. – tal. esaminazione – ispitivanje, istraga
žir 28. – voćka, voće
živina 27. i dr. – stoka (sitna i krupna)

Imena lokaliteta

Balini – niže Balini 33.
Bergud – zvan Berguda 38.
Draga – prek Dragi 33.
Podbreg 59.
Rov – v Rove 33
Sedlo 33.
Veli Verh 33.

DR. VALENTIN PUTANEC

PREZIMENA S DOČETKOM NA *-eo* U HRVATSKOJ ANTROPONIMIJI

(Primljeno za štampu u »Radu« 〈filol.〉 na 5. sjednici V. odjela od 20. VII. 1957.)

I.

UVOD

1. S jednog šireg lingvističkog gledišta svako prezime, bilo ono etimološki aloglotskog (tuđeg) ili idioglotskog (domaćeg) porijekla, kada se nađe u nekom jeziku, smatra se sastavni dio tog jezika. Tako se današnja francuska prezimena germanskog porijekla kao na pr. *Meyer, Huysmans* i sl. smatraju sastavnim dijelom francuskog jezičnog kompleksa, t. j. francuske antroponimije. Ovakav onomastički materijal, kada je aloglotskog porijekla, doživljava u dotičnom jeziku normalne, sada jače, sada slabije, fonetske i morfološke promjene. Posao je etimologa, da odredi povijest takvoga onomastika, t. j. porijeklo i značenje osnove i sufiksa. Stoga i mi u ovoj radnji nazivamo hrvatskim prezimenima sva ona naša prezimena, koja susrećemo na našem jezičnom terenu, bila ona idioglotskog porijekla kao *Mladineo* ili aloglotskog kao *Statileo*, posjedovala ona idioglotske sufikse *-ić, -ović, -ević* i sl. ili aloglotske sufikse *-i* (primjer *Vidossi* za *Vidošić*), *-eo, -ei* i sl.

2. Pod prezimenima s dočetkom na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji smatramo svako naše prezime, koje protiv pravila, koja važe u sufiksaciji naše idioglotske antroponimije, završava s romanskim dočetkom *-eo*, i to u govornom jeziku ili i u grafiji, u listinama i knjigama. Kako u latinskim tekstovima nalazimo umjesto sufiksa *-eo* oblik *-eus*, ovdje vodimo brigu i o svim mogućim grafijama i inačicama ovoga sufiksa, o sufiksima *-eus, -aeus, -ei* (pluralni oblik prema *-eus* i *-eo*), *-eis* (ablativni oblik tipa *Fabris*). U kompleks ovoga dočetka u našoj antroponimiji ulaze i oblici, koji nisu etimološki sufiksi na *-eus*, nego svoj *-eus/-eo* duguju osnovi, kao imena *Amadeo, Timoteo, Deleo*, gdje *-eo* nastaje prema apelativima *deus* (= θεός) i *leo*. U ovaj kompleks ulaze dakako i imena, koja su *-eus* naslijedila već u jeziku, od koga su uzeta kao *Bartholomeus, Thimoteus, Albeus, Nigreus*, kao i imena, u kojima je sufiks *-eo* sufiksiran naknadno prema raznim tipovima prezimena, bilo da se radi o romanskim osnovama kao *Cataneo* i *Raguseo* (prema *Catania* i *Ragusa*) ili o zamjeni slavenskih antroponimnih sufiksa *-ić/-ović/-ević* i sl. romanskim *-eus/-eo*.

Ovdje se isto tako vodi račun i o imenima, u kojima se upravo nalazi sufiks *-us* (tipa *Stanus* prema slavenskom *Stan*) dodan na hipokoristički sufiks slavenskog porijekla *-e* (tip *Grde* > *Girdeo, Tolje* > *Toleo*), pa se barem formalno ima utisak, kao da se radi o sufiksu *-eo*.

3. O hrvatskim prezimenima na *-eo* dosada se kod nas i u inozemstvu relativno vrlo malo pisalo, i to gotovo ništa sistematski. Većina pisaca zadovoljava se, da konstatira, da je dotično prezime latinizirano ili talijanizirano, da je sufiks latiniziran odnosno talijaniziran u renesansno doba, i tomu slično. Jireček, *Denk.* 48, III, 75 veli, tako, za prezime *Ranjina*, da je od »vremena renesanse« dobilo »klasično-rimski oblik« *Aranei*. Šrepel, *Ljetopis* 12, 107 i *Rad* 138, 207 smatra, da se Juraj Šižgorić »po ukusu tadašnjeg vremena« u latinskom jeziku nazivao *Sisgoreus*. Isti pisac, *Rad* 138, 208, veli, da se prezime *Šižgorić* promijenilo za mletačke republike u *Sisgoreo*, a da se danas (u 19. st.) uzelo pisati *Sižgoreo, Šižgoreo, Šižgorić*. P. Skok, *Slav.*, I, 261 kaže, da je *Nižetić* (< *Nigojević*) »italijanizirano u renesansno doba« u *Niseteo*. Isti pisac, *HE*, IV, 490, kol. a. veli, da se pod mletačkom vlašću katkada italijaniziraju i hrvatske porodice »... naročito ... kad Dalmatinci po humanističkom uzoru zamjenjuju naš porodični dočetak *-ić* sa latinskim *-eus* odnosno talijanskim *-eo*«. Skok donosi i primjere: *Tommaseo, Giuriceo, Niseteo, Politeo, Mladineo*. Profesor Ramiro Bujas, *Ribanje*, 91 veli »Hectoreus: Tako glasi pjesnikovo prezime na latinskom jeziku, a talijanski se Hektorović pisao Hettoreo. Nastavci -eus i -eo su humanistička zamjena za grčki -aios. Pod mletačkom vlašću uvriježio se običaj, da se naša narodna prezimena odnarode dočetkom -eo, ali u Hektorovićevo doba samo u talijanskom tekstu, kao prijevod prezimena.«

Kako vidimo, naši pisci uzrok postanku naših hrvatskih prezimena na *-eo* traže uglavnom u renesansi i u mletačkoj vlasti, jer je Venecija od početka 15. st. pa do 19. bila vlasnik jednog velikog dijela našeg hrvatskog primorskog i otočkog područja. Drugačije se pristupa problemu, kada o njemu pišu Talijani. Dok naši pisci u zamjeni sufiksa u takvim prezimenima vide aloglotsku i djelomično nasilnu pojavu, Talijani smatraju ovu pojavu znakom talijanstva naše obale i znakom neke prijateljske simbioze, pa to uvijek ističu. Talijan A. Tamaro, *Vénétie*, II (1919), 266 piše: »Une forme de nom de famille tout particulièrement dalmate et caractéristique jusqu'à nos jours, est celle qui a la finale en *-eo*. On en trouve des exemples jusqu'au XIIème siècle comme dans *Andreas de Budimeo*, 1153, à Veglia.« Kako vidimo, njemu su ova prezimena karakteristična za Dalmaciju. On pojavu ovih prezimena baca daleko ispred renesanse, u 12. st., pa se time odvaja od naših pisaca, koji je smatraju pojavom 15. st. Veliki talijanski i hrvatski filolog i književnik Šibenčanin Nikola Tommaseo, premda je potvrda za oblike na *-eo* u svom prezimenu nalazio tek od 1613, a prije toga samo sa *-ić* i *-ović* (*Tommasich, Tomasev, Tommasovich*, ove su potvrde iz 1465 i 1530, v. niže glava VII, br. 182), ipak »non ammise che *Tommaseo* potesse essere una derivazione dall'o slavo ... tale derivazione non gli parve storicamente possibile« (v. Ciampini, *Vita di N. Tommaseo*, 8). Isti Ciam-

pini, prema kojem smo citirali mišljenje Tommasea, piše: »Tommaseo: nome del resto, di pretto stampo dalmatico, e nomi che hanno quella terminazione sono ancora oggi comuni e sono sempre stati comuni in Dalmazia, e tutti si trovano in famiglie di antica origine italica ...« (ib. 8). Kako vidimo, i on smatra ova prezimena karakterističnim za Dalmaciju, a što on tvrdi, da su ovakva prezimena bila oduvijek općenita u Dalmaciji i da su obitelji nosioca ovih prezimena starog italskog porijekla, to su historijski falzifikati. Ni jedna ni druga tvrdnja nije istinita.

Iz ovoga što smo rekli, izlazi, da se autori razilaze u vremenu, kada se javljaju u nas prezimena na *-eo*, i u tome, kako ovakva prezimena u nas nastaju, t. j. što predstavlja sufiks *-eo*. Stoga smo smatrali, da je potrebno čitav problem postanka prezimena na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji u cjelini proučiti, a odgovor na spomenuta dva pitanja bit će jedan od glavnih zadataka u ovoj radnji.

4. Metodika, kojom smo se služili u našem radu, složena je. Trebalo je prije svega proučiti naše stare listine do 15. st. i kasnije. Kod toga je trebalo provesti analizu grafije svakog imena i prezimena, koji se nalaze u spomenutim listinama. Ustanovljeno je prije svega, da su mnoga prezimena i imena krivo prepisana, a često i zapisana. Naročito što se tiče našeg slučaja, mnoga naoko imena na *-eo* u stvari su krive grafije za *-co*, t. j. za hipokoristički slavenski sufiks *-ko* (v. prezimena *Cipei*, *Cvitaneo*, *Luceo*, *Pripeo*, *Rateus*, *Valteo*, *Sagoleo*, sve citirano niže u glavi VII ove radnje). Kod *Valteo* je zapažena osim toga i kriva i, za to doba, neobična metateza (*Vlatko* > *Valteo*). Kod *Sagoleo* je zapaženo krivo rastavljanje prethodnih slogova u prijepisu. Trebalo je provesti i kritičku analizu grafičkih pogrešaka, kao *Curteus* i *Peribonei*, koje je upravo umjesto *Cuteus* i *Priboevius*. Ovamo bi išlo i *Zoleo* za *Zoelo*, ukoliko nije i govorna metateza. Ovako provedena analiza grafije naših starih prezimena bit će prilog proučavanju krivih grafija naših prezimena u našim listinama, i to u našem slučaju posebno, kada na pr. imamo posla s pravim prezimenima s dočetkom na *-eo*, a kada se radi o kakvim grafičkim preinakama i sl. O lošem tradiranju naših imena u našim listinama v. Jireček, *Denk.* 48, III, 3. n. 1 i Bartoli, *Dalm.* I, 206.

Drugi posao metodike bio je, da se odredi ne samo grafički, kada se radi o pravim prezimenima na *-eo*, nego i lingvistički, t. j. da li se radi o romanskom prezimenu ili o slavenskom, o prezimenu ili nekom tononimu (slučaj *de Balneo*), o grafiji *-eio* > *-eo (Baseo* za *Baseio)*. Po strani smo morali ostaviti prezime *Voselei*, kod koga nisam mogao utvrditi, da li je *-ei* dodan ili je već u engleskom jeziku glasilo ovako. Po strani su ostala i prezimena, koja i u govornoj formi sadrže *-eus*, pa se čini da su u dočetku nelatinskog porijekla (istarsko prezime *Timeus*, *Cad. nat.* 57, 482 i *Teuteus*, *Thytews*, vjerojatno mađarsko prezime. 1333 *CD* 10, 111–2). Posebnu smo pažnju morali posvetiti proučavanju, što zapravo *-eo* u lingvističkom smislu predstavlja, da li je sufiks ili je dio osnove, o čemu smo već spomenuli u t. 2. Kod toga smo morali paziti i na pučkiji oblik ovoga sufiksa *-eus/-eo* > *-io*, koji u isto doba može predstavljati i sufiks *-ius*.

5. Podjela radnje izvršena je na ove odjeljke: u glavi I (uvod) obrađuju se pitanja problema i metodike; u glavi II obrađuje se lingvistička strana sufiksa *-eo*, t. j. što on upravo znači u latinskom, starodalmatskom, talijanskom i hrvatskom jeziku; u glavi III donosi se dijakronijski prijegled pojave prezimena na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji; u glavi IV geografska rasprostranjenost ovakvih prezimena na hrvatskom jezičnom području, obrađena nešto dijakronijski i nešto sinkronijski (sinkronijski je prikaz bilo teško u potpunosti provesti zbog toga, što nemamo popisa svih naših sadašnjih prezimena); u glavi V obrađuje se pitanje klasne pripadnosti nosilaca ovakvih prezimena, pitanje koje je vrlo važno s obzirom na brojčano mnoštvo ovakvih prezimena u Dalmaciji, Hrvatskom Primorju i Istri, dakle čitavom hrvatskom primorskom i otočkom pojasu; u glavi VI donosimo opće zaključke, do kojih smo došli na osnovu proučavanja u prethodnim glavama; u glavi VII donosi se popis svih imena i prezimena, koja se spominju u našim starim listinama, literarnim djelima i sličnom materijalu, kao i prezimena, koja smo uspjeli zabilježiti na temelju naše današnje antroponimije (Istra i sl.); u toj se glavi daju historijske potvrde za svako takvo prezime, kao i inačice ovakva prezimena, važne za historiju dotičnog prezimena; na kraju se svakog ovakvog dokumentacionog materijala daje etimološka obradba dotičnog prezimena; u glavama VIII–IX daju se dva pomoćna registra, koja će omogućiti konzultiranje ove radnje.

II.

POSTANAK PREZIMENA NA *-eo* U TALIJANSKOM, STARODALMATSKOM I HRVATSKOM JEZIKU, S POSEBNIM OSVRTOM NA LATINSKU PRAMATICU OVOGA SUFIKSA

1. O tome, da je sufiks *-eo* (odnosno njegovi latinski korelati *-eus, -aeus, -ei, -eis* te talijanski i starodalmatski *-ei, -io*) u hrvatskoj antroponimiji aloglotskog porijekla, t. j. da je on u našoj tvorbi riječi aloglotem, a ne idioglotem (aloglotem je na pr. u našoj tvorbi riječi i sufiks *-ancija* u riječi *zafrkancija*, kao i *-ant* u *zabušant*), o tome ne treba posebno govoriti. Isto tako ne treba posebno govoriti o tome, da je ovaj sufiks u našoj antroponimiji romanskog porijekla. Nejasno nam je jedino, koji je odnos između romanskog sufiksa *-eo* i latinskog *-eus*, koji je odnos između latinskog sufiksa *-eus* i grčkoga *-aios*, odnos između talijanskog *-eo* i eventualnog starodalmatskog sufiksa *-eo*, kao i to što upravo znači sufiks *-eo* u hrvatskoj antroponimiji i koje je puteve svijesti morao proći ovaj aloglotski sufiks, da bi se mogao nasaditi na idioglotski korijen slavenskog porijekla.

2. Pogledajmo ponajprije, kako stojimo s ovim sufiksom u odnosu prema grčkom jeziku. U grčkom jeziku imamo prije svega gradivnih pridjeva na -εος kao u χαλκός:χάλκεος, χρυσός χρύσεος i ovi po postanju potpuno odgovaraju latinskim gradivnim pridjevima na *-eus* kao u *ferrum : ferrĕus, marmŏr : marmŏrĕus* (ovaj se sufiks nalazi u latinskom i u proširenim tvorbama kao *hĕdĕra : hĕdĕrāceus, păpȳrus : păpȳrācĕus, toficius : toficeus : tofaceus*, v. o ovim proširenim tvorbama u M. Leumann, *Glotta*, IX, 166–7; za sve grčke i latinske primjere, što se navode naprijed i što će se još navoditi, ukoliko nije navedena druga literatura, usp. u Bailly, *Dic.*, s. v., za grčke primjere, i u Gaffiot, *Dict.*, s. v., za latinske primjere, a može se pogledati i u druga leksikografska vrela za klasične jezike). Ova je sufiksacija u latinskom i grčkom jeziku naslijeđena još iz indoevropskoga jezika. U grčkom međutim postoji i još jedan sufiks, t. j. upravo dva sufiksa: – αιος i – ειος za tvorbu pridjeva od imenica prve (za – αῖος) i druge i treće deklinacije (za – εως , od koga se tvore i pridjevi od imenica prve deklinacije muškoga roda, v. o ovim sufiksima u A. E. Housman, *Glotta*, VIII, 278). Ovi isti sufiksi služe u grčkom jeziku i za tvorbu etnika i ktetika pa i posesivnih pridjeva od vlastitih ličnih imena, t. j. antroponimnih posesivnih pridjeva: Ἀθῆναι: Ἀθηναῖος »Atena : atenski, Atenjanin«, Πέλλα: Πελλαῖος »Pela (grad) : pelski, Peljanin«, Μένδη Μενδαῖος »Menda (grad) : Mendanin, mendski«, Εὐρώπη: Εὐρωπαῖος (i -πιος) »Evropa : evropski, Evropin«, Ἕκτωρ Ἑκτόρειος (i -ρεος) »Hektor : Hektorov, hektorski«, Ἄδραστος: Ἀδράστειος »Adrast : Adrastov«, Ἀχιλλεύς: Ἀχίλλειος »Ahil : Ahilov, ahilski« Πέλοψ: Πελόπειος (i -πιος) »Pelop : pelopski, Pelopov«, Ὀδυσσεύς: Ὀδύσσειος »Odisej : Odisejev, odisejski«. Kod antroponimnih pridjeva ovoga tipa vidimo, da im je značenje i singultativno (odnos posesivnosti prema jednoj osobi), što mi izražavamo pridjevskim sufiksima *-ov, -in*, i kvalifikativno, što mi izražavamo našim sufiksom *-ski*. To ne znači, da u latinskom jeziku ovaj sufiks nije uopće postojao. Postojao je naime njegov drugi dio -ιος, u latinskom *-ius*, i od tog su se sufiksa u latinskom gradili pridjevi, kao na pr. *Neritos : Neritius, Nero(nis) : Neronius*, s istim značenjem, što ga imaju grčki -αῖος i -ειος. Ali u obliku *-aius/ eius* taj sufiks u latinskom nije postojao, a najmanje za tvorbu etnika, ktetika i posesivnih pridjeva od antroponima. U latinskom se etnici prave od sufiksa *-anus* kao *Roma : Romanus, -icus* i *-ensis* kao *Sinopa : Sinopensis, Sinopicus*, od spomenutog *-ius* i sl., a posesivnost se izražava, osim sa *-ius*, i posesivnim genitivom.

3. Neposredno prije Augustova doba i za samog Augusta javlja se u latinskom jeziku veliki utjecaj grčkoga jezika. Ovaj je utjecaj mnogostruk, a jedan odraz tog utjecaja opaža se i u tvorbi etnika, ktetika te posesivnih pridjeva od ličnih imena prema tipu spomenutih grčkih oblika ovih tvorba. Već u Virgilovoj *Eneidi* nalazimo *Corpus Hectorĕum* (*En.* II, 542–3, v. i u Meillet, *Esquisse*, 218; tu se obrađuju i druga pitanja utjecaja grčkoga jezika na latinski). Već u Varrona, Kvintilijana i Plinija nalazimo etnik *Athenaeus* (upotrebljava se i kao antroponim, ime jednoga retora i skulptora), a kod Ovidija nalazimo svu silu posesivnih

pridjeva tipa Rōmulus : Rōmūlēus, Mēdūsa : Mēdūseus, Hercŭlēs : Hercŭlēus, Cŭpīdo : Cŭpīdĭnēus, Anchīsēs : Anchīsēus. U istih pisaca nalazimo i etnike kao Sinōpa : Sinopēus (v. gore etnike *Sinopicus* i *Sinopensis*, potvrđene za isto doba), Pella : Pellaeus. O tome da su -αιος i -εως dali fonetskim putem u latinskom jeziku *-aeus* (> *-eus*) i *-eus*, ne treba posebno govoriti. Potrebno je jedino dodati, da su se ovaj aloglotski onomastički sufiks i sufiks *-eus* za tvorbu gradivnih pridjeva u latinskom jeziku morfološki i semantički poistovjetili, tako da se činilo, kao da je to najobičnija idioglotska pojava. To se izvršilo to lakše, što je i u grčkom, kako smo vidjeli, postojao sufiks -εος za tvorbu gradivnih pridjeva. Treba dodati, da su i prema svetačkim imenima tipa Μαθθαιος (evanđelista) i Βαρθολομαιος (biblijsko ime) u latinskom jeziku nastajala imena *Matheus*, *Bartholomeus*, pa se i tim putem već u najranije kršćansko doba sufiks *-eus* odomaćivao u latinskom jeziku.

Iz svega što smo rekli, izlazi, da je latinski onomastički sufiks *-eus* (u primjerima kao *Romu'eus*, *Raguseus*, *Atheneus*), premda je aloglotskog porijekla, vrlo rano odomaćen u latinskom jeziku, i da nije u latinskom jeziku proizvod renesanse, nego najranijih doticaja između grčkog i latinskog jezika. Da to nije bila samo književna manira, pjesnička sloboda, nego da je sufiks *-eus* u latinskom onomastičkom sistemu bio i govorni sufiks, dokazuje spomenuto prezime *Atheneus* i etnik kao *Sinopeus*, koji su iz najstarijeg klasičnog doba, a iz proznih pisaca (Curtus i Celsus, Varron, Kvintilijan, Plinije). Da je ovaj učeni sufiks u ovoj učenoj formi postojao i u srednjelatinskom, dokazujemo time, što na vulgarnolatinskim natpisima u Dalmaciji nalazimo prezime *Partinopeus*, što je etnik na *-eus* od *Parthenope* »klasično ime za Napulj« (za vulgarni oblik v. potvrdu u Skok, *Pojave*, 28), kao i u vrlo rano potvrđenim pridjevima -etnicima *raguseus* 1081 u Vilima Apulca (v. *Doc.* 458), prezimenu *Raguseus* (prezime svećenika Ivana) iz 1030 Split, v. *Doc.* 130, kao i slično u prezimenu *Araneus* iz Barija, 12. st. (v. niže glava VII, s. v. *Araneo*). Mletačko prezime *Raguseo* je iz 1252, v. *Oliv.* 181.

4. U romanskim je jezicima, koji su odreda nastali od pučkog, vulgarnog latinskog jezika, trebao sufiks *-eus* po zakonima svakoga od ovih jezika napose dati razne druge fonetske oblike. Tako je u talijanskom u prvom redu zbog dočetnog *-us* prema tipu lat. *lupus* > tal. *lupo* trebao dati *-eo*. Daljnja faza vulgariziranja ovoga sufiksa na talijanskom tlu bila bi *-io* (usp. mlet. *Matteo* > *Mattio/Maffeo* > *Maffio* i sl. primjere, kojih ima dosta ovdje niže u glavi VII). U starodalmatskom je proces trebao biti još radikalniji. Ponajprije je *-eus* prešlo u *-eu* (usp. *unu lu altru* u starodalmatskom iz 14. st. u *Denk.* 48. 81) možda preko *-eo* (usp. *locu* i *loco* na srednjelatinskim natpisima Dalmacije, v. Skok, *Pojave*, 32–3; da li je upravo bio prijelaz *-u* > *-o* > *-u* na osnovu Skokove analize nije jasno, v. ib.). Slijedeća je faza *-iu*, usp. na natpisima srednjeg latiniteta u Dalmaciji *Bartolomius* za *Bartholomaeus* (v. Skok, *Pojave*, 24). Konačna je faza samo dočetno *-i*: prema starodalmatskim oblicima *Vlasius* > *Vlasi*, *commerciarius* > *cumerzari* (v. *Denk.* 48, I, 62) dobivamo od *Raguseus/-seo* i 1378 *Raguzi*, *Krk*, v. CD 15, 362. Tu vidimo, da su

se na stupnju razvojne faze *-iu* sufiksi *-ius/-ium* i *-eus* poistovjetili i dali rezultat *-i*. Stari srednjelatinski vulgarni oblik *Bartolomius*, koji smo upravo citirali, dokazuje, da se u starodalmatskom pojava *-eus* > *-iu* dogodila već vrlo rano, svakako prije 6. stoljeća.

Stoga vidimo, kada u starodalmatskom ili talijanskom jeziku nalazimo etnike i krsna imena na *-eo*, da ti oblici nisu nikako pučki, nego da predstavljaju stalno pomlađivanje književnog latinskog fonda ovoga sufiksa.

5. Kao što za hrvatska prezimena na *-eo* nemamo neke posebne literature, tako ni za talijanska prezimena na *-eo* nemamo nikakve posebne radnje. Pisci onomastičkih studija za ovakva prezimena navode, kao i naši, neke opće napomene, ne ulazeći podrobno ni u lingvističku stranu problema o tumačenju ovoga sufiksa, ni u pitanje kronološkog postanja ove pojave. Olivieri voli govoriti o »rifacimento letterario«, o »rimaneggiamento erudito« i sl. Tako za prezime *Pittèo* kaže, da je »rifacimento letterario« (*Oliv.* 216), a za prezime *Amaltèo* kaže, da je »forse rifoggiamento erudito« (*Oliv.* 235), dok za prezime *Gryneus* kaže, da je »rimaneggiamento erudito« (*Oliv.* 175). Na str. 255 govori isti pisac o sufiksu *-eo* i *-io* u imenima tipa *Albuzio, Manutio, Boerio* i kaže, da su »rimaneggiamenti eruditi«. Ništa ne kaže ni o tome, što je sufiks *-eo*, ni kada je taj eruditizam započeo.

Serra.*Dacorom.* IV, 553 kaže, da je prema *Thomas, Mamas, Cosmas* u srednjem vijeku nastajao paralelni oblik *Mammèo, Mommèo, Gusmèo* i *Tomèo, Tomiè, Tomèi*. Kaže, da je *-aeus* ovdje jednak grčkom *-aios* te da je dometnut ovdje, da bi formirao srednjevjekovne varijante od *Thomas, Mamas, Cosmas*. Ni on ne govori, koji je to odnos između sufiksa *-eus* i *-aios* i kada se ovaj grčki sufiks počeo supstituirati na srednjevjekovna imena *Thomas, Mamas, Cosmas*.

Rohlfs, *Gram.* III, 290 jednostavno kaže, da *-eo* u talijanskom jeziku služi za tvorbu etnika (»Einwohnername«), da dolazi od grčkoga *-αῖος* (navodi grčki primjer Ἀθηναῖος), a javlja se u talijanskom jeziku u pridjevima tipa *ragusèo* »aus Ragusa«, apelativu *romèo* »Rompilger«, te u južnotalijanskim prezimenima *Messinèo, Romèo, Cotronèo, Catanèo, Cesarèo*, koja su nastala prema toponimima *Messina, Roma, Cotrona, Catania, Cesarò*. Ni on ne kaže ništa podrobnije o vezama ovoga sufiksa sa grčkim *-αῖος*, a ne daje ni neke naročite kronologije za postanje ove pojave.

Mi smo gore u točki 2–4 ove glave odgovorili na neka pitanja, za koja kažemo, da ih spomenuti autori ne dotiču. Ustanovili smo, da je sufiks *-eus* u latinskom jeziku u slučaju, kada se radi o etnicima i kteticima, kao i u slučaju građenja posvojnih pridjeva od antroponima, grčkog porijekla. Isto smo tako kazali, da je ova pojava ovog grčkog sufiksa u latinskom jeziku iz doba cara Augusta, ako ne i ranija. Odgovorili smo također, da je sufiks *-eo* u romanskim jezicima stalno pomlađivani poluučeni sufiks (poluučenim ga nazivamo, jer je inak doživio u početku jednu romansku pojavu, *-eus* > *eo*). Iz našega razlaganja izlazi osim toga, da je ovaj latinski aloglotski sufiks u vulgarnim oblicima prošao svoje, jedne o drugima nezavisne faze razvoja u starodalmatskom i u talijan-

skom jeziku. On u Dalmaciju nije importiran od Talijana, nego u Dalmaciji jednako kao i u Italiji predstavlja stalno pomlađivani poluučeni sufiks, pomlađivan na osnovu imena i prezimena, koja su ga naslijedila iz latinskog jezika (tip *Ragusa* > *Raguseo, Matheus* > *Matteo, Bartholomeus* > *Bartolomeo)* i na temelju latinskog jezika, koji je usporedno sa pučkim romanskim jezicima živio jednako na Apeninima kao i u Hrvatskoj gotovo do konca 19. st. Koliku je ipak ulogu kod proširenja ovoga sufiksa u našim prezimenima odigrala renesansa, kao tipična talijanska kulturna pojava, o tome će se govoriti u slijedećim točkama ove glave. Ovdje treba još dodati, da se mletački, t. j. dakle talijanski utjecaj na naš jezik – premda Skok, *HE* IV, 489 kaže da je g. 1000 početna godina, kada se može smatrati, da mletački počinje prodirati u Dalmaciju (v. još Isti, *StPr.* n. s. II, 155–6) – osjeća u jačem smislu tek u 14 st., kada se javljaju oblici kao *dado, maridar, frar, murar*, v. *Denk.* 48, III, 84, 86. Prije tog vremena nema nekog jačeg dokaza, koji bi govorio za to, da je sufiks *-eo* u Dalmaciju importiran od Mlečana odnosno od Talijana.

6. – Što se tiče talijanskih prezimena na *-eo*, mislim, da je dobro, ako dodam, da se ovaj sufiks u talijanskom jeziku izdvojio kao tipični antroponimni sufiks, i to na osnovu imena *Matteo, Bartolomeo*, i sl. kao i na osnovu teoforn'h imena kao *Amadeo, Bonedeo, Donadeo, Omodeo, Vacondeo* (usp. i 1107 prezime *Sperindio* Mleci, v. *Oliv.* 192, 259). Ovako izdvojeni sufiks mogao se lako dodavati i na imena, koja ga nisu imala u početku. Tako ako smo od *Donadeus* dobivali hipokoristike *Donedè* i *Dondè*, v. *Oliv. 188* (iz 1544), od *Amadeus* > *Medè, Modè* (ib. 190), te ako smo od *Cosmas, Mamas, Thomas* dobivali slične hipokoristike *Gusmè, Mommè* (v. Bianchi, *Agl.* X, 346–8), onda je lako na ova imena dodavana prema tipu *Matteo* i *Bartolomeo* sufiks *-eo*, pa smo dobivali imena *Mammèo, Tomèo* (v. Serra, *Dacorom.* IV, 553). Oblik *Fomeus* je iz 1266 (< *Thomas*, prema *Matheus* > *Maffeo*), v. *Oliv.* 138. Što se tiče hipokoristika *Dondè, Medè*, mislim da su nastali od pluralnih antroponima tipa *Fabbri* (t. j. od *Dondeus* > *Dondeo* > *Dondei*), pa je onda prema tipu *Mattei -i* smatrano kao pluralna oznaka pa se odatle stvarao singular na *-e*.

7. – Imajući dakle u vidu talijanska prezimena tipa *Matteo, Bartolomeo, Tomeo, Amadeo*, te vrlo rana prezimena *Araneus, Raguseo* (prvo iz 12. i 13. st., a drugo 13. st., v. gore), možemo smatrati, da je sufiks *-eo* u talijanskom jeziku poluučeni talijanski antroponimni sufiks, koji je naslijeđen iz latinske jezične pramatice i kao takav stalno pomlađivan prema tipu postojećih latinskih i talijanskih prezimena. Kada je nadošla renesansa, ona je ovaj antroponimni sufiks samo uvela jače u modu, i to jednako u latinskim kao i u talijanskim tekstovima, te u govornim jezicima talijanskom i latinskom (ako možemo govoriti, da je latinski jezik bio govorni jezik jednog dijela renesansnih humanista). Renesansa je i inače uvodila u antroponimiju mnoge alloglotske pojave, i to ne samo u Italiji, nego i po jednom velikom dijelu Evrope. Imenima su se dodavali ne samo sufiksi *-eus/eo* nego i razni drugi (usp. *Crijević* > *Cervarius*,

Pribojević > Priboevius, Begna > Begnius, Kašić > Cassius, Ljudić > Ludicius, Martinušević > Martinussius, Martinius, Hranković > de Chranchis, v. Kukuljević, *SP*, I, XIX, XXV, XXVII, XXIX, XXXII, XXXV, XXXVII i passim u ovoj radnji, na pr. slijedeća 8 t. i glava VII). Osim u antroponimnim sufiksima renesansa je u antroponimiji izvela još jače utjecaj u samim antroponimnim osnovama. Tada se ljudi običavaju nazivati klasičnim imenima, kao što su imena, koja susrećemo u našim stranama: *Romuleo, Statileo, Febeo, Cithereo, Galateo, Naupleo* (v. i primjere u slijedećoj t. 8.).

8. – Iz 3. i 4. točke ove glave vidjeli smo, da je sufiks *-eus/-eo* u antroponimiji živio u Dalmaciji i u ostalom dijelu primorske i otočke Hrvatske od najstarijih vremena, da ga nalazimo u našim stranama već u srednjelatinskom, i to nezavisno od stanja ovoga antroponimnog sufiksa na Apeninima. Postojao je i u starodalmatskom i u hrvatskom jeziku. U hrvatskom jeziku nalazimo ga najranije u slučaju krsnih imena na *-eo:* oblik *Mateo* (»dum Mateo Lučikъ«, *CD* 2, 126) javlja se u Dubrovniku već u 12. stoljeću, i to u hrvatskoj listini (pisanoj ćirilicom). Uslijed bilingviteta u našim stranama sufiks *-eo/-eus*, premda je romanskog i aloglotskog porijekla, stalno je bio ubacivan i u naš govorni jezik, pa se tu već vrlo rano naš čovjek na nj priučio i s njim saživio. U tekstovima je ovaj sufiks predstavljao samo jedan od načina, kako su se preinačivala slavenska imena, kada su dolazila u aloglotski latinski odnosno talijanski jezik. To preinačivanje vršeno je u ovim i ovakvim tekstovima i drugdje, a kod nas je, kao uostalom i drugdje, vršeno u sufiksaciji i u osnovama antroponima. Nekoliko primjera sufiksacije: *Brasclavo, Tripimiro* (9. st., u Čedadskom evanđelju, *Doc.* 382–4), *Gussichius* (11. st., *Doc.* 163), *Kenezyus* (13. st., *CD* 5, 466–7), *comiti Nelipcio* (14. st., *AMSD* II, 154), *Michiel de Babalio* (14. st., *CD* 12, 618). Promjene u osnovi antroponima: *Tihić* > *Tranquillus* (hrvatski pisac 16. st., usp. Kolendić, *Slikar J. Ćul.*, 69, Ivšić, *Starine* 42, 105–9), *Gvozden* > *Ferri* (*SEZ* 23, 239), *Vukić* > *Lupis* (*SEZ* 23, 246–7), *Zoranić* > *de Albis* (Kukuljević, *Pjesnici 16. v.*, I, 16), *Vlahov* > *Forense* (17. st., *Zb.* 34, 28, 32). Kada je jednom ovakav antroponim ušao u govorni jezik, onda je on postajao govorni antroponim, kao što su slučajevi sa spomenutim prezimenima *Ferri* i *Lupis*. Tako i pojava prezimena na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji u stvari predstavlja istu pojavu, t. j. najprije se javlja u potrebi pisca da slavenski aloglotski početak adaptira latinskom odnosno talijanskom jezičnom sistemu, a kada se jednom ovakav oblik pojavi u dvojezičnim krugovima, onda se tu održi i prelazi čak i u čisto idioglotsku slavensku sredinu.

9. – U Hrvatskoj je sufiks *-eo/-eus* ulazio pod raznim vidovima. Ponajprije smo imali krsna imena tipa *Matteo, Bartolomeo*, koja u našim stranama često postaju za najstarije doba i prezimena. Zatim imamo prezimena tipa *Amadeo, Botadeo, Sencadeo, Deleo*. Ovamo bi išla i prezimena *Aureus* (strano), *Nigreus, Rubeus*, premda je *-eus* u njima nenaglašeno. Stanovitu su ulogu odigrala, barem u pisanim spomenicima naša slavenska imena, koja svršavaju na *-e i -ej*, a koja se latiniziraju odnosno

romaniziraju sa *-eus/-eo: Grde > Girdeo, Jadre/Jadrej > Jadreus/Jadareus, Mire > Mirreus, Brate > Brateus, Deme > Demeus, Dmine > Dimineus, Stane > Staneus* (sve 11.–14. st., vidi potvrde u glavi VII). Još važniju su ulogu u smislu spomenutih imena i prezimena odigrala prezimena tipa *Raguseus* (kao prezime već u 11. i 13. st.). Zadnji i najrasprostranjeniji vid, pod kojim dolaze prezimena na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji, jest slučaj, kada se naš slavenski patronimički sufiks *-ić* zamjenjuje sa *-eus/-eo*, što je potrebno da posebno osvijetlimo.

10. – O našem patronimičkom sufiksu *-ić* dosada se dosta pisalo. Uglavnom se u konstatacijama nije došlo dalje od toga, da ovaj sufiks, praslavenskog porijekla, u početku označuje deminuciju i da upravo putem deminucije postaje patronimički sufiks: *Petrić* je »mali (mladi) Petar«. Tako se nalazi u Maretića, *Gram.*, 276 i *Rad* 81, 86–91 i Leskien, *Gram.*, 268–7. Tako donosi, prema općem mišljenju, i P. Rogić, *Rad* 203, 216. Kod recenziranja Rogićeva rada francuski slavist A. Vaillant u *RES* 32, 294 primijetio je: »il est imprudent d'attribuer au suff. -ić des patronymiques une valeur diminutive: d'après les vieux noms des tribus slaves comme r. *Vjatiči*, le suff. baltosl. -*ityo indiquait plutôt la provenance«. Nesuglasica je nastala odatle, što je A. Vaillant shvatio, kao da prof. Rogić tvrdi, da danas u patronimici *-ić* označuje deminuciju. Prof. Rogić samo tvrdi, da u prezimenu na pr. *Petrić* nedostaje elemenat posesivnosti (takav elemenat imamo u prezimenu Vlahov, Vlahović) i da je takvo prezime prvobitno pravi deminutiv, a da tek sekundarno postaje porodično ime. Istina je, da već Maretić, *Gram.* 278 donosi tri primjera gdje *-ić* označuje i porijeklo *(plemić, Mlečić, kućić)*, a mi bismo mogli dodati i *dediće = didiće* (13. v., Mažuranić, *Prinosi* I, 245–6), ali sve ove primjere, kao i Vaillantove *Vjatiče* treba tumačiti sekundarnim pojavama prema primarnom deminutivnom značenju sufiksa *-ić*, koji se uostalom nalazi i u apelativima. Poznato je, da još i danas na čitavom području obalne i otočke Hrvatske postoji deminutivna upotreba sufiksa *-ić* u antroponimiji. Tako će se djetetu, dok je malo, od milja reći, ako mu je krsno ime *Petar, Ivan, Pavao: Perić, Ivić, Pavlić*. Pojava je dosta stara (usp. »Paval Banić i njegov brat Dminić«, 1379, Dobrinj, v. *AC*, 90; javlja se i u Bosni: Župan Dragić Poznanović, 1392, Bosna, v. *AC*, 97), a dosta potvrda nalazimo za mjesto Punat u Bonifačićevoj radnji u *Zb.* 37. Bilježim samo primjer: »Franica žena Franića Žica rečenoga Tolana« 1738 (ib., 177). Takva osoba ovaj deminutiv kao svoje ime zadržava, kao što vidimo u slučaju Franića Žica, i u odrasloj dobi, a kasnije tim putem nastaju i prava prezimena, ako je potrebno, da se neko prezime zbog brojnosti članova obitelji i njihovih ogranaka, zamijeni drugim prezimenima. Dakle je u ovom slučaju sufiks *-ić* u patronimiku, koji ovako nastaje, prave i historijski dokazane deminutivne provenijencije. Stoga smatramo, da sufiks *-ić* ima prvotno deminutivnu funkciju i u slučaju prezimena, koje je nastalo kao *Petrić*, t. j. da je u tom slučaju prvotno značenje bilo »mali (mladi) Petar« (»mladi« kao u značenju *vuk > vučić*). Kad je jedan takav »mladi, mali Petar« ili više njih, ako ih je bilo, osnovao obitelj, zadrugu, onda se čitava zadruga, pa dosljedno kasnije i

čitavo pleme, prozvalo *Petrići*, kao što je slučaj sa starohrvatskim plemenima *Šubići*, *Gušići* (nije mi jasno, što je u osnovi ovih prezimena), *Krašići*, *Draganići* (Prigorje), pa i u slučaju *Vjatiča*. Ako je pojedinac trebao da bude označen kao pripadnik ovog plemena i zadruge, onda je bio označivan singularom, kao što su prezimena *Šubić*, *Gušić*. Značenje porijekla se razvilo sekundarno, i to putem opozicije između konstatacije, da je jedan čovjek »iz Gušića«, a drugi »iz Draganića i Krašića«, »iz Vjatiča«. Tako je nastala i naša rijetka tvorba *Mlečići* (pojedinac je *Mlečić*) kao opozicija »ja sam iz Šubića, od Hrvata i sl., mi smo Šubići, Hrvati i sl., a vi ste Mlečići«. Isto su tako nastali i apelativi *plemić*, *didić*, *kućić* iz opozicije »mi *Petrići* smo neplemeniti, a vi ste *didići*, *plemići*, *kućići* (od plemenita djeda, iz dobra plemena, iz dobre, plemenite kuće; sva tri apelativa su istog značenja!) Dakle, ako u spomenutim prezimenima i apelativima i postoji značenje porijekla u sufiksu *-ić*, ono je sekundarno i razvilo se kao opozicija prema prezimenima u pluralu, koja su označavala zadruge i plemena. Singularni oblik u ovim prezimenima i apelativima je sekundaran za označivanje pojedinca iz dotične skupine.

Iz ovoga, što smo rekli, izlazi, da je slavenski patronimički sufiks nastao singultativiziranjem pluralnih kućnih, zadružnih, plemenskih patronimika i da u odnosu na pluralno *-ić* ima funkciju, koju ima naš singultativni sufiks *-in* u primjerima kao *Zagrepčanin: Zagrepčani*, *Dubrovčanin: Dubrovčani*, *Splićanin: Splićani*, *Krčanin: Krčani* i sl. Dakle, put postanka ovoga sufiksa u antroponimiji bio je slijedeći: ponajprije imamo deminuciju sa *-ić* prema neposrednom pretku, zatim imamo pluralni oblik u odnosu na obitelj, kuću, zadrugu, pleme, koju je dotični predak osnovao (slično su nastala talijanska prezimena tipa *Fabbri:* jedan *fabbro* »kovač« dobiva nadimak *Fabbro*, a »casale«, koji on osniva, jest *Fabbri*), a istom tada nastaje i prezime u singularu sa sada potpuno izdvojenim patronimičkim sufiksom *-ić*.

Sada više sufiks *-ić* nema značenja nikakve deminucije, nego označuje onoga »koji je potekao od dotičnog oca, pretka, obitelji i sl.«, i to je značenje, koje navodi gore A. Vaillant. Ovo je značenje brzo dobilo prizvuk posesivnosti po korelaciji »ako je ovaj potekao od Petra, onda je on Petrov«. Uostalom sufiks *-ić* je i primarno imao uz značenje deminucije i nešto značenja posesivnosti i porijekla: ako je *vučić* »mali, mladi vuk«, onda je on i »vučje mlado, on je potekao od vuka«.

Da je sufiks *-ić* imao u sebi uz značenje potjecanja i značenje posesivnosti, dokazujemo jednim sigurnim slučajem iz našega jezičnog područja. U Dalmaciji, i drugdje u Hrvatskoj, kao što u ruskom imamo prezimena na *-ov/-ev* (u ruskom *Oblomov*, *Turgenjev*), tako se i tu susreće veliko mnoštvo ovakvih prezimena: tako na Braču: *Vlahov*, *Dolkin*, *Matin*, *Olin*, *Blaževi*, *Andrijin*, *Viskovi*, *Harakov*, *Stipančev*, *Jakovljev*, *Antončev*, *Jovin*, *Jelinin*, *Jozin*, *Ružin*, *Jurčev* i sl. (usp. *Zb.* 34, registar; u ovom popisu dolaze i metronimici na *-in*, koji tvore paralelu posvoinim pridjevima na *-ov* za posvojnost prema imenici muškog roda). Tu dakle imamo i paralelnih prezimena i na *-ov* i na *-ić:* tako se prezime *Cerinov* i *Cerinić*

upotrebljava za istu obitelj (v. ib., registar). Sekundarna tvorba u našoj antroponimiji bila je, da su se prezimena posesivnog postanja i prezimena sa *-ić* spojila u sufiks *-ović/-ević*, u kojima imamo elemenat posesivnosti udružen s elementom porijekla. O našem patronimičkom sufiksu *-ić* piše nešto drugačije Maretić u *Radu* 81, 86–91. Da *-ić* označuje porijeklo i posesivnost, govorili bi i Maretićevi primjeri metronimika *Anić, Katić* (ib., 90), jer je naš deminutivni sufiks za feminina *-ica*.

11. – Kada se dakle notar Roman našao pred problemom, da latinizira odnosno romanizira neko naše prezime na *-ić*, mogao je izabrati dva puta: ili je našem sufiksu jednostavno nakalamio idioglotski sufiks *-us/-ius* (tip *Gussichius*) ili je na temelju saznanja, da su naši sufiksi *-ić, -ov, -ović, -ević* u prezimenima upravo po značenju sufiksi porijekla i posesivnosti i jednaki sufiksu *-eus* u primjerima kao *Raguseus* »porijeklom iz Raguze, Dubrovnika« i *Hectoreus* »Hektorov«, jednostavno zamjenjivao *-ić* sa *-eus*. Najstariju potvrdu za ovu zamjenu hrvatskog *-ić* romanskim *-eo* (u latinskom tekstu!) imamo iz 13. st.: omiški komes Radoš Bogdanić (zapisan *Bogdanit*) romaniziran je 1245 u *Rados filius Bogdaneo* (citat v. u glavi VII). Slično već u 13. st. nalazimo romanizaciju *Baboneo* (uz *Babunio*) za *Baboněge*, gdje je hrvatski sufiks (ili bolje rečeno drugi gio složenice *-něgъ*) *-ig* (jat je dao *-i-*) zamijenjen odnosno poistovjećen sa *-ić* (primjere vidi u glavi VII). Ostale primjere možemo naći, kao najranije, tako i kasnije, niže u slijedećoj glavi (III), gdje se prezimena na *-eo* obrađuju po dijakronijskom slijedu.

Osim poistovjećenja posesivnog značenja u našem sufiksu *-ić, -ov/-ović/-ević* s romanskim *-eo* najvažniju je ulogu kod pojave ove zamjene našega *-ić* sa romanskim *-eo* dakako odigralo postojanje ovakvih prezimena tipa *Raguseo, Matteo, Amadeo, Deleo* i sl. u dalmatinskom dvojezičnom miljeu.

12. – Za vrijeme naše renesanse u 15. st. (v. Cronia, *AMSD*, t. 113, 1955, 44–5) dolazi u pogledu stvaranja prezimena na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji do znatnog zamaha. Naši su intelektualci u punoj vezi sa svim svjetskim kulturnim zbivanjima. Oni se školuju u Italiji, kolijevci renesanse. U Dalmaciju i u Istru dolaze humanisti i tu šire humanistička shvaćanja i znanja (*Tideo Acciarini*, v. ovdje pod *Sisgoreo* u glavi VII. *Febeo* i dr.). Naši ljudi borave na dvoru Matije Korvina, najvažnijem humanističkom centru u Ugarskoj (v. Kukuljević, *SP*, I, predgovor). Oni još više osjećaju potrebu zbog stalnog susreta sa aloglotskim tekstovima i govorima, da latiniziraju odnosno romaniziraju svoja i tuđa slavenska imena i prezimena, i to ne samo u dočetku nego i u osnovi. Tako nastaju prezimena *Araneo. Begneo, Sisgoreo, Toboleo, Budineo, Capitaneo, Cerineo, Drasmileo.* Tada se unose kod nas i imena klasično-rimskog porijekla kao *Cataneo, Grineo, Febeo, Pompeo, Cithereo, Amalteo, Statileo* i sl. Ova moda kod nas traje sve do 18. st., kada nalazimo prezimena *Galateo, Politeo, Stefaneo* i sl. Klasne razloge za postojanje i razvoj ovakvih prezimena u Hrvatskoj obrađujemo niže u glavi V. Ovdje možemo samo još naglasiti, da je u hrvatskoj antroponimiji sufiks *-eo* postojao i prije pojave renesanse, i u Italiji i u Dalmaciji, i to nezavisno od

Italije i njezine renesanse. Renesansa je ovom sufiksu u Hrvatskoj dala samo jači zamah, kao uostalom i u Italiji, i to zbog probuđene ljubavi prema antici i uopće klasičnim i humanističkim znanostima i umjetnostima.

III.

DIJAKRONIJA HRVATSKIH PREZIMENA NA *-eo*

1. Ovdje donosimo kronološki popis svih imena i prezimena na *-eo*, koja se susreću u našim starim listinama, tekstovima, literaturi i, djelomično, na terenu. Ovaj je popis za starije doba gotovo kompletan. Za novije doba, t. j. za doba 16., 17. i 18. stoljeće, kao što i za naša prezimena na *-eo* iz najnovijeg doba, bit će nešto manjkav, a moći će se upotpuniti tek, kada se provede kompletna analiza svih naših starih tekstova i današnjeg terenskog stanja u tom pogledu. Iz ovoga će se popisa vidjeti vremenski slijed ovih prezimena na našem terenu. Iz njega se može konstatirati, da su ova prezimena u nas do 15. stoljeća sporadična i knjiška pojava, da ova prezimena tek u 15. stoljeću kod nas postaju govornom pojavom. Iz ovog se pregleda vidi, da je prava moda tih prezimena zapravo u 16. i 17. stoljeću, i da su u 18. i 19. stoljeću ovakva prezimena sve rjeđa. Nešto tih prezimena doduše nastaje i u 20. st., i to kao recentni produkt talijanizacije naših istarskih prezimena (v. niže kronologijski prikaz ovih prezimena u 19. i 20. st.; potanje vidi kod pojedinog prezimena u glavi VII).

2. Što se tiče kronologije ovih prezimena, potrebno je posebno se pozabaviti grupom bračkih prezimena na *-eo*. Od 37 bračkih prezimena na *-eo* (v. glavu VII) prije 16. st. nema nijednoga. Dotada susrećemo i za ona prezimena, koja se kasnije javljaju i sa *-eo*, samo oblike sa *-ić/ ov/ -ović/-ević* ili slična oblikovanja. Koncem 16. st. nastaje ih 10 *(Boccaneus, Cerineo, Descoveo, Gelineo, Lazaneo, Mantileus, Mladineo, Tommaseo, Valentineo, Zupaneo)*, a u 1. polovici i tokom druge polovice 17. st. nastaje ih 21 *(Biliceo. Buccareo, Calcaneo, Calianeo. Capitaneis, Ceparneo, Cosmaneo, Covacheus, Coviglianeo, Dumaneo, Hectoreo, Niseteo, Pecasseo, Polovineo, Pugliseo, Raguseo, Scarneo, Tomiceo, Voineo. Vucoseo, Zuveteo)*. U 18. st. zabilježena su jedino prezimena *Jurilleo, Macoleo, Malfei, Politeo*, dakle 4 prezimena. Odatle se vidi, da je najjači cvat ovih prezimena u nas u 16. i 17. st. Primjer Brača je statistički važan zbog toga, što su bračka prezimena u cijelosti historijski obrađena, prema maticama i inače, pa je statističko utvrđivanje lakše izvesti, a prema tome je i statistika ovih prezimena sigurnija. Da upotpunimo statistiku ovih prezimena na bračkom materijalu, dodajmo, da se do danas na Braču sačuvalo od svih prezimena na *-eo* samo 6 njih, i to *Scarneo, Cerineo, Lazaneo, Tommaseo, Mladineo, Politeo*, što dokazuje, da su ovakva prezimena ne samo na Braču, nego uopće u Dalmaciji u naglom opadanju.

3. Konačno, potrebno je još jednom na temelju ovoga kronološkog popisa utvrditi, da su gotovo sva hrvatska prezimena na *-eo* – ukoliko nisu romanska prezimena, prijevodi (kalkovi) ili humanistička imitacija klasičnih mena – prije oblika sa *-eo* zabilježena u svom hrvatskom, čisto slavenskom ruhu sa sufiksom *-ić* ili inače, ali svakako bez sufiksa *-eo*. To možemo utvrditi za *Sisgoreo, Zavoreo, Hettoreo*, za sva bračka prezimena i t. d. (v. potanje niže u glavi VII). Drugim riječima, nosioci su ovih prezimena od starine pa do današnjeg dana, ukoliko nije dakako nastupila neka italomanija, Slaveni i Hrvati, barem u patronimičkom smislu (jer prezimena ne govore neposredno gotovo ništa o biološkom supstratu), a ne nikakvi Romani »tutti ... di antica origine italica«, kako je htio falzificirati Talijan Ciampini postojanje ovih prezimena u hrvatskoj antroponimiji (v. naprijed glava I, točka 3, pri kraju).

4. Kronološki pregled hrvatskih prezimena na *-eo*

IX. st.

Sagoleo, Visegneo, Welecneo

X. st.

ništa

XI. st.

Puteo, Girdeo, Jadreus, Jadareus, Raguseus

XII. st.

Budimeo, Engadeus, Rasomeo, Toleo, Mirreus, Amadeus, Homodeo, Deleo, Kilereo

XIII. st.

Ampleo, Baboneo, Bogdaneo, Cavaneus, Cuteo, Empei, Raguseus, Ranei, Churleo, Botadeo, Donusdei, Sencadeo, Barleus, Belcei, Brateus, Staneus, Stocceus, Strimei, Tranianei, Valleus, Raguseus

XIV. st.

Faffoneis, Fulgineo, Macomeleus, Thomaseo, Demeus, Dimineus, Bonedeus, Donadeus, Vacumdeo

XV. str.

Araneo, Begneo, Cataneo, Grineo, Ingaldeus, Naupleo, Sisgoreo, Toboleo, Tomeo, Medei

XVI. st.

Amalteo, Belleo, Boccaneus, Budineo, Capitaneis, Cataneo, Cerineo, Cithereo, Clococeo, Comuleo, Cupareo, Descoveo, Domineus, Drasmileus, Fasaneo, Febeo, Gelineo, Goineo, Hettoreo, Lasaneo, Ligniceo, Luchei, Macroneo, Mantileus, Micateo, Mladineo, Parvaneo, Pavaneo, Pervaneo, Pesei, Petreo, Pompeo, Pribaceo, Puliceo, Raguseo, Rosaneo, Stahorei, Stafileo, Statileo, Tavileo, Thommaseo, Urvaneo, Urmaneo, Valentineo, Vitaleus, Zavoreo, Zupaneo

XVII st.

Berlenei, Biliceo, Buccareo, Calcanei, Calianeo, Capitaneo, Caramaneo, Ceparneo, Cusmaneo, Covacheus, Coviglianeo, Dumaneo, Georgiceo, Giadruleo, Ivaneo, Lutisseo, Migdoleus, Nimireus, Niseteo, Pecasseo, Polovineo, Pugliseo, Scarneo, Tomiceo, Urvaneo, Voineo, Vucoseo, Bacudeo, Zuveteo, Vragniceus

XVIII. st.

Galateo, Giurisseo, Golineo, Juvilleo, Juriceo, Macolei, Malfei, Mascarelei. Politeo, Raduleo, Stefaneo

XIX. i XX. st.

(Većina ovih prezimena su nastala u Istri kao produkt recentne talijanizacije, manji dio njih odnosi se na ostale krajeve, a donose se ovdje, jer nemam starijih potvrda)

Agosteo, Aleo, Bernabeo, Cadeo, Cesareo, Cettineo, Dematteo, Demeo, Giammei, Gianeo, Gradeo, Mattei, Pizanei, Raugiei, Romeo, Romulei, Taddei, Zachei, Zadeo, Zellei

5. Uz ovu kronološku sliku postanja prezimena na *-eo* u Hrvatskoj trebalo bi dati još nekoliko opazaka. Za 9–10. st. možemo pretpostaviti postojanje prezimena tipa *Matteo, Bartolomeo* kod Romana: kod Hrvata imena *Visegneo, Welecneo* su zapisana na tuđem terenu, i *-eo* se može drukčije tumačiti. Za *Sagoleo* je skoro sigurno, da je krivo prepisano (v. sve glavu VII pod tim imenima). *Girdeo, Jadreus* i *Jadareus* iz 11. st. su latinizacije našega hipokorističkog sufiksa *-e*, a *Puteo* je prezime tipa *de Balneo* (v.), *Raguseus* je pravo prezime.

U 12. st. imamo nešto prezimena na *-eo*, ali se njihova paleografska i lingvistička analiza nije pokazala dosta sigurnom, da bismo ih mogli smatrati sigurnim prezimenima na *-eo*. Tipovi *Amadeus* i *Homodeo* su strana prezimena (iz Mletaka su im nosioci). *Deleo* treba čitati *de Leo*. *Kilereo* nije jasno. *Toleo* i *Mirreus* su romanizacija sufiksa *-e*. *Engadeus* je German namješten u Istri. *Budimeo* i *Rasomeo* bi mogla biti prezimena sa zamjenom *-ić* > *-eo*, ali i jedno i drugo prezime je jako sumnjivo s obzirom na svoj dočetak (v. glava VII). Prava prezimena na *-eo*, gdje se *-eo* nalazi kao sigurna zamjena za slavenski dočetak *-ić*, u nas počinju u 13. st.

IV.

GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST HRVATSKIH PREZIMENA NA *-eo*

1. Da bismo dobili pravu sliku o geografskoj rasprostranjenosti prezimena na *-eo* u Hrvatskoj, potrebno je ponajprije reći, da se ona mahom javljaju u obalnoj i otočkoj Hrvatskoj (Dalmacija, Hrvatsko primorje, Istra, otoci). Nešto se tih prezimena javlja i u nutarnjoj Hrvatskoj, pa i u NR Crnoj Gori. Dakako, ako se ovakvo prezime javlja danas u Zagrebu, pa i u Beogradu i drugdje po Jugoslaviji, to ne znači, da je takvo prezime tu i nastalo. Tako, ako nalazimo u Zagrebu prezimena *Tommaseo* i *Niseteo*, jasno je, da su porijeklom iz Dalmacije.

U našem ćemo prikazu poći od Kotora i završiti s Istrom. U tom ćemo prikazu pratiti istim smjerom i otoke uz našu obalu. Treba dodati, kao što smo rekli kod dijakronijskog prikaza, da je i ovaj prikaz jako manjkav, i to s dva razloga. Prvo, što su naša prezimena često zapisana u obliku, koji nije historijski, t. j. prema originalnoj listini, već prema tome da li su ih zapisivali i prepisivali Hrvati (opasnost kroatiziranja; dolazi doduše vrlo rijetko u obzir, budući da prezimena na *-eo* prije 15. st. imamo vrlo malo) ili Talijani (opasnost talijaniziranja, v. niže u glavi VII prezimena *Striseo* i *Micateo*). Ovaj prvi razlog odnosi se dakako samo na najstarije potvrde ovih prezimena. Drugi razlog, zbog kojeg bi ovaj naš prikaz bio manjkav, leži u tome, što nije obrađena hrvatska antroponimija za čitavu obalnu i otočku Hrvatsku, ni dijakronijski ni sinkronijski (historijske i današnje potvrde). Jedino za Brač imamo lijepo i solidno izrađenu Jutronićevu radnju. Ostale radnje, većinom u radovima geografsko-demografskim, nisu historijski dosta produbljene. Ipak će se i uz ovakvo stanje stvari moći dati relativno dosta dobra slika o geografskoj rasprostranjenosti ovih prezimena na spomenutom području.

2. U Kotoru u 15. st. nijedno plemićko prezime ne svršava na *-eo* (v. *SEZ* 20, 279). Danas u čitavoj Boci Kotorskoj nema nijednog prezimena na *-eo* premda ima talijaniziranih naših prezimena (*Kažanegro*, *Mezalini*, v. *SEZ* 20, 603, 608–7, 567, 350–632; *Kažanegro* su *Crnojevići*, dakle je kalk prema *crn* »negro«, *casa* »kuća«; *Mezalini* se nazvaše, jer su negdje po »srijedi« između nekih toponima, *mezzo* »sredina«, ib.). U historijskim listinama je za Kotor zabilježeno postojanje prezimena *Amadeo*, porijeklom iz Mletaka.

3. U Dubrovniku u historiji su postojala ova prezimena na *-eo: Araneo*, *Baseo*, *Belleo*, *Gradeo*, *Luchei*, *Mattei*, *Puteo*, *Rubeus*, sve odreda plemići i učeni ljudi, literati. Ovamo treba pribrojiti i strance *Amalteo*. Drugih prezimena na *-eo* u Dubrovniku od 10.–15. st. nema, a nema ih ni do 17. st. (v. *SEZ* 38, 203–228). Danas postoje u Dubrovniku samo prezimena *Gradeo* (doselili su iz Šibenika 1865, v. *SEZ* 38, 232) i *Dileo* (doselili 1874–82 iz Bisseglie u Italiji, ib. 38, 233).

4. Na Pelješcu su zabilježena samo prezimena *Cezareo* (doseljenici iz Brača, v. *SEZ* 23, 232), *Amadeo* (doseljenici iz Italije, v. ib. 23, 346) i *Mladinić-Mladineo* (doseljeni sa Komiže na Visu, v. ib. 23, 246). Drugih prezimena ni u prošlosti ni danas nema (popis vidi u *SEZ* 23, 216–248).

5. U Korčuli smo zabilježili ime *Tomeo* i plemićka prezimena *Petreo, Rosanei (Mon.* 8, 251) te *Cetineo, Dragineo* i *Ghericeo.* Korčulanska su prezimena, barem iz novijeg doba (poslije 15. st.), slabo ispitana. Svakako, do 15. st. prezimena na *-eo* na Korčuli nema, kao što izlazi iz Radićeva popisa (v. *Srd* V, 583–88). Tu opažamo čak, da se i čista romanska prezimena kroatiziraju sa *-ić: Nascinguerit, Nascingurcich,* ib. 587).

6. Na Hvaru su zabilježena ova historijska prezimena na *-eo: Hectoreo, Fasaneo, Mladineo, Nigreus, Thomeo, Niseteo, Parvaneo, Pervaneo, Pavaneo, Peribonei* (= Priboeivi), *Politeo, Pribaceo, Stahorei, Tomeo, Vitaleus.* Većina nosilaca ovih prezimena su plemići, nešto ih je notara. U popisu plemstva od 1553 od 32 prezimena, među kojima ima i prezimena na *-ić,* samo su *Stahorei, Hettorei* i *Fasanei* sa *-eo* (v. *Mon.* 8, 221). Godine 1418 među plemstvom nema još nijednog prezimena na *-eo* (v. Boglić, *Studi,* 171, 174, 174–9). I hvarska su imena dosta slabo u cjelini ispitana. Na Vrboski postoji prezime *Kupareo* (obavještenje prof. Stipišića).

7. Brač je antroponimički dobro obrađen. Danas ima na Braču još samo 6 prezimena na *-eo,* a u svemu ih je u starini bilo 38. Najstarija potječu iz 16. st. (v. naprijed glava III, 2). Prezimena, koja se na Braču javljaju, slijedeća su: *Biliceo, Boccaneo, Buccareo, Calcaneo, Calianeo, Capitaneo, Ceparneo, Cerineo, Cesareo, Cusmaneo, Covacheus, Coviglianeo, Descoveo, Dumaneo, Gelineo, Hectoreo, Jurileo, Juvileo, Lazaneo, Macolei, Malfei, Mantileus, Mascarelei, Mladineo, Niseteo, Pecasseo, Politeo, Polovineo, Pugliseo, Raguseo, Scarneo, Tomiceo, Tomaseo, Valentineo, Voineo, Vucoseo, Zupaneo, Zuveteo.*

8. Za Vis su zabilježena ova prezimena na *-eo: Caramaneo, Cettineo, Golineo, Ivaneo, Raguseo, Scarneo.* O današnjem stanju nemam podataka.

9. Za Split od 1360–1380 postoji sa *-eo* samo obitelj *Cutei*s (za nju Kukuljević tvrdi, da je doseljena, v. *SP,* I, VIII–IX), a za 1412–92 ni među pučanima ni među plemstvom nema prezimena na *-eo* (ib. I, IX–X). U 16. st. susrećemo u Splitu prezimena *Urmaneo* (1556) i *Cupareo* (1552) (v. Janko, *Starine* 45, 289, 290; to su sve splitski dokumenti, koji bi ovu pojavu, da je postojala, trebali bolje reflektirati). U Splitu se spominju od 14. do 18. st. ova prezimena na *-eo: Comuleo, Cupareo, Cuteo, Dumaneo, Galateo, Georgiceo, Lutisseo, Macomeleus, Matteo, Migdoleus, Puliceo, Rasomeo, Tommaseo, Urmaneo, Urvaneo.* U ovom splitskom popisu sigurno ima praznina. Slika, po svemu se čini, morala bi biti nešto drugačija, zbog toga što je Split gradsko naselje i pod jakim utjecajem sila, koje su djelovale kao na pr. na Braču, da su se javljala ovakva prezimena. Zanimljivo je i to, da u popisu splitskih plemića od 1553 nema nijednog prezimena na *-eo* (v. Mon. 8, 215). Danas u Splitu postoje prezi-

mena *Niseteo* i *Zavoreo* uz mnoge *Nižetiće* u istom gradu (ima i *Zavorovića*).

10. U Trogiru među plemstvom 1553 također nema prezimena na *-eo* (v. *Mon.* 8, 208). Zabilježena su ova trogirska imena na *-eo: Cavaneus, Matteo, Stafileo, Statileo, Jurilleo* (nosioci su ovih triju zadnjih humanisti i jedan svećenik). *Ampleo* je strano.

11. U Omišu su 1553 plemići svi na *-ić: Deskovich, Bilicich, Pipinich, Pripcovich, Clarich, Vudtinovich, Drascovich* (Mon. 8, 217). Notarski je romanizirano prezime *Bogdanić* u *Bogdaneo*.

12. Za čitav Zadarski arhipelag znamo, da danas nema prezimena na *-eo* (*SEZ* 46, 554–579). Kako je bilo u starini, ne znamo. Isto znamo za šibenski arhipelag, osim što su na Žirju *Šižgorići* uz *Sisgoreo*, a doselili su se iz Šibenika (*SEZ* 46, 582) i u prošlosti *Tavileo* (također doseljenici iz Šibenika, *SEZ* 46, 577–84). Na Ižu od 13.–20. st. nije zabilježeno nijedno prezime na *-eo*, osim što u listinama dolazi prezime *Ligniceo*, prezime zadarskog feudalca, u maticama pisano i *Linjičić*, v. Cvitanović, *RIJAZUZ*, I, 73, 91, 76–7.

U Šibeniku su zabilježena ova prezimena na *-eo: Gradeo, Micateo, Striseo, Naupleo, Sisgoreo, Tavileo, Toboleo, Tomnaseo, Zavoreo, Macroneo, Ligniceo, Pompeo* (ovaj je stranac). Većina su plemići. Godine 1322 među šibenskim prisežnicima na vjernost Veneciji nijedno prezime nije na *-eo*, već su sva na *-ić* ili kako drugačije (v. Mon. 1, 335, v. niže u glavi VII pod *Micateo* i *Striseo*). U Šibeniku nema ovakvih prezimena ni za doba 960–1469, 1433–1571 (v. *Mon., Listine* i *Commissiones* publicirane od Ljubića). Sva šibenska prezimena u tim listinama ostaju na *-ić*, ukoliko su i slavenski patronimici na *-ić*. Notari, pa bila akta pisana i u samoj Veneciji, ne mijenjaju *-ić* u *-eo* (v. ipak jedan slučaj romaniziranja u glavi VII pod *Micateo*).

13. Među zadarskim plemićkim prezimenima nema prezimena na *-eo* 1527 i 1553 (v. Mon. 6, 203–23 i 8, 197). U tim tekstovima dolaze jedino imena *Mathio* i *Bartolomio*, koja mogu, kao što je poznato, glasiti i *Matheo* i *Bartholomeo*. U listinama u Zadru dolaze ova prezimena na *-eo: Bocudeo, Bartolomeo, Begneo, Blaseo, Bonedeus, Botadeo, Budineo, Clococeo, Drasmileo, Empei, Feffoneis, Jarei, Ligniceo, Loreo, Puteo, Raduleo, Ranei, Sençadeo, Toleo, Tommaseo, Zoleo*. Ako dobro promotrimo ova prezimena, vidimo, da su sva iz doba poslije 16. i 17. st., barem što se tiče zamjene sufiksa *-ić* u *-eo*.

14. Na Pagu je zabilježeno jedino plemićko prezime *Giadruleo*. Kako je s ostalim prezimenima, nismo posebno upućeni.

15. Na Rabu je zabilježeno prezime *Domineus* i *Nimireus*. *De Dominisi* i *Nimire* su plemići. Godine 1553 među plemstvom na Rabu nema nijedno prezime na *-eo* (v. *Mon.* 8, 256).

16. Na Krku, Osoru i Cresu među plemićima 1553 nema prezimena na *-eo* (Mon. 8, 262, 270–1). Među zabilježenima ima dosta prezimena na *-ić*, tako *Marcovichia, Budislavich, Suanich, Parcich, Gabich, Pecovich* (na Cresu). Od krčkih prezimena na *-eo* poznata su *Juriceo, Raguseo* i *Budimeo*. Što se tiče Osora i Cresa ovakva prezimena obrađuju se niže

među istarskim prezimenima, jer se i jedna i druga nalaze u *Cadastre national.*

17. U Istri, obuhvativši ovamo i Osor te Cres, prezimena su na *-eo* relativno dosta brojna, ali su većina iz doba poslije 1918, kada je provedena talijanizacija naših slavenskih prezimena. Kod svih istarskih prezimena, kod kojih smo mogli utvrditi takvu talijanizaciju, mi smo to i naveli. To je ipak u cijelosti bilo teško provesti, jer bi iziskivalo posebno proučavanje po maticama i novijim publikacijama, gdje su bila objavljivana službena mijenjanja prezimena. Sigurno su historijska samo prezimena *Giurisseo, Febeo* i *Grineo.*

Evo istarskih prezimena na *-eo: Agosteo, Aleo, Bartolomeo, Bernabeo, Cadeo, Cettineo, Dematteo, Mattei, Demeo, Giammei, Gianeo, Goineo, Pizanei, Politeo, Raugei, Romeo, Romulei, Taddei, Tomio, Zachei, Zadeo, Zellei, Febeo, Giurisseo, Ingaldeus, Cataneo, Grineo* (posljednja trojica su stranci).

18. Iz ovog prikaza o geografskoj rasprostranjenosti prezimena na *-eo* kroz historiju i u današnje doba na području obalne, primorske, i otočke, Hrvatske izlazi, da su najrasprostranjenija bila ova prezimena u srednjoj Dalmaciji (linija Korčula, Hvar, Brač, Split, Trogir, Šibenik, Zadar). Manje se javljaju na Rabu, Pagu, Krku, Cresu i Lošinju. Što se tiče Istre, ona po broju tih prezimena odgovara središnjem dijelu obalne i otočke Hrvatske, valjda zbog blizine Italije i recentne talijanizacije ovih prezimena u 20. st. Kako je s Istrom bilo u povijesti u pogledu prezimena na *-eo,* to se ne može reći, i traži, da se tek prouči. Manjkavost našeg prikaza za srednji obalni i otočki hrvatski pojas trebalo bi također dopuniti.

V.

HRVATSKA PREZIMENA NA *-eo* PO KLASNOJ PRIPADNOSTI NJIHOVIH NOSILACA

1. Da bismo dali odgovor na pitanje, tko je osjećao potrebu, da se hrvatski dočetak *-ić* mijenja u *-eo,* odnosno i na pitanje, tko je vršio romanizaciju slavenskog dočetka, potrebno je, da dobijemo prije svega sliku o klasnoj pripadnosti nosilaca prezimena na *-eo.*

Prije svega treba utvrditi, da su stranci nosioci ovakvih prezimena u nas uglavnom humanisti i notari. To su *Amadeo, Amalteo, Ampleo, Cataneo, Cithereo, Donadeo, Donusdeo, Engadeus, Fulgineo, Gratiadei, Grineo, Homodeo, Ingaldeus, Malfei, Pompeo, Puteo, Vacumdeo, Zudeo.* Ima ih u sve 18.

2. Od naših ljudi nosilaca ovih prezimena većina pripada plemstvu, svećenstvu, humanistima i notarima. Manji dio nosilaca ovih prezimena pripada puku.

Plemići su: *Baboneo, Bartolomeo, Begneo, Blaseo, Bogdaneo, Botadeo, Cipei, Clococeo, Comuleo, Cuteo, Empei, Faffoneis, Fasaneo, Gelineo, Giadruleo, Jarei, Lasanei, Ligniceo, Matteo, Micateo, Mladineo, Niseteo, Petreo, Puteo, Ranei, Rosaneo, Sençadeo, Sisgoreo, Stahorei, Stafileo, Striseo, Tavileo, Toboleo, Tommaseo, Vitaleus, Voineo, Zavoreo, Zuppaneo, Zutineo.* U svemu 39 prezimena.

Svećenici su: *Bacudeo, Biliceo, Boccaneus, Budineo, Capitaneis, Cerineo, Cosmaneo, Descoveo, Drasmileus, Dumaneo, Fulgineo, Giurisseo, Hectoreo, Juvileo, Lasaneo, Mattei, Mladineo, Nimireus, Pugliseo, Sisgoreo, Stafileo, Statileo, Tomiceo, Tommaseo, Zuveteo.* U svemu 25 prezimena, od toga stranaca 9.

Humanisti, pisci i notari su: *Araneo, Belleo, Buccareo, Budineo, Caramaneo, Cataneo, Febeo, Georgiceo, Goineo, Giurisseo, Grineo, Hettoreo, Luchei, Macroneo, Mantileus, Mattei, Migdoleo, Naupleo, Nigreus, Nimireus, Niseteo, Politeo, Raduleo, Rosaneo, Sisgoreo, Statileo, Tomeo, Tommaseo, Voineo.* U svemu 29 prezimena.

Ostalim društvenim slojevima pripadaju ova prezimena: *Calcaneo, Calianeo, Capitaneo, Cavaneo, Ceparneo, Cesareo, Cettineo, Covacheus, Coviglianeo, Cupareo, Domineus, Juriceo, Gelineo, Golineo, Gradeo, Ivaneo, Macolei, Malfei, Mascarelei, Parvaneo, Pecasseo, Polovineo, Pribaceo, Puliceo, Raguseo, Rasomeo, Stefaneo, Toleo, Urmaneo, Urvaneo, Valentineo, Vucoseo.* U svemu 33 prezimena. Ako ovima dodamo jedan veći broj istarskih prezimena, bilo bi ih oko 58 u svemu (istarskih prezimena na *-eo* ima 25, v. naprijed glava IV, t. 17). Među ovima, dakako, ima mnogo slučajeva, da su im prezimena romanizirana od strane matičnih zapisivača (svećenika) pa su nosioci ovakvih prezimena samo nastavili, da ih upotrebljavaju i u govornom jeziku, često i paralelno s hrvatskim oblikom na *-ić* (primjera paralelnih slučajeva ima dosta u glavi VII kod obrade pojedinog prezimena). Broj ovih prezimena, kojih su nosioci osnovnijeg društvenog sloja (pučani), mogao bi se dakako jako umnožiti, s obzirom na manjkavost našeg popisa u pogledu dijakronije i sinkronije ovih prezimena na našem obalnom (primorskom) i otočkom području. Ipak mislimo, da se taj broj ne bi toliko popeo, da bi ovaj, koji imamo, bio nevažan za zaključke, koje ćemo izvesti.

3. Ako načinimo statistiku ove klasne podjele prezimena na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji, vodeći dakako računa o mogućim preinakama, koje bi mogli doživjeti spomenuti brojevi, koji su doduše za starije doba *sigurni indikator, izlazi,* da je gornjim društvenim slojevima (društvenoj nadgradnji: plemstvu, svećenstvu, humanistima i notarima) pripadalo u svemu 93 nosilaca ovih prezimena, dok samo 33 njih pripada osnovnijem društvenom sloju (pučanima). Da bismo dobili pravilniju sliku, morali smo u ovoj statistici isključiti Istru sa njezinih 25 prezimena na *-eo,* jer je veći dio ovih prezimena nametnut u recentno doba. Ako ovoj stati-

stici s druge strane pak dodamo prezimena stranaca, koji su živjeli u našim krajevima, a pripadali su odreda višim društvenim slojevima, izlazi, da je 111 nosilaca ovih prezimena pripadalo višim društvenim slojevima, a samo 33 njih ostalim. Premda ova statistika, kao što smo već kazali, može i hramati s obzirom, da bi poneko prezime trebalo prebacivati iz jedne kategorije u drugu, s obzirom da tu ima i prezimena, koja smo niže u glavi VII proglasili sumnjivima i sl., kao i to da se broj prezimena, kojih su nosioci pučani, može nešto i popeti, mislimo, da se ne će moći osporiti, da su nosioci ovih prezimena u Hrvatskoj po vremenskom slijedu bili u prvom redu viši društveni slojevi te da su i kasnije ovi nosioci u većini bili pripadnici vladajuće društvene klase.

VI.

ZAKLJUČAK

Prebacimo li na kulturno-historijski plan ono, što smo konstatirali u prednjim glavama, nameću nam se višestruki zaključci.

1. Hrvatska prezimena na *-eo* (sa *-eo* za *-ić*) u svojoj najranijoj fazi u 12.–14. st., premda su malobrojna, produkt su notarskog mijenjanja slavenskog dočetka *-ić* u romanski *-eo*. Ovo mijenjanje izvodi se kao potreba, da se aloglotski slavenski sufiks u latinskom tekstu zamijeni idioglotskim sufiksom. Ovo je olakšano time, što se u svijesti poistovjetio naš hrvatski sufiks *-ić, -ov, -ović, -ević*, u značenju patronimičke descendencije, porijekla i posesivnosti sa značenjem, koje je imao latinski i romanski sufiks *-eus/-eo* u slučajevima kao *Raguseo* i *Romuleo*. Ovo je olakšano i time, što je u Hrvatskoj u njenom obalnom, primorskom i otočkom, području postojala u romanskim i slavenskim sredinama i denominacija prema tipu *Matteo, Bartolomeo, Amadeo, Deleo*. Kada je u 15. st. nadošla renesansa u naše krajeve, onda naši humanisti iz istih razloga (potreba prilagođivanja aloglotskog slavenskog sufiksa idioglotskom romanskom i latinskom) latiniziraju svoja prezimena sa *-eus* i *-eo*. Kada još uz to i osnovu svoga prezimena mijenjaju kao *Ranjina* > *Araneo*, onda se broj ovih prezimena još povećava.

Pojava ovih prezimena je na vrhuncu u 16. i 17. st., u 18. i 19. stoljeću opada.

Vršioci i nosioci ove romanizacije našeg patronimičkog sufiksa u našim krajevima su viši krugovi obrazovanih slojeva. Službena mletačka vlast, kojoj su najjači korijeni udareni upravo u 15. st., nije kod ovoga romaniziranja našega sufiksa *-ić* odigrala ulogu prisiljavanja. Sva naša prezimena na *-ić, -ović, -ević*, koliko se nalaze u našim listinama, pisanim od notara, domaćih ili stranih, pa i kad su dotične listine pisane u samoj Veneciji, pišu se sa *-ić* cijelo vrijeme mletačke vlasti. Iznimke od

toga pravila odviše su rijetke (v. slijedeću glavu s. v. *Micateo*) i tiču se romanizacije s pomoću drugih sufiksa.

Razlozi, zašto se ova u početku notarska, a zatim i humanistička pojava romaniziranja našega sufiksa sa romanskim *-eo* izvršila u 16. i 17. st. u tolikoj mjeri, leže ipak u tome, što je vladajuća klasa u to doba u našim krajevima bila mletačka ili promletačka, pa su oni, koji su sebi prezimena mijenjali, promjenom dočetka ili inače u romanski oblik, željeli sebe s jedne strane odvojiti od slavenske hrvatske mase pučana, a s druge strane i na taj način se poistovjetiti s romanstvom vladajuće klase. Da je vlast bila u rukama Hrvata, to se ne bi dogodilo.

Korijene ovoj pojavi političke konjunkture možemo naći već i u 15. st.: premda su Šižgorići dobili svoje prezime *Sisgoreo* putem humanističke kulture i manire, ipak se i za njih može reći, da je ova humanistička manira kod njih uhvatila korijena zbog toga, što su stalno bili promletački raspoloženi. Za njih imamo dokaza od najstarijih vremena početkom 15. st., da su bili promletački eksponenti u Šibeniku, da su se u službi Mletaka borili protiv hrvatsko-ugarskih vladara, te da su za svoje zasluge od Mlečana bili nagrađivani (v. Ljubićeve *Listine* i *Commissiones*, prema registrima ili ovdje pod *Sisgoreo* u glavi VII citirane strane u *Mon.*). Baš tom promletačkom držanju Šižgorića moramo zahvaliti, što se prezime *Sisgoreo* zadržalo i u 16., 17. i 18. st. Može se kazati, da su razlozi političke konjunkture djelovali, da su se prezimena na *-eo* toliko razmnožila baš kod plemstva i svećenstva. Ova dva staleža su najtjesnije bila u vezi s vlastima (oni su u najvećem broju slučajeva i vršili vlast pod kapom mletačkih potestata), pa je razumljivo, da se kod njih i nalazi toliki broj prezimena na *-eo*. Jedan manji broj ovih prezimena nastaje u početku samo u talijanski i latinski pisanim crkvenim knjigama kao manira, koju unose matičari-svećenici. Nosioci ovakvih prezimena, ukoliko su bilo u kom obliku dolazili u vezu s vlastima, imali kakvu javnu službu i tome slično, zadržavaju ovako književni izvedenu romanizaciju sufiksa svoga prezimena. Razlozi su i ovdje, kako vidimo, u političkoj konjunkturi. O ovome se možemo najbolje uvjeriti na slučaju bračkih prezimena na *-eo*. Tu vidimo, da su neka prezimena stalno književna manira i da često u govoru i pismu ostaju sa *-ić*, ili se oblik sa *-eo* vraća na *-ić* i sl. Tu vidimo i postepeno ustaljivanje oblika sa *-eo*. Tu vidimo i to, da su nosioci ovih prezimena u početku, prvi nosioci, klasno izdiferencirani pojedinci, i da često ovakvo prezime ostaje samo tom pojedincu (v. popis bračkih prezimena u glavi IV. t. 7 i njihovu obradbu u glavi VII. po abecedi). Pojava, što su se prezimena na *-eo* u tolikoj mjeri javila baš u srednjoj Dalmaciji (linija Korčula –Šibenik), dokazuje, da je s jedne strane proces društvenog prilagođivanja vladajućoj klasi bio najjači baš na tom području i da se utjecaj romanske mletačke vlasti ovdje i najjače osjećao. To je i razumljivo: Zadar i Split su centri mletačke vlasti u Dalmaciji. Na jugu prema Dubrovniku i na sjeveru od Zadra mletačka je vlast slabija i slavenstvo hrvatskog puka otpornije, pa tih prezimena ima i manje.

2. Za proširenje i ustaljivanje ovih prezimena na *-eo* u Dalmaciji uz razlog političke konjunkture postoji još jedan razlog, a to je lingvistička sredina, u kojoj su nastajala, a taj je razlog isto tako vezan s romanskom vlašću, t. j. ona ga je jačala i podržavala. To je razlog bilingvitetnog društva u Dalmaciji. Već smo tokom čitave ove radnje isticali, da je aloglotija i idioglotija u čitavom ovom procesu odigrala bitnu ulogu. Poznato je, da je na obalnoj, primorskoj i otočkoj, Hrvatskoj već vjekovima, od dolaska Slavena ovamo, postojao bilingvitet, t. j. da je jedan dobar dio pučanstva govorio dva jezika. Slaven je u obitelji govorio hrvatski, a u romanskoj sredini romanskog grada romanski. Obrnuto je Roman u obitelji govorio romanski, a u slaviziranom gradu sa Hrvatima hrvatski. Dakako, ovaj je bilingvitet mogao imati i druge oblike, a kao jedan od odraza slavensko-romanske simbioze na Balkanu trajao je tamo od 6. st. pa do danas, ako uzmemo onaj mali broj Romana, što je zaostao kod nas poslije Drugog svjetskog rata (o bilingvitetu u Dalmaciji usp. P. Skok u *R* IV, 1–42 i drugdje).

Kada ovu činjenicu o bilingvitetu prenesemo na problem stvaranja i održavanja hrvatskih prezimena na *-eo* u obalnoj, primorskoj i otočkoj, Hrvatskoj, onda izlazi, da je oblik naših prezimena na *-eo* u romanskom i talijanskom govornom jeziku lakše stvaran i da se u tom jeziku lakše i održavao zbog idioglotske adaptacije jezičnom sistemu, dok je u hrvatskom govoru teže stvaran, a još teže se održao. Stoga je u hrvatskom govoru ili ostajao stari oblik na *-ić*, ili se *-eo*, koje je moglo neko vrijeme postojati i u hrvatskom govoru, vraćao na oblik sa *-ić*. Isto tako, ako je pojedina obitelj bilo iz kojih razloga poprimila romanski odnosno talijanski govor, t. j. ako se romanizirala i potalijančila, onda je oblik sa *-eo* bio za nju govorni oblik, pa se za nju u govoru i pismu i održao. Takvo je prezime u pojedinom mjestu moglo imati i dva oblika, sa *-ić* i sa *-eo*, i to zbog dvojezične sredine, u kojoj se nalazio nosilac toga prezimena. Ovakva antroponimna diptologija zahvatila je dakako i druge vrste romaniziranja naših prezimena: *Gundulić* postoji paralelno uz *Gondola*, *Marulić* uz *Marullus*, *Marullo*, *Zoranić* uz *de Albis*, *Vlahov* uz *Forenze* i *Forenzić* i t. d. (o ovoj diptologiji v. Cronia, *AMSD*, II, 1927, 161–72).

Ako se nosilac prezimena na *-eo* našao u Italiji ili drugdje u inozemstvu, onda je romanizirani oblik za nj bio učeniji i romanskiji za sredinu, u kojoj se kretao, pa se u toj sredini i održao.

3. Ipak postoje slučajevi, da i u čisto hrvatskoj sredini, dakle gdje prestaju važiti zakoni bilingviteta, ostaje prezime s oblikom na *-eo*. Tada se radi o jednoj općoj pojavi u antroponimiji. Strana prezimena, radilo se o stranoj osnovi ili i sufiksu (*Majer*, *Pelc*, *Rajzer*, *Maixner*, *Esih*, *Jesih*, i sl.) ostaju nepromijenjena u jeziku, kojeg su postali sastavni dio. Utjecaj idioglotske fonetike i morfologije sada je veći, sada manji (usp. spomenuto *Jesih*; *Bukša*, što je starije *bukša* za sadašnje *puška*; prezime *Majerović*, koje je posve slavenski sufiksirano). Ne bi se čak moglo reći, da prezimena na *-eo* imaju prednost, što im je osnova često idioglotska.

Učinak jezičnog osjećanja i pučke etimologije kod prezimena je vrlo labav i slab. Prezimena su fonetski simboli. Da je tome tako, može se dokazati s više dokaza. Prvo, prezime može u osnovi imati i najkomičniji govorno živi apelativ, a kada ga izgovaramo, značenje osnove ni najmanje nam ne dolazi u svijest, pa ako se radi i o apelativu, koji je u govoru tabuiran zbog značenja, koji sadrži. Drugo, prezimena su ne samo u semantici izgubila vezu s apelativima nego i u fonetici, u akcentuaciji. Prezimena *Kravar* i *Kolar* ne akcentuiraju se kao apelativi *krȁvār* i *kòlār*, gen. *kravára* i *kolára*, nego se kaže »bio sam kod Krȃvara« i »bio sam kod Kȏlara« (ne doduše kod svih štokavaca: ovo je pojava kod kajkavaca, čakavaca i Slovenaca, usp. i Majnarić, *Filologija* I, 89; za pojavu razlikovanja u akcentuaciji odnosa *apelativ : prezime* u indoevropskom usp. i J. Kuryłowicz, *Etudes indoeuropéennes*, I, 1935, 186–188). Treće, sufiksacija u prezimenu je okamenjeni način tvorbe (to vrijedi za sufiks *-ić*, koji je potpuno izgubio deminutivno značenje, v. naprijed glava II, t. 10).

Stoga se i prezimena na *-eo* u hrvatskom jeziku vladaju kao sva prezimena, domaća i strana, kod kojih se ništa ne osjeća ni u vezi s osnovom ni u vezi s nastavkom. Mi nemamo, kada izgovaramo ovakva prezimena, nikakve svijesne spoznaje, da je sufiks *-eo* u tim prezimenima upravo sufiks (kao i u slučajevima *Badurina* i *Kostelac*), i to stranog porijekla. Ova se prezimena u nas ponašaju kao fonetske cjeline, kao fonetski simboli za označivanje dotičnih osoba. U deklinaciji i u derivaciji vladaju se također kao sva strana i naša prezimena: *Markoni, Markonijev, Donizzetti, Donizzettijev, Ariosto, Ariostu, Ariostov, Pirandello, Pirandellu, Pirandellov,* pa i *Tommaseo, Tommaseu, Tommaseov, tommaseovski* i sl.

4. Na koncu je potrebno, da se kritički osvrnemo na mišljenja o postanku prezimena na *-eo* u hrvatskom jeziku, koja su se dosada iznosila (v. naprijed glava I, t. 3). Isto tako bi bilo potrebno, da se predloži s tim u vezi jedna terminologija za označivanje ove pojave u našoj kulturno -historijskoj i lingvističkoj povijesti.

Ne stoji ponajprije misao Jirečekova, da su prezimena tipa *Araneo* »od vremena renesanse« dobila »klasično-rimski oblik«. Što se tiče renesanse, to u slučaju prezimena *Araneo* stoji, ali je *Araneo* imitacija barskog prezimena *Araneo*, koje je postalo prema toponimu. To nije »klasično-rimsko« ruho.

Skokovo mišljenje o »talijanizaciji u renesansno doba« i o »humanističkom uzoru« treba prihvatiti, s tom rezervom, da je to i starija pojava. Tu je pojavu humanizam samo uveo u jaču modu. Osim toga, dodajemo, da je to naša humanistička pojava, koja se razvija nezavisno od renesanse u Italiji, kao plod bilingviteta, želje povlaštenih krugova, da se vežu uz vladajući sloj i učene obrazovane krugove.

Mišljenje dr. Bujasa, da su sufiksi *-eus* i *-eo* »humanistička zamjena za grčko *-aios*«, treba dopuniti, da je *-eus* i *-eo* latinski odnosno romanski sufiks, koji je nastao pozajmljivanjem već u carsko doba rimskog knji-

ževnog latinskog jezika, i da je u patronimici živio sve do renesanse. Latinsko-romanski sufiks *-eus/-eo* ima s grčkim *-αιος* samo to zajedničko u renesansno doba, da jedan i drugi zadržaše jednako značenje i upotrebu. Stoji mišljenje dr. Bujasa, da se u renesansno doba »uvriježio običaj odnarođivanja naših prezimena u dočetku« (i) s ovim sufiksima.

Tamarovo mišljenje, da su ovakva prezimena »tout particulièrement dalmate«, treba ispraviti, da ih ima i na Apeninima. Ova prezimena nisu nikakvi znak talijanstva naše obale. Sufiks ovih prezimena postojao je u starodalmatskom i u vrijeme renesanse, kao i prije nje, a potpuno nezavisno od Italije, Mletaka i sličnih čimbenika, koji bi mogli »importirati« ovaj sufiks u Hrvatsku.

Mišljenje Tommasea i Ciampinija okarakterizirali smo naprijed u glavi I, t. 3 pri kraju i glavi III, t. 3.

5. Pojava prezimena na *-eo* u hrvatskoj je antroponimiji, kako smo vidjeli, vrlo složena, i dati jednu jednostavnu terminologiju za nju nije jednostavno. Može se reći s jedne strane, da ovo nije humanističko-renesansna pojava i da nije pod utjecajem prisutnosti mletačke vlasti u Hrvatskoj, kao i talijanske kulture, koju je ona širila. Ali se ne može poreći, s druge strane, ni činjenica, da se u vrijeme renesanse i pod utjecajem mletačke romanske kulture i vlasti ova prezimena u doba renesanse i kasnije stvaraju i množe.

Stoga predlažem slijedeću formulaciju za ovu pojavu:

Pojava prezimena s dočetkom na *-eo* u hrvatskoj antroponimiji nastala je prije renesanse kao potreba, da se aloglotski slavenski sufiks *-ić* asimilira idioglotskom latinskom kao i uopće romanskom jezičnom sistemu, a u vezi s radom pisara i utjecajem bilingviteta. Pojavom renesanse su pojačane spomenute potrebe izbjegavanja aloglotije hrvatskih sufiksa u slavenskim prezimenima, pa stoga prava moda ovih prezimena počinje u 15. st. Njezina je kulminacija u 16. i 17 st., a pad u 18. i 19. stoljeću. Kod kulminacije ovih prezimena u 16. i 17. st. stanovitu su ulogu odigrali i društveno-politički odnosi i prisustvo mletačke vlasti u hrvatskom primorskom i otočkom području. Povlašteni su slojevi društva ovim načinom nastojali, da se odijele od hrvatske mase pučana i da se asimiliraju vladajućim krugovima romanskog ili poromanjenog sloja. Dakle, uzroci su ovoj pojavi, u drugom planu, i renesansa i Mleci. Sufiks *-eo* u ovim prezimenima nije samo talijanski. On je latinskog porijekla (u latinski je došao preko grčkoga u doba Augustovo, kada latinski jezik doživljava veliku penetraciju grčkoga jezika), a u starodalmatskom se razvio jednako kao i u talijanskom u *-eo* i tu se upotrebljavao kao onomastički sufiks u ovom poluučenom obliku. Stoga ga možemo zvati romanskim aloglotskim sufiksom u hrvatskoj antroponimiji. Porijekla je knjiškoga. U hrvatskom jeziku nije nikada asimiliran za tvorbu prezimena kao živi narodski sufiks.

VII.

POPIS HRVATSKIH IMENA I PREZIMENA NA *-eo*

1. ACHILLEO – Achilleo curiali comite et kewiensi 1201 (u ispravi kralja Emerika) *CD* 3, 13. Ovo je klasično lično ime na *-eus*, i to prema grčkom Ἀχιλλεύς (v. Bailly, *Dict.*, s. v.). Latinski je Ahilovo ime glasilo *Achilles* i pridjev od toga *Achilleus* (već kod Plinija, v. Gaffiot, *Dict.*, s. v.). Ime je nepoznato u Dalmaciji do 15. st. (v. *Denk.* 39, I).

2. AGOSTEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 7, 536. Postoji paralelno uz sve vrste izvedenica od *Augustin*, v. ib., reg. Može biti romanizac ja našega prezimena na *-ić*, usp. istarsko prezime *Agostini*, koje je talijanizacija za *Avgustinčić*, v. ib., reg.

3. ALBEUS – latinski prijevod (kalk) imena ugarskog palatina iz 12. st., koji se hrvatski zove *Belus, Belos, Bellos, Belo*. Spominje se za gg. 1137–1198, v. *CD* 2, 404, s. v. *Albeus* prema *albus* je nastalo u srednjevjekovnoj latinštini prema tipu gradivnih pridjeva *aureus, marmoreus* (koji su prema imenicama *aurum* i *marmor*). Slično su nastali pridjevi *nigreus* prema *niger* i *rubeus* prema *ruber* (*rubeus* ima već Varron, v. Gaffiot, *Dict.*, s. v.).

4. ALEO – današnje istarsko prezime; tu postoji uz *Alić*, v. *Cad. nat.* 532, 579.

5. AMADEO – ime i prezime u Mlecima: Amadeo Polani 1163 *CD* 2, 95 (on je Mlečanin); magister Petrus Spatario oriundus de Cattaro et filius quondam Amadei Spatarii de Venetiis 1337 Dubrovnik *CD* 10, 335; isto ime: vineam Petri Amadei 1345 Kotor *CD* 12, 235; afereza prvoga vokala: Alvise Medei Mleci i Krk 1481 i 1480 *Mon.* 6, 44, 82 i *Starine* 21, 73; ego Madeus Johannes 1254 i presente Madeo Zane 1254 *CD* 4, 557 (ovaj *Madeo* je zadarski vijećnik). Prema tipu prijelaza *Vallius* > *Valleo* (v.) moglo bi i *Madeo* biti prema *Madius* (obično dalmatinsko srednjevjekovno ime, v. *Denk*, 49, I, s. v.), ali s obzirom na fonetski prijelaz dj > j, ž i na to da u Veneciji postoje prezimena *Medè* i *Modè*, koja su nastala prema *Amadeo*, v. *Oliv.* 190, može se misliti, da su i jedan dio dalmatinskih *Madius*-a ustvari *Amadeus*-i. Ovo je teoforno ime nastalo od *amare* »ljubiti« i *deus* »bog«. Slična su naša srednjevjekovna teoforna imena *Senćadeo, Donadeo, Homodeo, Butadeo, Donusdeo, Bonedeo, Servusdeo, Sinedeo, Vacumdeo, Graciadeo* (v. o svima ovdje niže u ovoj istoj glavi), usp. i mletačka prezimena *Onoradio* 1107 i *Sperindio* Oliv. 190, 192. *Amadeo* je danas prezime u Kučištu na Pelješcu (doseljenici iz Italije), v. *SEZ* 23, 246.

6. AMALTEO – prezime stranaca Furlana i humanista u 16. st. u Dubrovniku, v. Medini, *Povjest*, 124–5 i Deanović, *HE*, I, s. v. Etimološki je prema tipu *Araneo* < *Rani, Rajna, Ranjina* i sličnom *Raguseo* < *Ragusa*, t. j. *Amalteo* je »un della Malta«, v. *Oliv.* 235. Ovo je prezime nastalo dakako kao »rimaneggiamento erudito«, kao što veli ib. Olivieri. Ne zna se, kada je potvrđena najstarija potvrda ovoga eruditizma. Za

etimologiju usporedi još *collegium Amuleum* u Padovi, ustanovljen od mletačkih plemića *Da Mula*, v. *Mon.* 8, 87.

7. AMPLEO – coram prestaldo Ampleo 1266 Zagreb *CD* 5, 390. Ovaj *Ampleo* je ninski komes. Listina je prijepis iz 17. st. Prezime je vjerojatno strano, mađarsko. Za rapsku se naime obitelj *Črnota* tvrdi, da je došla iz Mađarske i da se tamo zvala *Amblasii*, a na Rab je došla 1072 iz Trogira (v. *SEZ* 38, 311). U Trogiru zaista imamo ovo prezime: Marino de Amblasio 1239 Trogir *CD* 4, 84 pa *CD* 5, 440 i s hrvatskim sufiksom *-uš:* Vincentius Ampleuxii 1312–16 Trogir *CD* 8, reg., s. v. i *CD* 9, reg., s. v.

8. ARANEO – *Ranjina, Ranjenić, Ranjinić* zove se do 15. st. dubrovačka vlasteoska obitelj, a od 15. st. zovu se i *Araneo/Aranci*, v. *Denk.* 49, II, 54. 1579 je neki *pater Giovanni Battista Araneo* pobirač desetine na Krku, v. *PCrP*, 76; *Araneo Clemente di Ragusa* živi kao dominikanac u 16. st. u Lombardiji, v. *Diz.* 12; usp. ipak još uvijek *Blasius de Ranyna* 1444 po zanimanju kraljevski ambasador u Ugarskoj, *Mon.* 21, 182. Ovo se prezime javlja već na rimskim natpisima Dalmacije i Južne Italije (kao *Raonius, Ravonia, Raius, Raia, Raianus*, a u srednjem vijeku u Italiji kao *Raghno, Rao, Raonis, de Raone, de Rayna, Raina*). Oblik *Araneus* i *de Aranea* javlja se u Bariju i Botontiju već 1199–1216, v. *Denk.*, 49, II, 54–5. *Araneo* je u Južnoj Italiji stvoreno prema tipu prezimena *Cataneo* < *Catania* (v. Rohlfs, *Gram.*, III, 290), a naši su Ranjine iz Dubrovnika imitirali u doba renesanse ove južnotalijanske pa stvorili svoje prezime *Araneo*.

9. ARNEUS – ad Arnei campum 1267 i 1270 Pešta *CD* 5, 565. Ovo je ime isto što i *Ernei*, sa prijelazom *ern-* > *arn-*, v. *Ernei*.

10. AUREUS – ovo ime mletačke plemićke porodice piše se ovako u našim ispravama od 12. st. S prijelazom *-eo* > *-io* (usp. *Mateo* > *Matio* i *-dio* u *Onoradio* 1107, v. ovdje br. 6 i 118) piše se već u 11. st. i *Aurio*, v. *Doc.* 459, usp. u *CD* 2, 215, 408, s. v. Jedan je *Aurio* 1254 zadarski vijećnik, v. *CD* 4, 573 (navedeno je da je mletački plemić). Obje grafije i *Aureus/Aureo* i *Aurio* bit će da su učene grafije za *Doro* < *d'oro*, v. *Mon.* 1, 136–7, kao što je poluučena grafija i *Dauro* (v. *CD* 2, 215, 403, s. v. i *Mon.* 1, 136–7), gdje je pisanje sa *-au-* naslonjeno na *aurum*. Ovaj primjer pokazuje, da je pos'upak latinizacije prema prezimenima postojao već u 11. st., usp. ovdje br. 8 i 3.

11. BABONEI – poznata hrvatska plemićka porodica, koja se od najstarijih vremena piše *Baboneg, Babonig, Babonyg, Babonic;* sa *-eg* 1218, v. Mažuranić, *Prinosi.* I, 12 i još mnogo puta ovako; sa *-ig* i *-yg* te *-ik* i *-ic* piše se od 1241 (v. *CD* 4 i *CD* 5 u registrima; ovi su oblici važni za prijelaz jata u *i*, t. j. kao potvrda za ovaj prijelaz za Bosnu, Gorsku župu u polovici 13. st.). Od 15. st. pišu se i *Babonožići* 1495, v. Mažuranić, *Prinosi*, I, 12. Poistovjetivši *-ig* i *-eg* sa *-ić* prema tipu *Bogdanić* > *Bogdaneo* zapisali su notari u Italiji (Napulj) dva puta ovo prezime u romanskom obliku: *Babonei* 1299, v. *CD* 7, 357–8, i *Babunio* 1299, v. *CD* 7, 34.

12. BACUDEO/BACHUDEO – padre Zuanne Bacudeo 1645 i 1655 Zadar (javlja se kao jedino prezime na *-eo* u tom popisu zadarske bratovštine), v. *PCrP*, 87, 108. Ukoliko je ovo zadarsko prezime, nije isključeno, da je u stvari daljnja eufemistička transformacija zadarskog prezimena *Botadeo* (v.).

13. BALASEUS – filius quandam Wlyquine de Rakita 1313 Šibenik *CD* 8, 282. To je latinizacija hrvatskog prezimena *Balaš*.

14. BALNEO – Deseu ... de Balneo 1333 *CD* 10, 701 (potpis nekog činovnika na kraljevskoj ispravi). Ovo je denominacija prema provenijenciji. Možda se radi o kalku (prijevodu) za neki naš toponim *Toplice* ili *Topusko*, a možda je i latinizacija našeg toponima *Banj* (postoji jedan *Banj* na Ugljanu, v. *SEZ* 46, 525).

15. BARLEUS – Barleus comes de Vrbouch 1267 Zagreb *CD* 4, 431. Ovo je latinizacija našega hipokoristika *Barle* (< *Bartolomej, Bartol*), v. *Ernei*.

16. BARTOLOMEO – ego Çoillus Cipriani de Bartolomeo 1323 Zadar *CD* 9, 107–8 *(Bartolomeis* kao porodica u Zadru spominje se od 1283, v. Tamaro, *Vénétie*, II, 276–7). Ovo je filijaciono prezime nastalo od imena *Bartholomaeus/-meus*, s normalnom romanizacijom *-eus* > *-eo*. Godine 1420 spominje se Mlečanin *ser Mafeo Bartholomeo*, *Mon.* 12, 307. Za prijelaz *-eo* > *-io* usp. Bartolomio mariner 1527 Zadar *Mon.* 9, 203–23. *Bartolomei* je današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 529.

17. BASEO – Nicolaus Baseo electus admiratus regis Raxie et Bossinae 14. st., v. *Mon.* 4 i registar u *Mon.* 24, s. v. Ovo nije prezime na *-eo*, nego je upravo kontrakcija od završetka *-eio*. Prezime je dubrovačko, a piše se i *Baseio, Baseyo, Baseglo*, v. ib. Hrvatski je glasilo *Basilijević, Vasilijević* (kasnije romanizirano u *Bassegli)*, a nastalo je prema *Basilius* od grčkoga βασιλεύς, v. *Denk.* 49, II, 5.

18. BEGNEO – ser Damian Cresse de Begneo 1412 Zadar *Mon.* 9, 269. Ovako se prvi i jedini put romanizira zadarsko prezime *Begne/ Bugna* (v. *Mon.* 9, 12, 269). Možda se radi o grafiji za palatal kao u *Dulcineo* za Ulcinj, usp. Johannes Valle de Dulcineo, 14. st., v. *Mon.* 24, 208, usp. i Marinus de Dulcinio 1387., v. *Denk* 49, I, 62.

19. BELCEI – Johannes Belcei ambassator catarinus in Ragusio 1278 *Mon.* 1, 119. Ovo je latinizacija našega imena *Belče* (u originalu krivo *Belezi!*).

20. BELEY – nom. sg. ime 1277 Zagreb *CD* 6, 197. Naše ime na *-ej*.

21. BELLEO – tako se zovu u 16. st. dva dubrovačka intelektualca *Belleo Carlo di Ragusa* (franjevac, filozof i pjesnik, umro 1580) i *Belleo Teodoro di Ragusa* (liječnik, umro 1600), v. *Diz.* 26–7. U postojanje ovih humanista sumnja Fancev, *HE*, I, 367.

22. BERLENEI – paška obitelj. Nije prezime na *-eo*, nego će vjerojatno biti prezime *Berlengi*. Doselili su se iz Istre, v. o svemu *SEZ* 38, 326, 327, 329.

23. BERNABEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 369. Postoji paralelno uz *Bernabić* i *Barnaba*, v. ib., registar.

24. BILICEO/BILIČIĆ – bračko prezime; sa *-ić* od 1625–53, 1630–63, 1729 i dalje, a sa *-eo* od 1659, v. *Zb.* 34, 56, 126, 141; sa *-eo* se pišu dva svećenika.

25. BLASEO – Blaseis plemstvo u Zadru 1283, v. Tamaro, *Vénétie*, II, 276–7; Stephanus de Blaseo 1287 Zadar *CD* 6, 575; Mathey filio Blasei 1278 Zagreb *CD* 6, 273; s obzirom na genitivni oblik *Blasei* moglo bi se misliti, da je *Blaseo* romanizacija našega *Blaž* sa našim sufiksom *-ej*, od čega bi se prema tipu *Grde* > *Girdeo* dobilo lako *Blaseo*, ali se može isto tako misliti, da je *Blaseo* nastalo od *Blasius* kao *Valleo* od *Vallius* (v. niže *Valleo*). Za oblike na *-ius* usp. Dompnio Blasio sacerdote i Blasius 1284 Zadar *CD* 6, 495.

26. BOCCANEUS/BOKANIĆ – bračko prezime; sa *-ić* 1575–1668, a i poslije; sa *-eus* samo 1597, i to svećenik, v. *Zb.* 34, 13, 45, 165, 168, v. i registar.

27. BOGDANEO – Rados filius Bogdaneo civis Almisii 1245 Omiš *Mon.* 1, 67 (listinu pisao neki *Ceperna* u Omišu!). Ovako je ovaj omiški komes zabilježen samo jednom. Inače se piše *Rados de Bogdanit Mon.* 1, 52, a kao *Rados comes* 1258 i 1261–2 *CD* 5, 105, 207. Za prezime *Bogdanić*, usp. Miroslavus Bogdanich (župan humski) *Mon.* 5, 352.

28. BONEDEUS – Thomas condam Bonedei de Matafaris, zadarski sindik 1326 *Mon.* 1, 361; Bonedeus de Mataffaris 1326 Zadar, ib. Ovo je teoforno ime od *bonus* »dobar« i *deus* »bog«, o kojima vidi ovdje naprijed pod *Amadeo*.

29. BOTADEO/BUTADEO – teste Johanne Butadeo 1279 Zadar *CD* 6, 311; illorum de Butadei 1291 Zadar *CD* 7, 31; sorori Scamçice filie Johannis de Botadeo moniali 1339 Zadar *CD* 10, 490; Desa Butadei 1332 *CD* 10, 2; terra Grisogoni condam Johannis Butadey 1315 Zadar *CD* 8, 406; Çuuiça de Butadeo Zadar 1347 *CD* 11, 429; Butadeo i Botadeo češće 1358–8 *CD* 12, 712. s. v. Ovo prezime jedne zadarske plemićke obitelji, koje se javlja od 13. st. (v. i *Denk.* 49, II, 11, 70), teoforno je prezime kao *Amadeo*. Prvi dio složenice može biti tal. *buttare* »odbaciti«, ako nije eufemizam za *futuere*, usp. *Sençadeo*. U slučaju eufemizma, moglo bi se gvoriti i o kalku sa slavenskoga, naročito zbog toga što se u obitelji javljaju slavenska osobna imena (Scamçica, Desa, Çuvica). Što se tiče grafije *Buccadeo, Bucodeo (Denk.* 49, II, 11), mogu se tumačiti kao krivo čitanje sa $t = c$, što je za pismo toga doba moguće, a možda je i još jedna vrsta eufemističkog preinačavanja. Nešto slično bi moglo biti i prezime *Bacudeo* (v.).

30. BRATEUS – Brateus filius Bradine 1282 *Mon.* 1, 46, 240. Ovo je latinizacija hrvatskog Brate sa sufiksom *-e* (ime Brate je zabilježeno od 11–14. st. za denominaciju muškaraca i žena, v. *Denk.* 49, II, 67). Može se ovako latinizirati isto ime i sa sufiksom *-ej*, usp. *Zivetnich Bratey* 1314 Lastovo *CD* 8, 370.

31. BUCCAREO/BOCCAREUS – bračko prezime; od 1645 sa *-eus*, a 1795–99 *Buccareo–Aquila;* sa *-ić* nije zabilježeno, v. *Zb.* 34, 168. Porijeklom su vjerojatno Splićani. *Boccareo Andrea di Spalato* je pravnik, koji je umro 1595 u Beneventu, v. *Diz.* 43–4 i Ciccarelli, *Opuscoli*, 12. Prezime Boccareo je 1619 za Split zabilježeno i u Novaka, *Rad*, 286, 31. Etimološki od bukar = buccarius < vicarius »vikar«. Riječ je starodalmatska, usp. *Denk.* 48, III, 88 i Novak–Skok, *SK*, 289, 185.

32. BUDIMEO – ego Andreas de Budimeo 1153 Krk *CD* 2, 74. To je po mišljenju talijanskog historičara Tamara hrvatsko dalmatinsko prezime na *-eo* i ujedno najstarija potvrda za ovakva prezimena, v. Tamaro, *Vénétie*, II, 266. Kako *-eo* u ovakvim prezimenima predstavlja *-ić*, to bi *Budimeo* bila romanizacija za *Budimić* (osnova *Budim* kao hipokoristik od *Budimir* zabilježena je u ARj iz novijeg doba u prezimenu *Budimović*). Ali postoji i mogućnost, da se ovdje radi o Farlatijevoj pogrešci u prepisivanju ove isprave, t. j. o izostavljanju *r* u krajnjem slogu, pa bi ovo prezime trebalo čitati upravo *Budimero*. Da je Farlati ovakve greške kod prezimena pravio, vidi se i odatle što u ispravi od 1018 piše *Stedrago* za *Sdedrago*, a u ispravama od 1153 prezime *Debritero* piše jednom ovako, a drugi put *Debrito* (Smičiklas ovo ispravlja u *de Britero*). Za prezimena na *-mero* iz tog doba na Krku usp. *Bonzo de Dragomero* (v. *CD* 2 s. v. i Farlati, *Illyr. sc.*, V, 641). Još je jedna nezgoda s ovim prezimenom u tome, što je njegov nosilac upravo tajnik papinog legata. Naime u drugoj listini iz 1153 (obje su sastavljene prilikom posjeta papina legata Henrika krčkom biskupu Petru i županu Dujmu, a u vezi su s osnivanjem zadužbine i samostana za benediktince porijeklom iz Sjeverne Italije) potpisao se ovaj *Andrija* samo kao »Andreas notarius et predicti domini legati scriba«. Da su to iste osobe, izlazi iz analize prisutnika kod ova dva pravna posla. Kako su u Dalmaciji u to doba odreda notari stranci (v. Šufflay, *SAW*, 147, 19 i sl., Strohal, *Pravna povjest*, I, 342, Praga„ *AMSD*, II, 46–7), a papinski legati tek imaju za notare strance (usp. 1355 legat Rajmund Maurelli ima za notara *Vilima sina Paula de Alexio de Vincencia CD* 12, 231), to i za *Andriju de Budimeo/Budimero* postoji sumnja, da je stranac. Kako je u Mlecima postojala obitelj *Bondimero / Bondumiro / Bondumier / Bondimier / Bondemerio / Bondumerio* s najstarijom potvrdom u našim ispravama od 1187 *Marcus Bondimiro* (v. *CD* 2, 213, *Denk.* 49, I, 28, v. i Ljubićeve *Listine* s registrom u *Mon.* 24), moguće je, da je *Budimeo* u originalu glasilo *Bondimero*, a da ga je Farlati prekrojio u *Budimeo*. Za mletačke *Bondimiere* misli Olivieri (v. *Oliv.* 157), da su etimološki nastali od *Boldomier*, a ovo od njemačkoga *Baldemar / Waldemar*, s oscilacijom *-maro/-mero*. Sanudov bi se oblik *Boldomier* mogao tumačiti i disimilacijom od *Bondomier*, a ovo bi etimološki moglo predstavljati slavensko prezime *Bodiměrъ* > *Budimir* (u mletački bi trebalo da je došlo prije 10. st., jer u čedadskom evanđelju u slavenskom tekstu iz 9. st. imamo uz nazale i jednoga *Motimira*, v. *Doc.*, prema indeksu. O slavenstvu u Mlecima za starije doba usp. moj članak u *AHID*, I, 177, n. 27. U Mlecima imamo 1125 jednoga roba *Dobromira* »ortum ex genere hgroaticorum«, v. Cecchetti, *AVen.* 36 (1885), 31.) Far-

latijeva greška u pisanju *-eo* za *-ero* mogla bi se tumačiti i govornom pojavom, jer imamo furlanski dijalekatski prijelaz *-ariu* > *-ei* i *-eriu* > *-eo* (Farlati je Furlanac; za pojavu usp. Ascoli; *Agl.* I, 405, 209 i Rohlfs, *Gram.* III, 289–90). Otpada tumačenje Jirečekovo (*Denk.* 49, III, s. v.) i Smičiklasovo (*CD* 2, 210 s. v.), da je Budimeo = Budmil.

33. BUDINEO – 1403 *Budinus* stanovnik katuna (usp. za samo ime i na Krku 1198 *Budino*, v. *CD.* 2, registar, s. v., *Denk.* 49, I, 66, *Mon.* 1, 16 i u ovoj glavi niže pod *Toleo*), 1413 Budinich Trogir, 1417 Budinich Zadar i tako sa *-ić* do 1556, kada se *Budineus/Budineo* piše ovako klerik Šime pa otada stalno *-eo*, usp. i 28 XI 1558 clericus dominus Simon Budineus plebanus s. Petri de insula Eso (za sve ove potvrde v. Antoljak, *RIJAZUZ*, I, 142–3, 146–7 i Cvitanović, *ib.*, 91).

34. BUSEY – Salbole de Busey 1334 Rab *Mon.* 5, 241. Vjerojatno je hrvatski hipokoristik na *-ej*.

35. CADEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 190. Postoji paralelno uz *Kadnić*, i *Cadeo* je moglo nastati kao talijanizacija za *Kadnić*, usp. istarsko prezime *Katić* i *Katnić*, v. i naprijed *Aleo*.

36. CALCANEO/PETANOVIĆ – bračko prezime; Petanović 1599, od 1616 Calcanei, 1639 Calcaneus, v. *Zb.* 34, 121–2, 146. Ovo je i prijevod hrvatskog prezimena (kalk) i romanizacija sufiksa na *-eo*. Srednjelatinska riječ *calcaneum* znači »peta« (v. *Georges*, I, 915).

37. CALIANEO ovvero FANTASIA – bračko prezime; sa *-eo* 1634, samo Cagliani 1642, v. *Zb.* 34, 122, 127. Za osnovu usp. krčko prezime *Galjanić* (moj zapis).

38. CAPITANEIS – u Murvicama na Braču 1579 stanuje splitski svećenik pop Marinus de Capitaneis; u Bolu na Braču 1630 prezime Pavlović prema kapetanu Pavloviću prelazi u *Kapitaneo* 1699–1743 i *Capitanei* 1725–1750, v. *Zb.* 34, 48, 231.

39. CARAMANEO MATTIASSEVICH Antonio di Lissa – Višanin Antun Matijašević Karameo (Karamaneo), pisac 1658–1762, v. *Diz.* 74 i Novak, *Dalm.*, II, 260.

40. CATANEO – Pantaleo Cataneo civis venetus 1415 *Mon.* 12, 211; Thomas Cataneus Januensis 1409 Mleci *Mon.* 5, 150; Stephanus Catanio poslanik Đenove u Ugarskoj 1412 *Mon.* 9, 286; Laurus Caprino Cataneo iz Brescie je 1554–1570 profesor filozofije u Piranu, v. Tomasin, *Volkstämme*, 35. Ovo je talijansko prezime na *-eo* stvoreno prema tipu prezimena *Ragusa* > *Raguseus*, *Messina* > *Messineo* i sl. (v. glavu II, t. 5), t. j. *Catania* > *Cataneus*.

41. CAVANEUS – trogirsko prezime, koje se javlja od 1263 i dalje, usp. Barada, *Mon.* 44–6, registri. Važno je napomenuti, da se u toj obitelji javljaju i slavenska lična imena: *Stana*, *Desa*, *Dessacia*, *Draga*, *Dompnana*, *Wulcinna* (sve *ib.*). Očito je prezime na *-eus* i može u osnovi predstavljati naše prezime *Kovanić* (ili nadimak *Kovanov*), koje nije zabilježeno doduše u ovom obliku, ali je zabilježeno kao *Kovan* i *Kovana*

(respektivno za muškarce i žene) i toponimi *Kovan, Kovanovac, Kovančine, Kovanica* (sve u *ARj* V, 408). Usp. i splitsko prezime 12–13. st. *Cavania*, koje Jireček, *Denk.* 49, III, 15 izvodi od tal. *cavagno* »Korb«.

42. CEPARNEO / ČEPARNIĆ / CEPARNIĆ – bračko prezime; u povaljskoj listini 1184 Čeprenić, 1288 Desislav Čeprnja (bračkí sudac s Hvara), 1574 Zeparnich, 1575 Cepernić, tako sa *-ić* do 19. st.; Ceparneo 1607–72, v. *Zb.* 34, 134, 158, 168–9, 186, 188. Za prezime *Ceperna* 1245 iz Omiša v. s. v. *Bogdaneo.*

43. CERINEO / CERINEI / CERENEO / CERINIĆ / CERENIĆ – bračko prezime; najstariji oblik Cerinić 1489; do danas i na *-ić:* 1589 prvi put u Postirama na *-eo,* 1631 u Škripu na *-eo* (tu 1570 Cerinić), u Nerežišćima 1657–63, 1664–1797 samo Cerenić/Cerinić, ali ipak 1657 natpop *Cerineo;* u Bolu 1614 na *-eo,* v. sve *Zb.* 34, 26–7, 37–8, 127, 226; 1644 je Giulio Cerineo kancelar u Zadru, v. *PCrP.* 86, a 1873 postoji u Zadru i liječnik Cerineo, v. Škarica, *RIJAZUZ,* I, 156.

44. CESAREO – današnje prezime u Kuni na Pelješcu, doselili iz Brača, v. *SEZ* 23, 232; etimološki može biti od *caesareus* »carevac« (usp. et perchè la custodia di Castel Nuovo era restata in mano de Cesarei 1527 *Mon.* 8, 125, 275; radi se o vojsci Karla V), a može biti, što je manje vjerojatno, prema toponimu u Južnoj Italiji *Cesarò,* v. Rohlfs, *Gram.* III, 290. U tom bi slučaju i prezime bilo južnotalijansko.

45. CETTINEO – Cettineo Pietro Vis 1848, v. Novak, *Dok.*, 268; za starije pisanje usp. Citinich Stephanus 1410 Šibenik *Mon.* 9, 117, v. br. 46. Ovo je prezime sa *-eo* zabilježeno od 1571 i na Korčuli, v. Ostoić, 28–9. Pišu se i sa *-ić,* a jedna se grana odselila i u Veneciju (ib.).

46. CETTINEO – današnje istarsko prezime, koje u Istri postoji uz mnoštvo prezimena *Cetin* i *Cetina,* v. *Cad. nat.* 379. Vjerojatno je romanizacija izvršena u Istri, ukoliko nisu doseljenici, na pr. sa Visa; v. br. 45.

47. CHAREUS – Arnestus Charei 1237 Labin *CD* 4, 36. Romanizacija našega sufiksa *-e* ili *-ej.*

48. CHELLEUS – Petrus filius Cheleus, Petri filii Chelley, Thoma Filio Chelley 1273–5 Požega *CD* 6, 54, 106, 140. Bit će romanizacija našega sufiksa *-e* ili *-ej.*

49. CHERNEY – ovako nom. sg., jedan član obitelji Babonića-Babonega 1243 *CD* 4, 182. Romanizacija našega sufiksa *-ej* nije provedena. Što se tiče samoga imena usp. Cerne za 13–14. st. u Dalmaciji, v. *Denk.* 49, II, 67 i III, 17.

50. CHURLEO – 1285 Kotor, v. *Denk.* 49, II, 18. Složenica je od *chur* i *Leo* (v. niže *Deleo*), a *chur* je isto što i *kir* (grč. κύριος ‚gospodin'), usp. 1436 u Ulcinju *Chiura Maria,* v. *Denk.* 49, III, 18; i bosanska se kraljica 1392 piše »s ... kralicom Kurb Elenom«, v. *AC,* 96; v. *Kilereo.*

51. CIPEI – plemićka obitelj u Splitu 1553 *Mon.* 8, 215. Bit će krivo zapisano ili čitano prema za 1412–92 *Cipco, Ciepko, Cipčić, Cepius, Cipicus,* usp. Kukuljević, *SP,* I, p. VIII–IX; za krivo čitanje usp. niže *Valteo.*

52. CITHEREO – kancelar rimske republike 1567 *Mon.* 11, 209. Nazvan je prema nadimku Venerinu, koja se posebno štovala na otoku *Cythere*, t. j. *Cithereo* je »Kiteranin«; sufiks *-eo* ima značenje koje i u *Cataneo* (v.).

53. CLOCOCEO – ime zadarske plemićke obitelji, koja je iza Sloradis-a i Farina u 16. stoljeću držala u posjedu otok Vrgadu; 1682 prodao je otok Giorgio conte Clococeo obitelji Damnjanovićima, v. *SEZ* 46, 577. Godine 1527 spominje se kao turski podanik *Damian Clococich*, u blizini Zadra, v. *Mon. 9*, 196.

54. COMULEO/CUMULEO – prezime splitske obitelji, koje se u ispravama piše *Comi, de Comi, de Come, Comulus* (ovo 1358, v. *CD* 12, 528–9, v. i *Mon.* 5, 18. 352), a od 16. st. *Cumuleo* i *Comuleo*, v. *Denk* 49, III, 19–20. U 16. st. postoji isusovac Splićanin *Aleksandar Comuleo* pisac, v. *Diz.* 89. Sufiks *-eo* u ovom prezimenu dokazuje, da je već u 16. st., ako ne i prije, postojao i hrvatski oblik Komulović. Da nije bilo hrvatskog oblika na *-ić*, prezime bi bilo zadržalo svoj stariji romanski oblik.

55. COSMANEI/CUSMANEO/KUZMANIĆ – bračko prezime; od 1684 do 19. st. stalno *-ić*, ali 1680 pop Georgius Cusmaneo, 1683 kurat Cusmaneo, 1717 klerik Cosmanei; u Murvicama *-ić* od 1650, a u Pražnicama početkom 17. st. župnik Kuzmanić-Kuzmanco, v. sve *Zb.* 34, 176, 149, 34; Paulo Cusmaneo, kanonik, Split, v. *Star.* 2, 85.

56. COVACHEUS/KOVAČIĆ – bračko prezime; na Braču ima sva sila prezimena ovoga tipa, kao na pr. *Kovačić* i *Kovačević*, ali se 1621 iz Hvara doselio na Bol jedan *Kovačić*, koji je zapisan *Covacheus*, v. *Zb.* 34, 160, 217.

57. COVIGLIANEO / COVIGLIANEUS / COVGLANEUS / COVGLIANEI / COVLIANEO / KOVLJANIĆ – bračko prezime; 1579 Kovilijanić Nikola (kapelan u Škripu); od 1632 pa dalje u Postirama na *-ić*, a tek od 1766 na *-eo* i slične gore donesene grafije; 1657 na *-ei* (Nerežišća), u Škripu na *-ić* 1628–40, a od 1641–1741 nekoliko put i na *-eo*, v. sve *Zb.* 34, u registru.

58. CUPAREO – splitsko prezime: Cupareo 1552, v. *Starine* 45, 290; 1565 Cupareo, v. Novak, *Rad*, 286, 17–8; Cupareo 1619, id., ib., 31; Cupareo Domenico 1848, v. Novak, *Dok.*, 259, 284. Kupareo je današnje prezime na Hvaru, mjesto Vrboska, gdje postoji paralelno sa Kuparić (obavještenje prof. J. Stipišića). Za starost hrvatskog oblika usp. Marinus Cuparich Split 1514, v. Katić, *Starine*, 47, 158–9. Etimološki od *kupar* »izrađivač i prodavač kupa, cigala«, od čega će biti i toponim *Kupari* niže Dubrovnika.

59. CURTEUS – ovako se piše splitsko prezime 1272 *Mon.* 44, 382, 425. Kako ovo prezime Jireček ne spominje, bit će da je krivo ili zapisano ili pročitano za *Cuteus/Cutei/Cuteo*. Čak i ime *Dessa Curtei* 1272 i *Dessa Cuteo* 1255 oba Split *CD* 4, 587–8 odgovaraju jedno drugome.

60. CUTEO – splitska obitelj, koja dolazi u dokumentima od 14. st., a piše se *Cutey, Cuthei, Chutei*, a u 15. st. i *de Cutheis* i samo *Cutheis*,

v. *Denk.* 49, III, 22. Već se u 13. st. piše i *Cuteo: Dessa Cuteo* 1255 *CD* 4, 587–8. Od najstarijih vremena u ovoj se obitelji nalaze slavenska imena, pa će vjerojatno biti, da je sufiks *-ej* zamijenjen sa sufiksom *-eus;* za *-ej* usp. i in domo ... ser Nicole Cutey in Neressis 1375 Brač *CD* 15, 152, usp. i *Denk.* 49, II, 21, 22, 33.

61. CVITANEO – ser Cvitaneo Gersich 1447 Šibenik *Mon.* 21, 257. Bit će krivo čitano za *Cvitanko,* što je hipokoristik od *Cvitan.* Za krivo čitanje ovakve vrste v. niže *Valteo.*

62. DELEO – Maria Deleo de Miragamba 1198 Krk *CD* 2, 300; filiis de Ninco Deleo 1198 Krk ib. Ovo nije prezime na *-eo* u etimološkom smislu sufiksa, nego je ovdje krivo čitano odnosno razriješeno. Trebalo je razriješiti sa *de Leo.* U istoj se listini spominje naime i *Leo de Miragamba,* pa je *Marija,* dakle, *kći Leona de Miragamba.* Prezime *Leo, de Leo, Leonis, de Leone* je obično u 12–14. st. u Dubrovniku, Splitu, Zadru i Rabu, v. *Denk.* 49, I, 42. Da je na ovo prezime vrlo rano dodavan slavenski sufiks *-onja,* vidi se odatle što se *Leo de Miragamba* piše u listinama i *Leogna de Miragamba* 1186 i 1198, kao što se i *Leo de Drasi* piše u isto doba i *Leogna de Drasi,* v. *CD* 2, registar i *Denk.* 49, II, 43. Slavizacija ove obitelji se ogleda i u tome, što se jedan od njih zove i *Ninko,* a to je slavenski hipokoristik od *Dominik,* v. i u *Denk.* 49, I, s. v. *Dominicus.* Današnje dubrovačko prezime *Dileo* bit će također prema *de Leo* (oni su doseljenici iz Bisseglie 1874–82), v. *SEZ* 38, 233.

63. DEMATTEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 529, koje tu postoji uz *Demattia* i *Della Mattia,* ib. 91 i 529 i uz razne *Mataniće, Matase, Matasiće, Matejčiće, Mateliće, Matešiće, Matiće, Matijašiće, Matoševiće, Matkoviće* i sl. Da li je recentna talijanizacija, to bi trebalo istražiti, v. niže *Matteo.*

64. DEMEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 252. Postoji paralelno uz *Dimić* i *Diminić,* ib. 380, 109–8, v. i registar, pa bi moglo biti romanizacija hrvatskog prezimena; za oblik v. slijedeće ime *Demeus.*

65. DEMEUS – coram ... Demeo condam Georgii 1314 Šibenik *Mon.* 1, 276. Etimološki može *Deme* biti hipokoristik na *-e* od *Demetrius,* usp. hipokoristike *Dime, Dimoje, Dimko* od *Demetrius* (ovi su hipokoristici iz 14. st.), v. *Denk,* 49, I, 32; usp. naprijed navedeno prezime *Demeo.*

66. DESCOVEO/DEŠKOVIĆ – bračko prezime; 1345 Descovich i tako sve do danas na *-ić* u Supetru, Pučišću. Selcama, ali 1590 svećenik *Ivan Descoveo-Dešković* (u Pražnicama), v. *Zb.* 34, 174, 149, 192.

67. DIMINEUS – Dimineus Supanich 1315 Rab *CD* 8, 412. Ovo je romanizacija hrvatskog sufiksa *-e* sa *-eus; Dmine* je hipokoristik od *Dominik,* v. naprijed *Demeo* i *Demeus,* a naročito *Deleo.*

68. DOBRODEI – ovako se neki Slaven potpisao ili je potpisan u 9. st. u Čedadskom evanđelju, v. *Doc.* 383. Konačno *-i* bit će mjesto *-j,* t. j. *-ei* = *-ej,* usp. u istom evanđelju slavenska imena *Kanei, Millei, Nenadei,* ali je u imenu *Dobrodej -ej* korijensko, t. j. od *děti,* dok je u ostalim spomenutim imenima hipokoristički sufiks *-ej.*

69. DOMINEUS – tako se Rabljanin *Dominić* zove u Pribojevićevu spisu 1525, v. *Pribojević-G.*, u registru.

70. DONADEI – Petrus Donadei de Narnia iz Ankone 1360 *CD* 13, 52. Ovo je teoforno ime tipa *Amadeo* (v.) od *donare* »dati« i *deus* »bog«.

71. DONUSDEI – Johannes filius Donusdei de Sculano civis de Termulo *i* pater meus Donusdei 1244 *CD* 4, 226–7. Ovo je teoforno ime tipa *Amadeo* (v.) od *de* ‚od' + *onus* »teret« i *deus* »bog'.

71a. DRAGINEO – korčulansko prezime, v. Ostoić, 18.

72. DRASEY – Moimiri fratris Drascei 1188 Zadar *CD* 2, 218; Drasey nom. sg. zagrebačka županija *CD* 3, 94. Hipokoristik na *-ej* (= Dražej, a ovo hipokoristik od *Dragutin).*

73. DRASMILEUS – Nicolaus Drasmileus zadarski kanonik 1508 i 1541 *PCrP* 45, 65. Isto se prezime 1445 piše *ser Laurentio Drasmillich*, dva put ovako za Zadar, *PCrP* 5.

74. DUMANEO – bračko i splitsko prezime; 1659 su se iz Splita naselili u Nerežišćima, v. *Zb.* 34, 27. Poznati su Splićani *Jakob Dumaneo*, dominikanac, teolog i pisac, i *Marko Dumaneo*, kanonik i pisac, oba iz 17. st. v. *Diz.* 126., Štefanić, *HE*, V, 124 i Ciccarelli, *Opuscoli*, 42, 19–20.

75. ELYSEI – comitis Nicolai filii Elysei de Posoga 1311 *CD* 8, 296. Ovo je klasično ime *Elysius* »elizejski« prema *Elysium* »Elizej«, a *-eus* umjesto *-ius* je ili srednjevjekovni knjiški oblik ili je stvoreno prema tipu *Vallius* > *Valleo* (v.).

76. EMPEI – zadarsko plemstvo 1283, v. Tamaro, *Vénétie*, II, 276–7.

77. ENGADEUS – cum Engadeo Warnerio 1192 Piran (on je stranac, »konzul« u Piranu) *CD* 2, 255. Ovo je jedna od najstarijih potvrda za romanizaciju sa sufiksom na *-eo*. S obzirom na ime *Warner*, vjerojatno je germansko, možda isto što i *Ingaldeus* (v.). Ipak je još starija ovakva romanizacija germanskog imena *ENGILDEO* iz zapisa 9. st. u Čedadskom evanđelju, v. Šišić, *VHAD*, n. s. 13 (1914), 6, n. 1. Germanska osnova ovih imena svršava na *-ild* i *-ald*.

78. ERNEY – nos Erney villicus 1244 Dubica *CD* 4, 264; Erney prepositi (dva put ovako u genitivu) 270 Dubica *CD* 4, 576. Ovo je ime hipokoristik od imena sveca Ireneja (slavio se u Mitrovici, v. *CD* 8, 355, 492–516). Moglo bi biti doduše i prema svecu *Bartolomeju*, od kojega na slovenskom tlu nastaju *Jerneji* (usp. Skok, *SJKZ*, IV, 40–3); usp. naprijed *Arneus*.

79. FAFOGNEIS/FAFFONEIS – prezime zadarske plemićke porodice: Jacobus de Faffoneis 1337 Zadar *CD* 10, 362 i de Fafogneis 1323 i 1324 *CD* 9, 130, 170 pa i de Fafoneis 1322 *CD* 9, 90. Tako u to doba pišu ovu zadarsku obitelj, koja se prije i poslije toga piše *Fafogna, de Fafognis, de Fanfognis, de Faffognis, de Fanfonia*, v. *Denk*, 49; II, 26 i CD sv. 9 i 10 u registrima. Narod ih je paralelno zvao *Fafonići* (Baraković) i *Fafunići* (tako na Ižu 1756), v. *Denk*. ib. i Cvitanović, *RIJA UZ*, I, 89, n. 270.

80. FASANEO – Fasanei 1553 hvarski plemići *Mon.* 8, 223; Fasaneo Zuanne 1605 Hvar Novak, *Dok.*, 58; Vicenzo Fasaneo 1621 Hvar id., ib., 60.

81. FEBEO – Josip Febeo, rodom iz Pirana, doktor obiju prava, latinski pjesnik, profesor u Piranu, umro 1571 u Kopru; Amrosius Febeo, rodom iz Pirana, rektor škole u Kopru 1514–22, v. Tomasin, *Volkstämme*, 35. Ime je načinjeno prema klasičnom pridjevu *Foebeus* »Febov«, koji je nastao pak prema imenu *Foebus* = Febus »Feb (bog sunca)«.

82. FULGINEO – fra Jacobus de Fulino zadarski biskup 1302 *CD* 8, 32, 44, 78, ali ga pišu i *de Fuligno*, *Fulgino* pa i *Fulgieo* te *Fulgineo*, v. *CD* 8, prema registru, *de Fulgineo* 1353 Avignon *CD* 12, 202, 204. *Fulgieo* je upravo *Fulgīeo* = *Fulgineo*, a *Fulgineo* može biti sa *-ne-* za palatalizaciju kao *Begneo* i *Dulcineo* (v. *Begneo*), a može biti, da je *-eus* sufiks kao u *Cataneo* od *Catania* (v. ovdje *Cataneo*).

83. GALATEO – Antonio Claudio Galateo Splićanin kolonel 18. st., v. *Diz.* 138. Ime je humanističko: *Galateus* »koji je iz Galate (toponim)«; *Galatea* je ime jedne Nereide.

84. GELINEI/GELINEO/GIELINEO/GELINEUS/GIELINEUS/JELINIĆ/GELINICH – bračko prezime; u Postirama na *-ić* od 1584 do kraja 18. st., ali već 1591 i Gelinei, 1587 Hielinich, 1610 Jelineo, a od 17. st (grafija sa *Gie-* i *Ge-*) na *-eo* i *-eus* pa i Gielineus; 1657 bračći plemići zovu se Gelineo alias Gelinich, v. sve *Zb.* 34, 143. Ima ih i na Hvaru: Gellineo Pietro 1787 i 1808 Hvar Novak, *Dok.*, 186, 232, 240. Grafija sa *Ge-* djeluje i na izgovor pa se izgovaraju i *Đelineo*, tako postoji u Benkovačkom kotaru prezime *Đelineo* (u popisu pučanstva iz 1931 u građi, koja se čuva u Institutu za jezik JAZU). Etimološki je metronimik prema *Jelina* (od *Helena*), i danas često ime, tako na Hvaru i Braču (saopćenje dr. M. Hraste), ili prema pridjevu *Jelin* od *Jela* (isto od *Helena*); v. i naprijed *Ligniceo*.

85. GEORGICEO – Atanasio Georgiceo di Spalato pisac 17. st., v. *Diz.* 141 i Ciccarelli, *Opuscoli*, 12. Postoji i pisac Francesco Georgiceo isto tako Splićanin, v. *Diz.* 141. Atanasije je poznati hrvatski pisac, koji je izdao 1. »Od naslidovanja Isukrstova« i 2. »Prilike i promišljenja« (oba djela u Beču 1629), v. *ARj* VI, 938.

85a. GHERICEO – korčulansko prezime, v. Ostoić, 33.

86. GIADRULEO – tako se 1600 u Pagu nazvaše *Jadrulići*, koji imaju svoje prezime prema pretku *Jadru* iz 15. st., a prije toga su se zvali *Štefanić-Radogostić*, v. *SEZ* 38, 321. Za *Jadra* usp. niže *Jadreus*. *Jadrul* je nastalo od *Jadre* sa sufiksom *-ul* romanskog porijekla (nije vlaškoga, rumunjskog porijekla, v. P. Skok, *R* IV (1927), 31, n. 37–8.).

87. GIAMMEI – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 16. Može biti romanizacija *Đamić* > Giammei, usp. niže *Gianeo*.

88. GIANEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 536. Postoji u Istri paralelno uz sve izvedenice od *Ivan*, *Janko* i sl., pa može biti romanizacija recentnog datuma našega prezimena.

89. GIRDEO – coram Iohane filio Gastino Petro filio Salati et Bilze filio Girdeo 1080 Split v. Novak-Skok, *SK*, 195, 214, 245. Ovo je romanizacija našega hipokorističkog sufiksa *-e: Grde > Girdeus*, usp. *Gherdus, Garduso, Gardusio, Garduxa, Gridosce*, v. *Denk.* 49, II, 28, 32. Ovo je jedna od najstarijih romanizacija našega *-e* sa *-eus*.

90. GIURISSEO – Antonius Giurisseo 1800 profesor u Koparskom sjemeništu, kasnije dubrovački biskup, v. Tomasin, *Volkstämme*, 38. Valjda je od *Jurišić*, usp. *Juriceo*.

90a. GOINEO/GUINEO – Ivan Krstitelj i Nikola Goineo, prvi liječnik, obojica humanisti i reformisti, 16. st., Piran; u 13. st. pišu se *de Goina;* v. Morteani i Maršić, *AI*, n. s., XVI (1885), 90–2, 333. – Pietro Goineo profesor u Piranu 1561, ib. 143–4, nota.

91. GOLINEO – Vicenzo Golineo 1787 Vis Novak, *Dok.*, 185.

92. GRATIADEI – Vivianus Gratia Dei 1308–9 Senj Mlečanin *Mon.* 1, 225. Isti se piše i *Graciadio* 1309, ib., 245.

93. GRADEO – ova današnja dubrovačka obitelj nije od dubrovačkih *Gradića/Grade*, nego je 1865 doselila iz Šibenika. Ovo je jedino današnje prezime na *-eo* u Dubrovniku, v. *SEZ* 38, 232. Neki Georgius Cipriani Gradich je šibenski sindik za mletačke vlade u 14. st., v. *Mon.* 2, 264 i 3, 123; usp. *Deleo*.

94. GRINEO – Marcus Antonius Grineo, rodom iz Ferrare, humanist, 1470–1519 je u Kopru rektor škole, v. Tomasin, *Volkstämme*, 34. Etimološki je *Gryneus* < »da Grigno«, v. *Oliv.* 175.

95. HECTOREO/DE HECTORE/ETEROVIĆ/ETUROVIĆ/ETOROVIĆ /HEKTOROVIĆ – bračko prezime; danas *-terović;* 1586 Eturović, 1590 Eturović, 1698–1778 Etorović, 1722 Ektorović, 1589 de Hectore, 1688 pop Hectore Hectoreo, 1751 Hektorović, v. sve *Zb.* 34, 163–4, 190; v. br. 95a.

95a. HETTOREO – Petrus Hectoreus (poznati hrvatski pisac Hvaranin 1487–1572) prvi put je ovako romaniziran 1525 u Pribojevićevu spisu, v. *Pribojević-G.*, registar i *SP*, 24 i 33, 49, 54. U hrvatskom se tekstu Hektorovićeva »Ribanja« uvijek nalazi pisano *Hektorović*, u latinskom *Hectoreus*, u talijanskom *Hettoreo* (Ribanye ... po Petretu Hectorovichu Hvaraninu 1568; Petre Hektorovich, u predgovoru; Petrus Hectoreus, Petri Hectorei matris, Petrus Hectoreus, al mag. M. Pietro Hettoreo, io Pietro Hettoreo, sve prema fototipskom izdanju JAZU, str., osim naslovne, 35A, 37, 38B, 42B, 34B, 38A, 43B, 49A, 49B i zadnja strana). *Hektorović* zove se ova hvarska obitelj po djedu Petrovu, koji se zvao *Hektor* (prije se ova obitelj zvala *Jivić-Piretić* ili *de Petris*), v. Boglić, *Studi*, 108–9. Ostale potvrde: Hettorei 1553 u popisu hvarskih plemića *Mon.* 8, 221; Hettoreo Giulio 1621 Hvar Novak, *Dok.*, 68; Hettoreo Casimiro 1680 Hvar Boglić, *Studi*, 197; v. naprijed br. 95.

96. HOMODEO – često je mletačko ime, koje Rohlfs, *Gram.*, III, 630 tumači kao teoforno ime od *homo* »čovjek« i *deus* »bog«. Potvrde: Homodeo Albino 1187 Mleci *CD* 2, 209. Ime se nalazi u 13. i 14. st. u Gor-

njoj Hrvatskoj i Ugarskoj: Omodeo comite Castri Ferrei 1273–5 *CD* 6, 22, 247, *CD* 7, 415 (1272 krivo pisano *Ormodeo*, v. *CD* 6, 8); Homodeus comes zaladiensis 1276 *CD* 6, 180; manu Homodei filiii Johannis Denarii 1284 Zadar *CD* 6, 512 (ovaj će biti Mlečanin); Homodeo de genere Haba 1308 *CD* 8, 238, v. i *CD* 8, 648, s. v.

97. INGALDEUS – ego Marcus Ingaldeus q. N. N. q. Vitalis de Ingaldeis de Justinopoli 1467 notar u Puli *PCrP* 42. Ovo je germansko prezime na *-ald* pa poslije romanizirano, usp. *Engadeus*.

98. IVANEO = Marcantonio Ivaneo 1606 Vis Novak, *Dok.*, 59.

99. JADREUS – Habraham et Fratre eius Jadreio 1030 Split *Doc.* 128; a Michaza filio Jadrei 1080 Split *Doc.* 132. Jadreus će biti i onaj vilan, koji je 1059 zapisan kao *Jadareus*, v. *Doc.* 53. Etimološki je hipokoristik od *Andrija*, usp. *Jadre*, *Jadrich* ime i prezime u Trogiru u 13. st., v. *Mon.* 1, 240 i 3, 125. Za *-nd-* > *-d-* usp. *Vincentius* > *Vice*.

100. JAREI – zadarsko plemstvo 1283, v. Tamaro, *Vénétie*, II, 276–7.

101. JUVILLEO – kao natpop 1752 doselio iz Trogira u Supetar na Braču, v. *Zb.* 34, 262, 107. U registar je unesen kao *JURILLEO*, pa će vjerojatno i *JUVILLEO* biti *JURILLEO* ili obrnuto.

102. JURICEO – krčki slikar 18. st. Krčanin, v. *Zb.* 35, 137.

103. KANEI – slavensko ime 9. st., zapisano u Čedadskom evanđelju, *Doc.* 383. Bit će neki hipokoristik na *-ej* kao što su i *Milej* i sl., v. *Dobrodei*.

104. KILEREO – cum Vilcota archipresbitero de Kilereo 1185 Split *CD* 2, 194. Ili je toponim ili je antroponim. Ako je antroponim, onda ga treba tumačiti kao *Kirleo* (usp. *Churleo*); usp. i *Kiriacomo danchona* u Splitu u 14. st., v. Praga, *AMSD*, II, 1927, 80, 82.

105. KUREY – nom. sg., dva put ovako, 1270 Varaždin *CD* 5, 538. Slavenski hipokoristik na *-ej*.

106. LASANEO/LAZANIĆ – bračko prezime; tri današnje obitelji u Postirama, od 1587 kao *Lasaneus/Lasanei/Lisaneus/Lasaneo*, i to sve kod osoba zanimanjem župnik, klerik, opat, patron, pomorac (sve do 1820), ali ipak 1657 plemići *Lasanei alis Lazanić;* u Pučišću 1579 *Lasaneo*, v. sve *Zb.* 34, 122, 137, 158, 176. Bračanin Nikola Lasaneo je u 17. st. kao slikar i kipar živio na Braču, u Dubrovniku, Veneciji i Rimu, v. *Diz.* 180.

107. LIGNICEO – zadarska plemićka obitelj, koja je 1648–1654 posjedovala otok Iž, a iške ih matice pišu *Linjičić*, v. Cvitanović, *RIJAZUZ*, I, 73, 91, n. 296. Ovo prezime u Šibeniku piše se od najstarije dobe *Linjičić* (*Lignicich*); tako Georgius Lignicich 1458 *Mon.* 22, 129, koje doduše već Zavoreo (v. ovdje niže pod *Zavoreo*) 1597 piše *Lignicei*. Etimološki ovo je prezime nastalo od *Linjica*, što je deminutiv prema *Linja*, a *Linja* je hipokoristik od *Helena*, *Magdalena* i *Katalena* (usp. *Lignussa*, *Denk.* 49, I, 39), dakle je metronimik. Teže bi bilo tumačiti ovo prezime od *lignjica*, deminutiv od *lignja* (riba), premda imamo nadimak *Lokarda* u 11. st. u Splitu, v. Novak–Skok, *SK*, 261–2.

108. LOREO – Lucia de q. Nicolò de Loreo 1527 Zadar *Mon.* 9, 203–223. Može biti da je < *lo reo* »krivac«, pa i kalk prema hrvatskom prezimenu *Krivac* (jedan *Krivac* postoji u 11. st. u Splitu, v. Novak–Skok, *SK*, 272), a možda je i talijansko prezime prema tipu *Loré* (< *Lorenzo*) > *Loreus* > *de Loreo*. Za *Loré* usp. Rohlfs, *Gram.*, I, 512–3.

109. LUCEO – mletački notar, koga isprave pišu i *Lucco*, 13. st. *Mon.* 2,171, 202–3, 216, 220, 224, 348. Grafija *-ceo* može biti za *-cco*, usp. *Valteo*.

110. LUCHEI Biagio di Ragusa pjesnik umro 1596, v. *Diz.* 186.

110a. LUTISSEO – Ambrosio Lutisseo 1616, Split, v. *Star.* 2., 166–7.

111. MACOLEI/MACOLA/MAZOLIĆ – bračko prezime; sa *-ić* 1616, 1625, 1628, 1634, a 1704–19 Mazzola, 1701 Macolei, 1732 Maciolli, v. sve *Zb.* 34, 56, 66, 229.

112. MACOMELEUS – *caput vinee* Macomelei 14. st. Split, splitski statut, v. *Mon. hist.-jur.* 2, 176. Može biti romanizacija na *-eo* za *Makomeljić*. Za prezime *Makomelja* usp.: vineam Bogdani Machomeya 1286 Zadar *CD* 6, 571; za l > *j* usp. *kraja* = *kralja* u povaljskoj listini 1250 AC 10 i Ostojić BO 31 te *poveia* < *povelja* 1362 Dubrovnik *CD* 13, 254, 176.

113. MACRONEO – Macroneo Pietro di Sebenico skradinski kanonik i pisac 16. st., v. *Diz.* 191–2.

114. MAHAREUS/MACHAREI – per filios Mahareus ac omnes alios vicinos 1255 Turopolje *CD* 4, 616; Thomas comes filius Macharei 1221 i 1231 plemić *CD* 3, 203, 347–56. Bit će hipokoristički sufiks *-ej* dodan na ime *Makarija*, usp. Nicolaus comes filius Macarie bani 1270 *CD* 5, 526, pa romaniziran sa *-eus*. Usp. i prezime *Makarić* (Hutin, Pribić, kotar Jaska).

115. MALFEI – prezime zabilježeno 1755 u Supetru na Braču, v. *Zb.* 34, 107. Možda etnik prema *Amalfi* (grad u Italiji) prema tipu *Malta* > *Amalteo* (v.).

116. MANTILEUS – magister Mantileus 1593 Postire na Braču *Zb.* 34, 133.

117. MASCARELEI/MASCARELLI – bračko prezime; sa *-elli* 1697 (kumovao u Sutivanu na Braču, porijeklom iz Splita), a 1818 piše se sa *-elei*, što pretpostavlja, da je postojao i hrvatski oblik sa *-ić*, jer samo romansko *-elli* ne bi izazvalo potrebu promjene u sufiksaciji; slično se dogodilo kod prezimena *Comuleo* (v. naprijed br. 54).

118. MATTEO – kao ime u ovom romanskom obliku (*-eo*!) javlja se u hrvatskom tekstu već u 12. st. (u ćirilskoj ispravi): dum Matĕo Lučikъ, v. *CD* 2, 126; Giorgio de Matteo de Grute 1227 Split *CD* 3, 267; Novacus Mathei splitski rektor 1350, Mathcus Luce Mathei 13–14. st. Trogir (usp. i Matheo Petri Mathei 1376 Trogir *CD* 12, 233, 235), Fredericus Mathei Lucii 1324–333 Trogir (ovi se kasnije zovu samo *de Matheis*, v. *Denk.* 49, III, 41); Mateo plemstvo u Zadru 1283, v. Tamaro, *Vénétie*, II, 276–7; Georgius de Matheo 1289 Zadar *Rad* 145, 199; de borea vinea

Marini Andree de Matheo 1342 Zadar *CD* 11, 12; prezime Mathia, Mathe u Rabu piše se rjede i *de Matheo*, v. *Denk.* 49, III, 41, usp. i 1320 Nicola Madii de Matheo sudac na Rabu, *Mon.* 1, 312 i 5, 247, de Matheo Martola Madii Rab *Mon.* 1, 250 i 5, 267, 269. Za mletački prijelaz *-eo* > *-io* usp. nuy Nicolo de Mathio Hvar 1449 za »Nicolaus Mathei« u paralelnom latinskom tekstu, v. *Mon.* 21, 308 (za ovaj prijelaz usp. i *liun* < *leone*, *dio*, *diu* < *deo*, *deus* u mletačko-dalmatinskim Praginim tekstovima 14. st., v. Praga, *AMSD*, II, 93, 97) i Mathio, naziv za zadarsko prezime Matteo (v. naprijed) u popisu 1527, *Mon.* 6, 203–223; za mletački prijelaz *tt/t* (< *th*) > *f/ff* usp. u nas *Nicolo Maffeo*, ime i prezime splitskog kanonika i pisca, umro 1654, v. *Diz.* 192. *Mattei* je romanizirano ime hrvatskih pisaca Dubrovčana 18. st., v. *Diz.* 206–7 (o hrvatskom im prezimenu Matijašević usp. *SP*, 25, p. XX, n. 1 i Deanović, *Rad*, 250, 7). *Mattei* je današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 92. Prema *Pretvaranju prezimena*, 64–5 predstavlja potalijančenje istarskih prezimena *Mateicich* i *Mattievich*, v. naprijed *Dematteo*.

119. MICATEO – prezime šibenskog plemića, koji je 1. III. 1322. potpisao s ostalima predaju Šibenika Veneciji. Tako ga piše 1920 Alačević, *Pagine*, 39–40. U originalnoj ispravi je potpisan kao *Radoslavus Michitig*, v. *Mon.* 1, 335. Tako se ovo prezime piše i od najstarijih vremena: Nichola Michitich 1410, *Mon.* 9, 117; ser Radoslavus Mitketich 1412 *Mon.* 12, 52, 162; Ambrosius Michetich 1458 *Mon.* 22, 129. Zanimljive su isprave pisane u Mlecima 1450, gdje se poslanici općine šibenske pišu *Ambrosius Michetich Radoslavi* i *Michael Simeonich* (u dvije isprave), dok se u jednoj od njih ovi poslanici pišu i *Ambrosius de Michitibus* i *Michael Simeonich*, v. *Mon.* 21, 355, 358, 368. Tu vidimo pokušaj latiniziranja jednoga prezimena. Ne znamo, tko je dao povod ovom latiniziranju, da li mletački notar ili sam *Miketić*. Vjerojatno notar. Romanizacija *Micateo* (kako je donosi Alačević) vjerojatno je iz 16. st.

120. MIGDOLEUS – Dominicus Migdoleus 1192 Split, ali je on samo načinio priiepis ove listine u 17. st. v. *CD* 2, 253 i Novak–Skok, *SK*, 68–9. Ovaj je Migdolić bio notar nadbiskupske kurije u Splitu 1612 i sl. godina. Usp. slične notare u ranijim listinama pod *Nimireus*, *Niseteus* i *Raduleo*.

121. MILEI – ime Slavena potpisanog u Čedadskom evanđelju u 9. st., v. *Doc.* 383. Ovo je hipokoristik na *-ej*, usp. naprijed *Dobrodei*.

122. MIRREUS – ovako se piše uz *Mirus* senjski biskup 1168–94, v. *CD* 2, 121, 135, 163–5, 167, 194, 196, 270. Kao što je *Miro* hipokoristik od *Miroslav* (usp. 1225 kada se u Zadru ista osoba piše i *Miroslavo* i dva put *Mirus*, Mon. 1, 35 kao i Mirus testis 1200 Osor *CD* 2, 346), tako je i *Mirej* hipokoristik od istoga imena (usp. i nom. sg. *Mirreus* 1192 Split *CD* 2, 255 i *Mireo* dat. sg. 1210 Split *CD* 3, 102), pa je sufiks *-ej* romanizirano sa *-eus*.

123. MLADINEO/MLADINEI/MLADINIĆ/MLADINOVIĆ – prezime na Braču, Visu, Hvaru i drugdje. Podaci sa Brača: sa *-ić* 1582 (Pučišće), 1578 Mladinić alias Lisičini, ali već 1573 Mladinei (Pučišće), 1580 Mag-

dalena famula Mladinei (Pučišće), 1584 Mladinić; u Pučišću postoji i još jedna obitelj, koja se u starini piše Mladinović-Mladinić (u posljednje vrijeme pišu se i oni *Mladineo*), a porijeklom su iz Poljica, 1795 se pišu samo Mladinić-Mladinović detto Kraljević. U Pučišću postoji i obitelj *Mladineo*, koja se od 1574 piše sa *-eo* i *-eus* (izumrla u 18. st.); sa *-ić* (Milna) od 1730, a 1736 sa *-ei* i 1804 sa *-eo* (doselili iz Pučišća); u Postirama 1622–1781 sa *-eo/-ei/-eus*, a 1724–6 i Mladinović, 1749–71 Mladinić, a 1729 na jednom mjestu u maticama je *-dinović* ispravljeno u *-dineo*; 1657 bračko plemstvo *Mladinei alias Mladinić*; u Pražnicama sa *-ić* 1579–602, od 1616 sa *-ei* i *-eo*, 1644 pop Mladineo, sa *-eo* do 19. st. Na Hvaru Mladineo 1597, v. Novak, *Dok.*, 53. Mladinić-Mladineo zove se jedna obitelj u Kučištu na Pelješcu, kamo su se doselili sa Komiže (Vis), v. *SEZ* 23, 246. Za bračke *Mladinee* v. *Zb.* 34, 158, 62, 166, 162, 170, 145, 177.

123a. MOISEI – današnje istarsko prezime, gdje postoji paralelno uz *Moise*, v. *Cad. nat.* 73.

124. NADANEI – Beck filio Nadanei de generatione Bathei 1278 (zagrebačka županija) *CD*, 3, 276–7. Bit će metateza od *Nenadei* (v.).

125. NAUPLEO – »Siquidem proverbiis illyricis utuntur (Sibenicenses!): quae nos dicteria diximus: et ex lingua vernacula in latinum vertimus cum Ja. Naupleo viro docto et discreto«, 1487 Šibenik, tekst je Šižgorićev, v. *Grada*, II, 10. Kako se radi o Šibenčaninu, koji je u 15. st. prevodio hrvatske narodne poslovice na latinski jezik, mora se zaključiti, da se radi o jednom Naplaviću, koga je Šižgorić romanizirao po humanističkom kalupu u *Naupleus*, kao što je i sama sebe romanizirao u *Sisgoreo* (v.), i to nategnuvši prezime *Naplavić* u *Naupleo* prema *Nauplia*, klasičnom imenu za *Napulj*, ili *Nauplius*, imenu sina Neptunova, kralja Euboje (v. o ovima u Bailly, *Dict.*, s. v.). Potvrde za Naplavića su ovo: Joannes Naplavich 1412 Šibenik *Mon.* 12, 52; Jacobus Naplavich 1447 Šibenik *Mon.* 21, 257 (nije isključeno da je ovaj *Iakob Naplavić* istovetan sa *Jakobom Naupleom*!). Etimološki prezime Naplavić može biti prema imenu *Neapoleo*, *Napoleo* (o ovom imenu usp. 1307–8 u *CD* 8, 646 s. v.). Faze: *Napoleo* > *Napleov* > *Naplović* > *Naplavić* (u vezi s pučkom etimologijom?). Što se tiče završetka *-eo* prema *-ius* u *Nauplia* i *Nauplius*, to može biti Šižgorićevo preinačenje prema sufiksu, koji se nalazi u *Sisgoreus*, i vraćanje na *-leo* u *Napoleo*.

126. NENADEI – ime Slavena zapisanog u Čedadskom evanđelju u 9. st., v. *Doc.* 383. Ovo je hipokoristik na *-ej* od *Nenad*, usp. *Milei*, *Kanei*, *Dobrodei*.

127. NIGREUS – per ser Nicolaum Nigreum 1461 Hvar, po zanimanju »notarius publicus«, zapisan u istoj listini, gdje se spominje i *Johannes Thomeo* (v.), v. *Mon.* 22, 183. Može biti stranac (v. o notarima ovdje pod *Budimeo*), a može biti latinizirani kalk kakva našega *Crnčića*. U Splitu imamo Thoma Niger 1516, v. Katić, *Starine*, 47, 158–9. Za *-eus* usp. ovdje naprijed *Albeus*.

128. NIMIREUS – et ego Antonius Nimireus arbensis archidiaconus 1367 Rab *CD* 14, 95. Ovaj Antonije nije iz 14. st., nego je on samo prepisao listinu iz 1367. Isti je prepisao čak jednu listinu iz 1086, koja je naknadno objavljena (v. *SEZ* 38, 350). Bit će iz 17. st. kao što je i *Migdoleus* (v.). *Nimireus* je romanizacija rapske patricijske obitelji *Nemira/Nimira/Nimirius/Nimiri*. Javljaju se od 15. st., i to sa slavenskim imenima: Marinus Stephani de Nemira, Stepole de Nemira, v. *Denk*. 49, II, 46. Za ime usp. i Nemira filia Mesagaline 12. st. Split, ib. I, 74. Sufiks pretpostavlja slavenski dočetak na *-ić* (v. o tome ostalo, što je rečeno pod *Mascarelei* i *Comuleo*).

129. NISETEO/NIŽETIĆ – bračko prezime; praotac im se zvao 1390 Nixa, Mixa, Nixe, a kao Nisetich 1454–62, 1566 Nisetich, 1603 Nisetheo, 1615 Niseteo, ali 1611 još uvijek sa *-ić* te 1657 plemići *Nisetei ovvero Nisetich*, sa Bola na Braču. U Postirama sa *-eo* od 1717 (doselili iz Selaca), u Nerežišću sa *-eo* od 1657 (doselili sa Bola), u Sutivanu sa *-ić* od 1697 (*nobilis Nisetich* 1723), u Svircima sa *-eo* od 1754 (doselili iz Selaca)), v. sve *Zb*. 34, 21, 231, 194, 146, 27, 86, 190, 194. Jedan *Matheus Niseteus coadiutor in cancellaria* potpisan je na listini od 1323 sa Hvara, ali je on samo načinio prijepis ove listine u 17. st., v. *CD* 9, 125. Nisetich Matteo je pisac 15. st., v. *Diz*. 227. Niseteo Pietro studira u Splitu i u Padovi u 19. st., v. ib.

130. OZEY – Georgii filii Ozey 1311 Steničnjak *CD* 8, 291. Hipokoristik na *-ej*?

131. PARVANEO – Gabriel 1577 Hvar Boglić, *Studi*, 197. – v. *Pervaneo*.

132. PAVANEO – Sr. Geronimo 1605 Hvar Novak, *Dok*., 58.

133. PECASEO/PECASSEO/PEKASOVIĆ – bračko prezime; u Nerežišću 1665 sa *-ović;* u Milni 1589 na *-ović*, od 1657 na *-eo*, a od 1731 sa *-eo* i *-sseo*, 1763 i *Pecassi*, v. *Zb*. 34, 25, 28, 55, 62

134. PERIBONEI – plemićka obitelj na Hvaru 1571, v. *Mon*. 11, 273. Bit će krivo čitano ili pisano umjesto *Priboevi* (= Pribojević), jer se na tom mjestu upravo radi o nekom piscu.

135. PERSEI – Duymus Persei 14. st. Šibenik *Mon*. 5, 20.

136. PERVANEO – Pervaneo Agostin 1595 Hvar Novak, *Dok*., 53., v. *Parvaneo*.

137. PESEI – M. Chiara de Pesei, ser Piero Pesei stanovnici Zadra 1527 *Mon*. 9, 203–23.

138. PETREO/PETREI – plemići na Korčuli 1553 *Mon*. 8, 251. Poznati pisci 16. st. su Ivan Petreo, Nikola Petreo i Pavao Petreo, v. *Diz*. 250–1 i Kukuljević, *SP*, I, XXXV. Bit će romanizacija od *Petrić*.

139. PIZANEI/PIZZANEI – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat*. 434. Tu postoji paralelno uz *Pisani* (etnik prema *Pisa*, grad). Možda je *-ei* zamjena za *-ić*, usp. *Aleo*, *Demeo*, *Romeo*. Zapisan je i oblik *Pizzamei*, pa i *Pizzamus* (etimološki isto?).

140. POLITEO/PULJTOVIĆ – bračko prezime; 1625 Jerolim Pulitović, 1701 župnik Cvitanić-Poletović, 1656 Polotov (nadimak, prezime), 1658 Polotović, a od 1739 su Nižetići iz Dubravica izumrli u muškoj lozi pa se ženidbom osnovala obitelj Politeo-Niseteo (do 1815, otkada samo Niseteo, v. *Niseteo*), pa 1746 Politeus (Bol), 1759 Politeo (Selca), 1770 u povaljskoj matici de Puliteo, v. *Zb.*, 34, 98, 121, 30, 232, 200, 190, 199. Usp. još Vicenzo Puletić 1579 Vis Novak, *Dok.*, 35. U Starigradu na Hvaru u 18. st. Juraj Politeo v. *Diz.* 255. Etimološki je od *Hippolytus* (nije doduše sačuvano kao ime do 15. st. u Dalmaciji, v. *Denk.* 49, 1, 39–41); v. br. 141.

141. POLITEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.*, 276, v. naprijed br. 140.

142. POLOVINEO/POLOVINIĆ – bračko prezime; 1405 Polovinić (sudac); 1603 i 1615 Polovinić, u Bolu od 1603 sa *-inić* do 2. polovice 17. st., a od 1625 pa 1648–81 Polovineo, 1643 Polovinio, 1614 Polovineus, 1703 Polovinei, v. *Zb.* 34, 217, 154, 233, 232, 215–6. Za oblik sa *-ić* usp. još Polovinich Giulio i Giulio Vicenzo Polovinich 1576 Vis Novak *Dok.*, 35, ali ib., 199 i Niccolò Polovineo (Višanin).

143. POMPEO – Pompeo de Pompei Veronežanin 1553 po zanimanju kapetan u Šibeniku, v. *Mon.* 8, 201. Humanistička kreacija prema klasičnom imenu *Pompeius*. Kao ime javlja se 1585 u Splitu: Pompeo Cranco, sa stanom na Hvaru, *Zb.* 34, 228.

144. PREFEIUS – Prefeius Ditisclavi 1322 priseznik na vjernost Mlecima *Mon.* 1, 335. Nije mi jasno što predstavlja ovo ime. Možda je *Pripcius*, što bi bila latinizacija za *Pripče* < *Pripko* < *Pribislav*. Za krivo čitanje v. niže *Vlateo*.

145. PRIBACEO – Pribaceo Vicenzo i Luca vlasnici ribarske lađe 1593 Hvar Novak, *Dok.*, 44. U istim dokumentima i Andre Pribcich 1593 i 1749 (drugi razni Pribchichi), ib. 125. Etimološki od *Pribislav* kao što je rečeno pod *Prefeius*.

146. PRIGOCEI – gen. sg. plemić kod Stjepana Crnojevića 1444 *Mon.* 21, 206. Etimologija mi nije jasna. Možda je i čitanje krivo.

147. PRIPEO 1411 Zadar, v. niže *Valteo*.

148. PUGLISEO/PULJIZIĆ – bračko prezime: u Pučišću od 1566 do 19. st. na *-ić*: 1584–5 magister Puljizić, 1607 klerik Pugliseo, 1795 Puglisić detto Sase i Puglizić detto Lustre; bračko plemstvo 1657, v. *Zb.* 34, 171.

149. PULICEO – prezime 1566 Split Novak, *Rad.* 286, 20.

150. PUTEO – signum manus Pervanne Putei 1044 Dubrovnik *Denk.* 49, II, 54. Od 14–15 st. kao *de Puteo*, poslije *Poça*, *Poz(z)a*, hrvatski *Pucić*. Slično prezime u Mlecima *da Puteo*, *Puzzo* 1090 *Denk*, 49, III, 52. Usp. i Paternianus de Puteo 1187–99 Mlečanin *CD* 2, 216, 230, 317, i Filippi de Pute(o) 1344 Zadar *CD* 11, 110; *lat. puteus/puteum* je »izvor«, v. Gaffiot. *Dict.*, s. v.

151. RADULEO – Antonio Raduleo 1166 Zadar, ali je on samo prepisao u 18. st. listinu iz 12. st. *CD*, 2, 108. Usp. Antonio Raduleo 1728 notar u Zadru *PCrP* 115, v. naprijed *Migdoleus*, *Nimireus*, *Niseteus*.

152. RAGUSEO/RAGUZEO/RAGUSIO – Johannes Raguseus 1080 Split Novak-Skok, *SK*, 185 i *Doc.* 130; Georgius Valize Raguseus 1229 *CD* 3, 307; Maria filia quondam Zanni Ragusi 1378 Krk CD 15, 362; Maria Raguseo i Matteo Raguseo 1597 Vis Novak, *Dok.*, 35. Podaci za bračko prezime: na Bolu 1605 Raguseo, 1625 Pro Raguseo, Marco sin Marka Raguseo i Nicolo di Ragusa, 1605 Ragusio; u Dolu 1681–732 Raguzeo, *Zb.* 34, 149, 233, 216, 155. Etimološki je etnik od *Ragusa* »Dubrovnik«, tvoren sufiksom *-eus*. Raširen je i kao prezime u Italiji, v. i Rohlfs, *Gram.* III, 290, v. niže *Raugei*. U Mlecima je prezime *Raguseo* zabilježeno 1252; tu imamo i aferezu *Guseo*, v. sve *Oliv.*, 181.

153. RANEI – presente ... domino Candi filio Ranei 1254 Zadar *CD* 4, 573 (ovaj je zadarski plemić). Ovo je romanizacija sa *-eus* (kao naprijed *Begna* > *Begneo*) zadarskog prezimena Ragni/Ragno: Johannes Ragni/-o 1224–7, Candi de Johanne Ragni/-o 1247–54 (ovaj je spomenut u gorecitiranoj ispravi iz 1254), Cande de Ragni 1319–1324, v. *Denk.* 49, II, 54, ako nije možda *-ne-* i grafija za palatalizaciju, kao što bi uostalom moglo biti slučaj i sa *Begneo*, v. br. 18 naprijed. Etimološki je isto što i prezime *Ranjina* (v. naprijed pod *Araneo*).

155. RASOMEO – per testimonio vilico figliolo di Rasomeo 1187 Split *CD* 2, 217–8 (listina je kasniji talijanski prijevod, vjerojatno iz 18. st.). S obzirom na prezime *Bocde de Rasumeno* 1312 Dubrovnik *Denk.* 49, II, 55, *Nicola Rasumig* i *Nicola Rasuminich* 1337 i 1347 Zadar *CD* 10, 296, 11, 431, *Vlahovic de Rasumen* 1347 Lastovo *CD* 11, 419, moramo ovo prezime smatrati kao romanizaciju prezimena *Rasumić* (usp. citiranog Nikolu *Rasumić* i *Rasuminić*), ali se može tumáčiti i kao krivo čitanje od *Rasumēo*, gdje tilda ne bi bila ispravno razriješena ili više nije bila vidljiva. V. naprijed *Fulgineo* i *Budimeo*, isto tako sumnjivo prezime na *-eo*. *Razum* i *Razumiena* su naša stara imena, v. Maretić, *Rad*, 82, 77. Jireček, ib. tumači *ras-* kao *raz-* (= razum, Razumić, Razuminić).

156. RATEUS – ser Rateus Boycovich 1412 Šibenik *Mon.* 12, 52. To će biti upravo Ratcus, usp. u isto doba u Šibeniku Ratcus Goyak i Ratico Gagcich *Mon.* 12, 55, 48. V. naprijed *Valteo*. Takav će *Ratcus* biti i *Ratheus Rathaić* poljički plemić 1405 *Mon.* 5, 58.

157. RAUGEI – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 381. Ovo je prezime na *-eus* od *Raugia* = *Ragusa* (u *Raugia* se nalazi stariji refleks za *Rausion*, gdje je hijat u *-au-* zatrpan kasnije sa *g*, v. Skok, *StPr.*, n. s., I, 74, n. 34) i odgovara sličnim današnjim istarskim prezimenima *Ragusin*, *Ragusini*, ib. 295, 288, 289, 292, 536.

158. ROMEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 27, 199. Postoji paralelno uz *Romić* i može predstavljati talijanizaciju našega sufiksa *-ić*. *Romeo* je i talijansko prezime i ime, usp. *Romei Qwirini*, gen. sg., 1301 Mleci -Split *Mon.* 5, 225. Prezime je upravo etnik prema *Roma*,

tvoren sufiksom *-eus*, v. Rohlfs, *Gram.*, III, 290. Moglo je nastati i prema apelativu *romeo* »romar, hodočasnik u Rim«.

159. ROMULEI – današnje istarsko prezime, v. *Cod. nat.* 359. Ako nije recentna talijanizacija (v. *Aleo* i *Cadeo* i slična prezimena), možda je humanistička kreacija prema imenu rimskog heroja *Romula*.

160. ROSANEI – plemić na Korčuli 1553 *Mon.* 8, 251. Antonio Rosaneo je 1546 profesor u Padovi, v. *Diz.* 270.

161. RUBEUS – ovako se zovu dvije obitelji, u Dubrovniku i Zadru; Principi Rubei 1229 Zadar *CD* 3, 309, Nicola Rubei 1243 Zadar *CD* 4, 189; Bogdolus de Rubeo 1392 Zadar *Denk.* 49, II, 56; Petrus Rubeus 1312–23 Dubrovnik, isti se zove i Piero Rosso 1319, v. *Denk.* 49, II, 56; usp. naprijed *Albeus, Nigreus*.

162. SAGOLEO – cum ... Sagoleo 852 ime roba u Trpimirovoj listini *Doc.* 4 (Rački ib. 6, n. 4 izvodi od *Zagole*, cf. *Gola, Golan, Lub, Zalub*). Kako su i druga dvojica robova u ovoj listini Slaveni-Hrvati (*Stepus* i *Goretin*), mogla bi biti i ispravna etimologija Račkoga, i u tom bi slučaju ovo bila još starija potvrda za latinizaciju našega hipokorističkog sufiksa na *-e* (mlađa bi bila *Girdeo*, v.), ali je dr. Barada uvjerljivo u *Crs* 7, 30–1, dokazao, podvrgavši paleografskoj analizi sve primjerke ove isprave, da tekst (u Račkoga) »cum servis et ancillis Stepus Sagoleo Gor(e)tino« treba čitati, uzevši u obzir restituciju *stepussagoicogortino*, »Stepussa Goico Gortino«, pa bi neobično ime *Sagoleo* ispalo iz broja naših imena na *-eo*. Dokazi, koji mogu potkrijepiti Baradino čitanje, nalaze se u tome, što se i inače *-eo-* javlja za *-co-* (v. niže *Valteo*) i u tome, što sada prema njegovu čitanju imamo i jednu »ropkinju« (*Stjepušu*), koje dosada nismo imali, premda je tekst glasio »cum servis et ancillis«, kao i to da je po njegovom čitanju čitav tekst imena sada u ablativu, što je i prirodnije. O razlozima čitanja *Goico* za *goleo* v. podrobno u Barade na citiranom mjestu.

163. SCARNEO/SCARNIO/ŠKRNIĆ/SKARMIĆ/SKARNIĆ – bračko prezime; 1660 Skarmić (u Nerežišću, važno što je najstarija potvrda sa *-rm-*), koji se od 1737 pišu i Scarnio/Scarneo, a 1693 i 1768 Skarnić (ovi su izumrli u početku 19. st.); u Milni 1693 i 1763 Skarmić, pa opet 1751–1801 Skarnić, a poslije Škrnić-Jeneralić, te Generalić-Skarnić (1834); u Milni 1695 Scarneo, 1699 i 1657 Scarnio, 1806 Scarneo, danas Scarneo s »nadimkom« Škrnić, v. sve *Zb.* 34, 63, 55, 28, 42. Usp. i Scarneo 1787 Vis Novak, *Dok.*, 185. Za etimologiju su važne paralele *Skarmić, Škrmeta, Škrmetić* (odakle *Škrneta*), koje se sve susreću na Braču (v. *Zb.* 34, 72, 77), pa se ovo prezime može svesti na nadimak prema apelativu *škaram/škeram*, gen. *škarma/škerma* u značenju »palac na čamcu, na koji se stavlja veslo« (riječ je strana).

164. SENCADEO/SANCADEO – San- 1223 Zadar *CD* 4, 35; Diminus Sançadeo 1239 Zadar *CD* 4, 75; Dimine Senzadeu 1247 Zadar *CD* 4, 267; Bartholomaeus filius Dimine Cançadei 1239 Rab *CD* 4, 91, 93: a Johanne condam Duymi Sençadio 1356 Zadar *CD* 12, 350; piše se i *Zenzadei*, v. *Mon.* 3, 26 i *Denk*, 49, II, 70; i ovo je teoforno ime (o njima ovdje s. v.

Amadeo) od *senza* »bez« i *deus* »bog«. Kako je upravo netko u to doba mogao nositi ovakvo ime, ne možemo kazati; ipak treba usporediti slično ime *Botadeo* (v.). I ovo može biti kakav kalk prema hrvatskom prezimenu, to više što se i kod ovih »Bezbožaca« javljaju slavenska imena *(Dmine, Dujam)*. Postoji i latinsko kalkiranje sa *Sinedeo* 1266 Zadar *CD* 5, 386. Oblici sa *san-* i *çan-* upućuju na veljotski *sianza* < *senza*, v. Bartoli, *Dalm.*, II, 223; v. i ovdje naprijed *Bachudeo*.

165. SISGOREO – ime šibenske plemićke obitelji, koja se od najstarijih vremena piše *Sisgora* i *Šižgorić* (v. niže). Oblik *Sisgoreo* je prvi put zapisan 1454 za biskupa Jurja (*Georgius Sisgoreus*), i to u listini, koja je prepisana u 16. st., pa kako se u isto doba u drugoj listini iz iste godine (1454) više puta nalazi zapisan isti biskup i *Sisgorich* (o ovim potvrdama v. Kaer, *RD*, II, 1900, vol. III, sv. 3, 303 i sl.), nije jasno, da li je već 1454 postojala romanizacija ovoga prezimena sa sufiksom *-eo*. Oblik *Sisgoreus/Sisgoreo* prvi je zasigurno pisao pisac Juraj Šižgorić, i to 1477 u djelu *Elegiarum et carminum libri III* (Mleci, 1477). Juraj Šižgorić je polazio nauke u Padovi. Tu je i doktorirao. U spomenutoj zbirci latinskih humanističkih pjesama Šižgorić posvećuje jednu pjesmu i *Tideu Acciariniju* (roden oko 1427), talijanskom humanisti, koji je 1461–80 boravio u Dubrovniku, gdje se upoznao sa svim hrvatskim humanistima svoga doba: Marulićem, Crijevićem, Tuberonom, Gučetićem, Pucićem, Bunićem i Šižgorićem. I njegovo je ime humanističko prema imenu Enejinog sina, koji se zvao *Tydeus* (o *Acciariniju* v. *Enciclopedia Treccani*, s. v. i *HE*, I, s. v.; o piscu *Šižgoriću* usp. Kaerovo citirano djelo, na Šrepel *Grada* II, *Ljetopis* 12, 106–7 i *Rad* 138, 266–69, a zatim uz *ZH* s. v. i *NE* s. v., još Belas, *Hrvatski glasnik*, II (1939), br. 134, 10–11 i Torbarina, *Nova Evropa*, 25, 632–36). O obitelji Šižgorića u Šibeniku imamo ove podatke: neki *Pribislav Sisgora* živio je u 14. st. na Murteru, te je oko 1366 emacipirao sina Radaka /Radića/ Radoslava, koji se nastanio u Šibeniku (kamo je nešto kasnije došao i brat mu Vuk) i tu postao plemić (v. *Starine* 44, 216, 231 i Miagostović, *I nobili*, 14; što se tiče onoga što Miagostović navodi, da je Radon došao iz Bribira, to je uzeto iz Zavorea (v. niže *Zavoreo*), a ta Zavorovićeva vijest, da su i Šižgorići Bribirani, može se povezati tako, da su iz Bribira najprije preselili na Murter, a tada u Šibenik). Prezime *Šižgora* danas je živo prezime u Ravnim kotarima i Benkovačkom Perušiću (v. građa popisa iz 1931. koja se nalazi u Institutu za jezik JAZU). Do romanizacije Jurja Šižgorića u *Sisgoreo* Šižgorići se šibenski pišu: Radoslavus Sisgorich 1412 *Mon.* 12, 53, 55, Georgius Siscorich, teolog i prior, *Mon.* 21, 28, Georgius Siscorich biskup *Mon.* 12, 146, Radichius Sisguirich 1419 *Mon.* 9, 24, Radichius Sisgorich 1419 *Mon.* 12, 280–1, Radichio Sisgorich *Mon.* 17, 280, ser Simon Sisgorich i ser Radichy Sisgorich 1433 *Mon.* 21, 61, Simon Radićev sin 1448 *Mon.* 21, 287, Sisgorich 1441 *Mon.* 21, 28, Georgius Sisgorich poslanik 1462 *Mon.* 22, 201, Georgius Sisgorich 1467 *Mon.* 22, 387, nos Georgius Sisgorich biskup 1448 Miagostović, *I nobili*, 55. Što se tiče onoga, što u jednoj ispravi iz Zadra već 1463 nalazimo kao potpisnika prepisivača ove isprave *Nicolo Sisgoreo*

(u toj listini se spominju ova šibenska prezimena: *Mlednich, Cipriancich, Sisgorich, Tholimerich, Michetich, Tavilich!*), to se na osnovi toga što se u kontekstu prijepisnog akta vidi, da je ova listina bila dana na prijepis od provincijala Livića, a isti je Livić bio provincijal 1740, može zaključiti, da je i isti notar Nikola Sisgoreo iz 18. st., v. *PCr* 254 i *PCrP* 9–10. Da se prezime na *-eo* nije tako brzo ustalilo ni poslije 1477, kada je uvedeno (ili nešto prije), vidi se odatle, što se *ser Franciscus Sisgorich ser Hieronimi* piše tako i 1499, dok se isti piše *Sisgoreus* 1500, ali se 1502 i opet piše *Petro Zelenchovich vilico ser Francisci Sisgorich*, v. Kolendić, *Sikar J. Ćul.*, 51, 53, 60. Ovi šibenski plemići imali su posjed i na Žirju, pa se jedna grana tamo i odselila, gdje uz *Šižgorić-Milankov* postoji i prezime *Sisgoreo*, koji se do danas zovu i *Šižgorići*, v. *SEZ* 46, 582. Što se tiče etimologije ovoga prezimena, mislim, da je nastalo na slijedeći način: na naš hipokoristik *Šiško* (ovo je paralelni hipokoristik sa imenima *Šiša, Šišaković, Šišat, Šišić, Šišković, Šišo, Šišoje, Šišulj*, a sva su nastala prema glagolu *šišati*, a davala su se od šale ošišanoj djeci, slično kao što su takvoj djeci davala i imena **Striško* > *Strišković* prema glagolu *strići;* poslije su ovakva imena davana kao hipokoristici i za kršćansko ime *Sigismund*, v. o svemu ovome Maretić, *Rad*, 81, 100) dodan je sufiks *-ora*, koji je postojao paralelno uz *-or* (kao u *Budor* prema *Budimir, Grubor, Gruborović, Jevtor* prema *Jefto, Midžor* prema *Demetrius, Vitor* prema *Vitomir*, v. Maretić, *Rad* 82, 124), premda Maretić nije našao potvrda za nj (v. id., ib.; moje su potvrde *Mikora* 14. st. *CD* 12, 445, prema *Mika*, hipokoristik od *Nikola, Mikula; Cogora* 13. st. Zadar *CD* 6, 313 i današnje istarsko prezime *Kohora SEZ*, 46, 554 kao i istarska prezimena *Cibora, Donora, Dundora, Frlora*, i sl.; v. o ovom sufiksu moj članak »Sufiks *-ora* u hrvatskoj antroponimiji«, koji će domala izaći), a nosi ga uostalom i današnje prezime iz benkovačkog kotara *Šižgora*, koje smo gore citirali. Da je *Šižgora* nastalo upravo od *Šiškora*, dokazuju grafije *Siscorich* (dva puta ovako) i *Sisquirich* za ovo prezime, što smo ih gore citirali, a vrlo su stare. Za sufiks *-ora* usp. i niže pod prezimenom *Stahorei*.

166. STAFILEO – Giovanni Stafileo papinski nuncij u Ugarskoj 1511–13 *Mon.* 6, 128, 130–1, 138: el vescovo di Traù detto sopranome Staphileo 1513, ib.; Ioannes Staphileus Tragurita 1525 (u Pribojevićevu govoru, v. *Pribojević-G.*, 16, 82); castelletto ... il secondo delli Staphilei 1553 (tako Giustiniano za kaštel Stafilić kod Splita) *Mon.* 8, 210. Gore spomenuti Trogiranin Ivan Stafilić/Stafileo rođen je 1472, umro 1557, v. *NE* IV, 431 i *Denk.* 49, II, 62. Stafilići su u Trogir stigli negdje u 15. st. (u 14. ih stoljeću u Baradinim Spomenicima u *Mon.* 44–6 nema; isto ih tako nema za 1409–1469 u Ljubićevim *Listinama Mon.* 6, 7, 17, 21). Možda su nazvani upravo po mjestu *Stapfilu*, koje se spominje 1347 *Mon.* 3, 13 (kaštel je sagrađen 1508, dozvola je iz 1482, v. *Perojević*, 30), pa je prezime nastalo prema tipu *Ragusa* > *Raguseus*, a možda je i čista humanistička kreacija, kao *Statileo* (v.), prema grčkom *staphylé* »grozd«, *staphýle* »visak« i grčkom klasičnom imenu *Staphýle*

(v. Gaffiot, *Dict.*, s. v.), a možda su neku ulogu odigrali i toponim *Stafil* i spomenuto grčko ime i apelativi, v. naprijed *Naupleo.*

167. STAHOREI – plemićka obitelj 1553 Hvar *Mon.* 8, 221. Ovo je prezime nastalo kao romanizacija od *Stahorić* ili *Stahorović* sa sufiksom *-eus.* Osnova *Stahor(a)* (u ARj su zabilježena imena *Stahor* i *Stahora* iz 1657, v. ARj 16, 336) nastala je od *Stah* (ovo je hipokoristik od *Stanimir* kao *Deho* od *Desimir*, v. Maretić, *Rad*, 81, 141) sa sufiksom *-or(a)*, o kom vidi ovdje pod *Sisgoreo.* Od osnovnog *Stah* tvorena su i naša prezimena *Stahović* (Pag, 16. st., v. *ARj.*, s. v.) i *Stahuljak* (ib.). Kod ovoga prezimena nije jasno, da li je sufiksacija *-or* ili *-ora.* Može biti ili jedno ili drugo.

168. STANEUS – per Staneum Spalatinum 1282 Trogir *Mon.* 46, 226. Ovo je latinizacija našega sufiksa *-e*, usp. *Stane* 1334, v. *Denk.* 49, II, 77. U starini je postojala i latinizacija *Stanus* prema *Stan*, id., ib., 48, III, 71.

169. STATILEO – Juvenalis Statileo 1517 Split, v. Katić, *Starine* 47. 159; Jakob Statilić/Statileo arhitekt, kipar, rođen 1460, boravio na dvoru Matije Korvina, v. *ZH*, 246; Ivan Statileo pisac 16. st., v. *Diz.* 286 i Marin Statileo pisac 17. st., v. *Diz.*, 286–7; presbiter Domnius Statileus župnik u Donjoj Vodi kod Splita 1603, v. *Starine* 33, 555; za *-eo* > *-io* usp. Giovanni Statilio 1521 u Sanudovu tekstu *Mon.* 6, 166; usporedno je postojao i oblik *Statil* i *Statilić*, v. *ARj.* 16, 469; što se tiče etimologije, čini se, da je humanistička kreacija (prezime se ne javlja prije 16. st., nema ga u trogirskim spomenicima spomenutim pod *Stafileo*), i to prema rimskom klasičnom imenu *Statilius* (jedan *Statilius* je drug konspiratora Katiline), za što bi govorilo i ime *Juvenalis* (v. gore). U tom slučaju *-ius* > *-eus* ne treba tumačiti kao *Vallius* > *Valleo* nego kao zamjenu *-ić* sa *-eus.*

170. STEFANEO – prezime u Dalmaciji u 18. st., v. *Diz.* 293–3.

171. STOCCEUS – vinea Stoccei in Barbato Rad 1202 *Mon.* 1, 24 (u registar uneseno kao *Strocceus*), usp. Stoche prezime trogirskih plemića 1259 i 1272, v. *Denk.*, 49, II, 63.

172. STRIMEI – filia Strimei 1274 (ovako pisano tri put) Pag *CD* 6, 75–6. Da li je latinizacija našega sufiksa na *-e?*

173. STRISEO – prezime šibenskog plemića, koji je 1. III. 1322. potpisao predaju Šibenika Veneciji. Tako ga piše 1920 Alačević, *Pasine*, 39–40, ali u originalnoj listini je zapisan *Georgius Stricig*, usp. naprijed *Micateo.* Kada je ovo prezime romanizirano u *Striseo*, nije mi poznato.

174. TADEUS – ime 1240 Dubica *CD* 4, 121; Taddio Gradonico conte di Cherso 14. st. *Mon.* 11, 133; *Taddei* u Istri (današnje istarsko prezime) predstavljaju talijanizaciju hrvatskog prezimena *Tadeich*, v. *Pretvaranje prezimena*, 100.

175. TAVILEO – šibenska plemićka obitelj; Tavileo 1597 (ovako Zavoreo, v. naprijed ovo prezime); 1647 su šibenski Tavilei preselili na Prvić, v. *SEZ* 46, 577–84; prije samo *-ich:* uxor ser Flori Tavilios 1410

Mon. 9, 117 (u toj su ispravi svi Šibenčani na *-ić* pa će i ovo *-ios* biti zabuna); a sier Zuanne Tavelich, a Flor Tavilich 1412 *Mon.* 12, 48; Gregorius Tavilich, Johannes Tavilich/Tavelich 1414 *Mon.* 12, 164, 52, 56, 168, 217; Radee Teveglich 1420 Hvar Boglić, *Studi*, 174; Johannes Tavilich comes Farensis 1421 *Mon.* 17, 80; Michael Tavelich/Tavilich 1430–33, v. Kolendić, *Slikar J. Ćul.*, 15; Clemens Tavilich šibenski rektor 1434–51 *Mon.* 21, 71, 73, 401; Florius Petri Tavilich *Mon.* 21, 95–401: Jacobus i Johannes Tavilich 1451 *Mon.* 21, 401; Nicolaus Tavilich admiral i šibenski poslanik 1463 *Mon.* 22, 252–3; Simon Tavilich 1466 *Mon.* 22, 355–7; Tomasius Tavilich 1453 *Mon.* 22, 3. Kako se vidi romanizacija dočetka *-ić* izvršena je u 15. st., ali paralelno i dalje postoje prezimena na *-ić*. Etimološki je od starohrvatskog apelativa *tavel* »pisar« (ovo od *tabellio*, v. Mažuranić, *Prinosi*, s. v.; etimologiju ovako postavlja A. Šimčik, *HS*, 1938, br. 338). Što Ivančić *PCr*, 212 veli, da je *Tavileo/Tavilić Stipan* sagradio 1461 samostan na Prviću, to je utoliko krivo, što u originalnoj listini, koju isti pisac donosi, v. *PCrP*, 9–10, stoji samo *Stephanus* i *Simeon Tavilich* (usp. u istom smislu krivo u *SEZ*, 46, 582).

176. TIMOTHEUS/THIMOTEUS – ime zagrebačkog biskupa 13. st. *CD* 5, u registru, s. v. Ovo je grčko teoforno ime od τιμαω »poštujem« i θεος »bog«, v. Forcellini, VI, s. v. i naprijed *Amadeo*.

177. THOMADEY – filli Thomadey 1367 Križevci CD 14, 24. Bit će tvorba na *-ej* od imena Tomad nom. sg. 1201 Gornja Hrvatska *CD* 3, 9. Tomad je hipokoristik od Thoma, v. *Denk.*, 49, I, 60. Slična su prezimena u gornjoj Hrvatskoj Temeney 1240 i Homoney 1296 *CD* 4, 120 i 7, 242.

178. TOBOLEO – Petar Toboleo; njemu Šižgorić u svom djelu posvećuje jednu pjesmu, šibenski je patricij, v. Medini, *Povjest*, I, 74, Šrepel, *Rad*, 138, 215; Zavoreo ih također piše 1597 *Tobolei* (v. *Zavoreo*). Etimološki bi moglo biti isto što *Tavelić* (*tavel* < *tabellio*), sa *a* > *o* i bez promjene *b* > *v*. Prijelaz *-el-* > *-ol-* bi mogli opravdati primjeri kao *taler* > *tolor* (usp. bračko prezime *Tolorović*, *Zb.* 34, 216, 234) i *kolera* > *kolora* (v. ARj. s. v.), što prelazi i u *kolura* (moj zapis sa Krka).

179. TOLEO – Vilcina filius Tolei 1129 Zadar *CD* 2, 40; Vilcinna Tolei 1172 Zadar *CD* 2, 132: ego quidem Toleo Olgatius 1232 Dubrovnik *CD* 3, 361; Madius Tolcus 1237 Rad *CD* 4, 26 i Madius Tolchus 1234 *CD* 4, 207 predstavljaju zasigurno naš hipokoristik sa sufiksom *-ko* (usp. niže *Valteo*). Kako je Vučina u Zadru Slaven-Hrvat, možemo lako smatrati, da je *Toleus* latinizacija dočetka sa *-eus* od hrvatskog hipokoristika *Tole* (ovo od *Tolislav* i *Toljemir;* slični su hipokoristici *Tolja, Tolje, Toljen*, v. *Denk.* 49, I, 78; krčko prezime *Toljanić*, moj zapis, je isto tako od *Tolien*) kao *Girdeo* i sl. imena. Usp. i prezime-nadimak *Niccolò Tolov* 1579 Vis Novak, *Dok.*, 34. Teže je sa grafijom *Tuleus* 1208 Kotor *CD* 3, 77, *dominus Tulio Jaxich* 1205 Hvar *CD* 3, 53 kao i *Cosma Tule* 1205 Split *CD* 3, 54. Ovdje moramo uzeti, da je ovo ime nastalo kao hipokoristik od svetačkog imena *Anatolius* (usp. *Natòli* < *Anatolio* u Toskani i *Tolio, Tollio* u Veroni, v. *Oliv.* 152), a možda je i kontamina-

cija od *Toljemir* i *Anatol* (slično kao kod *Šiško*, što predstavlja i *Šiško* i *Sigismundus*, v. naprijed *Sisgoreo*), na što upućuje spomenuti *Cosma Tule*, gdje *u* upućuje na *Anatola*, a *-e* na *Toljemira*. U prezimenu *Tolli de Budino* 1198 Krk *CD* 2, 301 *-i* tumačim kao *Vlasius* > *Vlasi* i *commerciarius* > *cumerzari* (*Denk.* 48, III, 87), pa bi prema tome to bio starodalmatski oblik za *Tolius* < *Anatolius* (ime nije zabilježeno u srednjevjekovnoj Dalmaciji, v. *Denk.* 49, I, 22, 60–1), a *Budino* je ionako starodalmatski Roman (v. naprijed *Budineo*). U slučaju *To'eo Olgatius* nalazi se romanizacija *-eo* u latinskom tekstu, i to već u 13. st., pa se zbog neobičnog prezimena *Olgatius* može misliti, da je *To'eo* < *Anatolius*, s prijelazom *Tolius* > *Toleus* kao *Vallius* > *Valleo* (v. niže *Valleo*). Za prezime *Olgatius* možda bi došlo u obzir prezime talijanskog slikara *Jerolima Olgiati-a*, usp. Kukuljević, *Jure Glović*, Zagreb, 1878, 51.

180. TOMEO – ime zabilježeno na Korčuli u 14./15. st., v. Radić, *Srđ*, V (1906), 587. Kako Radić ne kaže točno godinu, kada je zabilježeno ovo prezime, može biti, da je notar i stranac, te jednak sa *Domino Ioanne Thomeo predicti domini archiepiscopi cancellario* 1461 Hvar *Mon.* 22, 182 (ovaj je *Thomeo* kancelar splitskog nadbiskupa, a spomenut kao prisutnik u oporuci hvarskog biskupa). U istoj se ispravi spominje i notar *Nigreus* (v.). Da je i u starodalmatskom mogao postojati oblik *Tomé* nom. sg. s akcentom na *-é* prema grčkom Θωμᾶς (kao što u Toskani postoji *Castrum S. Cosmae* 867–81 pa u Milanu *Fomeus* nom. sg. 1266, u Padovi prezime *Litamè* < *Thomaeus*, v. Bianchi, *Agl.* X, 346–9 i *Oliv.* 138, 152), dokazivao bi primjer: in sancto Thome uno savano (»za crkvu Sv. Tome«) 918 Zadar, v. Bartoli, *Dalm.*, II, 259–60 i *Rački, Doc.*, 18. koji ispravlja u *Thoma*, ali je taj primjer zaista osamljen (za padež kod *Tomé* usp. u istom tekstu *in sancto Petro, in sancto Crisogono*). Svakako, ako je *Thomeo* naše dalmatinsko prezime, onda je moglo nastati i prema *Tomić* i prema *Tomé* (usp. *To'eo*, naprijed), a moglo bi u prvoj ovdje citiranoj ispravi predstavljati i *Tomco*, usp. *Tomcho* ime u Kotoru i Dubrovniku, *Denk.* 49, I, 60, a za *-eo* = *-co* ovdje *Valteo* i *Toleo*. *Tomio* u današnjoj Istri predstavlja potalijančenje hrvatskog prezimena *Tomovich*, v. *Pretvaranje prezimena*, 101.

181. TOMICEO/TOMIČIĆ – bračko prezime; u Pučišću sa *-ić* od 1585 pa do prve polovica 19. st., te 1647 Tomicii, 1611 i 1631 Thomiceo, 1624 Tomiceus (kapelan), 1637 Tomiceus, 1638 Tomicio, 1673 kapetan Tomičić, 1803 Tomičić; u Dolu od 1682 do 19. st. Tomiceo, 1703–30 pop Tomiceo, 1678–1719 uz *-eo* i *-ić*, 1798 Tomičić-Vazulović, v. *Zb.* 34., 34, 156, 171, 151, 149. Etimološki od hipokoristika *Tomica* < *Toma*.

182. TOMMASEO – presentibus Thomaseo et Galio preconibus 1376 Zadar *CD*, 15, 236; sa *-ius:* Domino Thomasio vicario 1378 Senj *CD* 15, 366; quod Johanni Tomasii Petrize de Iadra 1350 (konfiniran je u Veneciji i prebacuje se u konfinaciju na zadarske otoke) *Mon.* 3, 168: Tomasius 1386 Šibenik *Starine* 44, 216; Thomasius de Crinera 1333 Rab *Mon.* 5, 257; Francesco Thomaseo zadarski poslanik u Mlecima 1557 *Mon.* 11, 99; Joannes Andreas Thomaseus Splićanim umro 1669 Ciccarelli, *Opu-*

scoli, 20; Tommaso Tommaseo 1613 Šibenik Ciampini, *Vita di N. Tommaseo*, 10 (ovo je najstarija potvrda za šibenske Tomasoviće-Tommasee); Tommaseo Luigi di Spalato pisac 18. st. *Diz.* 298; Tommaseo Antonio di Sebenico pisac umro 1837 *Diz.* 298; Tommaseo Matteo Bračanin pisac i kanonik 18. st. *Diz.* 299. Da su svi dalmatinski *Tommaseo* bili najprije *Tomašići* i *Tomasovići* i sl., v. niže kod bračkih prezimena *Tommaseo*, a što je slavni Šibenčanin filolog Niccolò Tommaseo bio najprije *Tomassovich, Tommasich, Tomasev* (potvrde iz 1465 i 1530, v. Ciampini, *ib.*, 8), to dokazuje, da je i njegovo prezime romanizirano koncem 16. ili početkom 17. st. (najstarija potvrda je iz 1613, v. gore citiran pasus iz Ciampinija). Najstarije potvrde za romanizaciju ovoga prezimena su iz 1558 (Zadar) i 1589 (Postire na Braču, v. niže bračka prezimena). Oblik imena *Tommaseo/Thomaseo* (1376) nastao je u Dalmaciji od naprijed navedenog paralelnog *Tomasius* (to je jedan od derivata od Θωμᾶς kao što su: *Thoma, Thome, Thomeo, Thomas*, i čisto slavenski hipokoristici *Tomaš, Topša, Tomko, Tomaša, Tomica, Thomado, Tomadei*, v. *Denk.* 49, I, 60) na način, kako od *Vallius* nastaje *Valleus* (v.) Poslije se oblik sa *-eo* kao u *Matteo* ustalio u prezimenskoj funkciji i služi kao romanski oblik za hrvatska prezimena *Tomašić* (od 1345), *Tomasović* i sl. Romanski oblik *de Tomasi* (1589) je nastao od *Tomasius* kao starodalmatski *Vlasi* < *Vlasius* ili *commerciarius* > *cumerzari* (v. *Denk.* 48. III. 86) ili kao *Ragusi* od *Raguseus* (v. naprijed *Raguseo*), a *de Tomasis* (1602) je učena latinizacija ovoga starodalmatskog oblika na *-i* u ablativnoj formi kao *de Michitibus* za *Miketića* (v. *Micateo*) ili *de Andreis, de Matteis, de Albis* (ovo za Zoraniće). Treba dodati, da prezime *Tommaseo* ne registrira Olivieri za mletačku oblast, pa bi se prema tome i s te strane moglo tvrditi, da su svi naši *Tommaseo* tvorba naše obale. Razvoj bračkih prezimena ovoga tipa: oblici su Tommaseo/Tomasei/Tomašić/Tomasović; u Dolu 1345 Thomaxich, 1519 Tomassich, 1589 Tomašić, 1657 Tommasei (plemići), 1665 župnik Tomaseus, 1706–15 Tomaseus; u Postirama (doseljenici iz Dola) 1584–7 Thomasich, 1589–98 Thomaseus (subđakon), 1600 kapelan Thomaseo, 1663 pop Tomaseus, 1665 kurat Tomaseo, 1657 plemići Tommasei; u Prašnicama od 1591 na *-ić*, 1593 de Thomasie, 1598, 1616 i 1617 Thomaseus, 1632 i 1636 Thomaseo, 1602 de Thomasis, 1635 Thomasei, usporedno s ovima u Pražnicama i u Gornjem Humcu postoje od 1600–1822 Tomasović, Tomasuvić; u Nerežišću 1519 Tomasich, 1589 de Tomasi; u Bolu 1574 Tomašić, 1604, 1608 i 1625 sa *-ić*, a 1603–1605 *de Thomasis/Tomasis;* u Povljima od 1723 Tomasei, v. sve *Zb.* 34, 140, 133, 174, 45, 155, 149, 174, 182, 189, 216, 215, 234.

183. TRANIANEI – filius domini Petri Tranianei 1283 Zadar *Rad* 145, 205. Jireček, *Denk.* 49, II, 65 misli, da je to isto što i Trunzanus (v. id., ib., I, 60–1), ime koje se vrlo često javlja na Rabu, u Splitu i Zadru, a vjerojatno je postalo kao *Trun* + *Johannes* (*trun-* je kao *kalo-* u *Kalojoannes*). Tranianci bi dakle bilo neko grčko prezime s latinskim *-eus*.

184. URMANEO – prezime 1556 i 1602–4 Split v. *Starine* 2, 71, 85 i 26, 289, 290.

185. URUANEO – prezime 1619 Split Novak, *Rad*, 286, 31.

186. VACUMDEO/VACONDEO – mletačko prezime, nosioci vrše u našim stranama administrativnu službu; Marcus Vacumdeo 1347 *Mon.* 2, 424, 91 i 3, 63, v. i *Mon.* 1, 265, 339, 340. Ovo je teoforno ime tipa *Amadeo* (v.), koje je nastalo od *va* »idi« + *con* »sa« + *deo* »bogom«.

187. VALENTINEO/VALENTINOVIĆ – bračko prezime; od 1593 do početka 17. st. kao *-eo* i *-ić*, u Pražnicama, v. *Zb.* 34, 174, 183.

188. VALLEUS – Valleus (nepos meus) = tenet Valleus = nepotes mei Vallius (et Jacobus) = Vallius (nepos meus) = Valio (nepoti meo) 1234 Dubrovnik (sve o istoj osobi i u istom tekstu) *CD* 3, 124. Za starodalmatski prijelaz *-ius* > *-i* usp. *Vlasius* > *Vlasi* i *commerciarius* > *cumerzari* u *Denk.* 48, III, 86 i *Alexio Vali* nom. sg. 1222 *CD* 3, 216 (tako u nom. sg. i u popratnoj ćirilskoj ispravi) te *Vali Proklečikъ* = *Vali de Proculo* (u usporednom latinskom i hrvatskom tekstu) 1253 Dubrovnik *CD* 4, 532 (citira i *Denk.* 49, I, 62). *Valius* je vrlo staro ime, koje susrećemo već u rimsko doba na dalmatinskim natpisima (na Visu), a nalazi se u to doba i na natpisima u Italiji. U srednjem vijeku susrećemo ove oblike: *Valius, Vallius, Vale, Vali, Valiza, Valcus, Valchus, Balius, Ballius, Balli* (sve *Denk.* 49, I, 62). Što se tiče romanskih oblika, jedino oblici *Vali/Bali* su starodalmatske pučke forme, a ostali su oblici pomlađivani. Oblici na *-eus* nastali su prema tipu odnosa *Mattio : Matteo*, t. j. prema *Vallius* stvoren je i oblik *Valleo*. Što se tiče oblika *Vale* (naš hipokoristik na -e), koji bi mogao postati i prema *Vallius* i prema *Valentin* (Jireček, *Denk.* 49, I, 62 misli, da je *Vali* u srednjevjekovnoj Dalmaciji možda služio i kao hipokoristik za *Valentin*), i taj bi oblik mogao davati *Valleus* (kao *Girdeus*, v. *Girdeo*), ali se to ne može kazati za citirane dubrovačke oblike, jer se u toj listini za istu osobu uzimaju samo imena *Vallius* i *Valleus*.

189. VALTEO – Valteo Dragorybich, Vlatei Gauramch 1411 Zadar *Mon.* 9, 167–8. Ova dva imena ovako pisana nalaze se u jednoj mletačkoj ispravi, u kojoj se nekim Zadranima 1411 priznaju neka prava, koja im je prije toga 1403 priznao kralj Ladislav Napuljac *Mon.* 9, 168–9. Iz analize ovih imena, kako su zabilježena u kontekstu isprave, izlazi, da nijedna ni druga grafija nisu ispravne, nego da se radi o pisarskoj grešci i lošem čitanju. Ponajprije grafija *Valteo*, koja se javlja samo jednom u početku isprave, otpada, jer se poslije toga sedam puta u istoj ispravi javlja za iste osobe grafija *Vlatei, Vlateo, Vlaticho, Vlateum*. Drugo, grafija *Vlateo* također otpada, jer je u prijepisu *-tco* čitano *-teo*, što izlazi odatle a) što se početno *Pripeo sartor* poslije u istoj ispravi piše samo *Pripci* i *Pripcho*, t. j. *c* je krivo čitano za *e*, b) što se Gavranić, koji ima također ime *Vlateo* na početku isprave, niže piše i *Vlaticho*, pa je jasno, da je i *Vlatei Gauramch* i *Vlaticho Gauramch* trebalo čitati *Vlatci* i *Vlatcho Gavranić*, a prema tome i *Vlatco Dragorybich*.

190. VISEGNEO – ime Hrvata zabilježenog u 9. st. u Čedadskom evanđelju, v. *Doc.* 383. Rački, ib., 385, n. 97 smatra greškom za *Višenego*, dok u registru izjednačuje ovo ime sa *Visegnev.* S obzirom na to, da je *Welecneo* (v. niže) vrlo vjerojatno *Veleněgъ*, onda je i *Visegneo* vjerojatno *Višeněgъ*, iz istih razloga. Grafija *-gn-* kao *-cn-* u *Welecneo* označuje palatalizaciju pred jatom. S obzirom na grafiju *Trebenec* za *Trěbeněgъ* moglo bi se misliti, da se radi o krivom čitanju *o* za *c*, t. j. da je u rukopisu stajalo *Visegnec.* Grafija *Trebenec* je iz istog popisa.

191. VITALEUS – 1525 u Pribojevićevu spisu (v. *Pribojević–G.*, registar). Ovako je ovdje romaniziran ovaj hvarski patricij, a 1593 hvarski ribari zovu se Zuane Vitaglich, Michiel Vitaglich, Steffano Vitaglich, Zuanne di Steffano Vitaglich v. Novak, *Dok.*, I, 44–5.

192. VOINEO/VOINEUS/VOINEI/VOJNOVIĆ – bračko prezime; 1647–1769 plemići u Postirama pisani su Voineo/-eus/-ei, 1708–1720 »nodaro publico« Frane Voineo, 1781 Vojnović; u Mircima 1702–34 pop Voineo; inače na Braču ima dosta prezimena ovoga tipa kao *Vojković*, *Vojnić*, *Vojnović*, v. sve *Zb.* 34, 98, 118, 148.

193. VOSELEI – bračko prezime engleskog porijekla; *-eo* može biti romansko *-eus.* Kasnije su se prozvali *Cerineo*, *Zb.* 34, 130.

194. VUKOSEO/VUCOSEO/VUKOVIĆ/VUKOŠEVIĆ – bračko prezime; na Bolu obitelj Hranotić, danas izumrla, piše se od 1610 sa napomenom »ex Vucosev«, 1688 Hranotić detto Vuković, 1735–51 Hranotić alias Vuković, 1603–9 samo Vuković, 1606 de Lupis, 1612 Lupi, 1625 Vucoseo, 1712–21 Vuković; na Braču ima inače dosta *Vukovića*, *Vučića*, *Vukomilića*, *Vukića*, *Vukšića*, v. sve *Zb.* 227, 303.

195. WELECNEO – ime sina Sondoke »Bugarina«, zabilježeno u 9. st. u Čedadskom evanđelju, v. *Doc.* 383. S obzirom da u ovim tekstovima susrećemo i -gn- (v. naprijed *Visegneo*), može se misliti da grafije *-cn-* i *-gn-* označuju palatalizaciju, kao u talijanskom jeziku. Palatalizacija u ovim slučajevima nastala je pred slijedećim jatom, a u *-eo* može biti jat samo, ako pretpostavimo *-ěgъ*, t. j. ako u drugom dijelu ovih imena stoji *-něgъ*. Prema tome ova imena u Čedadskom evanđelju predstavljaju slavenska imena *Višeněgъ* i *Veleněgъ*. Grupa *-nego (-o* je romanizacija ovih imena kao što se u tim zapisima nalazi *Brasclavo*, *Tripimiro* uz *Stregemil*, *Trebenec*, *Nosimer*, *Gracig*) dala je *-eo* na furlanskom teritoriju, na kojem *-ego* prelazi u *-eo* (v. Meyer-Lübke, *Gram.*, II, 365–7). Za konačno *-eo* moglo bi se prema grafiji *Trebenec* za *Trebeněgъ* misliti, da je krivo čitanje za *Velenec* i *Visenec*, ali bi to istom trebalo provjeriti na originalu ovoga rukopisa. Krivih čitanja *e* za *c* imamo dosta u našim ispravama (v. naprijed *Valteo*, *Tomeo* i sl.), a ovdje bi to bio slučaj sa *o* (t. j. *o* za *c*). U Čedadskom evanđelju doduše imamo germanskih imena pisanih u romaniziranom obliku sa *-eo* (v. *Engildeo* citirano pod *Engadeus*), pa bi i u slučaju ovih naših slavenskih imena mogla biti neka romanizacija sa sufiksom *-eus*, ali je to zbog spomenute palatalizacije nemoguće. Račkijevo tumačenje ovih imena (*Welecneo* uspoređuje sa *Velik*, *Velih-*

na, Velikna, Visegneo kao *Višenego* i *Višegnev)* ne vodi računa o morfologiji i o značenju grafije *-gn-*.

196. ZACHEI – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 362. U Istri postoji ovo prezime paralelno uz *Zahel* pa može biti recentna romanizacija nekog našeg prezimena. Za samo ime usp. *Petrus f. Zachei* 1266 Križevci *CD* 5, 396 i *Zacheus episcopus iauriensis* 1137 i 1142 *CD* 2, 46, 50.

197. ZADEO – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 36, 58, 59, 459. Tu postoji paralelno uz *Zadel, Zadev* ib. registar. *Zaddeo* predstavlja u Istri recentnu romanizaciju ovih naših prezimena, v. *Pretvaranje prezimena*, 109.

198. ZAVOREO – prezime šibenske obitelji, koja se javlja u listinama od 15. st. Najstarije su potvrde s romaniziranim dočetkom: nos Dominicus Zavoreo 1538, v. Kolendić, *Slikar J. Ćul.*, 72; Piero Zavoreo di Sebenico *Mon.* 11, 240–2 (za 1566–8, naznačeni su kao plemići); familiae ... Zavoreae 1587 (u plemićkoj diplomi, v. *BASD*, 1898); Dominik Zavoreo pisac 16/17 st., v. *Diz.* 219–20; Zavoreo Francesco 18/19. st., *Diz.* 320; potvrde sa *-ović* su starije: Baptista Zavorovich civis Sibenici 1480, ser Batista Xavorovich iudex curie maioris u Šibeniku 1496, v. Kolendić, *o. c.*, 23, 43; *Zavorović* piše ih još uvijek Kavanjin u svom djelu, 17/18. st. (citat iz građe za Akademski rječnik u Institutu za jezik JAZU). Za porijeklo obitelji važno je, što priča spomenuti Dominko Zavoreo (rođen oko 1540) 1597 u svojoj rukopisnoj povijesti Šibenika *Prima parte del Trattato sopra le cose di Sebenico*, str. 5–7 (rukopis u Arhivu Historijskog instituta JAZU, nro II. b. 42, 515): Venero parimenti alcun altre famiglie da Breberio, e furon la Slavogostich, descendente da quella de' Subich, per avanti conti di quel luoco, divenne anco Bogdan Subich, la cui descendenza ch' é la nostra de' Zavorei oggidi, per grazia di Dio si conserva nella persona mia, di Battista, Pietro, et Michiel miei filiuoli.« U istom tekstu naprijed priča Zavoreo, da su iz Bribira osim Zavorovića došli i Difnići, Šižgorići (»la Sisgorea«, v. *Sisgoreo*), »la Petrovich«, »la Tolimeria«, i dodaje, da od Tolimerića potječu Marcinići. Niže daje popis šibenskih obitelji, *koje su u Šibeniku ili na njegovom teritoriju imale* »ius patronatus«: i Dragoevich, Lignicei, li Saraceni, li Ferri, li Simeonich, li Tiscovich, Tavilei, Tobolei, Radovancich i dr. Što se tiče etimologije ovoga prezimena, mislim, da dolazi od imena Zaharija (jedan je *Zaharija* načelnik Šibenika baš neposredno prije pojave prezimena *Zavorović* u Šibeniku, i to u prezimenskom obliku: Petrus Zacharia 1412–3, v. *Mon.* 12, 22, 45, 82, 93, 17–8, pa bi im mogao biti predak; da se prema pretku, neposrednom, dobivaju prezimena, v. naprijed *Hettoreo, Giadruleo* i sl.), i to tako da *Zaharija* daje *Zavor* (sa *h* > *v* usp. *grahorica* > *gravorica* i sl.) kao što *Nazarija* daje *Nazor* (bračko prezime književnika *Vladimira Nazora;* obitelj potječe iz Poljica, v. *ARj*, s. v. i *Zb.* 34, 72, 76). Zakarija je bilo donedavno prezime u Pučišću na Braču, v. *Zb.* 34, 171. U nas se u prošlosti i *Nazor* susreće kao prezime: Marco Nazaro 1557 Zadar, v. *Mon.* 11, 99. Sufiks *-ović* u *Zavorović* je vrlo živ

dalmatinski sufiks u hrvatskoj antroponimiji, na pr. na Braču imamo: *Radmilović* (uz *Radmilić*), *Ribarović* / *Ribarević*, *Salamunović* (uz *Salamunić*) i sl., v. *Zb.* 34, v. registar.

199. ZEBEDEI – portum Zebedei 1201 Gornja Hrvatska *CD* 3, 10. Ime je biblijsko, javlja se i u Mlecima, usp. *Zabèo/Sabèo* < *Zebedeo*, v. *Oliv.* 153.

200. ZELLEI – današnje istarsko prezime, v. *Cad. nat.* 536. Postoji paralelno uz *Zeliće* i sl. prezimena. Da li je recentna romanizacija, trebalo bi istražiti.

201. ZOLEO – presente Madio Zoleo 1251 Zadar–Rab *Starine* 26, 212 i *CD* 4, 456. Ovo je ili neobična govorna metateza za *Zoelo* ili pisarska greška za *Zoelo*. Relikvije sv. *Zoilus-a/Zoyllus-a* donesene su u Zadar u 9. st., pa u 13. i 14. st. nalazimo u Zadru (v. *Denk* 49, I, 74, II, 70) i Trogiru: Zoillus 1233 Zadar *CD* 3, 390; ego Çoillus Cipriani de Bartolomeo 1323 Zadar *CD* 9, 107–8; Çoellus 1276 Zadar *CD* 4, 170–1; Madius Çoili 1291 Zadar *CD* 7, 28, 30 (možda isti sa *Madius Zoleo!*); Çovellus 1293–7 Zadar *CD* 7, 475; Çovello 1312 Zadar *CD* 8, 314 (nosilac prezimena Nozdronja); u Trogiru pišu ovo ime *Xolli*, *Çula*, *Julla*, *Zolle*, v. *CD* 4, 89, *CD* 6, registar, s. v. usp. i *Denk.* 49, I, 64, i II, 70.

202. ZUDEO – David Zudeo 1466 »mediator pacis cum Turca« Mlečanin *Mon.* 22, 378–9, 380. *Zudeo* je > *jūdēus* »jevrejin«.

203. ZUPANEO/ZUPPANEI/ZUPPANEO/ŽUPANIĆ – bračko prezime; iz Bosne došli kao Županović, de Xupagnaz (ovi iz Duvna), u Pučišću 1568 kao Županić, od 1581 Zuppaneo, 1658 Zuppanei alias Županić (bračka plemići), 1795 plemić Zuppaneo; obitelj je izumrla pred 50 godina, v. *Zb.* 34, 172, 158.

204. ZUVETEO/ZUVETEI/ZUVITEO/ŽUVETIĆ – bračko prezime; u Postirama 1376 Xuvetich, 1657 Zuvetei alis Žuvetich, 1700–22 i kao Zuvetei; u Pučišću 1566 do 19. st., i to 1467 sa *-ić*, 1579 pop Žuvetić, Zuetich, 1612–3 i kao Zuveteus, 1632–1700 Zuvetei, a od 1598 češće i Zuveteo; u Nerežišću 1656–1787 Zuveteo/-ei, v. *Zb.* 34, 148, 27, 172. Ima ih i na Hvaru: Zuvitei 1798 notar Novak, *Dok.*, 219.

NAKNADNI DODACI

(prvi broj na početku označuje stranicu, a drugi redak, na koji se tekst odnosi)

[296, 32] ... *Pavlić*. Tako je na pr. danas na Hvaru, v. M. Hraste. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, I, p. 335.

[297, 2] Za etimologiju prezimena *Šubić* i *Gušić* usp. St. Rospond, *Prace komisji językowej*, br. 27, p. 47 i 93.

[298, 5] ... 86–91. Malo dublje ulazi u problematiku ovog našeg patronimičkog sufiksa St. Rospond, *o. c.* (v. dodatak za str. 297, 2), p. 114–56. Rospond također izvodi, da je najprije postojao pluralni oblik *-ići* (ib. 117–24).

[303, 11] – među hvarska prezimena na *-eo* unesi i *Ivaneo*.

[303, –] – među splitska prezimena na *-eo* unesi i *Vragniceus*.

[313, 2] ... *Mon.* 8, 87. Ipak će biti kriva Olivijerijeva etimologija: umjesto da se prezime *Amalteo* dovodi u vezu s gradom *Maltom*, treba ga dovesti u vezu s *Amaltelom*, kozom dojiljom Zeusa (Ἀμάλθεια = Amalthea, ima i pridjev Amaltheus, v. *Gaffiot*, 108 i *Bailly*, 92).

[317, 12] ... 91). Postoji uz *Budineo* i grafija *Butineo* (3 puta), v. *RIJAZUZ*, II, 368.

[322, 8] ... sunca)«. Ovo piransko prezime *(Febeo)* nastalo je kao humanistički kalk za piransko obiteljsko prezime *Apollonio (Apollo = Foebus)*, v. Ziliotti, *La cultura letteraria di Trieste e dell'Istria*, I, 1913, p. 99.

[324, 9] ... *Dok.*, 59. Ima *Ivaneâ* i Hvarana, oko 1637, v. Boglić, *Studi*, I, 113.

[330, 32] ... 82, 77. Zabilježen je i *Juraj Razumenić* 1487 u Bužanima (Lika), v. *AC*, 328.

[332, 16] ... Mleci, 1477; v. opis inkunabule u J. Badalić *Inkunabule u NR Hrvatskoj*, 1952, p. 189).

[339, iza br. 193] 193a. VRAGNICEUS (Ambrosius) – 1631 Split, v. Badalić, *o. c.* (v. dodatak za str. 332, 16), p. nota 904.

VIII.

POPIS KRATICA UPOTREBLJENE LITERATURE

AC	= Acta croatica (Šurmin, u Mon. hist.-jur., 6)
Agl.	= Archivio glottologico italiano
AHID	= Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku
Alačević, Pagine	= A. Alacevich, Pagine della storia di Sebenico. Šibenik. 1920.
AMIV	= Atti e memorie dell'Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, scienze morali e lettere
AMSD	= Atti e memorie della Società dalmata di storia patria
ARj.	= Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika. JAZU
AT	= Archeografo triestino
Bailly, Dict.	= A. Bailly, Dictionnaire grec-français. Paris. 1950.
AVen.	= Archivio veneto
Bartoli, Dalm.	= M. G. Bartoli, Das Dalmatische, I i II. Beč, 1906. Izašlo kao »Schriften der Balkankomission, linguistische Abteilung«, IV i V.
BASD	= Bullettino di archeologia e storia dalmata
Boglić, Studi	= G. Boglić, Studi storici sull'isola di Lesina, Zadar. 1873.
Bujas, Ribanje	= R. Bujas, Ribanje i ribarsko prigovaranje. Petar Hektorović. Zagreb, 1951.
Cad. nat.	= Cadastre national de l'Istrie. Sušak. 1945. 2 voll.
CD	= Codex diplomaticus, JAZU
Ciampini, Vita di N. Tommaseo	= R. Ciampini, Vita di Niccolò Tommaseo. Firenze. 1945.
Ciccarelli, Opuscoli	= A. Ciccarelli, Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato e di parecchi altri Dalmati. Dubrovnik. 1811.
Commissiones	= Mon. 6, 8, 11 (obasižu doba 1433–1571)
Crs.	= Croatia sacra
ČSJKZ	= Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino
Dacorom.	= Dacoromania
Denk.	= Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Classe.

Forcellini	= E. Forcellini, Lexicon totius latinitatis. Padova. Voll. I–VI
Gaffiot, Dict.	= F.Gaffiot, Dictionnaire illustré latin–français. Paris. 1934.
Diz.	= S. Gliubich, Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna–Zara. 1856.
Doc.	= Fr. Rački, Documenta historiae croaticae periodum antiquum illustrantia. Zagreb. 1877.
Farlati, Illyr. sc.	= D. Farlati, Illyricum sacrum. I–VII
Georges	= Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch. 1913.[8] 2 voll.
Glotta	
Građa	= Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU
HS	= Hrvatska straža
HE	= Hrvatska enciklopedija
JAZU	= Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu
Kolendić, Slikar J. Ćul.	= P. Kolendić, Slikar Juraj Ćulinović. Sarajevo. 1920.
Kukuljević, Pjesnici 16. v.	= I. Kukuljević, Pjesnici hrvatski 16. vijeka. I, II. 1858.
Leskien, Gram.	= A. Leskien, Grammatik der Serbo-kroatischen Sprache. Heidelberg. I. Teil. 1914.
Listine	= Mon. 1–5, 9, 12, 17, 21, 22, 24 (obasižu doba 960–1469)
Ljetopis	= Ljetopis JAZU
Maretić, Gram.	= T. Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika, 2. izd. 1931.
Mažuranić, Prinosi	= Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Zagreb, 1908–23.
Medini, Povjest	= M. Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. knj.. I, 16. st. Zagreb. 1902.
Meillet, Esquisse	= A. Meillet, Esquisse d'une histoire de la langue latine. 1928.
Meyer-Lübke, Gram.	= W. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen. Sv. I–III i registar
Miagostović, I nobili	= S. Miagostović, I nobili e il clero di Sebenico nel 1449 per la fabbrica della cattedrale. Šibenik. 1910.
Mon.	= Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, JAZU
Mon. hist.-jur.	= Monumenta historico-juridica, JAZU
NE	= Narodna enciklopedija (Stanojevićeva)
Novak, Dalm.	= G. Novak, Povijest Dalmacije. I–II. Zagreb.1944.
Novak, Dok.	= G. Novak, Dokumenti za povijest ribarstva na istočnim obalama Jadranskog mora, sv. I. Zagreb. 1952.
Novak-Skok, SK	= V. Novak - P. Skok, Supetarski kartular. Zagreb. 1952.
Oliv.	= Dante Olivieri, I cognomi della Venezia Euganea, saggio di uno studio storico-etimologico. Biblioteca dell' »Archivum romanicum«, ser. II Linguistica, nro. 6. 1923, 113–172
Ostojić BO	= I. Ostojić, Benediktinska opatija na otoku Braču. Split, 1934.
Ostojić	= N. Ostoić, Vela Luka, Dubrovnik. 1953.
PCr	= S. Ivančić, Povjestne crte o samostanskom III. redu. Zadar. 1910.
PCrP	= isto što PCr, ali dodani PRILOZI, s posebnom paginacijom (1–232)

Perojević	= M. Perojević, Postanak kaštela. Sarajevo. 1934.
Pretvaranje prezimena	= Pretvaranje prezimena na talijanski oblik. 1928. Izdala »Istarska riječ« u Trstu. Tisak tiskare »Edinost« u Trstu. Pp. 116.
Pribojević-G.	= Vinko Pribojević, O podrijetlu i zgodama Slavena. Uvod i bilješke i tekst za štampu priredio akademik Grga Novak. Preveo i kazalo imena sastavio Veljko Gortan. Zagreb. 1951.
R	= Razprave (društva za humanistične vede)
Rad	= Rad JAZU
RES	= Revue des études slaves
RD	= Rivista dalmatica
RIJAZUZ	= Radovi Instituta JAZU u Zadru
Rohlfs, Gram.	= G. Rohlfs, Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten, I–III. 1950–4.
SAW	= Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften
SEZ	= Srpski etnografski zbornik (citiraju se radovi Dr. I. Sindika ⟨br. 38, Dubrovnik⟩, L. Marčića ⟨br. 46, zadarski i šibenski arhipelag⟩, Dr. N. Z. Bjelovučića ⟨br. 23, Pelješac⟩ i S. Nakićenovića ⟨br. 20, Boka⟩)
Skok, Pojave	= P. Skok, Pojave vulgarno-latinskog jezika na natpisima rimske provincije Dalmacije. 1915.
Skok, Slav.	= P. Skok. Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Zagreb 1952. 2 voll.
SP	= Stari pisci hrvatski. JAZU
Srđ	= Srđ, list za književnost i nauku. Dubrovnik
Starine	= Starine JAZU
Strohal, Pravna povjest	= R. Strohal, Pravna povjest dalmatinskih gradova. Zagreb. 1913.
StPr	= Starohrvatska prosvjeta
Tamaro, Vénétie	= A. Tamaro, La Vénétie et la Dalmatie. voll. I–II. 1919.
Tomasin, Volkstämme	= P. Tomasin, Die Volkstämme im Gebiete von Trieste und Istrien. Triest. 1890.
VHAD	= Vjesnik hrvatskog arheološkog društva
Zb.	= Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU
ZH	= Znameniti Hrvati. 1925.

IX.

INDEKS

(sadrži sve antroponime, toponime, sufikse i onomastičke apelative spomenute u radnji; broj u zagradi odnosi se na brojni redoslijed u glavi VII)

Acciarini 298, 332 (165)
Achilleo 312 (1)
Achilles 312 (1)
Achileus 312 (1)
Adrast 291
Ἄδραστος 291
Ἀδράστειος 291
-aeus 287, 290, 293
Agosteo 301, 305, 312 (2)
Agostini 312 (2)
Ἀχίλλειος 291, 312 (1)
Ἀχιλλεύς 291
-aios (v. αῖος), 288, 290, 293, 310, 311
-αῖος 288, 291, 292, 293, 310
-aius 291
Albeus 287, 312 (3), 327 (127), 331 (161)
Albino 323 (96)
Albis, de ∼, 295, 309, 337 (182)
albus 312 (3)
Albuzio 293
-ald 321 (77), 324 (97)
Aleo 301, 305, 312 (4), 317 (35), 328 (139), 331 (159)
Alexio, de ∼, 316 (32)
Alić 312 (4)
Amadeo 287, 294, 295, 298, 302, 303, 305, 307, 312 (5), 315 (28), 315 (29), 321 (70), 321 (71), 332 (164), 338 (186)
Amadeus 294, 300, 301
Amalfi 325 (115)
Ἀμάλθεια 342
Amalthea 342
Amalteo 293, 298, 301, 302, 305, 312 (6), 325 (115), 342
amare 312 (5)
Amblasii 313 (7)
Amblasio, de ∼, 313 (7)
Ampleo 300, 304, 305, 313 (7)
Ampleuxius 313 (7)
Amuleus 313 (6)
Anatol 335 (179)
Anatolio 335 (179)
Anatolius 335 (179)
Anchises 292
Anchiseus 292
-ancija 290
Ancona, d' ∼, 324 (104)
andare, v. *va*
Andreis (de ∼) 337 (182)
Andrija 324 (99)
Andrijin 297
Anić 298
-ant 290
Antončev 297
-anus 291
Apollo 312
Apollonio 342
Aquila, v. Buccareo- ∼
Aranea, de ∼, 313 (8)
Aranei 288, 313 (8)
Araneo 292, 298, 300, 302, 306, 307, 310, 312 (6), 313 (8), 330 (153)
Araneus 292, 294, 313 (8)
Ariosto 310
-ariu 317 (32)
Arneus 313 (8), 321 (78)
Atena 291
Ἀθῆναι 291
Ἀθηναῖος 291, 293
Atheneus (-aeus) 291, 292
Augustin 312 (2)
Aureo 313 (10)

Aureus 295, 312 (3), 313 (8)
Aurio 313 (10)
aurum 312 (3), 313 (10)
Avgustinčić 312 (2)

Babalio, de ~, 295
Baboneg 313 (11)
Babončgъ 298
Babonei 313 (11)
Baboneo 298, 300, 306,
Babonic 313 (11)
Babonig 313 (11)
Babonožić 313 (11)
Babonyg 313 (11)
Babunio 298, 313 (11)
Bacudeo 301, 304, 306, 314 (12), 315 (29)
Bachudeo 314 (12), 332 (164)
Badurina 310
Balaseus 314 (13)
Balaš 314 (13)
Baldemar 316 (32)
Bali 338 (188)
Balius 338 (88)
Ballius 338 (188)
Balli 333 (188)
Balneo, de ~, 289, 301, 314 (14)
Banj 314 (14)
Barle 314 (15)
Barleus 300, 314 (15)
Barnaba 315 (23)
Bartholomaeus 292, 314 (16)
Βαρθολομαῖος 292
Bartholomeo 304, 314 (16), 341 (201)
Bartol 314 (15)
Bartolomeis 314 (16)
Bartolomei 314 (16)
Bartolomej 314 (15), 321 (78)
Bartolomeo 293, 294, 295, 301, 304, 305, 306, 307, 314 (16)
Bartolomeo, de ~, 314 (16)
Bartholomeus 287, 292, 293, 314 (16)
Bartolomio 304, 314 (16)
Bartolomius 292, 293
Baseglo 314 (17)
Baseio 314 (17), 289
Baseo 289, 302, 314 (17)
Baseyo 314 (17)
Basilijević 314 (17)
Basilius 314 (17)
Bassegli 314 (17)
βασυλεύς 314 (17)
Bathei 327 (124)
Begna 295, 330 (153)
Begne 314 (18)
Begneo 298, 300, 304, 306, 314 (18), 322 (82), 330 (153)
Begneo, de ~, 146 (17)
Begnius 295

Belcei 300, 314 (19)
Belče 314 (19)
Beley 314 (20)
Belezi 314 (19)
Belleo 301, 302, 306, 314 (21)
Bel(l)os 312 (1)
Belo 312 (1)
Belus 312 (1)
Berlenei 301, 314 (22)
Berlengi 314 (22)
Bernabeo 301, 305, 315 (23)
Bernabić 315 (23)
»Bezbožac« 332 (164)
Biliceo 299, 301, 303, 306, 315 (24)
Bilicich 304, 315 (24)
Biličić 315 (24)
Bilze 323 (89)
Blaseis 315 (25)
Blaseo (de ~), 304, 306, 315 (25)
Blaseus 315 (25)
Blasio 315 (25)
Blasius 315 (25)
Blaž 315 (25)
Blaževi 297
Boccaneo 303
Boccaneus 299, 301, 306, 315 (26)
Boccareo 316 (31)
Boccareus 316 (31)
Bocde 330 (155)
Bodiměrъ 316 (32)
Bogdaneo 298, 300, 304, 306, 313 (11), 315 (27), 318 (42)
Bogdanich 315 (27)
Bogdanić 298, 304, 313 (11) 315 (27)
Bogdanit 298, 315 (27)
Bogdolus 331 (161)
Boerio 293
Bokanić 315 (26)
Boldomier 316 (32)
Bondemerio 316 (32)
Bondimero 316 (32)
Bondimier 316 (32)
Bondimiro 316 (32)
Bondomier 316 (32)
Bondumer(i)o 316 (32)
Bondumier 316 (32)
Bondumiro 316 (32)
Bonedeo 294, 312 (5)
Bonedeus 300, 304, 315 (28)
bonus 315 (28)
Bonzo 316 (32)
Botadeo 295, 300, 304, 306, 314 (12), 315 (29), 332 (164)
Boycovich 330 (156)
Bradina 315 (30)
Brasclavo 295, 339 (195)
Brate 296, 315 (30)
Brateus 296, 300, 315 (30)

Bratey 315 (30)
Britero, de ~, 316 (32)
Buccadeo 315 (29)
Buccareo 299, 301, 303, 306, 316 (31)
Buccareo-Aquila 316 (31)
buccarius 316 (31)
Bucodeo 315 (29)
Budim 316 (32)
Budimeo, de ~, 288, 300, 301, 304, 316 (32), 327 (127), 330 (155)
Budimero 316 (32)
Budimić 316 (32)
Budimir 316 (32), 333 (165)
Budimović 316 (32)
Budineo 298, 301, 304, 306, 317 (33), 336 (179)
Budineus 317 (33)
Budinich 317 (33)
Budino 317 (33)
Budino, de ~, 336 (179)
Budinus 317 (33)
Budislavich 304
Budmil 317 (32)
Budor 333 (165)
Bugna 314 (18)
bukar 316 (30)
Bukša 309
bukša 309
Busey, de ~, 317 (34)
Butadei 315 (29)
Butadeo 312 (5), 315 (29)
Butadeo, de ~, 315 (29)
Butadey 315 (29)
Butineo 342
buttare 315 (29)

Cadeo 301, 305, 317 (35), 331 (159)
caesareus 318 (44)
Cagliani 317 (37)
Calcanei 301, 317 (36)
Calcaneo 299, 303, 306, 317 (36)
calcaneum 317 (36)
Calcaneus 317 (36)
Calianeo 299, 301, 303, 306, 317 (38)
Çançadei 331 (164)
Candi(-e) 330 (153)
Capitanei 317 (38)
Capitaneis 299, 301, 306, 317 (38)
Capitaneis, de ~, 317 (38)
Capitaneo 298, 301, 303, 306
Caramaneo 301, 303, 306, 317 (39)
casa 302
Casimiro 323 (95a)
Cassius 295
Cataneo 287, 293, 298, 300, 301, 305, 306, 313 (8), 317 (40), 319 (52), 322 (82)
Cataneus 317 (40)
Catania 287, 293, 313 (8), 317 (40), 322 (82)
Catanio 317 (40)
cavagno 318 (41)
Cavaneus 300, 304, 306, 317 (41)
Cavania 318 (41)
-cco 325 (109
-ceo 325 (109)
Ceparneo 299, 301, 303, 306, 318 (42)
Ceparnić 318 (42)
Ceperna 315 (27), 318 (42)
Cepernić 318 (42)
Cepius 318 (51)
Cerenić 318 (43)
Cereneo 318 (43)
Cerinei 318 (43)
Cerineo 298, 299, 301, 303, 306, 318 (43), 339 (193)
Cerinić 297, 318 (43)
Cerinov 297
Cerne 318 (49)
Cervarius 294
Cesarèo 293, 301, 303, 306, 318 (44)
Cesarò 293, 318 (44)
Cetin 318 (46)
Cetina 318 (46)
Cet(t)ineo 301, 303, 305, 306, 318 (45 i 46)
Cezareo 303
Chareus 318 (47)
Chelleus 318 (48)
Chelley 318 (48)
Cherney 318 (49)
Chiura 318 (50)
chiura 318 (50)
Chranchis, de ~, 295
chur 318 (50)
Churleo 300, 318 (50), 324 (104)
Chutei 319 (60)
Cibora 333 (165)
Ciepko 318 (51)
Cipco 318 (51)
Cipčić 318 (51)
Cipei 289, 306, 318 (51)
Cipicus 318 (51)
Cipriancich 333 (165)
Cithereo 295, 298, 301, 305, 319 (52)
Citinich 318 (45)
Clarich 304
Clococeo 301, 304, 306, 319 (53)
-co 289, 331, 336
-co, v. *ko*
Cogora 333 (165)
Coellus 341 (201)
Çoillus 341 (201)
Çoilus 341 (201)
Come, de ~, 319 (54)
Comi, de ~, 319 (54)

commerciarius 336 (179), 337 (182), 338 (188)
Comuleo 301, 303, 306, 319 (54), 325 (117), 328 (126)
Comulus 319 (54)
con 338 (186)
Cosma 335 (179), 336 (180)
Cosmanei 319 (55)
Cosmaneo 299, 306, 319 (55)
Cosmas 293, 294
Cotrona 293
Cotroneo 293
Covacheus 299, 301, 303, 306, 319 (56)
Çovellus 341 (201)
Çovello 341 (201)
Covglaneus 319 (57)
Covglianei 319 (57)
Coviglianeo 299, 301, 303, 306, 319 (57)
Coviglianeus 319 (57)
Covlianeo 319 (57)
Cranco 329 (143)
Crijević 294
Crisogonus 336 (180)
Crinera (de ~), 336 (182)
crn 302
Crnčić 327 (127)
Crnojević 302
Çula 341 (201)
cum, v. *con*
cumerzari 336 (179), 337 (182), 338 (188)
Cumuleo 319 (54)
Cupareo 301, 303, 306, 319 (58)
Cuparich 319 (58)
Cupidineus 292
Cupido 292
Curteus 289, 319 (59)
Cusmaneo 301, 303, 319 (55)
Cutei 319 (59)
Cuteis 303
Cuteo 300, 303, 306, 319 (59), 319–20 (60)
Cuteus 289, 319 (59)
Cutey 319 (60)
Cuthei 319 (60)
Cutheis (de ~) 319 (60)
Çuuiça 315 (29)
Çuvica 315 (29)
Cvitan 320 (61)
Cvitaneo 289, 320 (61)
Cvitanko 320 (61)
Cvitanić-Poletović 309 (140)
Cythērē 319 (52)

Čeparnić 318 (42)
Čeprenić 318 (42)
Čeprnja 318 (42)
Črnota 319 (7)
danchona, v. *Ancona*.
Damnjanović 319 (53)
David 341 (202)
Dauro 313 (10)
de 321 (71)
Debritero 316 (32)
Debrito 316 (32)
dedići 296
Deho 334 (167)
Deleo 287, 295, 298, 300, 301, 307, 318 (50), 320 (62), 320 (67), 323 (93)
Dematteo 301, 305, 320 (63), 326 (118)
Demattia 320 (3), 325 (118)
Deme 296, 320 (65)
Demeo 301, 305, 326 (64 i 65), 320 (67), 328 (139)
Demetrius 320 (65), 333 (165)
Demeus 296, 300, 320 (64, 65), 320 (67)
Denarii 323–4 (96)
Desa 315 (29), 317 (41)
Descoveo 299, 301, 303, 306, 320 (66)
Descoveo-Dešković 320 (66)
Descovich 304, 320 (66)
Desimir 334 (167)
Desislav 318 (42)
Dessa 319 (59)
Dessacia 317 (41)
Dešković, v. *Descoveo – Dešković*
děti 320 (68)
dcus 287, 312 (5), 313 (10), 315 (28), 321 (70), 321 (71), 323 (96), 332, 338 (186)
didići 296, 297
Difnić 340 (198)
Dileo 302, 320 (62)
Dime 320 (65)
Dimić 320 (63)
Dimineus 296, 300, 320 (67)
Dimine 331 (164)
Diminić 320 (63)
Diminus 331 (164)
Dimko 320 (65)
Dimoje 320 (65)
dio, v. *deus*
Ditisclavus 329 (144)
Dmine 296, 320 (67), 332 (164)
Dobrodei 320 (68), 324 (103), 326 (120), 327 (126)
Dobrodej 320 (68)
Dobromir 316 (32)
Dolkin 297
Domineus 301, 304, 306, 321 (69)
Dominicus 320 (62)
Dominić 321 (69)
Dominik 320 (67), 326 (62)
Dominis, de ~, 304
Dopnana 317 (41)
Donadè 294

Donadei 321 (70)
Donadeo 294, 305, 312 (5)
Donadeus 294, 300
donare 321 (70)
Dondè 294
Dondei 294
Dondeo 294
Dondeus 294
Donizzetti 310
Donora 333 (165)
Donusdeo 305, 312 (5)
Donusdei 300, 321 (71)
Doro 313 (10)
Draga 317 (41)
Draganići 297
Dragineo 303, 321 (71a)
Dragić 296
Dragoevich 340 (198)
Dragomero, de ∼, 316 (32)
Dragorybich 338 (189)
Dragutin 321 (72)
Drascei 321 (72)
Drasey 312 (72)
Drascovich 304
Drasi, de ∼, 320 (62)
Drasmileo 298, 304
Drasmileus 301, 306, 321
Drasmilich 321 (73)
Dražej 321 (72)
Dujam 332 (164)
Dulcineo 322 (82)
Dulcineo, de ∼, 314 (18)
Dulcinio, de ∼, 314 (18)
Dumaneo 299, 301, 303, 306, 321 (74)
Dundora 333 (165)

Đamić 322 (87)
Đelineo 322 (84)

-e 295, 301, 315 (30), 318, 320, 323, 324, 331, 334
-ĕgŏ 313 (11), 339 (195)
-ego 339
-ei 287, 289, 290, 317 (32), 320 (68), 327, 328
-eio 289, 314 (17)
-ειος 291, 292
-eis 287, 290
-eius 291
-ej 295, 314 (20), 315 (25), 315 (30), 317 (34), 318, 320, 321, 324, 326, 335
Ektorović 323 (95)
Elena 318 (50)
Ἕκτωρ 291
Ἑκτόρειος 291
Ἑκτόρεος 291
Elysei 321 (75)
Elysium 321 (75)
Elysius 321 (75)
Empei 300, 304, 306, 321 (76)
Engadeus 300, 301, 305, 324 (97), 339 (195)
Engildeo 324 (77), 339 (195)
-ensis 219
-eo 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313 (10), 314 (16), 314 (17), 315 (24), 316 (32), 317, 318, 319, 320, 321, 323, 325, 326, 327, 328, 334, 335, 336, 337, 338, 339
-εος 291, 292
-erius 317 (32)
Ernei 313 (8)
Erney 321 (77)
-ero 317 (32)
Esih 309
Eterović 323 (95)
Etorović 323 (95)
Eturović 323 (95)
-eu 292
-eus 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 307, 310, 311, 312, 314 (16), 315, 316 (31), 320, 321, 323, 326, 327, 328, 330, 334, 335, 336, 339
-ev 297
-ević 287, 298, 307
Evropa 291
Εὐρωπαῖος 291
Εὐρώπη 291
Εὐρώπιος 291

Fabbri 294, 297
Fabbro 297
Fabris 287
Faffognis, de ∼, 321 (79)
Faffoneis 300, 304, 306
Fafogna 321 (79)
Fafogneis (de ∼), 321 (79)
Fafognis, de ∼, 321 (79)
Fafoneis, de ∼, 321 (79)
Fafonić(i) 321 (79)
Fafunić(i) 321 (79)
Fanfonia, de ∼, 321 (79)
Fanfognis, de ∼, 321 (79)
Fantasia 317 (37)
Farina 319 (53)
Fasanei 303, 322 (80)
Fasaneo 301, 303, 306, 322 (80)
Febeo 295, 298, 301, 305, 306, 322 (81), 342
Febus 322 (81)
Ferri 295, 340 (198)
Florius 335 (175)
Foebeus 322 (81)
Foebus 322 (81), 342

Fomeus 294, 336 (180)
Forense 295
Forenze 309
Forenzić 309
Franić 296
Frlora 333 (165)
Fulgïeo 322 (82)
Fulgineo 300, 305, 306, 322 (82), 330 (155)
Fulgino, de ~, 322 (82)
Fuligno, de ~, 322 (82)
Fulino, de ~, 322 (82)
futuère 315 (29)

Gabich 304,
Gageich 330 (156)
Galatea 322 (83)
Galateo 295, 298, 301, 303, 322 (83)
Galateus 322 (83)
Galius 336 (182)
Galjanić 317 (37)
Gardusio 323 (89)
Garduso 323 (89)
Garduxa 323 (89)
Gastino 323 (86)
Gauramch 338 (189)
Gavranić 338 (189)
Gelinei 322 (84)
Gelineo 299, 301, 303, 306, 322 (84)
Gelineus 322 (84)
Gelinich 322 (84)
Gellineo 322 (84)
Generalić-Skarnić 331 (163)
Georgiceo 301, 303, 306, 322 (85)
Gersich 320 (61)
Gherdus 323 (89)
Ghericeo 303, 322 (85)
Giadruleo 301, 304, 306, 322 (86), 340 (198)
Giammei 301, 305, 322 (87)
Gianeo 301, 305, 322 (88)
Gielineo 322 (84)
Gielineus 322 (84)
Girdeo 288, 296, 300, 301, 315 (25), 323 (89), 331 (162), 335 (179), 338 (188)
Giuriceo 288
Giurisseo 301, 305, 306, 323 (90)
Goico 331 (162)
Goina, de ~, 323 (90a)
Goineo 301, 305, 306, 323 (90a)
Gola 331 (162)
Golan 331 (162)
Golineo 301, 303, 306, 323 (91)
Gondola 309
Goretin 331 (162)
Gortino 331 (162)
Goyak 330 (156)

Graciadeo 312 (5), 323 (92)
Gracig 339 (195)
Grade 323 (93)
Gradeo 301, 302, 304, 306, 323 (93)
Gradich 323 (93)
Gradié 323 (93)
Gratiadei 305, 323 (12)
Grde 288, 296, 315 (25), 323 (89)
Gridosce 323 (89)
Grigno, de ~, v. *Grineo*
Grineo 298, 300, 305, 306, 323 (94)
Grubor 333 (165)
Gruborović 333 (165)
Grute, de ~, 325 (118)
Gryneus 293, 323 (94)
Guineo 323 (90a)
Gundulić 309
Gusèo 330, (152)
Gusmè 294
Gusmèo 293
Gussichius 295, 298
Gušić(i) 297, 342
Gvozden 295

Haba 324 (96)
Harakov 297
Hectore, de ~, 323 (95)
Hectoreo 299, 303, 306, 323 (95, 95a)
Hectoreus 288, 291, 298, 323 (95, 95a)
Hektor 323 (95a)
Hektorović 288, 323 (95, 95a)
Helena 322 (84), 324 (107)
Hercules 292
Herculeus 292
Hettoreo 288, 300, 301, 306, 323 (95a), 340 (198)
Hettorei 303, 323 (95a)
Hielinich 322 (84)
homo 323 (96)
Homodeo 300, 301, 305, 312 (5), 323 (96)
Homodeus 323 (96)
Homoney 335 (177)
Hranković 295
Hranotić 339 (194)
Huysmans 287
Hyppolitus 329 (140)

-i 287, 292, 293, 298, 338
-ić 313 (11)
-ica 298
-icus 291
-ić 287, 288, 296, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312 (2), 313 (11), 315, 316 (21, 22), 317, 318, 319, 320, 322, 323, 325, 326, 327, 328, 330–5, 338, 339, 340, 341
-ići 297, 342 v. -ić
-ig 298, 313 (11)

-ik 313 (11)
-ild 321 (17)
-in 291, 297
Ingaldeis, de ~, 324 (97)
Ingaldeus 300, 305, 321 (77), 324 (97)
-io 289, 290, 292, 293, 313 (10), 314 (16), 326 (118), 334
-ῖος 291
Irenej 321 (78)
-ityo 295
-iu 292
-ium 293
-ius 289, 291, 293, 298, 315 (25), 321 (75), 327, 334, 336, 338
Ivan 296, 322 (88)
Ivaneo 301, 303, 306, 324 (98), 342
Ivić 296

Jadareus 296, 300, 301, 324 (99)
Jadre 296, 322 (86), 324 (99)
Jadreius 324 (99)
Jadrej 296
Jadreus 296, 300, 301, 322 (86), 324 (99)
Jadrich 324 (99)
Jadro 322 (86)
Jadrul 322 (86)
Jadrulić 322 (86)
Jakovljev 297
Janko 322 (88)
Jarei 304, 306, 324 (100)
Jaxich 335 (179)
Jefto 333 (165)
Jela 322 (84)
Jelina 322 (84)
Jelineo 322 (84)
Jelinić 322 (84)
Jelinin 207
Jeneralić, v. *Skrnić-* ~
Jernej 321 (78)
Jesih 309
Jevtor 333 (165)
Jivić-Piretić 323 (95a)
Johannes 337 (183)
Jovin 297
Jozin 297
judeus 341 (202)
Julla 341 (201)
Jurčev 297
Juriceo 301, 304, 306, 323 (90), 324 (102)
Jurilleo 299, 303, 304, 306, 324 (101)
Jurišić 323 (90)
Juvilleo 301, 303, 324 (101)
Juvenalis 334 (169)

Kadnić 317 (35)
kalo- 337 (183)
Kalojoannes 337 (183)
Kanei 320 (68), 324 (100), 327 (126)
Kapitaneo 317 (38)
Karamaneo 317 (39)
Karameo 317 (39)
Kašić 295
Katalena 324 (107)
Katić 298, 317 (35)
Katnić 317 (35)
Kažanegro 302
Kenezyus 295
Kilereo 300, 301, 318 (50), 324 (104)
kir 318 (50)
Kiriacomo 324 (104)
Kirleo 324 (104)
Klarić, v. Clarich
-ko 289, 335 (179)
Kohora 333 (165)
Kolar 310
kòlār 310
kolera 335 (178)
kolora 335 (178)
kolura 335 (178)
Komulović 319 (54)
Kostelac 310
Kovačević 319 (56)
Kovačić 319 (56)
Kovan 317 (41), 318 (41)
Kovana 317 (41)
Kovančine 318 (41)
Kovanica 318 (41)
Kovanić 317 (41)
Kovanov 317 (41)
Kovanovac 318 (41)
Kovilijanić 319 (57)
Kovljanić 319 (57)
Kraljević 327 (123)
Krašići 297
Kravar 310
krâvār 310
Krivac 325 (108)
krivac 325 (108)
kućić 296, 297
kupar 319 (58)
Kupareo 303, 319 (58)
Kupari 319 (58)
Kuparić 319 (58)
Kurь (Elena) 318 (50)
Kurey 324 (105)
Kuzmanić 319 (55)
Kuzmanić-Kuzmaneo 319 (55)
κύριος 318 (50)

Lasaneo 301, 306, 324 (106)
Lasanei 306, 324 (106)
Lazaneo 299, 303
Lazanić 324 (106)
leo 287, 318 (50), 320 (62), 327 (125)
Leo, de ~, v. *Deleo*, 301, 320 (62)
Leogna 320 (62)

Leone, de ~, 320 (62)
Leonis 320 (62)
Ligniceo 301, 304, 305, 322 (84), 324 (107), 340 (198)
Lignicich 324 (107)
lignja 342 (107)
lignjica 324 (107)
Lignusa 324 (107)
Linja 324 (107)
Linjica 324 (104)
Linjičić 304, 324 (107)
Lisaneus 324 (106)
Lisičini 326 (123)
Litamè 336 (180)
Livić 333 (165)
loco 292
locu 292
Lokarda 324 (107)
Lorè 325 (108)
Lorenzo 325 (108)
Loreo 304, 325 (108)
Loreo, de ~, 325 (108)
Loreus 325 (108)
Lub 331 (162)
Lucco 325 (109)
Luceo 289, 325 (109)
Luchei 301, 302, 306, 325 (110)
Lučić, v. *Lučikъ*
Lučikъ 295, 325 (118)
Ludicius 295
Lupi 339 (194)
lupo 292
Lupis 295, 339 (194)
lupus 292
Lustre 329 (148)
Lutisseo 301, 303, 325 (110a)
Ljudić 295

Macaria 325 (114)
Macharei 325 (114)
Machareus 325 (114)
Machomeya 325 (112)
Macioli 325 (111)
Macola 325 (111)
Macolei 301, 303, 306, 325 (111)
Macoleo 299
Macomeleus 300, 303, 325 (112)
Macroneo 301, 304, 306, 325 (113)
Madeo 312 (5)
Madio 341 (201)
Madeus 312 (5)
Madius 312 (5), 335 (179), 341 (201)
Mafeo 314 (16)
Maffeo 292, 294, 326 (118)
Maffio 292
Magdalena 324 (107)
Mahareus 325 (114)
Maixner 309
Majer 309
Majerović 309
Makarić 325 (114)
Makarija 325 (114)
Makomelja 325 (112)
Makomeljić 325 (112)
Malfei 299, 301, 303, 305, 306, 325 (115)
Malta 325 (115), 342
Mamas 293, 294
Mammèo 293
Mantileus 299, 301, 303, 306, 325 (116)
Manutio 293
Marcinić 340 (198)
Marcovichia 304
Marinus 317 (38)
Markòni 310
marmor 312 (3)
marmoreus 312 (3)
-maro 316 (32)
Martinius 295
Martinussius 295
Martinušević 295
Martola 326 (119)
Marulić 309
Marullo 309
Marullus 309
Mascaralei 325 (117)
Mascarelli 325 (117)
Mascarelei 301, 303, 306, 325 (117), 327 (128)
Matafaris, de ~, 315 (28)
Matanić 320 (63)
Matas 320 (63)
Matasić 320 (63)
Mateicich 326 (118)
Matejčić 320 (63)
Matelić 320 (63)
Matešić 320 (63)
Mateo 295, 313 (10), 325 (118)
Ματθαῖος 292
Mathe 326 (118)
Matheis (de ~), 325 (118)
Matheo 304, 325 (118)
Matheus 292, 293, 294, 325 (118)
Mathia 326 (118)
Mathio 304, 326 (118)
Matić 320 (63)
Matijašević 317 (39)
Matijašić 320 (63)
Matin 297
Matio 313 (10)
Matković 320 (63)
Matošević 320 (63)
Mattafaris 315 (28)
Mattei 301, 302, 305, 306, 326 (118)
Matteis, de ~, 337 (182)

Matteo 292, 293, 294, 295, 298, 301, 303, 304, 306, 307, 320 (63), 325 (118), 337 (162), 338 (188)
Matteo, v. *Dematteo*
Mattia, della ~, 320 (63)
Mattiassevich 317 (39)
Mattievich 326 (118)
Mattio 292, 338 (188)
Mazolić 325 (111)
Mazzola 325 (111)
Medè 294, 312 (5)
Medei 300, 312 (5)
Medusa 292
Meduseus 292
Menda 291
Μενδαῖος 291
Μένδη 291
-mero 316 (32)
Mesagalina 328 (128)
Messina 293, 317 (40)
Messineo 293, 317 (40)
Meyer 287
Mezalini 302
mezzo 302
Micateo 301, 302, 304, 306, 308, 326 (119), 334 (173), 337 (182)
Michaza 324 (99)
Michetich 326 (119), 333 (165)
Michiel 295
Michitibus, de ~, 326 (119), 337 (182)
Michitig 326 (119)
Michitich 326 (119)
Midžor 333 (165)
Migdoleus 301, 303, 306, 326 (120)
Migdolić 326 (120)
Mika 333 (165)
Miketić 326 (119), 337 (182)
Mikora 333 (165)
Mikula 333 (165)
Milankov, v. *Šižgorić-* ~
Milej 324 (103), 326 (121)
Milei 320 (68), 327 (126)
Miragamba, de ~, 320 (62)
Mire 296
Mirej 326 (122)
Mireus 326 (122)
Miro 326 (122)
Miroslav(o) 315 (27), 326 (122)
Mirreus 296, 300, 301, 326 (122)
Mirus 326 (122)
Mitketich 326 (119)
Mixa 328 (129)
Mladinei 326 (123)
Mladineo 287, 288, 299, 301, 303, 306, 326 (123)
Mladinić 326 (123)
Mladinić-Mladineo 303, 327 (123)
Mladinović 326 (123)
Mlečić(i) 296, 297
Mlednich 333 (165)
Modè 294, 312 (5)
Moise 326 (123a)
Moisei 326 (123a)
Mommè 294
Mommèo 293, 294
Mótimir 316 (32)
Mula, da ~, 313 (6)

Nadanei 327 (124)
Naplavich 327 (125)
Naplavić 327 (125)
Napoleo 327 (125
Napulj 327 (125)
Nascingurcich 303
Nascinguerit 303
Natòli 335 (179)
Naupleo 295, 300, 304, 306, 327 (125), 334 (166)
Naupleus 327 (125)
Nauplia 327 (125)
Nauplius 327 (125)
Nazarija 340 (198)
Nazaro 340 (198)
Nazor 340 (198)
Neapoleo 327 (125)
-neg 339 (195)
-nĕgŏ 298, 339 (195)
-nego 339 (195)
Nelipcius 295
Nemira (de ~), 328 (128)
Nenad 327 (126)
Nenadei 320 (68), 327 (124), 327 (126)
Neritos 291
Neritius 291
Nero 291
Neronius 291
Nesa
niger 312 (3)
Niger 327 (127)
Nigojević 288
Nigreus 287, 295, 303, 306, 312 (3), 327 (127), 331 (161), 336 (180)
nigreus 312 (3)
Nikola 333 (165)
Nimira 304, 328 (128)
Nimireus 301, 304, 306, 326 (120), 328 (128), 330 (150)
Nimiri 328 (128)
Nimirius 328 (128)
Ninco 320 (62)
Ninko 320 (62)
Niseteo 288, 299, 301, 302, 303, 304, 306, 328 (129), 329 (140)
Niseteus 326 (120), 328 (129), 330 (151)
Nisetheo 328 (129)
Nisetich 328 (129)

Nixa 328 (129)
Nixe 328 (129)
Nižetić 288, 304, 328 (129), 329 (140)
Nosimer 335 (195)
Nozdronja 311 (201)

·o 292, 339 (195)
Oblomov 297
'Οδύσσειος 291
'Οδυσσεύς 291
Odisej
Olgatius 335 (179), 336 (179)
Olgiati 336 (179)
Olin 297
Omodeo 294, 324 (96)
Onoradio 312 (5), 313 (10)
onus 321 (71)
-onja 320 (62)
-or 333 (165) 334 (167)
-ora 333 (165), 334 (167)
Ormodeo 324 (96)
oro 313 (10)
-ov 291, 297, 298, 307
-ović 287, 288, 298, 307
Ozey 328 (130)

Pantaleo 317 (40)
Parcich 304
Parthenope 292
Partinopeo 292
Parvaneo 301, 303, 306, 328 (131, 136)
Pavaneo 301, 303, 328 (132)
Pavao 296
Pavlić 296, 342
Pavlović 317 (38)
Pecaseo 328 (133)
Pacasseo 299, 301, 303, 306, 328 (138)
Pecassi 328 (133)
Pecovich 304
Pekasović 328 (133)
Pelc 309
Pela 292
Pelaeus 282
Pella 292
Πέλλα 291
Πελλαῖος 291
Pelop 291
Πελόπειος 291
Πελόπιος 291
Πέλοψ 291
Peribonei 289, 303, 328 (134)
Perić 296
Persei 328 (135)
Pervanna 329 (150)
Pervaneo 301, 303, 328 (132, 136),
Pesei 301, 328 (135), 328 (137)
Pesei, de ~, 328 (137)
Petanović 317 (36)
Petar 296
Petrei 328 (138)
Petreo 301, 303, 306, 328 (138)
Petrić 296, 296, 328 (138)
Petris, de ~, 323 (95a)
Petriza 336 (182)
Petrovich 340 (198)
Petrus (s. ~) 336 (180)
Pipinich 304
Pirandello 310
Piretić, v. *Jivić-* ~
Pisa 328 (139)
Pisani 328 (139)
Pittèo 293
Pizanei 301, 305, 328 (139)
Pizzamei 328 (139)
Pizzamus 328 (139)
Pizzanei 328 (139)
plemić 296, 297
Poça 329 (150)
Poletović, v. *Cvitanić* – ~
Politeo 288, 298, 299, 301, 303, 305, 306, 329 (140), 329 (141)
Politeo-Niseteo 329 (140)
Politeus 329 (140)
Polovinei 329 (142)
Polovineo 299, 301, 303, 306, 329 (142)
Polovineus 329 (142)
Polovinio 329 (142)
Polotov 329 (140)
Polotović 329 (140)
Polovinich 329 (142)
Polovinić 329 (142)
Poznanović 296
Pompei, de ~, 329 (143)
Pompeius 329 (143)
Pompeo 298, 301, 304, 305, 329 (143)
Posoga, de ~, 321 (75)
Poza 329 (150)
Pozza 329 (150)
Pribaceo 301, 303, 306, 329 (145)
Pribcich 329 (145)
Pribislav 329 (144), 329 (144), 332 (165)
Priboevius 289, 295, 303, 328 (134)
Pribojević 295, 328 (134)
Prefeius 329 (144 i 145)
Prigocei 329 (145)
Pripcho 338 (189)
Pripcius 329 (144), 338 (189)
Pripcovich 304
Pripče 329 (144)
Pripeo 289, 329 (147), 338 (189)
Pripko 329 (144)
Proklečikъ 338 (188)
Proculo, de ~, 338 (188)
Pucić 329 (150)
Pugliseo 299, 301, 303, 306, 329 (148)

Puglisić 329 (148)
Puglizić 329 (148)
Puletić 329 (140)
Puliceo 301, 303, 306, 329 (149)
Puliteo 329 (140)
Pulitović 329 (140)
Puljizić 329 (148)
puška 309
Puteo, (de ~) 300, 301, 302, 304, 305, 306, 329 (150)
puteum 329 (150)
puteus 329 (150)
Puzzo 329 (150)

Radichio 332 (165)
Radichius 332 (165)
Radak 332 (165)
Radić 332 (165)
Radmilić 341 (198)
Radmilović 341 (198)
Radogostić, v. *Štefanić-* ~
Radon 332 (165)
Rados 298, 315 (27)
Radoslav(us) 326 (119), 332 (165)
Radoš 298
Radovancich 340 (198)
Raduleo 301, 304, 306, 326 (120), 330 (151)
Raghno 313 (8)
Ragni 330 (153)
Ragno 330 (153)
Ragusa 287, 294, 312 (6), 317 (40), 330 (152), 330 (157), 333 (166)
Raguseo 287. 292, 293, 294, 298 299, 301, 303, 304, 306, 307, 312 (6), 330, (152), 337 (182)
Raguseus 292, 296, 298, 300, 301, 317 (40), 330 (152), 333 (166), 337 (182)
Ragusi 330 (152), 337 (182)
Ragusin 330 (157)
Ragusini 330 (157)
Ragusio 330 (152)
Raguzeo 330 (150)
Raguzi 292
Raia 313 (8)
Raianus 313 (8)
Raina 313 (8)
Raius 313 (8)
Rajna 312 (6)
Rajzer 309
Rakita, de ~, 314 (12)
Ranei 300, 304, 306, 330 (153)
Rani 312 (6)
Ranyna, de ~, 313 (8)
Ranjenić 313 (8)
Ranjina 228 307, 312 (6), 313 (8), 330 (153)
Ranjinić 313 (8)
Rao 313 (8)
Raone, de ~, 313 (8)
Raonis 313 (8)
Raonius 313 (8)
Rasomeo 300, 301, 303, 306, 330 (155)
Rasumig 330 (155)
Rasumen 330 (155)
Rasumić 330 (155)
Rasuminić 330 (155)
Rasumeno, de ~, 330 (155)
Rasuminich 331 (155)
Ratcus 330 (156)
Rateus 289, 330 (156)
Rathaić 330 (156)
Ratheus 330 (156)
Ratico 330 (156)
Raugei 301, 305, 330, (152), 330 (157)
Raugia 330 (157)
Rausion 330 (157)
Ravonia 313 (8)
Rayna, de ~, 313 (8)
raz- 330 (155)
Razum 330 (155)
Razumenić 330 (155), 342
Razuminić 330 (155)
Razumjena 330 (155)
rco 325 (108)
Ribarević 341 (198)
Ribarović 341 (198)
Roma 291, 293, 330 (158)
Romanus 291
romèo 293, 331 (158)
Romèo 293, 301, 305, 328 (139), 330 (158)
Romić 330 (158)
Romul 331 (159)
Romulei 301. 305, 331 (159)
Romuleo 295, 307,
Romuleus 292
Romulus 292
Rosanei 303, 331 (160)
Rosaneo 301. 306, 331 (160)
Rosso 331 (161)
Rubeo, de ~, 331 (161)
ruber 312 (3), 331 (161)
rubeus 312 (3), 331 (161)
Rubeus 295, 302, 331 (161)
Ružin 297,

Sabèo 314(199)
Sagoleo 289, 300, 301, 331 (162)
Salamunić 341 (298)
Salamunović 341 (298)
Salati 323 (89)
Salbole 317 (34)
Sançadeo 331 (164)
Senzadeu 331 (164)
Saraceni 340 (298)
Sase 329 (148)
Scamçica 315 (29)

Scarneo 299, 301, 303, 331 (163)
Scarnio 331 (163)
Sculano, de ~, 321 (71)
Sdedrago 316 (32)
Sençadeo 295, 300, 304, 306, 312 (5), 315 (29)
senza 331 (164)
Servusdeo 312 (5),
sianza 332 (164)
Sigismund 333 (165), 336 (179)
Simeonich 326 (119), 340 (198)
Sinedeo 312 (5), 332 (164)
Sinopa 291, 292
Sinopensis 291, 292
Sinopeus 292
Sinopicus 291, 292
Sisgora 332 (165)
Sisgoreo 288, 298, 300, 304, 306, 308, 332 333 (165), 334 (167), 336 (175), 340 (198)
Sisgoreus 288, 327 (125), 332-3 (165), 340 (198)
Sisgorich 332-3 (165)
Siscorich 332-3 (165)
Sisquirich 332 (165)
Sižgoreo 288, 332 (165)
Sižgorić 332 (165)
Skarmić 331 (163)
Skarnić 331 (163)
Skarnić, v. *Generalić-* ~ *-ski* 291
Sloradis 319 (53)
Slavogostich 340 (198)
Sondoka 339 (195)
Spalatinus 334 (168)
Spatario 312 (4)
Sperindio 312 (5)
Stafil 333-4 (166)
Stafileo 301, 304, 306, 333 (166)
Stafilich 333 (166)
Stafilić 333 (166)
Stah 334 (167)
Stahor 334 (167)
Stahora 334 (167)
Stahorei 301, 303, 306 333 (165), 334 (167)
Stahorić 334 (167)
Stahorović 334 (167)
Stahović 334 (167)
Stahuljak 334 (167)
Stan 288, 334 (168)
Stana 317 (41)
Stane 296, 334 (168)
Staneus 296, 300, 334 (168)
Stanus 288, 334 (168)
Stanimir 334 (167)
Stapfil 333 (166)
Staphileo 333 (166)
Staphileus 333 (166)
Staphýle 333 (166)
staphýle (-ylé) 333 (166)
Statil 334 (169)
Statileo 287, 295, 298, 301, 304, 306, 333 (166), 334 (169)
Statileus 334 (169)
Statilić 334 (169)
Statilio 334 (169)
Statilius 334 (169)
Stedrago 316 (32)
Stefaneo 298, 301, 306, 334 (170)
Stepole 328 (128)
Stepus 331 (162)
Stepussa 331 (162)
Stipančev 297
Stjepuša 331 (162)
Stocceus 300, 334 (171)
Stoche 334 (171)
Stregemil 339 (195)
Stricig 334 (173)
strići 333 (165)
Strimei 300, 334 (172)
Striseo 302, 304, 306, 334 (173)
Striško 333 (165)
Strišković 333 (165)
Stroceus 334 (170)
Subich 340 (198)
Suanich 304
Supanich 321 (67)

šišati 333 (165)
Šiša 333 (165)
Šišat 333 (165)
Šišaković 333 (165)
Šišić 333 (165)
Šiško 333 (165), 336 (179)
Šiškora 333 (165)
Šišković 333 (165)
Šišo 333 (165)
Šišoje 333 (165)
Šišulj 333 (165)
Šižgora 332 (165)
Šižgoreo 288, 332 (165)
Šižgorić 288, 304, 332-3 (165), 340 (198)
Šižgorić-Milankov 333 (165)
škaram 331 (163)
škeram 331 (163)
Škrmeta 331 (163)
Škrmetić 331 (163)
Škrneta 331 (163)
Škrnić 331 (163)
Škrnić-Jeneralić 331 (163)
Štefanić-Radogostić 322 (86)
Šubić(i) 297, 341

tabellio 335 (175)
Taddei 301, 305, 334 (174)
Taddio 334 (174)
Tadeich 334 (174)

Tadeus 334 (174)
taler 335 (178)
tavel 335 (175)
Taveglich 334-5 (175)
Tavelić 334–5 (175, 177)
Tavelich 334-5 (175)
Tavileo 301, 304, 306, 340 (198)
Tavilich 333 (165)
Tavilić 334-5 (175)
Tavilios 334-5 (175)
Temeney 335 (177)
Termulo, de ∼, 321 (71)
Teuteus 289
θεός 287, 335 (176)
Thimoteus 287, 335 (176)
Tholimerich 333 (165)
Thoma 336 (180)
Thomadey 335 (177)
Thomado 337 (182)
Thomaeus 336 (180)
Thomas 293, 294, 337 (182)
Θωμάς 336 (180), 337 (182)
Thomasei 337 (182)
Thomaseo 300, 336-7 (182)
Thomaseus 336-7 (182)
Thomasich 337 (182)
Thomasie, de ∼, 337 (182)
Thomasio 336-7 (182)
Thomasis, de ∼, 337 (182)
Thomasius 336–7 (182)
Thomaxich 337 (182)
Thome 337 (182)
Thomeo 303, 327 (127), 336 (180), 336-7 (182)
Thomiceo 336 (181)
Thommaseo 301
Thytews 289
Tideo 298
Tihić 295
Timeus 289,
Timoteo 287,
Timotheus 335 (176)
τιμάω 335 (176)
Tiscovich 340 (198)
Toboleo 298, 300, 304, 306, 335 (178), 340 (198)
Tolan 296
Tolchus 335 (179)
Tolcus 335 (179)
Tole 335 (179)
Toleo 288, 300,, 301, 304, 306, 317 (33), 335-6 (179), 336 (180),
Toleus 335-6 (179)
Tolimerich 340 (198)
Tolio 335 (179)
Tolislav 335 (179)
Tolius 336 (179)
Tolli 336 (179)
Tollio 335 (179)
tolor 335 (178)
Tolorović 335 (178)
Tolov 335 (179)
Tolja 335 (179)
Toljanić 335 (179)
Tolje 288, 335 (179)
Toljemir 335 (179)
Toljen 335 (179)
Tomad 335 (177), 337 (182)
Tomadej 335 (177), 337 (182)
Tomasei 337 (182)
Tomaseo 303
Tomaseus 336–7 (182)
Tomasev 288, 337 (182)
Tomasi, de ∼, 337 (182)
Tomasis, de ∼, 336 (182), 337 (182)
Tomasius 336-7 (182)
Tomasović 337 (182)
Tomassovich 337 (182)
Tomasuvić 337 (182)
Tomaš 337 (182)
Tomaša 337 (182)
Tomašić 336-7 (182)
Tomcho 336 (180)
Tomco 336 (180)
Tome 336 (180)
Tomèi 293
Tomèo 293, 294, 300, 303, 306, 336 (180), 339 (195), 294
Tomica 336 (181), 337 (182)
Tomiceo 299, 301, 303, 306, 336 (181)
Tomiceus 336 (181)
Tomicii 336 (181)
Tomicio 336 (181)
Tomičić 336 (181)
Tomičić-Vazulović 336 (181)
Tomić 336 (180)
Tomiè 293
Tomio 305, 336 (180)
Tomko 337 (182)
Tommasei 336-7 (182)
Tommaseo 288, 289, 299, 302, 303, 304, 306, 310, 336-7 (182)
Tommasich 288, 337 (182)
Tommasovich 288, 337 (182)
Tomovich 336 (180)
Toplice 314 (14)
Topša 337 (182)
Topusko 314 (14)
Tranianei 300, 337 (183)
Tranquillus 295
Trebenec 339 (190), 339 (195)
Trěbeněgъ 339 (190), 339 (195)
Tripimiro 295, 339 (195)
trun- 337 (183)
Trunzanus 337 (183)

Tule 335 (179)
Tuleus 335 (179)
Tulio 335 (179)
Turgenjev 297
Tydeus 332 (165)

-u 292
-ul 322 (86)
Ulcinj 314 (18)
Urmaneo 301, 303, 306, 338 (184)
Uruaneo 301, 303, 306, 338 (185)
-us 288, 292, 298

-va 338 (186)
Vacondeo 294, 338 (186)
Vacumdeo 300, 305, 312 (5), 338 (186)
Vale 338 (188)
Valentin 338 (187), 339 (188)
Valentineo 299, 301, 303, 306, 338 (187)
Valentinović 338 (187)
Valchus 338 (188)
Valcus 338 (188)
Vali 338 (188)
Valio 338 (188)
Valius 338 (188)
Valiza 330 (152), 338 (188)
Valleo 312 (5), 315 (25), 321 (75), 334 (169), 336 (179), 338 (179), 338 (188)
Valleus 300, 337 (182), 338 (188)
Vallius 312 (5), 315 (25), 321 (75), 334 (169) 336 (179), 337 (182), 338 (188)
Valteo 289, 318 (51), 320 (61), 325 (109), 331 (162), 335 (179), 338 (189), 339 (195)
Vasilijević 314 (17)
Vazulović, v. *Tomičić-* ~
Velenec 339 (195)
Veleněgъ 339 (190), 339 (195)
Velik 339 (195)
Velihna 339-40 (195)
Velikna 340 (195)
vicarius 316 (31)
Vice 324 (99)
Vidossi 287
Vidošić 287
Vilcin(n)a 335 (169)
Vilcota 324 (104)
Vincentius 324 (99)
Visegneo 300, 301, 339 (190), 340 (195)
Visegnev 339 (190), 339 (195)
Visenec 339 (195)
Višenego 339 (190), 339 (195)
Višeněgъ 339 (190), 339 (195)
Viskovi 297
Vitaglich 339 (191)
Vitaleus 301, 303, 306, 339 (191)
Vitomir 333 (165)
Vitor 333 165)
Vjatiči 296, 297

Vlahov 295, 297, 309
Vlahović 330 (155)
Vlasi 292, 336 (179), 337 (182), 338 (188)
Vlasius 292, 336 (179), 337 (182), 338 (188)
Vlatcho 338 (189)
Vlatco 338 (189)
Vlatei 338 (189)
Vlateo 338 (189)
Vlaticho 338 (189)
Vlatko 289
Voinei 339 (192)
Voineo 299, 301, 303, 306, 339 (192)
Voineus 339 (192)
Vojković 339 (192)
Vojnić 339 (192)
Vojnović 339 (192)
Voselei 289, 339 (193)
Vragniceus 301, 342
Vucoseo 299, 301, 303, 306, 339 (194)
Vucosev 339 (194)
Vučić 296, 297, 339 (194)
Vučina 335 (179)
Vudtinovich 304,
Vuk 296, 332 (165)
Vukić 295, 339 (194)
Vukomilić 339 (194)
Vukoseo 339 (194)
Vukošević 339 (194)
Vuković 339 (194)
Vukšić 339 (194)

Waldemar 316 (32)
Warner 321 (77)
Warnerius 321 (77)
Welecneo 300, 301, 339 (190), 339 (195)
Wlyquina 314 (13)
Wulcinna 317 (41)

Xavorovich 340 (198)
Xolli 341 (201)
Xupagnaz, de ~, 341 (203)
Xuvetich 341 (204)

-yg, v. *něgъ*

Zabčo 341 (198)
Zacharia 340 (198)
Zachei 301, 305, 340 (196)
Zacheus 340 (196)
Zaddeo 339 (197)
Zadel 339 (197)
Zadeo 301, 305, 339 (197)
Zadev 339 (197)
Zagolo 331 (162)
Zaharija 340 (198)

Zahel 339 (196)
Zakarija 340 (198)
Zalub 331 (162)
Zavor 340 (198)
Zavoreo 300, 301, 304, 306, 324 (107), 340 (198)
Zavoreus 340 (198)
Zavorovich 340 (198)
Zavorović 304, 340 (198)
Zdedrag, v. *Sdedrago*
Zebedei 341 (199)
Zebedeo 341 (199)
Zelencovich 333 (165)
Zelić 341 (200)
Zellei 301, 305, 341 (200)
Zenzadei 331 (164)
Zeparnich 318 (42)
Zivetnich 315 (30)
Zoelo 289, 341 (201)
Zoilus 341 (201)
Zoillus 341 (201)
Zolco 289, 304, 341 (201)
Zolle 341 (201)
Zoranić 295, 301, 337 (182)
Zoyllus 341 (201)
Zudeo 305, 341 (202)
Zuetich 341 (204)
Zupaneo 299, 301. 303, 341 (203)
Zuppanei 341 (203)
Zuppaneo 306, 241 (203)
Zuvetei 341 (204)
Zuveteo 299, 301, 303, 306, 341 (204)
Zuveteus 341 (204)
Zuvitei 341 (204)
Zuviteo 341 (204)

Žic 296
Županić 341 (203)
Županović 341 (203)
Žuvetich 341 (204)
Žuvetić 341 (204)
Žuvica, v. *Çuvica*